

Adalet timsali

Hz. Ömer (r.a)

Prof. Dr. Murat Sancık

NEŞİL

Adalet timsali
Hz. **Ömer** (r.a.)

Prof. Dr. **Murat Sarıcık**

 NESİL

HZ. ÖMER

Adalet Timsali

Prof. Dr. Murat Sarıcık

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Editör: Ali Erdoğan

İç Tasarım: Nesibe Kurt

Kapak Tasarımı: Kenan Bıyıklı

ISBN: 978-605-162-649-9

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 3225

Faks: (0212) 551 2659

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan

Dijital Yayın Tarihi: Nisan 2015

Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.

www.nesildigital.com

Prof. Dr. Murat Sarıcık

saricik@sdu.edu.tr

01.10.1956'da Antalya'nın Korkuteli ilçesine bağlı Küçükköy'de doğdu. İlkokulu köyünde okudu, 1975 yılında Antalya İmam-Hatip Okulu'ndan mezun oldu. 1980'de Erzurum Atatürk Üniversitesi içinde yer alan beş yıllık İslâmi İlimler Fakültesi'ni bitirdi. 1981 Martında Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nde asistan olarak göreve başladı.

1983'te, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesine katıldı ve "İslâm Kurumları Tarihi" Öğretim Görevlisi oldu. 1984'te aynı Üniversiteye bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora öğrenciliğine başladı. 22.06.1989'da "Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâfîlik Müessesesi" adlı tezini vererek doktor unvanını aldı. 06.10.1992 tarihinde, İslâm Tarihi Bilim Dalında doçent oldu. 30.09.1993'te SDÜ İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü'ne doçent olarak atandı ve bölüm başkanlığına getirildi. 01.11.2005'te İslam Tarihi Profesörü olarak atandı. Halen aynı fakültede Öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Lisans ve Yüksek Lisansta Girdiği Dersler:

İlk Dönem İslam Tarihi I-II, İslâm Tarihi I-II, İslam'ın Yayılış Tarihi I-II, İslam Tarihi Metinleri I-II, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü I-II, İslam Tarihi ve Medeniyeti I-II, Osmanlı Kültür Tarihi I-II, Arapça Tarihi Metinler I-II (Klasik-Modern), Cahiliye ve Osmanlıca Tarihi Metinler I-II.

Murat Sarıcık; Arapça, Almanca ve Farsça bilir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt
- Örnek Nesil İçin Sahabe Modeli
- İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye
- Hulafâ-yı Râşidîn Döneminden İlginç Problemler
- Dört Halife ve Emeviler Döneminden İlginç Problemler
- Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında, Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem

- İslam Öncesi Dönem - Cahiliye Kültürü
- Dört Halife Dönemi
- Ali Fahreddin-i Sağır'den Günümüze
- Küçükköy Beldesinin Tarihi
- Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi
- Kendi Dilinden Peygamberimiz-1/2
- Canan'ın Can Dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.)
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Mekke Dönemi
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Medine Dönemi
- Sorularla Kaderin Şifreleri
- Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)
- Hayâ Timsali Hz. Osman (r.a.)
- Hz. Ali İlk Üç Halife İle Kavgalı Mıydı?

İthaf

Yemen ve Batı Cephesinde Dokuz yıl askerlik yapıp gazi olan, Beyoğullarından Durmuş Çavuş (Kapan) kızı, 19 Ekim 1998'de seksen yaşında vefat eden, çocukları için büyük fedakârlıklara katlanan anacığım ve cennet ayakları altında olan bütün annelere. Rahmet duası niyetiyle...

Önsöz

Hız. Peygamberi anlatmak, bir bakıma o nurani ağacın ilk meyveleri olan sahabeleri anlamak ve anlatmakla gerçekleşir. Onlar Asr-ı Saadet baharında açan; farklı renkli ve farklı kokulu güllere de benzerler. Fetih sûresinin son ayetinde işaret edildiği gibi, onların bahçıvanı ve bağbanı da Rasulullah'tır. Özellikle onun yakın sahabeleri hep Rasulullah'la birlik olmuş, onunla koşmuş, onunla durmuşlar, onun çektiği sıkıntılara da ortak olmuşlardır.

“Muhammed Allah'ın Resulü'dür, beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı şiddetli (tavizsiz ve çetin), kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları çokça rükûa varırken, çok çok secde ederken görürsün; böylece Allah'ın fazıl/lütuf ve rızasını aşırı isterler. Simalarında (yüz ve tavırlarında) secde izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır. Onların meselleri İncil'de de şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, derken sapını kuvvetlendirip kalınlaşmış, sâkı/ayağı üzerinde duran ekinler gibidirler ki, bu (onları yetiştiren) ziraatçıların de hoşuna gider. Böylece onlardan dolayı kâfirler öfkelenir için. Ayrıca Allah (sahabelere, onlar gibi) iman edenlere ve salih ameller^[1] işleyenlere mağfiret ve büyük ecir vaat etti.”^[2]

Kur'ân onları böyle anlatıyordu. Onların bağışlamayı gerektiren bazı hataları olsa da, iyilikleri pek fazlaydı. Bu açıdan onlar; genel olarak büyük bir ecirleri ve ödülleri hak eden insanlardı ve Allah onlara bunu vaat etmişti. Onlar Asr-ı Saadet baharında yetişen, İslamiyet suyu ve vahiy ışığında olgunlaşan, ibadet toprağında gelişen müminlerdi. Bu bakımdan İslam'a hizmette gayretli ve güçlülerdi, fedakârlıkları büyüktü.

Onlar o çok çetin şartlarda kendi ayakları üzerinde durabilen, şiddetli küfür ve şirk rüzgâr ve fırtınalarında sarsılsalar bile yıkılmayan ve geri dönmeyen kimselerdi. Hız. Ömer de bunlardandı ve bunların başta gelenlerindendi. Kur'ân-ı Hakîm onları böyle gördüğü ve övdüğü için; biz de ona iktida ederek onları böyle görüyor ve övölmeye layık buluyoruz. Ayrıca kendilerini hayırla anıyor ve “*radıyallahu anhum = Allah onlardan razı olsun*” diyoruz.

Ashab-ı Kiram'ın doğru anlaşılması ve anlatılması, İslam'ın ve Asr-ı Saadet'in doğru anlaşılması demektir. Bu açıdan Hulafa-i Raşidin'den ve sahabenin büyüklerinden Hız. Ömer'in hayatını ve

yaptıklarını doğumundan ölümüne kadar, tarihî silsile içinde ana hatlarıyla ele almak istedik.

O nerede ve nasıl bir kültür çevresinde doğmuştu? Nasıl Müslüman oldu? Mekke ve Medine’de neler yaşadı ve neler yaptı? Rasulullah’la ilişkileri hangi düzeydeydi/Hz. Ebu Bekir’in halife seçiminde ve onun halifeliği yıllarında ne gibi etkileri oldu? Niçin Hz. Ebu Bekir, onu bir ahitname ile yerine halife seçti? Ve hilafeti döneminde yaptıkları...

Elinizdeki eser dört bölümden oluştu. İlk üç bölüm tarihî akışı içinde Hz. Ömer’in hayatını anlatırken dördüncü bölüm, Hz. Peygamber’in dilinden Hz. Ömer’i anlatmaktadır.

Eseri kaleme alırken uzun tahlillerden kaçındık, Genelde klasik kaynaklardan yararlanırken, zaman zaman çağdaş kaynaklara da eğildik. Kaynakları dipnotlarda göstermeyi ihmal etmedik ve onlarda şişkinliğe de meydan vermedik. Eseri okuma kolaylığı açısından okuyucuyu düşünerek, sade bir üslupla ve “*hikâyeci anlatım*”la kaleme aldık.

Çalışmamız az da olsa Hz. Ömer’in anlaşılması ve anlatılmasına bir katkıda bulunmuşsa bu bizi bahtiyar edecektir. Elbette hata ve eksiklerimiz vardır. Fakat en iyinin, iyinin düşmanı olduğunun da farkındayız.

Burada çalışmamda bana yardımcı olan hayat arkadaşşıma, çocuklarıma, meslektaşlarıma, özellikle eserin daktilo ile yazılmasında büyük yardımları dokunan Mustafa Pekel Bey’e teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Murat Sarıcık
Isparta, 2009

[1]. Amel-i salih; Allah’ın emirlerini yapmak, nehiylerden kaçmaktır.

[2]. *Fetih*, 48/29.

“Muhammed Allah’ın Resulü’dür, beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı şiddetli (tavizsiz ve çetin), kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları çokça rükûa varırken, çok çok secde ederken görürsün; böylece Allah’ın fazıl/lütuf ve rızasını aşırı isterler. Simalarında (yüz ve tavırlarında) secde izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat’taki vasıflarıdır. Onların meselleri İncil’de de şöyledir:

Onlar filizini yarıp çıkarmış, derken sapını kuvvetlendirip kalınlaşmış, sâkı/ayağı üzerinde duran ekinler gibidirler ki, bu (onları yetiştiren) ziraatçıların de hoşuna gider. Böylece onlardan dolayı kâfirler öfkelen sin için. Ayrıca Allah (sahabelere, onlar gibi) iman edenlere ve salih ameller işleyenlere mağfiret ve büyük ecir vaat etti.”

“Muhammed Allah’ın Resulü’dür, beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı şiddetli (tavizsiz ve çetin), kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları çokça rûkûa varırken, çok çok secde ederken görürsün; böylece Allah’ın fazıl/lütuf ve rızasını aşırı isterler. Simalarında (yüz ve tavırlarında) secde izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat’taki vasıflarıdır. Onların meselleri İncil’de de şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, derken sapını kuvvetlendirip kalınlaşmış, sâkı/ayağı üzerinde duran ekinler gibidirler ki, bu (onları yetiştiren) ziraatçıların de hoşuna gider. Böylece onlardan dolayı kâfirler öfkelen sin için. Ayrıca Allah (sahabelere, onlar gibi) iman edenlere ve salih ameller işleyenlere mağfiret ve büyük ecir vaat etti.”

. Amel-i salih; Allah’ın emirlerini yapmak, nehiylerden kaçmaktır.

. Fetih, 48/29.

Giriş

Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim sahabelerden söz eder. Birçok ayetin nüzul sebebi de onları konu alır. Ayetlerin kimi, onlara ihtarda bulunurken, kimi de güzel vasıflarını ve yaptıklarını över.

Özellikle Fetih Sûresi'nin son ayeti, sahabeleri önemli vasıflarla ortaya koymakta ve övmektedir. Enfal Sûresi'nin yetmiş dördüncü ayeti, Tevbe Sûresi'nin yüzüncü ayeti, Haşir Sûresi'nin sekiz ve onuncu ayetleri Ashab-ı Kiram'ı güzel vasıflarıyla ele alan ve bu konuda dikkat çeken ayetlerdir.

Hız. Peygamber (a.s.m.) de zaman zaman Ashab-ı Kiram'dan tek tek veya genel olarak söz etmiştir. Onun sahabeler konusunda gerçekten önemli değerlendirmeleri vardır. Rasulullah (a.s.m.) yeri gelince onları uyarmış, yeri gelince de iyi vasıf ve özelliklerini anmaktan, takdir ve iltifatlarda bulunmaktan çekinmemiştir.

Ashab-ı Kiram hakkında onun, sonraki sahabelere veya sahabe olmayanlara yönelik ikazları da vardır. Resul-i Ekrem, ashabi hakkında itinalı olmayı, onlar konusunda Allah'tan korkmayı öğütlüyor, sahabeleri sevenin kendisini sevdiğini belirtiyordu. Ayrıca Peygamber Efendimiz en hayırlı Müslümanların, kendi asrında yaşayanlar olduğunu da açıklamıştı.

Tüm sahabeler içinde Muhacirler'in ve Ensar'ın önemli bir yeri ve önemi vardır. Bunlar içinde ilk zaman Müslüman olanlar (Sabıkîn-ı Evvelîn) daha önemlidir. Çünkü bu ilkler, en büyük zorluk ve sıkıntılara göğüs gererek, en ileri fedakârlıkları yaparak İslam'ı daha sonrakilere aktarmayı ve tebliği başarmışlar, en çetin ve en baskılı dönemi yaşamışlardır. Bu açıdan sonraki sahabeler bile, Rasulullah'ın ifadesiyle Allah yolunda Uhud Dağı kadar altın harcasalar, ilk zamanlarda Allah yolunda harcanan az bir infakın değerine ve sevabına yetişemezler. Çünkü zorluk arttıkça ibadet ve iyiliklerin sevabı artmaktadır.

Sahabeler içinde ilklerin ilki Hız. Ebu Bekir iken, ikinci sırada Hız. Ömer yer alır. O otuz iki otuz üç yaşlarında, nübüvvetin altıncı yılında Mekke'de Müslüman olunca, Müslümanlar açısından yeni bir dönem başlamış, ayrıca onun İslam'ı seçmesi ve yeni dine girmesi Mekkeli müşrikleri de çok kızdırmış ve üzmüştü. Hız. Peygamber'in de

duasında işaret buyurduğu üzere, onun müslüman olması İslam'ın tazizine vesile olmuştu.

O Mekke ve Medine'de İslam için önemli fedakârlıklarda bulundu. Hz. Ömer kimsenin yapmadığı tarzda canını ortaya koyarak ve açıktan Medine'ye hicret etmiş, Rasulullah dönemindeki tüm savaşlara katılmış, Hz. Ebu Bekir'le bir ikili teşkil ederek, daima Hz. Peygamber'in yardımcısı ve destekçisi olmuştu. Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde (632- 634) onun da en büyük destekçisi, veziri ve yardımcısı konumunda oldu. Onun devlet başkanlığı yılları ise ilk İslam fetihlerinin zirveye çıktığı dönem olmakla bilinir. O bir dava adamı olarak kendini İslam'a adanmış, bir yönetici ve organizatör olduğunu da yaptıklarıyla göstermişti.

İslam'ı, Asr-ı Saadeti ve o dönemin tarihini anlamak, bir bakıma Dört Halife'nin ve büyük sahabelerin hayatlarını anlamakla mümkün olur. Bu açıdan, onları her çağın insanına ve anlayışına en iyi şekilde sunmak gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

HZ. ÖMER MEKKE'DE

1. Hz. Ömer'in Doğduğu Kent

Mekke, İslam'dan önce ve İslam'ın geldiği sıralarda, Hicaz'ın üç şehriden en önemli olanıydı. Önemlerine göre bu üç kent şunlardı: Mekke, Taif ve Mekke'nin 500 km kuzeyinde bulunan Yesrib/Medine.

Hattaboğlu Ömer'in doğduğu şehir, çıplak, kahverengi ve siyah görüntülü dağların arasında, bir vadide kurulmuştu. Bu dar vadi kuzeyden güneye doğru bir eğime sahipti ve bu sel yatağına "*Batha*" deniyordu. Bu adlandırmadan dolayı Mekke yöneticilerine de "*Batha Beyi*" dendiği olurdu. Mekke bu vadinin kuzeyinde, başlangıcında gibiydi. Şehrin ortasında kare planlı, 18 m yüksekliğinde "*Kâbe*" binası yer alıyordu. Hemen onun yanında şehir devletinin meclis konağı "*Dârunnedve*" bulunmaktaydı. Evler çevre dolayı Kâbe etrafını kuşatmıştı.

Kâbe'nin hemen yakınında, güney doğusunda "*Safa*", kuzey doğusunda "*Merve*" tepeleri vardı. Bu tepeler iki esmer kayalıktan ibaretti ve fazla yüksek değillerdi. Şehrin doğusunda, hemen Safa ve Merve yanında Ebu Kubeys Dağı vardı ve kuzeyden güneye doğru uzanıyordu. Şehrin batısında da ona paralel duran bir başka dağ kendini göstermekteydi: Kuaykian.^[3] Mekke bu iki dağın arasında sıkışmış gibiydi. Şehrin biraz ilerisinde güney batısında dimdik bir koniyi andıran bir başka dağ yükseliyordu. Bu da hicret sırasında Rasulullah ve hicret arkadaşı Hz. Ebu Bekir'in saklandığı Sevr'di. Diğer yandan Mekke'nin kuzey doğusunda, kente beş km uzaklıkta Hıra/Nurdağı heybetle ayakta duruyordu. İlk vahyin indirildiği küçücük mağara, bu dağın zirvesinde, kuzey batı köşesindeydi.

Hız. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki "*Makuraba*" kelimesinden gelir. Makuraba, "*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*" demektir.^[4] Kur'ân-ı Kerim de bu kenti,

“Ümmülkura/Şehirlerin Anası^[5], Karyatân^[6] ve Beke^[7] olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “Beyt/Ev, Allah’ın Evi”dir.^[8] Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah’a ibadet edilen yer demektir.

Görüldüğü gibi Mekke, içinde “Allah’ın Evi”, ibadet yeri bulunan bir şehirdir. Bunun için adı daha önceleri Makuraba olmuştur. Kur’ân-ı Kerim ayetleri Kâbe’yi de “Beytül-Haram/Mukaddes Ev”^[9] diye adlandırırlar. Bir ayet de ona “Beytül-Atik”^[10] der. Atik güzel, soylu/asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerlendirilirdi.

Haşin, kurak ve ziraata elverişsiz olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe’ydi. Bu mabet şehri Hicazı, Kuzey Arabistan’ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.^[11]

Mekke Kızıldeniz’in güneyinde, denizden 80 km kadar içerideydi. Deniz yolculuğu için Cidde’ye, Şuayba limanına kadar gitmek yeterliydi. Mekkeliler zaman zaman deniz yolunu kullanarak yarımadanın güneyine Yemen’e ve karşı sahildeki Habeşistan’a gidebiliyorlardı.

Şehrin etrafı çöl ve dağları çıplaktı, yağışlar düzensizdi. Bu açıdan Mekke’de ziraatla uğraşmak mümkün değildi. Geçinmek için bir başka yol vardı: Ticaret.

Mekke, Yemen’den başlayıp kuzeye, Suriye’ye doğru giden, Kızıldeniz’e paralel ilerleyen yol üzerindeydi. Bu baharat yolunun bir konaklama merkeziydi. Mekkeliler, konumlarının kendilerine sunduğu fırsatı iyi değerlendiriyor, kışları Yemen ve Habeşistan’a, yazları Suriye ve Anadolu’ya ticaret malı taşıyan kervanlarla çıkıyorlar ve aylar sonra şehirlerine daha zengin olarak dönüyorlardı. Kureyş Sûresi’nde anlatıldığı gibi, yaz ve kış seferleri sayesinde Allah onların açlığını gideriyor, kendilerine zenginlik ve refah sağlıyordu.^[12] Ayrıca, zilkade ve zilhicce aylarında Mekke yakınlarında panayırlar da kurulurdu. Zilhicce ayında hacıların Mekke’ye akışı, Mekkelilere önemli bir geçim kaynağıydı.

olarak geçmişti. Fil Vakası'nın tarihi 17 Muharrem Pazar (M. 571) olarak tespit ediliyordu. Hz. Ömer'in Rasulullah'tan on üç yıl sonra doğduğu da kaydedilir. Buna göre o, M. 583 veya M. 584 yıllarında doğmuştu.^[15]

Onun nesep/soy ağacı tarihlerde şöyle yer alır: Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abdulazza b. Riyah b. Abdullah b. Kurat b. Rizah b. Adiy b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib.^[16]

Burada görüldüğü gibi, babası Hattab b. Nüfeyl'dir. Sekizinci dedesi Ka'b b. Lüey'de soyu Rasulullah (a.s.m.) soyuyla birleşir. Ka'b, Rasulullah'ın yedinci dedesidir.^[17]

İbn-i Hişam'a göre onun soy kütüğü babasından başlayarak yukarı doğru şöyle sıralanır: Hattab, Nüfeyl, Abdulazza, Abdullah, Kurat, Riyah, Rizah, Adiy, Ka'b, Lüey.^[18]

Bu şecere el-İsabe'dekinden biraz farklı olsa da, onun babası Hattab, dedesi Nüfeyl ve ikinci göbek dedesi Nüfeyl'dir.

Soy ağacından da anlaşıldığı üzere Hz. Ömer Kureyş kabilesindendir ve Kureyş'in "Adiy" boyuna mensuptur. Bu aşiret adını Hz. Ömer'in dedelerinden olan Adiy b. Ka'b'tan almıştır.^[19] Bu yüzden Hz. Ömer anılırken Kureyş'e nispet edilirse "Ömer b. Hattab el-Kuraşî: Kureyşli Hattaboğlu Ömer" diye anılır. Eğer aşiretine nispet edilirse "Ömer b. Hattab el-Adevî = Adiyli Hattaboğlu Ömer" diye nisbelendirilir. Eğer o hem Kureyş'e, hem de Adiy boyuna dayandırılarak anılırsa "Ömer b. Hattab el-Kuraşî, el-Adevî" diye zikredilir.^[20]

Hz. Ömer'in annesi ise Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Hişam b. Muğire'nin kızıdır. Hişam, aynı zamanda İslam Tarihinde adı pek çok duyulan Ebu Cehil'in (Amr b. Hişam) de babasıdır. Yani Hz. Ömer, annesi Hanteme bint-i Hişam'dan dolayı Ebu Cehil'in öz yeğenidir.^[21] Ayrıca Hanteme, Halid b. Velid'in de halasıdır.^[22] As b. Hişam'la Haris b. Hişam da Hz. Ömer'in dayılarıdır. Haris, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur.^[23] Hz. Ömer'in dayılarından biri de yine Mekke Fethi sonrası Müslüman olan ve Müllefe-i Kulûb'dan addedilen Halid b. Hişam'dır.^[24]

2.1. Ömer Adı

Hattab ailesi, oğullarına “Ömer” adını verdiler. Amr, Ömer, Umare, Umeyr ve kadınlara verilen Amre adları cahiliyede yaygındı. Özellikle “Amr” çocuklara çokça verilen adlardan biriydi.^[25]

Amr ismi çocuklara, uzun ömürlü olsun, mal kazanıp zenginleşsin, işleri iyi idare etsin ve mülkü mamur hale getirsin diye veriliyordu. Amr aynı zamanda “*amera*” fiilinin bir mastarıdır. Amr hayat ve yaşamak demektir. Amrullah “*Allah’ın bekası*” ,“*bekaullah*” demektir. Amr, hayatta baki kalmak, uzun ömürlü olmak anlamına da geliyordu. Zaten “*Ömür*” de kelime olarak “*amr*” kökünden türeyen bir kelimeydi. “*İmar*” da ömürlü kılmak, yaşatmak, hayatlandırmak demektir. Aynı zamanda amr, evi, malı, mülkü idare etmek, onların başında olmak ve bir yerde oturmak bir bakıma orada “*devamlılık*” anlamına geliyordu.

Bir mekânın kendisiyle imar edildiği ve hayatlandığı şeye “*imaret*” deniyordu. Yemek veren kuruma da canlandırma özelliğinden dolayı bu ad verilmiştir. “*Amera Rabbahu: Rabbine ibadet etti, namaz kıldı, oruç tuttu*” demektir.^[26]

Bu güzel anlamlar nazara alınarak erkek çocuklara “Amr” ve “Ömer” adları vermek bir gelenektir. Böylece onlar için uzun ömür, bol kazanç, iyi idarecilik yapmaları dileniyor, ayrıca dindar olmaları da arzulanıyordu. “*Uveymir, Ammar, Ma’mer, İmran, Umare ve Amir*” adları da amr mastarından gelen isimlerdi. Ömer adı, “*İnsanları bir yere yerleştiren ve toplayan*” demektir.^[27]

Kureş’in alt kollarından olan Adıyoğulları şeref ve izzet sahibi olarak bilinirlerdi. Cahiliye döneminde Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, yani Hz. Ömer’in amcaoğlu Zeyd, Hanifler arasında yer alıyor ve putlara tapmıyordu.^[28] Hz. Peygamber onun hakkında yaptığı bir değerlendirmede: “*Yub’asu ümmeten vahdehû yevme’l-kıyâmeti: O kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak diriltilecek*” buyurmuştu.^[29] Bu kişi Hz. Ömer’in öz amcası Amr b. Nüfeyl’in oğluydu.

2.2. Öne Çıkan Özellikler

Haz. Ömer, sert ve zor bir adamdı. Uzun boylu, pehlivan yapılı ve beyaz tenli bir insandı. Gür, kırmızı saçlıydı ve saçları iki yana dökülüyordu, ama orta yaşlarda saçları dökülmüştü.^[30] Buradan

ayrıca onun saçlarını uzattığını ve uzun saçı sevdiğini de çıkarabiliriz. Ama sakalları sık ve gür değildi. Dayısı Ebu Cehil (Amr b. Hişam) de seyrek sakallı biriydi. Herhalde o dayısına çekmişti. İleri yaşlarda, ihtiyarlığın ve az yemenin etkisiyle yüzünün rengi değişmiş ve canlılığını kaybetmişti. Bazı yazarlar bunu “kırmızılaştı” diye anlatırlarsa da, [31] bu kırmızılık “yüzüne kan gelme ve canlanma” anlamında değil, canlılığı kaybetmeden dolayı yüzün parlaklığını yitirmesi ve güneşte yanmaya benzer bir renk almasıdır. O, omuzları ve kalçaları geniş biriydi ve uzun adımlıydı. O iyi bir süvari ve biniciydi. Atlarla arası iyiydi. Atın üzerine bir sıçrayışta atlayarak binerdi. [32] Anlaşıyor ki, o cevval, atik ve hareketli biriydi. Ata binmek için üzengi, binek taşı gibi şeylere ihtiyaç duymuyor, bir sıçrayışta üzerine atlıyordu. Elbette bunu başarılmasında boyunun uzun olması da ona yardım etmekteydi.

O fasih ve belîğ konuşurdu, anlaşıldığı kadarıyla araştırmacı bir karakteri de vardı. Bu, onun gizli gizli Rasulullah’tan Kur’ân dinlemesiyle de ortaya çıkar. O düşündüklerini ve gerçek bildiklerini, çok açık [33] ve ikna edici bir üslûpla anlatır ve bu yönüyle de örnek gösterilirdi.

Çocukluğunda babasının koyunlarını güttü. Onun çocukluk yıllarında babasının develerini güttüğü de rivayet edilir. [34] Böylece yakın çevreyi tanıdı, hayatın zorluklarını görmeye ilk adımını atmış oldu. Zor iklim şartlarında, gün boyu güneşte kalıyordu.

Sonra genç yaşta ticarete atıldı. [35] Mekkeli hemşehrileri gibi defalarca ticaret kervanlarıyla Suriye’ye gidip geldi. Böylece, dünyayı tanıdı, Suriye ve Irak topraklarındaki sosyal hayatı yakından müşahade etti. İnsanların hayat tarzlarını, inanışlarını gözlemliyor, bu arada Suriye’de hükümrân olan Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi oluyordu. Tüccar olmak onu geliştiriyor, seyahatler ufkunu açıyordu. O tutarlı, iyi konuşan, insani ilişkileri iyi olan biri olmalıydı ki, Kureyş hükümeti kendini sefaretle görevlendirmiş, dış ilişkilerin baş sorumlusu yapmıştı. [36] Daha sonraları Rasulullah da, Bedir Savaşı sonrası Hz. Ömer’i Kureyş’e elçi göndermiş, Hudeybiye Antlaşması’ndan az önce de onu Mekke’ye elçi göndermek istemişti.

[37]

Haz. Ömer yalnız erkekleri değil, kadınlarından da okuma yazma bilenleri olan Beni Adiy’deni. Adiyogulları, Kureyş içinde önemli bir koldu. O, hükümette (Şehir Devleti) yer aldı, On Kureyş boyunun temsil edildiği yönetimde “*Onlar Meclisi*”nde Beni Adiy’in temsilcisi oldu. O siyasi tarafı güçlü, kabiliyetli ve yetenekli biriydi.^[38] İlk Müslüman kadınlar arasında yer alan Şifa bint-i Abdullah ve Haz. Ömer’in ilk Müslümanlardan olan kız kardeşi Fatıma bint-i Hattab okuma yazma biliyordu.^[39] Ayrıca Haz. Ömer’in kızı Hafsa da okuma yazma bilen nadir kadınlar arasındaydı.^[40] Ona okumayı ve yazmayı aynı aşiretten olan Şifa Hatun öğretmişti. Bu açıdan, Mekke döneminde Müslüman olan Haz. Hafsa’nın yanında Kur’ân sayfeleri olması garip karşılanmamalıdır. O zamanlar divit ve mürekkep de kullanılıyordu.^[41]

Sert karakterli, saygın ve muhabbetli olan bu insan, Rasulullah’a M. 611 yılında peygamberlik verildiğinde; 25 yaşlarında bir gençti. Çünkü o, fil yılından on üç yıl sonra (M. 583-384) veya Dördüncü Ficar Harbi’nden dört yıl sonra (M. 584) doğmuştu. Rasulullah’ın peygamberliğinden altı yıl sonra (616) Müslüman olduğuna göre,^[42] Müslüman olduğunda “*otuz iki veya otuz üç yaşlarında*” olmalıydı. Onun kaç yaşında Müslüman olduğu konusunda kaynaklarda birbirini tutmayan açıklamalara rastlanır.^[43]

O, Adiyogulları içinde o derece saygındı ki, bazı araştırmacılara göre, hicretin ikinci yılında yapılan Bedir Savaşı’na Müşrik Adiyililerden hiç kimse katılmamıştı. Yani onun aşireti içindeki nüfuzu, mehabeti ve saygınlığı, Adiyogulları’nın müşrik Mekke ordusu içinde Bedir’e gelişini engellemişti.^[44]

2.3. Haz. Ömer ve Dini

1) Haz. Ömer, ‘*Ebu Cehil*’ in (Amr b. Hişam el-Mahzumi) kız kardeşi Hanteme’nin oğluydu.^[45] Müslüman olmazdan önce en az dayısı kadar İslam’a ve Müslümanlara düşmandı. Hatta Mekke’de Rasulullah’ı ilk öldürmek isteyen ve bunun için harekete geçen oydu. Suikastla gelişen olaylardan sonra Müslüman olmuştu. Ömer b. Hattab dayısının emirlerini eksiksiz ve önemle yerine getiren biriydi.

2) Dayısı Ebu Cehil samimi bir müşrik dindar olmamasına rağmen, Hz. Ömer bir müşrik olarak dininde samimiydi. Babası Hattab da samimi bir müşrikti. Babası da Ömer'i samimi bir dindar olarak yetiştirmişti. Putlar Ömer için tartışılmaz, kutsal ve saygı (tazim) duyulan ilahlardı. Ayrıca o, samimi müşrik bir dindar olduğu için yeni dine tavır alıyordu. Ona göre yeni din, eski dinden çıkış, fitne uyandırma ve Arapları bölme anlamına geliyordu.

3) O, Hz. Muhammed'i öldürmeyi sorun için kesin çözüm gördüğü için, silahını kuşanarak suikasta teşebbüs etmişti. Haşimiler'den gelecek tehlikeye aldırmayacak kadar cesurdu. Öldürme fikrinin sahibi ise onun öz dayısıydı. O da, İslam'ı yok etmek için Hz. Peygamberin bir suikastla yok edilmesine taraftardı. Yeğeni Ömer de bunu gerçekleştirmeyi üstlenmişti, ama sonuç düşünülenden çok farklı tezahür etmişti.

Ebu Cehil kesin çözüm için Muhammed'in öldürülmesi görüşünden asla vazgeçmedi. O bu görüşünü, hicretin 13. yılında Rasulullah hicrete teşebbüs etmeden az önce de açıklamış ve senaryosunu çizmişti: Muhammed'e sabah evinden çıkarken gençlerden meydana gelen bir grup birlikte saldıracak ve onu öldüreceklerdi. Gençlerden her biri Kureyş kabilesinden ayrı bir aşirete mensup olacaktı. Fakat o gece Rasulullah'ın Hz. Cebrail'le olaydan haberdar edilmesi bu ikinci suikast girişimini de sonuçsuz bıraktı. Rasulullah ve Hz. Ebu Bekir hicret için birlikte harekete geçmişlerdi.

4) Hz. Ömer'in dinle ilgili düşüncelerinde samimiyeti, Rasulullah'ın ona ettiği dua, kültür düzeyinin yüksekliği Müslüman olmadan önce yaşadığı bazı olaylar ve Kur'ân'ın mucizeliği ve ona etkisi gibi sebepler; onun İslam'ı seçmesine sebep olmuştu.

5) O kendi ifadesine göre Müslüman olmadan önce İslam'a en uzak kişiydi: *"Ben İslam'a uzak bir kimseydim"* diyordu. Şarabı seviyor ve çok şarap içiyordu.^[46] Fakat daha sonraları Medine Dönemi'nde şarabın yasaklanmasını en çok arzulayan kişilerden biri olacak ve ayetlerle onun bu konudaki düşünceleri desteklenerek içki ve sarhoş ediciler yasaklanacaktı.

6) Müslüman olunca o, bu dinde de samimi oldu. Dinin gereklerini yerine getirmeye özen gösterdi. Kendini onun hizmetine vakfetti ve adadı. Yeni dini için en büyük fedakârlıklarda bulunmaktan çekinmedi. Bu konuda daha Mekke Dönemi'nde açıkça hayatını

ortaya koydu. Korkusuz, dinin gereklerini çekinmeden ilan eden bir kişiliğe büründü. Yeni dönemde de putlara olabildiğince düşman kesildi. İslam'ı en korkulu ve tehlikeli dönemde; şehrin göbeğinde tüm tehlikeleri göze alarak ilan etti. O zamanlar müşriklerin de en önemli mabedi olan Kâbe ve Dârunnedve yanında Müslüman olduğunu haykırdı.

2.4. Kız Kardeşi Müslümanlar Arasında

Ebu Bekir'in ilk Müslümanlar arasında yer alması gizli davetin hızını arttırmıştı. O geniş bir sosyal çevreye sahipti ve olgun vasıfları vardı. Onun Müslüman olmasıyla gizliden sürdürülen çağrı hız kazandı. O uygun gördüğü kimselerle tek tek ilgilenmeye başladı ve onları İslam'a davet etti. Onun akıllıca sürdürdüğü faaliyeti üzerine Osman b. Affan, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zübeyir b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah arka arkaya Müslüman oldular.

Şekil 2: Sevr Dağından Hira Dağı'nın görünüşü. Sarıçam, s. 122.

Bu arada kadınlar arasında da İslam yayılmaya başlamıştı. Öncelikle Hz. Ebu Bekir'in kızlarından Esma Müslüman oldu, Hz. Ömer'in kız kardeşi^[47] ve Said b. Zeyd'in hanımı Fatıma Hatun da yeni Müslüman olanlar arasına girdi.^[48] Hz Ömer samimi bir müşrik dindar iken kız kardeşi Fatıma Müslüman olanlar arasına katılmıştı. O da diğer yeni Müslüman olanlar gibi imanını gizliyordu.

3. İşkence Ettiği Cariye

Hz. Ebu Bekir ilk Müslümanlardan Bilâl b. Rebah başta olmak üzere onun gibi başkalarını da parası ile alıp azat etmişti. Tarihçiler

bunların sayısını yedi veya sekiz olarak belirtirler. Amir b. Führeyre, Ümmü Ubeyy ve Hz. Zinnure bunlardandır.

O “*Nehdiyye*” adındaki kadın köleyi ve onun iki köle kızını da azat etmişti. Hz. Ebu Bekir ayrıca Müemmeloğulları’nın Müslüman olan bir cariyesini de hürriyetine kavuşturmak istiyordu. İslam’ın ilk duyulmağa başladığı andan itibaren Ömer b. Hattab yeni dine tavır aldı ve şirk inancını olabildiğince destekliyordu. Hattaboğlu Ömer İslam’ı terk etsin diye sürekli Müemmeloğulları’nın cariyesine işkence ediyor ve onu dövüyordu. Hatta bir gün dövmekten usandığı için onu bırakmış ve şöyle demişti.

“Sana özrümü belirtiyorum ki, ancak (dövmekten) usandığım için seni bıraktım.”

Hamidullah, Hz. Ömer’in dövdüğü cariyelerin adlarını Zinnure (Zinnire) ve Lübeyne olarak tespit eder. Bu iki cariyeye onun dövmesiyle dini terk etmemişlerdi.^[49] Anlaşıldığı üzere Hattaboğlu’nun dünyasında yeni dine geçit yoktu. O işkenceyle, baskıyla ve dövmekle yeni Müslümanlara dinini bıraktırmak istiyordu.

Müemmeloğulları cariyesi dinine daha sıkı sarılmıştı Hattaboğlu’nun sözleri üzerine ona şöyle karşılık vermişti:

“Kezâlike f e’ale’l- lâhu bike = Allah da sana aynısını yapacak”

Bu sözleri onun Allah’a ve ahiret gününe iyice inandığını gösteriyordu. Allah bu dünyada olmasa da suçluları cezalandıracak, kimsenin yaptığını yanına kâr koymayacaktı. Onun öldükten sonra gelecek bir dâr-ı mükâfatı ve bir dâr-ı mücazâtı vardı.

Hz. Ebu Bekir Ömer b. Hattab’ın dövdüğü ve işkence ettiği bu kadını da alıp azat etmişti.^[50]

Cahiliyede köle alıp satma, köle ticareti veya köleleri azatlamak vardı. Fakat azat etmek, fahr, mufahara/övünme veya başka gayelerle yapıldı. İslam’da köle alış ve satışı yasaklanmadı ise de, azatlamak teşvik edilmişti.

4. Dâru’l-Erkam ve Enişte Said b. Zeyd

Hicretin 5. yılı ve takvim 615’i gösteriyordu. Hz. Peygamber az sayıda Müslümanın daha iyi korunması ve onlara İslam’ın anlatılması için bir başka yol denedi. Onlarla her gün Dâru’l-Erkam’da bir araya gelecekti.

Dâru'l-Erkam, Kâbe'nin güneydoğusunda ve Safâ Tepesi'nin de doğusunda bulunuyordu. Evin kapısı dar bir sokağa açılıyordu. Ev ilk Müslümanlardan Erkam b. Ebi'l-Erkam'a aitti. Evin konumu, sokaktan gelip geçenleri kontrole elverişliydi, Ev etrafa hâkim ve herhangi bir baskın için savunmaya uygundu. Erkam b. Ebi'l-Erkam Hz. Ebu Bekir'den sonra Müslüman olan ilk sekiz kişi içindeydi. İbn-i İshak ve İbn-i Hişam'a göre bu ilk sekiz kişi şunlardı:

Ebu Seleme Abdullah b. Abduledes: Kendisi Hz. Peygamber'in (a.s.m.) halasının oğlu ve aynı zamanda sütkardeşiydi. Habeşistan'a ve Medine'ye hicret etmiş bir sahabedir. Ebu Seleme Uhud Savaşı'nda aldığı yaradan dolayı vefat edince, Rasulullah (a.s.m.) hanımı Ümmü Seleme ile evlenmiştir.

Ebu Ubeyde (Âmir b. Abdullah b. Cerrah): Dedesine nispetle Ebu Ubeyde b. Cerrah diye bilinirdi. H. Peygamber onu “*bu ümmetin emini*” diye tavsif etmişti. O hem Habeşistan'a hem Medine'ye hicret etmişti.^[51] Bedir dâhil birçok gazaya katıldı. Hz. Ebu Bekir döneminde Suriye'nin fethi ile görevlendirildi. Elli sekiz yaşında taundan vefat etmişti.^[52]

İman eden ilk sekiz kişiden biri olan Osman b. Maz'un da Cumahoğulları'ndandı. Sonradan iki kardeşi Kudâme ve Abdullah da Müslüman olmuşlardı.

Said b. Zeyd b. Amr: Meşhur haniflerden Zeyd b. Amr'ın oğluydu. O ilk Müslüman kadınlardan Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı. Kendisi cennetle müjdelenen on kişi, yani Aşere-i Mübeşşere içinde de yer alıyordu. İlk zaman hanımı ile birlikte Peygamber Efendimize gelmiş Müslüman olmuştu.^[53] Öyle anlaşıyor ki, karı koca birlikte Müslümanluman olmaya karar vermişlerdi.

Hz. Ömer İslam'ın ilk ortaya çıkışıyla birlikte Müslümanların karşısında yer alırken, kız kardeşi ve eniştesi ilk Müslümanlara katılmışlardı. Kader ağlarını örüyordu. Hz. Ömer'in eniştesi Said'in fütihat döneminde Yermuk ve Şam'ın fethinde büyük emekleri oldu. O daha sonraki yıllarda Hz. Osman ve Hz. Ali aleyhindeki dedikoduları önlemeye çalıştı. Hicretin elli birinci yılında vefat etmişti.

Ubeyde b. Hars b. Muttalib: Rasulullah'ın (a.s.m.) Amcaoğullarından biri olan Ubeyde b. Hars (Haris) de ilk Müslümanlardandı. İbn-i Hişam, bunlardan sonra Müslüman olanlar

içinde Ebu Bekir'in iki kızı Esmâ ve Hz. Ayşe'yi sayar. Beni Zühre'nin halifi Habbâb b. Eret de ilk Müslüman olanlar arasındaydı. Sa'd b. Ebi Vakkas, Umeyr b. Ebi Vakkas da ilk Müslümanlardan iki kardeşdir. Yine Beni Zühre'nin halifi, yani ittifaklısı Abdullah b. Mesud b. Hars da ilklerdendir.

İlk sekiz Müslüman'dan biri olan Erkam'ın evi, Rasulullah'ın (a.s.m.) İlk Medresesi/Üniversitesi ve İslam nurunu ilk yaydığı evlerden biriydi. Babası Ebu'l-Erkam, (Abdumenâf b. Esed) Kureys içinde konumu yüksek bir insandı. Hz. Ömer daha sonraları, Erkam için şu değerlendirmede bulunacaktır:

“Erkam'dan daha çok Allah'tan korkanı görmedim.”

Hiz. Erkam Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gazalarına katıldı. Hz. Osman döneminde bir zaman beytülmal işleri ile uğraştı. Hicretin 53. yılında vefat etti.

5. İlk Medrese ve Dershane

1) Yeni Müslüman olanlara, iman ve İslam'ı öğretmek, onları eğitmek gerekiyordu. Bir medrese, yani ders yeri gerekliydi. Tek başına sokağa çıkmağa çekinen, bazen ölümü göze almadan sokağa çıkamayan Müslümanlar için, bir manevî sığınak, bir iltica ve istişare mekânı, gelecek için güzel fidanların yetişeceği bir fidanlık gerekiyordu. Rasulullah, bu fonksiyonlar için bu evi uygun görmüştü.

[54]

2) Şimdi hayal süratiyle Arap Yarımadası'na, o tehlikeli ve pek şiddetli günlere gidiyor, o kutsi medreseden içeri giriyoruz: Sireti ve sureti pek güzel o mükemmel zatı görüyoruz. Ona inananlar, o Üstâd-ı Beşer'in, Muktedây-ı Küll'ün, Muallim-i İns ve Cin'nin etrafında halkalanmışlar, o zat onlara Kur'ân-ı Kerim'in hakikatlerini talim ediyor. Belki o kutsî medreseden, o Asr-ı Saadet denen hayat mektebinden bütün cinlere ve insanlara ebedî hitabe ile, yani Kur'ân-ı Hakim'le sesleniyor. Bu âlemin “yaratılış sırrını” şerh ediyor, *kâinatın muammasını* açıklıyor, bütün akılları sürekli meşgul eden, üç müthiş soruya, yani “*Necisin? Nereden geliyorsun? Nereye gidiyorsun?*” sorularına akılları iknâ eden cevaplar veriyor. İnsanlığa getirdiği nimet ve faydanın büyüklüğü, onu *Seyyidü'l- Beşer, Muallim-i Ekber* ve *Seyyid-i Veled-i Beni Âdem* mertebesine yükseltiyor.

Onun talebeleri de mertebelerine göre, bu fazilet ve kemalden nasipleniyorlar.

3) O zat oradan, misilsiz şeriatıyla, öyle bir hakikat ışığı yayıyor ki, bu ışık olmadan kâinata bakılsa, kâinat bir matemhane ve hüzün yeri, varlıklar birbirine yabancı ve düşman görünüyorlar. Ama onun neşrettiği hakikat nuruyla, beşere hediye ettiği iman bakışı ve gözlüğü ile kâinatın rengi değişiyor, matem yeri zikirhaneye dönüşüyor. Varlıklar birbirine dost, her şey Allah'ın memuru ve hizmetkârı şekline giriyor. Ölüm bir tebdil-i mekân, bir paydos, bir göç, ölümsüzlüğe ve ebediyete rihlet ve vazife ve sorumluluklardan terhis olarak şekil değiştiriyor. “*el- yevme ekmeltü leküm dîneکم*” buyrulduğuna göre, onun getirdiği din ekmel ve mükemmeldir. Öyleyse dininde eksik ve kusur yoktur. Öyleyse bütün zamanlarda nafiz ve geçerlidir. Hem dini ekmel olan, kendisi o dinin gereklerini en iyi şekilde yerine getiriyorsa, İnsan-ı Kâmil'dir, Resul-i Ekrem'dir ve Üsve-i Hasene'dir. Yine Kur'ân- Hâkim'de belirtildiği üzere onun ahlakı “*ve inneke le 'alâ hulukın 'azîm*” ayetinde beyan edildiği üzeredir.

4) Onun neşrettiği hakikatlerle kâinattaki hareketler, değişmeler, tebeddüller ve tüm hadiseler; manasız ve abes olmaktan çıktığı gibi, her şey tesadüf elinde oyuncak olmaktan kurtuluyordu. Her şey, Allah'a delâlet eden ve onu anlatan birer *rabbani mektup* ve birer tekvini ayet ve bu ayetlere birer sahife ve Esmâ-i İlâhiye'ye parlak aynalar oluyordu.

O Üstad-ı Beşer olmazsa, kâinat da hiçe inmiş gibidir ve yok hükmündedir. Nasıl bir okul; onda ders verecek hocası, talebeleri ve bir gaye için yapılırsa, kâinat sarayı içinde yer alan bu seyyar medrese güzel dünya da; o zat için yapılmış ve yaratılmıştır denilebilir.

5) O zat, aynı zamanda bir büyük beşîr/müjdeciydi. Dersinde, “*Ebedî Saadeti*” haber verip müjdelemekteydi. O bir dellâl-ı rabbanî idi. Kâinatta; rubûbiyet üstüne oturan saltanatın tellallığını yapıyordu. İnsanlığa en önemli şeyi müjdeleyip, en yüksek görev olan risalet vazifesini ifa ediyordu.

Hiz. Peygamber, Hiz. Ömer'in Müslüman olmasına kadar, Dâr-ı Ekâm'da, Kur'ân'ın dört ana ilkesini ders verdi: tevhit, nübüvvet, haşir ve adaleti öğretti. Anlaşılan o ki, Hiz. Ömer'in İslam'a girmesi

İslam açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, İslam onun Müslüman olmasıyla daha da güçlenmişti.

6. Hz. Ömer ve Cahiliye Kâhini

Hz. Ömer'in halifelik yıllarıydı. Mescid-i Nebevi'de otururken ona doğru cahiliyede kâhin olan Devsli Sevad b. Karib geldi ve mescide girdi. Hz. Ömer'i arıyordu. Kendini arayanı gören Hz. Ömer ona doğru baktı ve şöyle dedi:

"Bu adam mutlaka ondan ayrıldıktan sonra, yine şirki üzerinde."

Ardından şöyle mırıldandı:

"O, cahiliyede bir kâhin değil miydi?"

Derken adam ona yaklaştı, selam verdi ve yanına oturdu. Ömer ona sordu:

"Hel eslemte: Sen Müslüman oldun mu?"

"Evet, ey Müminlerin Emiri."

"Cahiliyede bir kâhin değil miydin?"

Adam bu sözden alındı ve kendisine şöyle karşılık verdi:

"SübhaneAllah. Ey Emiru'l-Mü'minin! Vallahi, sen benim hakkımda bir sıfatlamada bulundun ve iş başına geçtiğinden beri raiyyetinden birine dediğini görmediğim şeyle bana yöneldin."

Bunun üzerine Hz. Ömer dediğine pişman oldu. Ona söylediği, yerinde bir kanaat değildi. Kendi kendine konuşur gibi şöyle söylendi:

"Allah'ım beni bağışla. Gerçekten biz cahiliyede bundan daha şerli bir şey üzerinde idik. Sanemlere tapıyorduk. Vesenleri boynumuza geçirmiştik (edinmiştik). Ta ki Allah bize Resulü ve İslam'la ikramda bulununcaya kadar."

Bunun üzerine adam sorusunu cevapladı:

"Evet, ey Müminlerin Emiri, ben cahiliyede kâhindim."

Bunun üzerine Hz. Ömer ondan şöyle istekte bulundu:

"O zaman bana sahibinin (ilişkide olduğun cinin) sana getirdiklerinden bir haber ver."

Sevad b. Karib konuşmaya başladı:

"O bana İslam'dan önce, ayda bir veya ondan daha az zamanda gelirdi ve (bir gün) şöyle dedi:

'Cinni, onun zelil ve mağlup olarak susmasını, dininde ümitsizliğe düşmesini, genç dişi develere ve onların bellemesine (sırtı üstündeki deriye) ulaşmasını (oturmasını) görmedin mi?'^[55]

Olay Hz. Ömer'in halifelik yıllarında cereyan etmişti. Cahiliye döneminde bir kâhin olan Sevad b. Karib Müslüman olmuştu. Hz. Ömer onun cahiliyede bir kâhin olduğunu biliyordu ve Hz. Ömer onun kolay kolay şirkini bırakmayacağı ve kâhinlikten geçmeyeceği kanaatindeydi. Bu yüzden kendi kendine, "Bu adam mutlaka şirki üzerinde" diyordu. Ama adam Müslüman olmuş, şirki ve kâhinliği bırakmıştı. Bilindiği gibi kâhinlik, cinlerin yalan yanlış haberleriyle gelecekte haber verme mesleği idi. Semada konuşulanlara kulak hırsızlığı yapan cinler, duydukları bazı şeyleri eksik noksan, yalan yanlış irtibatta olduklarına haber veriyorlar, kâhinler de bunları halka açıklıyorlardı.

Adam, "Sen cahiliyede kâhin değil miydin?" sözüne kırılmış, bozulmuş, muhatabına kendisini bu şekilde küçük düşürmenin yerinde olmadığını hatırlatmıştı. Hz. Ömer de yaptığı hatanın farkına vararak Allah'tan af dilemişti. O doğru bir adamdı ve hatasını görünce kabul ediyor ve ondan dönme faziletini gösterebiliyordu.

Ayrıca o, "Biz cahiliyede bundan daha şerli/kötü bir şey üzerindeydik" itirafında bulunarak, insan şekilli (evsan) veya başka tür putlara (asnâm) taptıklarını söyleyerek adamın gönlünü aldı. Daha sonra Allah, insanlara Rasulullah'ı ve İslam'ı göndererek onları değerli kılmış ve bunlardan kurtarmıştı.

Hz. Ömer cini görüp görmediği konusunda da adama bir soru yöneltti. Adam İbn-i Hişam'daki rivayete göre bir açıklamada bulunmadıysa da, bir başka rivayete göre üst üste üç gece onu uyku ile uyanıklık arasında gördüğünden söz etti. İlk gece cini ona geldiğinde ayağıyla dürterek şöyle demişti:

"Ey Sevad b. Karib kalk, sözlerimi dinle, düşünebiliyorsan işin sonunu düşün. Durum şu ki, Lüey b. Gâlip'ten (bu soydan) bir resul gönderildi. O (insanları) aziz ve celil olan Allah'a ve ona kulluğa çağırıyor."

Sonra da ona bir şiir okumuştı. Cini üç gece üst üste kendine gelmiş ve aynı şeyleri söylemişti. Sevad üçüncü geceden sonra Medine'ye gelip Müslüman olmuştu. Müslüman olduktan sonra Hz. Ömer ona bu günlerde cininin hâlâ kendisine gelip gelmediğini sorunca adam şöyle cevap vermişti:

"Kur'ân'ı okuduğumdan beri, hayır."

Bunun üzerine Hz. Ömer şu değerlendirmeyi yaptı:

“Onun yerine, Aziz ve Celil olan Allah’ın kitabı ne güzel!”^[56]

Evet, cinlerin getirdiği yalan yanlış haberler yerine, her şeyi bilen Aziz ve Celil olan Allah’tan gelen ayetleri okumak, bunlardan haberler almak ne güzel şeydi. Cin çağırmak, sihir, büyü ve gelecekte yalan yanlış haberler vermek yerine Kur’ân ayetleri okumak, Cebrail’in (a.s.) getirdikleriyle bilgilenmek gerekiyordu.

Hız. Ömer İslam öncesi dönemde cinlerin ve hatiflerin verdiği haberlere ilgi duyan, bunları yaşayanlardan öğrenmek isteyen biriydi. Görüldüğü gibi, eski kâhine cahiliye döneminde ona gelen cin konusunda sorular yöneltmiş, bunların cevabını almak istemişti. Sevad b. Karib’in anlattığına göre bir keresinde ilişkide olduğu cin kendisine üç gece üst üste uğramış ve o zamana kadar duymadığı bir haberi iletmışti. Cinin bildirdiğine göre Kureyş’ten, Lüey b. Galip soyundan bir resul gönderilmiş, insanları Allah’a imana ve yalnız ona kulluğa çağırıyordu. Devsli Sevad, bu haber üzerine Medine’ye gelmiş ve Müslüman olmuştu. Buna göre o, Medine döneminde Müslüman olan biriydi.

Hız. Ömer, cinin hâlâ kendine gelip gelmediğini sorunca, Süveyd, Kur’ân’ı okuduğundan (Müslüman olduğundan) beri gelmediğini söylemişti.

7. Hatift’ten Bir Ses

Osman b. Affan’ın azatlısı Abdullah b. Ka’b’in aktardığına göre Hız. Ömer, Sevad b. Karib’le konuştuktan sonra bir gün cinlerden söz ediyordu. Derken Cahiliye dönemindeki bir hatırasını anlatmaya başladı:

“Vallahi ben, cahiliye vesenlerinden bir vesenin (insan şeklindeki putun) yanında, Kureyş’ten bir topluluk içindeydin. Araplardan bir adam ona bir buzağı kesmişti. Biz de, ondan bize pay ayırmasını bekliyorduk. Derken, buzağının içinden o güne kadar duymadığım bir ses işittim. Ses ondan çıkıyordu. Bu İslam’dan bir ay kadar veya daha az zaman önceydi. (Ses) Şöyle diyordu:

‘Ya zerrîh, emrun necîh, raculun yasîh, yekûlû Lâ ilahe illallah = Ey (kanla yeri) ıslatan, kurtarıcı bir iş var, “La ilâhe illallah’ diye çağıran bir büyük adam (ortaya çıktı)”^[57]

Bu söz, hatif denilen, kendisi görünmediği halde sesi işitilen bir cine aitti. İbn-i Hişam sözü şöyle de nakleder:

“Raculün yasîh, bi lisânin fasîh, yekûlu lâ ilâhe illallâh = Fasih bir lisanla çağırın bir (büyük) adam, La ilahe illallah diyor.”^[58] Bir başka rivayete göre Hz. Ömer, Sevad b. Karib cinle ilgili maceralarını anlattıktan sonra onun için “Doğru söyledi” demiş ve cahiliyede aynı konuda başından geçen olayı şöyle anlatmaya başlamıştı:

“Ben onların ilahları yanında ayaktaydım. Bir de ne göreyim. Bir adam bir buzağı getirdi ve onu kesti. O zamana kadar ondan daha şiddetli bir bağırın duymadığım bir sarîh (bağırıcı) onda (buzağı içinde) şöyle diyerek bağırıyordu:

‘Ya celîhu, emrun necîh, raculun fasîh, yekûlu ‘lâ ilâhe illâ ente = Ey celîh (düşmanlığını açığa vuran), kurtarıcı bir iş, fasih bir adam ‘Senden başka ilâh yok’ diyor.’

Bunun üzerine insanlar (sesin geldiği buzağı üzerine) atıldılar (ve etrafında toplandılar). Ben de (kendi kendime) ‘bu işin ardında ne olduğunu anlayıncaya kadar buradan ayrılmayacağım’ dedim. Sonra o (hatif) yine ünledi:

‘Yâ celîhu, emrun necîh, raculun fasih, yekûlu Lâ ilâhe illallâh = Ey düşmanlığı açığa vuran kurtarıcı bir iş (ortaya çıktı). Fasih bir adam ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ diyor.’

Bunun üzerine ben kalkıp gittim, aradan çok geçmeden (Hz. Muhammed için) ‘hâzâ nebiyyun = Bu bir nebidir’ denildi.”^[59]

Hz. Ömer’in cahiliyede ve nübüvvetten bir ay kadar önce yaşadığı bu olay birkaç açıdan dikkat çekicidir:

1) Şu halde bir peygamberin geleceğini cinlerle irtibatı olan kâhinler haber verdikleri gibi, yalnız sesleri işitilen hatifler de haber vermektedir. Devsli Sevad b. Karib, cininin haber verdiğini anlattığı gibi, Hz. Ömer de Kureyşli bir grup içinde hatiften böyle bir söz duyduğunu nakletmektedir. Uzzâ ve benzer ilahlar yıkılırken cinler dile geldiği gibi, insan şekilli bir puta (vesen) kesilen kurbandan da böyle bir ses duyulmuştu.

2) Bu olay Rasulullah’a peygamberliğin verilmesinden yaklaşık bir ay kadar önce yaşanmıştır. Buhari’deki rivayette bu olay “çok geçmeden” diye açıklanır. İlk rivayeti ‘Hz. Ömer’in Müslüman olmasından bir ay kadar önce’ diye anlamak da mümkündür. Bu takdirde olay risaletin altıncı yılında Hz. Ömer’in Müslüman olmadan önceki günlerine rastlamaktadır.

3) Hz. Ömer'in dünyasında bu garip olay yer etmiş olmalı ki, o bunu unutmamış ve Müslüman olduktan 25-30 yıl sonra, hilafeti devrinde Medine'de onu insanlara anlatmıştı.

Kanaatimizce bu olay da onun Müslüman olmasında da etkili olmuştur. Çünkü hatiften veya kâhinlerden duyulan bu tür sözler Sevad b. Karib'de olduğu gibi, kimi insanların Müslüman olmasına sebep olabiliyordu. Buhari de, bu hadise "*Hattaboğlu Ömer'in İslam'ı*" babında yer vermiştir. Oradaki rivayete göre Hz. Ömer Rasulullah'ın peygamberliği duyulmadan az önce hatiften sesi duymuş, onunla birlikte çok kişi de buna şahit olmuştur.

Sesin duyulması olayı, Hz. Peygamber'e peygamberlik verildiği sıralarda olabileceği gibi, üç yıl süren gizli davet döneminde de olabilir.

4) Hatiften gelen ses rivayetlere göre zerîh (kötü iş yapan, kurban kesen) veya "*celîh = düşmanlığı açığa vuran*" diyordu. Bu hitap cahiliye insanlarına yönelikti. Onlar vesenlere ve Allah'a şirk koştukları tanrılara kurban kesiyorlardı. "*Bu peygamberdir*" haberi duyulduğunda ona düşmanlığı açığa vuran kimselerdi. Hz. Ömer de bunlardan biriydi. İleride, "*Nebi/Peygamber*" denilen kişiye ve Müslümanlara karşı düşmanlık yaparken, Hz. Ömer bu olayı zaman düşünmüş olmalıdır. Belki kendi kendine "*ben de bir celîh'im*" dediği olmuştur.

8. Yumuşama mı?

Rasulullah Mekke'de peygamberliğini açıklamış ve sonraki yıllarda, Müslümanlara karşı işkence ve baskı gittikçe artmaya başlamıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber işkence görenlerin Habeşistan'a hicret etmelerini emretti. Peygamberliğin beşinci yılı, haram aylardan Recep ayı içinde hicret etmek için hazırlıklara başlanmıştı. Bu, Habeşistan'a yapılacak ilk hicret olacaktı. Hicret için niyetlenenler on beş kişi kadardı ve bunlardan dördü kadındı.

Hicret edeceklerden biri de Hz. Ömer'in aşireti Beni Adiy'in halifi/ittifaklısı Amir b. Rabia (Ebu Abdullah) idi. Hanımı Ümmü Abdullah, Leyla bint-i Ebu Hayseme de onunla birlikte hicret edecekti. [\[60\]](#)

Leyla Hanım hicret hazırlığı yaparken, Hz. Ömer ona uğradı ve Hazırlığı gördü. Leyla Hanım bu sırada ona şu açıklamayı yaptı:

“Vallahi, gerçekten Habeş toprağına gideceğiz.”

O sırada kocası Amir bir ihtiyaç için evden ayrılmıştı. Ömer’le Leyla Hanım baş başaydılar. Hazırlık sürerken Hz. Ömer, ayakta durmuş onu izliyordu. Bu sırada kadın, Hz. Ömer’den gördüğü belâ ve işkenceleri, onun Müslümanlara ne denli şiddet gösterdiğini düşünüyordu. Ömer b. Hattab derken şöyle mırıldandı:

“Ey Ümmü Abdullah, kopup gitmek ha?”

“Evet, vallahi Allah’ın (bir başka) toprağına çıkıp gideceğiz.”

Kadın sonra bunun sebebini açıkladı:

“Âzeytumûnâ ve kakhârtumûnâ = Bize işkenceler ettiniz ve bizi mahvettiniz.”

Gerçekten müşrikler zayıf ve korumasız Müslümanlara yapmadıklarını bırakmıyorlardı. Bilal-i Habeşî’ye, Habbab b. Eret’e, Rasulullah’a, Yasir ailesine, yapılanlar bile her şeyi ortaya koymaktaydı. O günler Hz. Ebu Bekir linç edilerek öldürölmek istenmişti.

Sonra kadın sözlerine şunları ekledi:

“Allah bize bir çıkış (kurtuluş) yaratana kadar (orada kalacağız).”

Sözleri üzerine Hz. Ömer beklenmedik bir şey söyledi:

“Sahibekumullâh = Allah sahibiniz (yardımcınız) olsun.”

Ortada hüznölü bir hava vardı. Leyla Hanımın gözlemlediğı kadarıyla Ömer b. Hattab, kabilesinden birilerinin Habeşistan’a gitmek zorunda kalışlarına üzülmüştü. Kalbinde bir rikkat^[61] ve merhamet vardı. Onların gidecek olmasına üzülererek^[62] kadının yanından ayrıldı ve dönüp gitti.

Kadın onun üzgün halini iyice fark etmişti. Az sonra kocası Amir, söz konusu ihtiyacı görüp eve gelince hanımı ona az önce olanlardan söz etti:

“Az önce Ömer’i, onun rikkatini/merhamet” ini, bize olan üzüntüsünü görmeliydin.”

Kocası Ömer hakkında farklı düşünüyordu:

“E ta’imti fî islâmihi = Onun Müslüman olmasını mı umuyorsun?”

“Evet.”

Kocası ona şöyle karşılık verdi:

“Hattab’ın eşegi Müslüman oluncaya dek, gördüğün kişi Müslüman olmaz.”^[63]

Amir, İslam'a ve Müslümanlara karşı onda gördüğü sertlikten, amansız İslam karşıtlığından dolayı böyle düşünüyordu. Ömer b. Hattab, gerçekten samimi bir müşrik dindardı. Yeni dine girenlere karşı çok acımasızdı. Müslüman olanlara şiddet uygulamaktan ve işkence etmekten kaçınıyordu.

9. O Gece Neler Oldu?

Hız. Ömer, daha sonraları Müslüman olmadan önce, bir gece Mekke'de yaşadıklarını şöyle anlatmıştı:

"Ben İslam'a uzak biriydim, cahiliyede şarabın arkadaşığıydım, onu çok seviyor ve içiyordum. Bizim Hazvera'da^[64] Mahzumlu Ömer b. Abd b. İmran ailesinin evleri yanında Kureyşli yetişkin erkeklerin toplandığı bir meclisimiz vardı. Bir gece bu mecliste oturanları bulmak isteyerek (evden) çıktım. Onlara (meclis yerine) geldim, ama onlardan orada kimseyi bulamadım. Kendi kendime şöyle dedim:

'Keşke filan şarap satıcısına gitsem.'

O Mekke'de şarap satıyordu.

'Belki onun yanında şarap bulur ve ondan (satın alıp) içerim.'

Derken (meclis yerinden) ayrılıp oraya geldim, ama onu da bulamadım. Bu kez kendi kendime şöyle dedim:

'Kâbe'ye gidip, onu yedi veya yetmiş defa tavaf etsem.'

Sonra Kâbe'yi tavaf etmek üzere Mescide^[65] geldim. Bir de baktım ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ayakta namaz kılıyor. O namaz kıldığı zaman Şam'a (Kudüs'e) yönelirdi. Kâbe'yi kendisiyle Şam arasına alırdı ve onun namaz kıldığı yer iki rükün, yani Rükün ü Esved ile Rükün ü Yemanî arasındaydı. Onu görünce de kendi kendime şöyle dedim:

'Vallahi, bu gece Muhammed'den; söylediklerini işitinceye dek (olabildiğince) dinlesem. Ona yaklaşırsam, onu dinlerim.'

Bunun üzerine (onu rahatsız etmemek için) Hıcr tarafına gittim^[66] ve (Kâbe) örtüsü altına girdim. Derken ayakta (örtü altından) yavaş yavaş namaz kıldığı, Kur'ân okuduğu yere doğru yürümeye başladım. Sonunda ona karşı dikilerek kıblesinde ayakta durdum. Artık onunla benim aramda Kâbe'nin örtüsünden başka bir şey yoktu. Kur'ân'ı dinleyince ona kalbim yumuşadı,^[67] (gizlice) ağladım ve o (Kur'ân) beni İslam'a dâhil etti. Rasulullah namazını bitirinceye kadar, yerimde böylece ayakta durmayı sürdürdüm."^[68]

Hız. Ömer, onun hangi yolu takip ederek evine doğru gittiğini de anlattıktan sonra o gece yaşadıklarını anlatmayı şöyle sürdürdü:

“Abbas’ın eviyle İbn-i Ezher’in evi arasına girinceye kadar onu takip ettim (ve orada) ona yetiştim. Rasulullah (a.s.m.) ayak seslerimi işitince, benim kim olduğumu bildi. Rasulullah (a.s.m.) ancak onu rahatsız etmek için kendini takip ettiğimi sandı, beni zecretti^[69] ve şöyle dedi:

‘Mâ câe bike yâ ibne’l-hattâbi hâzihi’s-sâtâte = Ey Hattab’ın oğlu seni bu saatte (buraya kadar) getiren nedir?’

Ben şöyle karşılık verdim:

‘Ben, Allah’a, Resulüne ve Allah tarafından ona gelenlere iman etmek için geldim.’

Bunun üzerine Rasulullah (a.s.m.) Allah’a hamd etti ve sonra şöyle dedi:

‘Kad hedâke’l-lâhu yâ umaru = Ey Ömer Allah seni doğru yola iletti.’

Sonra göğsümü sığadı ve bana sebatla (bu durumda kalmam için) dua etti. Rasulullah (a.s.m.) evine girerken, ben de geri döndüm.”^[70]

9.1. Olayın Söyledikleri

1) Bu olayda Hz. Ömer önce kendisinden söz etmekte ve kendisini anlatmaktadır: O, söylediği gibi müşrik iken, İslam’a karşı amansız bir muhalifti. Müslümanlara karşı acımasızdı. Hatta onun usanincaya kadar dövdüğü Müslümanlar vardı.^[71] Bu açıdan, genelde onun Müslüman olmayacağı kanaati yaygındı.

2) Kendi ifadeleriyle o “şarabın arkadaşı”ydı. Şarabı çok seviyor ve onu içki arkadaşlarıyla içiyordu. O gün de Kureyş’in yetişkin ve ileri gelenleriyle içmek için evinden çıkmıştı. İçki meclisi, hemen her gün orada, Hazvera Çarşısı içinde toplanmış olmalıydı ki, Ömer b. Hattab haber beklemeden doğru oraya gelmişti. Kureyş içinde içki yaygındı. Tarih kitaplarında İslam’dan önce içmeyenler ve içkiyi bırakanlar otuz kişi civarında nakledilir.

3) Hattaboğlu Ömer içki arkadaşlarını yerinde bulamayınca, içme düşüncesinden vazgeçmedi. Bu kez bildiği bir şarap satıcısına geldi. Ondan şarap alacak ve o gece içecekti. Ama nedense o gün şarap bayii de yerinde değildi. Cahiliye döneminde şarap, bira ve benzer

sarhoş ediciler haram değildi. Bu açıdan şarap içmek, günümüz dünyasında Avrupa’da olduğu gibi, yerilen bir şey değildi.

4) Şarap bulamayan Ömer b. Hattab, Kâbe’yi tavaf etmeyi düşündü. Cahiliye döneminde de Kâbe’yi tavaf ibadet sayılıyor, putlar etrafında da tavaf yapılıyordu.^[72] Hz. Ömer, Rasulullah’ı ayakta namaz kılarken görünce ona fark ettirmeden, o namazını bitirinceye kadar ondan Kur’ân dinlemiş, ayetlerden etkilenmiş ve ağlamıştı. O burada Kur’ân ayetlerine kalbinin yumuşadığından, ayetler lehine bir değişim yaşadığından söz etmektedir.

5) Anlaşıldığına göre ayetler onu etkilemişti. Çünkü Hz. Ömer, zeki, okuma yazması olan, eşraftan ve saygın biriydi. Edebiyattan anlıyordu. İyi bir hitabeti vardı ve insanlara kendini dinlettirirdi.^[73] Kanaatimizce o –kendi açısından– Peygamber olduğu iddia edilen Muhammed’e inanmasa da, onun ayetler diye isimlendirdiği sözleri duymak istiyor ve bunlara merak duyuyordu. Kur’ân ayetlerine merak duyan ve onları gizlice dinleyen Kureyş’ten yalnız Ömer b. Hattab değildi. Kureyş’ten gizlice Kur’ân ayetleri dinleyen ondaki belagat ve fesahate hayran olan başkaları da vardı. Bir gece Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ahnes b. Şerik gizlice Kur’ân dinlemek amacıyla Rasulullah’tan habersiz onun evine sokulmuşlar, o gece evinde namaz kılarken okuduğu ayetleri dinlemek istemişlerdi. İşin ilginç tarafı bunlardan her biri diğerinden habersiz ve farklı birer yere gizlenerek şafağa kadar beklemişlerdi.^[74]

Birbirlerine bir daha Kur’ân dinlemek için gelmemeye söz verdikleri halde ikinci gece de oradaydılar. Üçüncü gecede aynı şekilde Kur’ân dinlemişlerdi.^[75]

6) Hz. Ömer de dinlemeyi gizlice ve Kâbe örtüsü altına gizlenerek yaptı. Onun uyguladığı tarz, daha ustaca bir taktik içeriyordu. Kendisinin de itiraf ettiği üzere Kur’ân kalbini yumuşatmış, onu etkileyip, ağlatmış, hatta daha ötesini yapmıştı. Hz. Ömer “*ve dahalenî’l-İslâme: Ve o beni İslam’a soktu*” diyordu.^[76] Bu ifade “*teslim olmak ve teslim olmaya itmek*” anlamına da gelir. Gerçekten Kur’ân ayetleri onu çok etkilemişti.

7) Bu etki onun Rasulullah’ı takip etmesinden onun duasından ve onunla olan konuşmalarından da anlaşılmaktadır. Onu takip eden Hattaboğlu Ömer’in İslam konusunda niyeti olumluya dönüşmüş

durumdaydı. Allah’a ve Resulüne iman etmek istediğini söylüyordu. Hz. Peygamber sözleri üzerine sevinip, Allah’a hamd etmiş, “*Ey Ömer, Allah seni doğru yola iletti (Sana doğru yolu gösterdi)*” demişti. Peki, Hz. Ömer gerçekten Müslüman olmuş muydu? Bütün tereddütlerini, gelgitlerini yenip İslam’da sabit-i kadem olacak mıydı? Burası hâlâ belli değildi. Bu açıdan olsa gerek Rasulullah o gece ona “*sebatla*” yani bu durumda kararlı ve sabit olması için dua etmişti.^[77] Herhalde Hattaboğlu’nda tereddütler sezmiş ve gözlemlemiş olmalıydı.

8) Hz. Ömer o gece kesin ve kararlı olarak İslam’a geçseydi, ertesi gün ve daha sonraki günlerde eyleme dönük olarak bunun belirtisi görülürdü. Demek o, İslam’a karşı olan tutumunda yumuşamalar gösterdi, ayetlerle etkilenip ani bir kararla Müslüman olmak istediye de henüz buna tam hazır ve kararlı değildi. Zaten Rasulullah’tan ayrılmadan şahadet getirmedeği gibi, “*inandım*” gibi bir söz de söylememişti. Yalnız o, Rasulullah’a “*Ci’tu li ûmine billâhi ve bi rasulihî, ve bimâ câe min ‘indillâhi* = Ben Allah’a, O’nun Resulü’ne ve Allah katından ona gelenlere iman etmek için geldim” diyordu.^[78] “*İman etmek için gelmek*” başka, “*iman etmek*” başka şeydi. O iman etmek için gelmiş ama amacını gerçekleştirmeden geri dönmüştü. Fakat kendisini hidayete götüren yoldaydı ve bu yola girmişti. Anlaşıyor ki, sabaha çıktığında değişmiş olmalıydı. Eğer gece yaşadığı etkide ve yolda olsaydı, bu süreçte Rasulullah’ı öldürmek için harekete geçmemesi gerekirdi.

9) Hz. Ömer bu rivayete göre o gece dinlediği ayetlerin hangi sûrenin hangi ayetleri olduğundan söz etmemektedir. Bir rivayete göre Rasulullah’ın Kâbe’de namaz kılarken okuduğu “*el-Hâkka*” Sûresi’ydi. Hz. Ömer’i etkileyen ayetler de bu sûrenin ayetleriydi.^[79]

10. “Gönlüme Düştü”

Ahmed b. Hanbel de, Hz. Ömer’in henüz Müslüman olmadığı günlere ait bir başka hatırasını kendi ağzından şöyle aktarır:

“(Bir gece) Rasulullah’a (a.s.m.) hücum etmek için (evden) çıktım. Derken onu mescide (Mescid-i Haram) gelişte beni geçmiş buldum ve onun arka tarafına oturdum. O el-Hâkka Sûresi’nin başından okumaya başladı. Bunun üzerine ben Kur’ân’ın telifinden (ayetlerinin bütünlük ve ahenginden) dolayı taaccüp etmeye başladım (onu çok

beğenmişim). Sonra kendi kendime: ‘Vallahi bu Kureyş’in dediği gibi büyük bir şair’ dedim. Derken o; ‘Durum şu ki, o (Kur’ân) bir şair sözü değildir, ne de az inanıyorsunuz’ ayetini okudu.^[80] Bunun üzerine kendi kendime: ‘Bu bir kâhin’ dedim. O ‘Velâ bi kavli kâhinin kalîlen mâ tezekkerûn: Ve o (Kur’ân) bir kâhin sözü de değildir; ne kadar az düşünüyorsunuz’ (ayetini) söyledi (okudu). El-Hâkka Sûresi’nin sonuna kadar (geldi).

İşte bunun üzerine, kalbimin her yerine İslam (sevgisi) düştü.^[81]

Bu olay birkaç açıdan dikkat çekicidir:

1) O, İslam’a ve imana karşı şiddetli bir muhalifti. Evinden, Rasulullah’a taarruz ve saldırı için çıkmıştı. Vakit geceydi. Rasulullah o zamanlar, nübüvvetinin altıncı yılında, zaman zaman gece Kâbe yanında, tenhada namaz kılıyor ve Kur’ân okuyordu. O namazda Kur’ân okurken sesi duyulabiliyordu. Hz. Ömer bir başka seferinde de Kur’ân okurken onu dinlemişti.^[82]

2) O gün Rasulullah’ın kendinden önce Mescid-i Haram’a geldiğini gördü. O oturmuş bir şeyler okuyordu. Nedense ona saldırmaktan vazgeçti. O fark etmeden arkasından ona yaklaştı ve arka tarafında oturdu. O sırada Hz. Peygamber el-Hâkka Sûresi’nin başından okumaya başlamıştı.

3) El-Hâkka Sûresi Kur’ân-ı Kerim’in altmış dokuzuncu sûresidir, Mekke’de indirilmiştir ve elli iki ayettir. İlk ayeti “el-Hâkka” kelimesidir ve gerçekleşecek olan kıyametten söz eder. Sonra Ad ve Semud’un başına gelenlerden, Firavun’dan ve ondan öncekilerin olaylarından bahseder. Ardından kıyametin kopuşunu, defterleri sağdan verilen cennetlikleri ve cehennemlikleri anar. Orada kitabı solundan verilenlere mal mülk ve saltanatın yarar sağlamayacağı açıklanır. Ardından Kur’ân’ın şerefli bir elçi sözü olduğu, şair ve kâhin sözü olmadığı vurgulanır. O, Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir ve onu Rasulullah uydurmamıştır. O, Allah’tan korkanlar için bir öğüttür. Allah onu yalanlayanları da iyi bilir. “Muhakkak o (aynı zamanda) kâfirler için bir iç yarasıdır.”^[83] Çünkü günden güne müminleri güçlendirmektedir. “O kesin bilginin gerçeğidir.”^[84] Son ayet de Rasulullah’a ve müminlere, “O halde büyük Rabbinin adını yüceltip noksanlardan tenzih et” diye hitap eder.^[85] Sûre iki sayfa uzunluğunda, kısa kısa ve vurucu ayetlerden meydana gelir.

Haz. Ömer, sözden anlayan, belagat ve fesahat sahibi, Kureyş içinde veya dışında oluşan anlaşmazlıklarda, iyi konuşmasını bildiği için sefir (dış ilişkiler sorumlusu) olarak görev yapan biriydi. O Kureyş'in müfahiri ve münafiriydi.^[86] Yani Kureyşi hasebi ve nesebiyle en iyi öven ve anlatandı.^[87] İhtilafların çözümü, kabileler arasında Kureyş'in üstünlüğünün tetkiki konularında bir dava vekili gibiydi. Onun kabul ettiği karar, şehir devletinde olduğu gibi kabul ediliyordu.^[88] Münafir mufahırla aynı anlama geliyordu.

4) Haz. Ömer el-Hâkka Sûresi'ni neredeyse bir buçuk sayfa kadar dinlemiş, ayetlerin telifinden (birbirlerine uygunluk ve bütünleşmesinden) etkilenmişti. Gerçekten Haz. Muhammed'in okudukları, ona göre büyük bir şairin sözü olabilirdi. Zaten Kureyş de böyle diyordu. Hattaboğlu sözleri beğenmişti, ama bunları şair olarak yorumladığı Muhammed'in yüksek sözleri olarak görüyordu. O sırada Rasulullah, Kur'ân'ın bir şair sözü olmadığını açıklayan ayeti okudu: *"Ve mâ hüve bi kavli şâ'irin, kalilen mâ tü'minûn"*^[89]

Şair güzel bir şiir yazsa niye *"onu ben yazmadım"* desin? Aksine güzel şiirleri kendileri yazmadıkları halde *"ben yazdım"* diyenler çıkmıştır. Ama Hattaboğlu Ömer, okunanın şiir, Haz. Muhammed'in şair olduğunu düşünürken; şair olarak düşündüğü kimse okuduklarının bir şair sözü ve kendi şiiri olmadığını söylüyordu. Bunun üzerine Haz. Ömer b. Hattab, *"O bir kâhin olmalı"* diye düşünmüştü. Şair değilse kâhin olmalıydı. Kâhinlerin de şiire benzeyen secili sözleri vardı.^[90] Ama hemen arkadan gelen ayet de *"ve o (Kur'ân) bir kâhin sözü de değildir"*^[91] diyordu.

5) Haz. Ömer bu ayetleri takip eden on bir ayeti daha dinledi ve sûre burada sona eriyordu. Kendi ifadelerine göre o gece bu sûreyi dinlemek onu değiştirmiş; İslam'ın ve yeni dinin daha önce gördüğü ve düşündüğü gibi olmadığını anlamıştı. Bunun üzerine o imana ve İslam'a meyletti ve yakınlık duymaya başladı. Ayetler onun şartlanmışlığını törpülemiş, ön hükümlülüğünü kırmıştı.^[92] Çünkü onları dinleyince kalbine İslam sevgisi düşmüştü. O bunu *"kalbimin her yerine İslam düştü"* diye açıklıyordu.^[93] Bakalım, gelecek günler neler getirecekti.

11. Ebu Cehil'in Tepkisi

Hiz. Ömer'in bir gece, Rasulullah Mescid-i Haram'da Kâbe yakınında namaz kılariken, ondan Kur'ân dinleyip etkilenmesiyle ilgili olarak tarih kitaplarında bir başka rivayet daha vardır.

İbn-i Hişam (ölüm, h.218/833), İbn-i İshak'tan (ölüm, h.151/767)^[94] naklen, Hiz. Ömer ailesinden duyulan bir olayı aktarır. Buna göre Hiz. Ömer o gece yaptıklarını şöyle anlatmıştı:

“Şu malum gece Müslüman olunca (ayetlerden etkilenip Müslüman olmak isteyince) kendi kendime şöyle düşündüm:

‘Mekkelilerin hangisi Rasulullah’a (a.s.m.) karşı düşmanlık bakımından daha şiddetlidir, ona kadar gidip, ben Müslüman oldum diye haber vereyim?’

Kendi kendime ‘Ebu Cehil’ dedim. ‘Oysa Ömer de Muğire’nin oğlu, Hişam’ın kızı Hanteme’dendir.’^[95]

Hiz. Ömer dayısı Amr b. Hişam’a “Ebu Cehil” derken kendisinin de onun kız kardeşi Hanteme’nin oğlu olduğunun farkındadır. Yani o da düne kadar dayısı olan Ebu Cehil’den farksız biriydi.

Hiz. Ömer hatırasını anlatmayı şöyle sürdürür:

“Sabaha ulaşınca (ona) yöneldim, kapısına (varıp) vuruncaya kadar. Derken Ebu Cehil bana (kapıya) çıktı ve şöyle dedi:

‘Merhaba, hoş geldin, kız kardeşimin oğlu. Seni buraya getiren şey nedir (niçin geldin?)’

Bunun üzerine ben şöyle dedim:

‘Ben Allah’a ve elçisi Muhammed’e iman ettiğimi, onun getirdiklerini tasdik ettiğimi sana haber vermek için geldim.’

Bunun üzerine o kapıyı yüzüme vurdu ve şöyle dedi:

‘Allah seni kahretsin, getirdiğin haberi de kahretsin.’^[96]

Hadise birkaç noktadan dikkat çeker:

1) Olay Hiz. Ömer’in gece etkilenmesiyle ilgilidir. O gece evine dönünce ilk eylem olarak, Rasulullah’a en yaman düşmana Müslüman olduğunu haber verecektir.

2) O Rasulullah’a ve onun davasına en amansız düşmanın dayısı olduğunu da bilmektedir. Aslında gerçek de böyledir. Demek Hiz. Ömer dayısının nasıl biri olduğunu iyi bilmektedir. Ayrıca kendisi de onun yeğeni olarak, Müslümanlara düşmanlıkta ondan geri değildir.

3) Burada Hiz. Ömer’in annesi Hanteme’nin adı, “Hanteme bint-i Hişam b. Muğire” olarak babasının ve dedesinin adıyla birlikte yer almaktadır. Annesi Kureş’in alt kollarından biri olan

Mahzumlulardandır. O, Müslümanlarca Ebu Cehil denen Amr b. Hişam'ın kız kardeşidir. Hz. Ömer'in dayılarından bir diğeri As b. Hişam,^[97] üçüncü dayısı da, Haris b. Hişam b. Muğire'dir. O, Huneyn Savaşı'ndan sonra kendisine ganimetten pay verilen Müellefe-i Kulûb'dan birisidir.^[98]

4) Dayı Amr b. Hişam (Ebu Cehil) sabahleyin kendisine verilen habere hiç memnun olmamış, yeğenini kapıda karşılamış, ama haberi duyunca kapıyı yüzüne vurarak ona da getirdiği habere de lanet okumuştur. Gece Kur'ân dinleyip, Müslüman olmakla ilgili bu haber bizi düşündürmektedir. Eğer Hz. Ömer gece Müslüman olduysa, daha sonra niye Rasulullah'ı öldürmek üzere harekete geçmiştir, neden onun düşmanları olan dayısı ve diğerleriyle Darunnedve'de suikast kararı alanlar içindedir? Bize göre gece ayetlerden etkilenen Hz. Ömer daha sonra, etki tesirini kaybedince yine şirke dönmüş olmalıdır. Bu dönüş, dayısına Müslüman olduğu haberini verdikten sonradır. Onun doğru yolu gördükten sonra kararında sebat edip geri dönmeyerek Müslüman olması, Rasulullah'ı öldürmek üzere harekete geçmesinden sonradır.

12. Hz. Ömer Müslüman Oluyor

Nübüvvetin altıncı yılı yeni olaylara gebeydi. O yılın son ayı ve hac ayı olan Zilhicce' (M.616) Hz. Hamza umulmadık şekilde Müslüman oldu ve bu durumu müşrikleri ne kadar üzdüyse, müminleri de o kadar sevindirmişti. Cesur ve gözünü budaktan esirgemeyen Hz. Hamza'nın Müslüman olması Müslümanlara şevk ve cesaret vermişti. Ayrıca o Hz. Peygamber'in kabilesindendi ve onun amcalarından biriydi.

Bu olay Kureyş üzerinde sarsıcı bir etki yaptı. Olay üzerine Kureyş uluları yönetim meclisi olan Darunnedve'de toplanıp durum değerlendirmesi yaptılar. Bunlar içinde Hz. Ömer'in dayısı Ebu Cehil de vardı. O Kureyş kabilesinin alt kollarından biri olan Mahzum kabilesinin büyüklerindendi. Zeki, seyrek sakallı, şeytani bakışlı Ebu Cehil (Amr b. Hişam) söz alarak ayağa kalktı. Peygamberliğin altıncı yılına kadar olanları hatırlattı ve bütün gelişmelerin Muhammed'e güç verdiğini söyledi. Arkasından şu çözümü önerdi:

“Şu an ben, bu iş için bu güne kadar önerilmeyen bir teklif getiriyorum: Muhammed'in (a.s.m.) vücudu ortadan kaldırılmalı!”

Gerçekten sunduğu çözüm önerisi bu güne kadar hiç gündeme gelmemiştir. O kendince kesin bir çözüm yolu sunuyordu. Yeni dinin Peygamberi öldürülmeydi. Bu çok radikal bir çözüm yoluydu. Tarih içinde müşrikler ve din muhalifleri benzer şeyleri yapmıştır. Peygamber iken öldürülenleri tarih kaydetmektedir. Ebu Cehil de o günün bir firavunu ve nemrudu olarak benzer bir çözüm yolu sunuyordu.

İşin bir başka önemli tarafı; Kureyş Yönetimi içinden, meclis üyelerinden biri bu teklifi yapıyordu. Eğer bu teklif kabil edilirse, bu bakıma hükümet Hz. Muhammed'in vücudunu ortadan kaldırarak İslam'a son verecekti. Suikast kararı meclisin kararı olarak yürürlüğe konacaktı. Hz. Muhammed'i öldürmek tehlikeli bir işti. Bunu kim yapacak ve ölümü nasıl gerçekleştirecekti? Bu zor ve tehlikeli işi gerçekleştirenin ödülü ne olacaktı?

Hz. Ömer'in şiddetli İslam muhalifi olan dayısı bunu da düşünmüştü. Önerisinden sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

"Kim bunu yaparsa, ona yüz deve, şu kadar altın, şu kadar gümüş."

Kureyş ona *"Ebulhakem"* unvanını vermişti. Bu unvan *"Hikmetin Babası"* anlamındaydı. Amr b. Hişam (Ebu Cehil) sorunlar karşısında doğru çözüm yolları üretir, onun sözü üzerine söz konulmazdı. Önerisi tartışıldı ve teklifi olumlu bulundu.

Fakat bunu gerçekleştirmek, cahiliye dönemi anlayışında en azından Haşimoğulları ile ortaya çıkacak bir savaş ve kan davası demektir. O sırada uzun boylu, esmer, sık sakallı, gür ve kırmızımtırak saçlı yeğeni Hattaboğlu Ömer ileri atıldı:

"Ben yaparım!"

Herkes gür sesin sahibine baktı. O da en az dayısı kadar İslam'a ve Müslümanlara düşmandı. Dayısının yaptığı öneriyi gerçekleştirmek istiyordu. Demek o da Darunnedve Meclisi içinde yer alıyordu ve Kureyş müşriklerinin güvendiği biriydi. Meclistekiler onu yüreklendirip teşvik ettiler:

"Evet, bunu ancak sen yapabilirsin. Hadi görelim seni."

Hz. Ömer b. Hattab pehlivan yapılı, yiğit ve korkusuz biriydi. O aynı zamanda samimi bir müşrikti. Babası onu dindar bir müşrik olarak yetiştirmişti.

Şekil 3: İlk vahyin geldiği Hıra Mağarası. Sarıçam, s. 83.

12.1. Katıksız Bir İslam Karşıtı

Hattaboğlu Ömer müşrik bir dindar olduğu için İslam'a karşı çok katıydı, düşmandı ve işkencecilerden biriydi. Müslüman kölelere ve güçsüz Müslümanlara karşı son derece acımasızdı. Hatta bir Müslüman cariyeyi döve döve yorulmuş ve yorulduğu için dövmekten vazgeçmişti.^[99]

Onun İslam karşıtlığında dayısı Amr b. Hişam'ın da^[100] tesiri vardı. O da en az dayısı Ebu Cehil kadar İslam'a düşmandı.^[101] Dayısı müşrik bir dindar olmamakla birlikte, Ömer mutaassıp bir müşrikti.^[102] Diğer yandan, eniştesi Said b. Zeyd ve kız kardeşi Fatıma Müslüman olmuşlardı.^[103] Ama Ömer b. Hattab bu olanlardan habersizdi. Hattaboğlu kararı geciktirmeden gerçekleştirmek istiyordu.

Oturumun bitmesi üzerine Dârunnedve'den çıktı, sonra müşrik inancı üzere etrafı putlarla dolu Kâbe'yi tavaf etti. Kılıcı yanındaydı. Kâbe'nin güneydoğusuna, Safa Tepesi yanındaki Dâru'l-Erkam'a yöneldi. Demek müşrikler ve Hattaboğlu Ömer, Müslümanların gündüz saatlerinde nerede toplandıklarını biliyorlardı. Hattaboğlu, yolda gizliden gizliye Müslümanlığını sürdüren Nuaym b. Abdullah'la karşılaştı. Nuaym da Ömer b. Hattab'ın mensup olduğu Beni Adiy'dendi. Nuaym, öfkeli ve kararlı adımlarla yürüyen Ömer'e sordu:

“Nereye böyle Ömer?”

“Şu dinimizi bırakan, Arab'ın arasına fitne düşüren Muhammed'i ortadan kaldırmaya!”

Ömer gerçekten kararlı ve kızgındı. Rasulullah'ı dinden dönen ve dinden çıkan biri olarak görüyordu. Onun ikinci büyük suçu Kureyş arasına fitne sokmaktı. Fitne tereddüde düşürmek, sapıtmak, zihinlere şüphe atmak gibi manalara gelir. Ayrıca bölmek ve parçalamak demektir. Muhammed'in ikinci büyük suçu fitneydi. Ömer'e göre o fitneci, dinden çıkan ve insanları dinden çıkmaya yönelten, akılları karıştıran ve Arapları bölüp parçalayan biriydi. Bu suçlarından dolayı ölmeyi çoktan hak ediyordu. Dayısı da bundan dolayı ona ölümü reva görmüş olmalıydı. Nuaym cahiliye psikolojisini iyi biliyordu. Ömer'in neden çok kızgın olduğunu anlamıştı. Altın alarak onu Müslümanlar açısından pek tehlikeli olan bu işten caydırmaya çalıştı:

“Vallahi zor bir işe kalkmışsın.”

Sonra da işin neden zor olduğunu açıkladı:

Muhammed'in ashabı her an başında dolaşıyor. Ona yol bulmak güç.”

Gerçekten Rasulullah Dârul'l-Erkam'da onlarca Müslüman'ın arasında bulunuyordu. Onlar her an olabilecek tehlikeli bir durum için hazırlıklıydılar. Zaten can güvenliklerinin olmayışı da onları buraya toplayan saiklardan biriydi. Sonra Nuaym durumun sonucunun Ömer için çok tehlikeli olabileceğinden de söz etti:

“Farz et yolunu bulup öldürdün diyelim. Abdumenafoğulları'nın, elini kolunu sallayarak seni yeryüzünde dolaştıracaklarını mı sanıyorsun?”

Nuaym, Hz. Peygamber'i öldürdüğü takdirde Haşimilerin onu yaşatmayacağından söz ediyordu. Cahiliyede asabiyetin gereği olarak kabilede olana arka çıkmak ve onu korumak söz konusuydu. Hz Muhammed Müslüman da olsa Haşimoğulları onun kanını yerde bırakmazlardı. [\[104\]](#)

Ömer bu sözleri üzerine ona hiddetlendi. Bu adam onu kararından caydırmaya çalışıyordu ve Müslümanların lehine olan şeyler söylüyordu. Hattaboğlu zeki birisiydi. Sözlerine bakılırsa Nuaym İslam'a taraftar biriydi. Ayrıca Nuaym, Ömer'in menfaatini gözetir gibi konuya girip Hz. Muhammed'i ölümden kurtarmaya uğraşıyordu. Önce kendisini aptal yerine koyan bu adamın işini bitirmeliydi. Nuaym'in yakasına yapıştı ve bağırды:

“Sen de onlardansın! Önce senin işini bitireyim!”

Nuaym ondan böyle bir tepki beklemiyordu. Birden can derdine düşerek onun dikkatini başka bir şey üzerine çekmek istedi:

“Ömer, beni bırak da önce ev halkına, aile fertlerine dön. Enişten ve amcaoğlun Said b. Zeyd’le, hanımı kız kardeşin Fatıma Müslüman oldular, Muhammed’in dinine girdiler.”

Bu sözler karşısında Ömer sarsıldı. Şu an manevî bir deprem ve çöküntü yaşıyordu. Demek amcası oğlu olan eniştesi ve kız kardeşi Müslüman mı olmuştu? Nuaym’a hiç bir şey diyemedi. Onun yakasını bıraktı. Böylece Nuaym canını kurtarmıştı. Hattaboğlu’nun İslam’a ve Müslümanlara karşı kini ve öfkesi bir kat daha artmıştı. Muhammed, eniştesini ve kız kardeşini de fitnesiyle dinden çıkarmıştı. Bu kez öfkesi ve kini yön değiştirdi.

12.2. Değişen Yol

Ömer Dâru’l-Erkam’a gitmekten vazgeçti, yolunu değiştirdi. Kız kardeşinin evine yöneldi. Çok geçmeden kapının önüne varmıştı. Bir an kapı önünde durakladı. İçerden gelen farklı ve ürpertici bir ses geliyordu. O sırada içerde Kur’ân okunuyordu. Kapıyı çaldı ve bekledi. Kapı açılmayınca, kapıya yüklenerek içeri daldı ve öfkeyle bağırdı:

“Okuduğunuz neydi ?”

Eniştesi Said, korkuyla kekeleyerek ve sakın görünmeye çalışarak cevap verdi:

“Hiç, sadece aramızda konuşuyorduk.”

O da Ömer’den çekiniyor, onun İslam’a ne kadar düşman ve Müslümanlara ne denli acımasız olduğunu biliyordu. Üstelik kayını gözünü budaktan sakınmazdı. Ama kayınbiraderi kendisinden bir şeyler saklandığını sezmişti. Kapı önünde duyduğu ses günlük konuşmalara benzemiyordu. Hışımla eniştesinin yakasına yapıştı:

“Demek duyduğum doğruymuş! Siz Muhammed’in dinine girdiniz öyle mi?”

Bu sözleri üzerine eniştesini yere savurdu ve üzerine çökerek onu dövmeye ve yumruklamaya başladı. Fatıma bir anda gelişen olaylar karşısında şaşkındı. Hemen olaya müdahale ederek, kocasını öfkeli ve acımasız kardeşinin elinden almak istedi. Ömer kız kardeşine

dönüp müthiş bir tokatla onu yere yıktı. Fakat kız kardeşi yılmadı. Düştüğü yerden kalkıp acıyla haykırdı:

“Elinden geleni yap Ömer! Ben ve kocam Müslüman olduk. Allah ve Resulüne inandık. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhû ve Resûlüh.”

Artık olan olmuştu. Fatıma’nın kaybedeceği bir şey yoktu. Bu sözler baskılanan, zulüm gören, her türlü aşağılamayı göze alan birinin tepkisiydi. Ömer kız kardeşine baktı. Kız kardeşinin çaresizliği ve kendisinin ona attığı tokat kalbini sızlattı. İçinde bir pişmanlık tutuştu. Nedense içine bir merhamet gelmiş, kalbi yumuşamıştı. Eniştesini dövmeyi bıraktı. Oturduğu yerde başını önüne eğdi ve bir an düşündü. Sonra dostça söylendi:

“Hele getirin şu okuduklarınızı, getirin de Muhammed’e gelen şeyin ne olduğunu anlayayım.”

Ömer gerçekten onların ne okuduklarını merak ediyor, sahifelere yazılan Kur’ân ayetlerini görmek, okumak ve anlamak istiyordu. Bir bakıma o araştırmaya yönelmişti. Muhammed’e gelen şeyler neden söz ediyordu? Hz. Fatıma tereddütle kocasına baktı. Ömer, onun neden kocasına baktığını sezmişti. Her ikisini de yüreklendirdi:

“Korkmayın, korkmayın.”

Kız kardeşi bu sözleri üzerine onun iyi niyetinden emin oldu. Ama bir başka konuyu hatırlamıştı. Kur’ân’dan olanı eline alabilmesi için kardeşi Ömer’in yapması gereken bir başka şey vardı. Dostça Ömer’e şöyle dedi:

“Kardeşim, sen Allah’a şirk koşulan bir inanç üzere bulunduğun için, temiz sayılmazsın. Oysa ona ancak temiz olanlar el sürebilir. Önce kalk yıkan!” [\[105\]](#)

Hattaboğlu Ömer yıkandı. Kız kardeşi Kur’ân sahifelerini sakladığı yerden getirdi ve ona verdi.

12.3. Kur’ân Ayetlerinin Etkisi

O zamanlar ayetler, sahifeler halinde ve el yazısı ile çoğaltılıyor ve genellikle deriler üzerine yazılıyordu. Hz. Ömer Mekke şehir devletinde kâtipti, yani genel sekreterdi. Ayrıca onun hükümet aygıtı içinde sefaret/elçilik görevi de vardı. Okumayı yazmayı biliyordu. Yeni nazil olan ve Hz. Habbab’ın az önce eniştesi ve kız kardeşine

talim ettiği Taha Sûresi'ni baştan başlayarak okumaya başladı. Taha Sûresi Kur'ân'ın yirminci sûresidir ve Kur'ân'da on sahife olarak yerini almıştır. Sûrenin ilk ayetleri şöyle diyordu:

“Tâ hâ, mâ enzelnâ ‘aleyke’l-kur’âne li teşkâ: (Ey Resûlüm) Kur’ân’ı sana eziyet çekesin diye indirmedik. Ancak Allah’tan korkan kimseye bir öğüt için, onu (Kur’ân’ı) arzı ve yüce gökleri yaratandan, parça parça bir indirilişle indirdik.”^[106]

Ayetler şöyle devam ediyordu:

“O Rahman Arşa istiva etti (onu hükmü altına aldı.)”

“Semalarda, yerde, bu ikisi arasında ve toprağında olan her şey yalnız O’na aittir. Ayrıca O, sesli (veya gizli) konuşursan mutlaka (hem bunu), hem sırrı ve ahfayı bilir.”^[107]

“Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. En güzel isimler O’na mahsustur.”^[108]

“Hem sana Musa’nın haberi geldi mi? Hani o bir ateş görmüş de ailesine şöyle demişti: ‘Siz burada bekleyin. Eminim ki ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir parça kor getiririm. Yahut ateşin yanında bir rehber (hüdâ) bulurum.’”

(Hz. Musa Medyen’den Şuayb’ın yanından Mısır’a dönerken, yolda soğuk bir gecede, yeni doğurmuş hanımıyla ateşe ihtiyaç duymuşlardı. Aslında gördüğü ateş vahiy için onu oraya çeken bir sebepti.)

“Ateşe gelince ona ‘Ey Musa!’ diye seslenildi. ‘Mutlaka Ben senin Rabb’inim: (innî ene rabbuke). Haydi, çıkar nalınlarını. Çünkü sen mukaddes Tuva Vadisi’ndesin. Ayrıca Ben seni vahiy için seçtim. Öyleyse şimdi vahiy edilenlere kulak ver.”^[109]

Şirki reddeden ayetlerde önemli mesajlar vardı: Sultân-ı Kainat birdi ve her şey O’nun hükmü altındaydı. Her şey O’nundu. Her şeyin maliki ve sahib-i hakikisi O’ydu. O’nun isimleri en güzel isimlerdi ve eksiksizdi. Yani esması ve sıfâtı kemal mertebedeydi. Mesela alîm adıyla O, her şeyi biliyor ve bilmediği bir şey bulunmuyordu. Ayrıca o Hâlık’tı ve her şeyin yaratıcısıydı. O’nun yaratamayacağı şey yoktu. Aziz ismiyle kahredemeyeceği düşmanı bulunmuyordu. O’nun İsimleri ve sıfatları nihayetsizdi.

Hz. Ömer okuyor, düşünüyor ve yavaş yavaş değişiyordu. Sıra on dördüncü ayete gelmişti:

“İnnenî enellâhu lâ ilâhe illâ ene, fe‘budnî ve akımı’s-salâte li zikrî = Gerçekten, Ben Allahım; Ben’den başka hiçbir ilâh da yoktur. O’nun için yalnız Bana kulluk et ve yalnız Beni anmak için namaz kıl.”^[110]

12.4. “Ne Güzel Söz!”

Ayetler onu çarpmıştı. Onları takdir etmekten kendini alamadı:

“Bu ne güzel, ne yüksek, ne haşmetli kelâm? Bu kelâmdan daha güzel, daha tatlı bir söz olamaz!”

Habbab b. Eret, eniştesi ve kız kardeşi onu gözetliyordu. Ayetleri okuyan Ömer ne yapacaktı? Hz. Ömer’in takdir dolu sözlerini işiten Kur’ân hocası Habbab evde gizlendiği yerden çıktı: Beni Zühre müttetiklerinden olan ilk Müslümanlardan biriydi. Dün gece Rasulullah’tan duydukları gerçek mi olacaktı? Kendini tutamadı ve Hattaboğlu Ömer’e şunları söyledi:

“Müjde ey Ömer! Dilerim Rasulullah’ın yaptığı dua senin için gerçekleşsin.”

Rasulullah nasıl bir dua yapmıştı ve duasında neyi amaçlıyordu? Habbab bunu da şöyle açıkladı:

Dün gece o: ‘Allah’ım, İslamiyet’i ya Ebu’l-Hakem b. Hişam’la, ya da Ömer b. Hattab’la güçlendir’ diye dua etmişti.”

Gerçekten Resul-i Ekrem ya Ömer’in dayısı yahut kendisi ile İslam’ın aziz olmasını istemişti.^[111] Hz. Ömer bu sözler üzerine şöyle sordu:

“Rasulullah şimdi nerede?”

Habbab artık Hattaboğlu Ömer’e güveniyordu. Onun şu an Dâru’l-Erkam’da olduğunu söyledi. Hz. Ömer’in için de tarifi imkânsız bir coşkunluk vardı. Buzları eriyen, içi gürleyen ve kaynayan Ömer’i oraya götürdü. Dâru’l-Erkam’dakiler, Ömer’in geldiğini, kapı önünde bulunduğunu anlayınca telaşlandılar. Hz. Hamza hemen elini kılıcına attı. Fakat Resul-i Ekrem sakindi, olabileceklerden korkusu yoktu ve şöyle emir verdi:

“Telaşa gerek yok, bırakın gelsin.”

Sonra orada olanlara neler düşündüğünü şöyle açıkladı:

“Eğer Allah onun hayrını murat ettiyse kendisini doğru yola iletir.”

İman kulun istemesi ve Allah’ın hidayet nasip etmesiyle gerçekleşen bir durumdu. Eğer Ömer bunun için buradaysa Allah

ona hayır nasip eder ve onu doğru yolailetirdi.

Kapı açıldı, Ömer ve Habbab b. Eret içeri girdi. Herkes kapıdan girenlere odaklanmıştı. İçeride çıt yoktu. İçeri girince Hattaboğlu Ömer Rasulullah'la göz göze geldi. Sade ve etkili bakışları içine işliyordu. Bu bakışlar bir başka insanın bakışlarından çok farklıydı. Onun bakışları Ömer'in içindeki cahiliye kışının karını buzunu eritiyor ve onu bahara hazırlıyor gibiydi.

Her iki taraf da konuşmadan birbirlerine baktılar. Oradakiler olanları gözlüyordu. Sanki bu iki insan bakışlarıyla birbiriyle konuşuyorlar gibiydi. Sessizlik ve heyecan doruktaydı. Hz. Ömer Rahmeten li'l-Âlemin'in bakışlarından, iksirli peygamberlik feyzini kana kana içiyor gibiydi. Bu an Hattaboğlu Ömer ve Müslümanlar için en tatlı anlardan biri olabilirdi.

Derken Hz. Peygamber sordu:

“Niçin geldin ey Hattaboğlu Ömer?”

Rasulullah onun ne maksatla geldiğini kendisinden duymak ve öğrenmek istiyordu. Hz. Ömer konuşamadı ve başını önüne eğdi. Heyecanlıydı ve konuşacak çok şey vardı. Diğer yandan herkesin huzurunda kendini ifade edebilir miydi? Hz. Peygamber onun suskunluğuna olumlu bir anlam yüklemişti. Karşısında olan Hz. Ömer'e uzandı, elleriyle belindeki kılıç bağından tuttu ve şöyle konuştu:

“Allah'ım, bu Hattaboğlu Ömer'dir. Allah'ım, İslam'ı Hattaboğlu Ömer'le kuvvetlendir.”^[112]

Hz. Peygamber dün akşam dua etmiş, Allah'ın Amr b. Hişam'la veya Hattaboğlu Ömer'le İslam'ı güçlendirmesini istemişti. Bu gün duasında tek kişiyi anıyordu. Belki duası kabul olacak Hattaboğlu Ömer Müslüman olacaktı? Nihayet Hattaboğlu Ömer gecikmeli de olsa sorusuna cevap verdi:

“Allah'a, Resulüne ve onun Allah'tan getirdiklerine iman etmeye geldim.”

Her şey ortaya çıkmıştı. Ömer b. Hattab Müslüman olmaya gelmişti. Adıyoğulları'ndan önemli biri Müslümanlığa kazanılıyordu. O şimdi hiç umulmadık biçimde ve Hz. Hamza'dan üç gün sonra, bir başka dünyaya doğmuştu.^[113] Onun umulmadık bir zamanda ve umulmadık tarzda Müslüman oluşu, Resul-i Ekrem'i ve Müslümanları çok sevindirdi.

Böylece Allah Resulü'nün duası vakit geçmeden harika bir tarzda kabul olunmuştu. Rasulullah'ı öldürmeye gelen Hz. Ömer onda dirilmişti. Bu olayda dikkat çeken bir başka cihet daha vardı: Allah Resulü en şiddetli İslam düşmanlarının hidayeti için dua etmiş ve duası bir gün sonra kabul edilmişti.

12. 5. Mescid-i Harama

Derken Hz. Ömer Rasulullah'a sordu:

“Ey Allah'ın Resulü, biz ölsek de yaşasak da hak din üzere değil miyiz?”

Ömer'in sorusu önemliydi ve onun İslam için ölmeyi göze aldığını gösteriyordu. Din için ölümü göze almak yapılabilecek en büyük fedakârlıktı. Hz. Peygamber onun sorusuna şu karşılığı verdi:

“Evet, varlığım kudreti elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizler kalsanız da ölmeniz de hak din üzeresiniz.”

Hz. Ömer bunun üzerine şöyle konuştu:

“Öyleyse hâlâ niye gizleniyoruz? Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki, korkmadan ve çekinmeden, bütün şirk meclislerine gidip İslamiyet'i açığa vuracağım.”

O imanında kararlıydı. Müslümanların altı yıldır hala gizlenmelerine bir mana veremiyordu. Müşriklerden korkmuyor ve çekinmiyordu. Ayrıca bunu herkesin önünde açıkça dile getirmişti. Bundan sonra o, önceden birlikte olduğu müşrik dostlarına her yerde ve her zaman İslam'ı anlatmayı düşünüyordu.

Az sonra karar verilmişti: Buradaki tüm Müslümanlar, *“ölse de”, “Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah”* mesajını açıklamak için Mescid-i Haram'a yürüyeceklerdi. Fedakârlığın büyüklüğü nispetinde insanlar büyür.

Derken Erkam'ın evinden arka arkaya iki saf halinde çıktılar. Ön sıradakiler içinde Peygamberimiz vardı. Onun sağında Hz. Ömer, solunda Hz. Hamza bulunuyordu. Bu ikisi sanki onun iki koruması gibiydi. Müslümanlar sert adımlarla ve vakarla Mescid-i Haram'a geldiler.

Diğer yandan Harem'de farklı bir bekleyiş vardı. Yarım saat kadar önce Hz. Muhammed'i öldürmek üzere Kâbe yanındaki Dârünnedve'den çıkan Hattaboğlu Ömer'den önemli bir haber

bekleniyordu. Küfür elebaşları, Rasulullah'ın ölüm haberini almak istiyorlardı. Müslümanlar, bir bütün olarak iki saf halinde Mescid-i Haram'a gelince şaşırıldılar. Bu nasıl bir gelişti? Hattaboğlu Ömer onları gizlendikleri evden esir ederek mi getirmişti? Ortalık sessizdi. Biri bu sessizliği bozarak Hz. Ömer'e sordu:

“Ey Ömer, arkanda ne var, ne (haber) ile geldin?”

Hz. Ömer hiç şüphe bırakmayacak şekilde her şeyi açıkladı:

“Lâ ilâhe illâllah Muhammedü'r- Rasûlullah' (haberi) ile geldim.”

Sonra orada olanlara şöyle meydan okudu:

“Kimse davranayım demesin! Yoksa boynunu vururum.”

O daha önceden, Müslümanlığını açıklayanlara ve İslam'ı anlatanlara müşriklerin nasıl davrandıklarını biliyordu. Bu tehdidi işe yaradı. Kimse Müslümanlara bir şey yapmak için harekete geçemedi. Demek o Kureyş'in kendisinden korkup çekindiği biriydi. Kimse ona karşı çıkmaya cesaret edememişti. Ortalıkta çıt yoktu. Resul-i Ekrem ve Müslümanlar, düşmanlarının korkaklığını açıkça görüyorlardı. Hz. Peygamber can güvenliği konusunda bir tehlike olmadığını görünce Kâbe'yi tavafa başladı. Sonra Mescid-i Haram'da namaz kıldı. Müslümanlar da Kâbe yanında namaz kıldılar. Müşrikler onları izlemekle yetindiler. Bu durum bir bakıma hakla batılın, hak dinle şirkin birbirinden ayrıldığını gösteriyordu.

Hz. Ömer daha sonraları o günden söz ederek şöyle diyecekti.

“İşte o gün Allah Resulü, Hak ile batılın arasını ayırdı diye bana Faruk adını taktı.”^[114]

Abdullah b. Mesud o günleri yaşamış birisi olarak Hz. Ömer'in Müslüman oluşu, hicreti ve halifeliğini şöyle değerlendirecekti:

“Hz. Ömer'in Müslüman olması, Müslümanlar için fetih, şeref ve izzet, Medine'ye hicreti nusret, halifeliği de rahmet oldu. Ömer Müslüman oluncaya kadar bizler Kâbe avlusunda (Mescid-i Haram'da) namaz kılamıyorduk.”

Hz. Ömer'in Müslüman olması kendisi ve İslam için büyük bir fetihtir. Zaten fetihten esas maksat gönülleri İslam'a açmaktır, toprak veya ülkeler fethetmek değildir. Gönüller imana ve İslam'a alçınca o insanların oturduğu ülkeler de İslamlaşır. Bu açıdan Hudeybiye Barış'ını büyük bir İslam fethi kabul eden İslam âlimleri vardır. Çünkü Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra çok kimse İslam'a girmiştir.^[115]

Diğer yandan Hz. Ömer'in Müslümanlar safına geçmesi, onlara bir güç katmış ve onları galibiyete götüren yolda önemli bir etken olmuştur. Onun İslam'a girmesi müşrikleri de çok üzmüştü.

Onun hilafeti ve devlet başkanlığı döneminde ise ülkeler fethedilmiş ve İslam dünyası iyice genişlemiştir. Onun döneminde Sasani Devleti ortadan kaldırıldığı gibi, Doğu Roma'nın Mısır, Suriye gibi çok önemli eyaletleri İslam devleti sınırları içine girmiştir. Böylece İslam'ın hidayet olarak görünen rahmeti ilk fetih hareketiyle geniş topraklara yayılmıştır.

13. Haber Sonrası Olanlar

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın anlattığına göre, babası Müslüman olunca bir sabah erken bazılarına şöyle sormuştu:

"Hangi Kureyşli bu olayı en iyi nakleder (yayar)?"

Bunun üzerine ona şu bilgiyi verdiler:

"Cumahlı Cemil b. Ma'mer."

Cumah da Kureyş'in alt kollarından biriydi. Cemil tam bu işin adamıydı. Hz. Ömer hemen harekete geçti ve Cemil'i bulmak üzere evden ayrıldı. Oğlu Abdullah da ardından babasını takip ediyordu. O zamanlar henüz ergenlik çağında değilse de duyup gördüklerini kavramakta zorlanmayan zeki bir çocuktü. Aslında o, babasının ne yapacağını merak ediyordu.

Derken Hattaboğlu Ömer, Cemil'e geldi ve şöyle dedi:

"Cemil, biliyor musun ben Müslüman oldum ve Muhammed'in dinine girdim?"

Adam haber üzerine hemen ridasını sürüyerek ayağa kalktı ve yürüdü. Hz. Ömer ona uymuş arkasından onu takip ediyordu. Abdullah da babasının arkasından yürüyordu. Cemil b. Ma'mer (Kâbe'nin kapısına çıkan merdivene yöneldi, ona çıktı) ve kapısı önünde durarak olanca gücüyle bağırdı:

"Ey Kureyş topluluğu!.."

O sırada Kureyşliler grup grup, herkes her zaman oturduğu yerde kapının iki tarafında oturuyorlardı. Cemil o an onlar için önemli haberi verdi.

"Elâ inne umare'bne'l-hattâbi kad sabee = İyi dinleyin, Hattaboğlu Ömer Sâbiî oldu."

O zamanlar Kureyşliler, putları bırakıp Müslüman olanlara “*Sâbiî oldu*” diyorlar, bununla putları bırakmayı kastediyorlardı. Herkes “*Müslüman oldu*” demeyi bilmiyordu.

Hız. Ömer, Cemil’in verdiği haberi düzelitti:

“(Sözünde) yalan söyledi, fakat ben Müslüman oldum, ‘Allah’tan başka tanrı yoktur, mutlaka Muhammed de onun kulu ve Resulü’dür’ diye şahadet getirdim.”

Bunun üzerine oradakiler Hız. Ömer’in üzerine atıldılar. O onlara, onlar da ona vurmaya başladılar. Bu sırada güneşin ilk ışıkları üzerlerine vurdu. Hız. Ömer güçsüz kalınca yere oturmuştu, müşrikler ayakta etrafını çevirmişlerdi. Ömer artık kararlıydı, gemileri yakmıştı. Otururken onlara şöyle diyordu:

“İstediğinizi yapın! Allah’a yemin olsun ki, eğer biz üç yüz kişi olursak, ya burayı size terk ederiz, ya siz burayı bize terk edersiniz.”

O zamanlar Mekke’nin nüfusu üç bin kadardı. Hız. Ömer, toplumun onda biri Müslüman olduğunda Mekke’yi onlara dar etmeyi düşünüyordu.

Müşrikler etrafını çevirmişken, üzerinde Yemen mamulü bir kaftan ve nakışlı bir gömlek olan ihtiyar biri oraya geldi ve sordu:

“İşiniz nedir (burada ne oluyor?)”

Oradakiler bilgi verdiler:

“Sabee umaru = Ömer Sâbiî oldu (putları bıraktı).”

Adam Hız. Ömer’i perişan durumda görünce herhalde az önce olanları, Kureyşin onu dövdüğünü ve mecalsiz bıraktığını tahmin etmişti.

“Bırakın onu” dedi. “Yetişkin bir insan, kendisi için bir şey tercih etmiş. Bu durumda siz ne istiyorsunuz? Adiy b. Ka’boğulları’nın, arkadaşlarını size teslim edeceğini mi düşünüyorsunuz? Adamı serbest bırakınız!”

Bunun üzerine Hız. Ömer’in başındakiler dağıldılar. Hicretten sonra bir gün Abdullah b. Ömer babasına şöyle sormuştu:

“Babacığım, Müslüman olduğun zaman onlar seni öldürecekken, o topluluğu senden men eden adam kimdi?”

Babası sorusuna şöyle cevap vermişti:

“Oğlum, o Semihli As b. Vail’di.”^[116]

As b. Vail, çok iyi bildiğimiz Amr b. As’ın babasıydı. Kureyş’in alt kollarından biri olan Sehmoğulları’ndandı. O bir müşrikti, fakat din

değiştirme konusunda daha toleranslı düşünüyordu. Ayrıca Adiy b. Ka'boğulları'ndan olan Ömer b. Hattab'ın Müslüman olsa bile aşireti tarafından korunacağı kanaatindeydi. Ayrıca Sehmoğulları cahiliyede Adiyogulları'nın halifleri, yani ittifaklılarıydı.^[117] As b. Vail bundan dolayı da onu korumak istiyordu.

Hz. Ömer'in Müslüman olunca dövüldüğünde onu kimin kurtardığı konusunda farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre o dövülürken dayısı Ebu Cehil (Amr b. Hişam), Kâbe'nin yanı başındaki kavisli taş duvar (hıcr) üzerine çıkarak şöyle bağırıyordu:

“Elâ innî kad ücirtu ibne uhtî = Dinleyiniz, ben kız kadreşimin oğlunu himayeme aldım.”^[118]

Bunun üzerine onu dövmekten vazgeçmişlerdi. Dayısı, herhalde onu yine eski dinine döndürmek için bunu yapmış olmalıydı. Bir rivayete göre onu dövenlerin elinden kurtaran, ondan üç gün önce Müslüman olan Hz. Hamza'ydı.^[119] Kanaatimizce, İbn-i Hişam'ın aktardığı ilk rivayet daha inandırıcıdır.

13.1. Olayın Söyledikleri

1) Abdullah b. Ömer, babası Müslüman olduğunda beş yaşlarında bir çocuktü. Ama o gün olanları iyi hatırlıyordu. Hz. Ömer Müslüman olunca bunu herkesin, bütün Kureyş'in bilmesini istiyordu. Cemil b. Ma'mer bu arzusunu gerçekleştirmişti.

2) Hz. Ömer Cemil'in haberi üzerine onun sözünü düzeltti ve şahadet getirip Müslüman olduğunu insanlara açıkça ifade etti. Bu durum onun korkusuzluğunu ve güçlü kararlılığını gösteriyordu. O günler her Müslüman olan, bunu açıkça kamuoyuna ilan ediyor değildi. Hatta müşriklerin şerrinden ve işkencesinden dolayı, Lât ve Uzzâ'ya taptığını söyleyen korumasız Müslümanlar bile vardı. Canlarını korumaları için bu durumdakilere ayetle ruhsat verilmişti.

3) Hz. Ömer gemileri yakmıştı. Onlar kendisine ne yaparsa yapsın, dininden dönecek ve yapılanlarla geri adım atacak değildi. Hatta onun, sayılarının artması durumunda Mekkelilerle ilgili farklı düşünceleri de vardı.

4) Mekke müşrikleri üzerine atılıp, ciğerleri soğuyuncaya dek onu dövmüşlerdi. Hz. Ömer de dövüşebildiği kadar onlarla dövüştü ve kendisini savundu. Çok geçmeden güçsüz kalıp takatten kesilince

yere oturmuştu. Herhalde o sırada vücuduna, yüzüne, gözüne önemli darbeler almış olmalıydı. Fakat o halde bile, Müslümanların sayıları üç yüze varınca onlara Mekke'yi dar edeceğini söylüyordu. Hz. Ömer'in başına gelenin bir benzerini Hz. Ebu Bekir de yaşamıştı. Müslümanların M. 615 yılında Dâru'l-Erkam'a sığındıkları günlerdi. Müslümanlar hep birlikte Mescid-i Haram'a gitmek ve orada davalarını anlatmak istiyorlardı. Hz. Ebu Bekir Kâbe yanında ateşli bir konuşma ile Allah'a imanın yüceliğini, müşrikliğin pespayeliğini anlatmış ve müşrikler tarafından dövülerek komaya sokulmuş ve ölümden dönmüştü. [\[120\]](#)

Müşrikler, yeni dine ve Müslümanlara karşı tahammülsüz, acımasız ve baskıcıydılar. Onlara yeni dine girme ve din tutma hürriyeti tanımıyorlardı.

14. Endişe Ve Huzursuzluk

Hız. Ömer'in Müslüman olması Kureyş'i hiç olmadığı kadar üzmüş [\[121\]](#) ve bir o kadar da kızdırmıştı. O Müslüman olunca Kureyş kendisine infial içindeydi. Oğlu Abdullah b. Ömer'in anlattığına göre o günler şöyle bir olay da yaşanmıştı. Şimdi Abdullah b. Ömer'in söylediklerine kulak verelim:

"Ömer korkarak evinde otururken, ona Sehimli As b. Vail gelmişti. Üzerinde güzel bir hulle (astarlı elbise) ve etekleri ipekle çevrelenmiş bir gömlek vardı. O (Kureyş'in) Sehm kolundandı ve onlar cahiliyede bizim haliflerimiz/itikaflarımız idiler.

O, ona (babam Ömer'e) şöyle dedi:

'Senin neyin var?'

O da şöyle cevap verdi:

'Gerçekten kavmin; Müslüman olduysam (bundan dolayı) beni öldürecekler' [\[122\]](#)

O (As bu sözlere karşılık) şöyle dedi:

'Lâ sebîle lehum ileyke = Onların sana ulaşmasına hiçbir yol yok.'

(Bundan sonra rahatlamıştı ve şöyle düşünüyordu):

'O bunları söyledikten sonra güven duydum.'

Derken As evden dışarı çıktı, az sonra vadinin akıttığı halkla karşılaştı ve şöyle dedi:

'Eyne türidüne = Nereye gidiyorsunuz?'

Onlar şöyle cevap verdiler:

‘Nürîdu umarabne’l-hattâb, ellezî sabee = Müslüman olan Ömer b. Hattab’a (onun evine) gidiyoruz.’

Bunun üzerine o (As b. Vail) şöyle konuştu:

‘Lâ sebîle ileyh = Buna hiç yol yok!’

Onun bu sözleri üzerine halk geri döndü.^[123]

1) Hz. Ömer, Müslüman olduğunu Cumahlı Cemil b. Ma’mer’e açıklattığında Harem’de dövüldüğü gibi, anlaşıldığına göre o, Müslüman olduğu ilk günlerde, Kureyş’in kendisini öldürebileceğinden korkarak endişe ile evinde oturuyordu. İşte böyle bir günde evine As b. Vail gelmişti. O aslında İslam’a düşman, hatta Rasulullah’a *“ebter/nesli kesik”* diyen adamdı.^[124] Hz. Ömer’i evinde düşünceli görmüş ve onu korumak için kendini ortaya koyacağını belirtmişti.

Çünkü cahiliye döneminde Sehmoğulları, Adiyogullarının halifleri, yani müttetikleriydi. Cahiliye hukukuna göre, halifler halif olduklarını kabilelerindenmiş gibi korurlardı. Birinin halifi olduğu kabileye veya o kabileden birine kötülük yapmak; halif olana yapılmış gibi addedilirdi.

2) As b. Vail’in *“Onların sana ulaşmasına hiçbir yol yok”* sözünden sonra Hz. Ömer: *“Ba’de en kâlehâ emintu = O bunu söyledikten sonra güven duydum”* diyecekti. Demek can güvenliği açısından tehlikeli ve zor bir zaman yaşıyordu. Zaten o günler can güvenlikleri olmadığı için Müslümanlar, Dâr-ı Erkam’da topluca bir arada olmayı tercih ediyorlardı. Her ne kadar Hz. Ömer Müslüman olunca, birlikte Kâbe’ye yürünmüş, orada namaz kılınmışsa da; bu güven hali sürekli değildi. Hz. Ömer de, evinde bile kendini can güvenliğinde hissetmiyordu. Hz. Ömer’in düşünceleri ve korkusu gerçekçiydi. Çünkü evinden ayrılan As b. Vail, az sonra Mekke Vadisi’ni dolduran ve onun evine akıp gelen topluluğu, kendini tehlikeye atarak geri döndürmüştü.

15. Faruk Ve Ebu Hafs

Hz. Ömer Müslüman olmuş, ardından Müslümanlar iki saf halinde Harem’e gelmişlerdi. Harem’e gelirken Rasulullah (a.s.m.) Hz. Ömer’le, amcası Hz. Hamza’nın arasında yürüyordu. Durumu gören Kureyşliler onun Müslüman olduğunu ve iyi korunduğunu anlamışlardı ve o güne kadar başlarına böyle üzüntü verici bir olay

gelmemiştir. Hattaboğlu Ömer'in Müslümanlığı kendilerini çok üzmüştü. Hz. Ömer o günden söz ederek ileride şöyle diyecektir:

"Fe semmâni Rasulullahi sallallahu aleyhi ve seleme yevmeizin el-fârûka = İşte o gün Rasulullah (a.s.m.) beni Faruk diye isimlendirdi."^[125]

O, adaletinden dolayı "Ömeru'l-Âdil=Adil Ömer" diye de anılır. Faruk, "fark" mastarından türetilen bir isimdir. Fark; ayırmak, hükme bağlamak, ortaya çıkmak, açıklamak ve korkutmak gibi manalara gelir. Fark, fırak/ayrılık, müfakat (karşılıklı uzaklaşmak), tefrik (taksim etmek, fırkalara ayırmak) ve fırka (tümen) gibi kelimeler de aynı mastardan türetilir.

Faruk ise, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayıran ve fark eden anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'e doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırdığı için "Furkân" denildiği gibi, doğruyu yanlıştan ayırmaya vasıta olduğu için kuvvetli delil ve burhana da 'Furkân' denir. Osmanlılar korgenerale Ferik (Fırka komutanı) diyorlardı. Şafağın atmasına, "Felak" anlamında "Ferah" da denir. Çünkü şafak da ışığı karanlıktan ayırma özelliği taşır. Kur'ân'da bazı melekler de "el-fârikat" diye anılırlar.^[126]

Müslüman olduğu gün Hz. Ömer de iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırmış ve hakkı ortaya çıkarmıştı. Bundan dolayı o "el-Faruk" tu.

Hicretin ikinci yılında Bedir kuyuları başında yapılan savaşta Mekkeli müşrikler mağlup edilmişti. Savaşın sonra yetmiş kadar müşrik esir alındı, küfrün önde gelen liderlerinden önemli bir kısmı öldürüldü.

"Peygamber (a.s.m.) o gün savaş öncesi sahabelerine şöyle diyordu:

'Gerçekten biliyorum ki, Haşimoğulları erkekleri ve onlardan başkaları (bazı başka kimseler), bizimle savaşmaya hiç ihtiyaçlı (istekli) olmadıkları halde zorla (Mekke'den savaşa) çıkarıldılar. Kim Haşimoğulları'ndan biriyle karşılaşırsa onu öldürmesin, kim Ebu'l-Buhteri b. Hişam b. Haris b. Esed'le karşılaşırsa onu öldürmesin. Kim Abbas b. Abdulmuttalib'le karşılaşırsa –Rasulullah'ın (a.s.m.) amcası onu öldürmesin. Çünkü o ancak zorlanarak (Mekke'den) çıktı.'

Bu sözleri duyan Mekkeli Müslüman Ebu Huzeyfe Utbe b. Rabia şöyle konuştu:

“Babalarımızı, oğullarımızı, kardeşlerimizi öldüreceğiz de Abbas’ı mı bırakacağız. Vallahi onunla karşılaşsam onu kılıçla doğrayacağım.”^[127]

Gerçekten Ebu Huzeyfe’nin babası Utbe o gün Bedir’de savaş sırasında öldürüldüğü gibi, kardeşi Velid b. Utbe de müşrik babası gibi öldürülmüştü. O ikisi müşrik tarafta yer alırken Ebu Huzeyfe Müslümanlar içindeydi. O hanımıyla birlikte iki kez Habeşistan muhacirleri içinde yer almıştı ve ilk Müslümanlardandı. Ebu Süfyan’ın hanımı Hind de onun kız kardeşiydi. Ebu Huzeyfe, diğerleri ile birlikte Abbas b. Abdulmuttalib’i de öldürmek istiyordu. Babası Utbe savaş başlarken, Rasulullah’ın amcasının oğlu Ubeyde b. Haris’le teke tek vuruşmuş ve öldürülmüştü. Amcası Şeybe b. Rabia’yı da düello sırasında Hz. Hamza öldürmüştü. Kardeşi Velid ise Hz. Ali’nin karşısına çıkmış, bir hamlede yere serilmişti. Ebu Huzeyfe böyle bir aileden geliyordu.

Ebu Huzeyfe’nin sözleri Rasulullah’a ulaşınca, o yanındaki Hz. Ömer’e şöyle konuştu:

“Ey Ebu Hafs, Peygamber amcasının yüzü kılıçla mı vurulacak?”

Rasulullah (a.s.m.) ilk kez Hz. Ömer’i *“Ebu Hafs”* diye künyeliyor, kızı Hz. Hafsa’dan dolayı ona *“Ebu Hafs/ Hafsa’nın Babası”* künyesini vermiş oluyordu. Daha sonra Hz. Ömer bu olaydan söz ederken şöyle diyecektir:

“Vallahi durum şu ki, Rasulullah’ın (a.s.m.) beni orada Ebu Hafs’la künyelediği ilk gündü.”^[128]

Böylece o Resul-i Ekrem tarafından *“Ebu Hafs”* diye künyeleniyordu. Araplarda genelde babaları evin büyük çocuğu adıyla künyelemek bir gelenektir. Hz. Ömer de böylece kızı Hafsa’dan künyesini almıştı. Bu yüzden o anılırken, *“Ebu Hafs”* diye de anılır.

Diğer yandan Ebu Huzeyfe Ömer’in sözleri üzerine, şehitlik az önce söylediklerine kefarete oluncaya dek, bu sözlerinden korkmayı sürdüreceğini söylemişti. O yıllar sonra Hz. Ebu Bekir’in hilafeti döneminde, Halid b. Velid’in ordusu içinde Müseylime-i Kezzab’la savaşmak üzere orduda yer aldı ve o savaşta şehit oldu.^[129]

16. Müslümanlığa Götüren Dualar

Rasulullah’ın henüz Ömer b. Hattab Müslüman olmadan onun hidayeti için dua ettiği bilinmektedir. O kendisine ve dayısı Ebu

Cehil'e nasıl dua etmişti? Bu konuda farklı rivayetler vardır:

1) Rasulullah (a.s.m.) Hz. Ömer Müslüman olmadan bir gün önce şöyle dua etmişti:

“Allah’ım İslam’ı Ebu Cehil b. Hişam’la veya Ömer b. Hattab’la aziz kıl”^[130]

İbn-i Abbas’ın rivayet ettiği bu duadan sonra o ertesi gün Rasulullah’ı öldürmek üzere harekete geçmiş ve gelişen olaylardan sonra Müslüman olmuştu.

2) Hz. Ömer’in oğlu Abdullah’tan gelen bir rivayete göre ise onun duası şöyleydi:

“Allah’ım, sana en sevimli olan (tercih ettiğin) iki kişiden biriyle İslam’ı aziz kıl: Ömer b. Hattab veya Ebu Cehil b. Hişam’la.”^[131]

Bu duaya göre, İslam’ın aziz kılınacağı iki kişiden birinin tercihi açıkça Allah’a bırakılıyordu. O nasıl isterse öyle olacaktı. Bunlardan biri Hz. Ömer, diğeri Kureyş’in Mahzumlu Amr b. Hişam’dı. Hz. Ömer’in Müslüman olmasıyla Yüce Allah’ın meşiet-i ve tercihi Ömer b. Hattab lehine tecelli etmiş oldu.

Bu hadisin farklı bir rivayetinde “Dini şiddetli/sağlam kıl” ziyadesi de vardır. Yahut hadisin sonunda onu “Ömer’le sağlam kıl” ifadesi yer alır.^[132]

3) Said b. Müseyyeb’in aktardığına göre, bir gün Resul-i Ekrem (a.s.m.) Ebu Cehil’i görmüş ve şöyle duada bulunmuştu: *“Allahümme üşdüd dîneke bi ahıbbehumâ ileyke: Allah’ım, dinini bu sevdiğin (tercih ettiğin) ikisinden biriyle güçlendir.”*^[133]

Bu iki kişiden biri Ebu Cehil, diğeri de onun yeğeni Hattaboğlu Ömer’di.

4) Darekutni’nin Enes b. Malik’ten aynı konuda rivayet ettiği duada ise o şöyle diyordu:

“Allah’ım dini Ömer’le veya Amr b. Hişam’la aziz (güçlü ve galip) kıl.”^[134]

5) İbn-i Mesut’tan gelen rivayet ise daha kısadır:

“Allâhümme eyyidi’l-islâme bi umara: Allah’ım, dini Ömer’le teyit et.”^[135]

Burada Rasulullah yalnız Hz. Ömer için teyit duası yapıyordu. Dua tek kişiye yönelikti. Rasulullah (a.s.m.) dinin Ömer’le teyit edilmesini yani güçlü kılınmasını istiyordu. Hz. Ayşe de aynı duayı rivayet

etmiş, ama “eyyid/teyit et” yerine “e’izze hâsseten = Özellikle onunla aziz kıl” diye duayı nakletmişti.

İbn-i İshak ise, benzer bir duayı İbn-i Abbas’tan şöyle aktarır:

“Allah’ım İslam’ı Ebu Cehil b. Hişam veya Ömer b. Hattab’la teyit et (güçlendir).”^[136]

6) Kays b. Ömer de dua konusunda Rasulullah’ın şöyle söylediğini rivayet etti:

“Allah’ım, bu dini Ömer’le şiddetlendir, Allah’ım bu dini Ömer’le şiddetlendir, Allah’ım bu dini Ömer’le şiddetlendir.”^[137]

Buna göre de Rasulullah Adıyoğulları’ndan Ömer b. Hattab’la dinin güçlendirilmesini istiyordu ve bunda ısrar ediyor ve duayı üç kez tekrarlıyordu. Burada o yine kendisi için hidayet duası edilen tek kişiydi ve Rasulullah’ın duası bir gün sonra kabul edilmiş ve Hz. Ömer Müslüman olmuştu.

7) Habbab b. Eret, Rasulullah’ın Hz. Ömer Müslüman olmadan az önce, eniştesinin evinde, Rasulullah’ın onun hakkında söylediklerini şöyle açıklamıştı:

“Müjde ey Ömer! Dilerim, Rasulullah’ın yaptığı dua senin için gerçekleşsin. Dün gece o: ‘Allah’ım, İslamiyet’i ya Ebulhakem b. Hişam’la ya da Ömer b. Hattab’la güçlendir!’ diye dua etmişti.”^[138]

Hiz. Ömer, Erkam’ın evinde onun huzuruna girince de Rasulullah belinden kılıç bağını tutarak yine duada bulunmuş ve şöyle demişti:

“Allah’ım, bu Hattaboğlu Ömer’dır. Allah’ım, İslam’ı Hattaboğlu Ömer’le kuvvetlendir.”^[139]

İbn-i İshak ise Rasulullah’ın Ömer b. Hattab, Dâr-ı Erkâm’a gelince şöyle söylediğini nakleder:

“Ömer, hâlâ seni sona gelmiş (Müslüman olmuş görmüyorum.) Sonunda Allah, senin hakkında Velid b. Muğire hakkında indirdiği azaptan (azap ayetlerinden) indirecek.”

Sonra da Rasulullah onun için şöyle dua etmişti:

“Allahumme’hdi umara = Allah’ım Ömer’e hidayet ver (doğru yolu göster).”^[140]

Bu dua üzerine Ömer tebessüm etmiş ve şahadet getirmişti. Bunun üzerine evdekiler de tek bir ağızdan tekbir getirdiler. Hatta bu ses evin arka taraflarından bile duyulmuştu.^[141]

Farklı farklı kaydedilen bu dualar gösteriyor ki, Rasulullah onun veya dayısı Ebu Cehil'in İslam'a girmesini arzuluyordu. Çünkü bu iki kişiden biri Müslüman olursa İslam aziz olacak ve güçlenecekti. Bu iki yetenekli ve kabiliyetli insandan birinin Müslüman olması; İslam'ın güçlenmesi bağlamında yeni bir dönem başlatacaktı. Nitekim Hz. Ömer'in iman etmesi, Rasulullah'ın bu düşüncesini doğrulamıştı.

17. Çirkin Görünenlerdeki Güzellik

Evet, her şeyde, hatta en çirkin ve kötü görünen şeylerde bile bir güzellik ciheti vardır. Kâinattaki her şey, ya bizzat veya neticeleri itibariyle güzeldir. Asr-ı Saadet'te de zahiren çirkin görünen bazı hadiseler olmuştur.

Hız. Ömer'in dayısı Ebu Cehil'in ilk dönemde Resul-i Ekrem'e Safa Tepesi'nde yaptıkları, Hız. Hamza'nın Müslüman olmasına sebep olduğu gibi, Hız. Ömer'in Rasulullah'ın canına kastetmesi de sonucu itibariyle güzel olmuştur.

1) Kışın ve ilkbaharın soğukları, rüzgârları, yağmurları ilk bakışta kötü gibi görünebilir. Bu soğukluk yağmur, çamur ve olumsuzluk gibi görünen şeyler sonunda, tebessüm eden güzel çiçekler ve meyveler vardır. Kışın ve baharın yalnız soğuğuna, karına, yağmuruna bakılırsa, değerlendirme sağlıklı olmaz. Bir de bunların sonucuna ve neticesine bakılmalıdır. Kış ekşi suratlı ve sevimsiz görünse de, neticesiyle güzeldir. Çünkü arkasında, nazenin ve gülümseyen çiçekler ve rahmetler saklar.

2) Ayrıca, tohumlar gibi hareketsiz, neşv ü nemasız kalan kabiliyetler ve istidatlar, zahiren çirkin görünen olaylarla çimlenip başak verirler. Bu bakımdan, hemen her külli değişiklik bir yağmur gibidir. Kabiliyetleri harekete geçirir. Fakat insanlar; genelde zahirperest ve bencildirler. Olayları kendilerine bakan yönü ile değerlendirirler. Hadiselerin çoğu zaman hep zahirine, suretine, dışına ve yalnız kendisine bakan yönüne odaklanırlar. O sırada kendileri açısından olumsuz gördüklerine çirkin ve kötü diyebilirler. Oysa olayları sonuçları itibariyle de değerlendirmek gerekir. Atmacanın serçenin peşine düşmesi ve onu kovalaması serçenin kabiliyetlerini ve istidatlarını geliştirir.

3) Asr-ı Saadet'te ilk bakışta çirkin görünen bazı hadiseler de, Hız. Hızır'la Hız. Musa kıssasındaki gibi bakmak gerekir. Yüce Allah Hız.

Musa'ya verdiği nimetlerden söz ederken annesine emrettiği şeyi ve çocukluğunu hatırlatıp şöyle der:

“(Ey Musa! Annene şöyle emretmiştik): Onu (oğlun Musa’yı) bir tabut içine koy da denize bırak; sonra deniz onu sahile atsın. Onu hem bana düşman, hem ona düşman biri alsın. (Ey Musa) bir de murakabem altında yetiştirilmen için senin üzerine tarafımdan bir sevgi bırakmışım”^[142]

Böylece Musa bebekken annesinden ayrıldı ve suya bırakıldı. Bu görünüşte kötü bir durumdu. Hz. Musa annesinden ayrılıp, düşmanına teslim ediliyordu. Yüce Allah onu hem kendine, hem Musa'ya düşman birine veriyordu. Ama Firavun'da ona karşı bir sevgi yarattı ve onu sarayda büyüttü. Aynı şekilde Hz. Peygamber'i de müşrik amcası Ebu Talib'e korutup gözetirmişti. Hz. Hamza'nın ve Hz. Ömer'in Müslüman olmaları da bu iki olayı hatırlatıyordu. O'nun (c.c.) için şirk kışından İslam baharını çıkarmak zor değildi. İşte Rasulullah'a en düşman biri tarafından İslam'ı Kâbe'de ilân ettirmiş, hakkı batılı birbirinden ayırtmıştı.

18. Hz. Hamza ve Hz. Ömer'den Sonra Ambargo

Peygamberliğin yedinci yılı, M 617'de müşrikler bir başka metotla Müslümanlığın önüne geçmek ve onları yok etmek istediler. Artık Müslümanlardan işkence ve baskı yapabilecekleri kimseler Habeşistan'a hicret etmişler ve güven içindeydiler. Son dönemde Müslümanların lehine önemli gelişmeler yaşanmıştı. Önce Rasulullah'ın amcası Hamza, sonra Ömer b. Hattab Müslüman olmuştu. İslam Mekkeli kabileler arasında daha süratli yayılıyordu. ^[143] Bunun üzerine Kureyş yönetimi önemli kararlar aldılar ve onları bir belge haline getirdiler:

- 1- Haşim ve Muttaliboğulları'ndan kız alınmayacak.
- 2- Haşim ve Muttaliboğulları'na kız verilmeyecek.
- 3- Haşim ve Muttaliboğulları'na hiç bir şey satılmayacak.
- 4- Haşim ve Muttaliboğulları'na hiç bir şey satın alınmayacak. ^[144]

Bu belgeyi kutsal bir metin gibi Kâbe'nin içine astılar. Bu metin Müslümanları *“toplumdan dışlama, ötekileştirme, baskı ve ekonomik ambargo”* demekti. Kararı alanlar bu antlaşmayı bozmayacağına dair

yemin edip, altına mühür basmışlardı. Bu karar Muhamed kendilerine teslim edilene ve yok edileceği güne kadar sürecekti.

Karar üzerine, Haşim ve Muttaliboğulları, Ebu Talib b. Abdulmuttalib'le birlikte Şi'b-i Ebu Talib'de toplanmaya başladılar. Burası Mekke yakınında bir vadiydi. Zemzem bulunmadan önce Kureyş kabilesinin alt birimleri, Mekke yakınlarında su temin etmek için çeşitli kuyular kazmışlardı.^[145] Haşim b. Abdumenâf da Handeme dağı ucunda Şi'b-i Ebu Talib yanında Mekke'nin kuzeyinde bir kuyu kazmıştı. Haşim ve Muttaliboğulları burada toplandılar. Boykot ve ekonomik baskı üç yıl sürdü.^[146]

Seneler sonra Mekke fethine gelen Rasulullah (a.s.m.), o günleri şöyle anlatacaktı:

“İnşallah ertesi gün varacağımız yer, Kinâneoğulları yurdu Muhassab olacaktır ki, burada Kureyş ve Kinâneoğulları, küfür ve inkâr üzerine fikir birliği yapmışlardı”.

19. Hz. Ömer ve bir Grubun Hicreti

Müslümanlar peygamberliğin on üçüncü yılında küçük gruplar halinde gizli gizli Mekke'den hicret ediyorlardı. Hz. Ömer de hicret için hazırlanma vaktinin geldiğine karar verdi. Okunu ve yayını yanına alarak Kâbe yanına, Harem'e geldi. Kararlı adımlarla oradakilere doğru ilerledi. Sık sakallı, pehlivan yürüyüşü ve kırmızımtırak saçlarıyla dikkat çekti. Onu görenler kendi kendilerine şöyle konuştular:

“Ömer bu. Böyle pür silah nereye gidiyor?”

O yolculuk hazırlığını yaptığına göre bir yere gidecekti. Hz. Ömer Kâbe'ye yaklaştı, Hacerü'l- Esved'i selamlayıp tavafa başladı. Onu sağdan sola yedi kez dolaştı. Oradakiler merakla kendini izliyordu. Mescid-i Haram'a gelişi, Mekke'den ayrılmadan son kez veda etmek üzere tavaf edişi, hicrete kati karar verdiğini gösteriyordu.

Hz. Ömer tavaf bitince, meydan okuyan bir sesle oradakilere şöyle seslendi:

“Ben de dinimi korumak için Allah yolunda hicret edeceğim. Karısını dul bırakmak, anasını ağlatmak, çocuklarını öksüz koymak isteyen varsa bu vadide önüme çıksın!” ^[147]

1) Farklı gayelerle hicret/göç yapılabilir. Ama Mekke'den Medine'ye hicret edenler dinlerini muhafaza etmek ve korumak için bunu

yapıyorlardı. Çünkü Mekke’de büyük bir baskı ve hürriyetsizlik vardı. İnsanlar dinlerini bırakmak için fitneleniyorlar, yani onlara işkence ediliyor, öldürülüyorlar ve dinlerinden dolayı farklı zorluklarla karşılaşılıyorlardı. Dini korumak, onu yaşamak ve gereklerini yapmakla mümkündü. Hatta onu korumak geliştirmek için yaymak da gerekiyordu. Bir dinin müntesipleri ne kadar çok ve bilinçliyse onun yeryüzünde yaşama şansı daha fazlaydı.

2) Hz. Ömer sözleriyle niyetini açıkça ifade etmekteydi. Hemen hemen bütün Müslümanlar hicrete gizlice çıkıyorlar ve bunun tedbir açısından daha uygun olacağını düşünüyorlardı. Ama Hz. Ömer müşriklerden kendisine bir zarar erişemeyeceğini tahmin etmeli ki böyle davranıyordu.

3) Hz. Ömer kendisine bir zarar vermek ve engellemek isteyeniyi ölüme götüreceğini de açıklamaktaydı. Bu bir tehditti. Böyle bir şeyi yapmaya cüret eden; ölümü göze almalıydı. O, hicrete karar vermekle ölümü göze almıştı.

4) Bu tehdide karşı kimseden ses çıkmadı. Hz. Ömer (r.a.) korkusuzca ve heybetle Mescid-i Haram’dan çıktı. Korkmuyordu. Çünkü mümindir, Allah’a inanmıştı. Ölüm aslında dâr-ı faniden dâr-ı bakiye bir göç ve seyahatti, ebedi bir hayata geçişti, müminler için cennet bahçelerine bir davetti. Ölse de ebedi bir hayat ve cennet onu bekliyordu. Bu açıdan hakiki imanı elde eden Hz. Ömer korkmuyordu ve herkese meydan okumuştı.

Mekke dışında, Tenadub’da onu bekleyen Müslümanlarla birleşti ve birlikte Medine’ye yöneldiler. Önlerinde iki hafta kadar sürecek beş yüz km uzunluğunda bir yol vardı. Bineklerin kullanıldığı yolculuğun sonunda, Medine’de Avali semtinde oturan Ümeyye b. Zeydoğulları’na ulaştılar.^[148]

O, hicrete karar verince, Ebu Cehil’in anne bir kardeşi (üvey dayısı) Ayyaş b. Ebu Rabia ve As b. Vail’in oğlu^[149] Hişam’la anlaşmıştı. Bu üç kişi kendilerine katılacak on sekiz kişilik bir Müslüman grupla Medine’ye hicret edeceklerdi.^[150] Anlaşmaya göre öncelikle üç kişi Mekke’ye on km uzaklıktaki Gıfaroğulları’na ait bir ağaçlık olan Tenâdub’da buluşacaklardı. Burada yağmur sularının da toplandığı bir ağaçlık vardı. Sözleşme şöyleydi:

“Üçümüzden hangisi orada sabahlayamazsa, mutlaka o Mekke’de tutuklanmıştır, iki arkadaşı onu bırakıp gitsin.”

Ömer ve dayısı Ayyaş b. Rabia Tenâdub'da buluştular. Fakat Sehmli As b. Vail'in oğlu Hişâm oraya gelememişti. Çünkü hicret edeceği yakınları tarafından fark edilince, ailesi tarafından hapsedilmiş ve işkenceye maruz kalmıştı.^[151]

19.1. Gruptakiler ve ilk Muhacirler

Hiz. Ömer kafilesindeki muhacirlerin bazıları şunlardı:

- Baba bir kardeşi Zeyd b. Hattab,
- Sürâka b. Mu'temer'in iki oğlu Amr ve Abdullah,
- Hiz. Ömer'in kızı Hafsa ve kocası Huneys b. Huzafe. (Bunun vefatından sonra Resûl-i Ekrem Medine'de Hiz. Hafsa ile evlenmiştir.)
- Kız kardeşi Fatıma ve kocası Said b. Zeyd,
- Teymoğulları haliflerinden Vâkid b. Abdullah, Havliy b. Ebi Havliy ve Malik b. Ebi Havliy.^[152] Adı geçen erkeklerin hanımları da hicret kafilesinde bulunuyordu.

Görüldüğü üzere Hiz. Ömer'in, kızı Hiz. Hafsa ve kız kardeşi Fatıma kocalarıyla birlikte hicret ediyorlardı. Ayrıca baba bir kardeşi Zeyd de hicret kafilesinde bulunuyordu.

Ensar'dan Bera b. Âzib, kendi tespitlerine göre Medine'ye ulaşan ilk muhacirleri söyle sıralar:

"Bize ilk gelen Mus'ab b. Umeyrdir. (Mus'ab daha önce Medineli Müslümanlara İslam'ı tebliğ için gönderilmişti). Geline ona şöyle demiştik:

'Rasulullah (a.s.m.) ne yapıyor?'

O şöyle cevap verdi:

'Onun yeri ve sahabeleri benim geldiğim yeredir.'

Ondan sonra, gözleri görmeyen Fihroğulları'nın kardeşi (onlarla kardeşlik akdi yapan) Amr b. Ümmü Mektûm geldi. Sonra Ammâr b. Yâsir sonra Sa'd b. Ebi Vakkas sonra Abdullah b. Mesud sonra Bilal sonra yirmi binekli kişi içinde Ömer b. Hattâb sonra da Rasulullah sallâhu aleyhi ve sellem ve onunla birlikte Ebu Bekir radiyallahu anh bize geldi. Ben Mufassal (uzunca) bir sûreyi okuyabilinceye kadar Rasulullah bize (Medine topraklarına) gelmemişti."^[153]

Hiz. Ömer ve grubu, hicret zamanı bakımından Resul-i Ekrem'den önceydiler. Hiz. Ömer tüccardı ve Kureyş'in zenginlerindendi. Hicret

sırasında yanına bol para almıştı. Hatta muhtaç durumdaki dayısı Ayyaş b. Rabia'yı da Medine'de besleyen oydu.

Bir kaç ay içinde hemen bütün Müslümanlar Medine'ye ulaştılar. Geride hicret edecek güç bulamayan yoksullar, müstad'aflar (işkenceye uğrayan ve güçsüz olanlar), bir de Hz.Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali kalmıştı. Hz. Peygamber'e hâlâ hicret izni gelmemişti.

19.2. Hz. Ali'nin Gözüyle Onun Hicreti

Hz. Ali Hz. Ömer'in hicretini şöyle anlatır ve yorumlar:

“Ömer'den başka gizlenmeden hicret eden hiçbir kimseyi bilmiyorum. O hicrete hazırlandığında kılıcını kuşandı, yayını omzuna taktı (astı), eline oklarını aldı ve Kâbe'ye gitti. Kureyş'in ileri gelenleri Kâbe'nin avlusunda oturmakta idiler. O Kâbe'yi yedi defa tavaf ettikten sonra, Makam-ı İbrahim'de iki rekât namaz kıldı. Halka halka oturan müşrikleri tek tek dolaştı ve onlara, ‘Yüzler pisleştı. Kim anasını evlatsız, çocuklarını yetim, karısını dul bırakmak istiyorsa şu vadide (Mekke Vadisi) beni takip etsin’ dedi. Onlardan hiçbirini onu engellemeye cesaret edemedi.”^[154]

Görüldüğü gibi, Hz. Ali, başkasının değil, yalnız Hz. Ömer'in açıkça hicret ettiğini ve gizlice Mekke'yi terk etmediğini vurgular. Bu onun kahramanlığının, cesaretinin, tehlike ve risk almaktan çekinmediğinin göstergesidir. Ayrıca onun kararlılığını, Mekkeliler karşısında yılgınlığa düşmediğini de gösterir. O hicret ederken ölüm de dâhil her şeyi göze almıştı. Onu takip edenler olursa dediğini yapacaktı. Sözleri Kureyşlilerce bir tehdit olarak anlaşılmış olmalı ki, kimse onu ve onunla birlikte hicret eden grubu takip etmemişti.

[3]. Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

[4]. Hitti, I, 155; Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

[5]. *En'am*, 6/92.

[6]. *Zuhurf*, 43/31.

[7]. Â-i İmran, 3/96.

[8]. Â-i İmran, 3/96.

[9]. *Mâide*, 5/2, 97.

- [10]. *Hac*, 22/29.
- [11]. Hitti, I, 152; Sadettin Ünal, “Kâbe”, *DİA*, XXIV, s. 14-15.
- [12]. *Kureyş*, 106/1-4.
- [13]. Ficar için bkz. İbn-i İshak, s. 84; İbn-i Hişam, I, 201; Sarıcık, *Çağrı*, s. 50-51; Muhammed Rıza, s. 45.
- [14]. İbn-i Hişam, I, 121; 50; İbn-i Kesir, *el-İsâbe*, II, 511; Muhammed Rıza, s. 22; Sarıcık, *Çağrı*, s. 30-31; Tellioğlu, “Ömer b. Hattab” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 172.
- [15]. Hasan İbrahim Hasan, I, 271 (Üsdu'l-Ğabe, V, 53'ten).
- [16]. İbn-i Hişam, II, 330; İbn-i Kesir, *el-İsâbe*, II, 511.
- [17]. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Said b. Zeyd ve Fatıma bint-i Hattab'ın neseplerine bkz. İbn-i Hişam, I, 1-2; Mantran, s. 66; Sarıcık, *Çağrı*, s. 20.
- [18]. İbn-i Hişam, II, 330.
- [19]. İbn-i Hişam, II, 330; Tellioğlu, a.g.m., *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 173.
- [20]. Buhari, IV, Fezail, 6; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511.
- [21]. İbn-i Hişam, I, 371; Diyarbekri, I, 296; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511; Şibli Numani, s. 44; Heyet, *Sahabiler Ans.*, S. 346; Sarıcık, *Çağrı*, s. 299-300.
- [22]. Şibli Numani, s. 44; Lings, s. 153.
- [23]. İbn-i Hişam, III, 82; IV, 142.
- [24]. İbn-i Hişam, IV, 142.
- [25]. İbn-i Hişam, IV, 385-386.
- [26]. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Firuzabâdi, s. 571.
- [27]. Hamidullah, II, 1111, nr. 1801.
- [28]. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Firuzabâdi, s. 571.
- [29]. İbn-i İshak, s. 99, nr. 136.
- [30]. İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, II, 511; Hamidullah, I, 114.
- [31]. Hamidullah, II, 511.
- [32]. *Age.*, II, 511.
- [33]. Hasan İbrahim Hasan, I, 271.
- [34]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.
- [35]. Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 173; Hasan İbrahim Hasan, I, 271.
- [36]. Hasan İbrahim Hasan, I, 271; Hamidullah, I, 113, 243, II, 893, 964.
- [37]. Hamidullah, I, 243; II, 893, nr. 1373; II, 964, nr. 1520.

- [38]. Hitti, I, 170.
- [39]. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Hamidullah, I, 183, nr. 312.
- [40]. İbn-i İshak, s. 240, nr. 369; s. 237, nr. 354; Hamidullah, II, 733, nr. 1103.
- [41]. Hamidullah, II, 821, nr. 1225.
- [42]. Sarıcık, Çağrı, s. 161.
- [43]. Diyarbekri, I, 297; Heyet, Sahabiler Ans., s. 346.
- [44]. Hamidullah, I, 243, nr. 369; Heyet, Sahabiler Ans., s. 347.
- [45]. İbn-i Hişam, I, 371; Şibli Numani, s. 44; Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", Şamil İslam Ansiklopedisi, V, 173; Lings, s. 153; Arnold. T. W. İntişar-ı İslam Tarihi, terc., Hasan Gündüzler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1982, s. 33. Vd.
- [46]. "Kuntü sâhibe hamrin fî'l-cahiliyyeti ühıbbuhâ ve eşrabuhâ." Bkz. İbn-i Hişam, I, 368.
- [47]. Bu sahabiye kadın, meşhur hanif Zeyd b. Amr'ın oğlu Said b. Zeyd'in hanımıdır. Hz. Ömer'in babası Hattab, Zeyd b. Amr'ın amcasıydı. Hattab, yeğeninin oğluna kızını vermişti. İlk Müslümanlardan diğerleri için bkz. İbn-i İshak, s. 124 vd. İbn-i Hişam I, 268; Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, 138 vd. İbn-i Kesir, III, 127
- [48]. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187; Hamidullah, I, 183, nr. 311.
- [49]. Hamidullah, I, 184, nr. 315.
- [50]. İbn-i Hişam, I, 341; ayrıca bkz. İbn-i Kesir, III, 98; Hamidullah, I, 183, nr.311.
- [51]. İbn-i İshâk, s. 124, nr. 187; İbn-i Hişam, I, 269.
- [52]. *Mücadele*, 58/12; İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 328; Muhammed Rıza, s. 200; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 120 vd.
- [53]. *Ahzab*, 33/23; İbn-i Hişam, I, 269; Buhari, IV, 196-197; İbn-i Mâce, I, 48; İbn-i Kesir, III, 127 Nevevi, s. 1158; Ahmet Cevdet Paşa I, 621. bkz. "Ve minhum men kazâ nahbehu" âyeti. Yazır, VI, 3885; Hamidullah, I, 183, nr.311.
- [54]. İbn-i Hişam, I, 269; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 412-414.
- [55]. İbn-i Hişam, I, 227-230; benzer bir hadis için bkz. Canan, XII, 274, nr. 4391.
- [56]. İbn-i Hişam, I, 227-229.
- [57]. İbn-i Hişam, I, 230; Buhari, IV, 243, Menakıb, 35; Benzer bir hadis için bkz. Canan, XII, 294, nr. 4391.
- [58]. İbn-i Hişam, I, 230.

- [59]. Buhari, IV, 243, Menakıb, 35, Canan, XII, 374, nr. 4391.
- [60]. İbn-i İshak, s. 160, nr. 222; İbn-i Hişam, I, 344-345; Sarıcık, *Çağrı*, s. 145-148.
- [61]. İbn-i Hişam, I, 365.
- [62]. *Age.*, I, 365.
- [63]. *Age.*, I, 365.
- [64]. Şu an Mescid-i Haram içinde yer alan bir mekân. Daha önce Mekke'nin bir çarşısıydı.
- [65]. Mescid-i Haram.
- [66]. Burası yarım daire şeklinde duvarla çevrili kısımdır.
- [67]. "Felemmâ semi'tu'l-Kurâne rakka lehû kalbî."
- [68]. İbn-i Hişam, I, 368-369; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 129.
- [69]. Zecr, men etme, nehiy etme, önleme ve kovma gibi manalara gelir.
- [70]. İbn-i Hişam, I, 369-370; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 129.
- [71]. Bkz. İbn-i Hişam, I, 341; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 33.
- [72]. Nuh, 71/23; Zehebi, s. 81; K. Ansam, s. 34, 48, 55; Yazır, V, 3402; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 236; 99; Berki,-Keskioglu, 19-23; Hamidullah, I, 120, 256; II, 910.
- [73]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.
- [74]. İbn-i Hişam, I, 314, 337.
- [75]. *Age.*, I, 337, 338.
- [76]. *Age.*, I, 369.
- [77]. İbn-i Hişam, I, 370.
- [78]. *Age.*, I, 369.
- [79]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.
- [80]. Bkz. *El-Hâkka*, 69/41.
- [81]. "Fe vaka'l-İslamu fî kalbî, külle mevki'in"; İbn-i Hacer, II, 512; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.
- [82]. İbn-i Hişam, I, 369-370.
- [83]. *El-Hâkka*, 69/50.
- [84]. *El-Hâkka*, 69/51.
- [85]. *El-Hâkka*, 69/52.
- [86]. Muhammed Rıza, s. 130; Hasan İbrahim Hasan, I, 271.
- [87]. Luis Ma'luf s. 824; Münafir, mahkemeleşmek, hasep ve neseple bir topluluğu övmektir.
- [88]. Hamidullah, II, 893.

- [89]. *El-Hâkka*, 69/41.
- [90]. Hitti, I, 139.
- [91]. *El-Hâkka*, 69/42.
- [92]. Hamidullah, I, 131.
- [93]. İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, II, 512.
- [94]. Hitti, I, 166.
- [95]. İbn-i Hişam, I, 371.
- [96]. İbn-i Hişam, I, 371.
- [97]. İbn-i Hişam, III, 82.
- [98]. *Age.*, IV, 142.
- [99]. Hamidullah cariyelerin iki olduğundan söz eder. Bkz. Hamidullah, I, 184, nr. 315.
- [100]. Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, s.181.
- [101]. İbn-i Hişam, I, 371; Annesi Hantem binti Hişam b. Muğire'dir. Bkz. Lings, s. 153.
- [102]. Lings, s. 153.
- [103]. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 127.
- [104]. Asabiyet için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 73-84.
- [105]. Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, s. 174, 177; İbn-i Kesir, III, 128; Hamidullah, I, 107, nr.182.
- [106]. *Tâha*, 20/1-4.
- [107]. Cehr, hafa, ahfa, sır ve benzerleri hakkında çok şey söylenmiştir. Vesvese ve bir an hatıra gelen şeyler sırdan daha gizlidir bkz. Sabuni, II, 231.
- [108]. Esmâ-ı Hüsnâ bir görüşe göre doksan dokuzdur: *age.*, II, 231. Hâlık, Musavvir Bârî, Ferd, Hay, Kayyûm, Alîm, Basîr, Raûf, Rahîm, Rahman, Halîl, Sâbur, Müntakim, Cevvâd, Kerim, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbar Melik Mütekebbir gibi isimler noksansızdır. Mutlak kemalededirler.
- [109]. *Tâha*, 20/1-13.
- [110]. *Tâha*, 20/14.
- [111]. İbn-i İshak, s. 160, nr.221-222; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 175; İbn-i Kesir, III, 128
- [112]. Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 175.
- [113]. İbn-i İshak, s. 160-161, nr. 221-225; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 179; İbn-i Kesir, III, 128.

[114]. İbn-i İshak, s. 164, nr. 225. “Fe semmenî Rasûlullâh el-fârûk’a yevmeizin, ve ferraka beyne’l hakkı ve’l bâtilı.” Bkz. Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 180.

[115]. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.

[116]. İbn-i İshak, s. 164, nr. 225, 226; İbn-i Hişam, I, 370-371.

[117]. Mansur Ali, III, 318; Fezailu Ömer.

[118]. Diyarbekri, I, 296-297.

[119]. *Age.*, I, 297.

[120]. Sarıcık, *Hiz. Ebu Bekir*, s. 45-46; Sarıcık, *Çağrı*, s. 121 vd.

[121]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

[122]. “Ze’ame kavmukey, innehûm seyaktulûnî in eslemtu.”

[123]. Mansur Ali, III, 318; Fezailu Ömer.

[124]. İbn-i İshak, s. 229, nr. 343, Yazır, IX, 6179; Sabuni, III, 421; Sarıcık, *Çağrı*, s. 203, 205.

[125]. Buhari, IV, 198, Fezail, 6; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512; Diyarbekri, I, 296; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 348.

[126]. Rağıb, s. 377-378.

[127]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 320.

[128]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 320.

[129]. *Age.*, III, 320.

[130]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511.

[131]. *Age.*, II, 511; Canan, XII, 273; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3682’den).

[132]. *Age.*, II, 511.

[133]. *Age.*, II, 512.

[134]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

[135]. *Age.*, II, 512; İbn-i Mâce, I, 139, nr. 105.

[136]. İbn-i İshak, s. 165, nr. 228.

[137]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

[138]. Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, s. 175; Sarıcık, *Çağrı*, s. 166.

[139]. İbn-i Hişam, I, 364-365; Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, s. 175; Diyarbekri, I, 296; Hamidullah, I, 107, nr. 182; Ayrıca bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346; Lings, s. 153; Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, V, 173;.

[140]. İbn-i İshak, s. 163, nr. 223.

[141]. *Age.*, s. 163, nr. 223.

[142]. *Tâha*, 20/30.

- [143]. İbn-i Hişam, I, 371-372; Muhammed Rıza, s. 134.
- [144]. İbn-i Hişam, I, 159, 371.
- [145]. İbn-i Hişam, I, 159, 372.
- [146]. İbn-i İshak, s. 140, nr. 207; Muhammed Rıza, s. 124 vd.
- [147]. İbn-i Hişam, II, 84 vd. Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 313-314; İbn-i Kesir, III, 215; Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet, (Mekke Dönemi)*, s. 196; Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, V, 173.
- [148]. İbn-i Kesir, III, 215-216.
- [149]. Amr b. As'm kardeşi, Sehmoğulları'ndandır.
- [150]. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 313, 315.
- [151]. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 314, 315; İbn-i Kesir, III, 215.
- [152]. Babası Zeyd b. Amr Meşhur haniflerdendi. Bkz. İbn-i Hişam, II, 88; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 248 vd.
- [153]. Bkz. Buhari, IV. 263; Menakıb, 46; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 315.
- [154]. Tellioğlu, a.g.m., *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, V, 173; (Suyuti, *Tarihu'l-Hulafa*, s. 30'dan).

Sonra genç yaşta ticarete atıldı. Mekkeli hemşehrileri gibi defalarca ticaret kervanlarıyla Suriye'ye gidip geldi. Böylece, dünyayı tanıdı, Suriye ve Irak topraklarındaki sosyal hayatı yakından müşahade etti. İnsanların hayat tarzlarını, inanışlarını gözlemliyor, bu arada Suriye'de hükümlan olan Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi oluyordu. Tüccar olmak onu geliştiriyor, seyahatler ufkunu açıyordu. O tutarlı, iyi konuşan, insani ilişkileri iyi olan biri olmalıydı ki, Kureyş hükümeti kendini sefaretle görevlendirmiş, dış ilişkilerin baş sorumlusu yapmıştı. Daha sonraları Rasulullah da, Bedir Savaşı sonrası Hz. Ömer'i Kureyş'e elçi göndermiş, Hudeybiye Antlaşması'ndan az önce de onu Mekke'ye elçi göndermek istemişti.

Kâbe'nin hemen yakınında, güney doğusunda "Safa", kuzey doğusunda "Merve" tepeleri vardı. Bu tepeler iki esmer kayalıktan ibaretti ve fazla yüksek değillerdi. Şehrin doğusunda, hemen Safa ve Merve yanında Ebu Kubeys Dağı vardı ve kuzeyden güneye doğru uzanıyordu. Şehrin batısında da ona paralel duran bir başka dağ kendini göstermekteydi: Kuaykian. Mekke bu iki dağın arasında sıkışmış gibiydi. Şehrin biraz ilerisinde güney batısında dimdik bir

koniye andıran bir başka dağ yükseliyordu. Bu da hicret sırasında Rasulullah ve hicret arkadaşı Hz. Ebu Bekir'in saklandığı Sevr'di. Diğer yandan Mekke'nin kuzey doğusunda, kente beş km uzaklıkta Hıra/Nurdağı heybetle ayakta duruyordu. İlk vahyin indirildiği küçücük mağara, bu dağın zirvesinde, kuzey batı köşesindeydi.

Faruk ise, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden ayıran ve fark eden anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'e doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden ayırdığı için "*Furkân*" denildiği gibi, doğruyu yanlıştan ayırmaya vasıta olduğu için kuvvetli delil ve burhana da '*Furkân*' denir. Osmanlılar korgenerale Ferik (Fırka komutanı) diyorlardı. Şafağın atmasına, "*Felak*" anlamında "*Ferak*" da denir. Çünkü şafak da ışığı karanlıktan ayırma özelliği taşır. Kur'ân'da bazı melekler de "*el-fârikat*" diye anılırlar.

O, hicrete karar verince, Ebu Cehil'in anne bir kardeşi (üvey dayısı) Ayyaş b. Ebu Rabia ve As b. Vail'in oğlu Hişam'la anlaşmıştı. Bu üç kişi kendilerine katılacak on sekiz kişilik bir Müslüman grupla Medine'ye hicret edeceklerdi. Anlaşmaya göre öncelikle üç kişi Mekke'ye on km uzaklıktaki Gıfaroğulları'na ait bir ağaçlık olan Tenâdub'da buluşacaklardı. Burada yağmur sularının da toplandığı bir ağaçlık vardı. Sözleşme şöyleydi:

"Ömer'den başka gizlenmeden hicret eden hiçbir kimseyi bilmiyorum. O hicrete hazırlandığında kılıcını kuşandı, yayını omzuna taktı (astı), eline oklarını aldı ve Kâbe'ye gitti. Kureyş'in ileri gelenleri Kâbe'nin avlusunda oturmakta idiler. O Kâbe'yi yedi defa tavaf ettikten sonra, Makam-ı İbrahim'de iki rekât namaz kıldı. Halka halka oturan müşrikleri tek tek dolaştı ve onlara, 'Yüzler pisleşti. Kim anasını evlatsız, çocuklarını yetim, karısını dul bırakmak istiyorsa şu vadide (Mekke Vadisi) beni takip etsin' dedi. Onlardan hiçbiri onu engellemeye cesaret edemedi."

Hız. Ömer'in Müslüman olması Kureyş'i hiç olmadığı kadar üzmüş ve bir o kadar da kızdırmıştı. O Müslüman olunca Kureyş kendisine infial içindeydi. Oğlu Abdullah b. Ömer'in anlattığına göre o günler şöyle bir olay da yaşanmıştı. Şimdi Abdullah b. Ömer'in söylediklerine kulak verelim:

5) Hız. Ömer bu ayetleri takip eden on bir ayeti daha dinledi ve sûre burada sona eriyordu. Kendi ifadelerine göre o gece bu sûreyi

dinlemek onu değiştirmiş; İşlam'ın ve yeni dinin daha önce gördüğü ve düşündüğü gibi olmadığını anlamıştı. Bunun zerine o imana ve İşlam'a meyletti ve yakınlık duymaya başladı. Ayetler onun şartlanmışlığını törpülemiş, n hükümlülüğünü kırmıştı. Çünkü onları dinleyince kalbine İşlam sevgisi dşmştı. O bunu “*kalbimin her yerine İşlam düştü*” diye açıklıyordu. Bakalım, gelecek günler neler getirecekti.

Sonra Kâbe'yi tavaf etmek üzere Mescide geldim. Bir de baktım ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ayakta namaz kılıyor. O namaz kıldığı zaman şam'a (Kudüs'e) yönelirdi. Kâbe'yi kendisiyle şam arasına alırdı ve onun namaz kıldığı yer iki rükün, yani Rkn  Esved ile Rkn  Yemanî arasındaydı. Onu görünce de kendi kendime şöyle dedim:

Hız. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. şehirde o zamanlar  bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki “*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir. Kur'ân-ı Kerim de bu kenti, “*mmlkura/şehirlerin Anası, Karyatân ve Beke*” olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah'a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt/Ev, Allah'ın Evi*”dir. Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah'a ibadet edilen yer demektir.

1) Hız. Ömer, ‘*Ebu Cehil*’ in (Amr b. Hişam el-Mahzumi) kız kardeşi Hanteme'nin oğluydu. Müslüman olmazdan önce en az dayısı kadar İşlam'a ve Müslümanlara düşmandı. Hatta Mekke'de Rasulullah'ı ilk öldürmek isteyen ve bunun için harekete geçen oydu. Suikastla gelişen olaylardan sonra Müslüman olmuştu. Ömer b. Hattab dayısının emirlerini eksiksiz ve önemle yerine getiren biriydi.

Hız. Ömer yalnız erkekleri değil, kadınlarından da okuma yazma bilenleri olan Beni Adiy'dendi. Adiyğulları, Kureyş içinde önemli bir koldu. O, hükümette (şehir Devleti) yer aldı, On Kureyş boyunun temsil edildiği yönetimde “*Onlar Meclisi*”nde Beni Adiy'in temsilcisi oldu. O siyasi tarafı güçlü, kabiliyetli ve yetenekli biriydi. İlk Müslüman kadınlar arasında yer alan şıfa bint-i Abdullah ve Hız. Ömer'in ilk Müslümanlardan olan kız kardeşi Fatıma bint-i Hattab okuma yazma biliyordu. Ayrıca Hız. Ömer'in kızı Hafsa da okuma

yazma bilen nadir kadınlar arasındaydı. Ona okumayı ve yazmayı aynı aşiretten olan Şifa Hatun öğretmişti. Bu açıdan, Mekke döneminde Müslüman olan Hz. Hafsa'nın yanında Kur'ân sayfeleri olması garip karşılanmamalıdır. O zamanlar divit ve mürekkep de kullanılıyordu.

Hiz. Ömer'in annesi ise Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Hişam b. Muğire'nin kızıdır. Hişam, aynı zamanda İslam Tarihinde adı pek çok duyulan Ebu Cehil'in (Amr b. Hişam) de babasıdır. Yani Hiz. Ömer, annesi Hanteme bint-i Hişam'dan dolayı Ebu Cehil'in öz yeğenidir. Ayrıca Hanteme, Halid b. Velid'in de halasıdır. As b. Hişam'la Haris b. Hişam da Hiz. Ömer'in dayılarıdır. Haris, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur. Hiz. Ömer'in dayılarından biri de yine Mekke Fethi sonrası Müslüman olan ve Müllefe-i Kulûb'dan addedilen Halid b. Hişam'dır.

“Allâhümme eyyidi'l-islâme bi umara: Allah'ım, dini Ömer'le teyit et.”

Hiz. Ömer, sözden anlayan, belagat ve fesahat sahibi, Kureyş içinde veya dışında oluşan anlaşmazlıklarda, iyi konuşmasını bildiği için sefir (dış ilişkiler sorumlusu) olarak görev yapan biriydi. O Kureyş'in müfahiri ve münafiriydi. Yani Kureyşi hasebi ve nesebiyle en iyi öven ve anlatandı. İhtilafların çözümü, kabileler arasında Kureyş'in üstünlüğünün tetkiki konularında bir dava vekili gibiydi. Onun kabul ettiği karar, şehir devletinde olduğu gibi kabul ediliyordu. Münafir mufahırla aynı anlama geliyordu.

Karar üzerine, Haşim ve Muttaliboğulları, Ebu Talib b. Abdulmuttalib'le birlikte Şi'b-i Ebu Talib'de toplanmaya başladılar. Burası Mekke yakınında bir vadiydi. Zemzem bulunmadan önce Kureyş kabilesinin alt birimleri, Mekke yakınlarında su temin etmek için çeşitli kuyular kazmışlardı. Haşim b. Abdumenâf da Handeme dağı ucunda Şi'b-i Ebu Talib yanında Mekke'nin kuzeyinde bir kuyu kazmıştı. Haşim ve Muttaliboğulları burada toplandılar. Boykot ve ekonomik baskı üç yıl sürdü.

Hiz. Ebu Bekir Ömer b. Hattab'ın dövdüğü ve işkence ettiği bu kadını da alıp azat etmişti.

“Allah’ım, bu Hattaboğlu Ömer’dir. Allah’ım, İslam’ı Hattaboğlu Ömer’le kuvvetlendir.”

Hicret edeceklerden biri de Hz. Ömer’in aşireti Beni Adiy’in halifi/ittifaklısı Amir b. Rabia (Ebu Abdullah) idi. Hanımı Ümmü Abdullah, Leyla bint-i Ebu Hayseme de onunla birlikte hicret edecekti.

Mekke, Yemen’den başlayıp kuzeye, Suriye’ye doğru giden, Kızıldeniz’e paralel ilerleyen yol üzerindeydi. Bu baharat yolunun bir konaklama merkezidi. Mekkeliler, konumlarının kendilerine sunduğu fırsatı iyi değerlendiriyor, kışları Yemen ve Habeşistan’a, yazları Suriye ve Anadolu’ya ticaret malı taşıyan kervanlarla çıkıyorlar ve aylar sonra şehirlerine daha zengin olarak dönüyorlardı. Kureyş Sûresi’nde anlatıldığı gibi, yaz ve kış seferleri sayesinde Allah onların açlığını gideriyor, kendilerine zenginlik ve refah sağlıyordu. Ayrıca, zilkade ve zilhicce aylarında Mekke yakınlarında panayırda da kurulurdu. Zilhicce ayında hacıların Mekke’ye akışı, Mekkelilere önemli bir geçim kaynağıydı.

4- Haşim ve Muttaliboğulları’na hiç bir şey satın alınmayacak.

Bir mekânın kendisiyle imar edildiği ve hayatlandığı şeye “*imaret*” deniyordu. Yemek veren kuruma da canlandırma özelliğinden dolayı bu ad verilmiştir. “*Amera Rabbahu: Rabbine ibadet etti, namaz kıldı, oruç tuttu*” demektir.

Hz. Ömer, Fil Yılı’ndan on üç yıl sonra yaklaşık (M. 583) tarihinde Mekke’de doğdu. Bu tarih M. 584 de olabilir. Rasulullah yirmi yaşındayken, M. 580’de Dördüncü Ficar Harbi başlamıştı. Hz. Ömer kendinden söz ederken, bu savaştan dört yıl sonra dünyaya geldiğini söylüyordu.

Gerçekten Resul-i Ekrem ya Ömer’in dayısı yahut kendisi ile İslam’ın aziz olmasını istemişti. Hz. Ömer bu sözler üzerine şöyle sordu:

5) O kendi ifadesine göre Müslüman olmadan önce İslam’a en uzak kişiydi: “*Ben İslam’a uzak bir kimseydim*” diyordu. Şarabı seviyor ve çok şarap içiyordu. Fakat daha sonraları Medine Dönemi’nde şarabın yasaklanmasını en çok arzulayan kişilerden biri olacak ve ayetlerle onun bu konudaki düşünceleri desteklenerek içki ve sarhoş ediciler yasaklanacaktı.

Hamidullah, Hz. Ömer'in dövdüğü cariyelerin adlarını Zinnure (Zinnire) ve Lübeyne olarak tespit eder. Bu iki cariyeye onun dövmesiyle dini terk etmemişlerdi. Anlaşıldığı üzere Hattaboğlu'nun dünyasında yeni dine geçit yoktu. O işkenceyle, baskıyla ve dövmekle yeni Müslümanlara dinini bıraktırmak istiyordu.

“Allah’ım, sana en sevimli olan (tercih ettiğin) iki kişiden biriyle İslam’ı aziz kıl: Ömer b. Hattab veya Ebu Cehil b. Hişam’la.”

Burada görüldüğü gibi, babası Hattab b. Nüfeyl'dir. Sekizinci dedesi Ka'b b. Lüey'de soyu Rasulullah (a.s.m.) soyuyla birleşir. Ka'b, Rasulullah'ın yedinci dedesidir.

Birbirlerine bir daha Kur'ân dinlemek için gelmemeye söz verdikleri halde ikinci gece de oradaydılar. Üçüncü gecede aynı şekilde Kur'ân dinlemişlerdi.

“Allah’ım, bu Hattaboğlu Ömer'dir. Allah’ım, İslam’ı Hattaboğlu Ömer’le kuvvetlendir.”

‘Cinni, onun zelil ve mağlup olarak susmasını, dininde ümitsizliğe düşmesini, genç dişi develere ve onların bellemesine (sırtı üstündeki deriye) ulaşmasını (oturmasını) görmedin mi?’

5) Hz. Ömer bu ayetleri takip eden on bir ayeti daha dinledi ve sûre burada sona eriyordu. Kendi ifadelerine göre o gece bu sûreyi dinlemek onu değiştirmiş; İslam'ın ve yeni dinin daha önce gördüğü ve düşündüğü gibi olmadığını anlamıştı. Bunun üzerine o imana ve İslam'a meylett ve yakınlık duymaya başladı. Ayetler onun şartlanmışlığını törpülemiş, ön hükümlülüğünü kırmıştı. Çünkü onları dinleyince kalbine İslam sevgisi düşmüştü. O bunu *“kalbimin her yerine İslam düştü”* diye açıklıyordu. Bakalım, gelecek günler neler getirecekti.

Onun İslam karşıtlığında dayısı Amr b. Hişam'ın da tesiri vardı. O da en az dayısı Ebu Cehil kadar İslam'a düşmandı. Dayısı müşrik bir dindar olmamakla birlikte, Ömer mutaassıp bir müşrikti. Diğer yandan, eniştesi Said b. Zeyd ve kız kardeşi Fatıma Müslüman olmuşlardı. Ama Ömer b. Hattab bu olanlardan habersizdi. Hattaboğlu kararı geciktirmeden gerçekleştirmek istiyordu.

Bunun üzerine ben kalkıp gittim, aradan çok geçmeden (Hz. Muhammed için) ‘hâzâ nebiyyun = Bu bir nebidir’ denildi.”

9) Hz. Ömer bu rivayete göre o gece dinlediği ayetlerin hangi sûrenin hangi ayetleri olduğundan söz etmemektedir. Bir rivayete göre Rasulullah'ın Kâbe'de namaz kılarken okuduğu “el-Hâkka” Sûresi'ydi. Hz. Ömer'i etkileyen ayetler de bu sûrenin ayetleriydi.

“Abbas'ın eviyle İbn-i Ezher'in evi arasına girinceye kadar onu takip ettim (ve orada) ona yetiştim. Rasulullah (a.s.m.) ayak seslerimi işitince, benim kim olduğumu bildi. Rasulullah (a.s.m.) ancak onu rahatsız etmek için kendini takip ettiğimi sandı, beni zecretti ve şöyle dedi:

Mekke dışında, Tenadub'da onu bekleyen Müslümanlarla birleşti ve birlikte Medine'ye yöneldiler. Önlerinde iki hafta kadar sürecek beş yüz km uzunluğunda bir yol vardı. Bineklerin kullanıldığı yolculuğun sonunda, Medine'de Avali semtinde oturan Ümeyye b. Zeydoğulları'na ulaştılar.

“Allah'ım dini Ömer'le veya Amr b. Hişam'la aziz (güçlü ve galip) kıl.”

Haşin, kurak ve ziraata elverişsiz olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicazı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Diğer yandan Ebu Huzeyfe Ömer'in sözleri üzerine, şehitlik az önce söylediklerine kefarete oluncaya dek, bu sözlerinden korkmayı sürdüreceğini söylemişti. O yıllar sonra Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde, Halid b. Velid'in ordusu içinde Müseylime-i Kezzab'la savaşmak üzere orduda yer aldı ve o savaşta şehit oldu.

Hz. Ömer yalnız erkekleri değil, kadınlarından da okuma yazma bilenleri olan Beni Adiy'dendi. Adiyogulları, Kureyş içinde önemli bir koldu. O, hükümette (Şehir Devleti) yer aldı, On Kureyş boyunun temsil edildiği yönetimde “Onlar Meclisi”nde Beni Adiy'in temsilcisi oldu. O siyasi tarafı güçlü, kabiliyetli ve yetenekli biriydi. İlk Müslüman kadınlar arasında yer alan Şifa bint-i Abdullah ve Hz. Ömer'in ilk Müslümanlardan olan kız kardeşi Fatıma bint-i Hattab okuma yazma biliyordu. Ayrıca Hz. Ömer'in kızı Hafsa da okuma yazma bilen nadir kadınlar arasındaydı. Ona okumayı ve yazmayı aynı aşiretten olan Şifa Hatun öğretmişti. Bu açıdan, Mekke döneminde Müslüman olan Hz. Hafsa'nın yanında Kur'ân sayfeleri

olması garip karşılanmamalıdır. O zamanlar divit ve mürekkep de kullanılıyordu.

4) Hz. Ömer el-Hâkka Sûresi'ni neredeyse bir buçuk sayfa kadar dinlemiş, ayetlerin telifinden (birbirlerine uygunluk ve bütünleşmesinden) etkilenmişti. Gerçekten Hz. Muhammed'in okudukları, ona göre büyük bir şairin sözü olabilirdi. Zaten Kureyş de böyle diyordu. Hattaboğlu sözleri beğenmişti, ama bunları şair olarak yorumladığı Muhammed'in yüksek sözleri olarak görüyordu. O sırada Rasulullah, Kur'ân'ın bir şair sözü olmadığını açıklayan ayeti okudu:

“Ve mâ hüve bi kavli şâ'irin, kalilen mâ tü'minûn”

İbn-i Hişam (ölüm, h.218/833), İbn-i İshak'tan (ölüm, h.151/767) naklen, Hz. Ömer ailesinden duyulan bir olayı aktarır. Buna göre Hz. Ömer o gece yaptıklarını şöyle anlatmıştı:

“(Bir gece) Rasulullah'a (a.s.m.) hücum etmek için (evden) çıktım. Derken onu mescide (Mescid-i Haram) gelişte beni geçmiş buldum ve onun arka tarafına oturdum. O el-Hâkka Sûresi'nin başından okumaya başladı. Bunun üzerine ben Kur'ân'ın telifinden (ayetlerinin bütünlük ve ahenginden) dolayı taaccüp etmeye başladım (onu çok beğenmiştim). Sonra kendi kendime: ‘Vallahi bu Kureyş'in dediği gibi büyük bir şair’ dedim. Derken o; ‘Durum şu ki, o (Kur'ân) bir şair sözü değildir, ne de az inanıyorsunuz’ ayetini okudu. Bunun üzerine kendi kendime: ‘Bu bir kâhin’ dedim. O ‘Velâ bi kavli kâhinin kalîlen mâ tezekkerûn: Ve o (Kur'ân) bir kâhin sözü de değildir; ne kadar az düşünüyorsunuz’ (ayetini) söyledi (okudu). El-Hâkka Sûresi'nin sonuna kadar (geldi).

Ebu Ubeyde (Âmir b. Abdullah b. Cerrah): Dedesine nispetle Ebu Ubeyde b. Cerrah diye bilinirdi. H. Peygamber onu “bu ümmetin emini” diye tavsif etmişti. O hem Habeşistan'a hem Medine'ye hicret etmişti. Bedir dâhil birçok gazaya katıldı. Hz. Ebu Bekir döneminde Suriye'nin fethi ile görevlendirildi. Elli sekiz yaşında taundan vefat etmişti.

Bunun üzerine (onu rahatsız etmemek için) Hıcr tarafına gittim ve (Kâbe) örtüsü altına girdim. Derken ayakta (örtü altından) yavaş yavaş namaz kıldığı, Kur'ân okuduğu yere doğru yürümeye başladım. Sonunda ona karşı dikilerek kıblesinde ayakta durdum. Artık onunla benim aramda Kâbe'nin örtüsünden başka bir şey

yoktu. Kur'ân'ı dinleyince ona kalbim yumuşadı, (gizlice) ağladım ve o (Kur'ân) beni İslam'a dâhil etti. Rasulullah namazını bitirinceye kadar, yerimde böylece ayakta durmayı sürdürdüm."

7) Bu etki onun Rasulullah'ı takip etmesinden onun duasından ve onunla olan konuşmalarından da anlaşılmaktadır. Onu takip eden Hattaboğlu Ömer'in İslam konusunda niyeti olumluya dönüşmüş durumdaydı. Allah'a ve Resulüne iman etmek istediğini söylüyordu. Hz. Peygamber sözleri üzerine sevinip, Allah'a hamd etmiş, "Ey Ömer, Allah seni doğru yola iletti (Sana doğru yolu gösterdi)" demişti. Peki, Hz. Ömer gerçekten Müslüman olmuş muydu? Bütün tereddütlerini, gelgitlerini yenip İslam'da sabit-i kadem olacak mıydı? Burası hâlâ belli değildi. Bu açıdan olsa gerek Rasulullah o gece ona "sebatla" yani bu durumda kararlı ve sabit olması için dua etmişti. Herhalde Hattaboğlu'nda tereddütler sezmiş ve gözlemlemiş olmalıydı.

Hz. Ömer'in annesi ise Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Hişam b. Muğire'nin kızıdır. Hişam, aynı zamanda İslam Tarihinde adı pek çok duyulan Ebu Cehil'in (Amr b. Hişam) de babasıdır. Yani Hz. Ömer, annesi Hanteme bint-i Hişam'dan dolayı Ebu Cehil'in öz yeğenidir. Ayrıca Hanteme, Halid b. Velid'in de halasıdır. As b. Hişam'la Haris b. Hişam da Hz. Ömer'in dayılarıdır. Haris, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur. Hz. Ömer'in dayılarından biri de yine Mekke Fethi sonrası Müslüman olan ve Müllefe-i Kulûb'dan addedilen Halid b. Hişam'dır.

"Tâ hâ, mâ enzelâ 'aleyke'l-kur'âne li teşkâ: (Ey Resûlüm) Kur'ân'ı sana eziyet çekesin diye indirmedik. Ancak Allah'tan korkan kimseye bir öğüt için, onu (Kur'ân'ı) arzı ve yüce gökleri yaratandan, parça parça bir indirilişle indirdik.

"Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur."

Bunun üzerine (onu rahatsız etmemek için) Hıcr tarafına gittim ve (Kâbe) örtüsü altına girdim. Derken ayakta (örtü altından) yavaş yavaş namaz kıldığı, Kur'ân okuduğu yere doğru yürümeye başladım. Sonunda ona karşı dikilerek kıblesinde ayakta durdum. Artık onunla benim aramda Kâbe'nin örtüsünden başka bir şey yoktu. Kur'ân'ı dinleyince ona kalbim yumuşadı, (gizlice) ağladım ve

o (Kur'ân) beni İslam'a dâhil etti. Rasulullah namazını bitirinceye kadar, yerimde böylece ayakta durmayı sürdürdüm."

. Age., I, 369.

. İbn-i Hişam, I, 314, 337.

. Age., I, 337, 338.

. Nuh, 71/23; Zehebi, s. 81; K. Ansam, s. 34, 48, 55; Yazır, V, 3402; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 236; 99; Berki,-Keskiöğlu, 19-23; Hamidullah, I, 120, 256; II, 910.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.

. İbn-i Hişam, I, 369-370; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 129.

. Bkz. İbn-i Hişam, I, 341; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 33.

. İbn-i Hişam, I, 368-369; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 129.

. Zecr, men etme, nehiy etme, önleme ve kovma gibi manalara gelir.

. "Felemmâ semi'tu'l-Kurâne rakka lehû kalbî."

. Mescid-i Haram.

. Burası yarım daire şeklinde duvarla çevrili kısımdır.

. Age., I, 365.

. Şu an Mescid-i Haram içinde yer alan bir mekân. Daha önce Mekke'nin bir çarşısıydı.

. İbn-i Hişam, I, 365.

. Age., I, 365.

. Buhari, IV, 243, Menakıb, 35, Canan, XII, 374, nr. 4391.

. İbn-i İshak, s. 160, nr. 222; İbn-i Hişam, I, 344-345; Sarıcık, *Çağrı*, s. 145-148.

. İbn-i Hişam, I, 230; Buhari, IV, 243, Menakıb, 35; Benzer bir hadis için bkz. Canan, XII, 294, nr. 4391.

. İbn-i Hişam, I, 230.

. İbn-i Hişam, I, 371.

. Hitti, I, 166.

. İbn-i Hişam, I, 371.

Hattab ailesi, oğullarına "Ömer" adını verdiler. Amr, Ömer, Umare, Umeyr ve kadınlara verilen Amre adları cahiliyede yaygındı. Özellikle "Amr" çocuklara çokça verilen adlardan biriydi.

. Hamidullah, I, 131.

. İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, II, 512.

. Hitti, I, 139.

- . *El-Hâkka*, 69/42.
- . Hamidullah, II, 893.
- . *El-Hâkka*, 69/41.
- . Luis Ma'luf s. 824; Münafir, mahkemeleşmek, hasep ve neseple bir topluluğu övmektir.

Sonra genç yaşta ticarete atıldı. Mekkeli hemşehrileri gibi defalarca ticaret kervanlarıyla Suriye'ye gidip geldi. Böylece, dünyayı tanıdı, Suriye ve Irak topraklarındaki sosyal hayatı yakından müşahede etti. İnsanların hayat tarzlarını, inanışlarını gözlemliyor, bu arada Suriye'de hükümrân olan Hıristiyanlık hakkında bilgi sahibi oluyordu. Tüccar olmak onu geliştiriyor, seyahatler ufkunu açıyordu. O tutarlı, iyi konuşan, insani ilişkileri iyi olan biri olmalıydı ki, Kureyş hükümeti kendini sefaretle görevlendirmiş, dış ilişkilerin baş sorumlusu yapmıştı. Daha sonraları Rasulullah da, Bedir Savaşı sonrası Hz. Ömer'i Kureyş'e elçi göndermiş, Hudeybiye Antlaşması'ndan az önce de onu Mekke'ye elçi göndermek istemişti.

- . *El-Hâkka*, 69/52.
- . Muhammed Rıza, s. 130; Hasan İbrahim Hasan, I, 271.
- . *El-Hâkka*, 69/50.
- . *El-Hâkka*, 69/51.
- . "Fe vaka'l-İslamu fî kalbî, külle mevki'in"; İbn-i Hacer, II, 512; Heyet, Sahabiler Ans., s. 346.
- . İbn-i Hişam, I, 369-370.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.
- . Bkz. *El-Hâkka*, 69/41.
- . İbn-i Hişam, I, 370.
- . *Age.*, I, 369.
- . Cehr, hafa, ahfa, sır ve benzerleri hakkında çok şey söylenmiştir. Vesvese ve bir an hatıra gelen şeyler sırdan daha gizlidir bkz. Sabuni, II, 231.

1) Yeni Müslüman olanlara, iman ve İslam'ı öğretmek, onları eğitmek gerekiyordu. Bir medrese, yani ders yeri gerekliydi. Tek başına sokağa çıkmağa çekinen, bazen ölümü göze almadan sokağa çıkamayan Müslümanlar için, bir manevî sığınak, bir iltica ve istişare mekânı, gelecek için güzel fidanların yetişeceği bir fidanlık gerekiyordu. Rasulullah, bu fonksiyonlar için bu evi uygun görmüştü.

Şair güzel bir şiir yazsa niye “onu ben yazmadım” desin? Aksine güzel şiirleri kendileri yazmadıkları halde “ben yazdım” diyenler çıkmıştır. Ama Hattaboğlu Ömer, okunanın şiir, Hz. Muhammed’in şair olduğunu düşünürken; şair olarak düşündüğü kimse okuduklarının bir şair sözü ve kendi şiiri olmadığını söylüyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer b. Hattab, “O bir kâhin olmalı” diye düşünmüştü. Şair değilse kâhin olmalıydı. Kâhinlerin de şiire benzeyen secili sözleri vardı. Ama hemen arkadan gelen ayet de “ve o (Kur’ân) bir kâhin sözü de değildir” diyordu.

. İbn-i İshak, s. 164, nr. 225, 226; İbn-i Hişam, I, 370-371.

. İbn-i İshak, s. 164, nr. 225. “Fe semmenî Rasûlullâh el-fârûk’a yevmeizin, ve ferraka beyne’l hakkı ve’l bâtılı.” Bkz. Zehebi, Târihu’l-İslâm, s. 180.

. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.

. Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 175.

. İbn-i İshak, s. 160-161, nr. 221-225; Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 179; İbn-i Kesir, III, 128.

. *Tâha*, 20/14.

. İbn-i İshak, s. 160, nr.221-222; Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 175; İbn-i Kesir, III, 128

. Esmâ-ı Hüsna bir görüşe göre doksan dokuzdur: *age.*, II, 231. Hâlık, Musavvir Bârî, Ferd, Hay, Kayyûm, Alîm, Basîr, Raûf, Rahîm, Rahman, Halîl, Sâbur, Müntakim, Cevvâd, Kerim, Mü’min, Müheymin, Aziz, Cebbar Melik Mütekebbir gibi isimler noksansızdır. Mutlak kemaldedirler.

. *Tâha*, 20/1-13.

• Teymoğulları haliflerinden Vâkid b. Abdullah, Havliy b. Ebi Havliy ve Malik b. Ebi Havliy. Adı geçen erkeklerin hanımları da hicret kafilesinde bulunuyordu.

. Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 174, 177; İbn-i Kesir, III, 128; Hamidullah, I, 107, nr.182.

. *Tâha*, 20/1-4.

. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 127.

. Asabiyet için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 73-84.

. İbn-i Hişam, I, 371; Annesi Hantem binti Hişam b. Muğire’dır. Bkz. Lings, s. 153.

. Lings, s. 153.

. Hamidullah cariyelerin iki olduğundan söz eder. Bkz. Hamidullah, I, 184, nr. 315.

. Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, s.181.

. İbn-i Hişam, III, 82.

. Age., IV, 142.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 320.

. Age., III, 320.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 320.

. İbn-i İshak, s. 165, nr. 228.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

. Age., II, 512; İbn-i Mâce, I, 139, nr. 105.

. Age., II, 511.

. Age., II, 512.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511.

. Age., II, 511; Canan, XII, 273; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3682'den).

. Mansur Ali, III, 318; Fezailu Ömer.

3) El-Hâkka Sûresi Kur'ân-ı Kerim'in altmış dokuzuncu sûresidir, Mekke'de indirilmiştir ve elli iki ayettir. İlk ayeti "*el-Hâkka*" kelimesidir ve gerçekleşecek olan kıyametten söz eder. Sonra Ad ve Semud'un başına gelenlerden, Firavun'dan ve ondan öncekilerin olaylarından bahseder. Ardından kıyametin kopuşunu, defterleri sağdan verilen cennetlikleri ve cehennemlikleri anar. Orada kitabı solundan verilenlere mal mülk ve saltanatın yarar sağlamayacağı açıklanır. Ardından Kur'ân'ın şerefli bir elçi sözü olduğu, şair ve kâhin sözü olmadığı vurgulanır. O, Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir ve onu Rasulullah uydurmamıştır. O, Allah'tan korkanlar için bir öğüttür. Allah onu yalanlayanları da iyi bilir. "*Muhakkak o (aynı zamanda) kâfirler için bir iç yarasıdır.*" Çünkü günden güne müminleri güçlendirmektedir. "*O kesin bilginin gerçeğidir.*" Son ayet de Rasulullah'a ve müminlere, "*O halde büyük Rabbinin adını yüceltip noksanlardan tenzih et*" diye hitap eder. Sûre iki sayfa uzunluğunda, kısa kısa ve vurucu ayetlerden meydana gelir.

. Diyarbekri, I, 296-297.

Hız. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki "*Makuraba*" kelimesinden gelir. Makuraba, "*mukaddes ibadet yeri,*

tapınak (ibadethane)” demektir. Kur’ân-ı Kerim de bu kenti, “Ümmülkura/Şehirlerin Anası, Karyatân ve Beke” olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “Beyt/Ev, Allah’ın Evi”dir. Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah’a ibadet edilen yer demektir.

. Buhari, IV, 198, Fezail, 6; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512; Diyarbekri, I, 296; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 348.

. Rağıb, s. 377-378.

. Mansur Ali, III, 318; Fezailu Ömer.

. İbn-i İshak, s. 229, nr. 343, Yazır, IX, 6179; Sabuni, III, 421; Sarıcık, *Çağrı*, s. 203, 205.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

. “Ze’ame kavmuke, innehûm seyaktulûnî in eslemtu.”

. *Age.*, I, 297.

. Sarıcık, *Hiz. Ebu Bekir*, s. 45-46; Sarıcık, *Çağrı*, s. 121 vd.

. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 313, 315.

. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 314, 315; İbn-i Kesir, III, 215.

. İbn-i Kesir, III, 215-216.

. Amr b. As’m kardeşi, Sehmoğulları’ndandır.

. İbn-i Hişam, II, 84 vd. Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, s. 313-314; İbn-i Kesir, III, 215; Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet, (Mekke Dönemi)*, s. 196; Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 173.

Hiz. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki “Makuraba” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir. Kur’ân-ı Kerim de bu kenti, “Ümmülkura/Şehirlerin Anası, Karyatân ve Beke” olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “Beyt/Ev, Allah’ın Evi”dir. Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah’a ibadet edilen yer demektir.

Onun İslam karşıtlığında dayısı Amr b. Hişam’ın da tesiri vardı. O da en az dayısı Ebu Cehil kadar İslam’a düşmandı. Dayısı müşrik bir dindar olmamakla birlikte, Ömer mutaassıp bir müşrikti. Diğer

yandan, eniştesi Said b. Zeyd ve kız kardeşi Fatıma Müslüman olmuşlardı. Ama Ömer b. Hattab bu olanlardan habersizdi. Hattaboğlu kararı geciktirmeden gerçekleştirmek istiyordu.

. Tellioğlu, a.g.m., Şamil İslâm Ansiklopedisi, V, 173; (Suyuti, Tarihu'l-Hulafa, s. 30'dan).

. Babası Zeyd b. Amr Meşhur haniflerdendi. Bkz. İbn-i Hişam, II, 88; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 248 vd.

. Bkz. Buhari, IV. 263; Menakıb, 46; Zehebi, *Târihu'l-İslam*, s. 315.

. İbn-i Hişam, I, 364-365; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 175; Diyarbekri, I, 296; Hamidullah, I, 107, nr. 182; Ayrıca bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346; Lings, s. 153; Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, V, 173;.

. İbn-i İshak, s. 163, nr. 223.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 512.

. Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 175; Sarıcık, *Çağrı*, s. 166.

Hiz. Ömer, Fil Yılı'ndan on üç yıl sonra yaklaşık (M. 583) tarihinde Mekke'de doğdu. Bu tarih M. 584 de olabilir. Rasulullah yirmi yaşındayken, M. 580'de Dördüncü Ficar Harbi başlamıştı. Hiz. Ömer kendinden söz ederken, bu savaştan dört yıl sonra dünyaya geldiğini söylüyordu.

"*Allahumme'hdi umara = Allah'ım Ömer'e hidayet ver (doğru yolu göster).*"

. İbn-i Hişam, I, 159, 372.

. İbn-i İshak, s. 140, nr. 207; Muhammed Rıza, s. 124 vd.

. İbn-i Hişam, I, 371-372; Muhammed Rıza, s. 134.

. İbn-i Hişam, I, 159, 371.

. Age., s. 163, nr. 223.

. *Tâha*, 20/30.

1) Bu olayda Hiz. Ömer önce kendisinden söz etmekte ve kendisini anlatmaktadır: O, söylediği gibi müşrik iken, İslam'a karşı amansız bir muhalifti. Müslümanlara karşı acımasızdı. Hatta onun usanıncaya kadar dövdüğü Müslümanlar vardı. Bu açıdan, genelde onun Müslüman olmayacağı kanaati yaygındı.

Bu arada kadınlar arasında da İslam yayılmaya başlamıştı. Öncelikle Hiz. Ebu Bekir'in kızlarından Esma Müslüman oldu, Hiz. Ömer'in kız kardeşi ve Said b. Zeyd'in hanımı Fatıma Hatun da yeni

Müslüman olanlar arasına girdi. Hz Ömer samimi bir müşrik dindar iken kız kardeşi Fatıma Müslüman olanlar arasına katılmıştı. O da diğer yeni Müslüman olanlar gibi imanını gizliyordu.

Peygamberliğin yedinci yılı, M 617'de müşrikler bir başka metotla Müslümanlığın önüne geçmek ve onları yok etmek istediler. Artık Müslümanlardan işkence ve baskı yapabilecekleri kimseler Habeşistan'a hicret etmişler ve güven içindeydiler. Son dönemde Müslümanların lehine önemli gelişmeler yaşanmıştı. Önce Rasulullah'ın amcası Hamza, sonra Ömer b. Hattab Müslüman olmuştu. İslam Mekkeli kabileler arasında daha süratli yayılıyordu. Bunun üzerine Kureyş yönetimi önemli kararlar aldılar ve onları bir belge haline getirdiler:

Onun İslam karşıtlığında dayısı Amr b. Hişam'ın da tesiri vardı. O da en az dayısı Ebu Cehil kadar İslam'a düşmandı. Dayısı müşrik bir dindar olmamakla birlikte, Ömer mutaassıp bir müşrikti. Diğer yandan, eniştesi Said b. Zeyd ve kız kardeşi Fatıma Müslüman olmuşlardı. Ama Ömer b. Hattab bu olanlardan habersizdi. Hattaboğlu kararı geciktirmeden gerçekleştirmek istiyordu.

5) Anlaşıldığına göre ayetler onu etkilemişti. Çünkü Hz. Ömer, zeki, okuma yazması olan, eşraftan ve saygın biriydi. Edebiyattan anlıyordu. İyi bir hitabeti vardı ve insanlara kendini dinlettirirdi. Kanaatimizce o –kendi açısından– Peygamber olduğu iddia edilen Muhammed'e inanmasa da, onun ayetler diye isimlendirdiği sözleri duymak istiyor ve bunlara merak duyuyordu. Kur'ân ayetlerine merak duyan ve onları gizlice dinleyen Kureyş'ten yalnız Ömer b. Hattab değildi. Kureyş'ten gizlice Kur'ân ayetleri dinleyen ondaki belagat ve fesahate hayran olan başkaları da vardı. Bir gece Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ahnes b. Şerik gizlice Kur'ân dinlemek amacıyla Rasulullah'tan habersiz onun evine sokulmuşlar, o gece evinde namaz kılarken okuduğu ayetleri dinlemek istemişlerdi. İşin ilginç tarafı bunlardan her biri diğerinden habersiz ve farklı birer yere gizlenerek şafağa kadar beklemişlerdi.

3) *Burada Hz. Ömer'in annesi Hanteme'nin adı, "Hanteme bint-i Hişam b. Muğire" olarak babasının ve dedesinin adıyla birlikte yer almaktadır. Annesi Kureyş'in alt kollarından biri olan Mahzumululardandır. O, Müslümanlarca Ebu Cehil denen Amr b.*

Hişam'ın kız kardeşidir. Hz. Ömer'in dayılarından bir diğeri As b. Hişam, üçüncü dayısı da, Haris b. Hişam b. Muğire'dir. O, Huneyn Savaşı'ndan sonra kendisine ganimetten pay verilen Müellefe-i Kulûb'dan birisidir.

Karar üzerine, Haşim ve Muttaliboğulları, Ebu Talib b. Abdulmuttalib'le birlikte Şi'b-i Ebu Talib'de toplanmaya başladılar. Burası Mekke yakınında bir vadiydi. Zemzem bulunmadan önce Kureyş kabilesinin alt birimleri, Mekke yakınlarında su temin etmek için çeşitli kuyular kazmışlardı. Haşim b. Abdumenâf da Handeme dağı ucunda Şi'b-i Ebu Talib yanında Mekke'nin kuzeyinde bir kuyu kazmıştı. Haşim ve Muttaliboğulları burada toplandılar. Boykot ve ekonomik baskı üç yıl sürdü.

Kureyş'in alt kollarından olan Adiyogulları şeref ve izzet sahibi olarak bilinirlerdi. Cahiliye döneminde Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, yani Hz. Ömer'in amcaoğlu Zeyd, Hanifler arasında yer alıyor ve putlara tapmıyordu. Hz. Peygamber onun hakkında yaptığı bir değerlendirmede: *"Yub'asu ümmeten vahdehû yevme'l-kıyâmeti: O kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak diriltilecek"* buyurmuştu. Bu kişi Hz. Ömer'in öz amcası Amr b. Nüfeyl'in oğluydu.

As b. Vail, çok iyi bildiğimiz Amr b. As'ın babasıydı. Kureyş'in alt kollarından biri olan Sehmoğulları'ndandı. O bir müşrikti, fakat din değiştirme konusunda daha toleranslı düşünüyordu. Ayrıca Adiy b. Ka'boğulları'ndan olan Ömer b. Hattab'ın Müslüman olsa bile aşireti tarafından korunacağı kanaatindeydi. Ayrıca Sehmoğulları cahiliyede Adiyogulları'nın halifleri, yani ittifaklılarıydı. As b. Vail bundan dolayı da onu korumak istiyordu.

4) Mekke müşrikleri üzerine atılıp, ciğerleri soğuyuncaya dek onu dövmüşlerdi. Hz. Ömer de dövülebildiği kadar onlarla dövüştü ve kendisini savundu. Çok geçmeden güçsüz kalıp takatten kesilince yere oturmuştu. Herhalde o sırada vücuduna, yüzüne, gözüne önemli darbeler almış olmalıydı. Fakat o halde bile, Müslümanların sayıları üç yüze varınca onlara Mekke'yi dar edeceğini söylüyordu. Hz. Ömer'in başına gelenin bir benzerini Hz. Ebu Bekir de yaşamıştı. Müslümanların M. 615 yılında Dâru'l-Erkam'a sığındıkları günlerdi. Müslümanlar hep birlikte Mescid-i Haram'a gitmek ve orada davalarını anlatmak istiyorlardı. Hz. Ebu Bekir Kâbe yanında ateşli

bir konuşma ile Allah'a imanının yüceliğini, müşrikliğin pespayeliğini anlatmış ve müşrikler tarafından dövülerek komaya sokulmuş ve ölümden dönmüştü.

Onun bu sözleri üzerine halk geri döndü.”

Çocukluğunda babasının koyunlarını götü. Onun çocukluk yıllarında babasının develerini götüğü de rivayet edilir. Böylece yakın çevreyi tanıdı, hayatın zorluklarını görmeye ilk adımını atmış oldu. Zor iklim şartlarında, gün boyu güneşte kalıyordu.

Hz. Ömer, sert ve zor bir adamdı. Uzun boylu, pehlivan yapılı ve beyaz tenli bir insandı. Gür, kırmızı saçlıydı ve saçları iki yana dökülüyordu, ama orta yaşlarda saçları dökülmüştü. Buradan ayrıca onun saçlarını uzattığını ve uzun saç sevdiğini de çıkarabiliriz. Ama sakalları sık ve gür değildi. Dayısı Ebu Cehil (Amr b. Hişam) de seyrek sakallı biriydi. Herhalde o dayısına çekmişti. İleri yaşlarda, ihtiyarlığın ve az yemenin etkisiyle yüzünün rengi değişmiş ve canlılığını kaybetmişti. Bazı yazarlar bunu “*kırmızılaştı*” diye anlatırlarsa da, bu kırmızılık “*yüzüne kan gelme ve canlanma*” anlamında değil, canlılığı kaybetmeden dolayı yüzün parlaklığını yitirmesi ve güneşte yanmaya benzer bir renk almasıdır. O, omuzları ve kalçaları geniş biriydi ve uzun adımlıydı. O iyi bir süvari ve biniciydi. Atlarla arası iyiydi. Atın üzerine bir sıçrayışta atlayarak binerdi. Anlaşıyor ki, o cevval, atik ve hareketli biriydi. Ata binmek için üzengi, binek taşı gibi şeylere ihtiyaç duymuyor, bir sıçrayışta üzerine atlıyordu. Elbette bunu başarmasında boyunun uzun olması da ona yardım etmekteydi.

“Ateşe gelince ona ‘Ey Musa!’ diye seslenildi. ‘Mutlaka Ben senin Rabb’inim: (innî ene rabbuke). Haydi, çıkar nalınlarını. Çünkü sen mukaddes Tuva Vadisi’ndesin. Ayrıca Ben seni vahiy için seçtim. Öyleyse şimdi vahiy edilenlere kulak ver.”

İşte bunun üzerine, kalbimin her yerine İslam (sevgisi) düştü.”

Bu arada kadınlar arasında da İslam yayılmaya başlamıştı. Öncelikle Hz. Ebu Bekir’in kızlarından Esmâ Müslüman oldu, Hz. Ömer’in kız kardeşi ve Said b. Zeyd’in hanımı Fatıma Hatun da yeni Müslüman olanlar arasına girdi. Hz. Ömer samimi bir müşrik dindar iken kız kardeşi Fatıma Müslüman olanlar arasına katılmıştı. O da diğer yeni Müslüman olanlar gibi imanını gizliyordu.

Soy ağacından da anlaşıldığı üzere Hz. Ömer Kureyş kabilesindendir ve Kureyş'in "Adiy" boyuna mensuptur. Bu aşiret adını Hz. Ömer'in dedelerinden olan Adiy b. Ka'b'tan almıştır. Bu yüzden Hz. Ömer anılırken Kureyş'e nispet edilirse "*Ömer b. Hattab el-Kuraşî: Kureyşli Hattaboğlu Ömer*" diye anılır. Eğer aşiretine nispet edilirse "*Ömer b. Hattab el-Adevî = Adiyli Hattaboğlu Ömer*" diye nisbelendirilir. Eğer o hem Kureyş'e, hem de Adiy boyuna dayandırılarak anılırsa "*Ömer b. Hattab el-Kuraşî, el-Adevî*" diye zikredilir.

Hz. Ömer'in annesi ise Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Hişam b. Muğire'nin kızıdır. Hişam, aynı zamanda İslam Tarihinde adı pek çok duyulan Ebu Cehil'in (Amr b. Hişam) de babasıdır. Yani Hz. Ömer, annesi Hanteme bint-i Hişam'dan dolayı Ebu Cehil'in öz yeğenidir. Ayrıca Hanteme, Halid b. Velid'in de halasıdır. As b. Hişam'la Haris b. Hişam da Hz. Ömer'in dayılarıdır. Haris, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur. Hz. Ömer'in dayılarından biri de yine Mekke Fethi sonrası Müslüman olan ve Muellefe-i Kulûb'dan addedilen Halid b. Hişam'dır.

Ebu Ubeyde (Âmir b. Abdullah b. Cerrah): Dedesine nispetle Ebu Ubeyde b. Cerrah diye bilinirdi. H. Peygamber onu "*bu ümmetin emini*" diye tavsif etmişti. O hem Habeşistan'a hem Medine'ye hicret etmişti. Bedir dâhil birçok gazaya katıldı. Hz. Ebu Bekir döneminde Suriye'nin fethi ile görevlendirildi. Elli sekiz yaşında taundan vefat etmişti.

Görüldüğü gibi Mekke, içinde "*Allah'ın Evi*", ibadet yeri bulunan bir şehirdir. Bunun için adı daha önceleri Makuraba olmuştur. Kur'ân-ı Kerim ayetleri Kâbe'yi de "*Beytü'l-Haram/Mukaddes Ev*" diye adlandırırlar. Bir ayet de ona "*Beytü'l-Atik*" der. *Atik güzel, soylu/asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerlendirilirdi.*

"Allah'ım, bu dini Ömer'le şiddetlendir, Allah'ım bu dini Ömer'le şiddetlendir, Allah'ım bu dini Ömer'le şiddetlendir."

Bunun üzerine (onu rahatsız etmemek için) Hıcr tarafına gittim ve (Kâbe) örtüsü altına girdim. Derken ayakta (örtü altından) yavaş yavaş namaz kıldığı, Kur'ân okuduğu yere doğru yürümeye başladım. Sonunda ona karşı dikilerek kıblesinde ayakta durdum.

Artık onunla benim aramda Kâbe'nin örtüsünden başka bir şey yoktu. Kur'ân'ı dinleyince ona kalbim yumuşadı, (gizlice) ağladım ve o (Kur'ân) beni İslam'a dâhil etti. Rasulullah namazını bitirinceye kadar, yerimde böylece ayakta durmayı sürdürdüm."

'Ya zerrîh, emrun necîh, raculun yasîh, yekûlû Lâ ilahe illallah = Ey (kanla yeri) ıslatan, kurtarıcı bir iş var, "La ilâhe illallah' diye çağıran bir büyük adam (ortaya çıktı)"

Sert karakterli, saygın ve muhabbetli olan bu insan, Rasulullah'a M. 611 yılında peygamberlik verildiğinde; 25 yaşlarında bir gençti. Çünkü o, fil yılından on üç yıl sonra (M. 583-384) veya Dördüncü Ficar Harbi'nden dört yıl sonra (M. 584) doğmuştu. Rasulullah'ın peygamberliğinden altı yıl sonra (616) Müslüman olduğuna göre, Müslüman olduğunda *"otuz iki veya otuz üç yaşlarında"* olmalıydı. Onun kaç yaşında Müslüman olduğu konusunda kaynaklarda birbirini tutmayan açıklamalara rastlanır.

Hız. Ömer, sözden anlayan, belagat ve fesahat sahibi, Kureyş içinde veya dışında oluşan anlaşmazlıklarda, iyi konuşmasını bildiği için sefir (dış ilişkiler sorumlusu) olarak görev yapan biriydi. O Kureyş'in müfahiri ve münafiriydi. Yani Kureyşi hasebi ve nesebiyle en iyi öven ve anlatandı. İhtilafların çözümü, kabileler arasında Kureyş'in üstünlüğünün tetkiki konularında bir dava vekili gibiydi. Onun kabul ettiği karar, şehir devletinde olduğu gibi kabul ediliyordu. Münafir mufahırla aynı anlama geliyordu.

Ebrehe, Hız. Peygamber'in doğumundan iki üç ay önce ordusuyla Kâbe'yi yıkmaya gelmiş ve bu olay tarihe *"Vak'atu Fîl/Fil Vakası"* olarak geçmişti. Fil Vakası'nın tarihi 17 Muharrem Pazar (M. 571) olarak tespit ediliyordu. Hız. Ömer'in Rasulullah'tan on üç yıl sonra doğduğu da kaydedilir. Buna göre o, M. 583 veya M. 584 yıllarında doğmuştu.

"İşte o gün Allah Resulü, Hak ile batılın arasını ayırdı diye bana Faruk adını taktı."

"(Ey Musa! Annene şöyle emretmiştik): Onu (oğlun Musa'yı) bir tabut içine koy da denize bırak; sonra deniz onu sahile atsın. Onu hem bana düşman, hem ona düşman biri alsın. (Ey Musa) bir de murakabem altında yetiştirilmen için senin üzerine tarafımdan bir sevgi bırakmışım"

Bunun üzerine onu dövmekten vazgeçmişlerdi. Dayısı, herhalde onu yine eski dinine döndürmek için bunu yapmış olmalıydı. Bir rivayete göre onu dövenlerin elinden kurtaran, ondan üç gün önce Müslüman olan Hz. Hamza'ydı. Kanaatimizce, İbn-i Hişam'ın aktardığı ilk rivayet daha inandırıcıdır.

“Hattab'ın eşiği Müslüman oluncaya dek, gördüğün kişi Müslüman olmaz.”

. Âl-i İmran, 3/96.

. Âl-i İmran, 3/96.

. Hasan İbrahim Hasan, I, 271 (Üsdu'l-Ğabe, V, 53'ten).

Bu hadisin farklı bir rivayetinde “Dini şiddetli/sağlam kıl” ziyadesi de vardır. Yahut hadisin sonunda onu “Ömer’le sağlam kıl” ifadesi yer alır.

. İbn-i Hişam, II, 330; İbn-i Kesir, *el-İsâbe*, II, 511.

. Ficar için bkz. İbn-i İshak, s. 84; İbn-i Hişam, I, 201; Sarıcık, *Çağrı*, s. 50-51; Muhammed Rıza, s. 45.

. İbn-i Hişam, I, 121; 50; İbn-i Kesir, *el-İsâbe*, II, 511; Muhammed Rıza, s. 22; Sarıcık, *Çağrı*, s. 30-31; Tellioğlu, “Ömer b. Hattab” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 172.

. Hitti, I, 152; Sadettin Ünal, “Kâbe”, *DİA*, XXIV, s. 14-15.

. Kureyş, 106/1-4.

. Mâide, 5/2, 97.

. Hac, 22/29.

1) Hz. Ömer, Müslüman olduğunu Cumahlı Cemil b. Ma'mer'e açıklattığında Harem'de dövüldüğü gibi, anlaşıldığına göre o, Müslüman olduğu ilk günlerde, Kureyş'in kendisini öldürebileceğinden korkarak endişe ile evinde oturuyordu. İşte böyle bir günde evine As b. Vail gelmişti. O aslında İslam'a düşman, hatta Rasulullah'a “*ebter/nesli kesik*” diyen adamdı. Hz. Ömer'i evinde düşünceli görmüş ve onu korumak için kendini ortaya koyacağını belirtmişti.

. Zuhruf, 43/31.

. Hitti, I, 155; Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

. En'am, 6/92.

. Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

. İbn-i İshak, s. 99, nr. 136.

O fasih ve beliğ konuşurdu, anlaşıldığı kadarıyla araştırmacı bir karakteri de vardı. Bu, onun gizli gizli Rasulullah'tan Kur'ân dinlemesiyle de ortaya çıkar. O düşündüklerini ve gerçek bildiklerini, çok açık ve ikna edici bir üslûpla anlatır ve bu yönüyle de örnek gösterilirdi.

. İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, II, 511; Hamidullah, I, 114.

. Hamidullah, II, 1111, nr. 1801.

. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Firuzabâdi, s. 571.

. Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 173; Hasan İbrahim Hasan, I, 271.

. Hasan İbrahim Hasan, I, 271; Hamidullah, I, 113, 243, II, 893, 964.

. Hasan İbrahim Hasan, I, 271.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.

. Hamidullah, II, 511.

. *Age.*, II, 511.

. İbn-i Hişam, II, 330.

. İbn-i Hişam, II, 330; Tellioğlu, a.g.m., *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 173.

. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Said b. Zeyd ve Fatıma bint-i Hattab'ın neseplerine bkz. İbn-i Hişam, I, 1-2; Mantran, s. 66; Sarıcık, *Çağrı*, s. 20.

. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Firuzabâdi, s. 571.

. İbn-i Hişam, IV, 142.

. İbn-i Hişam, IV, 385-386.

. Şibli Numani, s. 44; Lings, s. 153.

. İbn-i Hişam, III, 82; IV, 142.

. Buhari, IV, Fezail, 6; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511.

. İbn-i Hişam, I, 371; Diyarbekri, I, 296; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, II, 511; Şibli Numani, s. 44; Heyet, *Sahabiler Ans.*, S. 346; Sarıcık, *Çağrı*, s. 299-300.

. İbn-i İshâk, s. 124, nr. 187; İbn-i Hişam, I, 269.

. *Mücadele*, 58/12; İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 328; Muhammed Rıza, s. 200; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 120 vd.

. Hamidullah, I, 184, nr. 315.

Hattaboğlu Ömer müşrik bir dindar olduğu için İslam'a karşı çok katıydı, düşmandı ve işkencecilerden biriydi. Müslüman kölelere ve

güçsüz Müslümanlara karşı son derece acımasızdı. Hatta bir Müslüman cariyeyi döve döve yorulmuş ve yorulduğu için dövmekten vazgeçmişti.

. İbn-i Hişam, I, 34l; ayrıca bkz. İbn-i Kesir, III, 98; Hamidullah, I, 183, nr.311.

. Bu sahabiye kadın, meşhur hanif Zeyd b. Amr'ın oğlu Said b. Zeyd'in hanımıdır. Hz. Ömer'in babası Hattab, Zeyd b. Amr'ın amcasıydı. Hattab, yeğeninin oğluna kızını vermişti. İlk Müslümanlardan diğerleri için bkz. İbn-i İshak, s. 124 vd. İbn-i Hişam I, 268; Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, 138 vd. İbn-i Kesir, III, 127

. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187; Hamidullah, I, 183, nr. 311.

Ortada hüzünlü bir hava vardı. Leyla Hanımın gözlemlediği kadarıyla Ömer b. Hattab, kabilesinden birilerinin Habeşistan'a gitmek zorunda kalışlarına üzölmüştü. Kalbinde bir rikkat ve merhamet vardı. Onların gidecek olmasına üzülererek kadının yanından ayrıldı ve dönüp gitti.

Kureyş'in alt kollarından olan Adiyogulları şeref ve izzet sahibi olarak bilinirlerdi. Cahiliye döneminde Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, yani Hz. Ömer'in amcaoğlu Zeyd, Hanifler arasında yer alıyor ve putlara tapmıyordu. Hz. Peygamber onun hakkında yaptığı bir değerlendirmede: *"Yub'asu ümmeten vahdehû yevme'l-kıyâmeti: O kıyâmet günü tek başına bir ümmet olarak diriltilecek"* buyurmuştu. Bu kişi Hz. Ömer'in öz amcası Amr b. Nüfeyl'in oğluydu.

. İbn-i Hişam, I, 227-230; benzer bir hadis için bkz. Canan, XII, 274, nr. 4391.

. İbn-i Hişam, I, 227-229.

Soy ağacından da anlaşıldığı üzere Hz. Ömer Kureyş kabilesindendir ve Kureyş'in *"Adiy"* boyuna mensuptur. Bu aşiret adını Hz. Ömer'in dedelerinden olan Adiy b. Ka'b'tan almıştır. Bu yüzden Hz. Ömer anılırken Kureyş'e nispet edilirse *"Ömer b. Hattab el-Kuraşî: Kureyşli Hattaboğlu Ömer"* diye anılır. Eğer aşiretine nispet edilirse *"Ömer b. Hattab el-Adevî = Adiyli Hattaboğlu Ömer"* diye nisbelendirilir. Eğer o hem Kureyş'e, hem de Adiy boyuna dayandırılarak anılırsa *"Ömer b. Hattab el-Kuraşî, el-Adevî"* diye zikredilir.

“Elâ innî kad ücirtu ibne uhtî = Dinleyiniz, ben kız kadreşimin oğlunu himayeme aldım.”

. Ahzab, 33/23; İbn-i Hişam, I, 269; Buhari, IV, 196-197; İbn-i Mâce, I, 48; İbn-i Kesir, III, 127 Nevevi, s. 1158; Ahmet Cevdet Paşa I, 621. bkz. *“Ve minhum men kazâ nahbehu”* âyeti. Yazır, VI, 3885; Hamidullah, I, 183, nr.311.

. İbn-i Hişam, I, 269; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 412-414.

. İbn-i İshak, s. 240, nr. 369; s. 237, nr. 354; Hamidullah, II, 733, nr. 1103.

. Hamidullah, II, 821, nr. 1225.

. Hitti, I, 170.

. İbn-i İshak, s. 124, nr. 187; Hamidullah, I, 183, nr. 312.

. Hamidullah, I, 243; II, 893, nr. 1373; II, 964, nr. 1520.

Sert karakterli, saygın ve muhabbetli olan bu insan, Rasulullah’a M. 611 yılında peygamberlik verildiğinde; 25 yaşlarında bir gençti. Çünkü o, fil yılından on üç yıl sonra (M. 583-384) veya Dördüncü Ficar Harbi’nden dört yıl sonra (M. 584) doğmuştu. Rasulullah’ın peygamberliğinden altı yıl sonra (616) Müslüman olduğuna göre, Müslüman olduğunda *“otuz iki veya otuz üç yaşlarında”* olmalıydı. Onun kaç yaşında Müslüman olduğu konusunda kaynaklarda birbirini tutmayan açıklamalara rastlanır.

. *“Kuntü sâhibe hamrin fî’l-cahiliyyeti ühıbbuhâ ve eşrabuhâ.”* Bkz. İbn-i Hişam, I, 368.

. Hamidullah, I, 243, nr. 369; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 347.

. İbn-i Hişam, I, 371; Şibli Numani, s. 44; Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, Şamil İslam Ansiklopedisi, V, 173; Lings, s. 153; Arnold. T. W. İntişar-ı İslam Tarihi, terc., Hasan Gündüzler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1982, s. 33. Vd.

. Sarıcık, Çağrı, s. 161.

. Diyarbekri, I, 297; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.

“Vallahi durum şu ki, Rasulullah’ın (a.s.m.) beni orada Ebu Hafs’la künyelediği ilk gündü.”

1) O, İslam’a ve imana karşı şiddetli bir muhalifti. Evinden, Rasulullah’a taarruz ve saldırı için çıkmıştı. Vakit geceydi. Rasulullah o zamanlar, nübüvvetinin altıncı yılında, zaman zaman gece Kâbe yanında, tenhada namaz kılıyor ve Kur’ân okuyordu. O namazda

Kur'ân okurken sesi duyulabiliyordu. Hz. Ömer bir başka seferinde de Kur'ân okurken onu dinlemişti.

Hz. Ömer'in Müslüman olması kendisi ve İslam için büyük bir fetihtir. Zaten fetihten esas maksat gönülleri İslam'a açmaktır, toprak veya ülkeler fethetmek değildir. Gönüller imana ve İslam'a alçınca o insanların oturduğu ülkeler de İslamlaşır. Bu açıdan Hudeybiye Barış'ını büyük bir İslam fethi kabul eden İslam âlimleri vardır. Çünkü Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra çok kimse İslam'a girmiştir.

Ömer ve dayısı Ayyaş b. Rabia Tenâdub'da buluştular. Fakat Sehmlî As b. Vail'in oğlu Hişâm oraya gelememişti. Çünkü hicret edeceği yakınları tarafından fark edilince, ailesi tarafından hapsedilmiş ve işkenceye maruz kalmıştı.

“Kardeşim, sen Allah'a şirk koşulan bir inanç üzere bulunduğun için, temiz sayılmazsın. Oysa ona ancak temiz olanlar el sürebilir. Önce kalk yıkan!”

“Müjde ey Ömer! Dilerim, Rasulullah'ın yaptığı dua senin için gerçekleşsin. Dün gece o: ‘Allah'ım, İslamiyet'i ya Ebulhakem b. Hişâm'la ya da Ömer b. Hattab'la güçlendir!’ diye dua etmişti.”

4) Şarap bulamayan Ömer b. Hattab, Kâbe'yi tavaf etmeyi düşündü. Cahiliye döneminde de Kâbe'yi tavaf ibadet sayılıyor, putlar etrafında da tavaf yapılıyordu. Hz. Ömer, Rasulullah'ı ayakta namaz kılarken görünce ona fark ettirmeden, o namazını bitirinceye kadar ondan Kur'ân dinlemiş, ayetlerden etkilenmiş ve ağlamıştı. O burada Kur'ân ayetlerine kalbinin yumuşadığından, ayetler lehine bir değişim yaşadığından söz etmektedir.

3) El-Hâkka Sûresi Kur'ân-ı Kerim'in altmış dokuzuncu sûresidir, Mekke'de indirilmiştir ve elli iki ayettir. İlk ayeti *“el-Hâkka”* kelimesidir ve gerçekleşecek olan kıyametten söz eder. Sonra Ad ve Semud'un başına gelenlerden, Firavun'dan ve ondan öncekilerin olaylarından bahseder. Ardından kıyametin kopuşunu, defterleri sağdan verilen cennetlikleri ve cehennemlikleri anar. Orada kitabı solundan verilenlere mal mülk ve saltanatın yarar sağlamayacağı açıklanır. Ardından Kur'ân'ın şerefli bir elçi sözü olduğu, şair ve kâhin sözü olmadığı vurgulanır. O, Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir ve onu Rasulullah uydurmamıştır. O, Allah'tan korkanlar için bir öğüttür. Allah onu yalanlayanları da iyi bilir. *“Muhakkak o (aynı zamanda)*

kâfirler için bir iç yarasıdır.” Çünkü günden güne müminleri güçlendirmektedir. “O kesin bilginin gerçeğidir.” Son ayet de Rasulullah’a ve müminlere, “O halde büyük Rabbinin adını yüceltip noksanlardan tenzih et” diye hitap eder. Sûre iki sayfa uzunluğunda, kısa kısa ve vurucu ayetlerden meydana gelir.

Kendi kendime ‘Ebu Cehil’ dedim. ‘Oysa Ömer de Muğire’nin oğlu, Hişam’ın kızı Hanteme’dendir.”

Hiz. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki “Makuraba” kelimesinden gelir. Makuraba, “mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)” demektir. Kur’ân-ı Kerim de bu kenti, “Ümmülkura/Şehirlerin Anası, Karyatân ve Beke” olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “Beyt/Ev, Allah’ın Evi”dir. Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah’a ibadet edilen yer demektir.

5) Anlaşıldığına göre ayetler onu etkilemişti. Çünkü Hiz. Ömer, zeki, okuma yazması olan, eşraftan ve saygın biriydi. Edebiyattan anlıyordu. İyi bir hitabeti vardı ve insanlara kendini dinlettirirdi. Kanaatimizce o –kendi açısından– Peygamber olduğu iddia edilen Muhammed’e inanmasa da, onun ayetler diye isimlendirdiği sözleri duymak istiyor ve bunlara merak duyuyordu. Kur’ân ayetlerine merak duyan ve onları gizlice dinleyen Kureyş’ten yalnız Ömer b. Hattab değildi. Kureyş’ten gizlice Kur’ân ayetleri dinleyen ondaki belagat ve fesahate hayran olan başkaları da vardı. Bir gece Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ahnes b. Şerik gizlice Kur’ân dinlemek amacıyla Rasulullah’tan habersiz onun evine sokulmuşlar, o gece evinde namaz kılarken okuduğu ayetleri dinlemek istemişlerdi. İşin ilginç tarafı bunlardan her biri diğerinden habersiz ve farklı birer yere gizlenerek şafağa kadar beklemişlerdi.

O, Adıyoğulları içinde o derece saygındı ki, bazı araştırmacılara göre, hicretin ikinci yılında yapılan Bedir Savaşı’na Müşrik Adıylilerden hiç kimse katılmamıştı. Yani onun aşireti içindeki nüfuzu, mehabeti ve saygınlığı, Adıyoğulları’nın müşrik Mekke ordusu içinde Bedir’e gelişini engellemişti.

Onun nesep/soy ağacı tarihlerde şöyle yer alır: Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abdulazza b. Riyah b. Abdullah b. Kurat b. Rizah b. Adiy b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib.

Ortada hüzünlü bir hava vardı. Leyla Hanımın gözlemlediği kadarıyla Ömer b. Hattab, kabilesinden birilerinin Habeşistan'a gitmek zorunda kalışlarına üzölmüştü. Kalbinde bir rikkat ve merhamet vardı. Onların gidecek olmasına üzölerek kadının yanından ayrıldı ve dönüp gitti.

O, hicrete karar verince, Ebu Cehil'in anne bir kardeşi (üvey dayısı) Ayyaş b. Ebu Rabia ve As b. Vail'in oğlu Hişam'la anlaşmıştı. Bu üç kişi kendilerine katılacak on sekiz kişilik bir Müslüman grupta Medine'ye hicret edeceklerdi. Anlaşmaya göre öncelikle üç kişi Mekke'ye on km uzaklıktaki Gıfaroğulları'na ait bir ağaçlık olan Tenâdub'da buluşacaklardı. Burada yağmur sularının da toplandığı bir ağaçlık vardı. Sözleşme şöyleydi:

Bu dua üzerine Ömer tebessüm etmiş ve şahadet getirmişti. Bunun üzerine evdekiler de tek bir ağızdan tekbir getirdiler. Hatta bu ses evin arka taraflarından bile duyulmuştu.

Hız. Ömer, sert ve zor bir adamdı. Uzun boylu, pehlivan yapılı ve beyaz tenli bir insandı. Gür, kırmızı saçlıydı ve saçları iki yana dökölüyordu, ama orta yaşlarda saçları dökölmüştü. Buradan ayrıca onun saçlarını uzattığını ve uzun saç sevdiğini de çıkarabiliriz. Ama sakalları sık ve gür değildi. Dayısı Ebu Cehil (Amr b. Hişam) de seyrek sakallı biriydi. Herhalde o dayısına çekmişti. İleri yaşlarda, ihtiyarlığın ve az yemenin etkisiyle yüzünün rengi değişmiş ve canlılığını kaybetmişti. Bazı yazarlar bunu "kırmızılaştı" diye anlatırlarsa da, bu kırmızılık "yüzüne kan gelme ve canlanma" anlamında değil, canlılığı kaybetmeden dolayı yüzün parlaklığını yitirmesi ve güneşte yanmaya benzer bir renk almasıdır. O, omuzları ve kalçaları geniş biriydi ve uzun adımlıydı. O iyi bir süvari ve biniciydi. Atlarla arası iyiydi. Atın üzerine bir sıçrayışta atlayarak binerdi. Anlaşıyor ki, o cevval, atik ve hareketli biriydi. Ata binmek için üzengi, binek taşı gibi şeylere ihtiyaç duymuyor, bir sıçrayışta üzerine atlıyordu. Elbette bunu başarısında boyunun uzun olması da ona yardım etmekteydi.

‘Gerçekten kavmin; Müslüman olduysam (bundan dolayı) beni öldürecekler’

Hız. Ömer, M. 583 (veya 584) yılında böyle bir şehirde doğdu. Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı bir görüşe göre Sebe dilindeki “Makuraba” kelimesinden gelir. Makuraba, “mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)” demektir. Kur’ân-ı Kerim de bu kenti, “Ümmülkura/Şehirlerin Anası, Karyatân ve Beke” olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “Beyt/Ev, Allah’ın Evi”dir. Bu mecâzî bir anlatımdır; Allah’a ibadet edilen yer demektir.

Hız. Ömer, sert ve zor bir adamdı. Uzun boylu, pehlivan yapılı ve beyaz tenli bir insandı. Gür, kırmızı saçlıydı ve saçları iki yana dökülüyordu, ama orta yaşlarda saçları dökülmüştü. Buradan ayrıca onun saçlarını uzattığını ve uzun saçı sevdiğini de çıkarabiliriz. Ama sakalları sık ve gür değildi. Dayısı Ebu Cehil (Amr b. Hişam) de seyrek sakallı biriydi. Herhalde o dayısına çekmişti. İleri yaşlarda, ihtiyarlığın ve az yemenin etkisiyle yüzünün rengi değişmiş ve canlılığını kaybetmişti. Bazı yazarlar bunu “kırmızılaştı” diye anlatırlarsa da, bu kırmızılık “yüzüne kan gelme ve canlanma” anlamında değil, canlılığı kaybetmeden dolayı yüzün parlaklığını yitirmesi ve güneşte yanmaya benzer bir renk almasıdır. O, omuzları ve kalçaları geniş biriydi ve uzun adımlıydı. O iyi bir süvari ve biniciydi. Atlarla arası iyiydi. Atın üzerine bir sıçrayışta atlayarak binerdi. Anlaşıyor ki, o cevval, atik ve hareketli biriydi. Ata binmek için üzenği, binek taşı gibi şeylere ihtiyaç duymuyor, bir sıçrayışta üzerine atlıyordu. Elbette bunu başarmasında boyunun uzun olması da ona yardım etmekteydi.

“Fe semmâni Rasulullahi sallallahu aleyhi ve seleme yevmeizin el-fârûka = İşte o gün Rasulullah (a.s.m.) beni Faruk diye isimlendirdi.”

Sonra genç yaşta ticarete atıldı. Mekkeli hemşehrileri gibi defalarca ticaret kervanlarıyla Suriye’ye gidip geldi. Böylece, dünyayı tanıdı, Suriye ve Irak topraklarındaki sosyal hayatı yakından müşahede etti. İnsanların hayat tarzlarını, inanışlarını gözlemliyor, bu arada Suriye’de hükümrân olan Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi oluyordu. Tüccar olmak onu geliştiriyor, seyahatler ufkunu açıyordu. O tutarlı,

iyi konuşan, insani ilişkileri iyi olan biri olmalıydı ki, Kureyş hükümeti kendini sefaretle görevlendirmiş, dış ilişkilerin baş sorumlusu yapmıştı. Daha sonraları Rasulullah da, Bedir Savaşı sonrası Hz. Ömer'i Kureyş'e elçi göndermiş, Hudeybiye Antlaşması'ndan az önce de onu Mekke'ye elçi göndermek istemişti.

Bu güzel anlamlar nazara alınarak erkek çocuklara “Amr” ve “Ömer” adları vermek bir gelenektir. Böylece onlar için uzun ömür, bol kazanç, iyi idarecilik yapmaları dileniyor, ayrıca dindar olmaları da arzulanıyordu. “Uveymir, Ammar, Ma'mer, İmran, Umare ve Amir” adları da amr mastarından gelen isimlerdi. Ömer adı, “İnsanları bir yere yerleştiren ve toplayan” demektir.

6) Hz. Ömer de dinlemeyi gizlice ve Kâbe örtüsü altına gizlenerek yaptı. Onun uyguladığı tarz, daha ustaca bir taktik içeriyordu. Kendisinin de itiraf ettiği üzere Kur'ân kalbini yumuşatmış, onu etkileyip, ağlatmış, hatta daha ötesini yapmıştı. Hz. Ömer “ve dahalenî'l-İslâme: Ve o beni İslam'a soktu” diyordu. Bu ifade “teslim olmak ve teslim olmaya itmek” anlamına da gelir. Gerçekten Kur'ân ayetleri onu çok etkilemişti.

Sonra göğsümü sığadı ve bana sebatla (bu durumda kalmam için) dua etti. Rasulullah (a.s.m.) evine girerken, ben de geri döndüm.”

Görüldüğü gibi Mekke, içinde “Allah'ın Evi”, ibadet yeri bulunan bir şehirdir. Bunun için adı daha önceleri Makuraba olmuştur. Kur'ân-ı Kerim ayetleri Kâbe'yi de “Beytü'l-Haram/Mukaddes Ev” diye adlandırırlar. Bir ayet de ona “Beytü'l-Atik” der. *Atik güzel, soylu/asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerlendirilirdi.*

3) Burada Hz. Ömer'in annesi Hanteme'nin adı, “Hanteme bint-i Hişam b. Muğire” olarak babasının ve dedesinin adıyla birlikte yer almaktadır. Annesi Kureyş'in alt kollarından biri olan Mahzumululardandır. O, Müslümanlarca Ebu Cehil denen Amr b. Hişam'ın kız kardeşidir. Hz. Ömer'in dayılarından bir diğeri As b. Hişam, üçüncü dayısı da, Haris b. Hişam b. Muğire'dir. O, Huneyn Savaşı'ndan sonra kendisine ganimetten pay verilen Müellefe-i Kulûb'dan birisidir.

Nuaym, Hz. Peygamber'i öldürdüğü takdirde Haşimilerin onu yaşatmayacağından söz ediyordu. Cahiliyede asabiyetin gereği

olarak kabileden olana arka çıkma ve onu koruma söz konusuydu. Hz Muhammed Müslüman da olsa Haşımoğulları onun kanını yerde bırakmazlardı.

“Onun yerine, Aziz ve Celil olan Allah’ın kitabı ne güzel!”

Said b. Zeyd b. Amr: Meşhur haniflerden Zeyd b. Amr’ın oğluydu. O ilk Müslüman kadınlardan Hz. Ömer’in kız kardeşı Fatıma’nın kocasıydı. Kendisi cennetle müjdelenen on kişi, yani Aşere-i Mübeşşere içinde de yer alıyordu. İlk zaman hanımı ile birlikte Peygamber Efendimize gelmiş Müslüman olmuştu. Öyle anlaşıyor ki, karı koca birlikte Müslümanluman olmaya karar vermişlerdi.

Onun İslam karşıtlığında dayısı Amr b. Hişam’ın da tesiri vardı. O da en az dayısı Ebu Cehil kadar İslam’a düşmandı. Dayısı müşrik bir dindar olmamakla birlikte, Ömer mutaassıp bir müşrikti. Diğer yandan, eniştesi Said b. Zeyd ve kız kardeşı Fatıma Müslüman olmuşlardı. Ama Ömer b. Hattab bu olanlardan habersizdi. Hattaboğlu kararı geciktirmeden gerçekleştirmek istiyordu.

“Raculün yasîh, bi lisânin fasîh, yekûlu lâ ilâhe illallâh = Fasih bir lisanla çağırana bir (büyük) adam, La ilahe illallah diyor.” Bir başka rivayete göre Hz. Ömer, Sevad b. Karib cinle ilgili maceralarını anlattıktan sonra onun için “Doğru söyledi” demiş ve cahiliyede aynı konuda başından geçen olayı şöyle anlatmaya başlamıştı:

“Ben de dinimi koruma için Allah yolunda hicret edeceğim. Karısını dul bırakma, anasını ağlatma, çocuklarını öksüz koyma isteyen varsa bu vadiye önüme çıksın!”

Hz. Ömer’in annesi ise Kureyş’in alt kollarından Mahzumlu Hişam b. Muğire’nin kızıdır. Hişam, aynı zamanda İslam Tarihinde adı pek çok duyulan Ebu Cehil’in (Amr b. Hişam) de babasıdır. Yani Hz. Ömer, annesi Hanteme bint-i Hişam’dan dolayı Ebu Cehil’in öz yeğenidir. Ayrıca Hanteme, Halid b. Velid’in de halasıdır. As b. Hişam’la Haris b. Hişam da Hz. Ömer’in dayılarıdır. Haris, Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olmuştur. Hz. Ömer’in dayılarından biri de yine Mekke Fethi sonrası Müslüman olan ve Muellefe-i Kulûb’dan addedilen Halid b. Hişam’dır.

“Oğlum, o Semihli As b. Vail’di.”

‘Allah seni kahretsin, getirdiğin haberi de kahretsin.’

Hız. Ömer yalnız erkekleri değil, kadınlarından da okuma yazma bilenleri olan Beni Adiy'dendi. Adiyogulları, Kureyş içinde önemli bir koldu. O, hükümette (Şehir Devleti) yer aldı, On Kureyş boyunun temsil edildiğı yönetimde *“Onlar Meclisi”*nde Beni Adiy'in temsilcisi oldu. O siyasi tarafı güçlü, kabiliyetli ve yetenekli biriydi. İlk Müslüman kadınlar arasında yer alan Şifa bint-i Abdullah ve Hız. Ömer'in ilk Müslümanlardan olan kız kardeşi Fatıma bint-i Hattab okuma yazma biliyordu. Ayrıca Hız. Ömer'in kızı Hafsa da okuma yazma bilen nadir kadınlar arasındaydı. Ona okumayı ve yazmayı aynı aşiretten olan Şifa Hatun öğretmişti. Bu açıdan, Mekke döneminde Müslüman olan Hız. Hafsa'nın yanında Kur'ân sayfeleri olması garip karşılanmamalıdır. O zamanlar divit ve mürekkep de kullanılıyordu.

“Babalarımızı, oğullarımızı, kardeşlerimizi öldüreceğiz de Abbas'ı mı bırakacağız. Vallahi onunla karşılaşsam onu kılıçla doğrayacağım.”

8) Hız. Ömer o gece kesin ve kararlı olarak İslam'a geçseydi, ertesi gün ve daha sonraki günlerde eyleme dönük olarak bunun belirtisi görülürdü. Demek o, İslam'a karşı olan tutumunda yumuşamalar gösterdi, ayetlerle etkilenip ani bir kararla Müslüman olmak istediye de henüz buna tam hazır ve kararlı değildi. Zaten Rasulullah'tan ayrılmadan şahadet getirmediğı gibi, *“inandım”* gibi bir söz de söylememiştii. Yalnız o, Rasulullah'a *“Ci'tu li ûmine billâhi ve bi rasulihî, ve bimâ câe min 'indillâhi = Ben Allah'a, O'nun Resulü'ne ve Allah katından ona gelenlere iman etmek için geldim”* diyordu. *“İman etmek için gelmek”* başka, *“iman etmek”* başka şeydi. O iman etmek için gelmiş ama amacını gerçekleştirmeden geri dönmüştü. Fakat kendisini hidayete götüren yoldaydı ve bu yola girmişti. Anlaşıyor ki, sabaha çıktığında değişmiş olmalıydı. Eğer gece yaşadığı etkide ve yolda olsaydı, bu süreçte Rasulullah'ı öldürmek için harekete geçmemesi gerekirdi.

Hız. Ömer, sözden anlayan, belagat ve fesahat sahibi, Kureyş içinde veya dışında oluşan anlaşmazlıklarda, iyi konuşmasını bildiğı için sefir (dış ilişkiler sorumlusu) olarak görev yapan biriydi. O Kureyş'in müfahiri ve münafiriydi. Yani Kureyşi hasebi ve nesebiyle en iyi öven ve anlatandı. İhtilafların çözümü, kabileler arasında

Kureyş'in üstünlüğünün tetkiki konularında bir dava vekili gibiydi. Onun kabul ettiği karar, şehir devletinde olduğu gibi kabul ediliyordu. Münafir mufahırla aynı anlama geliyordu.

Ondan sonra, gözleri görmeyen Fihroğulları'nın kardeşi (onlarla kardeşlik akdi yapan) Amr b. Ümmü Mektûm geldi. Sonra Ammâr b. Yâsir sonra Sa'd b. Ebi Vakkas sonra Abdullah b. Mesud sonra Bilal sonra yirmi binekli kişi içinde Ömer b. Hattâb sonra da Rasulullah sallalâhu aleyhi ve sellem ve onunla birlikte Ebu Bekir radiyallahu anh bize geldi. Ben Mufasssal (uzunca) bir sûreyi okuyabilinceye kadar Rasulullah bize (Medine topraklarına) gelmemiştî."

3) El-Hâkka Sûresi Kur'ân-ı Kerim'in altmış dokuzuncu sûresidir, Mekke'de indirilmiştir ve elli iki ayettir. İlk ayeti "el-Hâkka" kelimesidir ve gerçekleşecek olan kıyametten söz eder. Sonra Ad ve Semud'un başına gelenlerden, Firavun'dan ve ondan öncekilerin olaylarından bahseder. Ardından kıyametin kopuşunu, defterleri sağdan verilen cennetlikleri ve cehennemlikleri anar. Orada kitabı solundan verilenlere mal mülk ve saltanatın yarar sağlamayacağı açıklanır. Ardından Kur'ân'ın şerefli bir elçi sözü olduğu, şair ve kâhin sözü olmadığı vurgulanır. O, Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir ve onu Rasulullah uydurmamıştır. O, Allah'tan korkanlar için bir öğüttür. Allah onu yalanlayanları da iyi bilir. *"Muhakkak o (aynı zamanda) kâfirler için bir iç yarasıdır."* Çünkü günden güne müminleri güçlendirmektedir. *"O kesin bilginin gerçeğidir."* Son ayet de Rasulullah'a ve müminlere, *"O halde büyük Rabbinin adını yüceltip noksanlardan tenzih et"* diye hitap eder. Sûre iki sayfa uzunluğunda, kısa kısa ve vurucu ayetlerden meydana gelir.

Şair güzel bir şiir yazsa niye *"onu ben yazmadım"* desin? Aksine güzel şiirleri kendileri yazmadıkları halde *"ben yazdım"* diyenler çıkmıştır. Ama Hattaboğlu Ömer, okunanın şiir, Hz. Muhammed'in şair olduğunu düşünürken; şair olarak düşündüğü kimse okuduklarının bir şair sözü ve kendi şiiri olmadığını söylüyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer b. Hattab, *"O bir kâhin olmalı"* diye düşünmüştü. Şair değilse kâhin olmalıydı. Kâhinlerin de şiire benzeyen secili sözleri vardı. Ama hemen arkadan gelen ayet de *"ve o (Kur'ân) bir kâhin sözü de değildir"* diyordu.

“Ben İslam’a uzak biriydim, cahiliyede şarabın arkadaşıydım, onu çok seviyor ve içiyordum. Bizim Hazvera’da Mahzumlu Ömer b. Abd b. İmran ailesinin evleri yanında Kureyşli yetişkin erkeklerin toplandığı bir meclisimiz vardı. Bir gece bu mecliste oturanları bulmak isteyerek (evden) çıktım. Onlara (meclis yerine) geldim, ama onlardan orada kimseyi bulamadım. Kendi kendime şöyle dedim:

3) Said b. Müseyyeb’in aktardığına göre, bir gün Resul-i Ekrem (a.s.m.) Ebu Cehil’i görmüş ve şöyle duada bulunmuştu: *“Allahümme üşdüd dîneke bi ahıbbehumâ ileyke: Allah’ım, dinini bu sevdiğin (tercih ettiğin) ikisinden biriyle güçlendir.”*

“İnnenî enellâhu lâ ilâhe illâ ene, fe’budnî ve akımı’s-salâte li zikrî = Gerçekten, Ben Allahım; Ben’den başka hiçbir ilâh da yoktur. O’nun için yalnız Bana kulluk et ve yalnız Beni anmak için namaz kıl.”

“Allah’ım İslam’ı Ebu Cehil b. Hişam’la veya Ömer b. Hattab’la aziz kıl”

Hiz. Ömer yalnız erkekleri değil, kadınlarından da okuma yazma bilenleri olan Beni Adiy’dendi. Adiyogulları, Kureyş içinde önemli bir koldu. O, hükümette (Şehir Devleti) yer aldı, On Kureyş boyunun temsil edildiği yönetimde *“Onlar Meclisi”*nde Beni Adiy’in temsilcisi oldu. O siyasi tarafı güçlü, kabiliyetli ve yetenekli biriydi. İlk Müslüman kadınlar arasında yer alan Şifa bint-i Abdullah ve Hiz. Ömer’in ilk Müslümanlardan olan kız kardeşi Fatıma bint-i Hattab okuma yazma biliyordu. Ayrıca Hiz. Ömer’in kızı Hafsa da okuma yazma bilen nadir kadınlar arasındaydı. Ona okumayı ve yazmayı aynı aşiretten olan Şifa Hatun öğretmişti. Bu açıdan, Mekke döneminde Müslüman olan Hiz. Hafsa’nın yanında Kur’ân sayfeleri olması garip karşılanmamalıdır. O zamanlar divit ve mürekkep de kullanılıyordu.

Her şey ortaya çıkmıştı. Ömer b. Hattab Müslüman olmaya gelmişti. Adiyogulları’ndan önemli biri Müslümanlığa kazanılıyordu. O şimdi hiç umulmadık biçimde ve Hiz. Hamza’dan üç gün sonra, bir başka dünyaya doğmuştu. Onun umulmadık bir zamanda ve umulmadık tarzda Müslüman oluşu, Resul-i Ekrem’i ve Müslümanları çok sevindirdi.

İbn-i Hişam’a göre onun soy kütüğü babasından başlayarak yukarı doğru şöyle sıralanır: Hattab, Nüfeyl, Abdulazza, Abdullah, Kurat,

Riyah, Rizah, Adiy, Ka'b, Lüey.

“Semalarda, yerde, bu ikisi arasında ve toprağında olan her şey yalnız O'na aittir. Ayrıca O, sesli (veya gizli) konuşursan mutlaka (hem bunu), hem sırrı ve ahfayı bilir.”

“Allah'ım İslam'ı Ebu Cehil b. Hişam veya Ömer b. Hattab'la teyit et (güçlendir).”

İKİNCİ BÖLÜM:

HZ. ÖMER MEDİNE'DE

1.Hz. Ömer'in Dayısının Mekke'ye Götürülmesi

Hiz. Ömer'in üvey dayısı Ayyaş b. Ebi Rabia Hiz. Ömer'le birlikte Kuba'ya gelmişti. Amr b. Avfoğulları yurduna konakladılar. Çok geçmeden Ebu Cehil ile kardeşi Haris b. Hişam Kuba'ya geldiler. Ayyaş'ı bir yolunu bulup geri götürmek istiyorlardı. Hiz. Ömer'in iki müşrik dayısı gelmiş, bir Müslüman dayısını geri götüreceklerdi. Ayyaş hem Ebu Cehil ve Haris'in amcasının oğlu, hem de anne bir kardeşleri oluyordu.^[155] Ebu Cehil ve Haris gelip Ayyaş'a şöyle dediler:

“Gerçekten annen, sen (Mekke’de) görününceye kadar başına tarak vurmamaya ve seni görünceye kadar güneşten gölgelenmemeye nezir etti.^[156] Haydi, ona şefkat göster.”

Böylece Ayyaş'ın zayıf damarını yakalamak istiyorlardı. Mekke'nin güneşi şiddetliydi. Hicaz'da yıllık sıcaklık ortalaması kırk beş elli dereceye varıyordu. Annesi zayıf düşecek ve ayrıca pislikten bitlenecekti. Hiz. Ömer durumun vahametini anladı ve dayısı Ayyaş'ı diğeri iki dayısına karşı uyardı:

“Ayyaş! Vallahi durum şudur: Bunlar seni (geri götürüp) ancak (işkence ile) fitneye sokup dininden vazgeçirmek istiyorlar. Bunlara karşı dikkatli ol! Allah’a yemin ederim ki, bit anneni rahatsız ederse başını tarar, Mekke güneşi ona şiddetlenince de gölgeye girer.”

Ayyaş, anne bir kardeşlerinden ve amcaoğullarından bir kötülük ummuyordu. Böyle bir niyetleri olsa herhalde kardeşleri bunu sezdirirlerdi. O, Ebu cehilden ve diğeriinden bir kötülük sezmiyordu. O şunu düşünüyordu:

“Annemin yeminine riayet edeceğim. Benim orada (Mekke’de) çok servetim var, onu da alayım.”^[157]

Ayyaş'ın gitmek istemesinin iki sebebi vardı: Annesi ve paraları. Hiz. Ömer özellikle dayısı Ebu Cehil'in ne derece İslam ve Müslüman düşmanı olduğunu biliyor ve ona güvenemiyordu. O diğeri dayısını da

yanına çekerek Müslüman dayısına kötülük düşünebilir ve bunu gözünü kırpmadan ve acımadan uygulardı. O, Ayyaş'ı yeniden uyardı:

“Vallahi iyi biliyorsun ki, ben zenginlikçe Kureyş'in en büyüğüüm, (ileri gelenlerindenim). Servetimin yarısı senin olsun. Gel şu ikisi ile gitme!”

Ayyaş, Kuba'da muhtaç durumdaydı. Çünkü Mekke'den çok şey getirememişti. Fakat Hz. Ömer, ona servetinin yarısını verme fedakârlığını gösteriyordu. Sonunda Ayyaş, üvey kardeşleriyle gitmeye karar verdi. Hz. Ömer kararlılığını görünce ona bir teklifte daha bulundu:

“İlla yapacağını yapacaksan, bari benim dişi devemi al, gerçekten o seçkin ve itaatkâr bir dişi devedir. Ona bin, onlardan şüphelenirsen, onun üzerinde kurtul.” [158]

Ayyaş onun dişi devesine bindi ve üç kardeş Mekke'ye doğru yola çıktı. Müslümanların çoğu, dinlerini korumak için, beş yüz km.lik yolu yürüyüp Medine'ye geliyorlardı. Ebu Cehil ve Kardeşi de, ayyaş'ı buradan götürmek için aynı yolu çiğneyip gelmişlerdi. Yolun yarısına kadar her şey normaldi. Üç kardeş dostça yol alıyorlardı. Mekke'ye yaklaşıncı Ebu Cehil Ayyaş'a şöyle bir teklifte bulundu:

“Kardeşim, Vallahi erkek devemi yürüyüşte sert buldum. Sen dişi devenle bunu arkadan takip edemez misin?”

Ayyaş iyi niyetliydi. Kardeşinden gelen teklife olumlu yaklaştı:

“Olur.”

Ayyaş devesiyle diğer iki müşrik kardeşten öndeydi, devesini yavaşlattı, kardeşleri sağ ve solundan binekleri üzerinde ona yanaştılar. Ayyaş'ı, aralarına alınca üzerine saldırdılar ve onu aşağı aldılar. Demek ona kurdukları ve ondan gizledikleri bir plan vardı. Ayyaş'ı sıkıca bağlayarak Mekke'ye doğru yolculuğa devam ettiler. Onu gün ortasında ve elleri bağlı Mekke'ye getirdiler. Müslüman kardeşlerine karşı iki kardeş hiç de kardeşçe davranmamışlardı. Onu Mekke'ye getirdiklerinde şöyle bağırmışlardı:

“Ey Mekkeliler! Siz de sefihlerinize (akılsız ve cahillerinize) sefihimize yaptığımız gibi yapınız!” [159]

Ebu Cehil ilk olarak Ayyaş'a yüz sopa vurdu. Onu bizzat kendisi sopalamıştı. Sonra kardeşini ayaklarından zincirleyip hapsetti.

Hapishane olarak kullanılan mekân; kapısı kilitli, duvarları yüksek ve üstü açık bir yerd. Ayyaş sıcakta ve yalnız olarak günleri burada geçirecekti. Sonra ona işkenceyi sürdürdüler. Sonunda Ayyaş, işkencelerle onların çizgisine geldi ve dininden vazgeçmek zorunda kaldı.

Yeğeni Hz. Ömer'in tahmini ve dedikleri ortaya çıkmıştı. Görüldüğü gibi o zamanlar, inanç ve düşüncelerden dolayı yapılan fitneleme/işkence, insanları en önemli hürriyetinden mahrum edebiliyordu. Ayyaş hicretin ikinci yılına kadar Mekke'den çıkamadı.

Şekil 4: Hicret sırasında Medine. Sarıçam, Hz. Muhammed, s. 130.

2. Velid, Ayyaş ve Hişam b. As'ın Kurtuluşu

Bu üç kişinin Mekke'den kurtuluşu, hicretin ikinci yılındaki Bedir Gazası sonrasında vuku bulmuştu. Biz Hz. Ömer konusuyla ilişkisi açısından konuya burada yer vermek istiyoruz.

Hişam b. As Hz. Ömer grubu ile hicret edeceği sırada Mekke'den bırakılmamış, Ayyaş da bir oyunla Mekke'ye geri götürülmüştü. Muhacirler bu kişiler hakkında kendi kendilerine şöyle düşünüyorlardı:

“Vallahi Allah (Mekke'ye götürülen veya orada olup) fitnelenenlerden (işkence görenlerden) hiçbir ameli ve tövbeyi kabul etmez; çünkü bunlar Allah'ı bildikten sonra kendilerine isabet eden bela (işkence) ile küfre döndüler.”^[160]

Hicret sonrası Yüce Allah böyleleri hakkında şu ayetleri indirdi:

“De ki: ‘Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Mutlaka o, gafur (pek bağışlayıcı), rahim (pek merhametli)’dir.

Öyleyse size azap gelip çatmadan Rabbinize dönünüz, ona teslim olunuz. (Yoksa), sonra size yardım olunmaz.

Hem sizler ne zaman geleceğini bilmediğiniz halde, ansızın başınıza azap gelmeden, Rabbinizden size indirilen En Güzel'e (Kur'ân'a) uyunuz.”^[161]

Bu ayetler, Mekke'ye dönenlere ve hicret edemeyenlere ümit veriyor ve tövbe yolunu açıyordu. Allah, ne kadar büyük olursa olsun günahları bağışlayabilecekti.^[162] Önemli olan ölüm ansızın gelmeden Allah'a inabe/yönelmek ve dönmektir.

Hz. Ömer hemen bir deri sahifeye bu ayetleri yazdı. Bir vesile ile onları hicret etmekten alıkonulan As. b. Vail'in oğlu ve Amr b. As'ın kardeşi Hişam'a gönderdi. Kureyş'in Sehm aşiretinden olan Hişam, İslam karşıtı bir baba ve ailenin oğluydu. Hz. Ömer'in yazdıkları ona ulaşınca bunun yeni nazil olan iki ayet olduğunu anladı. Onları herkes içinde okuyamazdı. Mekke'nin güneyine, yani alt tarafındaki Zîtuva'ya giderek ayetleri okudu ve üzerlerinde düşündü. Bu iki ayetin kendisi ve benzerleri hakkında indiği kanaatine vardı. O ve benzerleri o sırada bağışlanma ve tövbe konusunda ümitsizdiler.

Velid b. Muğire'inin oğlu Velid'in macerası da şöyleydi: O hicretin ikinci yılında olan Bedir Savaşı'nda Müslümanlara esir düşmüştü. Henüz Müslüman olmayan iki kardeşi Halid ve Hişam Medine'ye gelerek fidye ile onu kurtardılar. Oysa Velid Medine'de kaldığı sürede Müslümanlığa ısınmıştı. Üç kardeş Mekke yoluna düştüler. Velid, Medine'nin güneyindeki Zülhuleyfe'ye (Âbâr-ı Ali) geldiklerinde tekrar

Medine'ye geri döndü ve Müslüman oldu. O: *"Fidye parasından korktu da Müslüman oldu"* demesinler diye böyle yapmıştı.

Kardeşleri Halid ve Hişam, öfkelerine rağmen, ona bir şey yapmayıp eli boş Mekke'ye döndüler. Fakat Mekkeliler, daha sonra Medine'ye gelip onu Mekke'ye götürdüler. Artık o da, Ayyaş ve Hişam b. As gibi müstad'aflardandı. Velid bir fırsatını bulup yeniden Medine'ye kaçtı. Rasulullah (a.s.m.) bu sahabelerin isimlerini anarak zaman zaman onlara dua ediyordu. Velid'in dönüşü üzerinden çok geçmeden bir gün Resul-i Ekrem (a.s.m.) sahabeleri ile otururken şöyle dedi::

"Benim için, Ayyaş b. Ebi Rabia'ya ve Hişam b. As'a kim var, (onları kim kurtarabilir?)"

Velid b. Velid bunun üzerine şöyle konuştu:

"O ikisi konusunda sizin için ben varım."

Onları kurtarmak için fedailiği üstleniyordu. Çünkü Mekke'de aynı işkenceleri ve aynı hayatı yaşamış birisiydi. Hemen yola çıktı ve gizlice Mekke'ye girdi. Sokakta, tek başına yürüyen ve yanında yiyecek götüreren bir kadına rastlayınca sordu:

"Ey Allah'ın kulu, nereye gidiyorsun?"

Kadın durumu açıkladı:

"Hapsedilen şu iki kişiye."

Velid her şeyi anlamıştı. Sezdirmeden kadını takip etti, Hişam ve Ayyaş'ın yerini öğrendi.^[163] Geceye kadar gizlenen Velid, geceleyin bir kaya yardımıyla duvara tırmandı. Hişam'la, Ayyaş b. Ebi Rabia'yı kadının tarif ettiği yerde buldu. Tutukluların ayakları zincirle taşlara bağlanmıştı. Velid zincirleri kılıcıyla kesti ve üç kişi birlikte oradan ayrıldılar.

Bir an önce Mekke'den uzaklaşmaları gerekiyordu. İki tutuklu Müslüman'ı, binip geldiği yük devesine bindirdi.^[164] Ertesi gün durumu fark eden Mekke yönetimi, etrafa adamlar saldırlar ama kaçırılan tutukluları bulamadılar.

3. Hz. Ömer'in Suheyb'e Takılması

Suheyb b. Sinan Sasani devleti sınırlan içinde, Musul bölgesinde, Dicle yakınındaki bir köyde doğmuştu. Babası, manın Kısrası (Sasani Kralı) tarafından Übülle yöneticiliğine tayin edilince, aile oraya taşındı. Komşu Bizans Übülle'yi işgal edince, Suheyb de

çocuk yaşta esirler arasına katıldı. Onlardan, Arap olan Beni Kelp kabilesine geçti. Oradan, Teymoğulları'nın şefi, Mekkeli silah ve esir tüccarı Abdullah b. Cud'ân'a satıldı.^[165] Böylece Mekke'ye köle olarak gelmiş oldu. Ana babası ve yurdundan çocuk yaşta ayrılmıştı. Ona *Rumi/Romalı* denilmesi Rumlara esir düşüp onlardan alınmasındandır.

Suheyb daha sonra, Abdullah b. Cud'ân tarafından azat edildi. Artık, Hz. Ebu Bekir'in de mensup olduğu Teymoğulları'nın halifi/ittifaklısı kabul ediliyordu. Cahiliyeye göre halifler ve mevlalar, azat eden ailenin veya ittifak ettikleri kabilenin üyesi sayılırlardı. Dış tehlikeden korunmak için bu önemliydi.

Suheyb Mekke'de ticaretle uğraşmaya başladı, o bekâr biriydi. İlk zamanlar Dâr-ı Erkam'da Müslüman oldu. Sağlam karakterli, olgun, nüktedan ve zarif birisiydi. Yönetici ve asil bir aileye mensuptu. Hz. Ömer kendisine çok güvenir ve severdi. Hz. Peygamber bir gün onun hakkında şöyle buyurmuştu:

"Suheybun sâbiku'r Rumî = Suheyb İslam'da Rumların (Romalıların) öncüsüdür."^[166]

Ayrıca Rasulullah'ın şu sözleri de onu ilgilendirir:

"(Farklı milletlerden) İlk Müslümanlar dördtür. Ben Arap milletinin ilk Müslüman'ıyım. Suheyb b. Sinan Rumların (Rum beldesinin) ilk Müslüman'ı, Selman-ı Farisî, Farsların ilk Müslüman'ı, Bilal de Habeşlilerin ilk Müslüman'ıdır."^[167]

Suheyb hicrete karar verdi ve bütün servetini yolda önüne çıkan Mekkelilere bırakarak Medine'ye hicret etti.^[168]

Hz. Suheyb, Nübüvvetin on üçüncü yılının Rebiulevvel ayı ortalarında Medine topraklarına; Kuba'ya ulaştı. Yorgun ve halsizdi. Müşrikler servetine el koydukları için, aç susuz yolculuk yapmak zorunda kalmıştı. Ayrıca yolda gözlerinden rahatsızlanmıştı. Mekke'den nasıl çıktığını ve servetini müşriklere nasıl bıraktığını anlatınca, Resul-i Ekrem (a.s.m.) olayı şöyle değerlendirdi:

"Rabiha Suheybu, rabiha Suheybu = Suheyb kâr etti / kazandı, Suheyb kâr etti."^[169]

Resul-i Ekrem'in bakışı ile dünya bir ticaret yeri idi. Müminlerden cennet ve rızay-ı ilahi karşılığında kendilerini ve servetlerini Allah'a satanlar vardı. Böylece pek kârlı bir ticaret yapıyorlardı. Fani mal ve

servetleri bakileşiyor, Allah için verilen mal ve ömür sermayesi ebedileşiyordu. Hem bu satışta kâr, cennet olarak veriliyordu.

Rasulullah'ın *“Suheyb kâr etti, Suheyb kazandı”* sözleri üzerine bu değerlendirmeyi onaylayan şu ayet nazil oldu:

“İnsanlardan öyleleri var ki, Allah'ın rızasını aşırı istemekten dolayı kendini (ve servetini) satar, (o yolda feda eder). Aziz ve Celil olan Allah da böyle kullarına pek merhametlidir.” [\[170\]](#)

Ayetteki bağy normal sınırları taşarak bir şeyi istemek, yani istekte haddi aşmaktı. *İbtiğâ*'da bu istek bir kat daha artar ve çoğalır. [\[171\]](#) İbtiğâ hayır yönünde olursa, İnsanı adalete ve farzları yapmaya yöneltir; farzlardan nafilelere taşmaya sevk ederdi. Burada sahabelerin genel ve öne çıkan bir vasfı anlatılıyordu.

Sahabe-i Kiram; Kuba'da dalıyla önlerine konan taze hurmadan yiyorlardı. Suheyb de açlığın etkisiyle hurmaları iştahla yiyordu. Suheyb'i çok seven Hz. Ömer ona takıldı:

“Ey Allah'ın Resulü, Suheyb'e bakın, gözü ağrırken yaş (taze) hurma yiyor?”

Rasulullah da espriyi seven Suheyb'e sordu:

“Suheyb, gözün ağrırken taze hurmayı niçin yiyorsun?”

Hz. Suheyb nükteye nükteyle cevap verdi:

“Ey Allah'ın Resulü, ben taze hurmaları, gözümün ağrımayan kısmı ile yiyorum.”

Bu güzel ve nükteli cevap Resul-i Ekrem'i tebessüm ettirmişti. [\[172\]](#)

4. Hz. Ömer'e Göre Hz. Ebu Bekir'in Hicreti

Mekke'den en son hicret edenler Hz. Peygamber'le Hz. Ebu Bekir olmuştu. Hz. Ali de Mekke'de çok kalmadan onların ardından Medine'ye gelecekti.

Rasulullah'ı öldürmek için evini saran Kureyşli gençler sabah yatağında Hz. Ali'yi bulmuşlardı. Hz. Ebu Bekir hicrette Rasulullah'la birlikte olmuş, büyük bir tehlikeyi göze almış ve Hz. Peygamber tarafından hicret arkadaşı olarak tercih edilmişti. Bu durum Hz. Ebu Bekir için büyük bir hayır ve sevaba sebepti. Sahabeler durumun farkındaydılar

Hiz. Ömer bir gün hicretten söz ederken bu konuda Şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Vallahi Ebu Bekir’in bir gecesi ve bir günü Ömer’den (onun tüm hayatından) hayırlıdır. (Gecesine gelince) Rasulullah bir gece (hicret gecesi) kaçarak Mekke’den çıktı. Ebu Bekir onu takip etti ve onu koruma düşüncesiyle bazen önünde bazen arkasında yürüyordu. Peygamber Efendimiz o gece ayakları şişip parçalanıncaya kadar yürüdü.^[173] Ebu Bekir onun iki ayağını görünce, onu mağara kapısı önüne getirinceye kadar sırtına aldı. Mağarada içinde yılanlar (haşereler) olan delikler vardı.^[174] Ebu Bekir oralardan bir şey (zararlı haşere akrep, yılan vb.) çıkıp Resul-i Ekrem’e acı vermesinden ve ayağını ısırmasından korktu; gözlerinden yaş akıyordu. Rasulullah da (bunlardan dolayı); ‘Lâ tahzen, innallâhe me’ana = üzölme, gerçekten, Allah bizimle beraberdir’ diyordu.

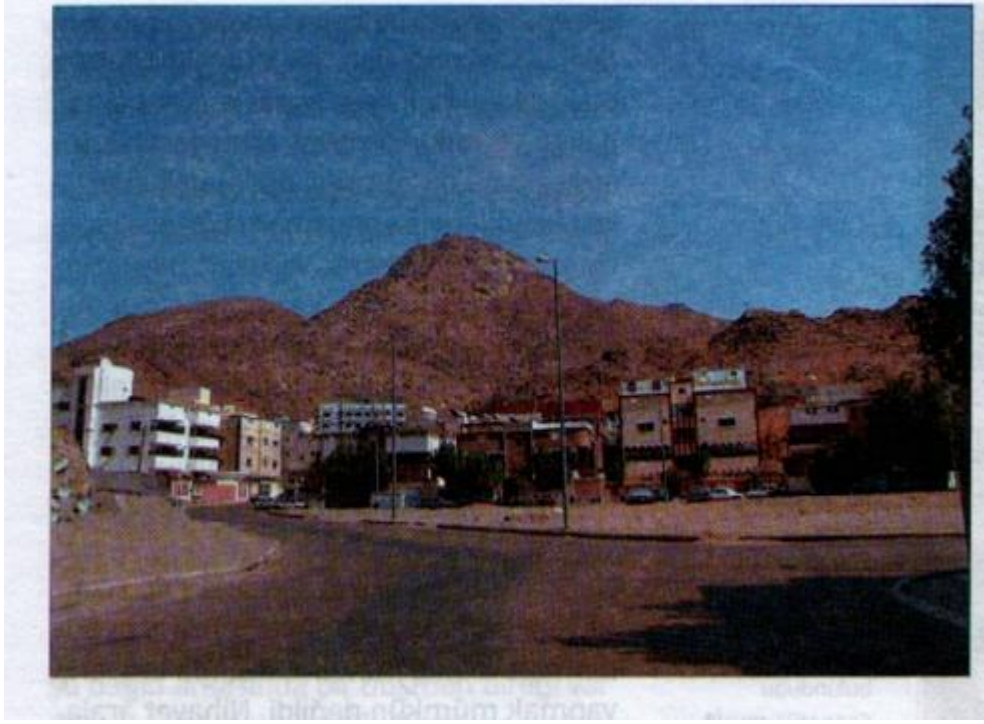
(Ömer’in ömründen daha hayırlı olan) bir gününe gelince; (Onun hilafetinde) bütün Araplar irtidat etmişti. Ben; ‘Rasulullah’ın halifesi, bu insanlara yumuşak davran. Onlara rıfkla muamele et’ dedim. O bunun üzerine (beni kastederek) şöyle dedi: ‘Cebbârun fi’l- câhiliyye, havvârun fi’l- İslâm = Cahiliyede cebbar (baskıcı, tahakküm edici), İslam’da havvâr^[175] dedi (ve ekledi): ‘Onlarla, uydurma bir şiirle veya iftira (yalan) bir sözle mi dostluk kuracağım?’^[176]

Hiz. Ömer’e göre Hiz. Ebu Bekir’ bir gece ve bir gündüzü ile kendisinin bir ömürlük hizmetini geçmiştir. Burada, abartma gibi görünen durum hakikattir: Hicret sırasında, en tehlikeli zamanda, en kritik anda, ölümü yüzde yüz göze alarak, Rasulullah’la beraber olmak, en tehlikeli ve riskli zamanda ona arkadaşlık ve onu desteklemek, Sevr’de yapılan fedakârlıklar pek önemlidir.

O tehlikeli zamanda *“zerre kadar amel”* dağlar büyüklüğündedir. Zahmet ve şiddet arttıkça sevap artar. Hem fedakârlık büyüdükçe manevi dereceler yükselir. Ayrıca, *“es- sebebu ke’ l- fâil = Sebeb olan yaban gibidir.”* Ve *“ed-dâllu ‘ale’l- hayri ke fâilihî = Bir iyiliğe delalet eden yapan gibidir”* sırrınca, İslam’ın hicret sonrası dönemindeki bütün iyiliklerde Hiz. Ebu Bekir pek büyük pay sahibidir. Öyleyse onun hicret sırasındaki *“bir saati Hiz. Ömer’in bir ömrü kadardır”* denilebilir. Belki o günlerdeki bir saniyesi, bir ay veya bir yıl kadar bereketlidir.

Hiz. Ömer onun mürtetlerle, gericilerle savaşıa karar verdiği günün de çok önemli olduğunun farkındadır. Hiz. Ömer'e göre; onun bir gecesi ve bir gününü kendisinin bir ömürlük iyiliğinden daha değerlidir. Bu Hiz. Ömer'in kanaatidir.

Onun Hiz. Ebu Bekir'le ilgili değerlendirmesi, dinde ince anlayışına ve zekâsına da delalet eder.

Şekil 5: Hicret sırasında Hiz. Peygamber ve Hiz. Ebu Bekir'in gizlendikleri Sevr Dağı. Fayda, "Muhammed", DİA, XXX, 414.

5. Takva Mescidi'nin Temelini Atanlar

Hiz. Peygamber Kuba'da kaldığı ilk gün, Kuba'daki ilk mescitte namaz kıldı. Bu mescidi muhacirler o gelmeden yapmışlardı. Aynı gün Rasulullah, ev sahibi Külsümden bir arsa aldı. Burası bir hurma kurutma yeri idi. ^[177] Oraya toplananlara şöyle seslendi:

"Ey Kubalılar! Bana şu harre mevkiinden taşlar getiriniz."

Herkes harreye koştu. Büyüklü küçüklü taşlar meydana yığıldı. İki Cihan Serveri bir çizgi çizdi. Yerden bir siyah taş kucakladı ve onu getirip çizgiye koydu. Böylece Kuba mescidinin temelini ilk taşı koymuş oluyordu. Sonra yanındaki Hiz. Ebu Bekir'e emretti:

"Ey Ebu Bekir, bir taş da sen al ve taşımın yanına koy."

Herkes olanları izliyordu. Sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'a emretti. Her biri taşını bir önceki taşın yanına koydu. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer iki önemli sahabeydi ve Rasulullah'tan sonra temele ilk taşı koymaları buna işaret ediyordu. Ardından Hz. Peygamber oradaki Müslümanlara seslendi:

“Herkes alacağı taşını şu çizgi üzerinde istediği yere koysun.”

Rasulullah (a.s.m.) maneviyatın mimarı, İslamiyet'in müessisiydi. Namaz maneviyatı diri tutacaktı, o kalplerin gıdası, ruhların âb-i hayatı, insandaki rabbani latifenin hava ve nesimi demektir. O dinin ana direği olan namazın, cemaatle eda edileceği Kuba mescidinin de ustası ve mimarı oluyordu. Çizgi Kudüs istikametindeki kibleyi gösteriyordu.^[178]

Resul-i Ekrem de ashabı gibi taş taşıyordu. Onun ağır bir taş yüklediğini gören iman kardeşlerinden biri şu istekte bulundu:

“Ya Rasûlallah elindekini bana ver.”

Rasulullah ona şöyle karşılık verdi:

“Hayır vermem! Sen de başkasını al.”

Sonunda altmış zira eninde, altmış zira boyunda bir mescit ortaya çıktı. Zira kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluğudur. Buna *arşın* da denir. Zirayı 45- 50 santimden doksan santime kadar çıkaranlar vardır. Bir zirayı 50 santim kabul edersek, Rasulullah (a.s.m.) Kuba'da 30 metre eni ve boyu olan bir mescit yapmıştı. Mescidin yüksekliği 19 ziraydı.^[179] Buna göre mescit duvarları dokuz metre civarındadır. Bu yükseklik abartılıdır.

Rasulullah'ın (a.s.m.) Kuba'da kaldığı Pazartesi, Salı Çarşamba ve Perşembe günlerinde veya burada olduğu on küsur günde Kuba Mescidi bitirildi.^[180] Mescide direk olarak hurma kütükleri dikildi. Onlar üzerine çatılan tavana, hurma dalları örtülmüştü. Gölge için bu kadarı yeterliydi.

6. Serirle Taşınan Cenazeler

Hz. Ayşe Annemiz bir keresinde Mekkelilerden söz ederken şöyle demişti:

“Mekke'de Kureşylilere سرير (kanepa, karyola) üzerinde uyumaktan daha hoş bir şey yoktu.”

Bu sözler gösteriyor ki, Mekkeliler karyolada uyumayı tercih ediyorlardı. Serir; karyola, makat ve divan manalarına gelir. Seririn

özelliği ayakları üzerinde durması ve yerden yüksek olmasıdır.

Resul-i Ekrem (a.s.m.) Medine'ye hicret emiş, Ebu Eyyub'un evinde kalmaya başlamıştı. Bir gün ona şöyle sordu:

“Ey Ebu Eyyub, sizin seririniz yok mu?”

Rasulullah Mekke'de karyolada yatardı. Ebu Eyyub el-Ensari'nin evinde yer yatağında yatıyordu. Ebu Eyyub kendisine şu cevabı vermişti:

“Vallahi yok.”

Durum Hazreçli Esad b. Zürrare'ye aktarılınca, Rasulullah'a Sâc ağacından yapılmış bir karyola gönderdi. Karyolayı keten lifle dokunmuş bir bez kaplıyordu ve üzerinde bir de hasır vardı. Peygamber Efendimiz Mescid-i Nebevi'ye bitişik olan evine taşınincaya kadar, yani yedi ay bu karyolada uyumuştı. Bu dar karyola, o taşınınca Hane-i Saadet'e götürüldü. Allah Resulü vefat edinceye kadar onu kullandı.

Resul-i Ekrem vefat edince, halk cenazeleri taşımak üzere onu isterler *“teberrüken/bereket umarak”* cenazeleri onunla taşırlardı.

“Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in cenazesi de onunla taşınmıştı.”^[181]

Hz. Peygamberin seriri Emeviler devrinde satışa çıkarılmış, onu Hz. Muviye'nin azatlılarından Abdullah b. İshak dört bin dirheme satın almıştı.^[182]

7. Hz. Ömer ve Kadınlardan Biati

Hz. Peygamber, Medine'ye gelişi üzerinden çok geçmeden, bir bereket mucizesi sebebiyle erkeklerden yüz seksen kişiden biat almıştı. Biat, kesin ve kuvvetli söz almaktır.

O, Ensar hanımlarının da bir evde toplanmasını emretti. Hanımlar bir evde toplanınca Resul-i Ekrem, onlara Hz. Ömer'i gönderdi. Hz. Ömer evin kapısına dikildi, içeri girmeksizin hanımlara selam verdi ve Peygamberimizin selamını ilettili. Arkasından da onlara neden geldiğini açıkladı:

“Ben, Rasulullah'ın size gönderdiği elçiyim”

O, kadınlardan biat almak üzere kadınlara gönderilmiş bir görevliydi. Kadınlar kendisini şu sözlerle karşıladılar:

“Rasulullah ve Rasulullah'ın elçisi hoş geldi.”

Herhalde kadınların Ebu Eyyub'un evinde Allah Resulü'nü ziyareti uygun görülmemişti. Hz. Peygamber kendi yerine onlara Hz. Ömer'i

gönderiyordu. Onunla görüşmeleri Hz. Peygamber'le görüşmeleri demek olacaktı. Böylece onlar, Rasulullah'a '*hoş geldin*' demiş de olacaktı. Selamdan sonra Hz. Ömer biat ilkelerini şöyle sıraladı ve onlardan biat istedi:

*“-Allaha hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza,
– Zina etmeyeceğinize,
– Çocuklarınızı katletmeyeceğinize,
– Ellerinizle ayaklarınız arasında bir iftira düzüp getirmeyeceğinize (zina mahsulü çocuğun ‘bu çocuk senden’ deyip kocaya nispet edilmemesine),
– Marufta (iyiliklerde) Rasulullah’a karşı gelmeyeceğinize... dair bana biat ediniz.”*

Onlar da toplu halde biat ilkelerini onayladılar:

“Olur.”

Biat için evin içinden ellerini Hz. Ömer'e doğru uzattılar. Hz. Ömer de kapı önünden, elini onlara doğru uzattı. Sonra da şöyle dedi:

“Allah'ım şahit ol!”

Yüce Allah'ı bu biatte şahit kılıyordu.^[183] Böylece kadınlar Hz. Ömer aracılığı ile Resul-i Ekrem'e biat etmiş oldular. Biat şartları İkinci Akabe Biati ilke ve şartlarına benziyordu.

Hz. Ömer ayrıca onları, cenaze peşinden mezarlığa gitmekten ve Cuma namazı kılmaktan da nehiy etti. Sonra kadınlar marufta Peygamberimize karşı gelmeme sözünün ne demek olduğunun açıklamasını istediler. Ayrıca o gün Hz. Ömer kadınlardan iki şeyi yapmamaları üzerine de söz aldı: Bundan sonra cenaze ardından “*niyâha*” etmeyeceklerdi. Niyaha ölü ardından bağırıp çığırarak ağlamak, demektir. Bir de “*Mahremleri olmayan erkeklerle konuşmayacaklarına dair (onlardan)* kesin söz aldı.”^[184]

Cahiliyede kadınlar, cenaze ardından mezarlığa gidiyorlar, ölümlere niyaha yapıyorlar, namahrem (nikâh düşen) erkeklerle senli benli ve onlardan çekinmeden konuşuyorlardı.

Merhum Asım Köksal, o gün biate katılan İslam kadınlarının bir listesini vererek bunu 343'e kadar çıkarır. Peygamberimizin Medine'ye gelişi üzerinden on beş gün geçmeden, Medine'de Evs kabilesinden Müslüman olmayan yalnız, Vâkîf, Hatma, Vail ve Ümeyyeoğulları kalmıştı.

8. Muâhât: Karşılıklı Kardeşlik

Muhacirler Medine'ye geleli beş ay kadar olmuştu. Henüz Medine'nin havasına, âdetlerine ve çalışma şartlarına alışmış değillerdi. Fikirleri, hayalleri ve hasretleri, hâlâ Mekke'deydi. Rasulullah herkes gibi bunu görüyor ve hissediyordu. O da bir Mekkeliydi. Hz. Peygamber onları Medineli Müslümanlarla her yönden kaynaştırmak istedi. Toplantı için Ensar'dan Enes b. Malik'in evi uygun görüldü. Müslümanlar birer ikişer oraya toplandılar. Bu gün Muhacirlerle Ensar, birbirlerine maddî, manevî yardım etme ve varis olma gibi hususlara dayanan bir kardeşlik akdi/antlaşması yapacaklardı. Buna, *"karşılıklı kardeşleşme, kardeş olma"* anlamında *"muâhât"* denildi. Hz. Peygamber Mekke'de iken de bazı güçsüz müminleri hali vakti yerinde olanların korumasına vermişti.

Bir sahabe Rasulullah'a içi kâfur dolu yeşil bir çanak uzattı. Rasulullah onu aldı. En yakınında bulunan sahabe ellerini çanağa batırdı. Bu, *"Kardeşlik akdi için ant içiyor ve söz veriyorum."* demektir. Cahiliye'de de aşiret veya kabileler birbirleriyle hılf/ittifak yaptıklarında, ellerini içine koku dökülen bir kaba batırabiliyorlardı. [185] İçi kâfur dolu kaba herkes elini batırdı. Artık oradakilerle Ensar kardeş olmuştu. Tarih, antlaşmanın ve akdin her türlüşünü nakleder, ama kardeş olmak için antlaşmak gerçekten ilginçtir.

O gün orada yarısı Ensar olmak üzere, tam doksan erkek toplanmıştı. Mizaç, karakter ve hissiyatça birbirine uygun bir Muhacirle bir Ensar kardeş olmuştu. Mesela Hz. Ebu Bekirle Hazreçli Harice b. Zeyd, Hz. Ömer'le Utban b. Malik, Selman-ı Farisi ile karakteri kendisine uyan Ebudderda, Ammar b. Yasirle Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyrle Ebu Eyyub el-Ensari kardeş olmuştu. Hz. Hamza, Resul-i Ekrem'in azatlısı Zeyd'le kardeş oldu. Ebu Ubeyde ile Sa'd b. Muaz, Abdurrahman b. Avfla Sa'd b. Rebi kardeş oldular. [186] Kardeşlik listesi uzayıp gidiyordu. [187] Böylece meşrep, meslek ve karakter farklılığı içinde birlik teşkil ediliyordu. İnsanları aynı meşrebe, karaktere sokmak, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün değildi. Öyleyse farklılıklarla beraberlik çareleri aranmalıydı. Ashab-ı Kiram, tatları ve renkleri farklı, fakat aynı Şems-i Hidayet'ten ve Sirâc-i Münir'den feyiz alan meyveler gibiydi. Fetih Sûresi'nin

sonunda geçtiği gibi, onların bahçıvanı ve onları İslam'la aşılayan da Muallim-i Ekber Resul-i Ekrem'di.

Ayrıca bu hadise gösteriyor ki, Rasulullah Müslüman cemaati çok iyi tanıyor, herkesin psikolojisini, meşrebini ve karakterini iyi biliyordu. Ensar, kardeşlik sonrası “*isar*” hasletini ifade eden şu teklifte bulundular:

“Ey Allah Resulü, hurmalıklarımızı da Muhacir kardeşlerimizle aramızda bölüştür.”

Bir soy kardeş bile çoğu zaman bunu yapamaz. Öneri üzerine Allah Resulü durum değerlendirmesi yaptı. Muhacirler genelde kervan tüccarlarıydı ve daha önce ziraatla meşgul olmamışlardı, bu yüzden toprak işlemeyi bilmiyorlardı. O, teklifi hurma ürününün bölünmesi şeklinde kabul etti.

Bu kardeşlik sayesinde şunlar gerçekleşti:

1) Cemiyetin temelini teşkil eden yardımlaşma ve dayanışma sağlandı.

2) Muhacirlerin en zaruri ihtiyaçları olan yatak, iâşe ve iş/çalışma problemi halledildi. Herkese iş bulunmuş, herkes sıkıntıdan kurtulmuştu. Bir kişinin yemeği iki kişiye yetiyordu. Bir ailenin geliri iki aileyi iyi kötü geçindiriyordu.

3) Muhacirlerle Ensar, birbirlerine ısındılar ve bağlandılar. Soy ve kabile bağının yerini, din bağı almıştı. Kabile kardeşliği, yerini iman ve İslam kardeşliğine bırakmıştı. Ayet-i Kerime bu konuda Ensar'ın tavrını şöyle övdü:

“Muhacirlerden önce, Medine’yi dâru’l-İslam = İslam ve iman yurdu edinenler, kendilerine hicretle gelenlere muhabbet beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri muhtaç olsa bile, onları nefislerine tercih ederler. Ve kimler nefsinin hırsından korunursa, bunlar (azaptan) kutrulanlardır.”^[188]

Gerçekten, Medine’yi iman ve İslam’ın geliştiği, bir ‘yurt/ev = Dâru’l-İslam’ edinen ve pek değerli hazineyi orada saklayan Ensar, gelenlere kucak açtılar. Onlara verilenler hususunda, içlerinde bir kaygı duymadılar. Muhtaç oldukları halde, onları kendilerine tercih ettiler.^[189]

9. Ezan Ortaya Çıkarken

9.1. Öneriler ve Hz. Ömer'in Önerisi

Medine'de Mescid-i Nebevi'de namazlar cemaatle kılınıyordu. Kimi önceden gelip namazı beklerken, kimi cemaati kaçırdığı için üzülüyordu. Peygamber Efendimiz bir gün ashabına danıştı:

"Namaza nasıl çağırmalı?"

O, hakkında vahiy olmayan konularda sahabelere danışır ve istişareyi öğretirdi. Sahabelerden gelen ilk fikir şu oldu:

"Namaz vakti gelince bir bayrak dikilsin. Herkes bayrağı görür, gören görmeyene haber verir."

Resul-i Ekrem (a.s.m.) bu görüşe katılmadı. Bu konudaki ikinci düşünce şöyleydi:

"O zaman Yahudilerin borusu gibi boru çalalım?"

"Bu da Yahudilerin işi."

Şems-i Hidayet, dinde onlara benzemeyi istemiyordu. Dinde Yahudî ve Nasranîlere benzememek bir esastı. Sonra namaza çağırmak için ateş yakmak ve namaz vaktini ünleyicilerle bildirmek teklif edildi. O sırada Hz. Hz. Ömer bir başka öneride bulundu:

"Neden halkı namaza çağırmak için (kent içine) adam göndermiyorsun?"

Rasulullah bu düşünceyi uygun gördü ve Hz. Bilal'a emretti:

"Kalk namaz için seslen."

Bilal-i Habeşi bir müddet Medine sokaklarında dolaştı:

"Es-salâh!... Es-salâh! = Haydin namaza! Namaza buyurun!"

9.2. İki Rüya

Bir kaç gün sonrasıydı. Abdullah b. Zeyd yatsı namazını Mescid-i Nebi'de kılıp evine gitmişti. Rüyasında yeşil elbiseli biri, elindeki çanla Zeyd'e geldi. Zeyd sordu:

"Bu çanı bana satar mısın?"

"Onu ne yapacaksın?"

"Namaza çağıracağım."

Adam çanı satmaya yanaşmadı ve bir başka şey teklif etti:

"Sana (bu iş için) ondan daha hayırlı/iyi bir şey göstereyim mi?"

"Göster, nedir o?"

Rüyasına giren adam, aşağıdaki sözleri okumaya ve öğretmeye başladı:

“Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Allâhu Ekber!

Eşhedü enlâ ilahe illallah. Eşhedü enlâ ilahe illallah!....”

Başından sonuna kadar ezanı ona okudu. Namaz; ruhların âb-ı hayatı, iç dünyanın manevî nefesi, İslam'ın sembollerinden biri. Ve namaz denen manevî ziyafet çağrısı ezan... Ezanın sözleri dikkat çekiciydi. Önce *“En büyük Allah'tır”* diye başlıyor, birkaç kere bu mesaj vurgulanıyordu. Onda Allah'tan başka hiçbir şeyin ilah/tanrı olmadığına ve Rasulullah'a şahadet vardı. Rüyadaki adam biraz gerileyip ilk okuduğuna şunları da ekledi:

“Kad kâmetissalâh, kad kâmetissalâh.”

Sonra şöyle dedi:

“Namaza kalkınca da bunu okursun.”^[190]

Abdullah sabah namazı vakti Rasulullah'a giderek rüyasını anlattı. Hz. Peygamber onu rüyasını dinleyince Şu değerlendirmede bulundu:

“Durum şu ki, inşallah bu rüya gerçektir”^[191]

Sonra ona, rüyada öğrendiklerini Bilal'a öğretmesini istedi. Hz. Bilal gür sesiyle ve ilk ezanla herkesi sabah namazına çağırıyordu. Namaz, yaratan tarafından verilen bir manevî reçete... Yüce Allah ezanla günde beş defa o ilacı kullanmaya, manevî bünyemizin ilaç ve gıdasını almaya çağırıyordu.

Bilal o sabah ilk ezanı okurken Hz. Ömer evinde uyanıktı. Onun ezanda söylediği sözleri duyunca hemen evinden çıkarak Rasulullah'a geldi ve şöyle dedi:

“Ey Allah Allah'ın Nebisi, seni Hakla gönderene yemin ederim ki, onun rüyada gördüğünü ben de görmüştüm.”

Allah, Abdullah b. Zeyd'e gösterdiği sadık rüyayı ona da göstermişti.^[192]

Bunun üzerine Rasulullah (a.s.m.) sevindi ve şöyle buyurdu:

“Bunun için Allah'a hamd olsun.”

Ezanın sadık bir rüya ile başlaması sevindiriciydi ve Allah'ın bir nimetiydi. Bu nimet için hamd ve şükür gerekiyordu.

Resul-i Ekrem (a.s.m.) zaman zaman gazaya gönderdiği birliklere şunu tavsiye ediyordu:

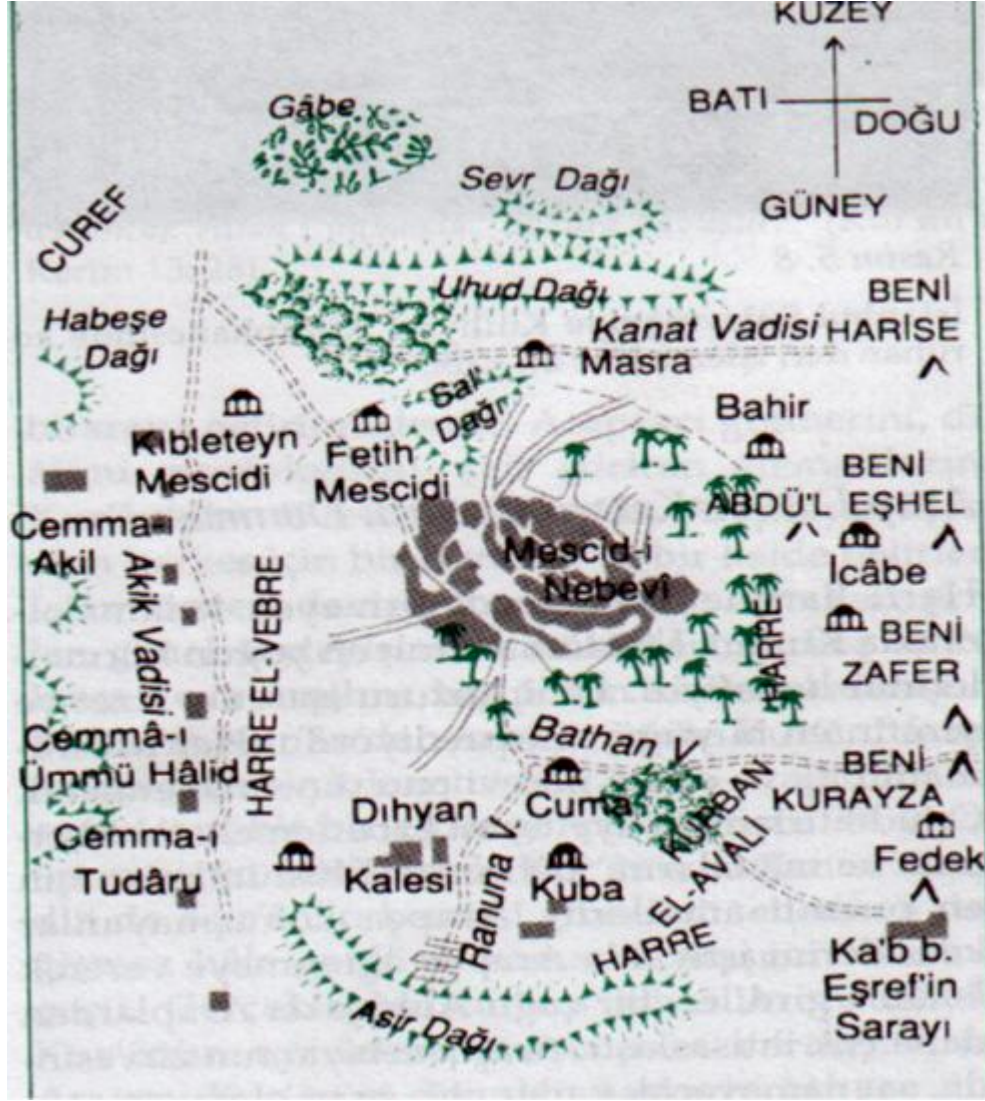
“Bir mescit gördüğünüz, ya da ezanını duyduğunuzda, orada kimseyi öldürmeyiniz!”

Çünkü cami, ezan, kelime-i tevhit, besmele, sarık gibi şeyler şeairdendi. Bunlar, İslam alâmeti ve işaretiydi.

Ezan müşriklerin ve Yahudilerin tuhafına gitti ve onu alaya almaya kalktılar. Fakat o günler inen ilahî vahiy, ezan hakkında şöyle diyordu:

“Onlar, siz ezanla namaza davette bulununca, onu eğlence ve oyuncak edinirler. Bu da onların akli ermez bir kavim olmalarındandır.”^[193]

Vahiy ezanı onaylıyor ve “meşru” sayıyordu. Bu noktadan ezan yalnız bir sadık rüyaya dayanmıyor, bu ayetle de meşru sayılıyordu. O, bu açıdan; mesajını, şeklini ve rengini Allah’ın belirlediği kutsi bir bayraktır. Bu bayrak ve şiar, Resul-i Ekrem’le başlayıp, sahabeler ve halifelerle devam edip zamanımıza kadar İslam’ı ilan etmeyi sürdürdü. O kutsal bayrağı her gün kulaklarımızla duyarız. Onu her duyduğumuz yer İslam yurdu ve Dâr-ı İslam’dır. O kıyamete kadar kendince gökyüzünde dalgalanacak ve İslam’ı haykıracaktır. O, tüm Müslümanların bayrağıdır ve haykırdığı mesajlar da şairin dediği gibi dinin temelidir.

Şekil 6: Hicret sırasında Medine. Farukî, s. 121.

10. Bedir'e Giderken

Hiz. Peygamber hicretin ikinci yılında Şam'dan gelen bir Kureşy kervanının yolunu kesmek için Receb veya Şaban ayında (Aralık 623-Ocak 624) 313 kişilik ordusuyla Bedir'e doğru yola çıkmıştı. Burası Medine'ye 145 (veya 160) km uzaklıkta bir panayır yeri idi. Yolda kervanın bir başka yolu takip ederek Müslümanlardan kurtulduğu anlaşıldı. Hz. Peygamber ashabıyla durumu istişare etti. Çünkü Mekke'den çıkan bin kişilik ordu kendilerine doğru geliyordu. Nasıl bir hatt-ı hareket takip etmeliydiler?

İslam ordusu yolda Zafiran denen vadiye geldi ve Rasulullah vadinin başlangıcında konakladı. Cebrail'in bildirmesine göre

üzerlerine bir ordu geliyordu. O durumu görüşmek, ashabın fikrini almak istedi. Şu an şartlar değişmişti. Niyet kervan iken, önlerine bir ordu çıkacaktı. Ashabına sordu:

“Ne dersiniz, Kureyş Mekke’den çıktı, hınç ve azgınlıklarıyla geliyorlar, sizce kervan mı daha makbul, Kureyş ordusu mu?”

“Kervan” denilince Resul-i Ekrem’in yüzü değişti. Bu cevap hoşuna gitmemişti. Çünkü o, onların bilmediklerini biliyor, tercih etmediklerinde “hayır” olduğunu görüyordu. “Hayr-ı kesir için şerr-i kalil”den kaçılmamalıydı. Her ne kadar savaşta, bir kısım maddi, bedeni zararlar olsa da; böylece İslam küfrün istilasından kurtulacaktı. Bir Peygamber, elbette ashabı ve ordusu için en iyiyi isterdi.

Derken, önce Ebu Bekir, arkasından Hz. Ömer söz aldılar. İkisi de Rasulullah’ı desteklediler ve aynı manada iyi şeyler konuştular.^[194] Sonra Ensar’dan Mikdad b. Esved söz alıp onlara şöyle destek verdi:

“Ey Allah Resulü! Allah sana neyi emrettiyse onu yap. Vallahi İsrailoğulları gibi bizler; ‘git Rabbinle birlik ol! Düşmanlara karşı çık. Buradan kımıldamayız, otururuz.’ demeyiz. Biz deriz ki, ‘Sen ve Rabbin onlarla savaşınız, biz de birlikte savaşırız...”

Rasulullah bu konuşmalara memnun oldu. Fakat orduda bir isteksizlik vardı. İki Cihan Serveri ashabına döndü ve şöyle dedi:

“Ey insanlar, bana bir işaretle bulundunuz.”^[195]

Fikir ve kalpleri yavaş yavaş savaşma fikrine çekmek gerekiyordu. Şu nazik anda bir fitne olmamalıydı: O an Ensar’dan Sa’d b. Muaz ayağa kalktı, konuşanların verdiği işareti doğruladı. Ona iman ettiklerini, denize dalsa dalacaklarını, Ensar’ın harpten asla çekinmeyeceğini belirtti. Şu an savaşma konusunda, Muhacirler ve Ensar ittifak halindeydi. Sonra Sa’d son sözünü söyledi:

“Haydi, Allah’ın bereketi ile bizi yürüt!”

Ensar ve Muhacirler tek fikirde birleşmişti. Bunu gören ve çok sevinen Rasulullah, Sa’d’ın konuşmasından fevkalade hislendi:

“Yürüyün öyleyse! Size müjdeliyorum ki, Allah iki taifeden /gruptan birini bana vaat etti. Vallahi Kureyş’in tek tek düşüp uzanacağı yerleri şimdiden görür gibiyim.”^[196]

Bu açık bir zafer müjdesiydi. O kendi kendine gaybı bilemeyeceğine göre; Allah kendisine bu müjdeyi iletmişti. Kur’ân-ı

Kerim Enfal Sûresi'nin beşinci ayetinden başlayarak sekizinci ayetine kadar ashabın o günkü ruh hallerini şöyle anlatacaktı:

“Ganimetlerin taksiminden bazı kimselerin hoşlanmayışı; Rabbinin seni hak uğrunda (savaş için) evinden çıkardığı hale benzer: Çünkü gerçekten müminlerden bir topluluk (savaş) istemiyordu. Hak meydana çıktıktan sonra da onlar bu savaş hususunda, gözleri görürcesine ölüme götürülüyorlarmış gibi seninle mücadele ediyorlardı... Hâlbuki Allah, ayetleri ile hakkı ortaya çıkarmayı ve kâfirlerin kökünü kesmeyi diliyordu.”^[197]

Şu halde savaşın hikmeti; kâfirler istemese de İslam'ı yayıp yerleştirmek ve küfrü yok etmektir. Bir yandan Ebu Cehil'i, Bedir'e sürükleyen Allah, diğer yandan ümmetin firavununu ve ordusunu ortadan kaldırmak istiyordu.

10.1. Esirler ve Ganimetler

Bedir Savaşı sonunda Ümeyye b. Halef öldürülmüştü. Bundan başka gelişmeler de yaşandı. Bedir dönüşünde, Bedir'den iki mil uzaklıkta tüm esirler Rasulullah'a arz edilince o, Nadr b. Haris'in boynunun vurulmasını emretti ve Hz. Ali emri yerine getirdi. Nadr, Kur'ân'ın eskilerin esatiri/masal ve mitolojisi olduğunu iddia ederek İslam'a karşı çıkardı, müthiş bir İslam ve Rasulullah düşmanıydı. Mekke'de Fars masallarından kendisinin de böyle şeyler anlatabileceğini söyleyerek Kur'ân'a ve vahye karşı çıkıyordu.

Medine'ye yol alınırken Irkuzzubya'dan çıkıldığı sırada, Hz. Peygamber, Asım b. Sabit'e Ukbe b. Muayt'ın boynunu vurmasını da emretti. Ukbe, Mekke'de Peygamberimizi boğmaya kalkmış ve öldürmek istemişti. Hicret sonrası da, Rasulullah'ı bir savaşta öldüreceğine karar verip, bu konuda bir şiir bile kaleme almıştı. Neden diğerleri değil de kendisinin öldürüldüğünü sorunca Rasulullah ona şu karşılığı verdi:

“Allah'a ve Resulüne olan düşmanlığından.”

“Beni öldürsen küçüklere kim bakacak?”

“Ateş (sana yeter). Git Asım vur boynunu.”

Boynu vurulunca Rasulullah, Allah'a, Resulüne düşmanlık ve inkârda ve kendine işkence etmekte onun kadar kötü/ileri birini bilmediğini belirtti.^[198]

Müşrik esirlerden Ma'bed b. Vehb de Medine dönüşünde Hz. Ömer'e "*Ömer, siz galip geldiğinize mi kanisiniz, Hayır, Allât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki...*" deyince Hz. Ömer tarafından öldürüldü. Zaten Hz. Ömer başından beri esirlerin öldürülmesi taraftarıydı.^[199]

Müslümanlar yetmiş esir almışlar, bunun yanında birçok kırmızı kadife, deri, harp aletleri, silah, giyim eşyası, yüz elli kadar deve ve on at ganimet alınmıştı. Develer içinde Ebu Cehil'in bindiği deve de vardı. Bu deveyi Rasulullah aldı. O gün "*Zülfikar*" adlı bir kılıç da ganimetler arasındaydı. O, Münebbih b. Haccac'ın kılıcıydı.^[200] Esirler arasında, Rasulullah'ın amcası Abbas, amcası oğlu Akil b. Ebi Talib, Nevfel b. Muttalib, Zeyneb'in kocası, damadı Ebu'l As b. Rebi de vardı. Musab b. Umeyr'in kardeşi, Kureyş bayraktarı Aziz de esirler arasındaydı.

Bedir Savaşı Müslümanların galibiyetiyle sona ermişti. Savaş günü Rasulullah, ikinci namazını Bedir'de kıldıktan sonra oradan ayrıldı. Bedir'e iki mil uzaklıktaki Üseyl'de geceledi. O gece esirlerin ellerinin bağlanmasına Hz. Ömer memur edildi. Yatsıdan sonra herkes istirahataya çekildi. Rasulullah bir türlü uyuyamıyordu. Amcası Abbas'ın ellerinin bağlı olması ve inlemesi ona çok tesir etmişti. Ashabı sordu:

"Ya Rasulallah niye uyumuyorsunuz?"

Abbas'ın inlemesi yüzünden."

Haberi olmadan Abbas'ın elleri çözüldü. Esir amca rahatladı ve inilti kesildi. Rasulullah hâlâ amcasını düşünmekteydi ve sordu:

"Abbas'ın iniltisini artık niye işitmiyorum?"

"Onun bağını çözdük."

"Bütün esirlerin bağlarını çözünüz."

Esirlerin hepsine aynı muamele yapılsın istiyordu. Böylece eşitlik ilkesini yerine getirmiş oluyordu.^[201]

Bedir'den ayrılan Rasulullah, Safra boğazını geçti ve Seyer denilen tepede bir ağaç altında konakladı. Ganimet mallarını süvarilere iki, yayalara birer hisse olmak üzere dağıttı. Kendisi de "*safiy/kumandanlık hakkı*" aldı. Bedir'de şehit düşenlere, vazifeli ve görevli olarak Medine'de kalanlara da pay ayrıldı. Ganimet taksiminde Müslümanlar ihtilafa düştü ise de, durum sonradan ayetlerle açığa kavuşturuldu.

Esirler hakkında hüküm olmayınca konu istişare edildi. Hz. Ebu Bekir fidyeye-i necatla, yani kurtuluş parasıyla af edilmelerinden yana oldu. Rasulullah da aynı görüşteydi. Habib-i Ekrem, Hz. Ömer'in görüşünü sorunca o buna karşı çıktı:

“Ey Allah Resulü, onlar Allah'ın düşmanıdır, seni yalanladılar, seninle savaştılar ve seni Mekke'den çıkardılar. Hepsinin boynunu vur.”^[202] Onlar küfrün başı ve sapıklığın önderidirler. Aziz ve Celil olan Allah, onları İslam'a çiğnetti ve ehl-i şirki zelil etti!”

İbn-i Kesir, Hz. Ömer'in Rasulullah'a şöyle dediğini nakleder:

“Vallahi ben Ebu Bekir'in gördüğü gibi görmüyorum. Lakin şöyle düşünüyorum ki, eğer filandan dolayı bana imkân tanırsan, -o bununla bir akrabasını kastetti- onun boynunu vururum. Akil'den dolayı Ali'ye imkân versen o da onun boynunu vurur. Filan kardeşinden dolayı Hamza'ya imkân versen, o da onun boynunu vurur. Böylece Allah kalplerimizde müşriklere karşı bir sevgi olmadığını bilir ve onlar onların büyükleri, liderleri ve komutanlarıdır.”^[203]

Rahmet Peygamberi, şefkatli ve merhametliydi. Bu konuda Hz. Nuh'a benzettiği Ömer'in görüşünü benimsemedi.^[204] Esirlerden dörder bin dirhem fidyeye alınıp salınmalarını emretti. Fidyesi üç bin, iki bin ve bin dirheme indirilen şahıslar da oldu. Ama sonradan inen ayetler, Hz. Ömer'in görüşünü desteklemişti.^[205]

Kurtuluş akçesine gücü yetmeyen ve okuma yazma bilen müşriklerin her biri, Ensar'dan on çocuğa okuma yazma öğreterek serbest bırakılacaklardı. Bu olay, müminlerin müşriklerle münasebetlerinde bir ölçü vermesi bakımından önemlidir:

Rasulullah, müşrik amcası Ebu Talib ve benzerlerinden İslam lehine faydalandığı gibi, Taif dönüşü müşrik Mut'im b. Adiy'in himayesinde Mekke'ye girmişti. Hicret sırasında, müşrik kılavuzla Medine'ye gelmişti. Şimdi, müşrikleri “teknik bir konuda” öğretmen tayin edebiliyordu.

Bu hadiseler “*Lâ tettehizü'l kâfirîne evliyâe = Kâfirlerle dost olmayınız*” ayeti hükmünün dışında olduğu gibi, gayr-i Müslimlerin iyi vasıflarından, bilim ve tekniklerinden İslam lehine yararlanmayı da gösterir. Onlardan bu şekilde faydalanmak kendilerini Müslüman etmediği gibi, Müslümanları da müşrik ve kâfir yapmaz.

Fen, teknoloji ve diğer ilimlerde yerine göre gayr-i Müslimlerden faydalanılabilir. *“İlim/hikmet müminin yitiğidir”* ve nerede bulunursa alınmalıdır.

Esirler hakkında fidye kararı alınması üzerine, Hz. Ömer’in görüşünü destekleyen Enfal Sûresi 67-69 ayetleri nazil olmuş, vahiy hiçbir Peygamberin, düşmanlarını ağır bir mağlubiyete uğratıp, *“kımıldanamaz hale getirmedikçe”* esir almasının doğru olmayacağını karara bağlamıştı. Ayetler üzerine Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir üzüldüler ve üzüntülerinden ağladılar.^[206]

Esirlerin biri konusunda Hz. Ömer bir şey düşünüyordu. Bu adam İslam hakkında kötü şeyler konuşan, ikna edici bir hatipti. Hz. Ömer bir gün Rasulullah’a şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Resulü, Beni bırak, Süheyl b. Amr’ın iki ön dişini çekeyim, böylece (konuşurken) dili çıksın ve senin aleyhine hiçbir yerde hatip olarak ayağa kalkmasın.”

Hz. Peygamber bunun üzerine şöyle buyurdu:

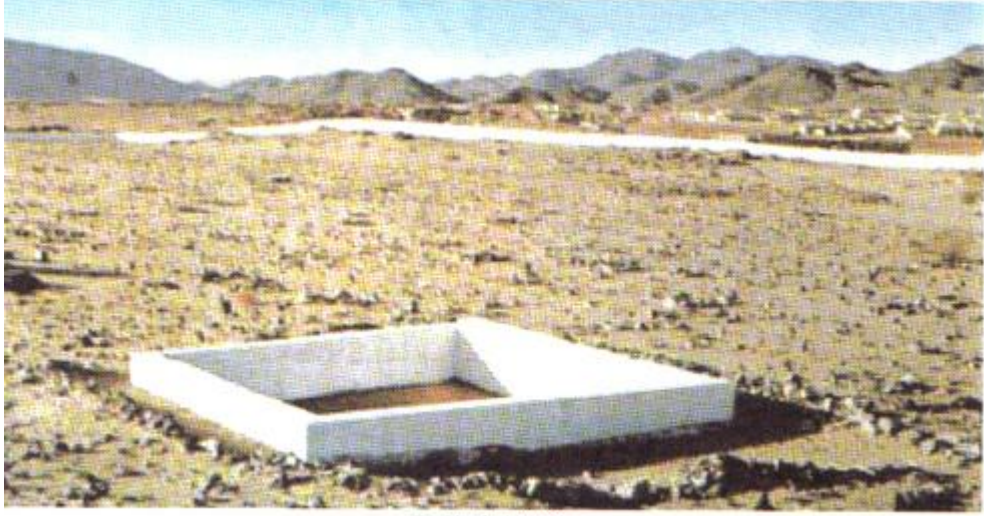
“Ben ona müsle yaparsam, nebi olsam da Allah bana müsle yapar.”

Müsle, bedenden bir organın kesilmesidir. Hz. Peygamber ölümlere müsle yapılmasını istemediği gibi, dirilere müseye de cevaz vermemektedir. Zaten o diri hayvandan yağ parçası kesmek (cebb) âdetini de yasaklamıştı. Cahiliyede bu yapılıyordu. Şimdi, esirlerden Süheyl’in iki ön dişinin çekilmesine de karşı çıkıyordu.

Yahut onun Hz. Ömer’e şöyle karşılık verdiği nakledilir:

“İnnehû ‘asâ en yekûme makâmen lâ tezümmühû= Olur ki o, bir gün senin kınamayacağın bir makamda bulunur.”^[207]

Böylece bir gün onun hatiplik kabiliyetiyle İslam’a hizmet edebileceğini söylüyordu. Gerçekten Süheyl, Rasulullah’ın vefatı sırasında Mekke’de önemli bir konuşma yapmış ve genel bir muhalefetin önüne geçmişti.

Bedir Şehitliği

Şekil 7: Bedir Şehitliği. Sarıçam, s. 160.

11. Hz. Fatıma'ya Talip Olunca

Hz. Fatıma, Peygamberimizin küçük ve sevgili kızıydı. Doğum tarihi ihtilaflıdır, onun Rasulullah'a Peygamberlik verilmeden veya Efendimiz otuz beş yaşlarında iken dünyaya geldiği nakledilir.^[208] Yürüyüşü, konuşması ve karakteri babasına benzerdi. Hz. Peygamber'e kırk yaşında vahyin geldiği kabul edilirse, Hz. Fatıma hicretin ikinci yılında on sekiz yirmi yaşlarında olmalıydı.

Hicretin ikinci yılı içinde (623-624) onu, Hz. Peygamber'den iki yaş küçük olan Hz. Ebu Bekir istemişti. O zamanlar; evliliklerde yaş farkı önemsenmiyordu. Rasulullah kızına dünür olan Hz. Ebu Bekir'e şu cevabı vermişti:

"Ebu Bekir, ben onun hakkında zuhur edecek ilahî hükmü bekliyorum."

Rasulullah kızını evlendireceği kimse hakkında bir işaret beklediğini belirtiyordu. Henüz bu işaret gelmemişti. Onu kendi fikriyle değil, Allah'tan gelecek işarete göre evlendirecekti. Hz. Ebu Bekir, kızı Ayşe'yi Hz. Peygamber'e vermişti. Hz. Fatıma kendisine nasip olsaydı, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) damadı olacaktı. O, Hz. Fatıma'yı istediğinde bekâr değildi ve Hz. Fatıma ilk hanımı olmayacaktı. Hz. Ebu Bekir bu durumu Hz. Ömer'e anlatınca o *"seni reddetmiş"* dedi. Hz. Ebu Bekir de ona şunu teklif etti:

"Fatıma'yı Rasulullah'tan bir de sen iste."

Hız. Ebu Bekir “*bana olmadıysa ona da olmasın*” diye düşünmüyordu. O ve Hız. Ömer iki yakın arkadaştı. Hız. Peygamber kızını ona verebilirdi. Teklif Hız. Ömer’in aklına yattı. Gitti, küçük kızı Hız. Fatıma’yı Resul-i Ekrem’den istedi. Fakat Rasullullah’tan aynı cevabı aldı. Demek Allah Resulü bu konuda hâlâ ilahî bir işaret almamıştı.

İlk Müslümanlardan iki büyük kişinin, Hız. Fatıma’yı istediğı Medine’de duyuldu. Bu kez Haşimoğulları Hız. Ali’yi “*sen de iste*” diye harekete geçirdiler. Belki Hız. Peygamber kızını evinde yetişen, oğlu gibi sevdiği, kendi ahlâk ve karakterindeki Ali için bekletiyordu? Hız. Ali, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer gibi değildi. Onlar kendisinden hem yaşlı, hem de birden çok kadınla evli idiler. Ali ise henüz bekâr ve gençti. Ama bu konuda tereddütleri vardı. Bu konuda kendisini harekete geçirenlere şöyle dedi:

“Ebu Bekir ve Ömer geri çevrildikten sonra, ben de reddedilmekten emin değilim.”

Yine de içinde bir ümit ışığı taşıyordu. Hız. Fatıma için dünür olmaya karar verip; kendisi Rasullullah’a gitti ve önüne oturdu. Fakat ondan utanıyor, bir türlü konuya giremiyordu. Resul-i Ekrem sıkıntısını anlamışçasına sordu:

“Niye geldin, bir ihtiyacın mı var?”

Hız. Ali, tek kelime demeden başını önüne eğdi. Allah Resulü gülümseyerek bir tahminde bulundu:

“Her halde Fatıma’yı istemeye geldin?”

“Evet.”^[209]

Şekil 8: Hz. Fatıma'nın Hırkası. Topkapı Sarayı, Mukaddes Emanetler koleksiyonu içinde yer almaktadır. Bkz. <http://www.haber7.com>.

Hz. Ali o sırada yirmi beş yaşındaydı ve ilk evliliğini yapacaktı. Durumu kızı ile görüşen Rasulullah, Ali'nin kendisi için dünür geldiğini ona duyurdu. Kızının bu konuda sustuğunu görünce, Fatıma'nın ona gönüllü olduğunu anlamıştı. Durum üzerine Hz. Fatıma'yı Hz. Ali'yle evlendirdi. [210]

12. Hz. Ömer ve Ebu Süfyan'ın Diyalogu

Hicretin üçüncü yılı Şevval ayı sonlarında (Mart sonları 625) Medine yakınında Uhud Dağı'nın güneyinde müşriklerle Müslümanlar savaşımlar, savaş sonunda İslam ordusu yenilmişti. Yenilgi sırasında Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyir b. Avvam, Hars b. Simme ve Müslümanlardan bir topluluk dağın güney yamacına tırmandılar. Burası can güvenliği açısından elverişliydi. Düşman atlıları dik kayalığa tırmanamazdı. O sırada Allah, buradaki Müslümanlara bir sekinet indirdi. Onlarda artık korkudan eser yoktu.

Müslümanları iman sekineti ve emniyeti bürüdüğü sırada, karaya çalan kısırağı üzerinde “hamiyet-i cahiliye” psikolojisi içinde; müşrik başkomutan Ebu Süfyan ve birkaç Kureyşli Hz. Peygamber'in

çekildiği kayalığın eteğine, Müslümanların aşağı tarafına geldiler. Ebu Süfyan zaferden emin ve mağrur bir eda ile at üstünden bağırdı:

“Aranızda Muhammed var mı?”

İki Cihan Serveri ashabının yanındaydı. Fakat şu sırada “var” demek tehlikeli olabilirdi. Müşrik başkomutana kimseden cevap gelmedi. Herkes Rasulullah’a baktı. O işaretle cevap verilmemesini istiyordu. Başkomutan yeniden sordu:

“Aranızda Muhammed var mı?!”

Yine suskunluk bozulmadı. Üçüncü kere sorunca Rasulullah ashabı ikaz etti:

“Ona cevap vermeyin!”

Belki birileri hislerine yenilip ona cevap verebilirdi. Zaten Ebu Süfyan, Muhammed’in (a.s.m.) orada olabileceği şüphesiyle soruyordu. Sonra yine bağırdı:

“Aranızda Ebu Kuhafe’nin oğlu var mı?”

Ebu Bekir’i soruyordu. Muhammedü’l-Emin öldürüldüyse Ebu Bekir müminleri örgütler, yeniden canlandırabilir ve bu davayı sürdürebilirdi. Onun Hz. Peygamberden sonra Ebu Bekir adını anması, onu ikinci adam olarak gördüğüne işaret eder. Bu sorusunu üç kez tekrarladı ama cevap alamadı. Rasulullah müsaade etmiyordu. Hz. Ebu Bekir’in hayatta olduğu Ebu Süfyanca bilinse, belki kuvvetlerini buraya yığacaktı? Aynı ses bu sefer şöyle sordu:

“Aranızda Ömer yok mu?”

Yine cevap alamadı. Demek Ebu Süfyan’a göre, Hz. Ömer Müslümanların en güçlü üçüncü adamıydı ve İslam’ın aşılmaz bir kalesiydi. Ebu Bekir yoksa o Müslümanları yeniden ayağa kaldırabilir ve bu davanın yürümesini ve misyonunu üstlenebilirdi. Soru üç kere tekrarlandı. Rasulullah yine uyarıyordu:

“Sakın ona cevap vermeyin!”

Ebu Süfyan sorularına cevap alamayınca, gönül huzuru ile şu kanaate vardı:

“Her halde bunların hepsi öldürülmüş. Sağ olsalardı cevap verirlerdi.”

Ebu Süfyan sorduklarının öldürüldüğü kanaatine vardı. Onun açısından sorduklarının yaşamaması sevindiriciydi. O sırada Hz. Ömer kendini tutamadı:

“Yalan söylüyorsun ey Allah’ın düşmanı! Söylediklerinin hepsi sağdırlar ve buradadırlar. Allah seni hor ve hakir etmek için onları sağ bıraktı!”

Ebu Süfyan buraya büyük bir hırs ve intikam alma duygusu ile gelmişti. İçinde, ayet-i kerimenin de ifade ettiği gibi *“hamiyet-i cahiliye”* vardı ve *“cahiliye ateşi”* iyice alevlenmişti. İşte savaş tanrısı Hübel ve dini, bu gün muzaffer ve galipti. Ona göre Kureyş bu gün, Bedir yarasının ve mağlubiyetinin acısını, özellikle Hübel’in yardımıyla çıkartmıştı. O gün Ebu Süfyan’ın Taif’teki Allât ve Kızıl Deniz kıyısındaki Menat putunu kolları arasında taşıdığına dair rivayetler de vardır. Bunlar putların asıllarının küçük birer kopyası olmalıdır. Çünkü asılları daha büyük ve kolayca taşınamayacak haldedir. Fakat o burada özellikle Hübel’e vurgu yapacaktı. Hz. Ömer’in sözleri üzerine şöyle bağırdı:

“Yevmün bi yevmi bedrin, elâ inne’l-eyyâme düvelün = Bu gün (Uhud günü); o gün’ün (Bedir’in) karşılığıdır! İyi bilin ki zafer günleri döner!”

Arkasından ekledi:

“A’li Hubelu = Yükselt dinini Hübel!”

Hübel, Mekke’ye ilk getirildiğinde, yağmur getirmesi ve düşmanlara karşı yardım etmesi amacıyla Harem’e dikilmişti. Şimdi Ebu Süfyan bu yardımın gerçekleştiğini düşünüyordu. Kanaatine Hübel, zaferle dinini/putperestliği yüceltmmişti.

Hz. Ömer yine sabredemedi. Onda da büyük bir *“hamiyet-i İslamiye”* vardı. Rasulullah’a sordu.

“Ona cevap vereyim mi?”

“Kalk ona cevap ver; ‘Allâhu a’lâ ve Ecell’ = Allah en yüce ve en büyük’ de”

Hz. Ömer direktifini yerine getirdi. Allah en yüce ve en büyüktü. Muhatabı ona karşılık verdi:

“Lenâ’l-uzzâ lâ uzzâ leküm = Bizim Uzzâ’mız var, sizin yok!”

Gerçekten Ebu Süfyan’a göre, Müslümanlar ilahlar yönünden yoksul ve fakirdiler. Onların bir Allah’ı vardı. Oysa Kureyş üç yüzden çok ilaha tapıyordu. Bunlardan biri de Mekke’nin güneyinde Batn-ı Nahl’de bulunan büyük putlardan biri olan Uzzâ idi. Onların bir Uzzâ’sı bile yoktu. O, ilahlarının sayısı ve çokluğu ile övünüyordu.

Hz. Ömer bu kez ona şöyle dedi:

“Allâhu mevlânâ lâ mevlâ leküm = Allah bizim Mevlamız, sizin de Mevlanız yok!”^[211]

Mevla; dost, yardımcı, Rab gibi manalara geliyordu. Ebu Süfyan bu cevabın altında kalmadı:

“Bir gün yenildik, bir gün yendik. Bir gün üzüldük, bir gün güldük. Hanzala’yı Hanzala’ya, filanı filana karşı öldürdük.”

O Bedir’de yenildiklerini ama şimdi yendiklerini söylüyordu. Bedir’de öldürülenlerin intikamını almıştı. Uhud’da Hanzala b Ebu Amir öldürülmüş ve böylece Bedir’de öldürülen oğlu Hanzala’nın intikamı alınmıştı.

Hiz. Ömer de Allah Resulü’nün direktifiyle ona şunları söyledi:

“Biz seninle bir değiliz. Bizim ölülerimiz cennette, sizin ölüleriniz cehennemde!...”

Ebu Süfyan, artık sesin sahibini iyice tanımıştı. Fakat arada epeyce mesafe vardı Hiz. Ömer’e seslendi:

“Yanıma doğru gel Ömer!”

Hiz. Ömer Rasulullah’ın müsaadesiyle ona doğru yaklaştı. Ebu Süfyan sordu:

“Allah aşkına doğru söyle! Muhammed’i öldürdük mü?”

Onun öğrenmek istediği en önemli şey buydu. Eğer bu gerçekleşmişse tüm düşmanlıklar kapanabilirdi. Hiz. Ömer onun sevincini kursağında bıraktı:

“Hayır! Vallahi onu öldürmediniz! O şu an dediklerimizi işitiyor.”

Ebu Süfyan gerçeği öğrenmişti. O savaş sırasında Muhammed’i öldürdüğünü iddia eden İbn-i Kâmia’nın sözlerinden dolayı hâlâ tereddütlüydü. Sonra insanlık dışı bir uygulamadan söz etti:

“Ölülerinize müslle yapıldı! Vallahi buna ne memnun oldum, ne kızdım, ne yasakladım, ne de emrettim.”

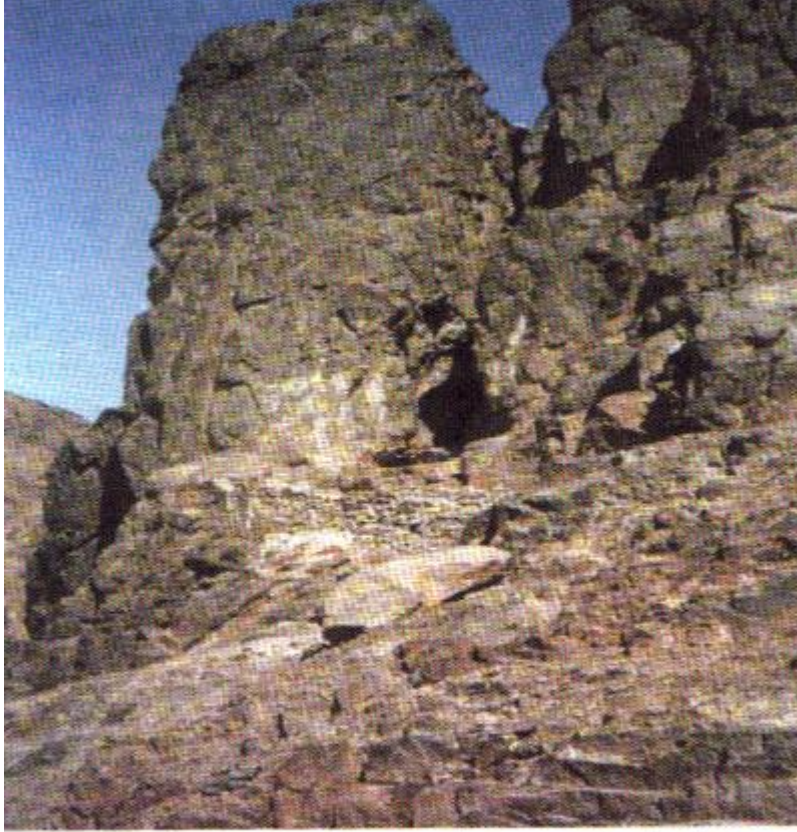
Ardından atının dizginini çekti ve oradan ayrılırken son olarak şunları söyledi:

“Gelecek yıl da Bedir’de buluşmaya, çarpışmaya söz veriyoruz!”

Zafer heyecanı ve Müslümanların bir daha toparlanamayacakları kanaatiyle söz veriyordu. Hiz. Ömer, Rasulullah’a bakıp müspet işaretini alınca *“olur!”* dedi.^[212]

Ebu Süfyan ve arkadaşları, atlarını mahmuzlayıp oradan ayrıldılar. Allah Uhud’a çıkmalarına ve Medine’ye girmelerine müsaade etmemişti. Düşman açısından bu bir tehlikeydi; sabahleyin, ayrıca

savaş öncesi üç yüz kişinin Medine'ye gittiğini görmüşlerdi. Bunları Hz. Peygamber'in oraya gönderdiğini, Medine'de taze kuvvetler olduğunu düşünüyorlardı. Zaferi kazanmışken müminler yeniden toparlanıp, kendilerini mağlup edebilirlerdi. Müşrikler, açık bir galibiyet elde etmelerine rağmen, Allah kalplerine korku attı ve harp meydanında fazla kalmadan Mekke'ye doğru hareket edeceklerdi.

Uhud dağında Hz. Peygamber ve arkadaşlarının sığındığı mekandan bir görünüş

Şekil 9: Uhud Savaşı yenilgisinden sonra Rasulullah ve yanındakilerin sığındığı kaya aralığı. Hz. Ömer buradan, aşağı doğru seslenerek Ebu Süfyan'la konuşmuştu. Sarıcık, Çağrı- Medine, s. 123.

Kureyş ordusu galip olduğu halde, neden çarçabuk savaş sahasından ayrıldı? Bunun birkaç önemli sebebi vardır:

1) Onlar ikinci bir karşılaşmada yenilebileceklerini düşünüyorlardı. Nitekim Safvan b. Ümeyye Akik'teki istişarede onlara; *"gerçekten bu topluluğu iyi vurdunuz. Öyleyse galip olduğunuz halde geri dönünüz"* demişti. Bedir'de Müslümanların galibiyetten sonra kendilerini takip etmeyip, riske girmeden oradan ayrıldıklarını, kendilerinin de bu yolu izlemelerini söyledi. Bu görüş kendileri açısından mantıklıydı.

2) O gün Kureyş ordusunda yer alan Amr b. As; daha sonraları dönüş konusunda şunları söylemişti:

“...Kureyşliler (Akik’te) durumu aralarında istişare ettiler: ‘Döner gidersek galebe bizde olur’ dediler. Ayrıca, Evs ve Hazreç’ten; savaştan geri kalanlar olduğu halde, Übey’in insanların üçte biriyle (savaş öncesi Medine’ye) geri dönüşü bize ulaşmıştı. (Bunu biliyor ve bundan korkuyorduk.) İçimizde yaralılar varken, dönüp üzerimize saldırma(ma)larından emin değildik. Atlarımızdan çoğu da, oklardan dolayı yaralanmıştı.”^[213]

Amr b. As’a göre, savaş öncesi İslam ordusundan ayrılıp giden 300 kişi, Kureyş ordusundaki yaralılar ve atların çoğunun da özellikle okçular tarafından yaralanması, onların geri dönüşünde etkili faktörlerdi.

3) O gün müşrik ordu içinde yer alan Fihirli Dırar b. Hattab’ın açıklamalarına göre; Kureyş ordusu henüz savaş öncesi bile, Medine içinde olacak bir çarpışmada kaybedeceklerini biliyorlar ve şöyle düşünüyorlardı:

“Biz Uhud’a geldiğimizde ‘eğer onlar kalelerinde otururlarsa, oraları birer sığınak halinde olduğundan, onları yenmeğe yol bulamayız, bir müddet oturur, sonra döner gideriz, Eğer kalelerinden çıkıp yanımıza gelirlerse, onları yeneriz.”^[214]

Buradan ortaya çıkıyor ki; onlar Medine içinde olacak bir karşılaşmada zaferden ümitli değillerdi.

4) Medine’de bir müddet daha kalmaları durumunda, yiyecek sıkıntısı çekebileceklerini eklemek de gerekir. Çünkü Medine’ye saldırdıklarında, hemen sonuç almaları şüphelidir. Kuşatma uzun sürerse, yiyecek sıkıntısı baş gösterebilirdi. Onlar buraya uzun süre kalmak üzere gelmemişlerdi ve erzak stokları yoktu. Bu gibi sebeplerle galibiyetten sonra, savaş sahasında fazla kalmayı ve Medine’ye saldırmayı gereksiz görmüşler ve oradan ayrılmışlardı.

Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra bütün savaşlarda Rasulullah’ın yanında yer almıştı. Uhud’da görüldüğü üzere en tehlikeli bozgunda bile onun yanından ayrılmamıştı.

13. Hz. Hafsa’nın Yeni Evliliği

Hicretin üçüncü yılının sekizinci ayı Şaban (Ocak-Şubat 625). Bir gün Hz. Ömer Hz. Osman’a uğradı. Derken söz Hz. Osman’ın

hanımı Rukiye'nin vefatına geldi. Hz. Rukiye, Bedir zaferi müjdesi geldiği gün vefat etmişti. Hatta kocası, hanımı hasta olduğu için Hz. Peygamber'in oluru ile savaşa katılamamıştı. Hz. Ömer, onun üzüntüsünü hafifletmeyi de düşünerek, yirmi iki yaşındaki dul kızı Hafsa'yı kendisine teklif etti:

“Osman, istersen sana Hafsa'yı nikâhlayayım.”

Hz. Hafsa, Kâbe'nin yeniden yapıldığı yıl; Hz. Muhammed otuz beş yaşlarındayken doğmuş, kocası Sehmlî Huneys b. Huzafe, hicretin ikinci yılında Bedir Savaşı'nda yaralanmıştı. Ordu Medine'ye dönünce vefat etti. Diğer yandan Hz. Osman'ın Hanımı Rukiye de Bedir Savaşı sonrası ölmüştü. Olayın üzerinden dokuz on ay geçmişti. Hz. Osman teklif üzerine şu karşılığı verdi:

“Bir düşüneyim!”

Bir kaç gün sonra da kararını Hz. Ömer'e şöyle açıkladı:

“Şu an evlilik yapamayacağım ortaya çıktı.”

Bu sözlere göre o şu an bir evlilik yapmak istemiyordu. Hz. Ömer bu açıklama üzerine üzölmüştü. Önerisi Hz. Osman tarafından kabul görmüyordu. Ardından aynı teklifi Hz. Ebu Bekir'e de yaptı. Elli yaşlarında olan Hz. Ebu Bekir teklif üzerine bir şey söylemediği gibi, daha sonra kararını da bildirmedi. Hz. Ömer buna da üzölmüştü. Bir gün gidip olanları Rasulullah'a anlattı. Peygamberimiz ona beklemediği bir teklifle karşılık verdi:

“Sana Osman'dan daha hayırlı bir damat, Osman'a da senden daha hayırlı kayınpeder söyleyeyim mi?”

Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in genç yaşta dul kalan kızının evlenmesi için yardımcı olacaktı. Onun düşündüğü kişi herhalde iyi birisi olurdu. Hz. Peygamber onun problemiyle ilgileniyordu. Ömer sevinmişti. Bu mutlu haberi hemen öğrenmek istiyordu:

“Söyle ya Rasulallah.”

Rasulullah ona bir sürpriz daha yaptı:

“Sen kızın Hafsa'yı bana, ben de kızım Ümmü Gülsüm'ü Osman'a nikâhlarım.”

Bu açıklama Hz. Ömer'i çok sevindirmiş olmalıydı. Rasulullah kızı Hafsa'yı kendi için düşünüyordu.^[215] Hz. Ömer Hz. Peygambere damat olamadı ise de kızını ona verecek ve Rasulullah onun damadı olacaktı. Bu durum hem Hz. Ömer için, hem de genç yaşta dul kalan kızı için önemliydi. Çok geçmeden bu evlilik gerçekleşti.

Rasulullah'ın bu evlilik öncesi hayatta olan iki hanımı vardı. Bunlardan ilki, Mekke'de iken evlendiği beş çocuklu bir kadındı: Sevede bint-i Zem'a. O Mekke'de Allah Resulü ile evlendiğinde elli yaşın üzerindeydi. Rasulullah'ın diğer hanımı da Hz. Ebu Bekir'in kızı Hz. Ayşe'ydi. Mescid-i Nebevi'nin yapılmasından sonra dokuz yaşında iken Hz. Peygamberle Medine'de evlenmişti. Yirmi beş yaşlarında olan Hz. Hafsa; elli beş, elli altı yaşlarında iken Hz. Peygamber'le evlenmiş oluyordu. O Rasulullah'ın hayatta olan üçüncü hanımı olacaktı. Böylece Hz. Peygamber hem Hz. Ebu Bekir'in, hem de Hz. Ömer'in kızlarını alarak onlarla hısımlık kuruyor ve onlarla daha yakın oluyordu.

Diğer yandan kızı Rukiye'den sonra kız kardeşi Ümmü Gülsüm, dokuz on ay önce ölen Rukiye'nin evine gelin gitti. Hz. Osman'a "Zinnûreyn= İki Nur Sahibi" unvanı verildi. Hz. Peygamber, Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in iki oğlu Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı. İki damat, henüz onlarla gerdeğe girmeden Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, önce Rukiye'yi, sonra da diğerini Hz. Osman'a nikâhlamış oluyordu.^[216]

Cahiliye devrinde iki kız kardeş aynı anda bir nikâhta tutulabiliyordu. Fakat İslamiyet bunu yasaklamış, baldızla evliliği kız kardeşin ölümü üzerine yapmayı helal saymıştı. Hz. Osman'ın evliliğinde de böyle bir durum yaşanmaktaydı.

Rasulullah'ın Hz. Hafsa ile evlenmesinden sonra, bir gün Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'e Hz. Hafsa ile ilgili konuyu açtı ve şöyle dedi:

"Belki Hafsa'yı bana teklif edip sana bir cevap vermeyince, içinde bana karşı bir şeyler duymuşsundur."

"Evet."

"Rasulullah, bana arz ettiğin konuda, sana dönmemi engellemiş olmadı. Ancak Rasulullah bana bu konuyu açtığı için, Rasulullah'ın (a.s.m.) sırrını açığa çıkarmak istemedim. Rasulullah onu (Hafsa'yı) bıraksaydı kabul ederdim."^[217]

Hız. Ebu Bekir, Rasulullah'ın Hz. Hafsa ile evleneceğini bildiğinden Hz. Ömer'e müspet cevap vermediğini açıklamış oluyordu. Böylece Hz. Ömer Hz. Ebu Bekir'in Hafsa konusunda neden kendisine dönmediğini anlamış oluyordu.

Hiz. Hafsa'nın evliliğinde bazı noktalar dikkat çekmektedir: 1) Hiz. Hafsa o devrin okuma yazma bilen hanımlarından biriydi. Akrabalarından Şifa Hatun Mekke'de kendine okuma ve yazma öğretmişti.^[218] Hiz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları hakkında bize, önemli miktarda sahih hadisin ulaşmasına vesile olmuştu. Ond an gelip kitaplara geçen hadislerden dördü müttefakun aleyhtir. Sadece altmış hadisi Müslim'in *Sahih*'inde bulunur. Ellisi de diğer kitaplarda yer alır. Onun en iyi hizmeti olarak bunu görmek gerekir.

2) Hiz. Ömer'in evlendirmek üzere kızını teklif etmesi, hadis kitaplarında bir kimsenin kızını veya kız kardeşini iyi kimselere teklif edebileceğinin bir örneğ i olarak yer alır.

3) Allah Resulü yakın dava arkadaşlarına kız verir ve onlardan kız alırdı. Böylece, onlarla daha çok yakınlaşmak imkânı doğuyordu. Hiz. Hafsa ile olan evliliğ i de bunun örneğ iydi.

4) Bu evlilikle Hiz. Ömer, Rasulullah'ın kayınpederi oldu. Evlilikle sıhriyet/hısımlık gerçekleş ti. Hiz. Ömer'i değerlendiren bir de onu Rasulullah'ın (a.s.m.) kayınpederi olarak görmek gerekir. Hiz. Peygamber (a.s.m.) evlilik yoluyla akraba olduklarına ve tüm ashabına karşı, Müslümanlardan hep saygı ve sevgi istemişti. Bir hadis-i şeriflerinde o şöyle buyurmuştu:

"İhfizûnî fî ashâbî ve eshârî...= Ashabım ve sıhrlarım/kız alıp verdiklerim konusunda beni (hukukumu) koruyunuz. Kim onlar hakkında beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah da onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir ve onu azapla yakalaması yakındır."^[219]

Sıhrlar/hısımlar hakkında onu korumak da; bunlara sebbetmemek, haklarında kötü konuşmamak, kendilerini kınamamak ve düşman olmamaktır. Zemahşeri'ye göre, 'eshar/hısımlar' içine hem hanımın, hem kocanın ehl-i beyti/ailesi girmektedir.

14. Hiz. Ömer'in Muhaliflere Tepkisi

23 Mart 625'teki Uhud mağlubiyeti üzerine, münafık Abdullah b. Übey ve takımı yenilgiye sevinmişlerdi. Abdullah b. Übey Uhud'da burnu kopan ve Rasulullah'ın altından bir burun yapmaya müsaade ettiğ i oğ lu Abdullah'a suret-i haktan görünerek şöyle diyordu:

“Görüşüme kulak asmayan, gençlerin sözüne uyan Muhammed’le Uhud’a çıkmasaydın, bu felakete uğramazdın. Vallahi işin buraya varacağını görür gibiydim.”

Münafıkların bir özelliği de, aslında kadere ve kazaya inanmamalarıdır. Hâlbuki ayette ölecek olanların evlerinde bile olsa ölecekleri belirtilir. Oğlu, babasının Rasulullah’la arasını açmak istediğini biliyor ve şöyle cevap veriyordu:

“Allah’ın, Resulüne ve Müslümanlara yaptığında muhakkak bir hayır (ciheti) ve hikmet vardır.”^[220]

Bütün işler Allah’a döndüğüne göre, Uhud mağlubiyeti bilinen ve bilinmeyen hikmetleri ile Allah’ın iradesi ve ilmi dâhilinde olmuştu. Allah, Hakîm olduğundan hikmetli iş yapardı. Meşhur münafık, şehitler hakkında da ileri geri konuşuyordu:

“Yanımızda bulunsalardı, öldürülmezlerdi.”

Hâlbuki gaybı Allah’tan başkası bilemezdi. *“Yanımızda bulunsa şöyle olurdu”* gibi sözleri manasızdı. Yahudiler de münafık başını şöyle destekliyordu:

“Hiç bir peygamberin bu şekilde ne yenildiği, ne de kendisi ve arkadaşlarının böyle yaralandığı görülmüştür.”

Sözde Müslümanlarla Yahudiler birlikte çalışıyor, sürekli Hz. Peygamber ve müminlerin aleyhinde konuşuyorlardı. Mağlubiyet dillerini açmıştı. Müslümanlar, münafıkların kamuoyunu bulandırmalarından rahatsızdılar. Hz. Ömer bir gün bu ve benzer sözleri sarf edenlerin öldürülmesi için Resul-i Ekrem’den izin istedi. Rasulullah ise ona şöyle karşılık verdi:

“Ömer, şüphesiz Allah dinini ve Resulünü üstün kılacaktır. Yahudiler, emniyetlerini sağlamaya söz verdiğimiz tebaamızdır, onları öldüremem”.

Hz. Peygamber yatıştırıcı, hikmetli ve makul bir cevap vermişti. O bir Peygamber, bir devlet başkanı olarak konuşuyordu. Allah günü gelince davasını üstün kılacak, İslam’ı bütün dinlere galip edecekti. Hz Ömer ekledi:

“Peki, şu münafıklar?”

“Onlar, Allah’tan başka ilah olmadığına, benim Allah’ın Resulü olduğuma şahadet ediyorlar değil mi?”

Evet, onlar dilleriyle şahadet getiriyorlardı. Fakat onların Müslümanlığı görünürdeydi. Hz. Ömer ve sağlam Müslümanlar bunu

fark ediyorlardı. Gerçekten Müslüman olan insan onların yukarıda söylediği şeyleri söylemez, Rasulullah’la savaşmaya giden insanların moralini bozmaz ve Allah’tan gelen musibetlere rıza gösterirdi. Hz. Ömer Rasulullah’ın manidar sorusuna karşılık şunları söyledi:

“Evet”

Ardından ekledi:

“Fakat onlar bunu kılıçtan korunmak için yapıyorlar ve bize köklü bir kinleri var.”

Aynı husus Münafıkûn Sûresi’nde de anlatılmaktaydı; onlar şahadetlerini canlarına, mallarına kalkan olarak kullanıyorlardı.^[221] Nihayet Resul-i Ekrem bu konudaki ölçüyü açıkladı:

“Ben, ‘lâ ilahe ilallah Muhammedün Rasulullah’ diyen kişiyi öldürmekten nehiy olundum...”^[222]

Uhud mağlubiyetinin Müslümanların hatalarından dolayı gerçekleştiğini kaydeden Âl-i İmran 165. ayeti, ayrıca Uhud yenilgisini şöyle değerlendiriyordu:

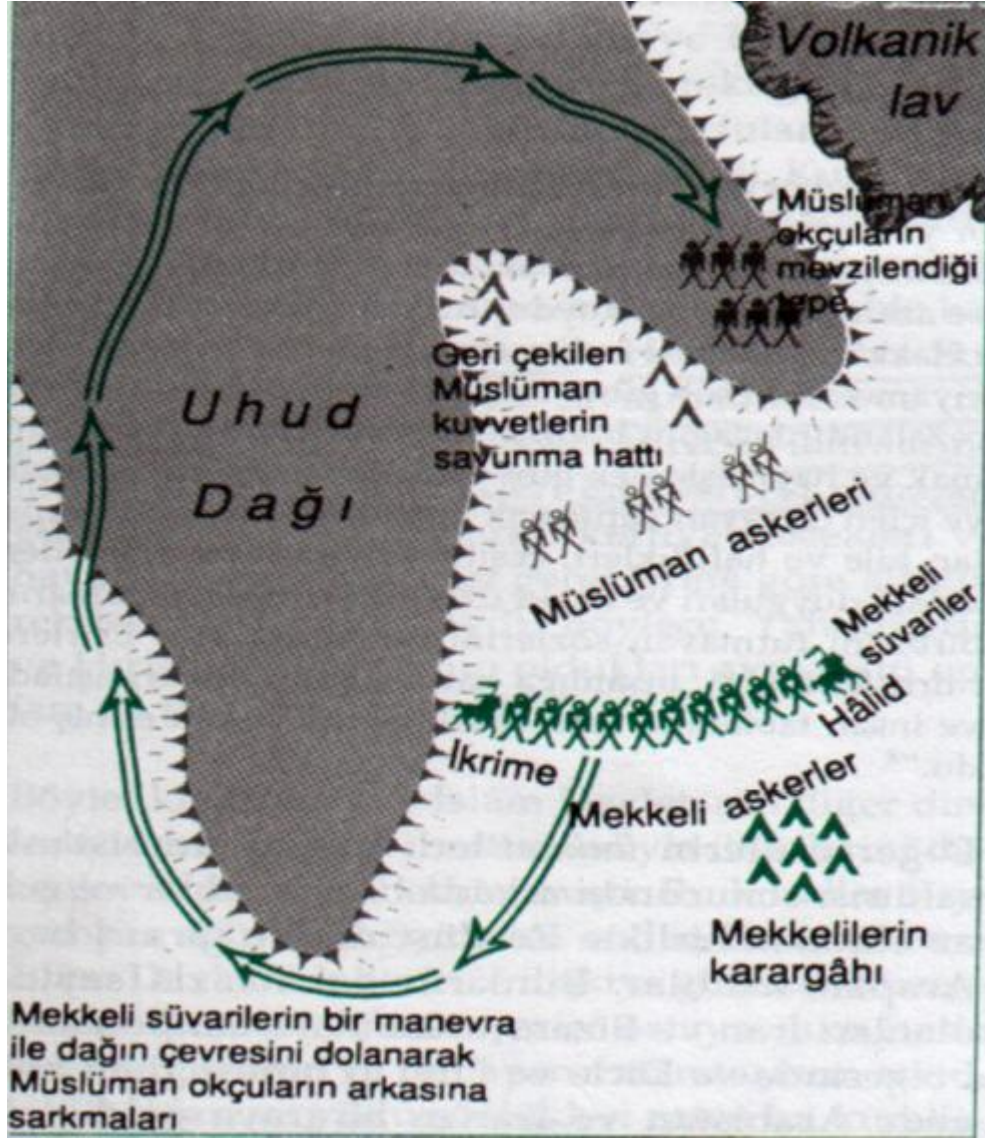
“Eğer size (Uhud’da) bir yara dokunmuşsa, Bedir’de o kavme onun kadar yara dokunmuştu. Günler/zaferler ki, biz onları insanlar arasında (leh ve aleyhlerine) döndürür dururuz. Yoksa Allah içinizden savaşanları (ve savaşmak istemeyenleri), güçlülere göğüs geren, harp meydanında sebat gösterenleri belli etmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız?”^[223] *“Evlerinde oturarak kardeşlerine: ‘Bizi dinleselerdi ölmeyeceklerdi’ diyen o adamlara deki: ‘Öyleyse ölümü kendinizden geri çevirin bakalım, sözünüzde doğruysanız.’*^[224]

1) Bu ayetlere göre, Müslümanlar bir yara almış, yenilmişlerse bu olmayacak şey değildir. Allah devirleri, zaferleri ve günleri kullarının bazen lehine, bazen aleyhine döndürür. Bunu normal karşılamak, büyütmemek gerekir. Münafıkların bunu büyütmesi yerinde değildir. Çünkü benzer bir durum Bedir’de Kureyşlilerin de başına gelmiştir. Üç yüz küsur kişilik bir kuvvet, kendisinden üç kat büyük bir kuvveti yenmiş ve onlara büyük bir yara aldırılmıştır.

2) Hem bu yenilgi, Allah için cihat edenleri ve savaşmak istemeyenleri belli etmek, güçlülere göğüs geren, dayanan, sabreden gerçek müminlerle münafıkları ayırmak, harp meydanında sebat gösterenlerle göstermeyenleri ortaya çıkarmak içindi ve bir imtihandı. Böyle bir imtihana girmeden, bu çetin soruları doğru

cevaplandırmadan; kolayından cennete girileceğini sanmak doğru değildi.

Abdullah b. Übey ve onun gibiler “*bizi dinleselerdi Uhud’da ölmeyeceklerdi?*” diyorlardı. “*hayat*” denen kudret mucizesini yaratan Yüce Allah olduğu gibi, onu istediği zaman, istediği yerde ve geçici olarak hayat sahiplerine bahşeden de O’ydu. Hayatı verirken zamanını bize danışmadığı gibi, ölümü vereceğinde de bize danışmıyor, istediği anda ruhları alıyordu. Her ne kadar insanlar, ölmek için bazı sebeplere başvursalar da, ölüm vakti gelmişse o zamanında gerçekleşecek, ecel ve kader değişmeyecekti. Bazı sebeplerle (ilaç, tedavi, tedbir vs.) insanların ölümü gecikiyor gibi görünse de, bu sebeplerdeki güç ve kudretten değil, ecelin gelmemesindendi. Gerçekten sebeplerde hakiki tesir olsaydı insanlar ölmezdi.

Şekil 10: Uhud Savaşı. Faruki, s. 221.

15. Bir Ziyaret ve Beni Nadir Gazası (4/625)

Resul-i Ekrem hicretin dördüncü yılı Rebiulevvel'inde (Ağustos 625), bir cumartesi günü Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyir b. Avvam, Talha b. Muaz, Sa'd b. Ubade ve Üseyid b. Hudayr'la Kuba köyüne gitti. Kuba, Medine'nin güneyinde ve ona yaya yürüyüşle yarım saatlik mesafede bir köydü. Hz. Peygamber ve yanındakiler orada Takva Mescidi'nde namaz kıldılar. O haftanın belli günlerinde

zaman zaman Kuba'ya gider, orada namaz kılar, Kubalılarla görüşür, geri dönerdi.

Oradan, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve yanındaki diğer sahabelerle Beni Nadir yurduna hareket etti. Burası Medine'ye iki mil (bir mil 1609 m) uzaklıkta, Mekke yolu üzerindeydi. Nadiroğulları, hisar ve kalelerinin içinde oturuyorlardı. Medine anayasasında onlar da bir taraftı. Rasulullah (a.s.m.) bir diyet hususunda onlardan yardım istemeyi düşünüyordu. Yurtlarına varınca ileri gelenlerini bir toplantı yerinde buldular. Yahudiler Müslüman grubu iyi karşıladılar:

“Hoş geldin ey Ebu'l-Kasım, niçin geldin?”

Allah Resulü konuyu açıkladı:

“Ashabımdan biri Amiroğulları'ndan olan, yanlarında amannamem bulunan iki kişiyi yanlışlıkla öldürmüş, diyetlerine yardımınızı istemeye geldim.” [\[225\]](#)

Bu istek antlaşma gereği yapılıyordu. Öldürme olayı şöyle olmuştu: Mâune faciasından deve gütmeye gittiği için kurtulan Amr b. Ümeyye, Medine'ye gelirken yolda iki kişiye rastlamış, onları arkadaşlarını şehit eden kabilelerden sanarak öldürmüştü. Gelip durumu Rasulullah'a anlatınca, onların Amiroğulları'ndan olduğu anlaşıldı. Amr b. Ümeyye, yanılmıştı. Yahudiler, diyet isteğini makul gördüler. Birbirlerine bakışıp şöyle dediler:

“Sana istediğin yardımı yaparız. Sen biraz otur, biz bir derlenip toparlanalım.”

Rasulullah (a.s.m.) yanındakilerle bir evin duvarı dibine oturdu, onların gelmesini bekliyordu. Diyet konusunda sonucu beklemeye başladı. Çok geçmeden, acele bir işini hatırlamış gibi kalktı ve oradan uzaklaşırken arkadaşlarına şöyle dedi:

“Ben gelinceye dek yerinizden ayrılmayın.”

Herkes onun tuvalet ihtiyacı gibi bir iş için kalkıp gittiğini sandı. Duvar dibinde kendisini beklemeyi sürdürdüler. Hâlbuki o, Hz. Cebrail'in ona verdiği bir haberi üzerine oradan uzaklaşmıştı. Derken Yahudiler geldiler ve söylenmeğe başladılar:

“Ebu'l-Kasım nerede kaldı?”

Rasulullah hâlâ dönmemişti. Yahudi büyüklerinden Huyey b. Ahtab söze karıştı:

“Ebu'l-Kasım acele etmiş, isteğini yerine getirecek, hatta ona yemek de verecektik.”

Müslümanlar ve Yahudiler, Allah Resulü'nün neden orada olmadığını bilmiyorlardı. Hz. Peygamber dönmeyince Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'e ve arkadaşlarına şöyle dedi:

“Burada ne bekleyip duruyoruz? Rasulullah (bilinmeyen) bir iş için kalktı gitti.”

Ayağa kalktı, Hz. Ömer ve diğerleri de ona uydular. Merak içinde Beni Nadir yurdundan ayrıldılar. Yolda gördükleri birine Rasulullah'ı sordular. Adam bilgi verdi:

“Onu ben Medine’de gördüm.”

Acaba Rasulullah neden oradan ayrılıp Medine'ye gelmişti? Neden kendilerinden beklemelerini istemiş ve gideceği yeri açıklamamıştı? Medine'ye varınca ilk olarak Hz. Ebu Bekir durumu öğrenmek istedi:

“Ey Allah Resulü, kalktın gittin, sebebini anlayamadık?”

Rasulullah Cebrail'in getirdiği haberi açıkladı:

“Yahudiler beni öldürmeyi tasarladılar, bunu Allah bana bildirince kalktım.”

Demek, Allah Resulü bir suikasttan kurtulmak için aniden yerinden kalkmış, onların beklemesini istemiş ve durumu haber vermenin tehlikeli olabileceğini düşünerek oradan ayrılmıştı. [\[226\]](#)

Yahudiler *“derlenip toplanalım”* diyerek duvar dibini terk ettiklerinde, bir köşeye çekilip suikast işini konuşmağa başladılar. Onlar için Allah Resulü'nün Medine'den yurtlarına birkaç kişi ile gelişi bir fırsattı. Kararlarını verdiler:

“Bu adamı şu andan daha elverişli bir durumda bulamazsınız. Hemen evin üzerine çıkmalı, üzerine bir kaya parçası bırakıp ondan kurtulmalıyız.” [\[227\]](#)

“Bunu kim yapacak?”

Amr b. Cıhhaş bunu üstlendi:

“Ben yaparım.”

O zamanlar bir insanın öldürülmesi çok önemsenen bir iş değildi. Ölme ve öldürme, her gün karşılaşılan şeylerdendi. Bu sırada Sellam b. Mişkem söz aldı ve kavmini uyardı:

“Kavmim, bu sefer sözümü dinleyin. Bundan sonra isterseniz her zaman bana muhalefet edin. Vallahi böyle bir işe girişerseniz, bu ona vahiyle bildirilir, kendimize yazık etmiş oluruz. Hem bu durum onunla aramızda olan antlaşmayı da ihlaldir.”

Görüldüğü gibi kimi Yahudiler Allah Resulü'nün gerçek peygamber olduğuna ve ona vahiy geldiğine inanıyorlardı. Ayrıca suikast Medine sözleşmesine de ihanetti. Sellam'ı dinlemediler. Nihayet, suikastçı dama çıktı, Yahudiler de oraya geldiler ama Rasulullah yoktu. Evet, durum Sellam'ın dediği gibi olmuştu. O sırada Kinane b. Sûriya fikir yürüttü.

“Muhammed niçin kalkıp gitti biliyor musunuz?”

“Hayır, bilmiyoruz, sen biliyorsan söyle!”

“Tevrat’a yemin ederim, planladığınız suikasttan Muhammed’e haber verildiğini biliyorum. Gelin kendinizi kandırmayın, O Allah’ın Resulü, peygamberlerin sonuncusu... Gelecek Son Peygamber’in sıfatları da buna tamamen uyuyor. Ondan önce sizinle çarpışan kimse olmayacaktır. Ben eşyalarınızı develere yükleyip göç ettiğinizi, çocuklarınızın feryatlarını, eviniz barkınızı bırakıp gittiğinizi görür gibiyim.” dedi ve ekledi: “Müslüman olun.”

Ona da kimse kulak asmadı. Aslında Kinane Tevrat bilgilerine dayanarak Allah Resulü’ne vahiy geldiğini, onun “Son Peygamber” olduğunu, Beni Nadir’le ilişkisini ve sürüleceklerini haber veriyordu.

[228]

Başarısız suikast girişimi üzerine Hz. Peygamber on beş gün Beni Nadir yurdunu kuşattı. Kuşatma iki hafta sürdü. Yahudiler yardım gelmeyince teslim olmayı kabul ettiler. Kale dışındaki bir kısım evlerin yıkılması ve hurmalarının kesilmesi ile Allah kalplerine bir korku tohumu ekmiş, bu tohum gün geçtikçe kalplerde büyüüp gelişmişti.

Sulh şartlarına göre, her üç kişiye bir deve verilecekti. Yahudiler harp aletleri, silahlar hariç develerine yiyecek ve içecek yükleyip gidecekler, Medine’yi, ev, bark ve hurmalıklarını, çok güvendikleri kalelerini terk edeceklerdi. Beni Nadir’in sürülmesinden söz eden Haşir Sûresi’nin on ikinci ayeti münafıkların onlarla Medine’den çıkmayacağını ve yardımda bulunamayacaklarını belirtir ve arkasından şu mesajı verir:

“Onların (Yahudilerin) yüreklerinde Allah’tan çok, sizin korkunuz var. Bu onların anlamaz bir kavim olmalarındandır. O Münafıklar ve Yahudiler, müstahkem kasabalarda yahut duvarlar arkasında, surlar içinde siperlenmeden sizinle topluca savaşırlar. Onların kendi aralarındaki çarpışmaları ise şiddetlidir.” [229]

Böylece Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyir b. Avvam, Talha b. Muaz, Sa'd b. Ubade ve Üseyid b. Hudayr tehlikeli bir suikasttan kurtulmuşlar ve bu olay Nadiroğulları'nın Medine'den sürülmesine sebep olmuştu. Allah hiç umulmadık şekilde onları Medine'den sürmüştü. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer görüldüğü üzere sürekli Rasulullah'la beraberdi. Ona gelen sıkıntılar, bela ve musibetler bu büyük sahabeler tarafından da göğüslenmekteydi. [230]

16. Kötülüklerin Anası ve Hz. Ömer (4/625)

Beni Nadir'in sürgün edilmesi sırasında, hicretin dördüncü yılı Rebiülevvel ayında (Ağustos-Eylül 625) içki kesin haram edilmişti. [231] Mekkeliler gibi, Medineli Müslümanlar da, kumar oynayıp, kazancını yerler, “*büsr*” denen hurma koruğundan, “*temir*” denen kuru hurmadan içki imal ederler ve içerlerdi. Yarımada'da içki alışkanlığı yaygındı. Habeşliler ve Yemenlilerde de içki vardı. Yemenliler baldan “*biti*”, arpa ve darıdan “*mizr*” adlı içkiyi elde ederlerdi. Habeşliler darıdan imal ettikleri “*ğubeyra*” içkisini kullanırlardı. [232] O zamanlar Mısır'da da “*henket*” denen bira yaygındı. Sarhoş ediciye, alışkanlık yaptığından dolayı “*akar*”, sarhoş ettiği için “*müskir*” deniyordu. Genelde şarabın adı “*hamr*”dı. Kalitelisine “*rahik*” adı veriliyordu. Medineliler daha çok “*fadîh*” adlı şarabı içerlerdi. Meyhaneye; hammâre, hânût veya dike deniyor, orada “*kayne*” denen şarkıcılar şarap sunuyordu. [233]

16.1. Hz. Ömer'in Tavrı ve Duaları

Zaman zaman Ensar içki ve kumarın durumundan Rasulullah'a soruyorlardı. Henüz içkiyi haram kılan vahiy gelmediği halde onlar onu bırakacak olgunluğa erişmişlerdi. Bir defasında da muhacir Hz. Ömer şöyle dua etti:

“Allah'ım içki hakkında bize açık ve kesin bir beyanda bulun.”

O da süregelen içki alışkanlığından muzdaripti. İçki konusunda açık ve kesin bir vahiy bekliyordu. Çünkü içki malı bitiriyor, akı alıp götürüyordu. Onun başka zararları da vardı. Onun duası üzerinden çok geçmeden içki hakkında şu ayet nazil oldu:

“Sana içki ve kumarı soruyorlar, deki; ‘Onlar da hem büyük günah, hem insanlar için fayda vardır. Günahları faydalarından büyüktür.’^[234]

Bu ayet-i kerime içki konusunda ilk indirilen ayetti. Ayete göre içkide hem büyük günah, hem de insanlar için bazı faydalar vardı. O üretiliyor, satılıyor ve ondan para kazanılıyordu. Bu açıdan ziraatçılar ve tüccarlar için bir gelir kaynağıydı. Ayrıca insanlar içkiyle tedavi yoluna gidiyorlar, soğuktan korunmak ve neşelenmek için onu içiyorlardı. Bu ayet üzerine müminler içki konusunda iki yönelim üzere oldular: Bir kısmı, zararına ve günahına bakarak içkiyi bıraktı. Bırakmayanlara göre ayette bir nehiy/yasaklama söz konusu değildi. Onlar da şöyle düşündüler:

“Bu ayete göre içki ve kumar bize haram değildir. Kumarın kazancını yiyelim, içkiyi içelim. Bunlardan dolayı da Allah’tan af dileyelim.”

Ayrıca durumu Allah Resulü’ne de danıştılar:

“Ey Allah Resulü, bırak da yüce Allah’ın buyurduğu gibi bundan faydalanalım.”

Ayette açık ve kesin bir hüküm yoktu. Bundan dolayı Resul-i Ekrem bu hususta görüş beyan etmedi ve sustu. Allah’ın kesin haram saymadığını o kendi başına yasaklayamazdı. Ama daha ilk ayetle birlikte içkiyi bırakanlar oldu. Nerdeyse Müslümanların yarısı bu ayete bakarak içkiyi bırakmıştı.

İçenler ona devam ediyorlardı. Gün içinde beş vakit namazın olması içenler açısından zaman zaman olumsuzluklara da kapı açıyordu. İçkili ve sarhoş halde namaza gelenler oluyordu. İçkiyle namaz bağdaşmıyor, içkinin akli götürmesi namazda okunan ayetlerde yanılmalara sebep oluyordu. Hz. Ömer, bu durumu hoş karşılamadı. Bu bağdaşmazlığa bakarak duasını tekrarladı:

“Allah’ım içki hakkında bize açık ve kesin bir beyanda bulun.”

O Allah’tan açık ve kesin bir beyan ve hüküm bekliyordu. İçki hakkında indirilen ilk ayet açık ve kesin bir mesaj vermiyordu ve yoruma açıktı. Onun duası üzerine bu kez bir başka ilahi mesaj geldi:

“Ey iman edenler, sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye, cünüp iken de yolcu olmanız müstesna, gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayınız.”^[235]

Ayet-i kerime inananlara sesleniyor, ilk ayetten bir adım daha ilerisine gidiyordu. Müminler artık içkili ve sarhoş olarak namaza gelmeyeceklerdi. Çünkü sarhoş olan ne dediğini bilemez ve ayetleri yanlış okurdu. Böylece sarhoş bir halde okunduğunda Allah sözü olan ayetler değiştirilmiş olduğu gibi, ayetlerin anlamları da değişirdi. Ayrıca namaz Allah huzuruna çıkmaktı. Onun huzuruna ibadet için çıkmak bir ciddiyet istiyordu. Ayrıca cünüp olanlar gusül abdesti aldıktan ve cünüplükten sıyrıldıktan sonra namaz kılableceklerdi.

Bu ayet-i kerime üzerine içkiye devam edenlerden bir kısmı daha içkiyi bıraktı. Namaza içkili olarak sarhoş bir halde gelinmesi, ona uygun olmayan şey hoş olmasa gerekti. Allah içkili olarak huzuruna çıkılmasını istemiyordu. Fakat ayeti başka türlü de anlayanlar da vardı: Onlar bu ayetin indirilmesi üzerine içkiyi bırakanlar gibi düşünmüyorlardı. Allah yalnız namaza içkili gelinmesini istemiyordu. Onlar içkiye devam edebilirler, ama namaza içkili ve sarhoş gelemeslerdi. Böylece problem çözülmüş ve vahyin gereği yerine getirilmiş olurdu. Diğer yandan, içkili ve sarhoş olarak namaza gelinemeyeceği hükmü, içkinin bol alınmasını ve içme zamanlarını sınırlamış oldu. İçkiye devam etmek isteyenler yine Rasulullah'a geldiler:

“Ey Allah Resulü, namaza yaklaşınca içmeyiz.”

Allah Resulü yine susuyordu. Zira ayet böyle yorumlanabilirdi. Artık ahabın çoğu, neredeyse üçte ikisi içkiyi bırakmıştı. Fakat geri kalanlar hâlâ içiyordu. Kesin hüküm olmayınca bunları suçlamak doğru olmasa gerekti. Artık her namaz öncesi bir ünleyici (münadi) insanları uyarmaya başladı:

“Hiç bir sarhoş namaza yaklaşmasın!...”^[236]

Böylece ayetteki “*lâ takrabu's-salâte ve entum sükâra = içkili sarhoş iken namaza yaklaşmayın*” emri yerine getiriliyordu. İçki kullananlar, artık namaz vakitlerini nazara almak ve içkinin dozunu iyi ayarlamak mecburiyetindeydiler. Bu titizliğe rağmen ashaptan biri sarhoş olarak akşam namazına geldi. Namaza gelenler de onu bu halde gördüler. Hz. Ömer de namaz için oradaydı ve o sırada şu ayet nazil oldu:

“Ey inananlar içki, kumar, ensâb/dikili taşlar ve ezlâm/fal okları şeytanın kötü ve murdar işlerinden başka şey değildir. Bunun için onlardan kaçınız ki, korktuklarınızdan kurtulup umduklarınıza

erebilesiniz. Şeytan içki ve kumarda, ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmak ve namazdan alıkoymak ister. Artık bundan vazgeçtiniz değil mi?^[237]

İçki hakkında indirilen bu son ayet, –daha doğrusu son iki ayet– açıkça içkiden, kumardan, tapmak için dikilen taş, kaya ve anıtlardan, ezlam denilen kumar oklarından ve kumardan nehiy ediyordu. Ayete göre bunlar kötü, murdar ve şeytan işi şeylerdi. Şeytanın işi olan kötü ve murdar şeyler hemen terk edilmeliydi. Ayet bunlardan kaçınmanın getirisine de işaret ediyordu. Böylece müminler umdukları iyiliklere ve iyi sonlara ulaşabileceklerdi. Ayrıca içki ve kumarla şeytan, Müslümanlar arasına kin ve düşmanlık sokmak, Allah'ı anmaktan alıkoymak istemekteydi. Böylece içmeyi sürdürenler de içkiyi birden bıraktılar ve asla ona dönmediler.

Ayet-i kerimede “*ricsün min ‘ameli’s-şeytân*” ibareleri vardı. Rics; pis, murdar, insanın tiksineceği ve iğreneceği pislikti. Nasıl insan maddî temizliğe, yiyecek ve içeceğinin temiz ve güzel olmasına özen gösterirse; aynen bunun gibi eli, ayağı, gözü, kalbi ve akli ile bulaştığı, kötü, murdar şeylerden de temizlenmeliydi. Akl-ı selimin tiksineceği, iğreneceği işlerden kaçınmalıydı. Yoksa iç dünyası manevî mikrop ve virüsleri alacak, bu da hastalıklara sebep olacaktı. Hatta bu günah pislikleri manen öldürücü de olabilirdi. İmanla diri duran kalpler, böyle günahlarla adım adım manevî ölüme kadar gidebilirdi.

Bu iki ayet üzerine içenler kararlarını açıkladılar:

“Artık içkiyle kumardan vazgeçtik ya Rabbi!”^[238]

Bu durum, sahabelerin ayetler karşısında ne kadar telsimiyetli, itaatli ve hassas olduğunu göstermekte, ayrıca kararlılıklarını, irade güçlerini ve imanlarının kuvvetini de belgelemektedir.

17. Beni Mustalık Seferinde Olanlar (5/626-627)

Rasulullah hicretin beşinci yılında Mustalıkoğulları üzerine bir sefer düzenledi. Mustalıkoğulları Kızıldeniz sahiline doğru uzanan Kudeyt mevkiinde oturuyorlardı. Huzaa kabilesine mensuptular. Reisleri/ şeyhleri Haris b. Ebi Dırar'ın, kabilesi içinde dolaşarak halkı Müslümanlar aleyhine savaşa çağırdığı duyulunca, Rasulullah

Medine’de yerine Zeyd b. Harise’yi bırakıp, Şaban ayının ikinci pazartesi günü (Aralık-Ocak 626-627) 700 kişilik orduyla hareket etti. Askerlerden yalnız otuzu atlıydı.

Bu seferde, kura kendisine çıkan Hz. Ayşe de bulunuyordu. Hz. Peygamber, kimi seferlerine hanımlarından birini de götürüyordu. Gidecek olanı çekilen kura belirliyordu. Hz. Ayşe devesinin hevdecinde, (deve üzerine monte edilen gölgelik ve kapalı mekân) yol almaktaydı

Hz. Peygamber Mustalıkoğulları’na ait Müreysi Kuyusu başına gelince, karargâh kurdu. Ve ansızın onlar üzerine saldırı emri verdi. Artık savaş başlamıştı. Müslümanlar tek koldan hücum ettiler. Saldırı başarılı oldu; İki yüz kadar kadın ve erkek esir alındı, develer ve sığırlar kısıvrak toplandı. Müslümanlar bir şehit vardı. Onlardan on kişi öldü. Genelde yapıldığı üzere, savaştan sonra ordu Müreysi Kuyusu başında bir kaç gün konaklayacaktı.^[239]

17.1. Hz. Ömer’in Seyisi ve Kabilecilik

Konaklama sırasında Hz. Ömer’in ücretle tuttuğu seyis muhacir Cahcah b. Said ile Ensar’dan, Hazreçli Beni Avfların halifi Sinan b. Veber el-Cüheni arasında hayvanları sularken su yüzünden kavga çıktı. Muhacir Cahcah, Sinan’a bir tokat atınca, Sinan kalabalığa seslendi:

“Yâ ma‘şere’l-ensâr = Yetişin ey Ensar topluluğu!...”

Bu türlü çağırma bir cahiliye dönemi çağırmasıydı. Cahiliyede, bir kabile mensubu bir diğer kabile mensubuyla kavga ederse “*yetişin filan oğulları*” gibisinden kabilesini imdada çağırır, kabileliler haklı ve haksızlığına bakmadan, kendi adamlarına yardım ederlerdi. Bu kabile asabiyetinin ve kabileciliğin gereği idi. Sinan imdat çağırısı yapınca, Cahcah da imdat istedi.

“Yâ ma‘şere’l-muhâcirîn = Yetişin ey Muhacir topluluğu!”

İki taraftan kuyu başına koşuşanlar oldu. Muhacirler, Ensar ve Allah Resulü de hadiseyi öğrenmek için kuyu başına geldiler. Hz. Peygamber kuyu başında toplananlara sordu:

“Cahiliye insanları davası (kabilecilik ve ırkçılık) mı güdülüyor? Nedir bunların dertleri?”

Zira cahiliye insanı çağırması gibi bir çağırma ve aynı tarz bir kapişma söz konusuydu. Durumu Allah Resulü'ne izah ettiler. *“Kuyudan önce sen mi, ben mi faydalanacağım?”* problemi vardı. Allah Resulü konu üzerine şöyle ikazda bulundu:

“Bırakın şu cahiliye davasını, çünkü o bir murdarlık ve kötülüktür. Cahiliye davası güden cehenneme atılacaktır.”

Demek asabiyet, cahiliye kabileciliği ve zulümkârlığı bir kötülüktü. Cahiliye anlayışını, düzenini yaymak ve onlara çağırmak bir murdarlıktı ve yasaktı. Onu hortlatmak, diriltmek, insanları İslami olmayana sürüklemektir. Bu tür bir murdarlık ve günah cezasız kalmayacaktı. Cahiliye davası güdenin yeri cehennemdi.

Oradakilerden biri sordu:

“Ey Allah Resulü, oruç tutsa, namaz kılsa, Müslüman olduğunu söylese de mi?”

Hız. Peygamber açıkladı:

“Oruç tutsa, namaz kılsa, Müslüman olduğunu söylese de.”^[240]

17.2. Asabiyetin Tehlikesi

Rasulullah'ın açıklamalarına göre; cahiliye davası denen kabilecilik, cahiliye asabiyeti ve ırkçılık çok yönden tehlikeliydi ve her an hortlamaya hazır dinamik bir zihniyetti. Bu sahabe olanlar arasında bile aniden ortaya çıkabiliyordu. Bunu namaz kılan, oruç tutan bir sahabe ve Müslüman da hortlatabilirdi. Tokat yiyen Sinan, açıklamalar üzerine Cahcah hakkındaki davasından vazgeçti.

Bu olay; makro ırkçılığın, kabileciliğin ve cahiliye türü asabiyetin İslam için bölücü karakterli tehlikesini ortaya koyuyor, İslamlar içinde *“fitne ve ihtilaf sebebi”* oluşunu çok iyi anlatıyordu. O, kurcalamaya gelmeyen nazik, alevleniveren bir tehlikeydi. Farklı ırklar, farklı diller, farklı kabileler ve renkler ırkçılık yapısın için değildi. Kur'ân, bu tür farklılıkların *“teârûf ve teavün = karşılıklı anlaşma ve yardımlaşma”* için olduğunu açıklıyordu. Farklılıklar; birbirine yabancı bakmayı, yabancı görmeyi, husumet ve düşmanlığı gerektirmemeliydi.

Ordular kolordulara, alaylara, taburlara ve bölüklere ayrılır. Böylece askerler görevleri, silahları, elbiseleri, teçhizatları bakımından farklılaşırlar. Bu gruplara ayrılma, bölünme ve farklılık; iş bölümü, vazifelerin iyi tanınıp bilinmesi, yardımlaşmanın sağlanması ve

ülkenin düşman saldırılarından daha iyi korunması içindir. Yoksa ordular, alaylar, taburlar, bölünmeler, elbiselerin, komutanların, renklerin, görevlerin farklılığı ve terminolojilerdeki farklılık, bölük bölüğe rakip olsun, tabur tabura düşman kesilsin, biri diğeriyle mücadele ve aksine hareket etsin için değildir.

İslam cemiyeti ve ümmeti de bir büyük ordu gibidir. Görünüşte çeşitli kabile, ırk ve topluluklara bölünmüştür. Renkler, diller, görevler ve yurtlar farklıdır. Bu durum karşılıklı *“tearüf ve teavün”* içindir. Biri diğeri karşılıklı inkâr, husumet, rekabet, zıtlık ve düşmanlık için değildir.

Özelikle İslam’a düşman dış güçler ve mihraklar; bölüp yutmak için cahiliye davasını, mikro ve makro ırkçılığı, İslam âlemi içinde kasten uyandırır ve ırkçılık mikrobu yayarlar. Tarihte Emeviler, milliyet fikrini siyasetlerine biraz karıştırdıkları için İslam âlemini küstürmüşler, devletleri yıkılmış ve cezasını çabucak çekmişlerdi. İslam’a göre asıl milliyet İslamiyet’tir. Onu korumak, yaşamak, ona hamiyetperverlik gerekir.

Irklar, kabileler, İslam’a hizmetkâr kalmalı, kale ve zırh olmalı, ama İslam’ın yerine geçmemelidir. Çünkü İslam kardeşliği içinde Esmâ-yı Hüsna sayısınca, binlerce uhuvvet bağı vardır. Bu kardeşlik dünyada ve ayrıca kabir ötesinde de devam eder. Irk ve kabile bağını İslam bağı yerine koymak, kale taşlarını kaledeki hazine yerine koyup onu dışarı atmaya benzer. Bu millet ve şu vatanın evlatları, Abbasiler zamanından beri Kur’ân bayraktarlığını yapmış, Kur’ân’ı cihana ilan etmişler, yani milliyetlerini ona ve İslamiyet’e kale ve zırh yapmışlardır.

Hem peygamberlerin çoğu Asya’da çıkmıştır. Bu bir işarettir; Asya kavimlerini uyandıracak, sürekli motive edecek ve canlı tutacak gerçek güç dindir. Din ihya edilirse insanlar ve toplumlar ihya edilmiş olur. Dirilmeyi buradan başlatmalıdır.

Kuyu başındaki olayı, orduda olan münafık başı Abdullah b. Übey alevlendirmek istedi. Rasulullah faaliyetinden haberdar olup kendisine durumu sorunca da inkâr etti. Böylece, fitneciliğini Hz. Peygambere rapor eden Zeyd b. Erkam da yalancı çıkmış oldu. Yalancı durumuna düşen Zeyd buna üzüldü ve şöyle dua etti.

“Allah’ım, Resulüne sözlerimi doğrulayacak vahyini indir.”

O sırada Hz. Ömer de bir istekte bulundu:

“Ey Allah Resulü, müsaade buyur da şu münafığın boynunu vurayım...”

Rasulullah ilk bakışta çözüm gibi görünen bu tür bir hareketin uygun olmayacağını açıkladı:

“Hayır, olmaz Ömer, işin iç yüzünü bilmeyen halk; ‘Muhammed ashabını/arkadaşlarını öldürüyor’ diye konuşmaya başlarsa durum ne olur bir düşünsene!”^[241]

Fitnenin, kargaşanın yatışması için Peygamber Efendimiz, öğle sıcağında orduya yürüme emri verdi. Oysa Hicaz’da genelde öğleyin yola çıkılmaz ve sıcakta yol alınmazdı. Yürüyüşlere akşamüzeri veya sabah erken çıkılırdı. O gün akşama kadar yürüyen ordu gece de yola devam etti. Asker iyice yorulunca, güneş doğduktan az sonra konakladı. Sonuçta ordu ayrılışından yirmi sekiz gün sonra Medine’ye geldi.

18. Namus İftirası Üzerine

Hicretin beşinci yılında bir başka önemli olay yaşandı: Beni Mustalık Gazası’ndan dönülürken (Ocak 627) ordu Medine’ye yakın bir yerde konakladı. Geceleyin tekrar hareket edilecekti. O sırada Hz. Ayşe tuvalet ihtiyacı için bineği yanından ve yerinden ayrıldı. Geri gelince, Yemen göz boncuğundan dizilmiş düğün hatırası gerdanlığını göğsünde bulamadı. Gerdanlığı annesi armağan etmişti. Aramak için tekrar tuvalet ihtiyacını giderdiği yere döndü. Bir zaman sonra gerdanlığı buldu, ama çok oyalanmış ve ordu yerinden ayrılmıştı. Düşündü, en iyisi burada beklemektir. Oturdu ve çarşafına büründü. Sonradan hatıralarında bu durumu anlatırken, *“çarşafıma bürünüp yanım üzerine uzandım”* diyecekti.^[242] O *“hevdeçte beni bulamayınca aramak için yanıma gelirler”* diye düşünüyordu. Derken uyuyakaldı.

Sabaha doğru ordu artçısı Safvan b. Muattal’ın *“İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raci’ûn”* sözleriyle uyandı. Safvan onun burada oluşuna şaşırılmış ve beklenmedik olay karşısında şaşkınlığını dile getirmişti. Müslümanlar büyük ve şaşırtıcı buldukları bir olay karşısında ve ölüm haberinde böyle derler. Safvan hicap ayetinden önce Hz. Ayşe’yi gördüğü için örtülü olsa da kim olduğunu anlamıştı. Örtülü oluşu tanımasına mani olmamıştı.

Safvan, ordugâhlarda, konaklama yerlerinde unutulmuş veya yolda düşen şeyleri toplamak için artçılık görevindeydi. Ordunun geçtiği yere sonradan geliyordu. Düşündü, kararını verdi: Devesini ihtirdi, Hz. Ayşe'nin ona binmesini sağladı. Deveyi yularından çekerek yola devam etti. Orduya yetişmek için hızlıca ve konuşmadan ilerlediler. Ancak, orduya yetişmeleri kolay olmadı. Sabahleyin konak yerinde yetişebildiler. Ortada hassas bir durum vardı. Safvan'ı ve devesindeki kadını görenlerin durumu anlaması çok sürmedi: Hz. Ayşe deveye gelirken, münafık Abdullah b. Übey ve bazıları onu gördü. Abdullah deve üzerindeki kapalı kadını kastederek sordu:

“Bu kim?”

Birisi konuştu:

“Ayşe.”

Herkes Ümmü Seleme ve Hz. Ayşe'nin bu sefere çıktığını biliyordu. Sefer kurası bu ikisine çıkmıştı.^[243] Ayrıca onu hicap ayetinden önce gördükleri için tanıyorlardı. Şu an sürekli evinde oturan zaruri ihtiyaçları hariç evinden çıkmayan bir kadın olsa bile önceden öyle değildi. Münafık başı bir fırsat yakalamıştı:

“Vallahi ne Ayşe o adamadan, ne de o adam Ayşe'den kurtulabilir” dedi. *“Demek Peygamberin hanımı bir adamla gecelemiş, sabaha kadar da kalmış.”*

Durumu anlayıp dinlemeden, bu hadiseyi diline dolayacağı belli idi. Hz. *“Ayşe meselesi ve konusu”* çok geçmeden orduda yayıldı.

Hz. Ayşe nasıl unutulmuştu? Olay şöyle gelişmişti: Ordu hareket edeceği sırada, hevdecini (Hz. Ayşe'nin deve sırtına monte edilmiş kapalı mekânı) deveye yükleyen askerler, içinde Hz. Ayşe var sanmışlar ve boş hevdeci deveye yüklemişlerdi. Hz. Ayşe'nin hatıralarına göre, o zaman kadınlar ancak sabahları bir şeyler yiyebiliyorlardı ve kilolu değildiler. Hevdeci deveye yükleyen görevliler, onun hevdeçte olup olmadığını fark edememişlerdi.^[244] Hz. Ayşe genç ve kilosuzdu. Askerler hevdeç perdesini açıp içine bakmayı da düşünmediler ve bu yakışık almazdı. Hevdeç bir bakıma hicap emrini yerine getiren ev gibiydi.

Zan ve iftira yersizdi. Çünkü müminler Peygamber hanımları konusunda kendi hanımlarından daha hassastılar. Çünkü Ahzab Sûresi altıncı ayetinde: *“Nebi müminlere nefislerinden daha evladır”* buyruluyordu. Demek o, hanımları ve akrabaları, müminlerin kendi

çoluk çocuklarına tercih edilmeliydi. Koruma, kollama, zarar vermeme konusunda da bu böyleydi. Ayrıca, aynı surenin elli altıncı ayeti *“Peygamber eşlerinin, müminlerin anneleri”* olduğunu hükme bağlıyordu. Yani onlarla evlilik mümkün değildi. Onlar bu cihetle anne hükmündeydi. Anneyle zina ise bir sahabe için hayal edilmemeliydi. İlerleyen günlerde, müminlerden üç beş kişi de, önde gelen iftiracılar içinde yer aldı.^[245]

Teyemmüm: İftira sonrası Hz. Ömer, önce Abdullah b. Übey’in öldürülmesini teklif etmiş, Rasulullah buna yanaşmayınca, *“insanları yürüt”* önerisini yapmıştı. Hz. Peygamber, kötü kampanyanın sönmesi ve gücünü yitirmesi için bunu uygun buldu ve sıcak vakitte devesine binip sürdü, ordu da onu takip etti. Yolda öğle vakti, askeri yürütme sebebini bazı sahabelerine açıklamıştı. Derken ordu susuz bir yerde konakladı. Askerler sabaha kadar orada kaldılar ve rahatsız oldular. *“Ayşe bizi burada hapsetti”* diyorlardı. Şafak vakti Hz. Ebu Bekir’e geldiler:

“Ayşe’nin yaptığını görmüyor musun? Rasulullah’ı susuz bir yerde alıkoydu, insanlar susuz ve yanlarında su yok.”

Hz. Ebu Bekir bu sözlerden daraldı ve kızı Ayşe’ye geldi. Kızgındı. Ona askerlerin dediklerini aktardı. O sırada Hz. Peygamber Ayşe Annemizin dizine başını koymuş uyuyordu. Diğer yandan o anlarda Üseyyid b. Hudayr da asker arkadaşlarına, *“vallahı bize bir ruhsat inmesini umuyorum”* diye söyleniyordu. Çünkü sabah namazı için abdest almaları gerekiyordu, ama su yoktu. Buna bir çözüm gerekiyordu. Derken teyemmüm ayeti nazil oldu.^[246] Problem çözülmüştü. Ayet üzerine Hz. Peygamber şu açıklamayı yaptı:

“Sizden öncekiler ancak, havra ve kiliselerinde namaz kılarlardı. Oysa (gördüğünüz gibi) namazın eriştiği her yerde toprak bana temiz kılındı.”

Allah kullarını, problemlerini biliyor ve onlara çözüm için vahiyle yol gösteriyordu. İşte bir ruhsat hükmü gönderilmişti. Sıkıntı ve zorlukların sonu, müminler için kolaylık ve rahmetti. Hem sıkıntılarda şikâyet etmeksizin sabır gösterilse, onlar büyük sevap meyveleri veriyorlardı.

Artık müminler su bulamadıkları zaman ellerini toprağa ve toprak cinsinden bir şeye vuracaklar, yüzlerini ve dirseklere kadar kollarını mesh edeceklerdi. Teyemmüm abdest yerine geçtiği gibi, icap

ederse gusül yerine de geçiyordu. Ordu Hz. Peygamber'in öğrettiği gibi teyemmüm ederek cemaatle sabah namazını kıldı.^[247] Teyemmüm ayeti üzerine Hz. Üseyyid *"ey Âl-i Ebu Bekir, bu sizin ilk bereketiniz değil"* diye olanları yorumladı. Ve yola devam edildi.

Hız. Ayşe'nin *Vakidi*'de yer alan hatıralarına göre; asker güzel ve erak ağaçları olan bir yerde konakladı. Hz. Peygamber genç hanımına şunu teklif etti:

"Ayşe, yarışa var mısın?"

Hız. Ayşe *"evet"* dedi ve elbisesini topladı. Hz. Peygamber de aynı şeyi yaptı ve koşuştular. Derken Rasulullah yarışta onu geçti ve sonuç üzerine şöyle konuştu:

"Bu, beni geçtiğin şu (daha önceki yarış) karşılığıdır."

Hız. Peygamber'in sözünü ettiği yarış, yeni evlilik zamanlarında olmuştu. Bir gün ikisi Ebu Bekir'in evine doğru yürüyorlardı. Yolda yalnızdılar. Hz. Ayşe'nin elinde yiyecek az bir şey vardı. Rasulullah *"helümmîhi = onu bana ver"* dedi. Hanımı vermek istemedi ve koştu. Hz. Peygamber de arkasından koşmuş, ama onu yakalayamamıştı. Böylece Hz. Peygamber hayatında iki kez, onunla bir tür yarış yapmıştı. O insan ilişkilerini, hanımlarıyla iyi geçinmenin yollarını biliyordu.

18.1. Olanlardan Habersiz

Hız. Ayşe Medine'ye gelince hummaya tutuldu. Ateşlenip hastalanmıştı. Yirmi gündür evinde (odasında) hasta yatıyordu. Hastalığın yirminci günü, Hz. Ayşe iftira kampanyasına katılan Mıstah'ın annesi Selma Hatunla tuvalet ihtiyacı gece dışarı çıktı. Selma Hatun Hz. Ebu Bekir'in teyzesiydi. O zamanlar evlerde tuvalet olmadığı için kadınlar genelde akşamları dışarı çıkarlar ve ihtiyaçlarını giderirlerdi. Evlerden biraz uzaklaşınca, Selma Hanım mirtına (peştamal, futa) takılan bir çalı yüzünden düştü ve kalkınca oğluna şöyle beddua etti:

"Allah Mıstah'ın canını alsın."

Hız. Ayşe buna karşı çıktı:

"Vallahi, Bedir'de bulunmuş Muhacirlerden birine kötü söz söylüyorsun?"

İlencin yerinde olmadığını belirtiyordu. Kadın bunun üzerine kaşlarını çatarak şöyle sordu:

“Ey Ebu Bekir’in kızı, şu haber sana ulaşmadı mı?”

Kadın iftira kampanyasının başlayışını, iftiracıların neler söylediklerini, Mıstah ve Peygamber şairi Hassan’ın da buna katıldıklarını uzun uzun anlattı. Hz. Ayşe olanlara inanmakta güçlük çekiyordu. Büyük bir sarsıntı yaşadı, büyük bir manevî darbe aldı ve ağlamaya başladı. Kendi ifadesine göre, ciğerlerini parçalayacak gibi ağlıyordu.

Artık Hz. Ayşe her şeyin farkındaydı. Hz. Peygamber’in tutumunu niye değiştirdiğini de biliyordu. Çok geçmedi, bir gün halini sormaya gelen Rasulullah’tan izin istedi.

“Ey Allah Resulü, bana müsaade etsen de annemin evine gitsem, hastalığım orada bakılsa olmaz mı?”

“Gitmende bir mahzur yok.”

Hz. Ayşe hizmetçisiyle baba evine geldi. Annesi niye geldiğini sorunca iftiradan söz etti. Selma Hatun hariç şimdiye kadar kimse ona iftiradan söz etmemişti. Annesi teselli etmek istedi:

“Vallahi, kocası yanında güzel bir kadın olsun, kumaları olsun, kocası onu sevsin de onlar aleyhinde sözü çoğaltmasınlar ve halk da aleyhine konuşmasın, bu az görülen şeydir ve ben böylesini bilmiyorum.” [248]

Hz. Ayşe babası ve Rasulullah’ın dedikodudan haberi olup olmadığını sorunca, onların da haberdar olduğunu öğrendi. Çok üzülüyordu. O gün babası ve kendisi doya doya ağladılar. [249]

18.2. İstişare ve Görüşler

O günler dedikodudan dolayı evinden çıkamayan Hz. Peygamber; Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Usame ve Hz. Ayşe’nin hizmetçisi Berire ile durumu istişare etti. Hz. Ömer fikrini şöyle açıkladı:

“Ey Allah Resulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki, bu münafıkların yalanı. Yüce Allah bedeninize sinek konmaktan sizi koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülüklere bulaşmaktan korumaz?” [250]

Hz. Osman da Allah’ın, Peygamber’in aile namusunu kimsenin kirletmesine meydan vermeyeceğini ifade etti. Usame ise Hz. Ayşe’yi

övdükten sonra şöyle dedi:

“Ya Rasulallah, bu senin hanımın, biz onun hakkında ancak hayır/iyilik biliyoruz”

Hız. Ali'nin bu konudaki fikri şöyleydi:

“Ey Allah'ın Resulü, kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”^[251]

Ayrıca, böyle bir pislik Rasulallah'a bulaşmış olsa, Allah'ın kirlenen ayakkabılarını namazda çıkarmayı emrettiği gibi, onu çıkarmayı emredeceğini söyledi. Berire de Hız. Ayşe'den ancak hayır/iyilik gördüğünü açıkladı. Hız. Zeynep bint-i Cahş da aynı görüşteydi. Hız. Peygamber önemli bir aile meselesinde başta Hız. Ömer'le istişare etmişti. Onu kendine çok yakın buluyor ve görüşlerinden yararlanmak istiyordu.

İstişare sonunda Allah Resulü mescide çıktı. Dedikodunun önüne geçmek ve durumu açıkça ortaya koymak istiyordu, şöyle dedi:

“Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.”^[252]

“...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub'un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o 'bana düşen artık güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah'tır' demişti.”^[253]

Hız. Yakup bu sözleri, “Yusuf'u kurt yedi” deyip kanlı gömleği getirenlere söylemişti. Boyundan diz altına kadar uzanan gömlekte hiçbir yırtık yoktu. Kurdun yediğine inanmasa bile ne yapabilirdi? Yıllarca sabretmişti. Hız. Ayşe de bir günaha batmadığı gerçeğini bilmesine rağmen, denilenler karşısında Hız. Yakup gibi davranacaktı. O da problem karşısında Yakup gibiydi, gerçeği başkalarına nasıl ispat edecekti?

18.3. “Müjde!”

Rasulullah ve ana-babası Hız. Ayşe'nin yanındaydılar. Derken orada Allah Resulüne vahiy hali geldi: Kendinden geçti, başı atına bir yastık konuldu ve elbisesinin bir kısmı ile yüzü örtüldü. Vahiy baygınlığı geçince doğruldu ve Hız. Ayşe'ye gülümsedi:

“Ayşe müjde, Allah senin tebrieni indirdi (suçsuzluğunu gösteren ayeti verdi).”^[254]

Müjde üzerine baştan beri endişeli ve üzgün olan Hz. Ebu Bekir sevinçle kızını alnından öptü. Hz. Ayşe durgundu, sevincini göstermiyordu. Onu tebrie eden ayetler şöyleydi:

“Mutlaka o uydurma haberi/ıfki getirenler, içinizden mahdut bir usba/küçük bir gruptur.^[255] Bu durumu kendiniz için bir kötülük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de ‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”^[256]

“Hani bu iftirayı gelişi güzel birbiriniz ağzından alıyor, hakkında kesin bilgi sahibi olmadığınız haberi, (birbirinize) yetiştiriyordunuz ve bunu kolay (önemsiz) sanıyordunuz. Hâlbuki o (ve günahı) Allah katında pek büyüktür. Onu duyunca ‘bunu söylemek bize yakışmaz, bu büyük bir iftiradır.’ deseydiniz ya... Müminler içinde, kötü sözlerin yayılıp duyulmasını arzulayanlar yok mu, şüphesiz onlara dünya ve ahirette inletici, acıklı bir azap vardır. Onları Allah bilir de siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah’ın fazl ve rahmeti olmasaydı, ya Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, haliniz nice olurdu bir düşünsenize?”^[257]

Bu ayetler 627 yılının Şubat’ında veya Mart başlarında nazil oluyorlar ve önemli noktalar üzerinde duruyorlardı:

1) Önce, bu haber uydurmaydı ve bir ifkti. İfk, gerçekten yalana ve batıla döndürülen her sözün adıdır.^[258] Yani ifk ne konuda olursa olsun yalanı, gerçek olmayanı anlatır. Namusla ilgili olan bu haber de “yalan haberdi,” mesnedi, dayanağı, şahidi ve delili yoktu. Hem ayetlere göre, bu habere Müslümanlardan çok kimse kulak asmamıştı. Fakat kulak asanlar da vardı. Bunlar Allah Resulü’nün şairi Hassan b. Sabit, Mıstah b. Üsase ve Zeynep bint-i Cahş’ın kız kardeşi Hamne’ydi. Rivayetlere göre Hamne, Zeyneb’in ortağı Ayşe’yi gözden düşürmek için bu işe bulaşmıştı.

Şu halde genelde müminler “*sağlam karakterli bir toplum*” meydana getirmişlerdi. Şehirde iftiraya bulaşanlar çok değildi. Delilsiz ve şahitsiz haberler bu toplumda pirim yapmamaktaydı. İslam toplumu genelde dedikodu ve gıybetten uzaktı. İyi ve temiz bir toplumdur.

2) Bu olay ayette geçtiği üzere “*sonucu açısından hayırlı*” olmuştu. Böylece delilsiz dedikoduların, iftira kapsamında olduğu anlaşılmış, bu durumda Müslümanların birbirine “*hüsn-ü zan*” etmeleri gerektiği mesajı alınmıştı. Anlaşılmıştı ki, yalan haberle namus lekelemek büyük bir günahı. Dolayısıyla İslam’da büyük bir insan hakkı ihlali sayılıyordu. Bu durum kadın ve erkek açısından fark etmiyordu. Bu açıdan namus iftirasının cezası da büyüktü. Böyle bir suçlu Allah hakkı olarak cezaya çarptırılacaktı. Bu cezalara had denir. Haddi gerektiren suçlar: hırsızlık, yol kesmek veya eşkıyalık, zina, kazf (iffete iftira) şarap içmek, irtidat ve İslam devletine isyandır. Hadlerde kamu yararını gözetme hikmeti vardır. Kazif haddi cezası seksen sopa olarak uygulanmıştır.^[259]

Ayrıca, inen ayetlerle, kazif (namusa iftira) cezasının hükmü anlaşılmıştı.

3) Mümin kadınların namusları, iffetleri aleyhine çalışan, yalan haber yayan, iftirada bulunan ve bunu tezgâhlayanların genelde “*münafıklar olabileceği*” hususu da önemliydi. Abdullah b. Übey, Hz. Peygambere gizliden muhalefet etmekte, onun ordusunda yer aldığı, namazlara geldiği halde bu iftiraya girişebilmekteydi. Her çağda o ve benzerleri olabilecekti.

4) Artık müminler, namusla ilgili böyle bir dedikoduda, en az dört şahit yoksa “*bu açık bir iftiradır*” diyecekler, bu tür sözleri, (dedikodu, iftira, gıybet) toplumda yaymayacaklardı. Çünkü şahitsiz konuşanlar Allah katında “*yalancılar*” olacaklardı.

İlgili vahiyden sonra Rasulullah minberden bir konuşma yapmış, geçen ayetleri orada okumuştur. Sonra iftirayı en çok diline dolayan, Mıstah b. Üsase, Hassan b. Sabit ve Hamne bint-i Cahş’a kazif haddi uygulamış ve seksener sopa vurdurmuştu.

İftira sonrası Safvan erkekliği olmadığını itiraf etmişti.^[260] Ayrıca, iftirayı diline doladığı için Hassan’a bir kılıç vurmuş ve bir gözünü kör etmişti. Şair Hassan kendisinden davacı olunca, araya Hz. Peygamber girdi. Safvan ona bir köle ve bahçe vererek kısıstan

vazgeçirdi. Safvan, iftiraya en çok üzülenlerdendi ve onu yayanlara çok kızılıyordu.

19. Hendek Savaşı'ndaki Haber

Hicretin beşinci yılı Şevval'inde (Şubat sonu 627) Hendek Savaşı bütün şiddetiyle sürüyordu. İki İslam atlısı, hendeğin iç tarafında, bir uçtan bir uca at koşturuyor ve durumu kontrol ediyordu. Hendeğin iç tarafına, bazı çıkış yerlerine nöbetçiler konulmuştu.

Derken komuta karargâhına, Rasulullah çadırına Hz. Ömer geldi. Hz. Peygamber içerde Hz Ebu Bekir'le birlikteydi. Hz Ömer'in canı sıkındı, içeri girer girmez önemli haberden söz etti:

“Ey Allah Resulü, duyduğuma göre Beni Kurayza Yahudileri antlaşmayı bozmuşlar ve (düşman tarafında) savaşa girmişler.”

Kötü haber çadıra bir sessizlik yaydı. Allah Resulü, metin ve korkusuzdu, ona şöyle dedi:

“Hasbunallâh ve ni'me'l-vekîl = Bize düşmanlara karşı Allah yeter, o ne güzel vekildir.”

“Onlar ihanet ettilerse Allah bize yeter” diyor ve Hz. Ömer'e ümit aşıliyordu. Elden geleni, onun en iyisini yaptıktan sonra, O'na dayanıyor ve O'na tevekkül ediyordu. Her şeye kadir olan ve her şeyi bilen; elbette müminleri bir yere iletecekti. Şu an durum daha bir nazikleşmişti. Kurayzalılar, Medine'nin güney doğusunda Medine'ye iki saatlik mesafede, kalelerinde oturuyorlardı. Haberin araştırılmasında yarar vardı, bu kasıtlı ve düşman tarafından uydurulan bir söylenti de olabilirdi. Hz. Peygamber durumu tetkik ve tahkik için Zübeyir b. Avvam'ı onlara gönderdi. Bu hizmete gönüllü talip olan Zübeyir şu haberi getirdi:

“Ey Allah Resulü, onları gördüm; (askerleri) kaleleri ve yollarında harp talimi ve manevralarla alıştırılıyorlardı.”

Bu haber her şeyi açıkça ifade ediyor ve Hz. Ömer'in duyduklarını doğruluyordu. Zübeyir bu bilgiyi kimseye sezdirmeden onları gözetleyerek ve düşmana yaklaşıarak almıştı. Tehlikeli anda önemli bir casusluk hizmetinde bulunmuş, haberi Hz Peygamber'e ulaştırmıştı. İslam mücahidinin mahareti, fedakârlığı, serdengeçtiliği, şu anda yaptığı hizmet takdir edilmeye değerdı. O sabırlı, sebatlı, maharetli ve tedbirli biriydi. Hz. Peygamber ona şöyle iltifat etti:

“Her Peygamberin bir havarisi (yardımcısı) vardır. Benim havarim de Zübeyir’dir.”^[261]

Bu takdir çok şey söylüyordu. Hatemül-Enbiya’nın havarisi olmak, bunu bizzat Son Peygamber’in ağzından duymak, ne büyük şeref, rütbe ve nişandı.

Kurayzalılar politikalarını Kureyş ordusu müttefiklerinden Huyey’le görüşmeleri üzerine ansızın ve gizlice değiştirmişlerdi. Bu bir ihanetti. Durum üzerine onlara gönderilen Heyet de aynı durumu tespit etti ve Allah Resulü’ne bildirdi. Tedbir alınmalıydı. Rasulullah yanındakilere şöyle tembihte bulundu:

“Haberî gizli tutunuz. Ancak bilenlere açıklayınız. Çünkü harp önlem ve aldatmadan ibarettir.”

Her doğruyu her yerde ve her zaman söylememek bir esastı. Bazı şeylerin, bazı yerlerde söylenmesi zararlı olacaksa, her insana açılmaması gerekiyordu. Savaş tedbirdi ve aldatmak demektir. Savaşta düşmana gerçek dışı bilgiler de verilebilirdi. Onlar her türlü yolla aldatılabilirdi. Çünkü harp “huda”dan ibaretti. Şu sırada Medine büyük bir tehlike ve kısaç içindeydi. Hendek Savaşı sonrası Kurayzalılar hakkında gelinecekti.

20. Umre Seferi ve Hudeybiye (6/628)

20.1. “Mescid-i Haram’a Gireceksiniz”

Tarih hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Allah Resulü bir sabah ashabına gördüğü rüyadan söz etti:

“Rüyada gördüm, muhakkak Mescid-i Haram’a gireceksiniz.”

Bu bir müjdeydi. Mescitte onu dinleyenler etkilendi.^[262] Allah Resulü böyle görmüşse bu gerçekleşirdi. Rüyasında da ona vahiy gönderilirdi. Yürekler heyecanla vurmaya başladı. Demek altı yıl önce yurtlarından çıkarılanlar, tekrar oraya girebileceklerdi. Gerçekten Allah Resulü rüyasında, Müslümanlarla korkusuzca Mekke’ye girmiş, birlikte Kâbe’yi tavaf etmişler, Ashap’tan bir kısmı saçlarını kazıtmış, bir kısmı da kırtırmıştı.

Rüya üzerine çoğunluk, o yıl Mescid-i Haram’a girebileceklerini, umre yapabileceklerini umuyorlardı.^[263] Allah Resulü Zilkade ayı başında, bir Pazartesi günü (12- 13 Mart, 628) Mekke’ye doğru yola

çıktı. Umre yapma niyetiyle yola çıkan kabile, iki yüzü atlı olmak üzere 1400 kişiydi. Yolcular içinde Peygamber hanımlarından Ümmü Seleme ve dört kadın daha vardı

20.2. Hz. Ömer'in Endişesi

Topluluk Medine'nin kuzeybatısına düşen mikat yeri Zülhuleyfe'ye (Âbar-ı Ali) gelince durdu. Burada öğle namazını kılındı ve ihrama girildi. Ahab-ı Kiram endişeliydi. Haram ay Zilkade içinde olursa bile Mekkelilere güvenilemezdi. Fırsatı değerlendirebilirler, şu silahsız insanları bir fıcar savaşı ile yok edebilirlerdi.

Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in huzuruna çıktı ve düşüncelerini dile getirdi:

“Ya Rasulallah! Seninle savaş durumunda olan kavim üzerine silahsız ve atsız mı gireceksin?”

Gerçekten durum nazikti. Müslümanlar kendileriyle savaş durumunda olan Mekke'ye doğru yola çıkmışlardı. Yanlarında yolcuların taşıdığı birer kılıçtan başka şey yoktu. Kureyşle halen bir barış söz konusu değildi. Fakat Rasulallah Kureyşle savaşma taraftarı değildi, barışçıydı ama Kureyş onun bu niyetini nereden bilecekti ve bu onlara nasıl anlatılabilirdi? Ömer'in sorusuna karşılık, Hz. Peygamber şunları söyledi:

“Bilmiyorum; ben umreye niyetlendim ve böyle olunca silah taşımak istemiyorum.”

Rasulullah ve diğer yolcular umreye niyetlenmişlerdi. Ama Kureyş onların gelişini farklı yorumlayabilirdi. Ensar'dan Sa'd b. Ubade de Hz. Ömer'inkine benzer bir endişeyi dile getirdi. Allah Resulü ona da, aynı cevabı verdi. Ahab üzerinde yolcu silahı kılıçtan başka şey yoktu. Bir çarpışma durumunda sonuç kötü olabilirdi

Zülhuleyfe'de ihrama giren Allah Resulü ve müminler lebbeyklerle yolculuklarına devam ettiler.

Büsr, Gadîrül-Eştat vadisinde Allah Resulü'nü karşıladı ve durumu şöyle açıkladı:

“Kavmin geldiğini duymuşlar. Üzerlerine zorla gireceğinden korkarak, sana karşı Ahâbiş ile diğer kendilerine bağlı kabilelerin ittifakını sağlamışlar. Halid b. Velid kumandasındaki iki yüz atlıyı da

ileri sürmüşler ki, onlar şimdi Ğamim'deler ve mutlaka sizinle vuruşacaklar. Böylece Seni Beytullah'ı ziyaretten alıkoyacaklar."[264]

Haberi duyan Resul-i Ekrem (a.s.m.) hüzünlendi. Kureyş zorla Mekke'ye gireceğine inanarak müttefikleri ile savaş kararı vermişti. Savaş hem Kureyş, hem Müslümanlar açısından iyi olmazdı.

Halid b. Velid ve atlıları Ğamim'de kendilerini beklediği için yol değiştirildi ve farklı bir yönden Ğamim'e ulaşıldı. Burada durum değerlendirildi.[265] Sahabeler, gerekirse vuruşabileceklerini söyleyince Hz. Peygamber emir verdi:

"Öyleyse Allah'ın emri ile yürüyünüz."

20.3. Kasva Çökünce

Peygamber Efendimiz, devesi Kasva üzerinde yol alıyordu. Kafile Mekke Harem sınırı Seniyyetü'l-Mürâr'a gelince Rasulullah'ın devesi çökmek istedi. Sahabeler bunu devenin yorgunluğuna verdiler ve çökmesini engellemeye çalıştılar. Fakat Kasva çökmüştü. Onu kaldırmak için uğraşılsa da olmadı. Onlara göre deve yorulmuştu. Allah Resulü aynı fikirde değildi:

"Kasva harınlaşmaz, böyle bir alışkanlığı yoktur. Bir zaman fili Mekke'ye girmekten alıkoyan, şimdi de Kasva'ya mani oluyor. Allah'a yemin ederim ki, Kureyş müşrikleri Allah'ın Hareminde, işlenmesini yasakladığı şeyler hususunda neyi isteseler kabul edeceğim. Bu yolda istediklerini yerine getireceğim"[266]

Ebrehe'nin fili Mekke'ye gelirken, Allah'tan aldığı emir ve ilhamla çökmüştü. Ama askerlere göre çöküşün bir sebebi yoktu. Allah, arılara bal yapmayı, kuşlara yuva kurmayı, örümceğe ağ örmeyi, göçmen kuşlara yollarını bulmayı ilham eder... Allah, Kasva'ya yürümemesini ilham ve emrediyordu.

Çok geçmeden Rasulullah Kasva'yı kaldırdı. Deve Hudeybiye'ye yöneltilince yürüdü. Hudeybiye; Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta, Cidde yolu üzerinde bir yerd. Dağlar arasında, stratejik ve yüksek bir geçitti."[267]

20.4. Elçiler ve Hz. Ömer

Kureyşliler önce Huzaalı Büdeyl b.Verka ve bir kaç kişiyi, sonra o sırada Mekke’de bulunan Taifli Urve b. Mesut’u Rasulullah’a elçi gönderdiler. Urve ilerde problem çözülmedi.

Urve’den sonra, Kureyş Hıraş b. Ümeyye’yi, arkasından Hulley b. Alkame’yi elçilikle görevlendirdi.^[268] Müslümanlarla Kureyşliler bir türlü anlaşamıyorlar ve onları umre için Mekke’ye sokmak istemiyorlardı.

Görüşmeler sürüyordu. Müslümanlar, Hudeybiye’de Mekke’ye Mescid-i Haram’a girmeyi bekliyorlardı. Allah Resulü bu sırada, Hz. Ömer’i elçi göndermek istedi. Hz. Ömer bu konudaki çekince ve düşüncelerini şöyle açıkladı:

“Bu iş için Mekke’de benden daha saygın, onlar katında benden daha nüfuzlu, orada ailesi ve koruyucusu daha çok olan birini sana gösterebilirim: Osman b. Affan”^[269]

Hz. Ömer cahiliye döneminde sefaret görevinde bulunmuş biriydi, bunun için nasıl nitelikler gerektiğini biliyordu. Ona göre Hz. Osman bu durumda Kureyş’e elçi gönderilmeye daha uygun konumda biriydi. Bunun sebepleri vardı ve Hz. Ömer sözünde onları tek tek sıralamıştı. Ayrıca, Kureyşle arasında büyük bir düşmanlık vardı ve Mekke’de kabilesinden onu koruyacak biri de bulunmuyordu. Bütün bunlara rağmen o görevden kaçma niyetinde biri değildi. Sorumluluk yüklenebilen bir insandı. *“Buna rağmen mutlaka benim gitmemi istiyorsanız giderim”* dedi. Hz. Peygamber (a.s.m.) susunca, elçilik için Osman’ın daha uygun olduğunu söyledi ve ekledi:

“Zira onun Mekke’de aşiret ve akrabası çoktur.”

Emeviler Hz. Osman’ın amcaoğullarıydılar. Tehlikeli bir durumda kabile asabiyetiyle onu korurlar, ölümüne meydan vermeyebilirlerdi.^[270] Bu teklif üzerine Hz. Osman Mekke’ye elçi gönderildiyse de bu da bir çözüm olmadı.

Kureyşliler Hz. Osman’ın geri dönmesini engellediler. Çok geçmeden Hz. Peygamber bir grup Müslüman’ın yanına vardı ve az önce gelen vahyi açıkladı:

“Allah bana biat yapılmasını emretti.”^[271]

Emir yerine getirilmeliydi. Hz. Peygamber; Hudeybiye’deki bodur semüre/akasya ağacı altına durdu. Hz. Ömer Müslümanları Çağırmaya başladı:

“Ey insanlar. Biate geliniz, biate geliniz.”^[272]

Hız. Ömer biat sırasında Rasulullah'ın elini alttan tutup destekliyordu.^[273] Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.^[274]

Şekil 11: Hudeybiye Seferi. Sarıçam, s. 197.

20.5. Hudeybiye Antlaşması

Hız. Peygamber sahabeleriyle Mekke'ye 17 km uzaklıkta ve Mekke'nin kuzey batısında olan Hudeybiye'deydi. Burası Kızıldeniz

kıyısındaki Cidde limanına da 15 km uzaklıktaydı ve stratejik, yüksek bir geçitti.^[275]

Nihayet Kureyş'in gönderdiği son elçi Süheyl b. Amr'la Hudeybiye antlaşması imzalandı. Resul-i Ekrem, antlaşmaya bazı şahitler göstermişti. Bunlardan biri de Süheyl'in Müslümanlar arasında yer alan büyük oğlu Abdullah'tı. Hudeybiye'de Hz. Ali'nin kaleme aldığı antlaşma maddeleri şöyleydi:

1) Müslümanlar ve Mekkeliler on yıl savaşmayacaklar, emniyet ve huzur içinde hayatlarını sürdürecektir.

2) Müslümanlar bu yıl Mekke'ye girip Kâbe'yi tavaf etmeyecekler, ama gelecek yıl yalnız yolcu silahı sayılan kılıçlarını yanlarında bulundurarak Kâbe'yi tavaf edebileceklerdir.

3) Mekkeli biri Müslümanlara sığırsa, Müslüman olsa bile Mekkelilere geri verilecek, Müslümanlardan Mekke'ye iltica edenler geri verilmeyecektir.

4) Müslümanlardan Yemen'e ve Taif'e gitmek ve geçmek isteyenler, hac, umre veya ticaret için Mekke'ye gelenler, can ve mal güvenliğinde olacaklardır.

5) Mekkelilerden Şam ülkesine (Suriye ve civarına), doğuya (Irak, İran ve Basra Körfezine) veya Medine'ye gelenlerin can ve malları da güvende olacaktır.

6) Kureyş dışında kalan Araplar, iki taraftan birinin himayesine girmekte ve onunla antlaşma yapmakta serbest bırakılmışlardır.

7) Antlaşma on yıl süreyle geçerli olacak, bu müddet zarfında taraflar birbirlerine saldırmayacak ve savaşmayacaktır.^[276]

Antlaşmaya, müşriklerden ve müminlerden şahitler yazıldı. Müslüman şahitler, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Süheyl b. Amr, Sa'd b. Ebu Vakkas, Muhammed b. Mesleme ve Hz. Ali'den oluşmaktaydı.^[277] Şahitlerden sadece Muhammed b. Mesleme Ensar'dandı.

Müslüman olanların Mekkelilere geri verilmesi ve o yıl Mekke'ye girip hac ve umre yapılamaması, kimi Müslümanlarca can sıkıcı bulunduyorsa da, zaman bu antlaşmanın Müslümanların lehine olduğunu göstermişti. Çok geçmeden Medine'ye alınmayan Müslümanlar, Suriye-Yemen ticaret yolu için tehlike teşkil edince bu madde Mekkelilerin isteğiyle kaldırılmıştı.

Antlaşmanın bazı önemli sonuçları şöyle sıralanabilir:

1) Bu antlaşmayla Müslümanlar bir taraf, devlet ve güç olarak kabul edilmişler, bu antlaşma sonrası pek çok kişi İslam'a girmiştir.

2) Antlaşmayla Müşrik-Yahudi savaş ittifakı tehlikesi ortadan kaldırılmış ve bu fırsat değerlendirilerek gecikmeden Hayber fethedilmiştir.

3) Müslümanlar ekonomik açıdan da ticaret yoluyla barıştan yararlanmışlardır.

4) Bu antlaşma sonrası Bahreyn, Sasanilerden koparılmış, bazı kabileler açıkça *"İslam Paktı"* yanında yer almıştır.

5) Barış ortamında İslam pek çok kimseye duyurulup anlatılmış ve Mekke-Medine arasındaki sosyal ilişkiler Müslümanların lehine gelişmiştir: Ayrıca, Halid b. Velid ve Amr b. As gibi becerikli ve dahi komutanların Müslüman olmaları Mekke'nin savunma gücünü zayıflatmıştır.^[278]

20.6. Hz. Ömer Durumu İçine Sindiremiyor

Antlaşma imzalanmış ve antlaşma belgesi kaleme alınmıştı. Hz. Ömer Müslümanların aleyhine gördüğü antlaşmayı içine sindiremiyordu. O, antlaşmayı başarısızlık ve bir ricat olarak yorumluyordu.^[279] Antlaşma üzerine atıldı, Ebu Bekir'e geldi ve şöyle sordu:

"Ey Ebu Bekir, o Rasulullah değil mi?"

Ebu Bekir (r.a.) cevap verdi:

"Evet."

"Bizler de Müslümanlar değil miyiz?"

"Evet."

"Onlar da müşrikler değil midir?"

"Evet."

"Öyleyse niye dinimiz konusunda zilleti kabul ediyoruz?"

Ona göre din konusunda bir zillet ve Müslümanları küçük düşürme söz konusu idi. Özellikle üçüncü madde Müslümanların aleyhine görünüyordu. Bu maddeye göre Medine'ye kaçıp gelen Müslümanlar Mekke müşriklerine geri verilecekti.

Son sorusu üzerine Hz. Ebu Bekir şunları söyledi:

"Sen yolunda haddi aşma ve onun tercihini kendin için tercih kabul et. Ben şahadet ediyorum ki o, Allah'ın elçisidir."

Hız. Ebu Bekir farklı düşünüyordu. Rasulullah dinde zil-let ve Müslümanları tahkir ve küçük düşürme anlamına gelen bir yola girmez ve onu kabul etmezdi. O bu şekliyle antlaşmayı kabul ediyorsa bunda bir hikmet aranmalıydı. Daha sonra Hız. Ömer Rasulullah'a geldi ve şöyle sordu:

"Ya Rasulallah, sen Allah'ın elçisi değil misin?"

"Evet."

"Bizler Müslümanlar değil miyiz?"

"Evet."

"Onlar da müşrikler değil midir?"

"Evet."

"Öyleyse niye dinimiz konusunda bu zilleti kabul ediyoruz?"

Bunun üzerine Rasulullah kendisine şu önemli açıklamayı yaptı:

"Ben Allah'ın kuluyum ve O, asla bana zarar eriştırmeyecek olduğu halde, emrine asla muhalif olmayan Allah'ın Resulüyüm."^[280]

Açıklamalarına göre o Allah'ın itaatkâr bir kuluydu, şimdiye kadar buna devam etmiş ve O'na isyan anlamına gelecek bir harekette bulunmamıştı. Bundan sonra da asla O'na muhalefet etmeyecekti. Ayrıca Allah yaptıklarından dolayı ona ve Müslümanlara da bir zarar eriştırecek değildi. Sözlerine bakılırsa antlaşma Müslümanların lehineydi, yapılanlar doğruydı ve antlaşmanın önemli hayırlı sonuçları olacaktı.

Görölüyor ki, Hız. Ömer düşündüklerini açıkça ifade eden, içi dışı bir samimi bir Müslüman'dı. Burada görüldüğü üzere o aklına yatmayan bir konuda muhalefetini açıkça ortaya koyuyordu. O bir şeye ikna olmadan körü körüne o şeyi kabul eden biri değildi. Hudeybiye Antlaşması'nı içine sindiremeyince Hız. Ebu Bekir ve Rasulullah'tan durumun izah edilmesini istiyordu.

Bu durum, Hız. Peygamber'in ve Hız. Ebu Bekir'in benzer düşüncelerini ortaya koyarken, antlaşma konusunda Hız. Ömer'in daha farklı düşündüğünü gösteriyordu. Fakat Rasulullah farklı fikirlerden rahatsız değildi, Farklı düşüncesinden dolayı Hız. Ömer'e tavır almıyor, durumu ve antlaşma konusundaki düşüncelerini sükûnetle kendisine açıklıyordu.

Kimi kaynaklara göre Ebu Cendel zorla ve sürüklenerek Mekke'ye götürölürken Hız. Ömer Allah Resulü'nün huzuruna çıkmış ve sertçe şöyle sormuştu:

“Sen Allah’ın Resulü değil misin? Biz hak/gerçek üzere değil miyiz? Düşmanlarımız batıl üzere değiller mi? Neden dinimizi küçük düşürüyoruz?”

Hiz. Peygamber onun sorularını tek tek “evet” diye cevapladı ve sonra ona şunları söylemişti:

“Ben Allah’ın elçisiyim ve (bunu yapmakla) Allah’a isyan etmedim, O da beni asla zarara uğratacak değildir.”

Cevap üç açıdan düşündürücüydü. Allah Resulü ötelere bir işaret mi almış da, bu anlaşmayı imzalamıştı? Allah onu zarara uğratmayacaksa; durumu Müslümanların lehine mi çevirecekti? Hiz. Ömer yine sordu:

“Sen bize yakında Mescid-i Haram’a gireceğini demedin mi?”

“Size bu seferinizde dedim mi? Yine diyorum: ‘Muhakkak ona gireceksiniz ve ben başlarınızı Mekke içinde tıraş ettireceğim.’”^[281]

Hiz. Ömer şaşkıındı. Gerçekten Allah Resulü sözlerinde yıl belirtmemişti. Peygamberler de kendi kendilerine gaybı bilmezler, ancak bildirilirse bilebilirler ve haber verirlerdi. Allah ona başlarını tıraş ederek, müminlerin Kâbe’yi tavaf edeceklerini bildirmişti ve bu gerçekleşecekti. Bu bir tahmin, kanaat ve zan da değildi.

Antlaşma maddeleri kaleme alınırken müşrik Süheyl b. Amr’ın Müslüman olan ve Mekke’de hapsedilen oğlu Ebu Cendel Hudeybiye’ye gelmiş, kendisinin Mekkelilerden kurtulmasını istemişti. Fakat önce babası Süheyl buna karşı çıkmış, Rasulullah’ı antlaşmaya uymaya çağırmıştı. Bunun üzerine Rasulullah Ebu Cendel’i teselli etti ve sabretmesini istedi. Ebu Cendel Mekke’ye götürölürken Ömer atılıp yanına gelmiş ve ona şöyle demişti:

“Dayan ey Ebu Cendel, bunlar ancak müşriklerdir ve onlardan her birinin kanı da ancak bir köpek kanı gibidir.”

Sonra da kılıcının kabzasını ona yaklaştırdı. Hiz. Ömer daha sonraları bu olaydan söz ederken o zamanki düşüncelerini şöyle açıklamıştı:

“Onun kılıcı alıp onunla babasına vurmasını istemiştım. Fakat bu adam (Ebu Cendel) babasını öldürmek istemedi. Böylece hüküm geçerli oldu.”^[282]

O, şirke ve müşriklere bu derece düşmandı ve onlara hiç değeri vermeyen biriydi. Yaptıklarına bakılırsa onun cesareti, ataklığı ve davasındaki samimiyeti açıkça ortaya çıkmaktadır.

20.7. Geri dönerken

Hudeybiye'den dönölüyordu. Rasulullah ve Hz. Ömer binek develeri üzerinde geceleyin yan yana ilerliyorlardı. Derken Hz. Ömer Rasulullah'a bir soru sordu, fakat Rasulullah onu duymamış gibi davrandı ve cevap vermedi. Hudeybiye'de antlaşma konusunda kendisine aldığı tavır ve soruları yüzünden ona kırılmıştı. Hz. Ömer de bu kırınlığın farkındaydı. Aslında bir bahane ile onunla konuşmak ve arayı düzeltmek istiyordu. Sorusunu tekrarladı. Fakat değişen bir şey yoktu. Üçüncü kez de Hz. Peygamber'den bir cevap alamayınca kendi kendine şöyle düşündü:

“Ömer, annen seni kaybetsin, üç kez Rasulullah'a seslendim, Her birinde de bana karşılık vermedi!”

Hz. Ömer kendi kendine kahrediyor ve kendini suçluyordu. Çünkü antlaşma sonrası Rasulullah'a sert davranmış ve olmayacak bazı sorular yöneltmişti. Bu tavır Rasulullah'a dokunmuş olmalıydı. Şu an o kendini suçlu görüyordu.

Derken devesini hızlandırarak topluluğun önüne geçti. Düşünceleriyle tek başına yol almak ve uzun uzadıya durumu muhakeme etmek istiyor olmalıydı. Bir yandan da, o sırada aleyhinde bir vahiy gelmesinden korkuyordu. Çünkü Rasulullah'ı kırmak, üzme ve iyi niyetle de olsa ona karşı çıkmak aleyhte bir vahye sebep olabilirdi. Artık her şey onu sıkıyor ve ona üzüntü veriyordu. Âlemine hüznün yağıyor gibiydi. Derken arkadan bir münadinin sesini duydu ses şöyle diyordu:

“Yâ ömerabne'l-hattâb! = Ey Hattaboğlu Ömer!”

Bu çağrı üzerine heyecanlandı, kalbine büyük bir korku düştü. Yoksa aleyhine bir vahiy mi inmişti? Çaresiz Rasulullah'ın huzuruna vardı ve selam verdi ve şaşırdı: Rasulullah sevinçliydi ve yüzü gülekti. Aralarında bir şey yokmuş gibi Hz. Ömer'in selamını almıştı. Ardından kendisine şu önemli haberi verdi:

“Bana, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha sevgili bir sûre indirildi.”

Hz. Ömer de çok sevinmişti. Çünkü Rasulullah sevinçliydi, onun selamını almıştı ve ona kendisini çok sevindirecek bir sûre indirilmişti. Demek bu sûrede Rasulullah'ı ve ümmetini ilgilendiren, onlar lehine olan veya olacak şeyleri haber veren ayetler

bulunuyordu. Ardından Rasulullah Fetih Sûresi'nin ilk ayetinden itibaren sûreyi okumaya başladı. [283]

20.8. Fetih Sûresi'nin Sahabeleri Övmesi

Fetih Sûresi 10-19. ayetleri Rıdvan Biatı'ni değerlendiriyor ve bu sırada sahabelerden söz ediyordu Onuncu ayette şöyle buyrulmaktaydı:

“Ey Resulüm, gerçekten sana (Hudeybiye’de) biat edenler, ancak Allah’a biat etmişlerdi. Allah’ın eli de onların elleri üzerindedir. Öyleyse kim bu akdi çözerse kendi aleyhine çözmüş olacaktır. Kim de Allah ile sözleştiğine bağlı kalır, onu (ve gereğini) yerine getirirse O da ona büyük bir ecir/ödül verecektir.”[284]

Sûrenin 18 ve 19. ayetleri de aynı konuda şu müjdeleri veriyordu:

“And olsun ki Allah, seninle o ağacın altında biat ederlerken müminlerden razı olmuştur. Bu sebeple, kalplerindeki sızık ve ihlâsı bilerek üzerlerine bir sekinet (kuvve-i-manevîye) indirmiş ve onları yakın bir fetih (feth-i kârib) ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Ayrıca Allah, Aziz (mutlak galip) ve biricik hüküm ve hikmet sahibidir.”[285]

Yukarıdaki iki ayet önemli noktalara parmak basmaktaydı:

1) *“Lekad radiyallâh”* diye başlayan 18. ayet yeminle başlamakta ve Allah’ın bu biati yapanlardan razı olduğunu yeminle, açık ve kesin şekilde açıklamaktaydı. Demek biate katılanlar, Allah’ın razı olduğu müminlerdi. Hz. Peygamber de, *“Rıdvan Biatı’nde bulunan kimse ateşe girmez”* müjdesini vermişti.

2) Ayrıca Rıdvan Biatı'ni yapanlar iyi müminlerdi, Allah’ın razı olduğu Müslümanlardı.

3) Ayet *“Fe ‘alime mâ fî kulûbihim”* diyordu. Yani *“Allah kalplerindeki ihlâs ve samimiyeti bildi ve razı oldu.”* Demek onlar, halis, içi dışı bir sadık insanlardı. Allah onların üzerine bir sekine, bir korkusuzluk, bir güven ve teslimiyet de indirmişti. Silahsız oldukları halde Hudeybiye’de korkularından sıyrılmışlardı.

4) *“Ve esâbehum fethan karîbâ = ve kendilerine yakın bir fetih verdi.”* Yani mükâfat ve ödül olarak Hayber fethini müjdeledi. Böylece Rıdvan Biatı’ndekilere bir *“feth-i karîb”* de ihsan etti. Bu ayetler,

dolayısıyla fethin manevî sebebini, onun ihlâs, samimiyet ve fedakârlık oluşunu da açıklamaktaydılar.

5) O yakın fetihle kendilerine “*meğânim-i kesîra = büyük ganimetler*” de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber’in fethi olarak yorumlanır.^[286] Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram’dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; “*Hudeybiye Barışı*” olduğu görüşündedirler.^[287] Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

Rıdvan’a katılanlar; yakın gelecekte pek çok kimsenin Müslüman olmasına sebep olmuşlardır.

6) Ayrıca Allah Resulü de Hudeybiye biati konusunda açık bir müjde daha vermişti:

“*Gerçekten ağaç altında biat edenlerin, hiçbir cehenneme girmeyecektir.*”^[288]

Allah ayetle bu biate katılanlardan razı olduğunu belirtiyordu. Bu sebeple biate “*Rıdvan Biati*” adı verildi. Biat edenler içinde Hz. Ömer de vardı. O da burada biat etmiş ve biat edilirken Rasulullah’ın eline destek vermişti. Biat haberi Kureyşlilere ulaşınca endişelendiler, üç gün Mekke’de alıkoydukları Hz. Osman’ı serbest bıraktılar.

Hudeybiye barışının yapıldığı alandan bir görüntü

Şekil 12: Hudeybiye'den bir görünüş. Sarıçam, s. 200.

20.9. Dört büyük Halifeye İşaret

Fetih Sûresi sahabeleri ve dört büyük halifeyi ilgilendiren önemli haberler vermişti:

1) *“Muhammed Allah'ın Resulü'dür. Beraberindekiler de inkârcılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar.”*^[289]

Bu ayetin başında Allah, Resulü'nün peygamberliğine şahitlik ediyordu. Ayrıca ayette sahabelerin rütbece peygamberlerden sonra geldiğine işaret vardı. Ayet onların yüce ve seçkin olmalarının sebeplerini de ortaya koymaktaydı. Onların önemli özellikleri şunlardı:

Onlar, inkârcılara karşı sert ve şiddetliydim, küfre karşı zaaf ve yılgınlık göstermiyorlardı. Tüm Müslümanlara, ayırım göstermeden, şefkatli, merhametli davranıyorlardı: Irk, renk, bölge ve belde farkı gözetmiyorlar ve ayrımcılık yapmıyorlardı.

Ayette *“rükka'an sücceden = çok rükû ve secdeye giderler”* haberi veriliyordu. Demek; Ashab-ı Kiram; namazın rükünlerini, rükû ve

secdeleri tam ve çok yapıyor, namazı asla terk etmiyor ve gereği gibi kılıyorlardı. Bu ayetin işaretiyle, farz namazı asla bırakmadıkları gibi, nafilelere de önem vermekteydiler. Her işlerini ihlâsla, Allah'ın fazl ve hoşnutluğunu kazanmak için yapıyorlardı.

“Sîmâhum fî vüçûhihim min eseri's-sücûd = simaları, secde eserinden etkilenen yüzlerindedir.” Halisane secdeleri ve namazları; yüzlerinden, durumlarından, hallerinden bellidir.^[290] Hz. Peygamber, *“gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur”* buyurmuş ve bu gerçeğe işaret etmişti. İslam seciyesi, tavrı, karakteri ve tevazusu onlarda belliydi. Dinleri onlara manevî bir sıbğa/boya vurmuş, Allah sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah boyasıyla boyanmışlardı.

Namazlarını huşu ile duya duya kılarlar, namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlardı. Onları; taze, besleyici manevi gıdalar gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerlerdi. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki *“ilahî bir sofrâ”* gibiydi. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirirdi. Ayrıca böylesi bir ibadet usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları *“fahşâ ve münkerden”* de men ediyordu,^[291] yüzde, izini, eserini, varlığını gösteriyordu. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de, rükû ve secde alâmeti açıkça belirlemekteydi.

Hz. Peygamberle birlikte olan sahabeler... Onların başında Hz. Ebu Bekir vardı. O Rasulullah'ın hususi maiyetinde ve sohbetinde bulunmuş, *“vellezîne ma'ahû”* ile kendisine işaret edilmişti. Hem, Hz. Peygamber'den az sonra vefat edip, onun yanına gidip, yine onunla beraber olmuştur.

“Eşiddâu 'ale'l-küffâr = kâfirlere karşı çok çetindirler” ayeti, sahabelerin genelini içine almakla birlikte, onlar içinde bu özelliği ile maruf, dünya devletlerini fetihleriyle titreten Hz. Ömer'e de işaret etmeliydi. O, zalimlerin başına yıldırım gibi düşen, kâfirlere karşı sert ve şiddetli bir Faruk'tu. *“Ru-hamâu beynehum”*dan Ashab-ı Kiram arasındaki İslam kardeşliğini, birbirlerine karşı nezaket, şefkat, merhamet ve isar hasletlerini görmek gerekiyordu. Ayrıca, aynı ayet merhamet ve şefkatinden *“İslâm içinde kan dökülmesin”* diye kendini feda eden Hz. Osman'ı da akla getirmekteydi.

“*Terâhum rûkkaân süccaden*” ibaresinden “*ve rıdvânâ*” ya kadar olan kısım; yine ashabın öne çıkan üç vasfına delalet eder. Onlar rûkûları ve secdeleri bol, Allah’tan çokça fazıl/lütuf ve rıza isteyen insanlardır. Fakat liyakat ve kahramanlıkla hilafete gelen; zühdü, ibadeti, fakr ve iktisadı seçen; rûkû ve secdelere devamı ile bilinen Hz. Ali’nin (ve benzerlerinin) yüksek haline de işaret vermekteydi.

21. Ümmü Gülsüm Medine’ye Sığınınca

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir’in Mekke’den kaçıp Medine’ye sığındığı günlerdi. Takvimler, hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce’nin ilk günleriydi (Nisan başları, 628). Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine’de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki Îs Vadisi’ne yerleşmişti. Bir gün Allah Resulü’nün hanımı Ümmü Seleme’nin hüccesine bir kadın girdi.^[292] Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi.^[293] Yüzünü açıp kendini tanıttince, Allah Resulü’nün hanımlarında olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

Mekkeli genç hanım, Ukbe b. Muayt’ın kızıydı. Ukbe, annesi Erva bint-i Kureyz’den dolayı Hz. Osman’la ana bir kardeşti. Bu genç kadın hicret öncesi Müslüman olmuş, hicret etmek istemiş, ama İslam muhalifi babası tarafından engellenmişti. Ümmü Seleme onu odasında bir kaç gün misafir etti. Kaderin cilveleri... Peygamberliğin üçüncü yılında Ukbe, Allah Resulü’nün boynuna deve işkembesi koymuştu ve o denli Müslümanlığa düşmandı. Kızı Müslüman olmuş ve şu sırada babasından kaçarak müminlerin manevî atası^[294] Hz. Peygambere ve Medine’ye sığınmıştı. Son günler Mekke’de, sık sık Tenim’deki evlerine gidiyordu. İşte yine oraya gider gibi yapıp Medine yoluna düşmüştü. Yolu bilmiyordu. Yolda, Huzaalılardan biriyle karşılaşmış, onun kendisine verdiği bir deve ile Medine’ye gelmişti.

Ümmü Seleme Ümmü Gülsüme iyice alışmıştı. Durumunu iyice anlamak istiyordu sordu:

“*Sen Allah’a ve Resulüne hicret mi ettin?*”

Ümmü Gülsüm tereddütsüz cevap verdi:

“*Evet, fakat Rasulullah (a.s.m.) erkeklerden Ebu Cendel ile Ebu Basir’i müşriklere geri gönderdiği gibi, beni de geri gönderir diye*

korkuyorum.”

Korkusunda haklıydı. Hudeybiye Sulhu esnasında, Ebu Cendel, sonra da Medine’ye iltica eden Ebu Basir müşriklere teslim edilmiş, Medine’ye gelmelerine izin verilmemişti. Ümmü Seleme kendisini teselli etti:

“Ama erkeklerin durumu kadınların haline benzemez.”

Ümmü Gülsüm’ün gelişi Allah Resulüne haber verildi, o da muhacir hanımla görüşüp *“hoş geldin”* dedi. Ümmü Gülsüm hemen derdini anlatmaya başladı:

“Ey Allah’ın Resulü, dinimle yanına kaçtım. Beni koru ve müşriklere geri çevirme, yoksa bana işkence yaparlar. Dinimden döndürmeye uğraşırlar. Ben de işkenceye sabredemem. İki kişiyi müşriklere iade ettiğini biliyorum; onlardan biri kendisini korumakta. Fakat ben, bir kadını ve kadınların zayıflığını da bilirsin.”

Bu sözleri ile o bir sığınmacı olduğunu, Allah Resulü’ne sığındığını, işkenceden ve bu yüzden dininden çıkmaktan korktuğunu, kendisinin erkekler gibi Medine’den çıkıp gidemeyeceğini ifade ediyordu. Çünkü hicap ve tesettür ayetlerinden sonra kadınların durumunda bazı değişimler olmuştu. Allah Resulü açıklamaları üzerine şöyle dedi:

“Mutlaka Allah, kadınlar hakkında ahdi/antlaşmayı bozar.”

Bu bir müjdeydi. Muhbir-i Sadık böyle buyuruyorsa, o gerçekleşirdi. Bilindiği üzere hicretin beşinci yılında önce hicap, sonra da tesettür (örtünme) ayeti^[295] nazil olmuştu. Bu ayetlerle kadınların durumu farklılaşmış, namahremlerle olan sosyal ilişkileri değişmişti.

Çok geçmedi. Allah Resulü’nün sözleri üzerine şu ayet nazil oldu:

“Ey Müminler, iman eden kadınlar muhacir olarak size gelince, onlar gerçekten iman etmişler mi etmemişler mi imtihan ediniz. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mümin kadınlar olduğuna kanaat getirirseniz artık kâfirlere geri çevirmeyiniz. (Çünkü) bu kadınlar onlara (kâfirlere), onlar da bunlara helal olmaz. Kâfir kocalarının bu mümin kadınlara harcadıkları mehri onlara (kocalarına) geri veriniz. Mehirlerini verdiğiniz takdirde onları (mümin kadınları) almanızda size günah yoktur. Bir de kâfir kadınlarınızı nikâhınızda tutmayınız, verdiğiniz mehri isteyiniz. Kâfirler de, yanınıza hicret eden mümin kadınlara harcadıkları mehri istesinler. Bu, Allah’ın hükmüdür. Aranızda (çıkan problemlerde) O hükmeder.

(Çünkü) Allah her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığını yerli yerine yapandır, hakîmdir.”^[296]

Burada, evvela mümin kadınların hicretinden söz edilmekteydi. Hicret, kısaca karşılıklı ayrılık demektir: Hasta hastalığından ve uykusundan ayrılır, insan bir şeyi bir daha dönmek niyetiyle bıkar ve ondan yüz çevirirse hicret etmiş olur. İlgili ayete göre; itaatsizliklerinden (nüşûz) korkulan kadınlara önce nasihat edilir, sonra kadınlar yataklarında tek başlarına bırakılır,^[297] bu da bir nevi hicret olarak yorumlanır. Hicret maddî manevî rızık arayışı için, bir yerden bir yere intikaldır ve rızık arkasından gitmektir. Bu zorluk, şiddet ve güzelliği beraberinde getirir: Sıcak öğle vakti “*hâcîre*”, güzel, üstün olan “*hâcîr*”dir. Bir şeyin kemaline ulaşması, kızların, gençlerin güzelleşmesi “*ihcar*”la anlatılır.

Fakat farklı maksat ve amaçlarla hicret edenler de olabilir. Bu açıdan, ayet-i kerime, Medine’ye gelen kadınların imtihan edilmesini emretmektedir.^[298]

21.1. Onuncu Ayet ve Hz. Ömer’in İki Hanımı

1) Mümtetine Sûresi’nin^[299] onuncu ayeti gereği, mümin kadınlar kâfirlere haram olmuştu. Artık onlar gayr-i müslim bir koca nikâhında bulunmayacaklardı. Ancak kâfir kocaları onlardan kendilerine verdikleri mehri isteyebileceklerdi. Bu sebeplerden dolayı onlar Mekke’ye iade edilmemişlerdi.

Ümmü Gülsüm Medine’ye hicret edince, iki erkek kardeşi Velid ve Umare bir sabah Medine’ye gelip onu geri götürmek istemişler, Allah Resulü kendilerine mezkûr ayetle antlaşmanın o hükmünün, kadınlar hakkında bozulduğunu ifade etmiş ve kız kardeşlerini geri göndermemişti.

2) Ayet muhacir kadınlar hakkında “*femtehinûhunne = onları imtihan ediniz*” buyuruyordu. Kalplerinde olanı sınamayı ve gerçek niyetlerini anlamayı emrediyordu. İbn-i Abbas’a göre bu ayetten sonra Resul-i Ekrem bunlara, “*bir eş buğzundan dolayı çıkmadığına billahi mi? Bir yere rağbetten dolayı çıkmadığına billahi mi, Allaha ve Resulü’ne sevgiden başka bir gaye için çıkmadığına billahi mi?*” diye yemin verdirirdi. Medine’ye gelen kadınlar da yemin edip: “*Biz ancak Allah’a, Resulü’ne ve İslamiyet’e sevgimizden dolayı geldik. Yoksa*

ne koca, ne mal, ne de birine olan kinimizden dolayı değil” diye imanlarını dil ile de ikrar ediyorlardı.

Hız. Ayşe'ye göre bu sına ve tahkikat, sūrenin on ikinci ayetine göre yapılyordu. Bu da; Allah'a şirk koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, zina çocuğunu kocaya nispet etmemek ve marufa/iyiliklere karşı gelmemek şartlarını içine alıyordu. Bu sına ve tahkikatın önemli hikmetleri vardı. Gelen kadınlar, casusluk, münafıklık ve bazı ahlâksızlıkları gerçekleştirmek ve bir aşk ilişkisinden dolayı buraya gelebilirlerdi. Böyle bir imtihanadan sonra, müşrik kocalarına mehirleri verilerek Medine'de kalmalarına müsaade ediliyordu.^[300] Çünkü din hicreti, Allah ve Resulü'ne yapılan hicretti.

3) Mezkûr ayete göre müşrik kadınlar da, mümin erkeklerin nikâhı altında bulunmayacaktı. Her ne kadar Ehl-i Kitap hanımlarla müminlerin evlenmesine izin verilse de, kitapsız müşriklerle evliliğin sürdürölmesi yasaklanıyordu. Mekke'de hâlâ müminlerle evli müşrik hanımlar vardı. Kocaları mümin olmakla birlikte onlar müşriktiler ve Mekke'deydiler. Mesela Hız. Ömer bu ayet üzerine, Mekke'de yaşayan iki müşrik hanımını, Ebu Ümeyye kızı Kureybe'yi ve Cervel kızı Ümmü Gülsüm'ü boşamıştı. Hız. Ömer Kureybe'yi boşayınca, O sırada henüz müşrik olan Muaviye, Mekke'de onunla evlendi. Onun boşadığı ikinci müşrik hanımı da Mekke'de Ebu Cehm b. Huzeyfe aldı. Bu kadın Huzaa kabilesine mensuptu. Ebu Cehme de Huzaalı biriydi. Ümmü Gülsüm, Hız. Ömer'in oğullarından Ubeydullah'ın annesiydi.^[301]

Medine'ye kaçıp gelen Ukbe b. Muayt'ın Müslüman kızı Ümmü Gülsüm bekârdı ve Hız. Peygamber'in akrabasıydı. Anneannesi Beyza, Allah Resulü'nün halasıydı. Kendisine Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf ve Zeyd b. Harise evlenme teklifinde bulundular. Ümmü Gülsüm durumu Hız. Osman'la istişare etti. Hız. Osman Allah Resulüne danıştı. O, kendisinin Zeyd'le evlenmesini uygun gördü. Zeyd b. Harise önce Ümmü Eymen'le evlenmiş, sonra Hız. Peygamber'in halasının kızı Zeyneb bint-i Cahş'la evlilik yapmış, anlaşılamayıp onu da boşamıştı. Hız. Peygamber bu kez onu bir başka halasının torunuyla evlendirmiş oluyordu. Ümmü Gülsüm, Zeyd hicretin sekizinci yılında Mute Harbi'nde şehit oluncaya kadar onunla evliliğini sürdürdü. Çok geçmeden Hız. Osman'ın Müslüman

annesi Erva da Medine'ye geldi. Bu durum hem onu hem de Hz. Osman'ı sevindirmişti.^[302]

22. Hz. Ömer'in Türece'ye Gönderilmesi

Hicretin yedinci yılı Şaban ayında Hz. Ömer otuz kişilik bir askeri birliğin başında Türece'ye gönderildi. Burası Medine'ye altı mil (bir mil 1609 m) uzaklıkta Hilaliler ve Amir b. Rabiaoğulları'nın ortaklaşa oturdukları bir vadiydi. Burada Havazin'e mensup dört oymak toplanmış ve Müslümanlara karşı bir saldırı hazırlığına başlamışlardı. Bunlar içinde, hicretin altıncı yılında Hayberlilerin Medine'ye yapacağı akın fikrinde onlara ücret karşılığı yardım edeceklerine söz veren Sa'd b. Bekiroğulları da vardı.

Hz. Ömer'in birliği düşmanın haber almasını önlemek ve ansızın bir baskın yapmak için gündüzleri gözlenip geceleri yol alarak Türece'ye vardığında, durumu haber alan düşman Türece'yi terk etmişti. İslam askerleri orada ele geçirdikleri deve, koyun, sığır ve diğer mallardan ele geçirdikleri ganimetlerle geri döndü.^[303] Düşmanla savaşılmaya da askeri birlik başarıyla görevi tamamlamıştı.

23. Medineli Hanım Cemile

Hicretin yedinci yılıydı. Hz. Ömer, Asım b. Sabit'in kız kardeşi Asiye'ye dünürücü gitti ve kızın babası Aklah ve ailesinin kararıyla evin genç kızı Asiye ile evlendi. Asiye, Medine'de Rasulullah'a biat eden ilk on kadından biriydi. Annesi Şemus bint-i Ebu Amir de kızıyla birlikte Hz. Peygamber'e biat etmişti. Asiye Hz. Ömer'le evlenince Hz. Ömer onun adını beğenmedi ve ona şöyle dedi:

“Senin adın Cemile'dir.”

Bu sözüyle onun adını değiştirdiğini belirtmek istiyordu. Ayın, sin ve ye ile yazılan Asiye, hüznü, kederli kadın anlamına geldiği gibi, sütun ve direk anlamına da geliyordu. Herhalde evin direği manasıyla kadınlara bu ad verilmekteydi. Ayrıca Asiye, Firavun'un mümin olan ve Hz. Musa'yı evinde yetiştiren eşinin de adıydı.^[304] Kelimenin kökünde, sertlik, güçlülük, şiddet ve gençlik anlamları da vardı.^[305]

Cemile Hatun İsim değişikliğine kızdı ve adının değiştirilmesini istemedi. Hatta gidip bu konuda kocasını Rasulullah'a şikâyet etti. Hz. Peygamber onu dinledi ve şöyle dedi:

“Sen bilmez misin, mutlaka Allah Ömer'in kalbi ve dili ile beraberdi. Senin adın da Cemile'dir.”

Hz. Peygamber'in Hz. Ömer hakkındaki değerlendirmesi dikkat çekiciydi. Allah bazı ayetlerde onun gönlünden geçeni desteklemişti. O aklından ve gönlünden geçenlerde vahiyyle mutabakat halinde olabilen biriydi. Bu açıdan Allah onun dili ve kalbiyle beraberdi. Bu konuda da hatalı değildi. Böylece Rasulullah isim değişikliğini onaylıyor ve Hz. Ömer'i destekliyordu. Cemile de güzel bir addı ve *“Pek Güzel”* anlamındaydı. Hem, Allah'ın güzel isimlerinden biri de *“Cemîl”*di.

Şikâyet ve sonucundan haberdar olan Hz. Ömer, hanımına şöyle dedi:

“Sonunda havadaki burnuna rağmen, o adı aldın.”

Onun düşüncesine göre hanımı gururu yüzünden kendisine verdiği yeni adı almak istememiş ve Rasulullah'ın adı konusundaki açıklamalarından sonra buna razı olmuştu. Demek Rasulullah bazı insanların ve hanımlarının adlarını değiştirdiği gibi, sahabeleri de bunu yapabiliyorlardı. İşte Hz. Ömer de hanımının adını değiştirmişti. Hz. Ömer'in Asım adındaki oğlu bu hanımından olmuş ve bu çocukta sonra Cemile Hanım, *“Ümmü Asım”* diye künyelenmişti.^[306]

24. İlk İki Komutan ve Hz. Ali

Hicretin yedinci yılı başında hükümdarlara davet mektupları gönderilmiş ve aynı günlerde Hayber'i fethetmek için ordu yola çıkmıştı. Hayber'e ulaşıldı, Hayber birkaç gündür kuşatma altındaydı. Altıncı günün akşamı hâlâ Hayber'in ilk fethedilmek istenen Natat kalelerine girilememişti. Rasulullah önce Hz. Ebu Bekir'i, sonra Ömer b. Hattab'ı kalelere hücumla görevlendirmiş, fakat fetih nasip olmamıştı.^[307] Akşam askerler karargâha döndü. Muhammed b. Mesleme Rasulullah'a geldi, üzgün görünüyordu:

“Ey Allah Resulü, bu gün gibi acı bir gün görmedim. Mahmut b. Mesleme şehit oldu.”

O acısını ve kardeşinin şehit olduğunu Rasulullah'a haber veriyordu. Mevsim sıcaktı. Sıcaktan bunalan Mahmut, Naim kalesi

duvarı dibinde gölgelenirken yukardan başına bir el değirmeni taşı bırakılmış ve şehit olmuştu.^[308] İlk gün oklarla yaralanıp iki üç gün sonra vefat eden Seleme b. Ekva'nın şair kardeşi Amir b. Ekva ile yakındaki mağaraya defnedildiler. Allah Resulü Muhammed'e şöyle dedi:

“Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız. Allah'tan sağlık ve afiyet dileyiniz. Sizi kuşatırlarsa tekbir getiriniz.”^[309]

Muhammed düşmanla karşı karşıya gelmek, onlara kılıç çalmak istiyordu. Fakat Allah Resulü barışseverdi. Allah'tan savaş yerine sağlık ve afiyet istiyordu. Cihatta tekbir getirmek de, Allah'ı hatırlamaktı. O, müminlere güç veren, her şeyden büyük, hükmünde galip olardı. Hiçbir varlık onu acze düşüremezdi. Sıkıntıda Allah'ın büyüklüğünü hatırlamak, kuşatmada bunu düşünmek önemliydi. Böyle bir Kadir-i Mutlak'ın askeri olmak ve bunun farkındalığı, müminler için vazgeçilmezdi. Sonra Rasulullah, Muhammed b. Mesleme'ye şöyle dedi:

“Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki, o Allah'ı ve Resulü'nü sever; Allah ve Resulü de onu sever. Yüce Allah fethi onun eliyle gerçekleştirecektir. Kardeşini öldüreni de öldürmeye muvaffak olacaktır.”^[310]

Bu sözler birer müjdeydi. Başta Muhammed b. Mesleme olmak üzere müminler sevindiler. Yarın ak sancak önemli birisine verilecekti. O, Allah'ı ve Resulü'nü çok seven biriydi. Ayrıca Allah ve Resulü de onu çok seviyordu. Bu müjde sancak verilecek kişi açısından önemliydi. Dünyada Allah ve Rasulullah'ın birini sevmesi ve bu sevginin açıklanması elbette çok önemliydi. Ayrıca yüce Allah, bu kimse eliyle fethi gerçekleştirecekti. Zorlu kalelerin, o komutan ve Peygamber sancaktarı tarafından fethedilmesi de bir başka önem arz ediyordu. Bu kutlu sahabe kimdi?

O gece Allah askerleri sancağın kime verileceğini merak edip durdular.^[311] Her er *“keşke ben alsam”* duyguları ile geceyi geçirdi. Hz. Ömer de, bu büyük müjdenin sahibi olma arzusundaydı. O güne kadar böyle bir komutanlık arzuladığını hatırlamıyordu. O gece karargâhı koruma görevi Hz. Ömer ve arkadaşlarındaydı. Karargâh yakınında bir Yahudi yakalandı. Allah Resulü ile görüşmek istiyordu. Kendisine aman verilmesi şartıyla düşman hakkında önemli bilgiler verdi. Söylediğine göre bu gece Yahudiler Natat'ı bırakıp Şık

kalesine gitmişler, çoluk çocuğu Şık ve Ketibe bölgesi kalelerine taşımışlardı. Nataf'ta bazı savaş silahları ve bir kısım yiyecek maddesi kalmıştı. Herhalde Yahudiler Nataf kalelerini tehlikede görüyorlardı.

25. Yedinci Günün Sabahı

Yedinci gün sabah namazı cemaatle kılındı. Rasulullah sancağını getirilmesini emretti, onu eline aldı ve sordu:

“Bunun hakkını yerine getirmek üzere kim alacak?”

Herkesin gözü Hz. Peygamber'deydi. Elinde ak sancağı sallıyordu. Başta Hz. Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere Muhacir ve Ensar'dan birçok istekli çıktı. Herkes Hayber'i fethetmek; İslam'a açmak, Allah ve Resulü tarafından sevilme istiyordu. Allah Resulü isteklilere göz gezdirdi ve şöyle dedi:

“Allah'ım, sen vermediğinde verecek yoktur, verdiğinde de engel olacak yoktur.”

O, sancağı kime vereceğine dair bir işaret almış gibiydi. Ardından sordu:

“Ali nerede?”

Hiz. Ali: Amcasının oğlu, damadı, seyyidler neslinin ikinci halkası, Haydar-ı Kerrar, döne döne vuruşan ve Allah Aslanı. Biri konuştu:

“Ey Allah Resulü onun gözleri ağrıyor.”

Hiz. Ali'nin gözlerinde remed/göz ağrısı hastalığı vardı. Az sonra Seleme b. Ekva onu elinden tutarak Allah Resulü'ne getirdi. *“Ali geldi, Ali geldi”* sözleri duyuldu. Hiz. Ali kendi başına gelemeyecek kadar gözlerinden rahatsızdı. Rasulullah ona bakarak emretti:

“Yaklaş yanıma”^[312]

Hiz. Ali yaklaştı ve önüne oturdu. Şâfi-i Hakiki'nin Resulü, ağrıyan gözlerine ağzıyla *“püf”* diye püskürdü ve dua etti. Çok geçmeden gözlerin ağrısı geçmişti.^[313] Sonra ona dua etti:

“Allâhümme'k-fihi'l-harre vel-karre = Allah'ım soğğun ve sıcakğın zahmetini ona gösterme.”

Allah Resulü'nün duasından sonra Hiz. Ali ne sıcaktan ne soğuktan müteessir olmamıştır. Sıcak günde kalın aba giyse rahatsız olmaz, soğukta ince elbise ile donmazdı. Hiz. Peygamber'in duası kabul olmuştu. Onun duasının kabulünün farklı örnekleri de vardı: O Hiz. Ömer'in İslam'a girmesinde, İbn-i Abbas'ın dinde fakih olması ve

Allah'ın kendisine tevili öğretmesi hususunda Rasulullah'ın duası vardı. O kızı Hz. Fatıma için *"Allahümme lâ tuci'hâ = Allah'ım ona açlık azabı verme"* duası da kabul olmuştu.

Hz. Ali şöyle der: *"O günden sonra ne sıcaktan, ne soğuktan rahatsız oldum."*^[314]

Hz. Ali az önceki insan değildi, dinleşmiş gibiydi. Allah Resulü ona elleriyle zırhlı gömleği giydirdi, beline Zülfikar'ı kuşattı.^[315] Bu İslam dünyasında ilk kılıç kuşatma örneklerinden biriydi. Sonra ak sancağı uzattı ve gözlerinin içine bakarak şöyle dedi:

"Al bu sancağı, ilerle! Allah sana fetih nasip edinceye kadar çarpış ve arkana dönme!"^[316]

Az sonra ordu yürüyüşe geçti, Hz. Ali, Allah Resulü'ne sordu:

"Ey Allah Resulü neyi gerçekleştirmek üzere onlarla çarpışacağım?"

Cevap şu oldu:

"Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Rasulullah olduğuna şahadet edinceye kadar onlarla çarpış. Onlar üzerine düşeni yaparsa, can ve mallarını benden kurtarmış olurlar, kalplerindeki hesabı ise Allah'a aittir."

Savaş ve cihadın gayesi bir kere daha açıklanıyordu. Hz. Ali kararlığını belirtti:

"Ey Allah Resulü, onlarla bizim gibi Müslüman oluncaya dek çarpışacağım."

Resul-i Ekrem, konuyu biraz daha açtı:

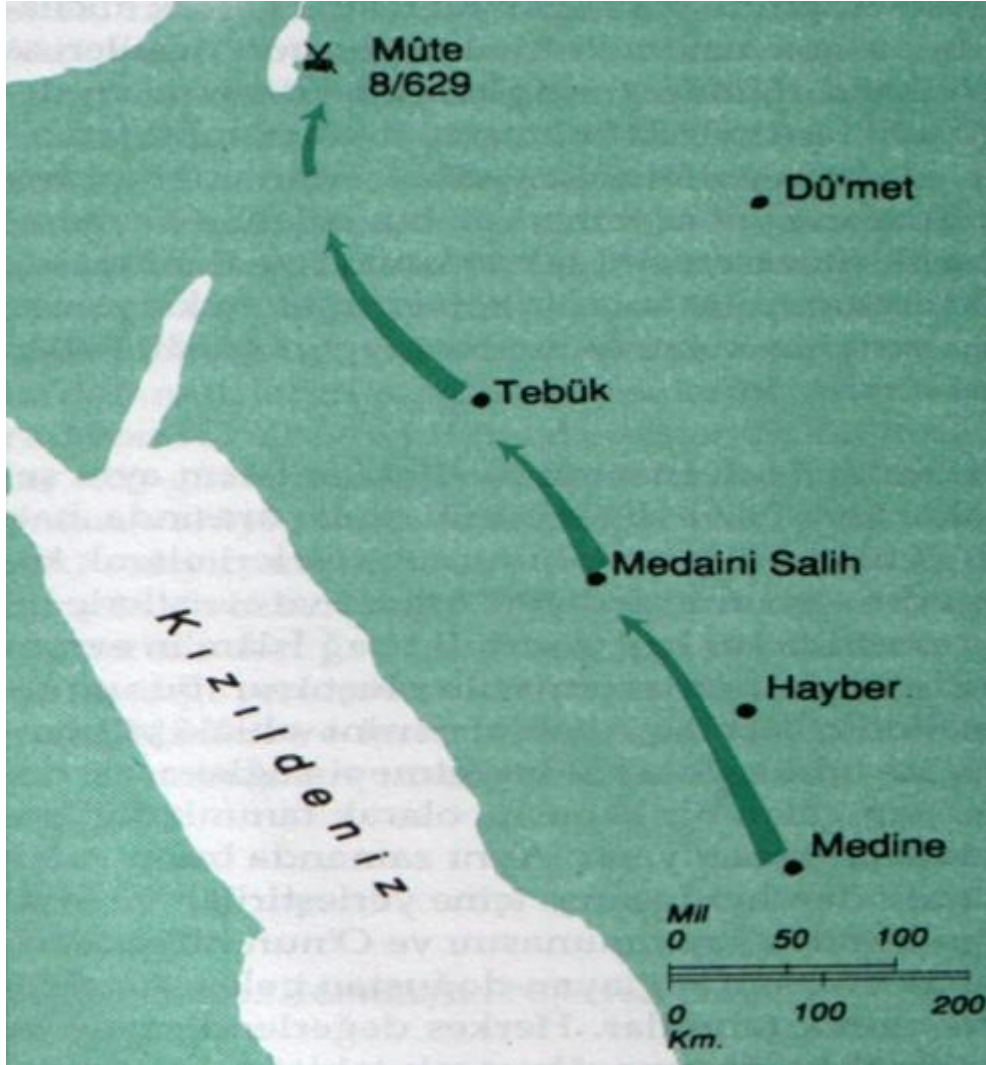
"Onların kalelerine varıncaya kadar vakarla ilerle. Sonra onları İslam'a davet et. Müslüman olurlarsa, Allah haklarından olup yapmaya mükellef oldukları şeyleri onlara bildir. Vallahi sayende Allah'ın bir kişiye hidayet vermesi, senin için birçok kızıl deveye/koyuna sahip olmandan (onları Allah yolunda vermenden) hayırlıdır."^[317]

Savaşın gayesi, insanları İslam'a kavuşturmak, İslam'ı yaymaktı. Bu açıdan önce onları İslam'a çağırmak gerekiyordu. Askerler de Hz. Ali birlikte ilerlerken, Allah Resulüne kulak verdiler. Her şey anlaşılıyordu. Önce onlar İslam'a davet edilecek, ilahi hidayet sofrasına çağrılacaklardı. Müslüman olurlarsa, Allah haklarını^[318]

yerine getirmeleri istenecekti. Hidayet, doğru yol ve onda yürümek demektir.

Emr-i bilmarufla bir insanı sırat-ı müstakime çekmek; sahralar dolusu deve veya davara sahip olmaktan daha büyük zenginlikti ve onları Allah yolunda vermekten daha hayırlıydı. Nihayet sancak, Yahudilerin en güçlü kalesinin olduğu Natat yakınına dikildi. O gün Hz. Ali'nin komutanlığında Hayber'in yedi sekiz kalesinden ilki fethedildi. [319]

Bu olay gösteriyor ki, Hz. Peygamber önemli görevlendirmelerde Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i ilk sırada görüyordu. Bu ikili liderlik ve komutanlık yapabilecek kabiliyette ve olgunluktaydılar. Onlarda liderlik karakteri vardı. Onların ardından Hz. Ali geliyordu. O, fetih nasip olmayınca o komutanı değiştirmiş ve Hz. Ali'yi görevlendirmişti.

Şekil 13: Medine' ye göre Hayber, Tebük ve Mute'nin konumu. Farukî, s, 219.

26. Habeş Muhacirleri ve Hz. Ömer

Hicretin yedinci yılı başında Hayber fethi sürerken Habeşistan muhacirleri Medine'ye geldiler. Onlar Allah'tan sevap umarak Mekke'den Habeşistan'a hicret etmişler ve böylece hayırda yarışmışlardı.^[320] Hayber gazasına katılanlar Çok geçmeden Medine'ye döndüler. Hayber fethedilmişti. O günler Mekke'den Medine'ye hicret edenlerden bazıları Habeş Muhacirleri'ne şöyle diyorlardı:

“Sebaknâküm bi'l-hicreti = Biz hicrette sizi geçtik.”

Bu söz, Habeşistan Muhacirleri ve Eşarilerden Ebu Musa'ya söylenmişti.^[321] Ebu Musa Müslüman olmuş, sonra Yemen'de Allah Resulü'nün Medine'ye hicret ettiğini duymuş ve orada İslam'ı anlatmıştı. Yemen'den gelirken Habeşistan'a uğramış ve oradaki Müslümanlarla Medine'ye gelmişti.

Hz. Ömer bir gün Allah Resulü'nün hanımı, kızı Hafsa'ya uğramıştı. O sırada yanında bir kadın gördü. Kadın örtülü olduğu için onu tanımamıştı. Çünkü tesettürde asıl olan, örtünenin ziynetlerini gizlemesi ve başkaları tarafından tanınmayı engellemesidir.^[322] Kızına dönerek sordu:

“Kim bu?”

“Esmâ bint-i Umeys.”

Esmâ, Ebu Talibin oğlu Hz. Cafer'in hanımıydı. Doksan iki kişilik kafilende, İkinci Habeş Muhacirleri arasında yer almıştı. On yıl Habeşistan'da çile çekmiş, Abdullah, Avn ve Muhammed adlı oğullarını orada doğurmuştur.^[323] Yerine göre aç, susuz ve çeşitli imkânsızlıklar içinde orada kalmak kolay değildi. Hz. Ömer bunun üzerine şu yorumda bulundu:

“Ha, şu Habeş ülkesinde oturmuş bulunan mı, ha şu deniz yolculuğu yapmış olan mı?”

Kızı cevap verdi:

“Evet.”

Hz. Ömer, bu kez Esmâ'ya hitap ederek şöyle dedi:

“Biz hicrette sizi geçtik; bu yüzden Rasulullah'a sizden daha lââyık ve daha yakınız.”

Hiz. Ömer, Medine'ye hicret edenlerin Habeş Muhacirleri'ni geçtiğine ve Hiz. Peygamber'e daha layık olduklarına inanıyordu. Kendisi de Medine'ye hicret edenler arasındaydı. Ona göre durum buydu ve bunu, tahdis-i nimet kabilinden söylemekteydi.

Esmâ Hanım bu sözlere alındı:

“Kesinlikle hayır!” dedi. “Vallahi siz Allah Resulü ile beraberdiriz. O açlarınıızı doyuruyor, cahillerinize vaaz ediyordu. Hâlbuki biz, bir ülkede ve kendisinde düşmanlıklar (iç karışıklıklar) olan uzak bir yerde Habeşistan'da idik, bu da Allah ve Resulü yolunda idi.”

Esmâ, hadiseyi bir başka yönden ele alıyor ve Hiz. Ömer'e karşı çıkıyordu. Ona göre, Medine'ye hicret edenler kendi başlarına ve çaresiz değillerdi. Resul-i Ekrem orada muhtaçlara kol kanat geriyor, bilgisizliği ortadan kaldırmak için sürekli Müslümanlarla meşgul oluyordu. Onlara inen sûreleri ve ayetleri aktarıyordu. Böylece ekonomik, kültürel ve fikri planda problemlerine çözüm getiriyordu. Oysa kendi durumları böyle değildi.

Habeşistan denizaşırı uzak bir yerdi. Orada bin bir problemleri olmuştu. Habeşistan'a gidenler yeni Müslümanlardı. Hristiyanlarca garip karşılanan, orada din adamları ve halk tarafından yadırganan bir dine inanıyorlardı. Yardımcıları yoktu. Medine'dekilerden daha garip durumdaydılar. Problemlerini götürecekleri Hiz. Peygamber yanlarında değildi. Muhtalara yardım için Ensar, beytülmal ve ganimet imkânlarından mahrumdular. Onlara yardım elini uzatacak Ensar da yoktu. Esmâ sözlerini şöyle sürdürdü:

“Vallahi dediğini Allah Resulü'ne söyleyinceye kadar yiyip içmeyeceğim. Biz nice sıkıntılara uğratıldık ve korkutulduk. Mutlaka bunları da Peygamber'e söyleyeceğim ve ona soracağım. Vallahi bu hususta yalan söylemeyeceğim, sözü eğip bükmeyeceğim, ona eklenti de yapmayacağım.”

Esmâ'nın iyice ierlediği anlaşılıyordu. Bu sırada Resul-i Ekrem, hanımı Hafsa'nın hücreesine (odasına) geldi. Esmâ Hanım hemen Hiz. Ömer'in söylediklerini ona nakletti. Bunun üzerine Allah Resulü sordu:

“Sen ona ne cevap verdin?”

Esmâ söylediklerini tekrar etti. Hiz. Peygamber onun sözleri üzerine konuya şöyle açıklık getirdi:

“Leyse bi ehakka bî mînkûm = (Bu konuda) bana sizden daha lââyık yoktur.”

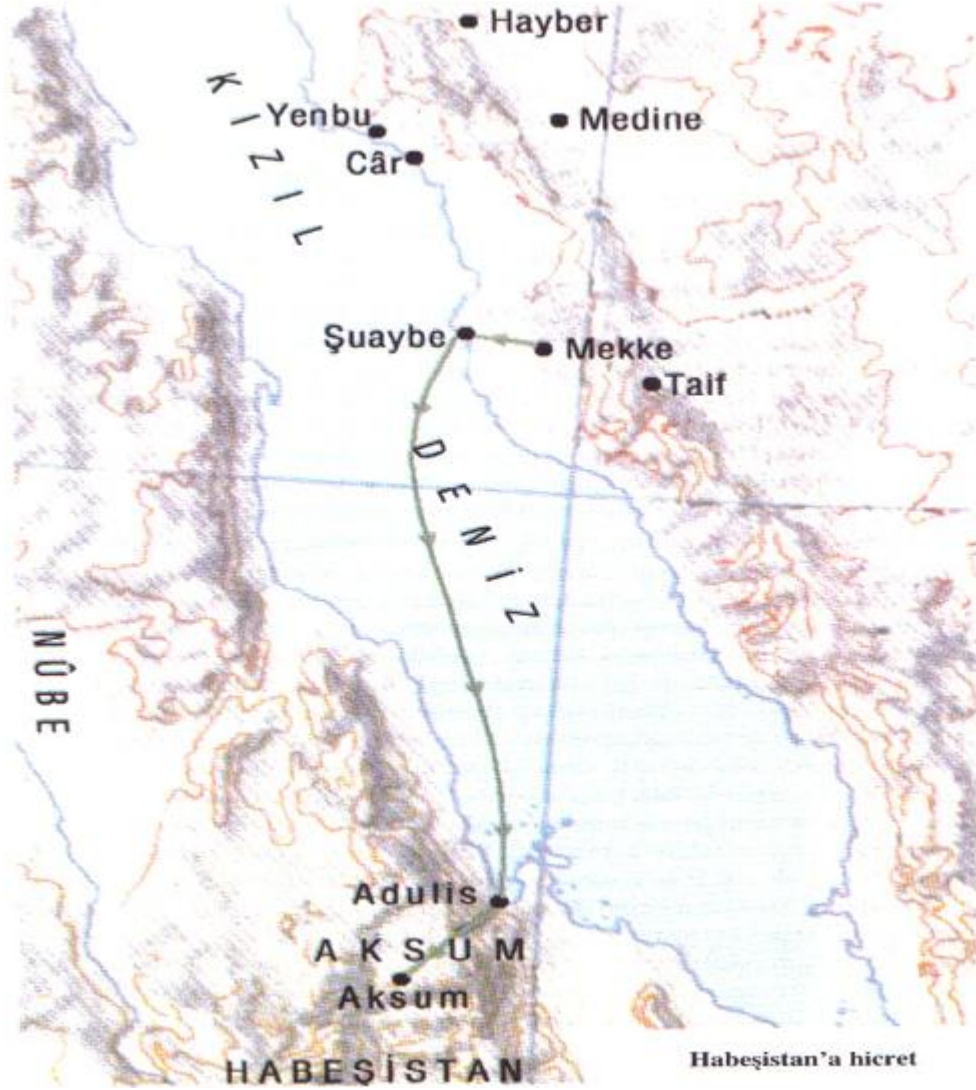
Sonra ekledi:

“Onun (Hz. Ömer) ve arkadaşlarının bir hicreti var, siz gemi halkının ise iki hicreti var.”^[324]

Bir başka rivayete göre o şöyle demişti:

“Sizin iki hicretiniz var, hem Necaşi ülkesine hicret ettiniz, hem yurduma hicret ettiniz.”^[325]

Rasulullah’ın açıklamalarına bakılırsa Hz. Ömer düşüncelerinde yanılmıştı. Habeşistan Muhacirleri çift hicretliydiler. Bu konuda Peygamber Efendimize daha lââyık ve daha yakındılar. Açıklama Habeş Muhacirleri’ni çok sevindirdi. Takım takım gelip Esmâ’dan bu açıklamayı dinlediler. Hatta Ebu Musa el-Eşari, tekrar tekrar olayla ilgili hadisi Esmâ’dan duymak istemişti.^[326]

Şekil 14: Habeshistan muhacirlerinin dönüş yolu. Sarıcık, Çağrı - Medine, s. 370.

27. Sevgide İkinci Sırada

Hicretin sekizinci yılı Eylül'ündeki Mute Savaşı'ndan sonra, 629 Ekim'inde önemli bir hadise daha oldu. Kuda, Beliy, Lahm Cüzam ve Beni Uzre kabileleri toplanmış, Medine etrafına yaklaşmak istiyorlardı. Mute Savaşı bunları cesaretlendirmiş olmalıydı. Beliyli Malik b. Zafile'nin Mute'de öldürülmesi de buna bir sebep olabilirdi.

Haber üzerine Rasulullah hicretin sekizinci yılı başında (31 Mayıs 629) Müslüman olan Amr b. As'ı yanına çağırttı. Tertiplenecek seferde onu komutan atadı. Onun komutanlıktaki başarısı ve zekâsını iyi biliyordu. Ayrıca Amr'ın ninesi (babaannesi) Beliy

kabilesindendi. Hem Amr'ın ganimete ihtiyacı vardı.^[327] Amr b. As dört aydır Medine'deydi.

O, Amr'a beyaz bir sancak (liva) ve siyah bir bayrak (râye) verdi. Onu üç yüz kişilik kuvvetle Zâtusselâsil'e gönderdi.

Zâtusselâsil, Cüzamların toprağında bir suyun adıydı. İçimi güzel olduğu için bu adı almıştı. Bir başka görüşe göre orada, kum tepeleri zincirlemesine uzanıp giderdi ve oraya “Zincirli Yer” anlamında Zâtusselâsil denirdi. Burası Beliy, Uzre ve Beni Kaynların yurtları olup Medine'ye on günlük (yaklaşık beş yüz km) mesafede, Vadilkura'nın ötesindeydi.^[328]

Askerlerin yalnız otuzu atlıydı. Mücahitler, gündüzleri saklanıp geceleri yol aldılar. Aslında Mute'den sağ dönen Amr'ın^[329] hemen buraya gönderilmesinde bir başka gaye vardı. Amr b. As'ın ninesi (As b. Vail'in annesi) Beliy kabilesindendi. Rasulullah'ın talimatına göre komutan Amr, ninesinin kabilesine uğrayıp kendilerini İslam'a davet edecek, aradaki soğukluğu giderecekti.^[330] Düşmanların çokluğu ve yığınak yaptıkları anlaşılınca, Medine'den yardım istendi. İstek üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında iki yüz kişilik yardım gönderildi. Bunlar içinde Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi kimseler de vardı. Rasulullah onlara Amr'la buluştuklarında birbirlerine itaat etmelerini ve ihtilaf çıkarmamalarını tembih etti. Ebu Ubeyde askerine siyah bir sancak da verdi.^[331]

27.1. Anlaşmazlık

Ebu Ubeyde, Amr'ın karargâhına varınca askere namaz kıldırarak istedi. O iki yüz kişinin komutanıydı. Rasulullah kendisi için sancak bağlamış ve “*arkadaşın yanına varınca, ikiniz birbirinize itaat ediniz, ihtilaf çıkarmayınız*” diye emretmişti. O zamanlar, komutanlar askere namaz kıldırırdı. Kumandada imam olan, namazda da imamdı. Burada; Asr-ı Saadet'te namaz kıldırmanın önemi ve aynı zamanda o kimsenin idareci tayin edilmesi gibi bir manaya geleceği de anlaşılmaktadır.^[332] Amr, Ebu Ubeyde'ye karşı çıktı:

“Hayır, sen bana yardımcı olarak geldin! İmamlık etme hakkın yoktur, emir/komutan benim. Rasulullah seni bana imdat için gönderdi.”

Amr farklı düşünüyordu. Ebu Ubeyde yardım isteği üzerine gönderilmiş bir kuvvetti. Asıl komutan kendisi olduğuna göre, imamlık ve komuta ona ait olmalıydı. Fakat Ebu Ubeyde'nin askerleri Amr'a karşı çıktılar:

“Sen kendi arkadaşlarının, o kendi arkadaşlarının komutanıdır!”^[333]

Çünkü onlar, uğurlamada Resul-i Ekrem'in söylediklerini duymuşlardı. Komutanları Ebu Ubeyde'ydi, kendilerine namazı onun kıldırması gerekiyordu. Aslında Amr'ın askerleri içinde Muhacirlerin büyüklerinden Amir b. Rabia, Suheyb b. Sinan, Said b. Zeyd, Sa'd b. Ebu Vakkas gibi büyükler ve Ensar'dan; Üseyyid b. Hudayr, Abbad b. Bişr, Sa'd b. Übade, Seleme b. Seleme gibileri de vardı.^[334] Öte yandan, Ebu Ubeyde askerleri içinde Hz. Ebu Bekir ve Ömer de bulunuyordu.

Böyle bir toplulukta erlerden kimse, *“imamlık benim hakkım”* diyemiyordu. Çünkü onlar da imamlığın emirin hakkı olduğunu biliyorlardı. Fakat Amr mı, Ebu Ubeyde mi imam olacaktı? Amr, Ebu Ubeyde'nin imametini ve kendi yanında komutanlığını kabul etmiyordu. Ebu Ubeyde ihtilaf çıkacağını görünce şöyle dedi:

“Amr, sen iyice itminana ermeli ve bilmelisin ki, Rasulullah'ın bana söylediği son söz: ‘Arkadaşın yanına varınca ikiniz birbirinize itaat edersiniz ve ihtilaf çıkarmazsınız’ oldu. Vallahi bana isyan edersen ben sana itaat ederim.”

Ve ona itaat etti. Zaten o iyi huylu ve yumuşak yapıli biriydi. İhtilaf engellendi ve Amr imam oldu. Muğire b. Şube ve Hz. Ömer buna alındılar. Hatta Hz. Ömer Ebu Ubeyde'ye şöyle çıkıştı:

“Sen Nabiğa'nın oğluna itaatle onu kendine, Ebu Bekir'e ve bizlere komutan yaptın. Bu ne biçim görüş?”

Ebu Ubeyde:

“Ey Annemin oğlu” dedi. “Rasulullah bana ve ona birbirimize itaatsizlik etmemeyi emretti. Amr'a itaat etmezsem Rasulullah'a asi olmaktan ve halkla aramda bir hadise çıkarmaktan korkuyorum.”^[335]

Hız. Ömer Amr'a *“Nabiğa'nın oğlu”* demekle annesi Nâbiğa b. Selma'yı kastediyordu.^[336] Hız. Ömer, Amr b. As gibi yeni bir Müslüman'a komutanlığın bırakılıvermesine alınmıştı. Fakat Ebu Ubeyde de ince düşünceliydi: O Hız. Peygamber'in sözünü esas alarak kendine düşeni yapıyor, ihtilafa sebep olmak istemiyordu.

Mücahitler Beliy, Uzre ve Belkayn topraklarının sonuna kadar gittiler. Oralar soğuktu. Çölde gece üşüdüler, odun toplayıp ateş yakmak istediler. Amr bunu engelledi:

“Kimse ateş yakmayacak!”

Ateş yakmak isteyenlerin içinde Hz. Ömer de vardı. Amr'ın engellemesi askerlerin zoruna gitti.^[337] Ebu Bekir durumu Amr'la konuşup, ona ateş yakmaya izin vermesi gerektiğini söyledi. Amr kararında ısrarcıydı:

“Sen beni dinlemek ve itaatle emrolundun değil mi?”

“Evet.”

“Öyleyse emrolunduğunu işle!”

Hız. Ömer, bu sırada Amr'a çatmak istediye de Hız. Ebu Bekir onu engelledi:

“Onu kendi haline bırak, Rasulullah onu savaştaki bilgisi yüzünden komutan etti.”^[338]

Amr'ın ateşi engellemesi, azlıklarının düşman tarafından anlaşılması ve düşmana cesaret vermemek içindi. Nitekim düşman Müslümanların gücünü bilemediği için kısa süren ok atışması sonrası karşılarında tutunamadı. Savaşanlar mağlup edildi ve birçok ganimet alındı.^[339]

27.2. “En Sevdğin Hangisi?”

Amr b. As İslam'a girişinden dört ay sonra komutan olmuştu. Asker içinde Ensar ve Muhacirler'den çok kimse vardı. Onun ifadesi ile: *“Askeri birliğin içinde Ebu Bekir ve Ömer de bulunuyordu.”* Amr b. As durumdan şu sonucu çıkardı:

“Rasulullah yanında yerim/konumum daha üstün olmasa, herhalde beni Ebu Bekir ve Ömer'in başına komutan dikerek göndermezdi.”

Muhacir ve Ensar'ın mevkiî büyüktü. Özellikle Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'in Peygamber Efendimiz yanındaki yeri daha farklıydı. Bunu Amr b. As da biliyordu. Fakat Rasulullah Amr'ı komutan etmişti. O Rasulullah'a varıp konuyu sordu:

“Eyunnâsu ehabbu ileyke = İnsanlardan en sevdiğin hangisidir?”

Cevabı tahmin ediyordu; Rasulullah “sen” diyecekti. Çünkü onu Hız. Ebu Bekir, Ömer ve onlar gibilerin başına komutan etmişti. Rasulullah Amr'a gülümsedi ve konuştu:

“Ayşe.”

Amr yanılmıştı, ama o kadınlardan birini sormuyordu. Fakat cevap son derece açık ve netti. Rasulullah Hz. Ayşe’yi çok seviyordu ve ayrıca Amr’a hanımını çok sevdiğini söylemiş oluyordu. Amr soruyu değiştirdi:

“*Erkeklerden hangisi?*”

“*Ebûhâ = Onun babası.*”

Amr umduğu cevabı alamamıştı. Sevgide ikinci sırada olabileceğini düşündü ve tekrar sordu:

“*Sümme men = Sonra kim?*”

“*Ömer.*”

Rasulullah Hz. Ömer’in arkasından sırayla bir grubun adını saymıştı.^[340] Demek Rasulullah yetişkin erkeklerden en çok Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’i seviyordu. Bu ikilinin yanında önemli bir yeri vardı. Şu halde onlara “*emir*” tayin edilmesi kendisini çok sevmesinden değildi. “*Sonra kim?*” diye birkaç kez daha sordu. Soru cevap uzayıp gittiği halde sıra bir türlü kendisine gelmiyordu. Liste sonuna düşmekten korkmuştu. Kendisi o sıradaki duygularını şöyle anlatacaktı:

“*Beni saydıklarının sonunda söylemesinden korktum.*”^[341]

Allah Resulü onu bu konudaki maharetinden dolayı komutan etmişti. Bunun başka sebepleri de vardı. Komutanlık ayrıca ona bir iltifattı.

Hız. Peygamber herkese sıcak ve nazik davranır, bu açıdan herkes onun en çok kendini sevdiğini sanırdı. Sorularıyla Amr çok şey anlamıştı. Bu hadise önemli dersler veriyordu: Rasulullah’ın görev verdikleri her zaman kendisine en yakın insanlar değildi. Sahabeler arasında manevî derece farkları oldukça büyüktü. Bu konuşmadan sonra Amr b. As İslam’a hizmette ve Hz. Peygamber yanındaki mevkide büyük fırsatlar kaçırdığını fark etmişti. Çünkü sahabenin ilk safında yer alanlardan değildi. Bütün ashâbı bir topluluk kabul edersek, Tabiin ve diğer Müslümanlar da; bu ilk safta değillerdi. Onların pek keyfiyetli ve değerli hizmetlerine, sonrakiler hizmetleri büyük de olsa yetişemeyeceklerdi.

28. Ebu Süfyan’ı Görünce

Hicretin sekizinci yılı (630) Mekke Fethi'nden bir gece önce İslam ordusu Mekke'nin 16 km uzağındaki Merruzzahran'da kamp kurmuş, askerlere gece ateş yakmaları emredilmişti. O akşam Ebu Süfyan, Hakîm b. Hizam ve Büdeyl b. Verka, haber araştırmak üzere Mekke'den kuzeye; Merruzzahran'a doğru yola çıktılar. Merruzzahran'da erak/misvak ağaçları mevkiinde pek çok çadır, asker ve ateş görünce şaşırdılar ve korktular. Ebu Süfyan arkadaşına şöyle dedi:

“Bu ne çok ateş, sanki (hactaki) Arafe gecesi ateşlerine benziyor”

Ardından ekledi:

“Yoksa ateşler, kavmin Beni Ka'bların mı?”

Hâlâ o gelenler hakkında doğru bir fikir sahibi değildi. Büdeyl onların Amiroğulları olduğunu iddia ederken, Ebu Süfyan Beni Ka'blar (Huzaalılar) olduğunu iddia ediyordu. Büdeyl bunların Ka'boğulları'ndan kalabalık olduğunu söyleyince Ebu Süfyan, gördüklerinin Havazinliler olabileceğini de ortaya attı.

Derken nöbetçi muhafızlar, Ebu Süfyan ve iki arkadaşını arkadan çevirip ansızın yakaladılar. Develerinin yularını tutup sorguya çektiler. Az sonra durum anlaşılmıştı. Ebu Süfyan kamp yerine gelince linç edileceğinden korktu ve kendisinin hemen Abbas'a götürülmesini istedi. Çok geçmeden Abbas ve Ebu Süfyan buluştu. Az sonra Hz. Abbas Hz. Peygamber'in boz katırına binmiş, Ebu Süfyan'ı da arkasına almıştı. Katır Hz. Peygamber'in çadırına doğru ilerlerken, askerler ve ateşler yanından geçiyordu. Hz. Ömer'in ateşi yanından geçerken, Hz. Ömer *“kim bu?”* deyip ayağa fırladı. Abbas kendini tanıttığı sırada o arkasındaki Ebu Süfyan'ı görmüştü ve şöyle bağırdı:

“Allah düşmanı Ebu Süfyan! Seni ahitsiz/antlaşmasız ve akitsiz ele geçirmeye fırsat veren Allah'a şükürler olsun!”^[342]

Hz. Ömer onu öldürmek istiyordu. O şu an Mekke'nin yöneticisiydi. Hz. Peygamber'in çadırına doğru hızlıca yürüdü ve o gün akşam, nöbetçilerin komutanıydı. Abbas katırı tepip Hz. Ömer'i geçti ve çadıra ulaştı. Arkasından Hz. Ömer içeri girdi ve Rasulullah'a şöyle dedi:

“Ya Rasulullah, bu Ebu Süfyan, Allah akitsiz ve ahitsiz ele geçme imkânını verdi, beni bırak da boynunu vurayım?”

Hz. Abbas karşı çıktı:

“Ya Rasulallah, gerçekten onu himayeme aldım.”

Hız. Abbas Rasulullah'ın yanına oturdu. Sonra Hız. Peygamber'e eğildi, onun başını tutarak şöyle dedi:

“Vallahi bu gece, benden başka kimse onunla baş başa kalmasın.”

O Ebu Süfyan'ın hayatını korumak, askerlerce öldürölmesini engellemek istiyordu. Hız. Ömer hâlâ Ebu Süfyan'ı oradan almak ve öldürmek konusunda ısrar ediyordu. O bir esirdi ve öldüröllebilirdi. Hız. Abbas ona dönerek şöyle cevap verdi:

“Ömer yavaş ol, O Adiy b. Ka'boğulları adamlarından biri olsaydı bunu demezdin. Ama biliyorsun ki o, Abdumenafoğulları'nın büyüklerinden biri.”

Ona göre Hız. Ömer, Ebu Süfyan kendi kabilesi ricalinden/büyüklerinden biri olmadığı için onu öldürmekte ısrarcıydı. Hız. Abbas Müslüman olsa da hâlâ olayları kabilecilik bakış açısıyla değerlendirmekteydi. Ebu Süfyan Hız. Abbas'ın akrabasıydı. Oysa Hız. Ömer cahiliye zihniyeti ve kültürünü çoktan içinden atmıştı. Ona şöyle karşılık verdi:

“Abbas, bir dakika! Vallahi Müslüman olduğun gün, senin Müslüman olman; -eğer Müslüman olsaydı- bana Hattab'ın Müslüman olmasından daha sevgiliydi.”

Sonra onun Müslüman olmasını niçin babasına tercih ettiğini açıkladı:

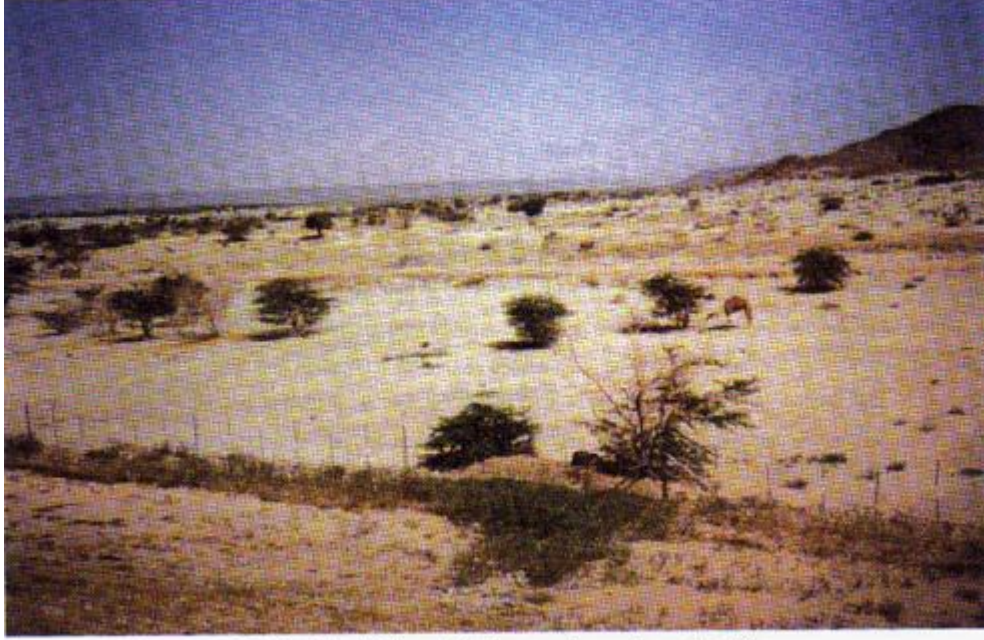
“Çünkü gerçekten biliyorum ki, Müslüman olan Rasulullah'a Hattab'ın Müslüman olmasından daha sevimlidir.”^[343]

O, Hız. Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisiyle dolu bir insandı, Allah'ı seven Peygamber'i severdi. Onu sevmek onun sevdiğini sevmek, onun tercih ettiğini tercih etmek, sevgide, nefrette, hayatı yaşamada o gibi olmak, o gibi duymaktı. Onun sevgisini kendi sevgisine, onun anlayışını kendi anlayışına, hayat tarzını kendi hayat tarzına tercih etmekte. Kısaca kendinden geçmek ve onda olmaktı. Bu *“fena firrasûl = Allah Resulü'nde fani olmak”*tı. İnsanın kendinde olması değil, onda olmasıydı. Benleşmek değil onlaşmak ve Muhammedleşmektir.

Hız. Abbas bu sözler üzerine bir şey diyemedi. Hız. Peygamber de Hız. Ömer'in sözlerini susmasıyla onaylamış olmalıydı. Ardından Hız. Peygamber amcasına emretti:

“Abbas, onu kendi konak yerine götür, sabahlayınca bana getirirsin.”

O gece Ebu Süfyan Hz. Abbas'la birlikte geceledi. Hz. Peygamber onu ordugâhta tutuyor, Mekke'ye bırakmıyordu. Bu durum Mekke'de heyecana sebep olmuştu. Çünkü Ebu Süfyan Mekke'nin reisi durumundaydı. O gece Büdeyl ve Hakîm b. Hizam, Hz. Peygamber'in yanında kaldılar. Resul-i Ekrem onlara İslam'ı anlattı ve Müslüman oldular.^[344] Fakat Ebu Süfyan'ın o gün orada Müslüman olması biraz zaman almıştı.

Mekke'nin fethine giderken ordunun konakladığı
Merru'z-Zahrân'dan bir başka görüntü

Şekil 15: Merruzzahran'dan bir görünüş. Sarıçam, s. 209.

29. Hz. Ömer, Putlar ve Resimler

Ertesi gün, fetihlerin anası sayılan Mekke fethi gerçekleştirilmiş, Kâbe etrafındaki putlar kırılıp, yakılıp ortadan kaldırılmıştı. Hz. Peygamber tavafını yapıp, Safa Tepesi'nde dua ettikten sonra, Osman b. Talha'yı çağırıp ondan Kâbe anahtarlarını aldı. Kâbe'yi açınca orada, hurma ağacından iki güvercin heykeli dikkatini çekti. Onları kendi elleriyle kırdı ve yere attı.^[345]

O, Kâbe içi putlardan temizlenmedikçe içine girip orada kalmaktan çekindi.^[346] Kaynakların tespitine göre Kâbe içinde şunlar vardı: Hurma ağacından iki güvercin heykeli, Hz. İbrahim'in kurban ettiği koçun iki boynuzu, Kâbe kapısına yakın direktteki Hz. Meryem ve kucağındaki İsa resmi/freski, meleklerin ve (Hübel önünde çekildiği

gibi) oklarla kismet arayan yaşlı şeklinde görülen Hz. İbrahim'in sureti.

Kâbe içinde altı direk bulunuyordu ve her direğe farklı resimler/freskler yapılmış ve boyanmıştı.

Hız. Peygamber Kâbe'ye girince bir direk üzerinde Hz. İbrahim'i, eliyle istiksâm/kismet oku çeker halde görmüş ve bu fresk hakkında şu yorumu yapmıştı:

“Allah bunları yapanları kahretsin, büyüğümüzü kismet oku çeker durumda tasvir etmişler. İbrahim'de kismet oku çekmek (istiksâm) yoktur. Vallahi puta tapanlar da bilir ki, bu iki peygamber (Hz. İbrahim ve Hz. İsmail) hiçbir zaman kismet oku çekmemişlerdir.” [347]

Vakidi'ye göre o, elini İbrahim ve İsmail (a.s.) fresklerinin üzerine koydu ve şöyle buyurdu:

“İbrahim'in sureti/freski hariç, onun içindeki bütün suretleri yok ediniz.” [348]

Azrakî'ye göre eli altında olan ve silinmemesini istediği resim/fresk Hz. Meryem ve kucağındaki bebek İsa idi. [349] Ama Buhari ve Vakidi'deki diğer ve daha mantıklı bir rivayete göre Kâbe'nin içi temizlendikten sonra Rasulullah, Usame b. Zeyd ve Osman b. Talha içeri girdiler. Hz. Peygamber içeride bir direk üzerinde Hz. İbrahim freskini ve onun yok edilmediğini –veya iyi ortadan kaldırılmadığını– gördü ve görevlendirdiği Hz. Ömer'e şöyle konuştu:

“Ömer, sana ‘hiçbir suret/fresk bırakmayacaksın, hepsini mesh ve yok edeceksin’ demedim mi?”

Hız. Ömer cevap verdi:

“O İbrahim'in suretiydi.”

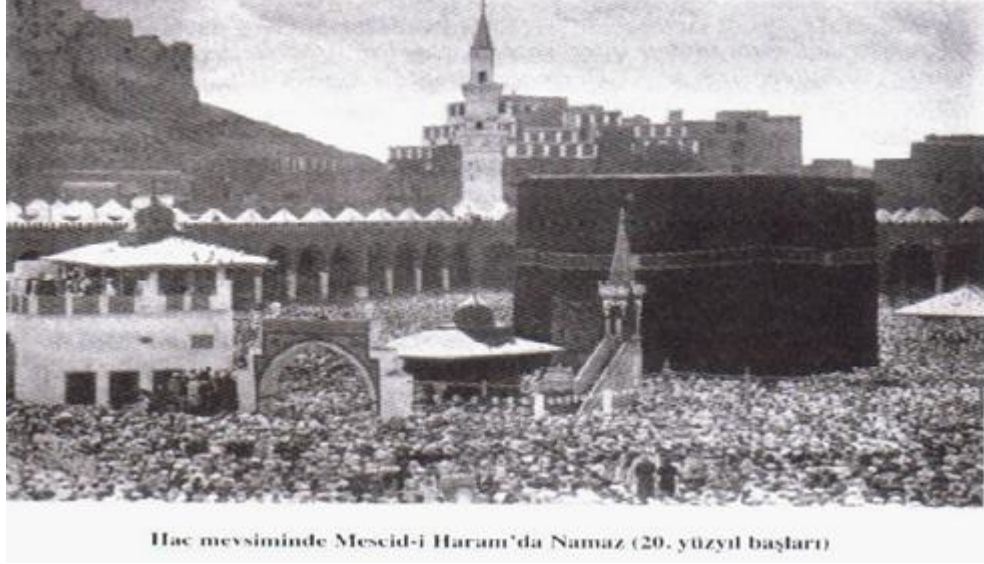
“Onu da mesh/yok et.”

Bunun üzerine Hz. Ömer Kâbe'de tamamen yok edilmemiş hiçbir suret bırakmadı. [350] Hz. Peygamber bu sırada, Azatlısı Zeyd'in oğlu Usame'ye bir kova su getirmesini emretti. Ona da bezle suretlerin boyasını silmesini, kırılarak yok edilecekleri kırmasını emretti ve gördükleri freskler konusunda şu değerlendirmeyi yaptı:

“Allah, yaratamayacakları şeylerin suretlerini çizen topluluğu kahretsin!” [351]

Hamidullah'ın da belirttiği gibi, kanaatimizce Rasulullah dışı gibi Kâbe içinde de hiçbir resim, fresk ve put bırakmamıştı. Dinde, hiçbir

resim, fresk ve puta ihtiyaç yoktu. [352]

Şekil 16: Yirminci yüzyıl başlarında Mescid-i Haram ve Kâbe.

Sarıçam, s. 389.

30. Fetih, Ezan ve Dayı Haris b. Hişam

Mekke fethinin ilk günü öğle vakti gelince, Rasulullah Bilal-i Habeşi'ye Kâbe üzerine çıkarak ezan okumasını emretti. Kâbe, on beş (veya on sekiz) metre yüksekliğinde küp şeklinde ve üstü örtülü taş bir bina idi. Bilal Medine'de Mescid-i Nebi yanında bir dam üzerinde; yüksekte ezan okuyordu. [353] Artık iman ve İslam'ın mesajları Mekke'de de ilan edilmeliydi. İleride tüm İslam fetihlerinden sonra fethedilen şehirlerde ve yerleşim yerlerinde ilk yapılan şeylerden biri önce putları kırmak ve ardından ezan okumak olacaktı. Çünkü ezan İslam'ın bayrağı, özgürlüğü ve sesli simgesi demektir. Onun olduğu yer *“Dâr-ı İslam = İslam Yurdu”* sayılıyordu.

Hiz. Bilal ezan okurken, hâlâ dağlarda can korkusuyla dolaşan tek tük insanlar görülüyordu. O sırada Ebu Süfyan, Attab b. Esid, Ebu Cehil'in kardeşi Haris b. Hişam ve yanlarındaki birkaç kişi daha ezanı dinleyenler arasındaydı. Mekkeliler olayı yorumlamaya başladılar:

“Ey Allah'ın kulları, Kâbe üzerinde ezan okumak bu kara köleye mi düştü?”

O sırada Hiz. Ömer'in dayısı Ebu Cehil'in kızı Cüveyriye de ezanı dinliyordu. Bilal: *“Eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullâh”* deyince şöyle demişti:

“Hayatıma yemin olsun ki, senin şanın yükseldi. Namaz kılarız ama sevdiklerimizi öldürenleri asla sevmeyeceğiz.”

O Müslüman olmuştu, namaza gelmişti, ama babası ve Hz. Ömer’in dayısı Ebu Cehil, Bedir’de öldürülenler içindeydi. Ayrıca Cüveyriye’nin savaşlarda kaybedilen başka akrabaları da vardı. Böyle bir durumda, bu konumda birinin Müslüman olması kolay değildi.

Sevdiklerini öldürenleri hâlâ affedemiyordu ve onları öldürenleri asla sevmeyeceğini söylüyordu. Ama zaman çok şeyi değiştirecekti.

Haris, Ebu Süfyan ve Attab Harem’de oturmuş konuşuyorlardı. Ezan okunurken Ebu Cehil’in kardeşi ve Hz. Ömer’in dayısı Haris b. Hişam şöyle konuştu:^[354]

“Vallahi haklı (gerçek tarafında) olduğunu bilseydim, ona uyardım.”

Rasulullah’ın haklı ve gerçek tarafta olduğuna inanmıyordu. O, fetih günü ölümden korkarak Rasulullah’ın amcakızı Ümmühanî’nin evine gizlenmiş, onun himayesine sığınmıştı. Yakında Mescid-i Haram’da Müslüman olacaktı.^[355] Sonra da ekledi:

“Vay başıma gelene, keşke bu günden önce ölseydim de, Kâbe üzerinde anıran Bilal’i duymasaydım!”

Kardeşi Amr b. Hişam, Bedir Savaşı’nda öldürülmüştü. O da bu günü görmektense ölmeyi arzu ediyordu. Attab da eski günlerin özlemi içindeydi:

“Gerçekten Allah babam Esîd’e bunu duymaması için ikramda bulunmuştur. Yoksa ondan, kendini kinlendiren şeyi duymuş olacaktı.”

Babası fetihten bir gün önce ölmüştü. O: *“İyi ki öldü, hiç değilse ezanı duymadı ve öfkesini içine atmadı”* demeye getiriyordu. O sırada Hakem b. Ebi’l-As da durumu şöyle yorumladı:

“Vallahi, Ebu Talha Binası (Kâbe)^[356] üzerinde Cumahoğulları’nın bir kölesinin bağırması büyük bir olay!”

Süheyl b. Amr da ona cevap gibi konuştu:

“Bu Allah’ı kızdırdıysa, yakında onu değiştirecektir.”

Sözlerine bakılırsa, Ebu Cehil’in kardeşi Haris de, Ebu Cehil gibi İslam’a düşmandı ve şüpheler içindeydi. Ezanı duymaya tahammül edemiyordu. Çünkü ezan Allah’ın birliğini, Hz. Muhammed’in O’nun Resulü olduğunu, Allah’ın büyüklüğünü haykırıyor, putperestliği ve şirki reddediyordu. Oysa bu güne kadar Mahzumular İslam’ın

karşısında yer almışlardı. Kardeşi Ebu Cehil Bedir’de şirki yükseltmek için ölmemiş miydi? Ama Allah, yeğenleri Hattaboğlu Ömer’e yıllar önce imanı nasip etmişti.

Ayrıca Haris ezanı “anırmaya” benzetiyordu. Ona göre ezan – hâşâ!– bir eşek anırmasıydı. Onu anıran da Bilal’dı. Her çağda Haris gibi ezana, camiye, namaza, düşman olanlar ve Haris’in benzerleri bulunacaktı. Karanlık aydınlığa, küfür İslam’a, batıl gerçeğe düşmandı. Küfür, o şanlı bayrağın gönderde; minarelerde dalgalanmasını istemiyordu. Konuşulanları duyan Ebu Süfyan, düne kadar birlik olduğu kimselere katılmadı ve şöyle konuştu:

“Ben bir şey demiyorum; eğer konuşısam, şu çakıl taşları benden (ona) haber verirler.”

Az sonra Rasulullah konuşanların yanına geldi. Cebrail (a.s.) söylediklerini kendisine bildirmişti. Hepsine söylediklerini tek tek açıkladı.

Haris ve Attab şaşkındılar. Konuştuklarında yanlarında bir muhbir yoktu. Bunu kim Hz. Muhammed’e bildirebilirdi? Demek o, Allah’la irtibatlıydı. Her ikisi de onun risaletine şahadet getirdiler:

“Şahadet ederiz (yeminle söyleriz) ki, sen Allah’ın Elçisisin. Vallahi söylediklerimizi yanımızdakilerden başka kimse bilmiyordu, dediklerimiz sana Allah tarafından haber verilmiş olmalı.”^[357]

Böylece az önceki düşmanlardan ikisi kazanılmış oluyordu. Haris, kardeşi Ebu Cehil kadar şanssız değildi. Demek en büyük İslam düşmanları da onlara iyi yaklaşılır, kendileriyle iyi ilişkiler kurulursa kazanılabileceklerdi. Rasulullah bunu yapıyordu. Ebu Cehil’e İslam nasip olmaydıysa da onun kardeşine nasip olmuştu. Çok geçmeden Mekke’den kaçan Ebu Cehil’in oğlu İkrime de Müslüman olacaktı.^[358] Hz. Ömer’in iki dayısı ve dayıoğlu İkrime’nin ilginç macerası böyleydi. Onun dayıları şiddetli İslam düşmanlarıydı. Rasulullah en büyük İslam düşmanlarına bile, gerektiğinde yumuşak davranmayı ve onları kazanmayı biliyordu. Önemli olan kazanmaktı. *“Bir kişinin seninle imana gelmesi, senin için sahralar dolusu kırmızı deveden/davardan daha hayırlıdır.”* açıklaması ona aitti.

31. Allah Resulü Yerine Biat Alma

Hz. Peygamber Mekke Fethi’nin ikinci gün Mekkelileri kendisine biat etmeye çağırdı. Biat, itaat ve sadakati bildiren bir el sıkışma ve

kuvvetli söz verme demektir. Bu bir ahitleşme, karşılıklı antlaşmaydı.

Halk o gün biat için toplanmaya başladı. Hz. Peygamber biat için Safa Tepesi üzerine oturmuştu. Hz. Ömer onun az aşağısında durmuş, Hz. Peygamber (a.s.m.) yerine insanların ellerini sıkıyor, güçleri yettiğinde Allah ve Resulü'ne itaat edeceklerine dair kendilerinden biat alıyordu. Biat için erkek kadın, Mekkeliler oradaydılar.

Halk Allah'tan başka tanrı olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahadet ediyor ve biatini yapıyordu. Müşaci b. Mesut'un hatıralarına göre o *“Ya Rasulallah, Medine'ye hicret üzerine biat için kardeşimi sana getirdim”* deyince Resul-i Ekrem şu açıklamada bulunmuştu:

“Geçti (fetihten sonra hicret yoktur).”

Müşaci sordu:

“Öyleyse ne üzerine biat alacaksın?”

“İslamiyet, iman ve cihat/mücadele üzerine.”^[359]

Hz. Peygamber o gün biat alırken, onu henüz ilk gören biri kendisiyle konuşuyor ve heyecandan titriyordu. Hz. Peygamber onu şöyle teskin etti:

“Yavaş ol, ben bir melik/hükümdar değilim, ancak kadid (güneşte kurutulan et) yiyen bir kadının oğluyum.”^[360]

O dünyevi devlet başkanları ve hükümdarlar gibi kendinden ürperti duyulmasını ve hükümdarca saygı istemiyordu. Kendini insanlar üstünde görmüyor ve böyle bir farklılığı kabul etmiyordu. Ayrıca kendisini farklı bir sınıf ve kategoriye de koymuyordu. O bir başka sözlerinde aynı gerçeği şöyle ifade etmişti:

“Allah beni mütevazı ve ahlâkı güzel bir nebi/peygamber olarak yaratmıştır, beni azgın ve kibirli bir melik/kral yaratmamıştır.”^[361]

O bir kral ve melik değildi. Krallar gibi bir hayat da yaşamamıştı.

31.1. Hz. Ömer ve Kadınların Biati

Kadın erkek, büyük küçük herkes biat için Safa Tepesi'nde toplanmıştı. Erkeklerden sonra kadınlar da Hz. Peygamber'e biat edeceklerdi. Önce kendisine on kişilik bir kadın grubu geldi. Bunlardan biri Ebu Süfyan'ın hanımı, Bedir'de öldürülen Utbe'nin kızı Hind'di. Bir başkası Hz. Ömer'in dayısının oğlu İkrime'nin hanımı

Ümmü Hakîm'di. O ayrıca Ebu Cehil'in kardeşi Haris b. Hişam'ın da kızıydı. Üçüncü kadın Safvan b. Ümeyye'nin hanımı Muazzel kızı Begüm'dü. Aralarında başkaları da vardı.

Bilindiği gibi Hind, Uhud Savaşı sonrası Hz. Hamza'nın ciğerlerini çiğneyen kadındı. Tanınmamak için yüzünü peçeyle kapatarak oraya gelmişti. Tanınırsa öldürüleceğinden korkuyordu. Kadınlar Safa Tepesi'ne geldiklerinde, Resul-i Ekrem'in yanında kızı Fatıma ve Abdulmuttaliboğulları kadınlarından bazıları da vardı.

Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'in buyruklarını kadınlara ulaştırıyor ve Rasulullah yerine biatlerini alıyordu. Hind, Rasulullah'a yaklaşıncı sordu:

“Ey Allah'ın Resulü, el tutuşup/tokalaşıp sana biat edelim mi?”

“Ben kadınlarla el tutuşmam. Benim yüz kadına konuşmam, bir kadına hitap etmem gibidir.”

Gerçekten Rasulullah hayatında kadınlarla tokalaşmamıştır. Bir rivayete göre o, elini bir bez içine koymuş, kadınlar ellerini bez sarılı el üzerine koyarak biat etmişlerdi. Gelenekte biatler kap içine, suya el daldırılarak da yapılmaktaydı. Bir başka rivayete göre Rasulullah elini bir kaptaki suya daldırmış, bu kap kadınlara verilip onlar da aynı şeyi yapmışlardı. [362]

Az sonra, konuşma ve kadınların adlarından Rasulullah Hind'i tanımişti. Ona sordu:

“Demek sen Utbe'nin kızı Hind'sin?”

“Evet. Allah'a şükürler olsun, o kendisi için seçtiği dinini üstün kıldı. Ben Utbe kızı Hind'im. Geçmişimi bağışla ki, Allah da seni bağışlasın.”

Sözlerine bakılırsa Hind akıllı ve konuşmasını bilen bir kadındı. Rasulullah ise geçmişten hiç söz etmedi. Sadece ona: *“Hoş geldin”* dedi ve aralarında başka konuşmalar da oldu. Sonra Rasulullah Hiz. Ömer'e emretti:

“Söyle onlara zina etmeyecekler!”

Hind konuştu:

“Ey Allah'ın Resulü, hiç hür kadın zina eder mi?”

“Hayır, (aslında) hür kadın zina edemez.”

Demek, gerçek hürler ve şeytanın esaret ve köleliğinden kurtulanlar zina etmezdi. Rasulullah sonra Hiz. Ömer'e tekrar seslendi:

“Söyle onlara, çocuklarını da öldürmeyecekler.”

Görüldüğü gibi Rasulullah İslam’a yabancı, onu henüz yeni öğrenmeye başlayan insanlara önemli gördüğü bazı açıklamalarda bulunuyor ve direktifler veriyordu. Mekke Harem sınırları dâhilinde savaş ve açıkladığı şeyler artık yasaktı. O kadınlarla tokalaşmadığını da açıkça ilan ediyordu. Bu bir önlemdi; kadına ait hakları koruma, mahremiyete saygı ve zinaya giden yolları kapatma ve seddü zeraî gibi konuları ilgilendiriyordu. Erkekler, yabancı hanımlarla tokalaşmayacaklardı. Ama erkekler arasında musafaha/tokalaşma teşvik ediliyordu.^[363] Onun genç veya yaşlı kadınlardan biat alış şekli de tokalaşmama gereğini yansıtıyordu.

Cahiliyede farklı nikâh türleri vardı. Rasulullah biri hariç bunların hepsini ortadan kaldırmıştı.^[364] Artık zina kapsamına giren ve götürülenler yasaktı. O bir başka sözlerinde zinadan elde edilen kazancın da haram olduğunu açıklamıştı: *“Mehru’l-bağy-i habîsun = Zina parası/kazancı habîs/haramdır.”*^[365] *Hür köle kimse zinaya zorlanamaz ve ona giden yollar açık tutulamazdı. Onun zina konusundaki şu sözleri de ilginçti:*

“Gözlerin zinası (arzu ile) bakmaktır, kulakların zinası dinlemektir, dilin zinası konuşmaktır, elin zinası tutmaktır, ayağın zinası da yürümektir.”^[366]

Çocukları öldürme (ve’d-i benât) de yasaktı ve yasaklığı biatte anılmaktaydı. O gün Hind’in kız kardeşi Fatıma, Velid b. Muğire’nin kızı Fatıma Hanım, Münebbih b. Haccac kızı Hind de biat edip Müslüman olanlar arasındaydı. Sonuncusu Amr b. As’ın oğlu Abdullah’ın annesiydi. Hz. Peygamber’in biat şartlarına göre kadınlar, gizlice zina edip, zina mahsulü çocuğu da kocalarından göstermeyeceklerdi. Bir de Allah’a itaat sayılan konularda ve iyiliklerde Rasulullah’a karşı gelmeyeceklerdi.

32. Dayıoğlu İkrime ve Hanımı

İkrime’nin hanımı Ümmü Hakîm Rasulullah’a biat ederken şu istekte bulunmuştu:

“Ya Rasulallah, İkrime senden korkarak Yemen’e kaçtı. Kendisini öldüreceğinden korkuyor, ona aman ver.”

İkrime, fetih sırasında direnenlerden biriydi. Kendisi zeki, süvari komutanlığı yapan, gözü pek bir komutandı. Rasulullah onun için de

çok farklı düşünüyordu. Hanımına şöyle garanti verdi:

“Ona aman/can güvenliğı verilmiştir.” [367]

Ümmü Hakîm sevindi. O zeki bir hanımdı. Roma kökenli uşasını yanına alarak yola çıktı. Yolda kölesi kendisine sarkıntılık etmeye kalkınca, Akke mevkiinde ona karşı insanlardan yardım istedi ve onu sımsıkı bağladı. Kızıldeniz sahilinde, gemiye binerken atıyla İkrime'ye yetişti. İkrime korku ve tereddüt içindeydi. Hanımı ona yeni durumu anlattı:

“Amcamın oğlu, biri yanından sana geliyorum ki; o insanların en iyi sıla-i rahimde bulunanı, insanların iyiliğı en bol olanı ve onların en hayırlısıdır. Kendini yok etme.”

Sonra kocasıyla epeyce konuştu. Onun için aman aldığı ve biatini anlattı. İkrime Hz. Peygamber'in aman vermesine inanamıyordu. Ümmü Hakîm kocasıyla geri döndü, yolda Romalı köleden söz açan İkrime, durumu öğrenince dönüşte onu öldürdü.

İkrime, Mekke'ye Rasulullah'a gelirken, Resul-i Ekrem ashaba müjde verdi:

“Ebu Cehil oğlu İkrime, yanınıza mümin ve muhacir olarak geliyor; bu açıdan babasını sebbetmeyin (onun hakkında kötü konuşmayın), çünkü ölü hakkında seb, şu diriyi üzüyor ve ölüye ulaşmıyor.”

Rasulullah (a.s.m.) İkrime'yi çadırının kapısında görünce sevinçle birden ayağa kalktı, ona doğru atıldı, onu kucakladı ve üç kez şöyle dedi:

“Hoş geldin atlı muhacir.”

Bu sözleri bir takılma ve iltifattı. İkrime atıyla Mekke'yi terk etmek üzere Kızıldeniz'e doğru gitmişti. İkrime'nin yanında hanımı da vardı. Rasulullah'ın önüne oturdular. Vakidi'ye göre Ümmü Hakîm'in yüzü peçeli (müntekıbe) idi. İkrime hanımından aldığı aman/can güvenliğı haberini söz konusu etti ve ardından sordu:

“Ey Muhammed, beni nelere çağırıyorsun?”

“Seni Allah'tan başka ilah olmadığına, benim Rasulullah olduğuma şahadete, namaz kılmaya, zekât vermeye, oruç tutmaya, hacca ve şunlara şunlara...”

İkrime, Peygamber olmadan önce de Rasulullah'ın içlerinde en iyi insan olduğunu itiraf etti, sonra şahadet getirip Müslüman oldu. Rasulullah sevinçliydi. Düne kadar İslam'ın ve kendisinin en büyük

düşmanı olan biri ve Ebu Cehil'in oğlu Müslüman oluyordu. Sonra İkrime'ye gülümsedi:

“Bu gün benden dilediğini, başkalarına vermediğimi sana vereceğim.”

İkrime utanıyordu. O güne kadar yaptıkları için Allah'tan mağfiret dilemesini istedi. Rasulullah hemen orada ona mağfiret istedi. İkrime rahatlamıştı ve sevinçle konuştu:

“Razı oldum ya Rasulallah.”

Arkasından büyük bir azim ve ideali yansıtan şu sözleri söyledi:

“Vallahi ya Rasulallah, Allah yolunu kapamak için harcadığımın iki katını Allah yolunda harcamadıkça, Allah yolunu kapamak için savaştığımın iki katını Allah yolunda savaşmadıkça geri durmayacağım.”

33. Hz. Ömer'in Utanması

Mekke fethi sonrası Hz. Ömer, İslam öncesi yaptıklarından söz ederek Ebu Süfyan, dayısı Haris b. Hişam^[368] ve Safvan b. Ümeyye'nin yaptıklarını başlarına kakmayı düşündü ve düşüncesini Hz. Peygamber'e dile getirdi. Ama Rasulullah Mekkelilere hitabesinde şöyle demişti:

“Benimle sizin haliniz, Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi olacaktır. Bu gün size hiçbir kınama, ayıplama ve başa kakma yoktur.”

Hz. Ömer bu sözler üzerine kendisinin yersiz düşüncesinden dolayı pişmanlık duymuş ve yaptığından dolayı Rasulullah'tan utanmıştı.^[369]

Onun da insanlık gereği bazı hataları oluyordu. Şu kadar var ki; önemli olan hatayı anlayıp ondan dönmek ve onda ısrar etmemektir. Hz. Ömer de gelişmeye açık, sürekli yeni şeyler öğrenen, buna göre kendini geliştiren ve hatalarını telafi yoluna giden biriydi. Söz konusu olay da bu özelliğine işaret etmekteydi. Rasulullah'ın sözleri üzerine hemen hatasını anlamış ve bundan dönmüştü. Ayrıca o, o gün yaşadıklarını daha sonra hatıralarında zikretmiş ve bunu anmakla, kendi üzerinden başkalarına ders çıkarmaları imkânını da vermişti. Yani o kendi kendini eleştiriyor, yeri gelince hatalarını başkalarına da anabiliyordu. Demek o kendini eleştirebilecek, hatalarını itiraf edecek kadar kâmil idi. Bu durumu olgunluğunun ve kendini aşmanın işaretiydi.

34. Kadınlar, Muhannes ve Sürgün

Hicretin sekizinci yılıydı ve tarih 630'u gösteriyordu. Huneyn Savaşı'ndan sonra Taif kuşatılmıştı ve kuşatma sürüyordu. Taifli Ebu Mihcan, Taif surları üzerinden mızrak gibi uzun ve gelişmiş oklar atıyor, bunları hedefine saplayabiliyordu. Bunları yerleştirdiği farklı, çok güçlü bir yayı veya düzeneği vardı. Bir gün Müzeyne kabilesinden biri, Muğire b. Şube'ye şöyle dedi:

“Taif’i fethedersek sana Kariboğulları kadınlarını tavsiye ederim. Ele geçirebilersen, onlar gerçekten en güzel olanlardır, hem fidye de alırsın; en çok fidye tutanlardır.”

Bu sözler Muğire'nin canı sıkıldı. O, miladi 600 yılında Taif'te doğmuş, hicretin beşinci yılında Müslüman olmuştu. Şu an Taif'i kuşatan askerler içindeydi ama Müzeynelinin sözü canını sıkıyordu.

[370]

Görüldüğü gibi, İslam askerlerinden kiminde; fetih sonrası Taifli kadınları esir alıp onlara sahip olma, kendilerini köle/cariye yapma veya fidye parası kazanma düşüncesinde olanlar vardı.

Taif kuşatmasında kadınları ilgilendiren bir başka olay daha yaşandı. Rasulullah'ın halası Fâhite b. Amr'ın bir azatlısı, kuşatma sırasında oradaydı. Ona Matî' veya Hît deniyordu. Hît, Rasulullah'ın evlerinde (büyût) bulunuyordu. Çünkü Rasulullah'a göre o yetişkin erkekler gibi kadınlardan anlamayan, kadına ihtiyaç duymayan biriydi. Kuşatma sırasında bir gün Rasulullah onun Halid b. Velid'e yahut hanımı Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah b. Ümeyye'ye şöyle dediğini duydu:

“Rasulullah (a.s.m.) yarın Taif’i fethederse, sakın Ğaylan’ın kızı Bâdiye elinden kurtulmasın; çünkü o dört kat gelir, sekiz kat gider (şişmandır), oturunca ikiye katlanır, konuştuğu zaman, nağme yapar (şiiir gibi konuşur), yan yatınca temenni eder, ağzı papatya gibiyken, iki ayağı arası da ters çevrilmiş kap gibidir.” [371]

Hît sonra da bir şiiir okudu. Hz. Peygamber onun sözlerini duyunca canı sıkıldı ve şöyle emir verdi:

“Dikkat edin, bu habisi/pisliği, Akik’e (ağaçlığa) çıktığımda kadınların cemalinden (güzelliğinden) anlar gördüm. İştiklerime göre, gücü/iktidarı olan tutulmaz (bundan sonra) o asla Aldulmuttalip kadınları üzerine girmesin.”

Rasulullah'ın: “O asla kadınlarımızdan biri üzerine girmesin” dediği de nakledilir.^[372] Buhari de aynı olayla ilgili benzer şeyler nakletmektedir. Buhari'ye göre, Rasulullah'ın Taif kuşatmasında bulunan iki hanımından biri Ümmü Seleme anlatır:

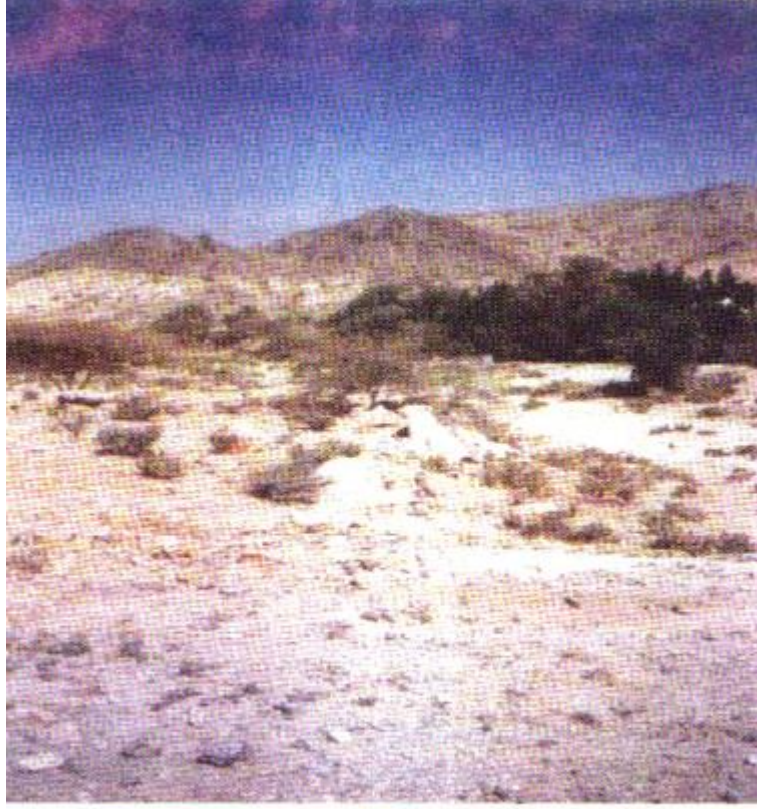
“Yanımda bir muhannes vardı ve ben onu Abdullah b. Ümeyye'ye ‘Ey Abdullah, ne dersin, Allah size yarın Taif'i fethedince, aman Ğaylan'ın kızını ele geçir, çünkü o dört kat yönelir gelir, sekiz kat döner gider’ derken duydum ve o sırada Rasulullah (a.s.m.) üzerime (çadıra) girdi. Bu sözleri üzerine Rasulullah (a.s.m.): ‘Lâ yedhulenne hâulâi ‘aleykunne = bunlar üzerinize asla girmesin’ dedi.”^[373]

Görüldüğü üzere bu adam iktidarsız, kadınlara yetişkin erkekler gibi bakmayan ve güzelliğinden anlamayan muhannes (kadın gibi davranan ve konuşan) biri olduğu için ev hizmetlerini görüyor, kadınlar üzerine girebiliyor ve onlarla konuşuyordu. Fakat Ğaylan b. Seleme'nin kızı hakkındaki konuşmalarından sonra, kadınlar içine girmesi engellenmişti. O günün güzellik anlayışı farklıydı. Rasulullah ve Müslümanlar kadınlar konusunda hassastılar, ayrıca bu olay kadınların bulunduğu mekânlarda, ne gibi erkeklerin istihdam edilip edilmeyeceğine de işaret etmekteydi.

Hiz. Peygamber, Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer hilafeti zamanlarında bu azatlı, Medine yakınındaki Akik'te sürgün olarak yaşadı ve şehre sokulmadı.^[374] Akik, Medine'nin birkaç km uzağında, şehrin batısında ağaçlık ve güzel bir vadiydi.

Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer yönetimde Rasulullah'ı örnek alıyorlar, onun Medine dışına sürdüğü birini, kendi yönetim zamanlarında Medine'ye sokmuyorlardı.

Rasulullah Taif kuşatmasını kaldırmaya karar verince Hiz. Ömer orduyu dönüş için haberdar etti ve ordu Taif surları önünden ayrıldı.^[375]

**Huneyn ganimetlerinin toplandığı
Ci'rane'den bir görüntü**

Şekil 17: Ci'rane'de ganimetlerin toplandığı ve dağıtıldığı yer.

Sarıçam, s. 218.

35. Dağıtıma İtiraz Olunca

Hicretin sekizinci yılında Taif kuşatılmış, ama fethedilememişti. Hz. Peygamber kuşatmayı kaldırınca, Huneyn Savaşı ganimetlerini paylaştırmak üzere ordusuyla Ci'rane'ye geldi. Ci'rane Mekke'ye dört fersah uzaklıkta bir yerd. Önce ganimetler paylaştırıldı. Ardından Müellefe-i Kulûb'a (kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenlere) ihsanlar vermeye başlandı.

Beni Temim'den Zülhuvaysıra adında biri, Rasulullah ihsanlar verirken, başına gelip dikildi ve şöyle dedi:

"Bu gün yaptıklarını gördüm."

"Peki, nasıl gördün?"

Zülhuvaysıra cevap verdi:

"Seni adalet etmiş görmedim."

Sözleri üzerine Hz. Peygamber öfkелendi ve ona şöyle konuştu:

“Yazık sana! Benim yanımda adalet yoksa kimin yanında vardır?”^[376]

Vakidi'ye göre o: *“Adaletli ol, ey Allah Resulü!”* deyince Hz. Peygamber, *“Ben adalet etmezsem kim adalet eder?”* buyurmuştu.^[377]

O sırada orada olan Hz. Ömer sabredemedi ve izin istedi:

“Ya Rasulallah, onu öldürmeyeyim mi?”

Çünkü o Rasulullah'ı adil olmamakla suçluyordu, yani ona göre Resul-i Ekrem -hâşâ!- zalimdi ve haksızlık ediyordu. Rasulullah bu isteği üzere Hz. Ömer'e şu önemli açıklamaları yaptı:

“Hayır, bırak onu. Durum şu ki, yakında onun dinde derinleşen (onu tetkik ve didik didik eden) taraftarları olacaktır. Hatta ondan (bu yüzden), okun yaydan çıktığı gibi çıkacaklar. (Hani avı delip geçen) okun demirine bakılır, ama onda bir iz görülmez. Sonra onun torbasına bakılır, onda da bir şey (iz) bulunamaz. Sonra gezine bakılır, onda da bir şey bulunmaz, oysa o, karnı ve damarları delip geçti.”^[378]

Böylelikle Rasulullah her dönemde anlayışı kıt bu tür insanların, dinde derinleşmek isteseler de, dinin onlara kolay kolay bulaşmayacağını ve içlerine pek nüfuz etmeyeceğini anlatıyordu. Bu durumu, vücuda girip çıkan, ama hiç kan izi taşamayan oka benzetiyordu.

Bir başka nakle göre Resul-i Ekrem o gibiler hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Mutlaka onun arkadaşları (zihniyetçe benzerleri) vardır; sizden biriniz onların namazları yanında namazınızı, oruçları yanında orucunuzu hakir (değersiz) görürsünüz. Onlar Kur'ân'ı okurlar, fakat o köprücük kemiklerinden aşağı gitmez. Onlar dinden, okun yaydan çıktığı gibi çıkarlar: Atan okun teleğine bakar bir şey (iz) görmez, demirine bakar bir şey (iz) görmez, demirin girdiği uca bakar bir şey görmez. Oysa o karnı ve kanı (delip) geçti. Bunlar, Müslümanların bölünmesi üzerine ortaya çıkarlar. Onları görürsün ki, içlerinde esmer bir adam bulunur, ellerinin biri kadının memesi (göğsü) gibidir veya hareketli bir et parçası gibidir.”^[379]

Hz. Peygamber'in açıklamalarına göre, bu tür İslam anlayışı şekilcidir; bu anlayışın sahipleri namaz niyaz gibi ibadetlerinde özen gösterirler. Diğer yandan Kur'ân ruhuna yabancıdırlar, İslam'ı

gerektiği gibi hazım etmemişlerdir. Bunlar tahriklere de açıktırlar, ani kararlarla, birden ve umulmadık şekilde ok gibi dinden çıkabilirler.

Rasulullah'ın bu ve benzer sözleri daha sonraları, âlimler tarafından Haricilerle ilişkilendirilmiş, burada anlatılanın harici zihniyet olduğu vurgulanmıştır.^[380]

Oysa sağlıklı düşünen, dengeli muhakeme eden bir Müslüman şöyle demeliydi:

“Hz. Muhammed, bir peygamberdir, Allah onu bu görev için seçmiştir. O nasıl hareket edeceğini bilir, gerekirse Allah tarafından uyarılır. Zulüm ve adaletsizlik gibi bir sıfat ona asla yakışmaz. O ayetin hükmüne göre ganimetleri dağıtmakta ve bu konuda emredilene ve ona verilen yetkiye dayanmaktadır.”

Zaten o, *“Ben kâsım (paylaştıracı) ve hâzinim (muhafaza eden), veren Allah'tır”*^[381] buyurarak kendi başına ve istediği gibi vermediğini de açıklamıştı. Medine münafıklarından Muattip b. Kuşeyr de ganimetler dağıtılırken şu değerlendirmede bulunmuştu: *“Dağıtımda Allah'ın rızası gözetilmiyor.”*

Onun sözleri de Hz. Peygamber'in canını sıkıyordu.^[382]

Hz. Peygamber Medine'ye döndüğünde on dört kişilik Havazin temsilcisi geldi. İçlerinde sûtannesinden dolayı amcası olan Ebu Burkan da vardı. Rasulullah esirler ve ganimetler konusunda durumu kendilerine anlattı. Geç kaldıklarını ifade etti. Sonra onlara şu tavsiyede bulundu:

“Siz ya esirleri, ya malları tercih ediniz.”

Temsilciler, kadınları ve çocukları tercih ettiler. Rasulullah öğle namazından sonra, kendisine ve Abdulmuttaliboğulları'na düşen esirleri geri vereceğini açıklayınca, Muhacir ve Ensar da kölelerinden, cariyelerinden vazgeçtiler.^[383] Böylece bir anda 6.000 köle hürriyetine kavuşturulmuş oluyordu. Bu iyilik Havazinliler üzerinde müthiş ve pek olumlu bir etki yaptı. Cahiliye döneminde, savaşımlardan sonra böyle bir şey görülüş değildi. Rasulullah 6.000 esire (köle ve cariyeye) bir anda hürriyetini bağışlıyordu. Bu iyilik ve affediciliğin ilginç bir örneğiydi. Oysa esirlerden bir koca karıya bile yüz deve değer biçilmişti.^[384]

36. Minberin Basamakları

Hicretin sekizinci veya dokuzuncu yılında Peygamber Mescidi'nde ilk kez minber yapılmıştı. Bu üç basamaklı, portatif bir minberdi. Rasulullah Cuma hutbelerini ve konuşmalarını burada yapıyor ve oturması gerekince en üst basamağa oturuyordu.^[385]

Hz. Ebu Bekir halife olunca görevi süresince hutbelerde Peygamber minberinin ikinci basamağına oturdu ve ayaklarını birinci basamağa koydu. O Hz. Peygamber'e saygısından onun oturduğu üçüncü, yani en üst basamağa oturmamıştı.

Hz. Ömer halife olunca, Cuma hutbesi için minbere çıkınca ilk basamağa oturup ayaklarını yere koyuyordu. O kendinden önce İslam devlet başkanı olan Rasulullah'a ve onun halefi Hz. Ebu Bekir'e saygısından böyle yapıyordu. O zamanlar başkentte Cuma namazlarını devlet başkanı halifeler kıldırıyor, Cuma namazı ve hutbesi çok önemseniyordu. Zaten halife, Medine'de olduğu sürece vakit namazlarını da kıldırırmaktaydı. İmamlık onun en önemli görevlerindendi.

Hz. Osman da ilk altı yıllık hilafeti döneminde Hz. Ömer gibi ilk basamağa oturdu, sonraki yıllarda bu uygulamasını bırakıp üçüncü, yani en üst basamağa oturmaya başladı.^[386] Onun düşünce ve içtihadına göre minbere böyle de oturulabilirdi. Rasulullah üçüncü basamağa oturduysa, onu taklit edip oraya oturmak sünnetine uymak olurdu.

Hz. Osman, kendi döneminde "*Kıbtiyye*" denilen ince ak ipekliyle minberi örttüyordu. Bu örtü bir Mısır dokuması ve kumaşıydı. Bir kadın bir gün bu örtüyü çalmış, durum mahkemeye intikal etmiş ve hırsızlık suçundan kadının eli kesilmişti.

Hz. Ömer döneminde, Mescid-i Nebevi'den sonra ilk minber, Mısır'daki Amr b. As. Camiine konulduysa da, Hz. Ömer bunu duymuş ve valiye bir mektup yazarak minberi camiden kaldırtmıştı. O Rasulullah'ın minberi gibi bir minberin oraya konulmasını hoş karşılamıyordu. Hz. Ömer'in vefatından sonra, kaldırttığı minber yeniden yerine konuldu.

Hz. Muaviye ile başlayan Emeviler döneminde ise, yerleşim merkezlerinin önemi, Cuma Mescidi ve minberiyle anılmaya başladı. Derken Mekke Haremi'ne ilk minber Emevi halifesi Hz. Muaviye tarafından konuldu. Bu minber de üç basamaklıydı ve taşınabilir tarzda yapılmıştı.^[387]

Hiz. Muaviye'nin hilafeti döneminde, Medine valisi atanan Mervan b. Hakem, mezkûr minberin basamaklarına, alt taraftan altı basamak ekletti. Onu sağlamlaştırmak için de çevresine on ahşap sütün monte ettirdi. Diğer yandan Hz. Peygamber'den kalma basamaklar abanoz ağacıyla kaplandı. En yukarıdaki üçüncü basamak üzerine kimsenin oturmaması için bir de kubbe ilavesi yapıldı. Günümüz minberlerinin üst tarafındaki kubbemsi veya konik Şekil, buradan tevar sle İslam dünyasına yayılmış olmalıdır. Minber hicri 654 yılında çıkan bir yangında yanıp k l olmuşt . [388]

37. İstekler, İ   ve Uzaklaşma

Tarih, hicretin dokuzuncu yılını gösterirken; İslam güçlenmiş, kabileler arasında hızla yayılmaya başlamıştı. Müslümanların ekonomik durumu eski yıllara göre daha iyi düzeydeydi. Rasulullah'ın evinde hayat yine sade, yine lüks ve israftan uzaktı. Rasulullah'ın hanımları söz birliği ederek kendisinden, ziynet, giyim kuşam ve geçim bolluğu istediler. Hz. Ayşe hariç, hepsi farklı kumaşlardan elbiseler istiyorlardı. Cüveyriye de, yeni bir başörtüsü istemişti. [389] Oysa Rasulullah isteklerini karşılayabilecek durumda değildi. Etrafını alan hanımları, ondan bir Şeyler isterken; Hz. Peygamberle görüşmek için gelen insanlar kapıda bekliyorlardı.

Onlar isteklerini sıralarken Hz. Peygamber  z nt l  ve suskundu. Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'e durumu açtı. Onları kendine en yakın iki kişi olarak görüyordu. Zaten her ikisi de kayınpederiydi. Rasulullah'tan durumu  ğrenen Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, kızlarının boğazına yapıŐarak onlara Şöyle  ıkıŐtılar:

“Demek siz Rasulullah'tan (a.s.m.) yanında bulunmayan Şeyler istiyorsunuz ha!”

Onlar da bir daha böyle bir Şey yapmamaya söz verdiler. [390] Diğer yandan İ  ya sebep olan başka olaylar da kaynaklarda yer alır. Bunları sırayla kısaca analım:

1) Sıra Hz. Hafsa'dayken, o Resûl-i Ekrem'den babasını ziyaret etmek üzere izin istedi. Bunun  zerine Hz. Peygamber de, Avâli'de oturan cariyeye hanımı Mâriye'ye [391] birini gönderdi. Mâriye gelince Hafsa'nın hücresinde onunla birlikte oldu. Hafsa ziyaretten dönünce evinde Mâriye ve Hz. Peygamber'i birlikte buldu ve morali bozuldu. Mâriye evden ayrılınca dek hücresine girmede. O gidince evine

girdi, olanlardan dolayı kızgındı ve ağlamaya başladı. Hz. Peygamber onun gönlünü almak, kendisini hoşnut etmek ve kıskançlığını gidermek için şöyle dedi:

“Otur, artık o (Mâriye) bana haramdır. Bununla senin rızanı istiyorum.”

Ardından bir daha Mâriye'ye yaklaşmayacağına dair yemin etti. Oysa Mâriye hanımıydı, ona yaklaşmasında bir günah da söz konusu değildi. Bu açıdan Rasulullah'ın suçlanması ve özür dilemesi gibi bir durum da gerekmiyordu. Ama o, Hafsa validemizin kıskançlığını gidermek, gönlünü almak için; kendine helal ve mubah olanı yasaklıyordu. Ardından Hafsa'ya şu ikazda bulundu: *“Sana verdiğim bu sırrı kimseye söyleme.”* Hz. Hafsa rahatlamış olmalıydı, fakat sırrı tutamadı ve Hz. Ayşe'yle paylaştı. Çünkü Rasulullah'ın hanımlarından Hz. Ayşe, Hz. Hafsa, Hz. Safiye ve Hz. Sevede, birbirleriyle daha sıkı fıkıydı ve bir grup kurmuşlardı. Diğer hanımlar da bir başka gruptu. Hz. Ayşe'ye: *“Allah Mâriye'den dolayı bizi rahatlattı, Rasulullah Mâriye'yi kendine haram etti”* diye olayı anlattı. Mâriye, yakın zamanda çocuk da doğurduğu için kıskanılıyordu.

2) Bir diğer nakle göre bir akşam, sıra Ayşe'ninken Hz. Peygamber Mâriye'yle birlikte (halvet) oldu. Hz. Ayşe durumu bilmiyordu, ama Hz. Hafsa biliyordu. Hz. Peygamber ona, bunu gizlemesini söyledi ve *“Onu kendime haram kıldım ve ayrıca sevin; benden sonra Ebu Bekir ve Ömer ümmetin işine sahip olacaklar”* dedi. Ona iki şeyi gizlemesini, sır tutmasını tembihliyordu. Fakat o, bunları kuması Hz. Ayşe'ye aktardı.

3) Hz. Peygamber'in evinde bir küçükbaş hayvan kesilmişti. Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ayşe eti hanımlara paylaştırdı. Hz. Cahş kızı Zeynep üç kez payının arttırılmasını isteyerek eti geri gönderdi.

[392] Durum üzerine Hz. Peygamber şöyle konuştu:

“Lâ edhulu ‘aleykünne şehran = üzerinize bir ay girmeyeceğim.”

Ardından hanımlarının zemin kattaki hücreleri üstünde, ikinci katta bulunan meşrebesine çekildi. Burası hurma dallarıyla gölgelenmiş küçük bir baraka/odaydı.

4) Hz. Ayşe'den nakledilen bir başka olay da; *“bal şerbeti”* meselesidir: Hz. Peygamber balı ve helvayı severdi. Ayrıca onun her ikindi namazı sonrası hanımlarını ziyaret etme alışkanlığı vardı. O gün Hafsa'nın odasında her günden çok kalınca Hz. Ayşe bunu

kıskandı. Rasulullah hücreğine uğrayınca, ona orada çok kalışının sebebini sordu. Hz. Peygamber kendisine hediye edilen baldan bal şerbetini içtiğini anlattı. Hz. Ayşe zeki bir kadındı, gayretinin/kıskançlığının etkisiyle şöyle içinden geçirdi:

“Vallahi, ona biz de bir tedbir düşünürüz.”

Durumu Sevde bint-i Zem’a’ya anlattı ve ona şöyle yol gösterdi:

“Rasulullah yakında senin yanına (odana) da gelecek. Sana uğrayınca ona, ‘meğafir mi yedin?’ dersin. O sana ‘hayır’ diyecektir. Sen de, ‘ya bu koku ne?’ dersin. O sana, ‘Hafsa bana bal şerbeti içirmişti’ der. Sen de, ‘demek balı yapan arı, urfut ağacına yayılmış da bal toplamış’ dersin.”

Hz. Sevde söylediklerini Hz. Peygambere diyeceğine söz verdi. Hz. Ayşe, Safiye’ye de aynı şekilde hareket etmesini söyledi. Rasulullah onlara uğrayınca; her ikisi de aralarında kurdukları gibi konuştular. Hz. Peygamber her iki hanımına da Hafsa’nın yanında bal şerbeti içtiğini tekrarladı. Bir başka gün Hz. Hafsa’ya uğradığında, o kendisine yine bal şerbeti içirmek istedi. Fakat Rasulullah içmek istemedi ve şöyle dedi:

“Hayır, artık o bana gerekmiyor.”

Böylece bal şerbetini içmemişti. Durumu haber alan Sevde, Ayşe Validemiz’e durumu yorumladı:

“Sübhanallah! Vallahi onu bal şerbetinden mahrum ettik.”

Biraz pişman gibiydi. Ama Hz. Ayşe bu oyunu sürdürmeye kararlı görünüyordu:

“Sus, sesini çıkarma.” [393]

Kendisinin aleyhine ve daha sonra suçlanmasına da sebep olan olayı, Hz. Ayşe böyle aktarır. Âlimlerin çoğunluğu da “îlâ olayı”nın asıl sebebini bu olay olduğu görüşündedirler: Kanaatimizce, îlânın asıl sebebi ve Tahrim Sûresi ilk ayetlerinin iniş nedeni de [394] bal meselesidir. Şu kadar var ki, Ezvâc-ı Tahirat’ın bir şeyler istemeleri, diğer olaylar ve bal meselesi Rasulullah’ı üzmüş ve kederlendirmişti.

37.1. Meşrebede Tek Başına

Olanlardan sonra Rasulullah; aile hayatında genel gidişatta gördüğü aksaklıkların önünü almak için bir ay hanımları üzerine girmemek üzere yemin etmiş, 29 gece söz konusu çardakta tek

başına kalmış ve yemeğini orada tek başına yemişti. Burası Hz. Peygamber ve Hz. Ayşe'ye ait bir yerdi.^[395]

Hz. Peygamber'in yirmi dokuz günlük durumu kaynaklarda *"hecr (uzaklaşmak, ayrılmak^[396] ve îlâ"* olarak anılır. Îlâ fıkıh terminolojisinde, erkeğin cinsel ilişkide bulunmak üzere hanımına yaklaşmamaya yemin etmesidir. Îlâ'da sıkıntı ve derde uğrama manası da vardır.

Îlâ, hanımlarını ve Ashab-ı Kiram'ı üzmüş ve telaşlandırmıştı. Hatta Rasulullah'ın hanımlarını boşadığı şayiası bile çıkmıştı. Fakat Hz. Ömer gerçeği kendinden öğrenip hanımlarını boşamadığını mescitte halka bildirdi.^[397] Hatta kızı Hafsa'ya ve Ümmü Seleme'ye, Hz. Peygamberi *"üzmemeleri ve karşılık vermemeleri"* konusunda önemli tavsiyelerde bulundu.^[398] O bu konuda genel durumu şu sözlerle özetliyordu:

"Vallahi, cahiliyede kadınları hiç hesaba katmazdık. Yüce Allah haklarında indirdiklerini indirinceye ve kendilerine verdiği payı verinceye dek biz Kureyşliler kadınlara karşı hâkim durumdaydık. Medine'ye gelince orada bir topluluk bulduk ki, kadınları onlara hâkim durumdaydılar. Sonunda bizim (Muhacirler) kadınlarımız da onların kadınlarından öğrenerek bize tahakküme başladılar."^[399]

Anlaşıyor ki, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hanımlarına baskıcı olmayan nazik ve yumuşak tutumu, hanımların onu üzmesine sebep olmuş, bu konuda denge biraz Rasulullah (a.s.m.) aleyhine bozulmuştu. Hz. Ömer ve bazı sahabeler de, hanımlarının tavrı ve davranışlarını, Hz. Peygamber'e eza/incitme olarak değerlendiriyorlardı. Diğer yandan olaya karışanlardan Hz. Hafsa pişmanlıktan ağlıyordu.^[400]

37.2. "Seni Ağlatan Nedir?"

Îlâ günlerinden birinde Hz. Ömer, ancak üçüncü izin isteyişinden sonra Hz. Peygamber'in huzuruna girebildi. Zenci köle Rebah, son izin isteğini Rasulullah'a aktarmış, Hz. Ömer izin çıkmayacağını düşünüp dönüp giderken onu geri çağırmıştı. Hz. Ömer'in gözlemine göre içeri girdiğinde gördükleri şöyleydi:

Hız. Peygamber bir hasır üzerine yan yatmıştı, belden yukarısında bir örtü yoktu. Az önce hasır üzerinden kalkmış olduğundan, hasırın izi böğrüne çıkmıştı ve taze iz kaburgalarında açıkça görölmekteydi. İçeride bir döşek bulunmuyordu. Başının altına koyduğu hurma lifi dolu meşin yastık ortadaydı. Hız. Peygamber belden aşağısını dizlerinin altına kadar bir peştamalla (izar) örtmüştü. Odanın bir köşesinde bir sa' (yaklaşık üç kg.) arpa bulunuyordu. Rasulullah'ın ayaklarını uzattığı yerde; deri tabaklamada kullanılan selem/meşe pelidi posası vardı. Başucunda tabaklanması tamamlanmayan bir deri asılıydı.

Hız. Ömer böğründeki izleri görünce gözleri yaşardı ve ağlamaya başladı. Hız. Peygamber sordu:

"Hattab'ın oğlu, seni ağlatan nedir?"

"Ey Allah'ın elçisi, Kısra ve Kayser içinde oldukları şeyle (nimetlerle). Oysa sen Allah'ın Elçisi'sin (ve onlardan daha büyüksün)."

Bu sözleri üzerine Rasulullah şöyle dedi:

"Sen dünyanın onların, ahiretin bizim olmasına razı değil misin?"^[401]

Meşrebedeki durum, Rasulullah'ın o günler nasıl bir hayat yaşadığını açıkça gösteriyordu. O yakın zamanda Huneyn zaferinden sonra büyük ganimetlere sahip olmuştu. Ci'rane'de bunları dağıtmıştı. Medine'ye gelen heyetlere de cömertçe para veriyordu. O para ve serveti, insanları İslam'a ısındırmak ve Müslümanlığa yönlendirmek için harcıyordu. Bir devlet başkanı ve Allah Elçisi olarak, zühdü ve sade hayatı seçmişti.^[402] Ahiret zenginliği ve mutluluğu istiyordu. Dünya hazları, zevkleri, ihtişam ve şaşıaası çok da olsa azdı; çünkü fani, zail ve geçiciydi. Ahiret ve ondakiler ise sınırsız ve ebediydi.

Hız. Ömer meşrebede onu ziyaret ettiğinde, Hız. Peygamber mahzundu ve keyfi yerinde değildi. Hatta Hız. Ömer yüzünde öfke işaretleri görmüş ve şunları şöyle sormuştu:

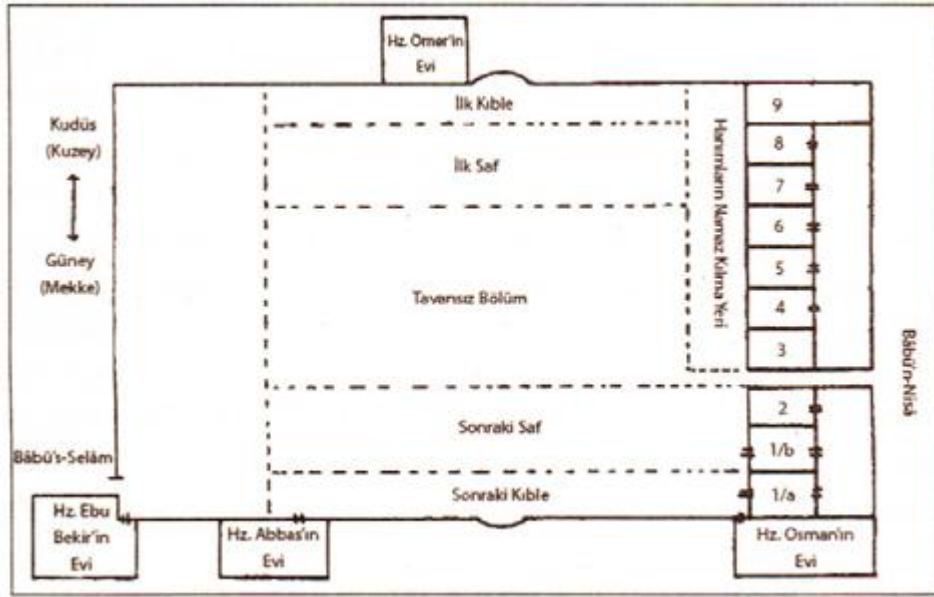
"Ey Allah Elçisi, yüzünde gazap/öfke işaretleri görüyorum. Yoksa kadınlarının sana takındıkları tutum canını mı sıkıyor?"

Sonra onu teselli etti ve kızı da Peygamber hanımlarından biri iken şöyle dedi:

“Onları boşarsan, Allah seninledir. Allah’ın melekleri Cebrail, Mikail, ben, Ebu Bekir ve müminler de seninledir.” [403]

Hız. Ömer’in ziyareti ve konuşmaları Rasulullah’ı ferahlatmış ve öfkesini yok etmişti. Zaten o da bu durumu biliyor, kendisini neşelendirmek için konuşmayı kesmiyordu. Hatta Resul-i Ekrem, o konuşurken zaman zaman gülüp güzel dişlerini bile gösterdi. Hız. Ömer onu ferahlatınca, kütükten oyulmuş bir merdivenden aşağı inerek Hız. Peygamber’in huzurundan ayrılmıştı. [404]

O Hız. Peygamberi çok seviyor, onun hasır üzerinde uyuması bile onu ağlatacak kadar etkiliyordu. Ayrıca Rasulullah’la yakından teması olan onun yakın dostu olan biriydi. Onunla senli benli konuşabiliyor, özel meselelerinde görüş serdedebiliyordu. Hatta ona biri de kendi kızı olduğu halde, hanımlarını boşarsa Allah’ın, meleklerin, Hız. Ebu Bekir’in ve kendisinin desteğini vaat ediyordu.

Şekil 18: Mescid-i Nebevi ve Rasulullah’ın eşlerinin evleri. 1/a- Hız. Ayşe’nin odası. 1/b- Hız. Fatıma ve Hız. Ali’nin odası. (Onlar buradan gidince ziyaretçi odası oldu).

2- Hız. Sevde’nin odası. 3- Hız. Sevde’in iki katlı odası. 4- Önce Zeynep bin-i Huzeyme’nin, sonra da Ümmü Seleme’nin odası. 5- Zeynep bint-i Cahş’ın odası. 6- Hız. Cüveyriye’nin odası. 7- Ümmü Habibe’nin odası. 8- Hız. Meymune’nin odası. 9. Zaman zaman kendisinde hazineye ait bazı eşyaların da konulduğu iki katlı meşrebe. (Hız. Ali ve Hız. Fatıma, Kaynuka sürgünü üzerine buradaki odalarından oraya göçmüşlerdi). Hamidullah, Vesaik, s. 731.

Bir ay, yani 29 gün geçtikten sonra, Hız. Peygamber haritada, dokuz numarada görülen meşrebe odasından Hız. Ayşe’nin evine

geldi. Ve bu duruma son verdi. Konu hakkında ayetler inmiş ve duruma müdahale etmişti.^[405] İlâ olayından sonra Rasulullah'ın kokusundan korunmak ve hanımlarının rızasını kazanmak için bal şerbetini kendine haram kılması konusunda ayetler inmişti. Bu ayetler Tahrim Sûresi'nin başında şöyle yer alıyordu:

“1. Ey Nebi! Eşlerinin hoşnutluğunu çok isteyerek niçin Allah'ın helal kıldığını kendine haram ediyorsun? Allah pek bağışlayan ve pek merhametli olandır.

2. Allah yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır ve o sizin mevlânız (dostunuz, yardımcınız)'dır. Ve Alîm ve Hakîm'dir.

3. Nebi, eşlerinden birine bir sözü sır vermişti, ama eşi (Hz. Hafsa) o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmını da vazgeçmişti. Nebi onu (Allah'ın bildirdiğini) haber verince, eşi 'bunu sana kim haber verdi?' dedi. Peygamber: 'Her habîr/her şeyden haberdar olan Alîm' dedi.

4. Eğer ikiniz (Hz. Hafsa ve Hz. Ayşe) Allah'a tövbe ederseniz, ikinizin kayan kalbi düzelmiş olur. Ama ona (Rasulullah'a) karşı ikiniz birbirinize arka verirsiniz; gerçekten Allah onun mevlâsı (dostu, yardımcısı)'dır. Ayrıca Cebrail, müminlerin salihleri de. Bunun ötesinde (başka) melekler de ona destek olurlar.

5. Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona sizden daha hayırlı Müslüman (kendini Allah'a teslim eden), mümin, sebatla itaat eden, tövbe eden (hep Allah'a yönelen) ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire olan eşler verebilir.”^[406]

İlâhi vahiyde önemli noktalar dikkat çekmekteydi:

1) Hz. Peygamber, eşlerinin hoşnutluğuna, onları hoş tutmaya pek önem vermekte, hatta bu yolda kendine helal olan şerbetten veya cariyesiyle ilişkiden fedakârlık yaparak vazgeçebilmekteydi. ^[407] Haram kılınan şeyin; bir aylık süre içinde hiçbir hanımına yaklaşmama olduğu görüşü de vardır.

2) Yüce Allah Habibi'nin sıkıntıya düşmesini, ilâ denen yeminle meşakkate girmesini istemedi. İkinci ayette ona ve müminlere bu tür yeminin kefareti verip, beklemeye son verme yolunu gösterdi. Çünkü o müminlerin dostu/mevlâsı, problemlerinde yardımcısıydı.

3) Hz. Hafsa kocasının sırrını söylemekle yapılmayacak bir şeyi yapmıştı. Demek eşler birbirinin sırrını tutmalı, söylememeliydi. Sır

önemsiz de olsa açıklanınca büyük ve olumsuz sonuçlar doğabilir. Ayrıca eşin nebi/peygamber olması da, sırrı daha önemli hale getirmekte, onun ortada dolaşması sır vereni üzmemektedir. Böylece, bir insan, bir eş, bir nebi incinmektedir. Oysa insanı ve bir peygamberi incitmemek gerekir.

4) Mücadele Sûresi'nin ilk ayetlerinde ve daha pek çok ayette geçtiği üzere; Allah *“Habîr”* ve *“Alîm”* olduğundan; kullarının yaptıklarından her an haberdardır. Yani kullar her an O'nun gözetimindedirler. Allah, Hz. Hafsa'nın sırrı açıkladığından haberdar olmuş ve durumu nebisine bildirmişti. Bu durumda sırrı yalnız Hz. Ayşe'ye söyleyen hanımı şaşırmış ve: *“Bunu sana kim söyledi?”* demişti.

5) Ayet *“İkiniz Allah’a tövbe ederseniz, kaymış kalpleriniz düzelmiş olur”* buyurmakla, Hz. Ayşe ve Hz. Hafsa'yı uyarmaktaydı. Demek bu ikisinin kalbinde tövbeyi gerektiren bir kusur olmuştu. Bu durum, yolda giden aracın kıyıya yaklaşp yoldan çıkma ihtimalinin yükselmesine benzer. Bu, hemen tövbe/Allah'a yönelme ve istiğfarla düzeltilmeliydi.^[408] Buradan; erkek ve kadın sahabelerin, küçük veya büyük kusurları veya günahları işleyebileceği de anlaşılır. On0lar da insandı, tövbeyi gerektiren kusurları, hataları ve günahları olabiliyordu.

6) Açık günah olmasa da, Hz. Peygamberi incitecek şeylerde hanımları ona karşı birbirlerine yardım ederlerse; Rasulullah'a önce Allah, sonra Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir ve benzerleri gibi salih müminler, Hz. Cebrail ve başka melekler destek vereceklerdi. Bu açıdan, bir insan, bir eş, bir peygamber olarak Hz. Muhammed asla üzülmemeli, incitilmemeli, yersiz istekler, kıskançlık, aleyhine olan yardımlaşmalarla sıkıntıya sokulmamalıydı. Bu duruma eşler arası ilişkiler açısından da bakılabilir. Yüce Allah bu ayeti indirmekle, Hz. Ömer'in dediklerine uygun bir ayet indirmiş oldu. Gerçekten ayette anılanlar Rasulullah'ın dostları ve yardımcılarıydı. Yüce Allah ayetinde bunu zikrediyordu.

7) O, hanımlarını boşarsa, Allah ona bekâr veya dul kadınlardan, özellikleri ayette sayılan başka eşler de verebilecekti. Bu ayet, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) îlâ olayı sebebiyle hanımlarını boşamadığının da deliliydi.^[409]

38. Sakifliler Gelince

Bilindiği üzere Taif kalesi hicretin sekizinci yılında, Mekke fethi sonrası kuşatılmış ama fethedilememiştir. Hz. Peygamber Müslüman olunca Havazinli komutan Malik b. Avf'ı Havazinliler üzerine vali ve komutan tayin etmişti. Malik, yine Havazin oymaklarından biri olan Sakiflileri sıkıştırıyor, sur dışına çıkan develerini ve yaylım hayvanlarını ele geçiriyor, hayvanları Taif surundan dışarı çıkartmıyordu. Malik'in baskınları Taiflileri yola getirdi; sonunda Medine'ye bir heyet göndermeğe karar verdiler. Çünkü kalelerinde kapanmış kalmışlardı. Diğer yandan; Mekke ve diğer şehirlerle ticari ilişkileri kesilmişti.^[410] Reisleri Abduyâlil, yanına dokuz kişi alarak Medine'ye geldi. Onların geldiği haberi Rasulullah'ı sevindirdi. Taifli Müslüman Muğire b. Şube geldiklerini Rasulullah'a müjdelemişti. Muğire onlara Rasulullah huzurunda nasıl hareket edeceklerini ve onu nasıl selamlamaları gerektiğini öğretti.

Onlar o gün öğle sonu Mescid-i Nebevi'ye, Rasulullah'ın huzuruna girdiler. Hz. Peygamber'i İslam selamıyla değil de, *“en'im sabâhan”* veya *“amme sabâhan”* diye selamladılar.^[411] Bu tarz, bir cahiliye selamlaşmasıydı ve *“iyi, bereketli sabahlar”* demektir. Hz. Peygamber onları Mescid-i Nebevi içine kurdurduğu üç çadırdaki misafir etti. Böylece Müslümanlardan etkilenmelerini ve Müslüman olmalarını arzu ediyordu. Onlar namaz kılanları, namazlarda okunan ayetleri, Kur'ân okuyanları dinliyorlar ve Müslümanları gözlemliyorlardı.^[412] Günler geçerken bir gün Rasulullah'tan dört istekte bulundular:

“Savaşlara asker olarak katılmamak, öşür vergisi vermemek, namazla sorumlu olmamak ve kendilerinden başkasının üzerlerine vali/amir tayin edilmemesi.”

Nebi (a.s.m.) namaz dışındaki isteklerini kabul etti. Fakat namaz konusunda şu açıklamayı yaptı:

“Namazdan muaf olmaya gelince, içinde namaz olmayan dinde hayır yoktur.”^[413]

Onlar bunun üzerine, daha önce bir hakaret/aşağılık ve eksiklik olarak değerlendirdikleri namazı kılacaklarına ve oruç tutacaklarına söz verdiler. Hz. Peygamber onların istekleri konusunda yaptığı değerlendirmede şunları da söylemişti:

“Onlar Müslüman olunca, zekâtı da verecekler, savaşa da gideceklerdir.”^[414]

38.1. Zina, Faiz, Şarap ve Lât

Görüşme sırasında komisyon başkanı Abduyâlil sordu:

“Zina hakkında ne diyorsun? Biz ergen ve yurdundan uzakta olan (zaman zaman Taif’ten çıkıp birkaç ay oraya dönmeyen) bir topluluğuz. Biz bundan (zinadan) ne kendimizi çekebilir, ne de herhangi birimiz ergenliğe dayanabiliriz?”

Abduyâlil kervan ticaretinden, kervanlarla pazarları dolaşmaktan, bu arada yetişkinlerin nikâhsız ilişkilerinden, yani İslam’ın zina olarak gördüğü eylemden söz ediyordu. Ticaret için Taif’ten ayrılan ve ancak birkaç ay sonra oraya dönen yetişkinler^[415] cinsel ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerdi? Onun sözleri pazarlarda, fuhşa zorlanan cariyelerin (kadın köle)^[416] varlığını gösterdiği gibi, bu yolla köle sahiplerinin para kazanmasına da işaret etmekteydi.^[417]

Hız. Peygamber Abduyâlil’e şöyle cevap verdi:

“Zina, Allah’ın Müslümanlara haram kıldıklarındandır. Yüce Allah: ‘Zinaya yaklaşmayınız, çünkü gerçekten o, bir fahşadır (büyük günahdır) ve kötü bir yoldur’ buyurmuştur.”

Sonra o kendilerine faizin helal olmasını istedi. Rasulullah buna da karşı çıktı ve kendisine faizin yasaklığını anlatan Bakara 278. ayetini okudu.^[418]

Abduyâlil’in bir sorusu daha vardı:

“E fe-raeyte’l-hamra = şaraba ne dersin, o üzümlerimizin sıkılmış suyudur, o bizim için gereklidir?”

Taif’te pek fazla üzüm yetişiyordu. Taif İslam öncesi dönemde şaraplarıyla meşhurdu. Hız. Peygamber bu sorusunu da “Ama Allah onu haram kıldı.” diye cevap verdi ve Maide Sûresi’nin 90. ayetini okudu:

“Şarap, meysir/kumar, dikili taşlar (putlar) ve ezlâm (kısmet ve kumar okları) şeytan işlerinden birer murdardır. Bunlardan kaçının ki felaha/kurtuluşa eresiniz.”

Taif’in üzüm bağları ve şarapları meşhurdu ve bütün Yarımada’da biliniyordu. Mekke gibi, Taifliler de içkiye düşküncüler, orada üzüm

şarabı ve birası üretiliyordu.^[419] Ama Abduyâlil şarabı, “o üzümümüzün sıkılmış suyudur” diye değerlendiriyor, sanki “üzüm helalse, suyu niye haram olsun?” gibi düşünüyordu.

Abduyâlil ve Taif temsilcileri, sonunda Hz. Peygamber’e gelerek şöyle dediler:

“Rabbe’ye (Lât’a) ne dersin, o konudaki görüşün nedir?”

Zina, faiz ve şaraptan vazgeçmeyi göze almışlardı. Fakat Taif’teki Lât/Rabbe ve tapınağı onları düşündürüyordu. Soruları üzerine Hz. Peygamber kesin konuştu:

“Onun yıkılması.”

Heyet başkanı bir putperest biri olarak ve o inanç atmosferiyle konuştu:

“Hiç olmayacak şey! Sen Rabbe’yi bir bilsen, yıkılmasına el atarsak bizim çocuklarımızı öldürür!”

Cahiliye insanları, putların onlara kötülük eden insanlara zarar verebileceğine, onlara yarar sağladığı gibi kötülük de edebileceklerine inanırlardı. Onlar adamı çarpabilir, gözünü kör edebilir, insanı öldürebilir veya başka zararlar verebilirlerdi. Onlar bunu inanarak söylüyorlardı. Allât dışı kimlikli bir put olduğu için ona “Rab” değil de “Rabbe = Kadın Rab” adını vermişlerdi. Lât ve Uzzâ “Uzzeteyn=İki Uzzâ” olarak da anılıyordu.^[420] Abduyâlil’in sözleri üzerine, bunları komik bulan Hz. Ömer dayanamadı:

“Abduyâlil yazık sana! Rabbe ona hizmet ve kulluk edenleri etmeyenlerden ayıramayan bir kayadır.”

Gerçekten, Lât (el- Lât, Allât), dört köşe bir bina içinde, bir kısmı toprağın içinde dört köşe bir kayaydı. Putperest olmayan biri için ona kulluk, onun zarar vereceğini düşünmek gülünç ve çocukçaydı. Abduyâlil, Hz. Ömer’in söze karışmasını hoş karşılamadı ve onu tersledi:

“Ömer, biz sana gelmedik (seninle konuşmuyoruz).”

Görüldüğü üzere Hz. Ömer zaman zaman heyetlerle olan görüşmelerde Rasulullah’ın yanında bulunuyor ve gerektiğinde temsilcilere müdahale ediyordu. O devlet adamlığı özelliği ile bu gibi durumlarda dikkat çekmekteydi. Derken delegeler Müslüman oldular.

^[421]

Daha sonra ellerine, hakları ve sorumluluklarıyla ilgili bir yazı verildi.^[422] Lât putu da en kısa sürede yıkılacaktı.^[423] Hz. Peygamber

Lât'ın kırılıp parçalanması, üzerindeki beytin/evin yıkılması için Ebu Süfyan b. Harb'le, Muğire b. Şube'yi görevlendirdi. [424]

Taiflilere Sakifli Osman b. Ebi'l-As'ı vali ve imam tayin etti. Osman, Sakif heyetinin en genci, ama İslam'ı öğrenme ve uygulamaya en meraklı kişiydi. [425] Çok geçmeden Taifliler Müslüman olmuştu. Hz. Hamza'nın katili vahşi de o sıralar Taif'teydi. O da Medine'ye gelip Müslüman oldu. [426] Lât'ın yerine Hz. Peygamber'in emriyle "*Taif Mescidi/Camii*" yapıldı. Böylece bir bakıma tapınak mescide çevrilmiş oluyordu. İslam fetihlerinde bu gelenek sürecekti. Dokuzuncu yıl birçok kabile temsilcisi Medine'ye gelmiş ve pek çok kabile İslam'a girmişti.

39. Tebük Seferi İçin Verilenler

Hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim 630) Şam bölgesinden alınan haberler üzerine Doğu Roma İmparatorluğuna karşı Tebük Gazası için hazırlıklar başlamıştı. Hz. Peygamber sefer için müminleri cihada ve yardıma teşvik etti. Derken savaş ve seferberlik için yardımlara başlandı. Yardım yarış atmosferinde yapılıyordu. İlk yardıma koşan Hz. Ebu Bekir oldu ve dört bin dirhem gümüş getirdi. Hz. Peygamber sordu:

"Geriye bir şey bıraktın mı?"

"Allah ve Resulünü."

Veya o şöyle demişti:

"Allah ve Resulü en iyisini bilir." [427]

Yani o şu an elinde avucunda ne varsa hepsini yardım olarak getirmişti. Hz. Ömer onun kadar yardım getirdi. Ama getirdiği para eldeki servetinin yarısıydı. O da dört bin dirhem getirmişti. Hz. Ebu Bekir'in ne kadar getirdiğini bilmiyordu ve yaptığı yardımla o gün Hz. Ebu Bekir'i geçmeyi düşünüyordu. Hz. Peygamber ona da sordu:

"Geriye bir şey bıraktın mı?"

"Evet, getirdiğimin yarısını."

Ona Ebu Bekir'in yaptığı duyurulunca şu yorumda bulunmuştu:

"Şimdiye kadarki hayır yarışında hep o beni geçti." [428]

Hiz. Abbas, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Muhammed b. Mesleme ve daha başkaları sefer için önemli yardımlarda bulundular.

Hiz. Osman, o sırada Şam'a göndermek üzere üç yüz develik bir ticaret kervanı hazırlığıındaydı. Tebük'e sefer söz konusu olunca; üç yüz deveyi ticari emtialarıyla birlikte yardım olarak bağışladı. Ayrıca elli at ve bin dinar/altın para yardımında bulundu. Hiz. Osman'ın yardımıyla ordunun ihtiyaçları karşılanır hale geldi.^[429] O sıkışık ve tehlikeli zamanda bu yardımlar çok çok önemliydi. Hatta Hiz. Peygamber, damadının bu yardımla kazancını şöyle açıklamıştı:

"Bundan sonra yapacağı hatalardan hiç biri Osman'a zarar vermez."^[430]

Sanki burada kazandığı pek büyük manevi servet ve sevap karşısında, ufak tefek hatalar ve günahlar ona zarar vermeyecekti. Evet, büyük bir ticaret ve kazancı küçük zararlar etkilemezdi.

40. İki Cenaze Namazı

Hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim-Kasım 630) bir gün Rasulullah şöyle emretti:

"Yerinizin (beldenizin) dışındaki kardeşinizin cenaze namazını kılınız."

O gün, Habeşistan kralı Necaşi Ashame'nin öldüğü gündü. O cenaze namazını kılmayı emredince sahabeler şaşırdılar:

"Ya Rasulallah o kimdir?"

"Necaşi Ashama."

Sonra sözlerine şunları da ekledi:

"Bu gün salih/iyi bir adam öldü, kalkın kardeşiniz Ashama'ya namaz kılın."

Durum anlaşılmıştı. Bu sözleri dinleyenler içinde Habeş Muhacirleri de olmalıydı. Hiz. Peygamber, ashabıyla hemen Mescid-i Nebevi'nin güney doğusundaki Baki'ye doğru gitti. Orada cemaat Rasulullah'ın ardında sâf sâf durdular ve gıyabi cenaze namazı eda edildi. Hiz. Peygamber ayrıca şunu da istedi:

"Onun için Allah'tan mağfiret dileyiniz."^[431]

Bu Rasulullah'ın kıldığı ilk gıyabi cenaze namazıydı.

Hicretin dokuzuncu yılında, ayrıca baş münafık Abdullah b. Übey Zilkade ayında (Şubat 631) öldü. O Hazreç kabilesindendi ve onların seyyidi/büyüğü sayılıyordu. Ama Hicret sonrası İslam'a cephe almıştı. Rasulullah, Abdullah b. Übey'i hastalığında sık sık ziyaret etmiş ve öldüğü gün de kendisini yoklamıştı. Hasta Hiz.

Peygamber'e; ölürse yıkanışında bulunmasını; gömleğiyle kefenlenmesini, cenaze namazını kıldırmasını ve günahları için Allah'tan af dilemesini istemişti.^[432] Samimi bir Müslüman olan oğlu Abdullah'a da, cenaze namazını Rasulullah'ın kıldırmasını vasiyet etmişti.

Ölünce, istedikleri oldu: Rasulullah'ın gömleği^[433] ona kefen edildi. Hz. Peygamber yıkanma ve kefenlenmesinde hazır bulundu. Sıra cenaze namazını kılmaya gelmişti. Rasulullah namazı kıldıracağı sırada, Hz. Ömer onu elbisesinden tutup çekti. Sonra önüne dikilerek Abdullah b. Übey'in yaptığı kötülükleri saydı. Namazını kıldırmasını istemiyordu. Ardından da şöyle sordu:

"... Allah düşmanı Abdullah b. Übey üzerine namaz mı kılacaksın?"

Hz. Peygamber gülümsüyordu. Hz. Ömer tekrar sordu:

"Allah seni münafıklar üzerine namaz kılmaktan nehiy etmedi mi?"

Böyle bir nehiy yoktu. Rasulullah farklı düşünüyordu. Ona şunları söyledi:

"Ben, iki tercih arasındayım (ve tercihimizi yaptım). Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Onlara ister mağfiret dile, ister dileme. Kendilerine yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla mağfiret etmeyecektir.'"^[434]

Hz. Peygamber hareketinde Tenvîr Sûresi' 70. ayetini esas alıyordu. Allah'ın onu bağışlamayacağını bilmesine rağmen farklı mülahazalarla cenaze için dua sayılan namazı kıldırdı. Zaten hayatı boyunca Abdullah b. Übey'i kazanmak, şerrini def etmek ve hiç değilse azaltmak için ona hep yumuşak davranmış, ince bir siyasetle kendisini idare etmişti.^[435] Diğer yandan Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah samimi bir Müslüman'dı. Ayrıca Abdullah b. Übey, bütün Hazrec'in büyüğüydü; hicret sıralarında, neredeyse Medine'ye melik/kral olmak üzereydi. Geniş düşünce, bunları da hesaba katmayı gerektiriyordu.

Hz. Peygamber cenaze götürülürken kabre kadar yürüdü. Bütün münafıklar da oraya gelmişlerdi. Kabir başında, iyiliklerini gören bazı fakirler kendisine bağlılıklarını bildirdiler. Hz. Peygamber oğlu Abdullah'a başsağlığı dileyip oradan ayrıldı. Olayın üzerinden çok geçmeden gelen bir ayet Hz. Peygamber'e şu ihtarda bulundu:

"Onlardan ölen biri üzerine asla namaz kılma ve onun kabri üzerinde ayakta durma! Çünkü gerçekten onlar Allah ve Resulü'nü

inkâr ettiler ve fasıklar olarak öldüler.”^[436]

Ayet, Hz. Peygamber’e ve onun şahsında ümmetine bir uyarı niteliğindeydi ve Hz. Ömer’in düşüncelerini teyit ediyor, onu destekliyordu. Burada vahiy ile onun düşünceleri birbirine uygun düşmüştü. Bu tür muvafakat, Hz. Ömer için birkaç yerde gerçekleşmiştir. Bu ayetten sonra Resul-i Ekrem (a.s.m.) hiçbir münafığın cenaze namazını kılmadı, defin sırasında mezarı başında da bulunmadı.^[437]

41. Recim ve Hz. Ömer

Siyer ve hadis kaynakları, hicretin dokuzuncu yılında (630-631) gerçekleşen bir recim/taşlama olayından da söz ederler. Bilindiği gibi recim, taşlamak ve taşıyarak öldürmek demektir. Bu ceza, İslam hukukuna göre hür, akıllı, yetişkin ve evli bir Müslüman zina ederse ona verilir. Bu suç, dört adil erkek şahidin tanıklığıyla veya suçlunun dört kez itirafıyla tespit edilir. Şahitler zina eylemini açıkça görmüş olmalıdır. İnfaz sırasında taşları önce şahitler, sonra cezaya hükmeden hâkim atar. Şahitler bundan kaçınırsa, şüpheden dolayı recim cezası düşer. Kişi, ayrı ayrı zamanlarda (farklı oturumlarda) zina ettiğini dört kez itiraf ederse; hâkim üç defa itirafları reddeder; dördüncü itiraf üzerine recim hükmünü verir.^[438] Bu durumlar göz önüne alınırsa, kolay kolay recim cezasının verilemeyeceği ve infaz edilemeyeceği de ortaya çıkar.

Hicretin dokuzuncu yılında, Ezd’in kollarından Ğâmid kabilesinden bir kadın Peygamber Efendimiz’e geldi ve zina yaptığını itiraf etti. İlk seferinde şöyle demişti:

“Ey Allah’ın Nebisi, gerçekten ben zina ettim ve beni (bu suçtan) temizlemeni çok istiyorum.”

Hz. Peygamber onun ilk itirafını şöyle reddetti:

“İrci’î = Geri dön (git).”

Kadın dönüp gitti, ama ertesi gün tekrar ona geldi ve zina ettiğini yeniden itiraf etti. Hz. Peygamber onu yine aynı şekilde geri döndürdü. Üçüncü gün kadın yine geldi ve huzurunda üçüncü kez suçunu itiraf ederek şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Nebisi, beni (cezamla) bu günahıtan temizle. Belki beni Maiz b. Malik gibi reddetmek (itirafımı kabul etmemek) istiyorsun, ama ben zinadan hamileyim.”^[439]

İslam hukukuna göre hadler (zina, içki ve benzerlerinin cezaları) bir hadis-i şerife göre günaha kefarete sayılıyorlardı.^[440] Çünkü Hz. Peygamber hırsızlık ve zina gibi suçlardan dolayı cezalandırılan Müslüman'ın günah kefareti ödemiş ve temizlenmiş olacağını belirtmişti. Herhalde Gamidli kadın bu durumu biliyor ve cezasını ahirete bırakmak istemiyordu. Çünkü dünyevi cezalar cehenneme göre daha hafifti. Bu açıdan itirafı, düşüncesine göre onun lehineydi. Bu durum onun güçlü bir imana ve ahiret inancına sahip olduğunu da gösteriyordu.

Kadının sözünü ettiği Maiz b. Malik de, dört kez zina ettiğini itiraf edince Hz. Peygamber'in emriyle recim edilmiş biriydi.^[441] İslam sosyal düzeni aileye dayandığı için, evlenmeyi kolaylaştırmış, zinayı da her türlü yolla engellemişti. Hatta zinaya götüren şehvetli bakma, tutma ve benzer fiilleri yasakladığı gibi, tahrike sebep olan açık saçıklığı ve zina edebilecek iki kişinin bir arada yalnız kalmasına da izin vermiyordu.^[442] Bu açıdan '*cahiliye teberrücu*' de yasaktı.^[443] Diğer yandan İslam Hukuku çerçevesinde, kendisi itiraf etmediği takdirde kişinin zina yüzünden recmi neredeyse imkânsızdı. Çünkü bu fiilin (cinsel ilişkinin) dört "*adil şahit*" tarafından açıkça görülmesi ve dördünün de şahitlikte bulunması gerekiyordu. Şahitler dört olmazsa, namus iftiracıları durumuna düşer ve cezalandırılırlardı.

Bu konuda İbn-i Abbas da Hz. Ömer'den şunları duyduğunu kaydeder:

"Ben, zamanın insanlara uzayıp (asırlar geçip de) birinin şöyle demesinden korkmaktayım: 'Allah'ın Kitabı'nda recmi (onu emreden ayeti) görmüyorum' (Sonra sözlerini şöyle sürdürdü): 'Böylece Allah'ın farzlarından bir farzı bırakmakla saparlar. Dikkat ediniz! Şüphesiz, recim gerçektir; adam evliyse, delil ortadaysa, hamilelik veya (zinayı) itiraf varsa...'"^[444]

42. Tanınmayan Yabancı ve Sorular

Hicretin onuncu yılında (631- 632) İçinde Hz. Ömer'in de yer aldığı dikkat çekici bir başka olay daha yaşandı. Hz. Ömer'in de içlerinde olduğu bir sahabeler grubu Peygamber Efendimiz'in yanında otururken, güzel yüzlü, siyah saçlı biri oraya çıkageldi. Saçları kulak yumuşaklarına kadar uzamıştı. Onun gelişiyse etrafa güzel bir koku

yayıldı. Yabancı yoldan gelmiş olmasına rağmen beyaz elbisesi yeni giyilmiş gibi tertemizdi.

Oradakiler *“bu kim?”* gibisinden birbirleriyle bakiştılar. Adam Rasulullah’a geldi ve ilk sözü şu oldu:

“Es-selâmu aleyküm yâ Rasulullah.”

Sonra oradakileri selamladı. Arkasından kendini tanıtmaksızın Rasulullah’a şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Elçisi, ben sana geldim.”

“Evet.”

Gidip Hz. Peygamber’in önüne diz çöküp oturdu, iki dizini iki dizine dayadı ve ellerini uylukları üzerine koydu ve Hz. Peygamber’e şöyle dedi:

“Ya Muhammed, bana imandan haber ver.”^[445]

Hz. Peygamber iman hakkında bilgi verdi:

“İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanman; bir de kadere, onun hayrına ve şerrine inanmandır.”

Resul-i Ekrem, imanın altı şartını saymış, bunlara inanmanın imanı gerçekleştirdiğini açıklamıştı. İman esasları içinde kadere iman da vardı. Adam tekrar sordu:

“Böyle yapsam iman etmiş olur muyum?”

“Evet.”

“Doğru söyledin.”

Yabancı’nın hem sorup, hem ‘doğru söyledin’ demesine oradakiler şaşılar. Doğru söylediğini biliyorsa niçin soruyordu? Ardından bu güzel insan yine sordu:

“Ey Muhammed, bana İslam’dan haber ver (İslam nedir?)”

Hz. Peygamber (a.s.m.) sorusunu cevapladı:

“İslam; Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah elçisi olduğuna şahadet etmen, namazı güzelce kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman, yoluna gücün yeterse (gidebilirsen) Beyt’i hacetmendir.”^[446]

Hz. Peygamber İslam’ın beş rükün ve esasını saymıştı. Adam tekrar sordu:

“Böyle yaparsam Müslüman olur muyum?”

“Evet.”

“Doğru söyledin.”

Karşılıklı konuşmayı, soruları ve cevapları dinleyenler; hem soru sorup, hem doğrulamayı yine garipsediler: *“Hem soruyor, hem doğruluyor”* dediler. Peygamber Efendimiz yabancıya saygılı bir tutum içindeydi ve sanki kimsenin tanımadığı bu insanı tanıyordu.

[447] Adam tekrar sordu:

“Bana ihsandan haber ver (ihسان nedir?)”

“İhsan, Allah’ı görür gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen Allah’ı görmesen de O, gerçekten seni görür.”

Peygamber Efendimiz ihsanı ve ihsana bağlı durumu da pek güzel açıklamıştı. İnsanlar ibadet ederken, Allah’ın kendilerini ve her şeyi gördüğünün farkında ve şuurunda olmalıydılar. Onlar Allah’ı görmese de O, onları görüyordu. İhsan ihlâsı gerektiriyordu: O’nun huzurunda, yalnız O nazara alınmalı, O’nun teveccühü düşünülmeliydi. Huzurunda başkalarının teveccühünü nazara almak edepsizlik ve riyakârlıktı. Yabancı yine sordu:

“Bana kıyametten (vaktinden) haber ver?”

“Bu konuda sorulan, sorandan daha bilgili değildir.”

Hız. Peygamber’in cevabı ilginçti. Demek o soranı, soranın bilgi derecesini, onun yanında kendi konumunu iyi biliyordu. Ashab-ı Kıram hayret, suskunluk ve dikkatle diyalogu dinliyorlardı. Yabancı bu kez sorusunu değıştirdi:

“O halde bana, onun alâmetlerinden (işaretlerinden) haber ver.”

Hız. Peygamber bu soruyu karşılıksız bırakmadı:

“Cariyelerin sahibesini (bayan efendisini) doğurmalarını, yalın ayak, çıplak, fakir koyun (sığır) çobanlarının (yüksek) binalar yapmakta birbirleriyle yarıştıklarını görmendir.”

Hız. Peygamber, kıyametin iki alâmet ve işaretinden söz etmişti:

1) Müslümanların savaşlarda köle ve cariyeler esir alması, bunların hür erkeklerle evlenip çocuklar doğurması. Cariyeden doğan hür çocuklar ve kızlar da köle sahibi olacaklardı. Yani cariyeye çocukları cariyelere efendi olacaktı. Bu durum Emevi ve Abbasi devirlerinde gerçekleşmişti. Anneleri cariyeye (kadın köle = ümmü veled) olan Halifeler ortaya çıkmıştı. Böylece cariyeye çocukları, annelerine ve bütün halka efendi olmuşlardı. Ayrıca Hız. Peygamber, cariyelerle efendilerinin, azatlılarla hürlerin evlenmesinin yaygınlaşacağından, İslam’ın yayılış ve güçlü döneminden söz ediyordu. Kölelerin satın

alınabileceği de düşünülürse; bu durum bir refah ve zenginlik göstergesiydi.

Cariyenin sahibesini (kadın efendisini) doğurması; kıyamet öncesi, annelere hürmet ve saygının azalacağı şeklinde de yorumlanmıştır. O zaman kız (ve erkek) çocuklar; annelerine bir cariye imişcesine davranacaklar, ona saygı ve hürmet göstermeyecekler, onları köle gibi kullanacaklar ve kendilerine hizmetkâr gibi görecekle demektir. Böylece çocuk annesinin efendisi konumunda olacaktır.

2) Hz. Peygamber'e göre ikinci kıyamet alâmeti; kıyamete yakın, yani ahir zamanın sonlarında kırsal kesimden şehirlere göç olması ve bu göçün çoğalmasıdır. O dönemde yüksek binalar, apartmanlar, gökdelenler yapılacak ve bunda yarış olacaktır. Bunları yaptıranlar da; bir zamanların çobanları, fakirleri ve yalınayaklıları olacaktır. Kıyamete yakın, ev, bina, apartman işlerine ilgi artacak; belki de herkes buralarda pay ve hisse sahibi olacaktır. Yüksek binalar, nüfusun, zenginliğin artmasına; yapı teknolojisinin kıyamet öncesi zamanda gelişmesine, toprağın değerlenmesine; teknoloji ve müspet bilimlerin ilerlemesine de işaret eder. Hz. Peygamber'in açıklamaları üzerine yabancı yine doğruladı:

“Doğru söyledin.”

Sonra huzurdan kalktı ve geldiği yere doğru dönüp gitti. Çok geçmeden Rasulullah Hz. Ömer'e sordu:

“Ey Ömer, soranın kim olduğunu biliyor musun?”

“Allah ve Resulü daha iyi bilir.”

Peygamber Efendimiz, gelenin kimliğini Hz. Ömer'e ve yanındakilere açıkladı:

“O Cebrail'dir, size dininizi öğretmek için gelmişti.”^[448]

Hz. Ömer ve oradakiler Hz. Cebrail'i insan kılığında görmüşler ve ondan derslerini almışlardı. Hz. Ömer ve oradaki sahabeler direkt Cebrail'den ders alan insanlar olarak elbette kıymetli ve değerli insanlardı. Ayrıca Hz. Cebrail'in uyguladığı soru cevap tarzı şeklinde bilgi aktarma eğitim ve öğretimde önemli ve geçerli bir teknikti. Melekler insan şekline girebiliyordu.

43. Son Günler ve Vefat Yaklaşırken

43.1. “Ağlama Kızım”

Hız. Peygamber hastalığı sırasında ateşinden zaman zaman bayılıyordu. Hatta ölümüne yakın saatlerde bir ara özellikle *“Kölelerinize iyi davranınız, namaza dikkat ve devam ediniz”* derken de bayılmıştı.^[449] O sırada Hız. Fatıma yanındaydı; *“vay babacığımın çektiklerine”* deyip ağlamaya başlayınca Rasulullah şunları haber verdi:

“Bu günden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.”^[450]

O hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı.^[451]

Zaten Rasulullah zaman zaman hastalıkların tedavi edilmesini tavsiye ederdi. Mesela, bir gün kendisi Medine’de yaralı birini ziyarete gelmişti. Hastayı ziyaret etti ve *“filan kabilenin tabibini çağırınız”* dedi. Doktor gelince ona şöyle sordu:

“Ey Allah’ın Resulü, ilaç ve tedavi işe yarar mı?”

Böylece o, tedavi ile Allah’a tevekkülden uzaklaşıldığı düşüncesini dillendirmeye çalışıyordu. Rasulullah ona şu açıklamayı yaptı:

“Sübhanallah! Acaba aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?”^[452]

Yine bir gün Rasulullah’a uğrayan bedeviler şöyle sormuşlardı:

“İlaç kullanmak suretiyle tedavi olmak İslam’da meşru mudur?”

Rasulullah soruya şu karşılığı verdi:

“Evet, ihtiyarlık müstesna, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.”^[453]

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranmalı, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağlı olarak şifayı veren Allah’tı. O’nun güzel isimlerinden biri de ‘Şâfi/Şifa Verici’ idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu.^[454]

Rasulullah (a.s.m.) hastalık çektiği günlerde çokça *“Allah, onu muhayyer bırakmadıkça bir nebinin ruhunu kabzetmez.”* deyip duruyordu.

Ölümünden az önce başı Hız. Ayşe’nin kucağındaydı. Baş ağrılaştıkça Hız. Ayşe ona baktı. O sırada Rasulullah gözlerini iyice açmıştı ve son olarak şöyle diyordu:

“Beli’r-refîkî’l-a’lâ mine’l-cenneh = Cennetten Refik-A’la’ya.”

Bu sözler üzerine Hz. Ayşe mırıldandı:

“Seni hakla gönderene yemin olsun ki, muhayyer bırakıldın ve tercihte bulundun.”

Rasulullah vefat etmişti. ^[455] Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8 Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

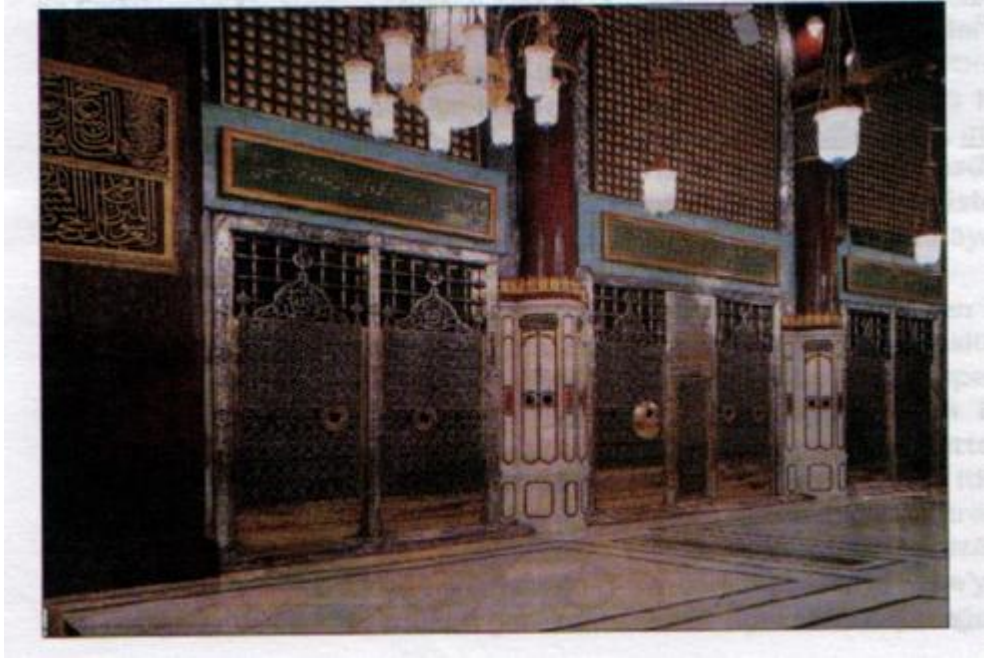
43.2. “Sakin Ol Ey Ömer!”

Hz. Peygamber, Hz. Ayşe’nin hücresinde vefat edince üzerine bir örtü örtüldü. Ezvâc-ı Tahirat ağlamaya başladılar. Usame b. Zeyd haberi alınca, ordusuyla Medine’den ayrılmaktan vazgeçti. Olay Medine’de birden duyulmuştu.

Medine Rasulullah Medine’ye gelince halk nasıl sevinmişse, şimdi de bir o kadar üzgündü. Hz. Ömer haberi duyunca kendini kaybetti ve dehşete düştü. Derken, ayağa kalkarak şöyle bağırdı:

“Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa’ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim ‘Muhammed öldü’ derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!” ^[456]

O Rasulullah’ın ölmediğini ve bayıldığını düşünüyordu. Bir müddet sonra o yeniden ayağa kalkacaktı. “Muhammed öldü” sözünün onun dünyasında yeri yoktu. Bu kabullenmezlik onun Hz. Peygamber sevgisinden ileri geliyordu. Rasulullah’sız ve Muhammedsiz bir hayat düşünemiyordu. Onun ani vefat haberini içine sindiremiyor ve kabullenemiyordu.

Şekil 19: Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in defnedildiği Hüre-i Saadet'in ön cephesi. Fayda, "Muhammed", DİA, XXX, 422.

Hz. Peygamber vefat edince onun şunları söylediği de nakledilir:

"Münafıklardan olan adamlar iddia ediyor ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem vefat etmiştir. Vallahi Rasulullah (a.s.m.) ölmedi, o Musa b. İmran'ın gittiği gibi Rabbine gitti; O (Hz. Musa) kırk gece kavminden ayrıldığında da 'o öldü' denilmişti. Vallahi Rasulullah (a.s.m.) Musa'nın döndüğü gibi geri dönecek. Rasulullah'ın (a.s.m.) öldüğünü sanan adamların ellerini ve ayaklarını kesecektir."

Görüldüğü gibi dehşete düşüp kılıcına sarılan Hz. Ömer, kendini Rasulullah'ın ölmediğine inandırmak istiyor, haberin münafıklarca ve çarpıtılarak yayıldığı yorumunda bulunuyordu.

Sunh'tan gelen Hz. Ebu Bekir, söylenenlere aldırmadan Rasulullah'ın cesedinin bulunduğu odaya girdi. Durumu araştırmalıydı. Evin bir tarafında Rasulullah yüzü örtülü olarak uzanıyor, vücudunu bir yemen bürdesi örtüyordu. Hz. Ebu Bekir ona yönelip yüzünü açtı, eğilip kendisini öptü. Yüzünü görür görmez vefat ettiğini anlamıştı ve şöyle dedi:

"Annem babam sana feda olsun, Allah'ın sana yazdığı ölümü tattın. Artık bundan sonra sana asla bir ölüm isabet etmeyecektir."

Sonra Rasulullah'ın yüzünü örttü ve dışarı (mescide) çıktı. Hz. Ömer hâlâ mescitte konuşuyordu. Ona vararak gerçeği açıkladı ve

şöyle dedi:

“Sakin ol ey Ömer, sus!”

Hız. Ömer'in gönöl dünyası dalgalı ve heyecanlıydı. Büyük fırtına onu derinden etkilemişti, susmuyordu, hâlâ olayın şokunu yaşıyordu. Durumu gören Hız. Ebu Bekir mescitteki cemaate döndü, konuşmaya başlayınca Hız. Ömer'in başında toplananlar onu bırakıp Hız. Ebu Bekir'e yöneldiler. O Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle konuştu:

“Ey insanlar! Durum şu ki, kim Muhammed'e ibadet ediyorsa o ölmüştür. Kim Allah'a kulluk ediyorsa gerçekten Allah hayy-ı lâ yemüttur (ölümsüz ve diridir).”

Sonra şu ayeti okudu:

“Muhammed ancak bir resuldür, ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse; asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir.”^[457]

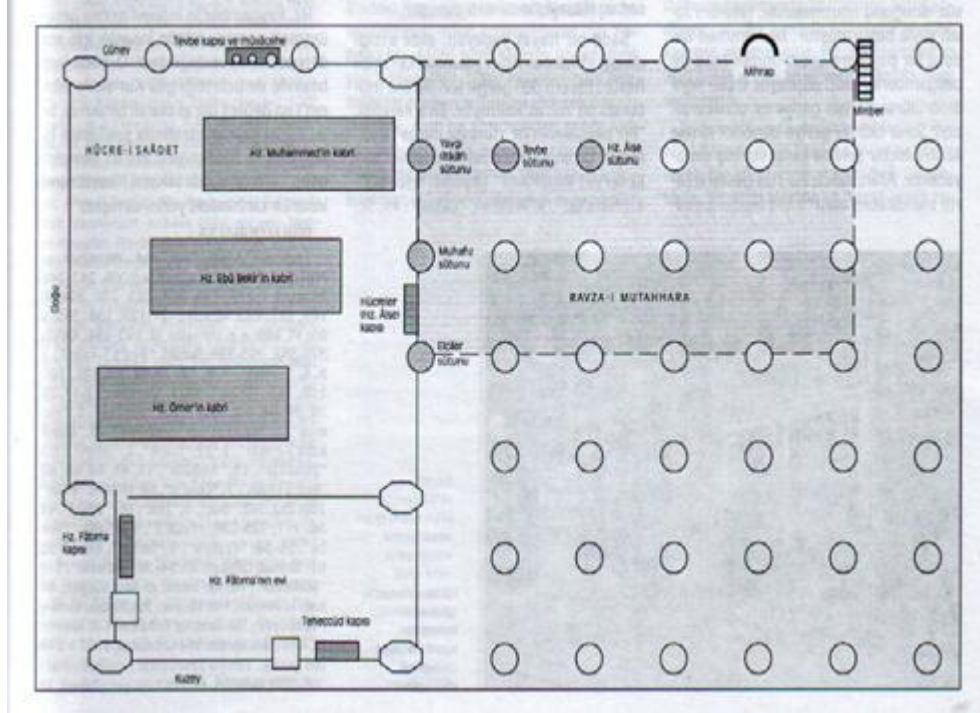
Hız. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti. Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını göstermekteydi. Hız. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın vefatından söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözölüp yere düştüğünü söylemişti.^[458]

O neden dehşete düşmüş ve haberi duyunca dizlerinin bağı çözölmüştü? Çünkü Rasulullah gönöl dünyasının ve âleminin direği ve merkezi gibiydi. Hız. Ömer onu çok seviyor ve kendine çok yakın buluyordu. O vefat edince en yakınını ve en sevdiğini kaybetmiş biri gibi kendini kaybetmiş ve bu büyük olayın tesirinden kendinden geçmişti.

Hız. Ali ise Rasulullah'ın vefatını duyunca üzüntüsünden belini salmış ve yerinden kalkamamıştı. Hız. Osman'ın dili tutulmuştu. Hız. Ömer, Hız. Ali ve Hız. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır ki; onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri

olarak hissediyorlardı. Onlarda ve Ashab-ı Kiram'da Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı.^[459]

Hız. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah'ın en yakını olduğu halde, karakterce daha farklıydı, o büyük bir dağ gibi ydi, musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah'ın vefat ettiği gün, (On birinci yıl, 12 Rebiülevvel/8 Haziran 632) öğleden sonra Hız. Ebu Bekir halife seçildi.^[460] Onu halife seçiminde Hız. Ömer'in önemli desteği ve rolü olmuştı.

Şekil 20: Hız. Peygamber ve ilk iki halifenin kabirleri. Fayda, "Muhammed", DİA, XXX, 421.

44. Hız. Ebu Bekir Döneminde Hız. Ömer

Rasulullah vefat edince Hız. Ebu Bekir'e halife olarak biat edilmişti. Hız. Ömer, Hız. Ebu Bekir'in halife olmasında önemli rol oynamıştı. Beni Saide gölgeğinde Hız. Ebu Bekir bir konuşma yaptıktan sonra, halifelik için Hız. Ömer'i ve Ebu Ubeyde'yi teklif edince, Hız. Ömer Hız. Ebu Bekir'e biat etmiş ve ardından orada olanlar da ona biat etmişler ve Hız. Ömer'e halifelik yolu açılmıştı.^[461]

Hız. Ömer'in aday gösterilmesi, onun hilafete layık biri olduğunu gösterdiği gibi, onun Hz. Ebu Bekir'i kendine tercih etmesi de, onun hakperestliğini, ince düşünceliliğini ve isar hasletini gösteriyordu.

Ertesi gün öğle vakti Hz. Ebu Bekir mescitte bir konuşma yapacak ve ona *"Bey'atu'l-Âmme/Genel Biat"* yapılacaktı. Fakat ondan önce Hz. Ömer minbere çıkmış ve şöyle demişti:

"Allah idare işinizi Rasulullah'ın (has) arkadaşı en hayırlınız olan kimsede topladı, kalkınız ve ona biat ediniz."[\[462\]](#)

Bu sözleriyle sanki o, neden dün Hz. Ebu Bekir'e biat ettiğini ve niçin halkın ona biat etmesi gerektiğini açığa vuruyordu. O, Rasulullah'ın en yakın arkadaşı ve Ashab-ı Kiram'ın en hayırlısıydı. Hz. Ömer, hilafeti boyunca halifenin en büyük yardımcısıydı. Hz. Peygamber zamanında halk bilmediği dini meseleleri Ebu Bekir ve Ömer'e sordukları gibi,[\[463\]](#) şimdi de o ikisi halkın merciiydi. Herkes ashabin bütünü içinde, en ileri gelenler olarak Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i biliyor ve o ikisine *"Şeyhayn/ İki Büyük"* deniyordu.[\[464\]](#)

Hız. Ömer irtidatlar ve dinden dönmeler konusunda ilk önce Hz. Ebu Bekir'den farklı düşünse de, sonra ona hak vermiş ve bütün gücüyle onu desteklemişti.[\[465\]](#)

Yalancı Peygamber Müseylimetü'l- Kezzab'la olan savaşta 70 hafız (kurrâ) şehit olunca, Hz. Ömer Kur'ân'ın yazılarak muhafaza edilmesi fikrini ortaya attı. Halifeye bir komisyonun bunu yapması gerektiğini teklif ve tavsiye edince; hicretin 12. yılında Zeyd b. Sabit bu önemli vazife ile görevlendirildi; Kur'ân ayetleri bir araya toplanıp (cem'u'l-Kur'ân) bir Mushaf haline getirildi.[\[466\]](#)

Yermuk Savaşı (13. yıl/Ağustos 634) sırasında Hz. Ebu Bekir vefat edince, Hz. Ömer Halid b. Velid'i başkomutanlıktan almış ve yerine Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı atamış, atama emri savaş sırasında Yermuk'a ulaşmıştı.[\[467\]](#)

Hitti'nin değerlendirmelerinde değinildiği üzere, İslam fetihleri Hz. Ebu Bekir devrinde (632- 634) hızlanmaya başlamış, Hz. Ömer'in hilafetinde (634- 644) zirveye çıkmıştı. Ona göre bu fütuhât, insanlık tarihinin en büyük iki olayından biriydi.[\[468\]](#)

Hız. Ebu Bekir, ölümünden önceki günlerde hastalanınca, namazda imamlıkla Hz. Ömer'i görevlendirmiş[\[469\]](#) ve ölmeden az önce Hz.

Osman'a, Hz. Ömer'in halife olmasını emreden bir ahitname yazdırmıştı.^[470]

[155]. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, s. 313.

[156]. Cahiliye döneminde nezir biliniyordu. Bkz. İbn-i İshak, s. 160-164, nr. 221-226; İbn-i Kesir, III, 215.

[157]. İbn-i Hişam, II, 85-86; İbn-i Kesir, III, 215.

[158]. İbn-i Hişam, II, 86; Zehebi, *Târihu'l-İslâm* s. 86: Köksal, Hz. Mıhammed ve İslâmiyet, (Mekke Devri), s. 397.

[159]. İbn-i Hişam, II, 86; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 314; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 215; Hamidullah, I, 107,287, nr. 182,287

[160]. *Zumer*, 39/52-55; İbn-i Hişam, II, 86; Yazır, VI, 4133.

[161]. *Zumer*, 39/53-55; İbn-i Hişam, II, 87; Yazır, VI, 4133.

[162]. Bu ayetlerin Hz. Hamza'nın katili Vahşi için indiği görüşü de vardır.

[163]. İbn-i Hişam, II, 87.

[164]. A.g.e., II, 88.

[165]. İbnu'l-Esir, Muhammed b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğabe*, I-VI, Mısır, 1328, III, 31; İbn-i Hişam, I, 274, 329.

[166]. İbn-i Hişam, I. 274, 329.

[167]. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 593.

[168]. İbn-i Hişam, II, 89; Hamidullah, I, 172 vd.

[169]. İbn-i Hişam, II, 89; Köksal, I, 397.

[170]. *Bakara*, 2/207; *Kadı*, *Hazin*, *Nesefi*, *İbn-i Abbas*, (*Mecma'u't-Tefâsir*), I, 303; İbtiğa konusu ve bu noktadan sahabelerin değeri için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 127-137.

[171]. Rağıb, s. 56; Yazır, VI, 4440; Sabuni, I. J 33.

[172]. İbn-i Sa'd, III, 227 vd. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, II, 592.

[173]. Resul-i Ekrem, Sevr dik olduğu için bir ara sandaletini çıkarmak durumunda kalmıştı. Yolcuğun gece yapılması ve dağın dikliğinden ayakları yarılmış ve tabanları şişmişti. Bkz. Diyarbekri, I, 127; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 321.

[174]. O zamanlar Sevr dağı toprağı erozyona uğramamış, fundalık ve vahşi hayvanların bulunduğu bir dağdı.

[175]. "hı" ile yazılan kelime zayıf güçsüz demektir. Burada Ebu Bekir görüşünü onaylamamaktadır.

[176]. Hadis-i Şerif hakkında çok şeyler söylense de, Hz. Ebu Bekir'in irtidat ve irtica olaylarındaki tutumu bellidir ve o bu hadiste anlatıldığı gibidir. Bkz. Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 321.

[177]. Diyarbekri, 336; Hamidullah, I, 189, nr. 318; Muhammed Rıza, s. 164; Suruç, I, 433; Hizmetli, s. 295.

[178]. İbn-i Hişam, II, 111.

[179]. Köksal, I, 10.

[180]. İbn-i Hişam, II, 111; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 334; Muhammed Rıza, s. 162.

[181]. Köksal, I, 27.

[182]. Age., I, 27.

[183]. Köksal, I, 65-66; İbn-i Sa'd, VIII, 7; Ahmed b. Hanbel, V, 85.

[184]. Burada kadınlarla Rasulullah'ın tokalaşmaması konusunda başka rivayetler de yer alır. Bir rivayete göre Peygamberimiz kadınlardan biat alırken elini ridası ile örtmüş, kadınlar da ellerini buraya koyarak biat etmişlerdi. Mahrem, evlenilme imkânı olmayan, nikâh düşmeyen, bacı, kardeş vb. akrabalarıdır. Bkz. Köksal, I, 65-66

[185]. *El-Mutayyebûn* da böylesi bir antlaşma yaptıkları için kendilerine bu ad verilmişti.

[186]. İbn-i Kesir, III, 265.

[187]. İbn-i Hişam, II, 124.

[188]. *Haşir*, 59/9.

[189]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 32-35.

[190]. İbn-i Hişam, II, 128 vd. İbn-i Kesir, III, 270.

[191]. Age., II, 129.

[192]. Hamidullah, II, 944, nr. 1484; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 42-44.

[193]. *Maide*, 5/58.

[194]. İbn-i Hişam, II, 252; İbn-i Kesir, III, 298-300.

[195]. İbn-i Kesir, III, 298.

[196]. İbn-i Hişam, II, 254; Muhammed Rıza, s. 204.

[197]. *Enfâl*, 8/5-8.

[198]. İbn-i Hişam, II, 286; Vakidi, I, 107, 114.

[199]. Vakidi, I, 105; Köksal, I, 176.

[200]. Vakidi, I, 102.

[201]. Vakidi, I, 107 vd.

[202]. İbn-i Kesir, III, 332; Hamidullah, I, 245, nr. 371; II, 944, nr. 1484.

[203]. İbn-i Kesir, III, 332.

[204]. İbn-i Kesir, III, 332.

[205]. Bkz. *Enfal*, 8/37-38.

[206]. İbn-i Kesir, III, 333.

[207]. İbn-i Hişam, II, 293.

[208]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 238-239.

[209]. İbn-i Kesir, III, 378-379.

[210]. Geniş bilgi için bkz. *Çağrı-Medine*, s. 98-102.

[211]. İbn-i Kesir, IV, 28; Hamidullah, I, 256-257, nr. 391.

[212]. İbn-i İshak, s. 312; Vakidi, I, 296; İbn-i Hişam, III, 45; Diyarbekri, I, 440; Köksal, III, 190 vd. Uhud'a put getirilmesi konusu için bkz. Hamidullah, II, 925, nr. 1392.

[213]. Vakidi, I, 299; Köksal, II, 194; Lings, s. 322.

[214]. Vakidi, I, 272; Köksal, III, 123.

[215]. Hamidullah, II, 733, nr. 1103; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 114-116.

[216]. Muhammed Rıza, s. 232; Hamidullah, II, 733; nr. 1103.

[217]. Buhari, VI, 130, 133; Nikâh, 33, 36; İbn-i İshak, s. 240; Fıkra, 368 vd. Diyarbekri, I, 416; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

[218]. Hamidullah, II, 733, 821, nr. 1103, 1225.

[219]. Munavi, I, 197; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 57-58.

[220]. Köksal, III, 236.

[221]. *Münafikûn*, 63/1-2.

[222]. Köksal, III, 238.

[223]. *Âl-i İmran*, 3/140-142.

[224]. *Âl-i İmran*, 3/168.

[225]. Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, IV, 77.

[226]. Vakidi, I, 363-366; İbn-i Hişam, III, 191-192; Muhammed Rıza, s. 266.

[227]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 77.

[228]. Vakidi, I, 364-367; İbn-i Hişam, III, 191; İbn-i Kesir, *el-Biyade*, IV, 77-78; Köksal, IV, 76-78; Suruç, II, 154-155; Apak s. 258-259.

[229]. *Haşir*, 59/13-14.

[230]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 137-146.

[231]. İbn-i Hişam, III, 192; İçkinin hicri üçüncü ve altıncı yılda haram kılındığına dair görüşler için bkz. Diyarbekri, II, 26; Hamidullah, II, 817-818, nr. 216.

[232]. Hazin I, 323; Cahiliyede içki hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 11-97; Köksal, IV, 105.

[233]. *Mutaffifin*, 83/25-26; Bozkurt, "İçki", *DİA*, XXI, 455-456. Geniş bilgi için bkz. Murat, Sarıcık, "Hz. Peygamberin İçki ve Uyuşturucuya Tavrı", *I. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 1988.

[234]. *Bakara*, 2/219, İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 255.

[235]. *Nisa*, 4/43.

[236]. Ahmed b. Hanbel, I, 53; Köksal, IV, 106-107; Muhammed Rıza, s. 270.

[237]. *Maide*, 5/90-91.

[238]. Ahmed b. Hanbel, I, 53; Köksal, IV, 107; Suruç, II, 176; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 147-150.

[239]. Vakidi, I, 404-407; İbn-i Hişam, III, 233-235; Diyarbekri, I, 470-471; Muhammed Rıza, s. 276-277.

[240]. Bkz. İbn-i Kesir, IV, 157-158; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 181-191.

[241]. İbn-i Kesir, IV, 158; Köksal, V, 46.

[242]. İbn-i Hişam, III, 324; Buhari, V, 55-56; Köksal, V, 63.

[243]. Vakidi, II, 426.

[244]. İbn-i Hişam, III, 341-343; Buhari, V, 55-56; İbn-i Kesir, IV, 161-163; Köksal, V, 63-64.

[245]. İbn-i Hişam, III, 341-343; Buhari, V, 55-56; Diyarbekri, I, 475-476; Muhammed Rıza, 279, 281; Köksal, V, 63-64.

[246]. *Maide*, 5/6; Vakidi, II, 419, 427.

[247]. Debbağöğlu-Kara, s. 641.

[248]. İbn-i Hişam, III, 344.

[249]. İbn-i Hişam, III, 344; Buhari, V, 57; Köksal, V, 65-66.

[250]. Diyarbekri, I, 476; Köksal, V, 69.

[251]. İbn-i Kesir, IV, 162.

[252]. Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192-201.

[253]. *Yusuf*, 12/18.

[254]. İbn-i Hişam, III, 347; Buhari, V, 59, VI, II; Diyarbekri, I, 377.

[255]. Usba: sayıları on kişiden kırk kişiye kadar yükselebilen topluluktur.

[256]. *Nur*, 24/11-14.

[257]. *Nur*, 24/16, 19-20; İbn-i Hişam, III, 348; İbn-i Kesir, IV, 163; Köksal, V, 83.

[258]. Rağıb, s. 19.

[259]. Debbağoglu-Kara, s. 186; haddi uygulamanın şartları için bkz. Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhiyye*, III, 254.

[260]. Buhari, V, 60; Köksal, V, 76.

[261]. Buhari, V, 49; Ahmed b. Hanbel, III, 314; Köksal, V, 234.

[262]. Vakidi, II, 572; İbn-i Hişam, III, 355; Diyarbekri, II, 16; Muhammed Rıza, s. 314; Muhammed Hudari, s.175.

[263]. Hac Hicretin dokuzuncu yılında farz kılındığı için Müslümanları için hâl hac söz konusu değildi.

[264]. Vakidi, II, 579; Diyarbekri, II, 16; Köksal, VI, 138

[265]. Vakidi, II, 580; Köksal, VI, 441-442.

[266]. İbn-i Hişam, III, 358; Suruç, II, 304; Köksal, VI, 148.

[267]. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, "Bayram", *DİA*, X, 258.

[268]. Vakidi, II, 599; İbn-i Hişam, III, 363; Köksal, VI, 170; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 275 vd.

[269]. Vakidi, II, 600; Köksal, VI, 175.

[270]. Vakidi, II, 600; İbn-i Hişam, III, 363; Diyarbekri, II, 30; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336-340; Köksal VI, 175.

[271]. Vakidi, II, 603.

[272]. Vakidi, II, 604; Köksal, VI, 182.

[273]. Vakidi, II, 603; Köksal, VI, 183.

[274]. Vakidi, II, 601-602; İbn-i Hişam, III, 364; Diyarbekri, II, 30; Köksal VI, 180-184.

[275]. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, "Bayram", *DİA*, X, 258.

[276]. Vakidi, II, 611-612; İbn-i Hişam, III, 366; Buhari, III, 181-182; İbn-i Kesir, IV, 169; Diyarbekri, II, 21; Muhammed Rıza, s. 324; Köksal, VI, 200-203; Hasan İbrahim Hasan, I, 128 vd. Sarıçam, s. 196-203; Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, XVIII, 297-299.

[277]. İbn-i Kesir, IV, 170.

[278]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 284-285.

[279]. Hamidullah, I, 279, nr. 422.

[280]. İbn-i Hişam, III, 365-366; Vakidi, II, 606; İbn-i Kesir, IV, 169.

[281]. Ahmed b.Hanbel, III, 430; Buhari, V, 45; Vakidi, II, 609; Diyarbekri, II, 22-23; Muhammed Rıza, s. 325.

[282]. İbn-i Hişam, III, 367-368; İbn-i Kesir, IV, 170.

[283]. Vakidi, II, 617; Ahmed b. Hanbel, I, 31; Buhari, VI, 4-44; İbn-i Kesir, IV, 178; Köksal, VI, 22-223.

[284]. *Fetih*, 48/10; Vakidi, II, 621.

[285]. *Fetih*, 48/18-19.

[286]. Yazır, VI, 4425.

[287]. Muhammed Rıza, s. 325.

[288]. Ahmed b. Hanbel, III, 350.

[289]. *Fetih*, 48/29.

[290]. Yazır, VI, 4440.

[291]. *Ankebut*, 29/45.

[292]. Vakidi, II, 630; İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 740 vd. Muhammed Hudari, s. 180; Suruç, II, 340 vd.

[293]. Kendi dilinden hatıraları için bkz. Vakidi, II, 630; Köksal, VI, 258-259.

[294]. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, s. 105 vd.

[295]. Bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, IV, 180-18; Suruç, II, 194 vd.

[296]. *Mümtehhine*, 60/10; İbn-i Hişam, III, 376; Vakidi, II, 632; Diyarbekri, II, 23-24; Muhammed Hudari, s. 180-181; Mutlu-Döğen, II, 740 vd.

[297]. *Nisa*, 4/34.

[298]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 303-307.

[299]. Mümtehhine, imtihana çekilen kadın manasınadır. Adı geçen sûrenin adıdır. Kurân-ı Kerim'in altmışıncı sûresinin ilk üç âyeti, Hatıb b. Beltaa'nın Mekke Fetih hazırlıklarını şarkıcı bir kadınla, Mekke'de kalan evlat ve ailesine durumu haber vermek niyetiyle onlara bildirmek için bir mektup göndermesi ile ilgilidir. Allah bu hadise üzerine iman edenlere "*Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin,..*" buyurur. Allah'tan gelen gerçeği inkâr edenlere, Rablerine inandıklarından dolayı Hz. Peygamber'i ve ashabını yurtlarından çıkaranlara, Allah yolunda, savaşmak ve rızasını kazanmak için yurdundan çıkanlara meveddet iletmenin yakışmayacağı beyan edilir. Kıyamet günü yakınlar ve çocuklar

fayda vermeyecektir. Hz. İbrahim de kâfir babasından ve müşriklerden beri olduğunu açıklayarak bu konuda güzel bir numune olmuştur. Fakat Allah müminlerle din uğrunda savaşmayan, onları yurtların çıkarmayanlara iyilik yapmayı, onlara adil davranmayı da yasaklamaz. Bkz. *Mümtehone*, 60/1-8.

[300]. İbn-i Sa'd, VII, 230; Yazır, VII, 4910; Köksal, VI, 260.

[301]. İbn-i Hişam, III, 377.

[302]. Vakidi, II, 629 vd. Diyarbekri, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 181, Köksal, VI, 261.

[303]. Vakidi, I, 5; II, 562, 722; Halebî, III, 191; İbn-i Kesir, IV, 219; Diyarbekri, II, 60; Köksal, VII, 307-308; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 397.

[304]. Yeğîn, s. 70.

[305]. Luis Ma'lûf, s. 506.

[306]. Bkz. Köksal, VII, 118.

[307]. İbn-i Hişam, III, 386; İbn-i Kesir, IV, 186.

[308]. Vakidi, II, 645; Diyarbekri, II, 46.

[309]. Köksal, VII, 162.

[310]. Buhari, IV, 207; Vakidi, II, 653; İbn-i Sa'd, II, 111; Muhammed Rıza, s. 349.

[311]. Buhari, IV, 207; Ahmed b. Hanbel, V, 353-354; Diyarbekri, II, 48.

[312]. Bkz. Buhari, IV, 207; Diyarbekri, II, 48-49; Muhammed Rıza, , 349; Köksal, VII, 163 vd. Muhammed Hudari, s. 192.

[313]. Buhari, VI, 77; Diyarbekri, II, 49.

[314]. Ahmed b. Hanbel, I, 99; Diyarbekri, II, 49; Köksal, VII, 165; Muhammed Rıza, s. 349; Muhammed Hudari, s. 192; Suruç, II, 303.

[315]. Kılıç kuşatma, Osmanlılarda bir adet haline gelmiş, padişahlar, âlimlerden, seyyidlerden kılıç kuşanmışlar, harbe giderken padişahlara âlimlerin kılıç kuşattığı da olmuştur. Bkz. Pakalın, kılıç kuşatma/taklid-i seyf mad.

[316]. İbn-i Kesir, IV, 186-187.

[317]. Buhari, IV, 207, V, 77; İbn-i Hişam, III, 386; Diyarbekri, II, 49; Muhammed Rıza, s. 349.

[318]. Hadler Allah hakları içinde yer alır. Had Allah hakkı olarak suçlunun cezalandırılmasıdır: Hırsızlık, yol kesme, zina, şarap

içmeap içme, kazf ve irtidat suçlarının cezaları had cezalarıdır. Bkz. Yavuz, 369-371; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye*, I, 233; III, 14, 254, 326.

[319]. İbn-i Hişam, III, 386-387.

[320]. Kur'ân-ı Kerimde “*sebaka*” kelimesiyle zikredilen hayırda yarıştan söz edilmektedir.

[321]. Buhâri, III, 53-54, V, 80; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 358 vd.

[322]. “*Zâlike ednâ en yu'rafne felâ yü'zeyne*” bkz. *Ahzab*, 33/59; örtünme ve Teberrüc âyeti için bkz. Mehmet Vehbi, *Ahkâm-ı Kur'âniye*, İstanbul 1971, s. 172 vd.

[323]. Buhari, V, 80; İbn-i Sa'd, , IV, 34; Suruç, II, 401.

[324]. Hadisin devamı: “...Velehû veli ashâbihî hicretün Vâhidetün, Veleküm entüm ehles-sefîneti hicretânı.” Buhari, V, 80.

[325]. İbn-i Sa'd, IV, 106; Ayrıca bkz. Müslim IV, 1947

[326]. Buhari, V, 80; Müslim IV, 1947.

[327]. Ahmed b. Hanbel, IV, 202; Köksal, VIII, 103.

[328]. Buhari V, 113, Vakidi, I, 6, II, 770; İbn-i Sa'd, II, 131; Diyarbekri, II, 75; Muhammed Rıza, s. 374.

[329]. Muhammed Rıza, s. 374.

[330]. Vakidi, II, 770; İbn-i Sa'd, II, 131.

[331]. Vakidi, II, 770 vd. İbn-i Sa'd, II, 131; Muhammed Rıza, s. 375.

[332]. Rasulullah hastalığında Hz. Ebu Bekir'in imam olmasını istemişti.

[333]. Vakidi, II, 771; İbn-i Kesir, IV, 267; Köksal, VIII, 105; Lings, s. 476.

[334]. Vakidi, II, 771.

[335]. İbn-i Hişam, IV, 298-299; Muhammed Rıza, s. 374; Köksal, VIII, 106; Suruç, II, 464

[336]. Köksal, VIII, 8.

[337]. Vakidi, II, 770.

[338]. İbn-i Hişam, IV, 299-100; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 268-269; Halebî, III, 200; Hamidullah, I, 365, nr. 559.

Köksal, VIII, 109.

[339]. Vakidi, II, 771-772.

[340]. Bkz. İbn-i Kesir, IV, 270.

[341]. Zâtusselâsil Gazası için bkz. Buhari, V, 113; Köksal, VIII, 113-114; Canan, XII, 89; (Buhari, Meğazi, 63, Fedail, 5; Müslim, Fedail, 8, nr. 2384'ten); Ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 437-441.

[342]. İbn-i Hişam, IV, 20-21; Buhari, V, 91; Vakidi, II, 817; Köksal, VIII, 220.

[343]. Vakidi, II, 815, 817; İbn-i Hişam, IV, 21; Köksal, VIII, 221.

[344]. Vakidi, II, 815; Köksal, VIII, 221.

[345]. İbn-i Hişam, IV, 31.

[346]. Buhari, V, 93.

[347]. Buhari, II, 160; İbn-i Hişam, IV, 32; Vakidi, II, 834; Köksal, VIII, 285; Hamidullah, I, 291, nr. 441; Hübel huzurunda ezlamla kısmet oku çekme konusunda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 198-199.

[348]. Vakidi, II, 834.

[349]. Bkz. Hamidullah, I, 21.

[350]. Ahmed b. Hanbel, III, 396; Vakidi, II, 834; Halebî, III, 30.

[351]. Vakidi, II, 834.

[352]. Hz. Peygamber'in hayatı, resim, heykel ve fresk hakkında söyledikleri, putların kırılması göz önüne alındığı zaman bunun böyle olduğu görülecektir. Bkz. Hamidullah, I, 291. Ayrıca bkz. Heyet, *Diyanet İslam İlmihali*, I-II, Ankara 2006, II, 97-104; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 460-461.

[353]. Çetin, "Ezan", *DİA*, 36-38; İlk minare, Emevi Halifesi Muaviye zamanında, Mısır'ın Fustat şehrindeki Amr b. As Camiine, Mısır Valisi Mesleme b. Muhalled tarafından, (53/673) tarihinde eklenmiştir. Bkz. Gündüz, "Minare", *DİA*, XXX, 98-99.

[354]. Asıl adı, Haris b. Hişam b. Muğire el-Mahzumi'dir. Bkz. İbn-i İshak, s. 192. nr. 177; İbn-i Hişam, II, 57, 85, 370; III, 6, 23.

[355]. Köksal, VIII, 325.

[356]. Ebu Talha ve soyu Kâbe anahtarlarını kendilerinde bulunduruyorlardı.

[357]. Vakidi, II, 846; İbn-i Hişam, IV, 33; Diyarbekri, II, 87-88. Berki-Keskioğlu, s. 371, VIII, 276-278.

[358]. Köksal, VIII, 316-322; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 467-469.

[359]. Diyarbekri, II, 89; Kallek, "Biat" *DİA*, VI, 121.

[360]. İbn-i Mace, II, 1102, nr. 3312; İbn-i Sa'd, I, 23; Sarıcık, *Kendi Dilinden* 2, s. 165.

[361]. İbn-i Mace, II, 1086, nr. 3263; İbn-i Kesir, IV, 287, 310; Köksal, VIII, 303.

[362]. “İnnî lâ usâfihu'n-nisâe” bkz. Vakidi, II, 850-851; İbn-i Sa'd, VIII, 236; Halebi, III, 47; Hz. Peygamber Medine'de kadınlardan biat alırken, onlarla da el tutuşmamış ve musafaha etmemişti. Bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 85; Sarıcık, *Çağrı*, s. 407.

[363]. Debbağoglu-Kara, s. 429; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 472-473.

[364]. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 259 vd.

[365]. İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 289.

[366]. *Nur*, 24/33; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 288-289; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 315-316.

[367]. Vakidi, II, 850-851.

[368]. Adı “Hars” olarak da geçer, bkz. İbn-i Hişam, IV, 142.

[369]. Köksal, VIII, 289.

[370]. Vakidi, III, 930; İbn-i Mace, II, 871; nr. 6213-6214; Köksal, VIII, 459.

[371]. İbn-i Kesir, IV, 340.

[372]. Vakidi, III, 933-934; Köksal, VIII, 466.

[373]. Buhari, V, 103; Vakidi, 57; İbn-i Kesir, IV, 340-341

[374]. Vakidi, III, 934.

[375]. Bkz. İbn-i Kesir, IV, 341.

[376]. İbn-i Hişam, IV, 144.

[377]. Ahmed, b. Hanbel, II, 219; Vakidi, III, 948.

[378]. İbn-i Hişam, IV, 144.

[379]. Vakidi, III, 948; Mansur Ali, V, 312; Köksal, VIII, 504-505. Geniş bir değerlendirme için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 184 vd.

[380]. Sarıcık, *Dört Halife*, II, 150-154, 156-163.

[381]. Buhari, IV, 48; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 91 vd.

[382]. Buhari, V, 105-106; Vakidi, III, 949.

[383]. Vakidi, III, 954.

[384]. Vakidi, III, 954.

[385]. Buhari, I, 137, 220-221, 223; III, 129; IV, 173; İbn-i Sa'd, I, 251-252; Müslim, I, 386; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 354.

[386]. Köksal, IX, 11.

[387]. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bozkurt, “Minber”, *DİA*, XXX, 101-103.

[388]. Köksal, IX, 16-17; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 523-525.

[389]. Kaynaklar için bkz. Köksal, IX, 121.

[390]. Müslim, II, 1104-1105.

[391]. Mâriye, Avâli’de kalırken; yanında Kıpti kölesi bulunuyor, ona su ve odun taşıyordu. Halk köleden dolayı dedikoduya başlayınca, kölenin erkeklik organının olmadığı ve hadımlaştırılmış olduğu anlaşıldı. Bu durum haremde hadım istihdamının bir örneğiydi. Ayrıca hadımlaştırmanın Mısır’da varlığını gösteriyordu. Bkz. Köksal, IX, 137.

[392]. Buhari, III, 132; Diyarbekri, II, 122.

[393]. Buhari, VI, 167; Ahmed b. Hanbel, VI, 59; Müslim, II, 1101-1102; Köksal, IX, 125.

[394]. *Tahrim*, 66/1-5; Yazır, 5117 vd. Köksal, IX, 123-124.

[395]. Buhari, I, 100, Îlâ hakkında bkz. Debbağoglu-Kara, s. 258.

[396]. Diyarbekri, II, 122; Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, XXII, 61-62.

[397]. Geniş bilgi için bkz. Müslim, II, 1107-1108; Buhari, I, 31; Köksal, IX, 128-134.

[398]. Köksal, IX, 126-128.

[399]. Buhari, VI, 69; Müslim, II, 1108, 1112; Köksal, IX, 126.

[400]. Müslim, II, 1105.

[401]. Buhari, VI, 70; Krş. Müslim, II, 1106, 1108; Ahmed b. Hanbel, III, 140; Köksal, IX, 132-133.

[402]. Hamidullah, II, 1143, nr. 1878; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 149-154; 158-168.

[403]. Buhari, VI, 70; Müslim, II, 1107.

[404]. Müslim, II, 1107-1108; Köksal, IX, 84.

[405]. Bkz. *Ahzab*, 33/28-29.

[406]. *Tahrim*, 66/1-5.

[407]. Yazır, VII, 5108.

[408]. Yazır, VII, 5117.

[409]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 547-557.

[410]. Vakidi, III, 955-962; İbn-i Hişam, IV, 195.

[411]. Vakidi, III, 964; Köksal, IX, 303.

[412]. Vakidi, III, 965.

- [413]. Vakidi, III, 968; İbn-i Hişam, IV, 197.
- [414]. Köksal, IX, 305.
- [415]. Kervan ticareti ve Arabistan pazarları için bkz. Hamidullah, II, 1001-1004; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 266-274; Hitti, I, 37-43, 60, 76, 80.
- [416]. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 267.
- [417]. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 310 vd.
- [418]. *Bakara*, 2/278; Köksal, IX, 306; Özsoy, "Faiz", *DİA*, XII, 112-113.
- [419]. Belazuri, s. 79; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Sarıcık, *Çağrı*, s. 221; Abdulfettah Ali Şehhâle, s. 16 vd.
- [420]. Lât hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201 vd. Tevfik Fehd, "Lât" *DİA*, XXVII, 107-108.
- [421]. Vakidi, III, 967; Hamidullah, I, 533, nr. 819. Köksal, IX, 306-307.
- [422]. Köksal, IX, 308-309 (Ebu Ubeyd, K. Emvâl, s. 276-278'den).
- [423]. Vakidi, III, 967-968; İbn-i Hişam, IV, 197.
- [424]. Vakidi, III, 968; Hişam, IV, 199.
- [425]. İbn-i Hişam, IV, 197; Köksal, IX, 315.
- [426]. Köksal, IX, 324-326; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 457; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 564 vd.
- [427]. Vakidi, III, 991.
- [428]. Vakidi, III, 991; Hamidullah, I, 365, nr. 561.
- [429]. İbn-i Mâce, I, 57; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Vakidi, III, 991; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 13.
- [430]. Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Tirmizi, Menakıb, 19; Vakidi, III, 991; Köksal, IX, 160 vd.
- [431]. Konu için bkz. Buhari, IV, 246; Ahmed b. Hanbel, III, 319; İbn-i Mâce, I, 400, nr. 1534-1538; Diyarbekri, II, 139; Köksal, IX, 118-119; Berki-Keskioğlu, s. 406.
- [432]. Vakidi, III, 1037; Diyarbekri, II, 140; Köksal, IX, 420.
- [433]. O zamanlar gömlekler boyundan diz altına kadar uzanıyordu.
- [434]. Buhari, II, 76; Vakidi, III, 1058; Müslim, IV, 1365; İbn-i Hişam, IV, 210; Geniş bilgi için bkz. Koçyiğit "Abdullah b. Übey b. Selul", *DİA*, I, 139-140.
- [435]. Berki-Keskioğlu, s. 406.
- [436]. *Tevbe*, 9/84.

- [437]. Vakidi, III, 1058; İbn-i Hişam, IV, 211; Buhari, V, 206-207.
- [438]. Recim ve zina maddeleri için bkz. Debbağolu-Kara, s. 526; 710-711.
- [439]. İbn-i Mace, II, 854. nr. 2555; Diyarbekri, II, 130
- [440]. Buhari, VIII, 15; İbn-i Mace, II, 868, nr. 6203.
- [441]. İbn-i Mace, II, 854, nr. 2554; Diyarbekri, II, 139. Ayrıca zina ile ilgili ayet ve açıklamaları için bkz. *Nur*, 24/2; Sâbuni, II, 326; *Nisa*, 4/25; Yazır, II, 1332
- [442]. Debbağolu-Kara, s. 710-711.
- [443]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 59-68.
- [444]. İbn-i Mace, II, 853-854, nr. 2553.
- [445]. “*Yâ Muhammedu, ahbir ‘anil-îman*”. Ayrıca bkz. Diyarbekri, II, 147.
- [446]. Bazı kaynaklar buna cünüplükten dolayı yıkanmayı da eklemişlerdir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, I. 58.
- [447]. Diyarbekri, II, 147; Lings, s. 544; Köksal, X, 75.
- [448]. Ahmed b. Hanbel, I, 23; Buhari, I, 18; İbn-i Mace, I, 24-25; Müslim, I, 38; Nevevi, s. 76-77, nr. 60; Köksal, X, 72-77; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 156-159.
- [449]. Diyarbekri, II, 166.
- [450]. İbn-i Sa’d, II, 312.
- [451]. İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.
- [452]. Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371’den).
- [453]. Age., II, 870, nr. 1324.
- [454]. Hz. Peygamberin ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.
- [455]. Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbekri, II, 166; Lings, s. 558.
- [456]. Buhari, IV, 194; İbn-i Sa’d, II, 266; Diyarbekri, II, 166.
- [457]. *Âl-i İmran*, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.
- [458]. İbn-i Hişam, IV, 335.
- [459]. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı, bkz. İbnu’l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.
- [460]. Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.
- [461]. Kallek, “Biat”, *DİA*, VI, 122; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 147; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 121; Heyet *Sahabiler Ans.*, s. 347.

[462]. İbn-i Hişam, IV, 340; Hasan İbrahim Hasan, I, 268; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 149.

[463]. Köksal, I, 217.

[464]. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 139.

[465]. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 176-177.

[466]. Fayda, “*Ebu Bekir*”, X, 105; Hitti, I, 213; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 205-207.

[467]. İbnu'l-Esir, II, 12; Diyarbekri, II, 336; Corci Zeydan, I, 96; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 222-223.

[468]. Hitti, I, 214-215; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 233.

[469]. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 261.

[470]. Age., s. 261.

. İbn-i Hişam, II, 85; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, s. 313.

. Cahiliye döneminde nezir biliniyordu. Bkz. İbn-i İshak, s. 160-164, nr. 221-226; İbn-i Kesir, III, 215.

Zafer heyecanıyla ve Müslümanların bir daha toparlanamayacakları kanaatiyle söz veriyordu. Hz. Ömer, Rasulullah'a bakıp müspet işaretini alınca “*olur!*” dedi.

Hz. Ömer ayrıca onları, cenaze peşinden mezarlığa gitmekten ve Cuma namazı kılmaktan da nehiy etti. Sonra kadınlar marufta Peygamberimize karşı gelmeme sözünün ne demek olduğunun açıklamasını istediler. Ayrıca o gün Hz. Ömer kadınlardan iki şeyi yapmamaları üzerine de söz aldı: Bundan sonra cenaze ardından “*niyâha*” etmeyeceklerdi. Niyaha ölü ardından bağırıp çığırarak ağlamak, demektir. Bir de “*Mahremleri olmayan erkeklerle konuşmayacaklarına dair (onlardan) kesin söz aldı.*”

. Zümer, 39/53-55; İbn-i Hişam, II, 87; Yazır, VI, 4133.

. Bu ayetlerin Hz. Hamza'nın katili Vahşi için indiği görüşü de vardır.

. İbn-i Hişam, II, 87.

. A.g.e., II, 88.

. İbn-i Hişam, II, 85-86; İbn-i Kesir, III, 215.

. İbn-i Hişam, II, 86; Zehebi, *Târihu'l-İslâm* s. 86: Köksal, Hz. Mühümmed ve İslâmiyet, (Mekke Devri), s. 397.

Sonunda altmış zira eninde, altmış zira boyunda bir mescit ortaya çıktı. Zira kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluğudur. Buna *arşın* da denir. Zirayı 45- 50 santimden doksan

santime kadar çıkarırlardı. Bir zirayı 50 santim kabul edersek, Rasulullah (a.s.m.) Kuba'da 30 metre eni ve boyu olan bir mescit yapmıştı. Mescidin yüksekliği 19 ziraydı. Buna göre mescit duvarları dokuz metre civarındadır. Bu yükseklik abartılıdır.

. İbn-i Hişam, II, 86; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 314; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 215; Hamidullah, I, 107,287, nr. 182,287

. *Zumer*, 39/52-55; İbn-i Hişam, II, 86; Yazır, VI, 4133.

. İbnu'l-Esir, Muhammed b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğabe*, I-VI, Mısır, 1328, III, 31; İbn-i Hişam, I, 274, 329.

. İbn-i Hişam, I. 274, 329.

. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 593.

. İbn-i Sa'd, III, 227 vd. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, II, 592.

. Resul-i Ekrem, Sevr dik olduğu için bir ara sandaletini çıkarmak durumunda kalmıştı. Yolcuğun gece yapılması ve dağın dikliğinden ayakları yarılmış ve tabanları şişmişti. Bkz. Diyarbekri, I, 127; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 321.

. O zamanlar Sevr dağı toprağı erozyona uğramamış, fundalık ve vahşi hayvanların bulunduğu bir dağdı.

.İbn-i Hişam, II, 89; Hamidullah, I, 172 vd.

. İbn-i Hişam, II, 89; Köksal, I, 397.

“İnnehû ‘asâ en yekûme makâmen lâ tezümmühû= Olur ki o, bir gün senin kınamayacağın bir makamda bulunur.”

. *Bakara*, 2/207; Kadı, *Hazin*, *Nesefi*, *İbn-i Abbas*,(*Mecma'u't-Tefâsir*), I, 303; İbtiğa konusu ve bu noktadan sahabelerin değeri için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 127-137.

. Rağıb, s. 56; Yazır, VI, 4440; Sabuni, I. J 33.

. “*hi*” ile yazılan kelime zayıf güçsüz demektir. Burada Ebu Bekir görüşünü onaylamamaktadır.

. Hadis-i Şerif hakkında çok şeyler söylense de, Hz. Ebu Bekir'in irtidat ve irtica olaylarındaki tutumu bellidir ve o bu hadiste anlatıldığı gibidir. Bkz. Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 321.

. Diyarbekri, 336; Hamidullah, I, 189, nr. 318; Muhammed Rıza, s. 164; Suruç, I, 433; Hizmetli, s. 295.

. İbn-i Hişam, II, 111.

. Köksal, I, 65-66; İbn-i Sa'd, VIII, 7; Ahmed b. Hanbel, V, 85.

. Burada kadınlarla Rasulullah'ın tokalaşmaması konusunda başka rivayetler de yer alır. Bir rivayete göre Peygamberimiz kadınlardan

biat alırken elini ridası ile örtmüş, kadınlar da ellerini buraya koyarak biat etmişlerdi. Mahrem, evlenilme imkânı olmayan, nikâh düşmeyen, bacı, kardeş vb. akrabalaradır. Bkz. Köksal, I, 65-66

. Köksal, I, 10.

. İbn-i Hişam, II, 111; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 334; Muhammed Rıza, s. 162.

. Köksal, I, 27.

. Age., I, 27.

. İbn-i Kesir, III, 265.

. İbn-i Hişam, II, 124.

. *Haşir*, 59/9.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 32-35.

. *El-Mutayyebûn* da böylesi bir antlaşma yaptıkları için kendilerine bu ad verilmişti.

Cahiliyede farklı nikâh türleri vardı. Rasulullah biri hariç bunların hepsini ortadan kaldırmıştı. Artık zina kapsamına giren ve götürülenler yasaktı. O bir başka sözlerinde zinadan elde edilen kazancın da haram olduğunu açıklamıştı: *“Mehru'l-bağy-i habîsun = Zina parası/kazancı habîs/haramdır.” Hür köle kimse zinaya zorlanamaz ve ona giden yollar açık tutulamazdı. Onun zina konusundaki şu sözleri de ilginçti:*

. İbn-i Hişam, II, 252; İbn-i Kesir, III, 298-300.

“Ey Annemin oğlu” dedi. “Rasulullah bana ve ona birbirimize itaatsizlik etmemeyi emretti. Amr’a itaat etmezsem Rasulullah’a asi olmaktan ve halkla aramda bir hadise çıkarmaktan korkuyorum.”

. İbn-i Hişam, II, 128 vd. İbn-i Kesir, III, 270.

. Age., II, 129.

. Hamidullah, II, 944, nr. 1484; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 42-44.

. *Maide*, 5/58.

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranmalı, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağlı olarak şifayı veren Allah'tı. O'nun güzel isimlerinden biri de 'Şâfi/Şifa Verici' idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu.

Mekke fethi sonrası Hz. Ömer, İslam öncesi yaptıklarından söz ederek Ebu Süfyan, dayısı Haris b. Hişam ve Safvan b. Ümeyye'nin yaptıklarını başlarına kakmayı düşündü ve düşüncesini Hz. Peygamber'e dile getirdi. Ama Rasulullah Mekkelilere hitabesinde şöyle demişti:

Hz. Peygamber'in yirmi dokuz günlük durumu kaynaklarda "*hecr* (*uzaklaşmak, ayrılmak ve îlâ*" olarak anılır. Îlâ fıkıh terminolojisinde, erkeğin cinsel ilişkide bulunmak üzere hanımına yaklaşmamaya yemin etmesidir. Îlâ'da sıkıntı ve derde uğrama manası da vardır.

Hz. Muaviye ile başlayan Emeviler döneminde ise, yerleşim merkezlerinin önemi, Cuma Mescidi ve minberiyle anılmaya başladı. Derken Mekke Haremi'ne ilk minber Emevi halifesi Hz. Muaviye tarafından konuldu. Bu minber de üç basamaklıydı ve taşınabilir tarzda yapılmıştı.

Bu sözleriyle sanki o, neden dün Hz. Ebu Bekir'e biat ettiğini ve niçin halkın ona biat etmesi gerektiğini açığa vuruyordu. O, Rasulullah'ın en yakın arkadaşı ve Ashab-ı Kiram'ın en hayırlısıydı. Hz. Ömer, hilafeti boyunca halifenin en büyük yardımcısıydı. Hz. Peygamber zamanında halk bilmediği dini meseleleri Ebu Bekir ve Ömer'e sordukları gibi, şimdi de o ikisi halkın merci idi. Herkes ashabin bütünü içinde, en ileri gelenler olarak Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i biliyor ve o ikisine "*Şeyhayn/ İki Büyük*" deniyordu.

Burada, evvela mümin kadınların hicretinden söz edilmekteydi. Hicret, kısaca karşılıklı ayrılık demektir: Hasta hastalığından ve uykusundan ayrılır, insan bir şeyi bir daha dönmek niyetiyle bıkar ve ondan yüz çevirirse hicret etmiş olur. İlgili ayete göre; itaatsizliklerinden (nüşûz) korkulan kadınlara önce nasihat edilir, sonra kadınlar yataklarında tek başlarına bırakılır, bu da bir nevi hicret olarak yorumlanır. Hicret maddî manevî rızık arayışı için, bir yerden bir yere intikaldir ve rızık arkasından gitmektir. Bu zorluk, şiddet ve güzelliği beraberinde getirir: Sıcak öğle vakti "*hâcire*", güzel, üstün olan "*hâcir*"dir. Bir şeyin kemaline ulaşması, kızların, gençlerin güzelleşmesi "*ihcar*"la anlatılır.

Abduyâlil kervan ticaretinden, kervanlarla pazarları dolaşmaktan, bu arada yetişkinlerin nikâhsız ilişkilerinden, yani İslam'ın zina olarak gördüğü eylemden söz ediyordu. Ticaret için Taif'ten ayrılan ve

ancak birkaç ay sonra oraya dönen yetişkinler cinsel ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerdi? Onun sözleri pazarlarda, fuhşa zorlanan cariyelerin (kadın köle) varlığını gösterdiği gibi, bu yolla köle sahiplerinin para kazanmasına da işaret etmekteydi.

Rasulullah'ın açıklamalarına bakılırsa Hz. Ömer düşüncelerinde yanılmıştı. Habeşistan Muhacirleri çift hicretliydi. Bu konuda Peygamber Efendimize daha lâayık ve daha yakındılar. Açıklama Habeş Muhacirleri'ni çok sevindirdi. Takım takım gelip Esmâ'dan bu açıklamayı dinlediler. Hatta Ebu Musa el-Eşari, tekrar tekrar olayla ilgili hadisi Esmâ'dan duymak istemişti.

Taiflilere Sakifli Osman b. Ebi'l-As'ı vali ve imam tayin etti. Osman, Sakif heyetinin en genci, ama İslam'ı öğrenme ve uygulamaya en meraklı kişiydi. Çok geçmeden Taifliler Müslüman olmuştu. Hz. Hamza'nın katili vahşi de o sıralar Taif'teydi. O da Medine'ye gelip Müslüman oldu. Lât'ın yerine Hz. Peygamber'in emriyle *"Taif Mescidi/Camii"* yapıldı. Böylece bir bakıma tapınak mescide çevrilmiş oluyordu. İslam fetihlerinde bu gelenek sürecekti. Dokuzuncu yıl birçok kabile temsilcisi Medine'ye gelmiş ve pek çok kabile İslam'a girmişti.

"Ey Allah Resulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki, bu münafıkların yalanı. Yüce Allah bedenimize sinek konmaktan sizi koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülüklere bulaşmaktan korumaz?"

"Hayır, olmaz Ömer, işin iç yüzünü bilmeyen halk; 'Muhammed ahabını/arkadaşlarını öldürüyor' diye konuşmaya başlarsa durum ne olur bir düşünsene!"

"Bu iş için Mekke'de benden daha saygın, onlar katında benden daha nüfuzlu, orada ailesi ve koruyucusu daha çok olan birini sana gösterebilirim: Osman b. Affan"

"Vallahi Allah (Mekke'ye götürülen veya orada olup) fitnelenenlerden (işkence görenlerden) hiçbir ameli ve tövbeyi kabul etmez; çünkü bunlar Allah'ı bildikten sonra kendilerine isabet eden bela (işkence) ile küfre döndüler."

Aynı husus Münafikûn Sûresi'nde de anlatılmaktaydı; onlar şahadetlerini canlarına, mallarına kalkan olarak kullanıyorlardı. Nihayet Resul-i Ekrem bu konudaki ölçüyü açıkladı:

“Muhacirlerden önce, Medine’yi dâru’l-İslam = İslam ve iman yurdu edinenler, kendilerine hicretle gelenlere muhabbet beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri muhtaç olsa bile, onları nefislerine tercih ederler. Ve kimler nefsinin hırsından korunursa, bunlar (azaptan) kutrulanlardır.”

Hız. Ömer’in üvey dayısı Ayyaş b. Ebi Rabia Hız. Ömer’le birlikte Kuba’ya gelmişti. Amr b. Avfoğulları yurduna konakladılar. Çok geçmeden Ebu Cehil ile kardeşi Haris b. Hişam Kuba’ya geldiler. Ayyaş’ı bir yolunu bulup geri götürmek istiyorlardı. Hız. Ömer’in iki müşrik dayısı gelmiş, bir Müslüman dayısını geri götüreceklerdi. Ayyaş hem Ebu Cehil ve Haris’in amcasının oğlu, hem de anne bir kardeşleri oluyordu. Ebu Cehil ve Haris gelip Ayyaş’a şöyle dediler:

Hız. Ömer de çok sevinmişti. Çünkü Rasulullah sevinçliydi, onun selamını almıştı ve ona kendisini çok sevindirecek bir sûre indirilmişti. Demek bu sûrede Rasulullah’ı ve ümmetini ilgilendiren, onlar lehine olan veya olacak şeyleri haber veren ayetler bulunuyordu. Ardından Rasulullah Fetih Sûresi’nin ilk ayetinden itibaren sûreyi okumaya başladı.

Beni Nadir’in sürgün edilmesi sırasında, hicretin dördüncü yılı Rebiülevvel ayında (Ağustos-Eylül 625) içki kesin haram edilmişti. Mekkeliler gibi, Medinelî Müslümanlar da, kumar oynayıp, kazancını yerler, “büsr” denen hurma koruğundan, “temir” denen kuru hurmadan içki imal ederler ve içerlerdi. Yarımada’da içki alışkanlığı yaygındı. Habeşliler ve Yemenlilerde de içki vardı. Yemenliler baldan “biti”, arpa ve darıdan “mizr” adlı içkiyi elde ederlerdi. Habeşliler darıdan imal ettikleri “ğubeyra” içkisini kullanırlardı. O zamanlar Mısır’da da “henket” denen bira yaygındı. Sarhoş ediciye, alışkanlık yaptığından dolayı “akar”, sarhoş ettiği için “müskir” deniyordu. Genelde şarabın adı “hamr”dı. Kalitelisine “rahik” adı veriliyordu. Medineliler daha çok “fadîh” adlı şarabı içerlerdi. Meyhaneye; hammâre, hânût veya dike deniyor, orada “kayne” denen şarkıcılar şarap sunuyordu.

Suheyb b. Sinan Sasani devleti sınırları içinde, Musul bölgesinde, Dicle yakınındaki bir köyde doğmuştu. Babası, manın Kısrası (Sasani Kralı) tarafından Übülle yöneticiliğine tayin edilince, aile oraya taşındı. Komşu Bizans Übülle’yi işgal edince, Suheyb de

çocuk yaşta esirler arasına katıldı. Onlardan, Arap olan Beni Kelp kabilesine geçti. Oradan, Teymoğulları'nın şefi, Mekkeli silah ve esir tüccarı Abdullah b. Cud'ân'a satıldı. Böylece Mekke'ye köle olarak gelmiş oldu. Ana babası ve yurdundan çocuk yaşta ayrılmıştı. Ona *Rumi/Romalı* denilmesi Rumlara esir düşüp onlardan alınmasındandır.

“İnsanlardan öyleleri var ki, Allah'ın rızasını aşırı istemekten dolayı kendini (ve servetini) satar, (o yolda feda eder). Aziz ve Celil olan Allah da böyle kullarına pek merhametlidir.”

O gece Allah askerleri sancağın kime verileceğini merak edip durdular. Her er *“keşke ben alsam”* duyguları ile geceyi geçirdi. Hz. Ömer de, bu büyük müjdenin sahibi olma arzusundaydı. O güne kadar böyle bir komutanlık arzuladığını hatırlamıyordu. O gece karargâhı koruma görevi Hz. Ömer ve arkadaşlarındaydı. Karargâh yakınında bir Yahudi yakalandı. Allah Resulü ile görüşmek istiyordu. Kendisine aman verilmesi şartıyla düşman hakkında önemli bilgiler verdi. Söylediğine göre bu gece Yahudiler Natat'ı bırakıp Şık kalesine gitmişler, çoluk çocuğu Şık ve Ketibe bölgesi kalelerine taşımışlardı. Natat'ta bazı savaş silahları ve bir kısım yiyecek maddesi kalmıştı. Herhalde Yahudiler Natat kalelerini tehlikede görüyorlardı.

Boynu vurulunca Rasulullah, Allah'a, Resulüne düşmanlık ve inkârda ve kendine işkence etmekte onun kadar kötü/ileri birini bilmediğini belirtti.

. *Enfâl*, 8/5-8.

. İbn-i Hişam, II, 286; Vakidi, I, 107, 114.

. Vakidi, I, 105; Köksal, I, 176.

. Vakidi, I, 102.

. İbn-i Kesir, III, 298.

. İbn-i Hişam, II, 254; Muhammed Rıza, s. 204.

“İslamiyet, iman ve cihat/mücahede üzerine.”

. Vakidi, I, 107 vd.

. İbn-i Kesir, III, 332; Hamidullah, I, 245, nr. 371; II, 944, nr. 1484.

3) Hz. Peygamber'in evinde bir küçükbaş hayvan kesilmişti. Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ayşe eti hanımlara paylaştırdı. Hz. Cahş

kızı Zeynep üç kez payının arttırılmasını isteyerek eti geri gönderdi. Durum üzerine Hz. Peygamber şöyle konuştu:

- . İbn-i Kesir, III, 332.
- . İbn-i Kesir, III, 332.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 238-239.
- . İbn-i Kesir, III, 378-379.

“Hiç bir sarhoş namaza yaklaşmasın!...”

- . Geniş bilgi için bkz. *Çağrı-Medine*, s. 98-102.
- . İbn-i Kesir, IV, 28; Hamidullah, I, 256-257, nr. 391.
- . Bkz. *Enfal*, 8/37-38.
- . İbn-i Kesir, III, 333.
- . İbn-i Hişam, II, 293.

Askerlerin yalnız otuzu atlıydı. Mücahitler, gündüzleri saklanıp geceleri yol aldılar. Aslında Mute'den sağ dönen Amr'ın hemen buraya gönderilmesinde bir başka gaye vardı. Amr b. As'ın ninesi (As b. Vail'in annesi) Beliy kabilesindendi. Rasulullah'ın talimatına göre komutan Amr, ninesinin kabilesine uğrayıp kendilerini İslam'a davet edecek, aradaki soğukluğu giderecekti. Düşmanların çokluğu ve yığınak yaptıkları anlaşılınca, Medine'den yardım istendi. İstek üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında iki yüz kişilik yardım gönderildi. Bunlar içinde Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi kimseler de vardı. Rasulullah onlara Amr'la buluştuklarında birbirlerine itaat etmelerini ve ihtilaf çıkarmamalarını tembih etti. Ebu Ubeyde askerine siyah bir sancak da verdi.

. İbn-i İshak, s. 312; Vakidi, I, 296; İbn-i Hişam, III, 45; Diyarbekri, I, 440; Köksal, III, 190 vd. Uhud'a put getirilmesi konusu için bkz. Hamidullah, II, 925, nr. 1392.

. Vakidi, I, 299; Köksal, II, 194; Lings, s. 322.

Cahiliye insanları, putların onlara kötülük eden insanlara zarar verebileceğine, onlara yarar sağladığı gibi kötülük de edebileceklerine inanırlardı. Onlar adamı çarpabilir, gözünü kör edebilir, insanı öldürebilir veya başka zararlar verebilirlerdi. Onlar bunu inanarak söylüyorlardı. Allât dışı kimlikli bir put olduğu için ona *“Rab”* değil de *“Rabbe = Kadın Rab”* adını vermişlerdi. Lât ve Uzzâ *“Uzzeteyn=İki Uzzâ”* olarak da anılıyordu. Abduyâ'il'in sözleri üzerine, bunları komik bulan Hz. Ömer dayanamadı:

- . Vakidi, I, 272; Köksal, III; 123.
- . Munavi, I, 197; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 57-58.
- . Köksal, III, 236.
- . *Münafikûn*, 63/1-2.
- . Köksal, III, 238.
- . Hamidullah, II, 733, nr. 1103; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 114-116.
- . Muhammed Rıza, s. 232; Hamidullah, II, 733; nr. 1103.

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir'in Mekke'den kaçıp Medine'ye sığındığı günlerdi. Takvimler, hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce'nin ilk günleriydi (Nisan başları, 628). Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine'de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki İs Vadisi'ne yerleşmişti. Bir gün Allah Resulü'nün hanımı Ümmü Seleme'nin hücreğine bir kadın girdi. Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi. Yüzünü açıp kendini tanıttı, Allah Resulü'nün hanımlarında olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

. Buhari, VI, 130, 133; Nikâh, 33, 36; İbn-i İshak, s. 240; Fıkra, 368 vd. Diyarbekri, I, 416; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

Demek, Allah Resulü bir suikasttan kurtulmak için aniden yerinden kalkmış, onların beklemesini istemiş ve durumu haber vermenin tehlikeli olabileceğini düşünerek oradan ayrılmıştı.

. Hamidullah, II, 733, 821, nr. 1103, 1225.

Onun sözleri de Hz. Peygamber'in canını sıkıyordu.

Bu söz, Habeşistan Muhacirleri ve Eşarilerden Ebu Musa'ya söylenmişti. Ebu Musa Müslüman olmuş, sonra Yemen'de Allah Resulü'nün Medine'ye hicret ettiğini duymuş ve orada İslam'ı anlatmıştı. Yemen'den gelirken Habeşistan'a uğramış ve oradaki Müslümanlarla Medine'ye gelmişti.

Haris, Ebu Süfyan ve Attab Harem'de oturmuş konuşuyorlardı. Ezan okunurken Ebu Cehil'in kardeşi ve Hz. Ömer'in dayısı Haris b. Hişam şöyle konuştu:

Bilindiği üzere Taif kalesi hicretin sekizinci yılında, Mekke fethi sonrası kuşatılmış ama fethedilememişti. Hz. Peygamber Müslüman olunca Havazinli komutan Malik b. Avf'ı Havazinliler üzerine vali ve komutan tayin etmişti. Malik, yine Havazin oymaklarından biri olan Sakiflileri sıkıştırıyor, sur dışına çıkan develerini ve yaylını

hayvanlarını ele geçiriyor, hayvanları Taif surundan dışarı çıkartmıyordu. Malik'in baskınları Taiflileri yola getirdi; sonunda Medine'ye bir heyet göndermeğe karar verdiler. Çünkü kalelerinde kapanmış kalmışlardı. Diğer yandan; Mekke ve diğer şehirlerle ticari ilişkileri kesilmişti. Reisleri Abduyâlil, yanına dokuz kişi alarak Medine'ye geldi. Onların geldiği haberi Rasulullah'ı sevindirdi. Taifli Müslüman Muğire b. Şube geldiklerini Rasulullah'a müjdelemişti. Muğire onlara Rasulullah huzurunda nasıl hareket edeceklerini ve onu nasıl selamlamaları gerektiğini öğretti.

. Âl-i İmran, 3/140-142.

. Âl-i İmran, 3/168.

Hiz. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti. Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını göstermekteydi. Hiz. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın vefatından söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözölüp yere düştüğünü söylemişti.

“Bundan sonra yapacağı hatalardan hiç biri Osman'a zarar vermez.”

Diğer yandan kızı Rukiye'den sonra kız kardeşi Ümmü Gülsüm, dokuz on ay önce ölen Rukiye'nin evine gelin gitti. Hiz. Osman'a *“Zinnûreyn= İki Nur Sahibi”* unvanı verildi. Hiz. Peygamber, Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in iki oğlu Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı. İki damat, henüz onlarla gerdeğe girmeden Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, önce Rukiye'yi, sonra da diğerini Hiz. Osman'a nikâhlamış oluyordu.

“Rabiha Suheybu, rabiha Suheybu = Suheyb kâr etti / kazandı, Suheyb kâr etti.”

“Kavmin geldiğini duymuşlar. Üzerlerine zorla gireceğinden korkarak, sana karşı Ahâbiş ile diğer kendilerine bağlı kabilelerin ittifakını sağlamışlar. Halid b. Velid kumandasındaki iki yüz atlıyı da

ileri sürmüşler ki, onlar şimdi Ğamim'deler ve mutlaka seninle vuruşacaklar. Böylece Seni Beytullah'ı ziyaretten alıkoyacaklar."

"Ey Allah Resulü, onlar Allah'ın düşmanındırlar, seni yalanladılar, seninle savaştılar ve seni Mekke'den çıkardılar. Hepsinin boynunu vur. Onlar küfrün başı ve sapıklığın önderidirler. Aziz ve Celil olan Allah, onları İslam'a çiğnetti ve ehl-i şirki zelil etti!"

Hicretin yedinci yılı başında Hayber fethi sürerken Habeşistan muhacirleri Medine'ye geldiler. Onlar Allah'tan sevap umarak Mekke'den Habeşistan'a hicret etmişler ve böylece hayırda yarışmışlardı. Hayber gazasına katılanlar Çok geçmeden Medine'ye döndüler. Hayber fethedilmişti. O günler Mekke'den Medine'ye hicret edenlerden bazıları Habeş Muhacirleri'ne şöyle diyorlardı:

Beni Nadir'in sürgün edilmesi sırasında, hicretin dördüncü yılı Rebiülevvel ayında (Ağustos-Eylül 625) içki kesin haram edilmişti. Mekkeliler gibi, Medineli Müslümanlar da, kumar oynayıp, kazancını yerler, "bûsr" denen hurma koruğundan, "temir" denen kuru hurmadan içki imal ederler ve içerlerdi. Yarımada'da içki alışkanlığı yaygındı. Habeşliler ve Yemenlilerde de içki vardı. Yemenliler baldan "biti", arpa ve darıdan "mizr" adlı içkiyi elde ederlerdi. Habeşliler darıdan imal ettikleri "ğubeyra" içkisini kullanırlardı. O zamanlar Mısır'da da "henket" denen bira yaygındı. Sarhoş ediciye, alışkanlık yaptığından dolayı "akar", sarhoş ettiği için "müskir" deniyordu. Genelde şarabın adı "hamr"dı. Kalitelisine "rahik" adı veriliyordu. Medineliler daha çok "fadîh" adlı şarabı içerlerdi. Meyhaneye; hammâre, hânût veya dike deniyor, orada "kayne" denen şarkıcılar şarap sunuyordu.

Hitti'nin değerlendirmelerinde değinildiği üzere, İslam fetihleri Hz. Ebu Bekir devrinde (632- 634) hızlanmaya başlamış, Hz. Ömer'in hilafetinde (634- 644) zirveye çıkmıştı. Ona göre bu fütuhât, insanlık tarihinin en büyük iki olayından biriydi.

Gerçekten, Medine'yi iman ve İslam'ın geliştigi, bir 'yurt/ev = Dâru'l-İslam' edinen ve pek değerli hazineyi orada saklayan Ensar, gelenlere kucak açtılar. Onlara verilenler hususunda, içlerinde bir kaygı duymadılar. Muhtaç oldukları halde, onları kendilerine tercih ettiler.

5) O yakın fetihle kendilerine *“meğânim-i kesîra = büyük ganimetler”* de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber’in fethi olarak yorumlanır. Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram’dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; *“Hudeybiye Barışı”* olduğu görüşündedirler: Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

“Ey Resulüm, gerçekten sana (Hudeybiye’de) biat edenler, ancak Allah’a biat etmişlerdi. Allah’ın eli de onların elleri üzerindedir. Öyleyse kim bu akdi çözerse kendi aleyhine çözmüş olacaktır. Kim de Allah ile sözleştiğine bağlı kalır, onu (ve gereğini) yerine getirirse O da ona büyük bir ecir/ödül verecektir.”

“Ey Allah’ın Resulü, kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”

“Ben, ‘lâilahe ilallah Muhammedün Rasulullah’ diyen kişiyi öldürmekten nehiy olundum...”

5. Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona sizden daha hayırlı Müslüman (kendini Allah’a teslim eden), mümin, sebatla itaat eden, tövbe eden (hep Allah’a yönelen) ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire olan eşler verebilir.”

Hicretin yedinci yılı başında hükümdarlara davet mektupları gönderilmiş ve aynı günlerde Hayber’i fethetmek için ordu yola çıkmıştı. Hayber’e ulaşıldı, Hayber birkaç gündür kuşatma altındaydı. Altıncı günün akşamı hâlâ Hayber’in ilk fethedilmek istenen Natat kalelerine girilememişti. Rasulullah önce Hz. Ebu Bekir’i, sonra Ömer b. Hattab’ı kalelere hücumla görevlendirmiş, fakat fetih nasip olmamıştı. Akşam askerler karargâha döndü. Muhammed b. Mesleme Rasulullah’a geldi, üzgün görünüyordu:

Temsilciler, kadınları ve çocukları tercih ettiler. Rasulullah öğle namazından sonra, kendisine ve Abdulmuttaliboğulları’na düşen esirleri geri vereceğini açıklayınca, Muhacir ve Ensar da kölelerinden, cariyelerinden vazgeçtiler. Böylece bir anda 6.000 köle hürriyetine kavuşturulmuş oluyordu. Bu iyilik Havazinliler üzerinde müthiş ve pek olumlu bir etki yaptı. Cahiliye döneminde, savaşlardan sonra böyle bir şey görülmüş değildi. Rasulullah 6.000 esire (köle ve

cariyeye) bir anda hürriyetini bağışlıyordu. Bu iyilik ve affediciliğin ilginç bir örneğiydi. Oysa esirlerden bir koca karıya bile yüz deve değer biçilmişti.

Hiz. Osman da ilk altı yıllık hilafeti döneminde Hiz. Ömer gibi ilk basamağa oturdu, sonraki yıllarda bu uygulamasını bırakıp üçüncü, yani en üst basamağa oturmaya başladı. Onun düşünce ve içtihadına göre minbere böyle de oturulabilirdi. Rasulullah üçüncü basamağa oturduysa, onu taklit edip oraya oturmak sünnetine uymak olurdu.

Meşrebedeki durum, Rasulullah'ın o günler nasıl bir hayat yaşadığını açıkça gösteriyordu. O yakın zamanda Huneyn zaferinden sonra büyük ganimetlere sahip olmuştu. Ci'rane'de bunları dağıtmıştı. Medine'ye gelen heyetlere de cömertçe para veriyordu. O para ve serveti, insanları İslam'a ısındırmak ve Müslümanlığa yönlendirmek için harcıyordu. Bir devlet başkanı ve Allah Elçisi olarak, zühdü ve sade hayatı seçmişti. Ahiret zenginliği ve mutluluğu istiyordu. Dünya hazları, zevkleri, ihtişam ve şaşaası çok da olsa azdı; çünkü fani, zail ve geçiciydi. Ahiret ve ondakiler ise sınırsız ve ebediydi.

Askerlerin yalnız otuzu atlıydı. Mücahitler, gündüzleri saklanıp geceleri yol aldılar. Aslında Mute'den sağ dönen Amr'ın hemen buraya gönderilmesinde bir başka gaye vardı. Amr b. As'ın ninesi (As b. Vail'in annesi) Beliy kabilesindendi. Rasulullah'ın talimatına göre komutan Amr, ninesinin kabilesine uğrayıp kendilerini İslam'a davet edecek, aradaki soğukluğu giderecekti. Düşmanların çokluğu ve yığınak yaptıkları anlaşılınca, Medine'den yardım istendi. İstek üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında iki yüz kişilik yardım gönderildi. Bunlar içinde Hiz. Ebu Bekir ve Ömer gibi kimseler de vardı. Rasulullah onlara Amr'la buluştuklarında birbirlerine itaat etmelerini ve ihtilaf çıkarmamalarını tembih etti. Ebu Ubeyde askerine siyah bir sancak da verdi.

“Gerçekten ağaç altında biat edenlerin, hiçbir cehenneme girmeyecektir.”

Vakidi'ye göre o: *“Adaletli ol, ey Allah Resulü!”* deyince Hiz. Peygamber, “Ben adalet etmezsem kim adalet eder?” buyurmuştu.

Taiflilere Sakifli Osman b. Ebi'l-As'ı vali ve imam tayin etti. Osman, Sakif heyetinin en genci, ama İslam'ı öğrenme ve uygulamaya en meraklı kişiydi. Çok geçmeden Taifliler Müslüman olmuştu. Hz. Hamza'nın katili vahşi de o sıralar Taif'teydi. O da Medine'ye gelip Müslüman oldu. Lât'ın yerine Hz. Peygamber'in emriyle *"Taif Mescidi/Camii"* yapıldı. Böylece bir bakıma tapınak mescide çevrilmiş oluyordu. İslam fetihlerinde bu gelenek sürecekti. Dokuzuncu yıl birçok kabile temsilcisi Medine'ye gelmiş ve pek çok kabile İslam'a girmişti.

5) Barış ortamında İslam pek çok kimseye duyurulup anlatılmış ve Mekke-Medine arasındaki sosyal ilişkiler Müslümanların lehine gelişmiştir: Ayrıca, Halid b. Velid ve Amr b. As gibi becerikli ve dahi komutanların Müslüman olmaları Mekke'nin savunma gücünü zayıflatmıştır.

"Ey iman edenler, sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye, cünüp iken de yolcu olmanız müstesna, gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayınız."

Taif'in üzüm bağları ve şarapları meşhurdu ve bütün Yarımada'da biliniyordu. Mekke gibi, Taifliler de içkiye düşkündüler, orada üzüm şarabı ve birası üretiliyordu. Ama Abduyâlil şarabı, *"o üzümlerimizin sıkılmış suyudur"* diye değerlendiriyor, *sanki "üzüm helalse, suyu niye haram olsun?"* gibi düşünüyordu.

Urve'den sonra, Kureyş Hıraş b. Ümeyye'yi, arkasından Hulleys b. Alkame'yi elçilikle görevlendirdi. Müslümanlarla Kureyşliler bir türlü anlaşamıyorlar ve onları umre için Mekke'ye sokmak istemiyorlardı.

Rasulullah Hz. Ömer'in arkasından sırayla bir grubun adını saymıştı. Demek Rasulullah yetişkin erkeklerden en çok Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i seviyordu. Bu ikilinin yanında önemli bir yeri vardı. Şu halde onlara *"emir"* tayin edilmesi kendisini çok sevmesinden değildi. *"Sonra kim?"* diye birkaç kez daha sordu. Soru cevap uzayıp gittiği halde sıra bir türlü kendisine gelmiyordu. Liste sonuna düşmekten korkmuştu. Kendisi o sıradaki duygularını şöyle anlatacaktı:

Hz. Ali ise Rasulullah'ın vefatını duyunca üzüntüsünden belini salmış ve yerinden kalkamamıştı. Hz. Osman'ın dili tutulmuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır

ki; onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri olarak hissediyorlardı. Onlarda ve Ashab-ı Kiram'da Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı.

. İbn-i Hişam, III, 192; İçkinin hicri üçüncü ve altıncı yılda haram kılındığına dair görüşler için bkz. Diyarbekri, II, 26; Hamidullah, II, 817-818, nr. 216.

. Hazin I, 323; Cahiliyede içki hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 11-97; Köksal, IV, 105.

. *Mutaffifin*, 83/25-26; Bozkurt, "İçki", *DİA*, XXI, 455-456. Geniş bilgi için bkz. Murat, Sarıcık, "Hz. Peygamberin İçki ve Uyuşturucuya Tavrı", *I. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 1988.

. *Bakara*, 2/219, İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 255.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 77.

. Vakidi, I, 364-367; İbn-i Hişam, III, 191; İbn-i Kesir, *el-Biyade*, IV, 77-78; Köksal, IV, 76-78; Suruç, II, 154-155; Apak s. 258-259.

. *Haşir*, 59/13-14.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 137-146.

. Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, IV, 77.

. Vakidi, I, 363-366; İbn-i Hişam, III, 191-192; Muhammed Rıza, s. 266.

Bunun üzerine Hz. Ömer Kâbe'de tamamen yok edilmemiş hiçbir suret bırakmadı. Hz. Peygamber bu sırada, Azatlısı Zeyd'in oğlu Usame'ye bir kova su getirmesini emretti. Ona da bezle suretlerin boyasını silmesini, kırılarak yok edilecekleri kırmasını emretti ve gördükleri freskler konusunda şu değerlendirmeyi yaptı:

"*Ey Allah'ın Nebisi, beni (cezamla) bu gûnahtan temizle. Belki beni Maiz b. Malik gibi reddetmek (itirafımı kabul etmemek) istiyorsun, ama ben zinadan hamileyim.*"

"*Yanımda bir muhannes vardı ve ben onu Abdullah b. Ümeyye'ye 'Ey Abdullah, ne dersin, Allah size yarın Taif'i fethedince, aman Gaylan'ın kızını ele geçir, çünkü o dört kat yönelir gelir, sekiz kat döner gider' derken duydum ve o sırada Rasulullah (a.s.m.) üzerime (çadıra) girdi. Bu sözleri üzerine Rasulullah (a.s.m.): 'Lâ yedhulenne hâulâi 'aleykunne = bunlar üzerinize asla girmesin' dedi.*"

"*Allah idare işinizi Rasulullah'ın (has) arkadaşı en hayırlınız olan kimsede topladı, kalkınız ve ona biat ediniz.*"

“Mutlaka o uydurma haberi/ifki getirenler, içinizden mahdut bir usba/küçük bir gruptur. Bu durumu kendiniz için bir kötülük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de ‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”

Abduyâlil kervan ticaretinden, kervanlarla pazarları dolaşmaktan, bu arada yetişkinlerin nikâhsız ilişkilerinden, yani İslam’ın zina olarak gördüğü eylemden söz ediyordu. Ticaret için Taif’ten ayrılan ve ancak birkaç ay sonra oraya dönen yetişkinler cinsel ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerdi? Onun sözleri pazarlarda, fuhşa zorlanan cariyelerin (kadın köle) varlığını gösterdiği gibi, bu yolla köle sahiplerinin para kazanmasına da işaret etmekteydi.

“Gerçekten annen, sen (Mekke’de) görününceye kadar başına tarak vurmamaya ve seni görünceye kadar güneşten gölgelenmemeye nezir etti. Haydi, ona şefkat göster.”

Zan ve iftira yersizdi. Çünkü müminler Peygamber hanımları konusunda kendi hanımlarından daha hassastılar. Çünkü Ahzab Sûresi altıncı ayetinde: *“Nebi müminlere nefislerinden daha evladır”* buyruluyordu. Demek o, hanımları ve akrabaları, müminlerin kendi çocuklarına tercih edilmeliydi. Koruma, kollama, zarar vermeme konusunda da bu böyleydi. Ayrıca, aynı surenin elli altıncı ayeti *“Peygamber eşlerinin, müminlerin anneleri”* olduğunu hükme bağlıyordu. Yani onlarla evlilik mümkün değildi. Onlar bu cihetle anne hükmündeydi. Anneyle zina ise bir sahabe için hayal edilmemeliydi. İlerleyen günlerde, müminlerden üç beş kişi de, önde gelen iftiracılar içinde yer aldı.

“Yavaş ol, ben bir melik/hükümdar değilim, ancak kadid (güneşte kurutulan et) yiyen bir kadının oğluyum”

Hz. Peygamber hastalığı sırasında ateşinden zaman zaman bayılıyordu. Hatta ölümüne yakın saatlerde bir ara özellikle *“Kölelerinize iyi davranınız, namaza dikkat ve devam ediniz”* derken

de bayılmıştı. O sırada Hz. Fatıma yanındaydı; “*vay babacığımın çektiklerine*” deyip ağlamaya başlayınca Rasulullah şunları haber verdi:

Hız. Ömer biat sırasında Rasulullah'ın elini alttan tutup destekliyordu. Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.

Göröldüğü gibi Rasulullah İslam'a yabancı, onu henüz yeni öğrenmeye başlayan insanlara önemli gördüğü bazı açıklamalarda bulunuyor ve direktifler veriyordu. Mekke Harem sınırları dâhilinde savaş ve açıkladığı şeyler artık yasaktı. O kadınlarla tokalaşmadığını da açıkça ilan ediyordu. Bu bir önlemdi; kadına ait hakları koruma, mahremiyete saygı ve zinaya giden yolları kapatma ve seddü zera'i gibi konuları ilgilendiriyordu. Erkekler, yabancı hanımlarla tokalaşmayacaklardı. Ama erkekler arasında musafaha/tokalaşma teşvik ediliyordu. Onun genç veya yaşlı kadınlardan biat alış şekli de tokalaşmama gereğini yansıtıyordu.

O gece Ebu Süfyan Hz. Abbas'la birlikte geceledi. Hz. Peygamber onu ordugâhta tutuyor, Mekke'ye bırakmıyordu. Bu durum Mekke'de heyecana sebep olmuştu. Çünkü Ebu Süfyan Mekke'nin reisi durumundaydı. O gece Büdeyl ve Hakîm b. Hizam, Hz. Peygamber'in yanında kaldılar. Resul-i Ekrem onlara İslam'ı anlattı ve Müslüman oldular. Fakat Ebu Süfyan'ın o gün orada Müslüman olması biraz zaman almıştı.

Antlaşmaya, müşriklerden ve müminlerden şahitler yazıldı. Müslüman şahitler, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Süheyl b. Amr, Sa'd b. Ebu Vakkas, Muhammed b. Mesleme ve Hz. Ali'den oluşmaktaydı. Şahitlerden sadece Muhammed b. Mesleme Ensar'dandı.

Rasulullah'ın: “*O asla kadınlarımızdan biri üzerine girmesin*” dediği de nakledilir. Buhari de aynı olayla ilgili benzer şeyler nakletmektedir. Buhari'ye göre, Rasulullah'ın Taif kuşatmasında bulunan iki hanımından biri Ümmü Seleme anlatır:

“Ayşe müjde, Allah senin tebrieni indirdi (suçsuzluğunu gösteren ayeti verdi).”

“Ey Mekkeliler! Siz de sefihlerinize (akılsız ve cahillerinize) sefihimize yaptığımız gibi yapınız!”

“Bu günden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.”

Hız. Ayşe babası ve Rasulullah’ın dedikodudan haberi olup olmadığını sorunca, onların da haberdar olduğunu öğrendi. Çok üzülyordu. O gün babası ve kendisi doya doya ağladılar.

Allah, Abdullah b. Zeyd’e gösterdiği sadık rüyayı ona da göstermişti.

“Allah’ın, Resulüne ve Müslümanlara yaptığında muhakkak bir hayır (ciheti) ve hikmet vardır.”

Olanlardan sonra Rasulullah; aile hayatında genel gidişatta gördüğü aksaklıkların önünü almak için bir ay hanımları üzerine girmemek üzere yemin etmiş, 29 gece söz konusu çardakta tek başına kalmış ve yemeğini orada tek başına yemişti. Burası Hz. Peygamber ve Hz. Ayşe’ye ait bir yerdi.

Hız. Osman, o sırada Şam’a göndermek üzere üç yüz develik bir ticaret kervanı hazırlığındaydı. Tebuk’e sefer söz konusu olunca; üç yüz deveyi ticari emtialarıyla birlikte yardım olarak bağışladı. Ayrıca elli at ve bin dinar/altın para yardımında bulundu. Hz. Osman’ın yardımıyla ordunun ihtiyaçları karşılanır hale geldi. O sıkışık ve tehlikeli zamanda bu yardımlar çok çok önemliydi. Hatta Hz. Peygamber, damadının bu yardımla kazancını şöyle açıklamıştı:

Fakat farklı maksat ve amaçlarla hicret edenler de olabilir. Bu açıdan, ayet-i kerime, Medine’ye gelen kadınların imtihan edilmesini emretmektedir.

Hız. Fatıma, Peygamberimizin küçük ve sevgili kızıydı. Doğum tarihi ihtilaflıdır, onun Rasulullah’a Peygamberlik verilmeden veya Efendimiz otuz beş yaşlarında iken dünyaya geldiği nakledilir. Yürüyüşü, konuşması ve karakteri babasına benzerdi. Hz. Peygamber’e kırk yaşında vahyin geldiği kabul edilirse, Hz. Fatıma hicretin ikinci yılında on sekiz yirmi yaşlarında olmalıydı.

Görüldüğü üzere Hz. Ömer zaman zaman heyetlerle olan görüşmelerde Rasulullah’ın yanında bulunuyor ve gerektiğinde

temsilcilere müdahale ediyordu. O devlet adamlığı özelliği ile bu gibi durumlarda dikkat çekmekteydi. Derken delegeler Müslüman oldular.

Siyer ve hadis kaynakları, hicretin dokuzuncu yılında (630-631) gerçekleşen bir recim/taşlama olayından da söz ederler. Bilindiği gibi recim, taşlamak ve taşıyarak öldürmek demektir. Bu ceza, İslam hukukuna göre hür, akıllı, yetişkin ve evli bir Müslüman zina ederse ona verilir. Bu suç, dört adil erkek şahidin tanıklığıyla veya suçlunun dört kez itirafıyla tespit edilir. Şahitler zina eylemini açıkça görmüş olmalıdır. İnfaz sırasında taşları önce şahitler, sonra cezaya hükmeden hâkim atar. Şahitler bundan kaçınırsa, şüpheden dolayı recim cezası düşer. Kişi, ayrı ayrı zamanlarda (farklı oturumlarda) zina ettiğini dört kez itiraf ederse; hâkim üç defa itirafları reddeder; dördüncü itiraf üzerine recim hükmünü verir. Bu durumlar göz önüne alınırsa, kolay kolay recim cezasının verilemeyeceği ve infaz edilemeyeceği de ortaya çıkar.

“Ey inananlar içki, kumar, ensâb/dikili taşlar ve ezlâm/fal okları şeytanın kötü ve murdar işlerinden başka şey değildir. Bunun için onlardan kaçınız ki, korktuklarınızdan kurtulup umduklarınıza erebilesiniz. Şeytan içki ve kumarda, ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah’ı anmak ve namazdan alıkoymak ister. Artık bundan vazgeçtiniz değil mi?”

Ayetteki bağy normal sınırları taşarak bir şeyi istemek, yani istekte haddi aşmaktı. İbtiğâ’da bu istek bir kat daha artar ve çoğalır. İbtiğâ hayır yönünde olursa, İnsanı adalete ve farzları yapmaya yöneltir; farzlardan nafilelere taşmaya sevk ederdi. Burada sahabelerin genel ve öne çıkan bir vasfı anlatılıyordu.

Temsilciler, kadınları ve çocukları tercih ettiler. Rasulullah öğle namazından sonra, kendisine ve Abdulmuttaliboğulları’na düşen esirleri geri vereceğini açıklayınca, Muhacir ve Ensar da kölelerinden, cariyelerinden vazgeçtiler. Böylece bir anda 6.000 köle hürriyetine kavuşturulmuş oluyordu. Bu iyilik Havazinliler üzerinde müthiş ve pek olumlu bir etki yaptı. Cahiliye döneminde, savaşlardan sonra böyle bir şey görülmüş değildi. Rasulullah 6.000 esire (köle ve cariyeye) bir anda hürriyetini bağışlıyordu. Bu iyilik ve affediciliğin ilginç bir örneğiydi. Oysa esirlerden bir koca karıya bile yüz deve değer biçilmişti.

“Ona aman/can güvenliği verilmiştir.”

Rasulullah'ın haklı ve gerçek tarafta olduğuna inanmıyordu. O, fetih günü ölümden korkarak Rasulullah'ın amcakızı Ümmühanî'nin evine gizlenmiş, onun himayesine sığınmıştı. Yakında Mescid-i Haram'da Müslüman olacaktı. Sonra da ekledi:

Onlar o gün öğle sonu Mescid-i Nebevi'ye, Rasulullah'ın huzuruna girdiler. Hz. Peygamber'i İslam selamıyla değil de, *“en'im sabâhan”* veya *“amme sabâhan”* diye selamladılar. Bu tarz, bir cahiliye selamlaşmasıydı ve *“iyi, bereketli sabahlar”* demektir. Hz. Peygamber onları Mescid-i Nebevi içine kurdurduğu üç çadırdaki misafir etti. Böylece Müslümanlardan etkilenmelerini ve Müslüman olmalarını arzu ediyordu. Onlar namaz kılanları, namazlarda okunan ayetleri, Kur'ân okuyanları dinliyorlar ve Müslümanları gözlemliyorlardı. Günler geçerken bir gün Rasulullah'tan dört istekte bulundular:

Kadının sözünü ettiği Maiz b. Malik de, dört kez zina ettiğini itiraf edince Hz. Peygamber'in emriyle recim edilmiş biriydi. İslam sosyal düzeni aileye dayandırdığı için, evlenmeyi kolaylaştırmış, zinayı da her türlü yolla engellemişti. Hatta zinaya götüren şehvetli bakma, tutma ve benzer fiilleri yasakladığı gibi, tahrike sebep olan açık saçıklığı ve zina edebilecek iki kişinin bir arada yalnız kalmasına da izin vermiyordu. Bu açıdan *‘cahiliye teberrücü’* de yasaktı. Diğer yandan İslam Hukuku çerçevesinde, kendisi itiraf etmediği takdirde kişinin zina yüzünden recmi neredeyse imkânsızdı. Çünkü bu fiilin (cinsel ilişkinin) dört *“adil şahit”* tarafından açıkça görülmesi ve dördünün de şahitlikte bulunması gerekiyordu. Şahitler dört olmazsa, namus iftiracıları durumuna düşer ve cezalandırılırlardı.

“Sus, sesini çıkarma.”

Ona da kimse kulak asmadı. Aslında Kinane Tevrat bilgilerine dayanarak Allah Resulü'ne vahiy geldiğini, onun *“Son Peygamber”* olduğunu, Beni Nadir'le ilişkisini ve sürüleceklerini haber veriyordu.

Rasulullah'ın (a.s.m.) Kuba'da kaldığı Pazartesi, Salı Çarşamba ve Perşembe günlerinde veya burada olduğu on küsur günde Kuba Mescidi bitirildi. Mescide direk olarak hurma kütükleri dikildi. Onlar üzerine çatılan tavana, hurma dalları örtülmüştü. Gölge için bu kadarı yeterliydi.

Esirler hakkında fidye kararı alınması üzerine, Hz. Ömer'in görüşünü destekleyen Enfal Sûresi 67-69 ayetleri nazil olmuş, vahiy hiçbir Peygamberin, düşmanlarını ağır bir mağlubiyete uğratıp, *"kımıldanamaz hale getirmedikçe"* esir almasının doğru olmayacağını karara bağlamıştı. Ayetler üzerine Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir üzüldüler ve üzüntülerinden ağladılar.

"Onun (Hz. Ömer) ve arkadaşlarının bir hicreti var, siz gemi halkının ise iki hicreti var."

3) Mezkûr ayete göre müşrik kadınlar da, mümin erkeklerin nikâhı altında bulunmayacaktı. Her ne kadar Ehl-i Kitap hanımlarla müminlerin evlenmesine izin verilse de, kitapsız müşriklerle evliliğin sürdürülmesi yasaklanıyordu. Mekke'de hâlâ müminlerle evli müşrik hanımlar vardı. Kocaları mümin olmakla birlikte onlar müşriktiler ve Mekke'deydiler. Mesela Hz. Ömer bu ayet üzerine, Mekke'de yaşayan iki müşrik hanımını, Ebu Ümeyye kızı Kureybe'yi ve Cervel kızı Ümmü Gülsüm'ü boşamıştı. Hz. Ömer Kureybe'yi boşayınca, O sırada henüz müşrik olan Muaviye, Mekke'de onunla evlendi. Onun boşadığı ikinci müşrik hanımı da Mekke'de Ebu Cehm b. Huzeyfe aldı. Bu kadın Huzaa kabilesine mensuptu. Ebu Cehme de Huzaalı biriydi. Ümmü Gülsüm, Hz. Ömer'in oğullarından Ubeydullah'ın annesiydi.

Yüce Allah'ı bu biatte şahit kılıyordu. Böylece kadınlar Hz. Ömer aracılığı ile Resul-i Ekrem'e biat etmiş oldular. Biat şartları İkinci Akabe Biati ilke ve şartlarına benziyordu.

Suheyb hicrete karar verdi ve bütün servetini yolda önüne çıkan Mekkelilere bırakarak Medine'ye hicret etti.

"Allâhu mevlânâ lâ mevlâ leküm = Allah bizim Mevlamız, sizin de Mevlanız yok!"

Hz. Ömer'in birliği düşmanın haber almasını önlemek ve ansızın bir baskın yapmak için gündüzleri gözlenip geceleri yol alarak Tübe'ye vardığında, durumu haber alan düşman Tübe'yi terk etmişti. İslam askerleri orada ele geçirdikleri deve, koyun, sığır ve diğer mallardan ele geçirdikleri ganimetlerle geri döndü. Düşmanla savaşılsa da askeri birlik başarıyla görevi tamamlamıştı.

O, Kâbe içi putlardan temizlenmedikçe içine girip orada kalmaktan çekindi. Kaynakların tespitine göre Kâbe içinde şunlar vardı: Hurma

ağacından iki güvercin heykeli, Hz. İbrahim'in kurban ettiği koçun iki boynuzu, Kâbe kapısına yakın direktteki Hz. Meryem ve kucağındaki İsa resmi/freski, meleklerin ve (Hübel önünde çekildiği gibi) oklarla kismet arayan yaşlı şeklinde görülen Hz. İbrahim'in sureti.

Bu sözleriyle sanki o, neden dün Hz. Ebu Bekir'e biat ettiğini ve niçin halkın ona biat etmesi gerektiğini açığa vuruyordu. O, Rasulullah'ın en yakın arkadaşı ve Ashab-ı Kiram'ın en hayırlısıydı. Hz. Ömer, hilafeti boyunca halifenin en büyük yardımcısıydı. Hz. Peygamber zamanında halk bilmediği dini meseleleri Ebu Bekir ve Ömer'e sordukları gibi, şimdi de o ikisi halkın merciiydi. Herkes ashabin bütünü içinde, en ileri gelenler olarak Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i biliyor ve o ikisine “*Şeyhayn/ İki Büyük*” deniyordu.

Hz. Ebu Bekir bu sözlerden daraldı ve kızı Ayşe'ye geldi. Kızgındı. Ona askerlerin dediklerini aktardı. O sırada Hz. Peygamber Ayşe Annemizin dizine başını koymuş uyuyordu. Diğer yandan o anlarda Üseyyid b. Hudayr da asker arkadaşlarına, “*vallahi bize bir ruhsat inmesini umuyorum*” diye söyleniyordu. Çünkü sabah namazı için abdest almaları gerekiyordu, ama su yoktu. Buna bir çözüm gerekiyordu. Derken teyemmüm ayeti nazil oldu. Problem çözülmüştü. Ayet üzerine Hz. Peygamber şu açıklamayı yaptı:

“*Evet, ihtiyarlık müstesna, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.*”

“*Annemin yeminine riayet edeceğim. Benim orada (Mekke'de) çok servetim var, onu da alayım.*”

“*Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.*”

Bir sahabe Rasulullah'a içi kâfur dolu yeşil bir çanak uzattı. Rasulullah onu aldı. En yakınında bulunan sahabe ellerini çanağa batırdı. Bu, “*Kardeşlik akdi için ant içiyor ve söz veriyorum.*” demekti. Cahiliye'de de aşiret veya kabileler birbirleriyle hılf/ittifak yaptıklarında, ellerini içine koku dökülen bir kaba batırabiliyorlardı. İçi kâfur dolu kaba herkes elini batırdı. Artık oradakilerle Ensar kardeş olmuştu. Tarih, antlaşmanın ve akdin her türüsünü nakleder, ama kardeş olmak için antlaşmak gerçekten ilginçtir.

1) Hz. Peygamber, eşlerinin hoşnutluğuna, onları hoş tutmaya pek önem vermekte, hatta bu yolda kendine helal olan şerbetten veya cariyesiyle ilişkiden fedakârlık yaparak vazgeçebilmekteydi. Haram kılınan şeyin; bir aylık süre içinde hiçbir hanımına yaklaşmama olduğu görüşü de vardır.

“Ben Allah’ın kuluyum ve O, asla bana zarar eriştirmeyecek olduğu halde, emrine asla muhalif olmayan Allah’ın Resulüyüm.”

Hz. Ömer bu sözler üzerine kendisinin yersiz düşüncesinden dolayı pişmanlık duymuş ve yaptığından dolayı Rasulullah’tan utanmıştı.

“Beni saydıklarının sonunda söylemesinden korktum.”

“Ganimetlerin taksiminden bazı kimselerin hoşlanmayışı; Rabbinin seni hak uğrunda (savaş için) evinden çıkardığı hale benzer: Çünkü gerçekten müminlerden bir topluluk (savaş) istemiyordu. Hak meydana çıktıktan sonra da onlar bu savaş hususunda, gözleri görürcesine ölüme götürülüyorlarmış gibi seninle mücadele ediyorlardı... Hâlbuki Allah, ayetleri ile hakkı ortaya çıkarmayı ve kâfirlerin kökünü kesmeyi diliyordu.”

Îlâ, hanımlarını ve Ashab-ı Kiram’ı üzmüş ve telaşlandırmıştı. Hatta Rasulullah’ın hanımlarını boşadığı şayiası bile çıkmıştı. Fakat Hz. Ömer gerçeği kendinden öğrenip hanımlarını boşamadığını mescitte halka bildirdi. Hatta kızı Hafsa’ya ve Ümmü Seleme’ye, Hz. Peygamberi *“üzmemeleri ve karşılık vermemeleri”* konusunda önemli tavsiyelerde bulundu. O bu konuda genel durumu şu sözlerle özetliyordu:

Derken, önce Ebu Bekir, arkasından Hz. Ömer söz aldılar. İkisi de Rasulullah’ı desteklediler ve aynı manada iyi şeyler konuştular. Sonra Ensar’dan Mikdad b. Esved söz alıp onlara şöyle destek verdi:

“Ey insanlar. Biate geliniz, biate geliniz.”

“Allah ve Resulü en iyisini bilir.”

“Rasulullah, bana arz ettiğin konuda, sana dönmemi engellemiş olmadı. Ancak Rasulullah bana bu konuyu açtığı için, Rasulullah’ın (a.s.m.) sırrını açığa çıkarmak istemedim. Rasulullah onu (Hafsa’yı) bıraksaydı kabul ederdim.”

Hz. Ali az önceki insan değildi, dinçleşmiş gibiydi. Allah Resulü ona elleriyle zırhlı gömleği giydirdi, beline Zülfikar’ı kuşattı. Bu İslam

dünyasında ilk kılıç kuşatma örneklerinden biriydi. Sonra ak sancağı uzattı ve gözlerinin içine bakarak şöyle dedi:

Hiz. Peygamber hareketinde Tevbe Sûresi' 70. ayetini esas alıyordu. Allah'ın onu bağışlamayacağını bilmesine rağmen farklı mülahazalarla cenaze için dua sayılan namazı kıldırdı. Zaten hayatı boyunca Abdullah b. Übey'i kazanmak, şerrini def etmek ve hiç değilse azaltmak için ona hep yumuşak davranmış, ince bir siyasetle kendisini idare etmişti. Diğer yandan Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah samimi bir Müslüman'dı. Ayrıca Abdullah b. Übey, bütün Hazrec'in büyüğüydü; hicret sıralarında, neredeyse Medine'ye melik/kral olmak üzereydi. Geniş düşünce, bunları da hesaba katmayı gerektiriyordu.

Askerlerin yalnız otuzu atlıydı. Mücahitler, gündüzleri saklanıp geceleri yol aldılar. Aslında Mute'den sağ dönen Amr'ın hemen buraya gönderilmesinde bir başka gaye vardı. Amr b. As'ın ninesi (As b. Vail'in annesi) Beliy kabilesindendi. Rasulullah'ın talimatına göre komutan Amr, ninesinin kabilesine uğrayıp kendilerini İslam'a davet edecek, aradaki soğukluğu giderecekti. Düşmanların çokluğu ve yığınak yaptıkları anlaşılınca, Medine'den yardım istendi. İstek üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında iki yüz kişilik yardım gönderildi. Bunlar içinde Hiz. Ebu Bekir ve Ömer gibi kimseler de vardı. Rasulullah onlara Amr'la buluştuklarında birbirlerine itaat etmelerini ve ihtilaf çıkarmamalarını tembih etti. Ebu Ubeyde askerine siyah bir sancak da verdi.

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir'in Mekke'den kaçıp Medine'ye sığındığı günlerdi. Takvimler, hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce'nin ilk günleriydi (Nisan başları, 628). Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine'de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki İs Vadisi'ne yerleşmişti. Bir gün Allah Resulü'nün hanımı Ümmü Seleme'nin hücreğine bir kadın girdi. Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi. Yüzünü açıp kendini tanıtınca, Allah Resulü'nün hanımlarında olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

Azrakî'ye göre eli altında olan ve silinmemesini istediği resim/fresk Hiz. Meryem ve kucağındaki bebek İsa idi. Ama Buhari ve Vakidi'deki diğer ve daha mantıklı bir rivayete göre Kâbe'nin içi temizlendikten

sonra Rasulullah, Usame b. Zeyd ve Osman b. Talha içeri girdiler. Hz. Peygamber içeride bir direk üzerinde Hz. İbrahim freskini ve onun yok edilmediğini –veya iyi ortadan kaldırılmadığını– gördü ve görevlendirdiği Hz. Ömer’e şöyle konuştu:

İftira sonrası Safvan erkekliği olmadığını itiraf etmişti. Ayrıca, iftirayı diline doladığı için Hassan’a bir kılıç vurmuş ve bir gözünü kör etmişti. Şair Hassan kendisinden davacı olunca, araya Hz. Peygamber girdi. Safvan ona bir köle ve bahçe vererek kısıstan vazgeçirdi. Safvan, iftiraya en çok üzülenlerdendi ve onu yayanlara çok kızıyordu.

“Ben, zamanın insanlara uzayıp (asırlar geçip de) birinin şöyle demesinden korkmaktayım: ‘Allah’ın Kitabı’nda recmi (onu emreden ayeti) görmüyorum’ (Sonra sözlerini şöyle sürdürdü): ‘Böylece Allah’ın farzlarından bir farzı bırakmakla saparlar. Dikkat ediniz! Şüphesiz, recim gerçektir; adam evliyse, delil ortadaysa, hamilelik veya (zinayı) itiraf varsa...”

Hz. Peygamber Kuba’da kaldığı ilk gün, Kuba’daki ilk mescitte namaz kıldı. Bu mescidi muhacirler o gelmeden yapmışlardı. Aynı gün Rasulullah, ev sahibi Külsümden bir arsa aldı. Burası bir hurma kurutma yeri idi. Oraya toplananlara şöyle seslendi:

“Kasva harınlaşmaz, böyle bir alışkanlığı yoktur. Bir zaman fili Mekke’ye girmekten alıkoyan, şimdi de Kasva’ya mani oluyor. Allah’a yemin ederim ki, Kureyş müşrikleri Allah’ın Hareminde, işlenmesini yasakladığı şeyler hususunda neyi isteseler kabul edeceğim. Bu yolda istediklerini yerine getireceğim”

Sonra o kendilerine faizin helal olmasını istedi. Rasulullah buna da karşı çıktı ve kendisine faizin yasaklığını anlatan Bakara 278. ayetini okudu.

Karşılıklı konuşmayı, soruları ve cevapları dinleyenler; hem soru sorup, hem doğrulamayı yine garipsediler: *“Hem soruyor, hem doğruluyor”* dediler. Peygamber Efendimiz yabancıya saygılı bir tutum içindeydi ve sanki kimsenin tanımadığı bu insanı tanıyordu. Adam tekrar sordu:

Böylece az önceki düşmanlardan ikisi kazanılmış oluyordu. Haris, kardeşi Ebu Cehil kadar şanssız değildi. Demek en büyük İslam düşmanları da onlara iyi yaklaşılır, kendileriyle iyi ilişkiler kurulursa

kazanılabileceklerdi. Rasulullah bunu yapıyordu. Ebu Cehil'e İslam nasip olmaydıysa da onun kardeşine nasip olmuştu. Çok geçmeden Mekke'den kaçan Ebu Cehil'in oğlu İkrime de Müslüman olacaktı. Hz. Ömer'in iki dayısı ve dayıoğlu İkrime'nin ilginç macerası böyleydi. Onun dayıları şiddetli İslam düşmanlarıydı. Rasulullah en büyük İslam düşmanlarına bile, gerektiğinde yumuşak davranmayı ve onları kazanmayı biliyordu. Önemli olan kazanmaktı. *“Bir kişinin seninle imana gelmesi, senin için sahralar dolusu kırmızı deveden/davardan daha hayırlıdır.”* açıklaması ona aitti.

Rüya üzerine çoğunluk, o yıl Mescid-i Haram'a girebileceklerini, umre yapabileceklerini umuyorlardı. Allah Resulü Zilkade ayı başında, bir Pazartesi günü (12- 13 Mart, 628) Mekke'ye doğru yola çıktı. Umre yapma niyetiyle yola çıkan kabile, iki yüzü atlı olmak üzere 1400 kişiydi. Yolcular içinde Peygamber hanımlarından Ümmü Seleme ve dört kadın daha vardı

“Vallahi Ebu Bekir'in bir gecesi ve bir günü Ömer'den (onun tüm hayatından) hayırlıdır. (Gecesine gelince) Rasulullah bir gece (hicret gecesi) kaçarak Mekke'den çıktı. Ebu Bekir onu takip etti ve onu koruma düşüncesiyle bazen önünde bazen arkasında yürüyordu. Peygamber Efendimiz o gece ayakları şişip parçalanıncaya kadar yürüdü. Ebu Bekir onun iki ayağını görünce, onu mağara kapısı önüne getirinceye kadar sırtına aldı. Mağarada içinde yılanlar (haşereler) olan delikler vardı. Ebu Bekir oralardan bir şey (zararlı haşere akrep, yılan vb.) çıkıp Resul-i Ekrem'e acı vermesinden ve ayağını ısırmasından korktu; gözlerinden yaş akıyordu. Rasulullah da (bunlardan dolayı); 'Lâ tahzen, innallâhe me'ana = üzülme, gerçekten, Allah bizimle beraberdir' diyordu.

5) O yakın fetihle kendilerine *“meğânim-i kesîra = büyük ganimetler”* de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber'in fethi olarak yorumlanır. Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram'dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; *“Hudeybiye Barışı”* olduğu görüşündedirler: Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

“Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız. Allah’tan sağlık ve afiyet dileyiniz. Sizi kuşatırlarsa tekbir getiriniz.”

Daha sonra ellerine, hakları ve sorumluluklarıyla ilgili bir yazı verildi. Lât putu da en kısa sürede yıkılacaktı. Hz. Peygamber Lât’ın kırılıp parçalanması, üzerindeki beytin/evin yıkılması için Ebu Süfyan b. Harb’le, Muğire b. Şube’yi görevlendirdi.

Onun düşüncesine göre hanımı gururu yüzünden kendisine verdiği yeni adı almak istememiş ve Rasulullah’ın adı konusundaki açıklamalarından sonra buna razı olmuştu. Demek Rasulullah bazı insanların ve hanımlarının adlarını değiştirdiği gibi, sahabeleri de bunu yapabiliyorlardı. İşte Hz. Ömer de hanımının adını değiştirmişti. Hz. Ömer’in Asım adındaki oğlu bu hanımından olmuş ve bu çocuktan sonra Cemile Hanım, *“Ümmü Asım”* diye künyelenmişti.

Zaten o, *“Ben kâsım (paylaştıracı) ve hâzinim (muhafaza eden), veren Allah’tır”* buyurarak kendi başına ve istediği gibi vermediğini de açıklamıştı. Medine münafıklarından Muattip b. Kuşeyr de ganimetler dağıtılırken şu değerlendirmede bulunmuştu: *“Dağıtımda Allah’ın rızası gözetilmiyor.”*

“Vallahi ben Ebu Bekir’in gördüğü gibi görmüyorum. Lakin şöyle düşünüyorum ki, eğer filandan dolayı bana imkân tanırsan, -o bununla bir akrabasını kastetti- onun boynunu vururum. Akil’den dolayı Ali’ye imkân versen o da onun boynunu vurur. Filan kardeşinden dolayı Hamza’ya imkân versen, o da onun boynunu vurur. Böylece Allah kalplerimizde müşriklere karşı bir sevgi olmadığını bilir ve onlar onların büyükleri, liderleri ve komutanlarıdır.”

“Oruç tutsa, namaz kılsa, Müslüman olduğunu söylese de.”

Müslümanlar yetmiş esir almışlar, bunun yanında birçok kırmızı kadife, deri, harp aletleri, silah, giyim eşyası, yüz elli kadar deve ve on at ganimet alınmıştı. Develer içinde Ebu Cehil’in bindiği deve de vardı. Bu deveyi Rasulullah aldı. O gün *“Zülfikar”* adlı bir kılıç da ganimetler arasındaydı. O, Münebbih b. Haccac’ın kılıcıydı. Esirler arasında, Rasulullah’ın amcası Abbas, amcası oğlu Akil b. Ebi Talib, Nevfel b. Muttalib, Zeyneb’in kocası, damadı Ebu’l As b. Rebi de vardı. Musab b. Umeyr’in kardeşi, Kureyş bayraktarı Aziz de esirler arasındaydı.

1) *“Muhammed Allah’ın Resulü’dür. Beraberindekiler de inkârcılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar.”*

“Sen dünyanın onların, ahiretin bizim olmasına razı değil misin?”

Yermuk Savaşı (13. yıl/Ağustos 634) sırasında Hz. Ebu Bekir vefat edince, Hz. Ömer Halid b. Velid’i başkomutanlıktan almış ve yerine Ebu Ubeyde b. Cerrah’ı atamış, atama emri savaş sırasında Yermuk’a ulaşmıştı.

“Yaklaş yanıma”

“Hayır, bırak onu. Durum şu ki, yakında onun dinde derinleşen (onu tetkik ve didik didik eden) taraftarları olacaktır. Hatta ondan (bu yüzden), okun yaydan çıktığı gibi çıkacaklar. (Hani avı delip geçen) okun demirine bakılır, ama onda bir iz görülmez. Sonra onun torbasına bakılır, onda da bir şey (iz) bulunamaz. Sonra gezine bakılır, onda da bir şey bulunmaz, oysa o, karnı ve damarları delip geçti.”

Ebu Ubeyde, Amr’ın karargâhına varınca askere namaz kıldırarak istedi. O iki yüz kişinin komutanıydı. Rasulullah kendisi için sancak bağlamış ve *“arkadaşın yanına varınca, ikiniz birbirinize itaat ediniz, ihtilaf çıkarmayınız”* diye emretmişti. O zamanlar, komutanlar askere namaz kıldırırdı. Kumandada imam olan, namazda da imamdı. Burada; Asr-ı Saadet’te namaz kıldırmanın önemi ve aynı zamanda o kimsenin idareci tayin edilmesi gibi bir manaya geleceği de anlaşılmaktadır. Amr, Ebu Ubeyde’ye karşı çıktı:

Herkes Ümmü Seleme ve Hz. Ayşe’nin bu sefere çıktığını biliyordu. Sefer kurası bu ikisine çıkmıştı. Ayrıca onu hicap ayetinden önce gördükleri için tanıyorlardı. Şu an sürekli evinde oturan zaruri ihtiyaçları hariç evinden çıkmayan bir kadın olsa bile önceden öyle değildi. Münafık başı bir fırsat yakalamıştı:

“Eğer size (Uhud’da) bir yara dokunmuşsa, Bedir’de o kavme onun kadar yara dokunmuştu. Günler/zaferler ki, biz onları insanlar arasında (leh ve aleyhlerine) döndürür dururuz. Yoksa Allah içinizden savaşanları (ve savaşmak istemeyenleri), güçlülere göğüs geren, harp meydanında sebat gösterenleri belli etmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız?” “Evlerinde oturarak kardeşlerine: ‘Bizi

dinleselerdi ölmeyeceklerdi’ diyen o adamlara deki: ‘Öyleyse ölümü kendinizden geri çevirin bakalım, sözünüzde doğruysanız.’

Hız. Ömer’in ziyaretı ve konuşmaları Rasulullah’ı ferahlatmış ve öfkesını yok etmişti. Zaten o da bu durumu biliyor, kendisini neşelendirmek için konuşmayı kesmiyordu. Hatta Resul-i Ekrem, o konuşurken zaman zaman gülüp güzel dişlerini bile gösterdi. Hız. Ömer onu ferahlatınca, kütükten oyulmuş bir merdivenden aşağı inerek Hız. Peygamber’in huzurundan ayrılmıştı.

. Buhari, I, 100, İlâ hakkında bkz. Debbağöğlu-Kara, s. 258.

. Diyarbekri, II, 122; Döndüren, “İlâ”, DİA, XXII, 61-62.

. Geniş bilgi için bkz. Müslim, II, 1107-1108; Buhari, I, 31; Köksal, IX, 128-134.

“Allah bunları yapanları kahretsin, büyüğümüzü kısmet oku çeker durumda tasvir etmişler. İbrahim’de kısmet oku çekmek (istiksâm) yoktur. Vallahi puta tapanlar da bilir ki, bu iki peygamber (Hız. İbrahim ve Hız. İsmail) hiçbir zaman kısmet oku çekmemişlerdir.”

. Köksal, IX, 126-128.

5) Ayet “İkiniz Allah’a tövbe ederseniz, kaymış kalpleriniz düzelmiş olur” buyurmakla, Hız. Ayşe ve Hız. Hafsa’yı uyarmaktaydı. Demek bu ikisinin kalbinde tövbeyi gerektiren bir kusur olmuştu. Bu durum, yolda giden aracın kıyıya yaklaşıp yoldan çıkma ihtimalinin yükselmesine benzer. Bu, hemen tövbe/Allah’a yönelme ve istiğfarla düzeltilmeliydi. Buradan; erkek ve kadın sahabelerin, küçük veya büyük kusurları veya günahları işleyebileceği de anlaşılır. On0lar da insandı, tövbeyi gerektiren kusurları, hataları ve günahları olabiliyordu.

Kadının sözünü ettiği Maiz b. Malik de, dört kez zina ettiğini itiraf edince Hız. Peygamber’in emriyle recim edilmiş biriydi. İslam sosyal düzeni aileye dayandığı için, evlenmeyi kolaylaştırmış, zinayı da her türlü yolla engellemişti. Hatta zinaya götüren şehvetli bakma, tutma ve benzer fiilleri yasakladığı gibi, tahrike sebep olan açık saçıklığı ve zina edebilecek iki kişinin bir arada yalnız kalmasına da izin vermiyordu. Bu açıdan ‘cahiliye teberrücü’ de yasaktı. Diğer yandan İslam Hukuku çerçevesinde, kendisi itiraf etmediği takdirde kişinin zina yüzünden recmi neredeyse imkânsızdı. Çünkü bu fiilin (cinsel ilişkinin) dört “adil şahit” tarafından açıkça görülmesi ve

dördünün de şahitlikte bulunması gerekiyordu. Şahitler dört olmazsa, namus iftiracısı durumuna düşer ve cezalandırılırlardı.

Rasulullah'ın bu ve benzer sözleri daha sonraları, âlimler tarafından Haricilerle ilişkilendirilmiş, burada anlatılanın harici zihniyet olduğu vurgulanmıştır.

. Buhari, VI, 70; Müslim, II, 1107.

Rasulullah Taif kuşatmasını kaldırmaya karar verince Hz. Ömer orduyu dönüş için haberdar etti ve ordu Taif surları önünden ayrıldı.

. Müslim, II, 1107-1108; Köksal, IX, 84.

. Buhari, VI, 69; Müslim, II, 1108, 1112; Köksal, IX, 126.

. Müslim, II, 1105.

. Buhari, VI, 70; Krş. Müslim, II, 1106, 1108; Ahmed b. Hanbel, III, 140; Köksal, IX, 132-133.

. Hamidullah, II, 1143, nr. 1878; Sarıcık, *Kendi Dilinden*–1, s. 149-154; 158-168.

. *Tahrim*, 66/1-5.

. Yazır, VII, 5108.

. Yazır, VII, 5117.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 547-557.

. Bkz. *Ahzab*, 33/28-29.

“And olsun ki Allah, seninle o ağacın altında biat ederlerken müminlerden razı olmuştur. Bu sebeple, kalplerindeki sıdk ve ihlâsı bilerek üzerlerine bir sekinet (kuvve-i-manevîye) indirmiş ve onları yakın bir fetih (feth-i kârib) ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Ayrıca Allah, Aziz (mutlak galip) ve biricik hüküm ve hikmet sahibidir.”

“Namazdan muaf olmaya gelince, içinde namaz olmayan dinde hayır yoktur.”

. Köksal, IX, 305.

. Vakidi, III, 955-962; İbn-i Hişam, IV, 195.

. Vakidi, III, 964; Köksal, IX, 303.

. Vakidi, III, 965.

. Vakidi, III, 968; İbn-i Hişam, IV, 197.

. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 310 vd.

. *Bakara*, 2/278; Köksal, IX, 306; Özsoy, “Faiz”, *DİA*, XII, 112-113.

. Belazuri, s. 79; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Sarıcık, *Çağrı*, s. 221; Abdulfettah Ali Şehhâle, s. 16 vd.

“Sîmâhum fî vücûhihim min eseri’s-sücûd = simaları, secde eserinden etkilenen yüzlerindedir.” Halisane secdeleri ve namazları; yüzlerinden, durumlarından, hallerinden bellidir. Hz. Peygamber, *“gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur”* buyurmuş ve bu gerçeğe işaret etmişti. İslam seciyesi, tavrı, karakteri ve tevazusu onlarda belliydi. Dinleri onlara manevî bir sıbğa/boya vurmuş, Allah sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah boyasıyla boyanmışlardı.

. Lât hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201 vd. Tefik Fehd, *“Lât” DİA*, XXVII, 107-108.

. Kervan ticareti ve Arabistan pazarları için bkz. Hamidullah, II, 1001-1004; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 266-274; Hitti, I, 37-43, 60, 76, 80.

“Ey insanlar, bana bir işaretle bulundunuz.”

. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 267.

Hz. Ömer irtidatlar ve dinden dönmeler konusunda ilk önce Hz. Ebu Bekir’den farklı düşünse de, sonra ona hak vermiş ve bütün gücüyle onu desteklemişti.

“Onların (Yahudilerin) yüreklerinde Allah’tan çok, sizin korkunuz var. Bu onların anlamaz bir kavim olmalarındandır. O Münafıklar ve Yahudiler, müstahkem kasabalarda yahut duvarlar arkasında, surlar içinde siperlenmeden sizinle topluca savaşamazlar. Onların kendi aralarındaki çarpışmaları ise şiddetlidir.”

Ayet, Hz. Peygamber’e ve onun şahsında ümmetine bir uyarı niteliğindeydi ve Hz. Ömer’in düşüncelerini teyit ediyor, onu destekliyordu. Burada vahiyle onun düşünceleri birbirine uygun düşmüştü. Bu tür muvafakat, Hz. Ömer için birkaç yerde gerçekleşmiştir. Bu ayetten sonra Resul-i Ekrem (a.s.m.) hiçbir münafığın cenaze namazını kılmadı, defin sırasında mezarı başında da bulunmadı.

Bu bir müjdeydi. Mescitte onu dinleyenler etkilendi. Allah Resulü böyle görmüşse bu gerçekleşirdi. Rüyasında da ona vahiy gönderilirdi. Yürekler heyecanla vurmaya başladı. Demek altı yıl önce yurtlarından çıkarılanlar, tekrar oraya girebileceklerdi. Gerçekten Allah Resulü rüyasında, Müslümanlarla korkusuzca Mekke’ye girmiş, birlikte Kâbe’yi tavaf etmişler, Ashap’tan bir kısmı saçlarını kazıtmış, bir kısmı da kırpırmıştı.

. Vakidi, III, 967; Hamidullah, I, 533, nr. 819.

Köksal, IX, 306-307.

. Köksal, IX, 308-309 (Ebu Ubeyd, K. Emvâl, s. 276-278'den).

. Vakidi, III, 967-968; İbn-i Hişam, IV, 197.

. Vakidi, III, 968; Hişam, IV, 199.

“Hani bu iftirayı gelişi güzel birbiriniz ağzından alıyor, hakkında kesin bilgi sahibi olmadığınız haberi, (birbirinize) yetiştiriyordunuz ve bunu kolay (önemsiz) sanıyordunuz. Hâlbuki o (ve günahı) Allah katında pek büyüktür. Onu duyunca ‘bunu söylemek bize yakışmaz, bu büyük bir iftiradır.’ deseydiniz ya... Müminler içinde, kötü sözlerin yayılıp duyulmasını arzulayanlar yok mu, şüphesiz onlara dünya ve ahirette inletici, acıklı bir azap vardır. Onları Allah bilir de siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah’ın fazl ve rahmeti olmasaydı, ya Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, haliniz nice olurdu bir düşünsenize?”

Hz. Ebu Bekir, ölümünden önceki günlerde hastalanınca, namazda imamlıkla Hz. Ömer’i görevlendirmiş ve ölmeden az önce Hz. Osman’a, Hz. Ömer’in halife olmasını emreden bir ahitname yazdırmıştı.

“Sana içki ve kumarı soruyorlar, deki; ‘Onlar da hem büyük günah, hem insanlar için fayda vardır. Günahları faydalarından büyüktür.’

“Eğer size (Uhud’da) bir yara dokunmuşsa, Bedir’de o kavme onun kadar yara dokunmuştu. Günler/zaferler ki, biz onları insanlar arasında (leh ve aleyhlerine) döndürür dururuz. Yoksa Allah içinizden savaşanları (ve savaşmak istemeyenleri), güçlülere göğüs geren, harp meydanında sebat gösterenleri belli etmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız?” “Evlerinde oturarak kardeşlerine: ‘Bizi dinleselerdi ölmeyeceklerdi’ diyen o adamlara deki: ‘Öyleyse ölümü kendinizden geri çevirin bakalım, sözünüzde doğruysanız.’

. Debbağoglu-Kara, s. 429; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, Çağrı-Medine, s. 472-473.

. Sarıcık, Cahiliye, s. 259 vd.

. Diyarbekri, II, 89; Kallek, “Biat” DİA, VI, 121.

. İbn-i Mace, II, 1102, nr. 3312; İbn-i Sa’d, I, 23; Sarıcık, Kendi Dilinden 2, s. 165.

. İbn-i Mace, II, 1086, nr. 3263; İbn-i Kesir, IV, 287, 310; Köksal, VIII, 303.

. *“İnnî lâ usâfihu’n-nisâe”* bkz. Vakidi, II, 850-851; İbn-i Sa’d, VIII, 236; Halebi, III, 47; Hz. Peygamber Medine’de kadınlardan biat alırken, onlarla da el tutuşmamış ve musafaha etmemişti. Bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 85; Sarıcık, *Çağrı*, s. 407.

. Köksal, VIII, 325.

. Ebu Talha ve soyu Kâbe anahtarlarını kendilerinde bulunduruyorlardı.

. Vakidi, II, 846; İbn-i Hişam, IV, 33; Diyarbekri, II, 87-88. Berki-Keskioğlu, s. 371, VIII, 276-278.

. Köksal, VIII, 316-322; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 467-469.

. İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 289.

“(Farklı milletlerden) İlk Müslümanlar dördtür. Ben Arap milletinin ilk Müslüman’ıyım. Suheyb b. Sinan Rumların (Rum beldesinin) ilk Müslüman’ı, Selman-ı Farisî, Farsların ilk Müslüman’ı, Bilal de Habeşlilerin ilk Müslüman’ıdır.”

. Vakidi, III, 934.

. Vakidi, III, 930; İbn-i Mace, II, 871; nr. 6213-6214; Köksal, VIII, 459.

. İbn-i Kesir, IV, 340.

. Vakidi, III, 933-934; Köksal, VIII, 466.

. Buhari, V, 103; Vakidi, 57; İbn-i Kesir, IV, 340-341

. *Nur*, 24/33; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 288-289; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 315-316.

. Vakidi, II, 850-851.

. Adı *“Hars”* olarak da geçer, bkz. İbn-i Hişam, IV, 142.

. Köksal, VIII, 289.

O gün orada yarısı Ensar olmak üzere, tam doksan erkek toplanmıştı. Mizaç, karakter ve hissiyatça birbirine uygun bir Muhacirle bir Ensar kardeş olmuştu. Mesela Hz. Ebu Bekirle Hazreçli Harice b. Zeyd, Hz. Ömer’le Utban b. Malik, Selman-ı Farisi ile karakteri kendisine uyan Ebuddeyde, Ammar b. Yasirle Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyrle Ebu Eyyub el-Ensari kardeş olmuştu. Hz. Hamza, Resul-i Ekrem’in azatlısı Zeyd’le kardeş oldu. Ebu Ubeyde ile Sa’d b. Muaz, Abdurrahman b. Avfla Sa’d b. Rebi kardeş oldular. Kardeşlik listesi uzayıp gidiyordu. Böylece meşrep, meslek ve karakter farklılığı içinde birlik teşkil ediliyordu. İnsanları aynı

meşrebe, karaktere sokmak, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün değildi. Öyleyse farklılıklarla beraberlik çareleri aranmalıydı. Ashab-ı Kiram, tatları ve renkleri farklı, fakat aynı Şems-i Hidayet'ten ve Sirâc-i Münir'den feyiz alan meyveler gibiydi. Fetih Sûresi'nin sonunda geçtiği gibi, onların bahçıvanı ve onları İslam'la aşıl原因an da Muallim-i Ekber Resul-i Ekrem'di.

.Bkz. İbn-i Kesir, IV, 341.

. İbn-i Hişam, IV, 144.

“İlla yapacağınızı yapacaksanız, bari benim dışı devemi al, gerçekten o seçkin ve itaatkâr bir dışı devedir. Ona bin, onlardan şüphelenirsen, onun üzerinde kurtul.”

. Buhari, IV, 48; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 91 vd.

Esmâ, Ebu Talibin oğlu Hz. Cafer'in hanımıydı. Doksan iki kişilik kabilede, İkinci Habeş Muhacirleri arasında yer almıştı. On yıl Habeşistan'da çile çekmiş, Abdullah, Avn ve Muhammed adlı oğullarını orada doğurmuştur. Yerine göre aç, susuz ve çeşitli imkânsızlıklar içinde orada kalmak kolay değildi. Hz. Ömer bunun üzerine şu yorumda bulundu:

. Buhari, V, 105-106; Vakidi, III, 949.

. Vakidi, III, 954.

. Vakidi, III, 954.

. Ahmed b. Hanbel, II, 219; Vakidi, III, 948.

. İbn-i Hişam, IV, 144.

. Vakidi, III, 948; Mansur Ali, V, 312; Köksal, VIII, 504-505. Geniş bir değerlendirme için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 184 vd.

. Sarıcık, *Dört Halife*, II, 150-154, 156-163.

. Buhari, I, 137, 220-221, 223; III, 129; IV, 173; İbn-i Sa'd, I, 251-252; Müslim, I, 386; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 354.

. Köksal, IX, 11.

. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bozkurt, “Minber”, *DİA*, XXX, 101-103.

Hamidullah'ın da belirttiği gibi, kanaatimizce Rasulullah dışı gibi Kâbe içinde de hiçbir resim, fresk ve put bırakmamıştı. Dinde, hiçbir resim, fresk ve puta ihtiyaç yoktu.

. Buhari, III, 132; Diyarbekri, II, 122.

. Buhari, VI, 167; Ahmed b. Hanbel, VI, 59; Müslim, II, 1101-1102; Köksal, IX, 125.

- . *Tahrim*, 66/1-5; Yazır, 5117 vd. Köksal, IX, 123-124.
- . Köksal, IX, 16-17; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 523-525.
- . Kaynaklar için bkz. Köksal, IX, 121.
- . Müslim, II, 1104-1105.
- . Mâriye, Avâli'de kalırken; yanında Kıpti kölesi bulunuyor, ona su ve odun taşıyordu. Halk köleden dolayı dedikoduya başlayınca, kölenin erkeklik organının olmadığı ve hadımlaştırılmış olduğu anlaşıldı. Bu durum haremde hadım istihdamının bir örneğiydi. Ayrıca hadımlaştırmanın Mısır'da varlığını gösteriyordu. Bkz. Köksal, IX, 137.

Abduyâlil kervan ticaretinden, kervanlarla pazarları dolaşmaktan, bu arada yetişkinlerin nikâhsız ilişkilerinden, yani İslam'ın zina olarak gördüğü eylemden söz ediyordu. Ticaret için Taif'ten ayrılan ve ancak birkaç ay sonra oraya dönen yetişkinler cinsel ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerdi? Onun sözleri pazarlarda, fuhşa zorlanan cariyelerin (kadın köle) varlığını gösterdiği gibi, bu yolla köle sahiplerinin para kazanmasına da işaret etmekteydi.

“Vallahi, Ebu Talha Binası (Kâbe) üzerinde Cumahoğulları'nın bir kölesinin bağırması büyük bir olay!”

“Vallahi, cahiliyede kadınları hiç hesaba katmazdık. Yüce Allah haklarında indirdiklerini indirinceye ve kendilerine verdiği payı verinceye dek biz Kureyşliler kadınlara karşı hâkim durumdaydık. Medine'ye gelince orada bir topluluk bulduk ki, kadınları onlara hâkim durumdaydılar. Sonunda bizim (Muhacirler) kadınlarımız da onların kadınlarından öğrenerek bize tahakküme başladılar.”

O hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı.

Tarih, hicretin dokuzuncu yılını gösterirken; İslam güçlenmiş, kabileler arasında hızla yayılmaya başlamıştı. Müslümanların ekonomik durumu eski yıllara göre daha iyi düzeydeydi. Rasulullah'ın evinde hayat yine sade, yine lüks ve israftan uzaktı. Rasulullah'ın hanımları söz birliği ederek kendisinden, ziynet, giyim kuşam ve geçim bolluğu istediler. Hz. Ayşe hariç, hepsi farklı kumaşlardan elbiseler istiyorlardı. Cüveyriye de, yeni bir başörtüsü

istemişti. Oysa Rasulullah isteklerini karşılayabilecek durumda değildi. Etrafını alan hanımları, ondan bir şeyler isterken; Hz. Peygamberle görüşmek için gelen insanlar kapıda bekliyorlardı.

“Gözlerin zinası (arzu ile) bakmaktır, kulakların zinası dinlemektir, dilin zinası konuşmaktır, elin zinası tutmaktır, ayağın zinası da yürümektir.”

Rasulullah vefat edince Hz. Ebu Bekir’e halife olarak biat edilmişti. Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir’in halife olmasında önemli rol oynamıştı. Beni Saide gölgeliğinde Hz. Ebu Bekir bir konuşma yaptıktan sonra, halifelik için Hz. Ömer’i ve Ebu Ubeyde’yi teklif edince, Hz. Ömer Hz. Ebu Bekir’e biat etmiş ve ardından orada olanlar da ona biat etmişler ve Hz. Ömer’e halifelik yolu açılmıştı.

“Allah beni mütevazı ve ahlâkı güzel bir nebi/peygamber olarak yaratmıştır, beni azgın ve kibirli bir melik/kral yaratmamıştır.”

Ölünce, istedikleri oldu: Rasulullah’ın gömleği ona kefen edildi. Hz. Peygamber yıkanma ve kefenlenmesinde hazır bulundu. Sıra cenaze namazını kılmaya gelmişti. Rasulullah namazı kıldıracağı sırada, Hz. Ömer onu elbisesinden tutup çekti. Sonra önüne dikilerek Abdullah b. Übey’in yaptığı kötülükleri saydı. Namazını kıldırmasını istemiyordu. Ardından da şöyle sordu:

“Onu kendi haline bırak, Rasulullah onu savaşta bilgisi yüzünden komutan etti.”

Hz. Ali şöyle der: *“O günden sonra ne sıcaktan, ne soğuktan rahatsız oldum.”*

Velid her şeyi anlamıştı. Sezdirmeden kadını takip etti, Hişam ve Ayyaş’ın yerini öğrendi. Geceye kadar gizlenen Velid, geceleyin bir kaya yardımıyla duvara tırmandı. Hişam’la, Ayyaş b. Ebi Rabia’yı kadının tarif ettiği yerde buldu. Tutukluların ayakları zincirle taşlara bağlanmıştı. Velid zincirleri kılıcıyla kesti ve üç kişi birlikte oradan ayrıldılar.

Resul-i Ekrem vefat edince, halk cenazeleri taşımak üzere onu isterler *“teberrüken/bereket umarak”* cenazeleri onunla taşırlardı. *“Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in cenazesi de onunla taşınmıştı.”*

“İhfizûnî fî ashâbî ve eshârî...= Ashabım ve sıhrlarım/kız alıp verdiklerim konusunda beni (hukukumu) koruyunuz. Kim onlar hakkında beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah da onu dünya ve

ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir ve onu azapla yakalaması yakındır.”

Savaşın gayesi, insanları İslam’a kavuşturmak, İslam’ı yaymaktır. Bu açıdan önce onları İslam’a çağırmak gerekiyordu. Askerler de Hz. Ali birlikte ilerlerken, Allah Resulüne kulak verdiler. Her şey anlaşılıyordu. Önce onlar İslam’a davet edilecek, ilahi hidayet sofrasına çağrılacaklardı. Müslüman olurlarsa, Allah haklarını yerine getirmeleri istenecekti. Hidayet, doğru yol ve onda yürümek demektir.

Rasulullah vefat etmişti. Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8 Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

Zâtusselâsil, Cüzamların toprağında bir suyun adıydı. İçimi güzel olduğu için bu adı almıştı. Bir başka görüşe göre orada, kum tepeleri zincirlemesine uzanıp giderdi ve oraya “Zincirli Yer” anlamında Zâtusselâsil denirdi. Burası Beliy, Uzre ve Beni Kaynların yurtları olup Medine’ye on günlük (yaklaşık beş yüz km) mesafede, Vadilkura’nın ötesindeydi.

Hız. Peygamber Mustalıkoğulları’na ait Müreysi Kuyusu başına gelince, karargâh kurdu. Ve ansızın onlar üzerine saldırı emri verdi. Artık savaş başlamıştı. Müslümanlar tek koldan hücum ettiler. Saldırı başarılı oldu; İki yüz kadar kadın ve erkek esir alındı, develer ve sığırlar kıskıvrak toplandı. Müslümanlar bir şehit vardı. Onlardan on kişi öldü. Genelde yapıldığı üzere, savaştan sonra ordu Müreysi Kuyusu başında bir kaç gün konaklayacaktı.

“Durum şu ki, inşallah bu rüya gerçektir”

Bu bir müjdeydi. Muhbir-i Sadık böyle buyuruyorsa, o gerçekleşirdi. Bilindiği üzere hicretin beşinci yılında önce hicap, sonra da tesettür (örtünme) ayeti nazil olmuştu. Bu ayetlerle kadınların durumu farklılaşmış, namahremelerle olan sosyal ilişkileri değişmişti.

Hicretin dokuzuncu yılında, ayrıca baş münafık Abdullah b. Übey Zilkade ayında (Şubat 631) öldü. O Hazreç kabilesindendi ve onların seyyidi/büyüğü sayılıyordu. Ama Hicret sonrası İslam’a cephe almıştı. Rasulullah, Abdullah b. Übey’i hastalığında sık sık ziyaret etmiş ve öldüğü gün de kendisini yoklamıştı. Hasta Hz. Peygamber’e; ölürse yıkanişında bulunmasını; gömleğiyle

kefenlenmesini, cenaze namazını kıldırmasını ve günahları için Allah'tan af dilemesini istemişti. Samimi bir Müslüman olan oğlu Abdullah'a da, cenaze namazını Rasulullah'ın kıldırmasını vasiyet etmişti.

Ateş yakmak isteyenlerin içinde Hz. Ömer de vardı. Amr'ın engellemesi askerlerin zoruna gitti. Ebu Bekir durumu Amr'la konuşup, ona ateş yakmaya izin vermesi gerektiğini söyledi. Amr kararında ısrarcıydı:

Onlar da bir daha böyle bir şey yapmamaya söz verdiler. Diğer yandan îlâya sebep olan başka olaylar da kaynaklarda yer alır. Bunları sırayla kısaca analım:

“Onları boşarsan, Allah sizinledir. Allah'ın melekleri Cebrail, Mikail, ben, Ebu Bekir ve müminler de sizinledir.”

“Şahadet ederiz (yeminle söyleriz) ki, sen Allah'ın Elçisisin. Vallahi söylediklerimizi yanımızdakilerden başka kimse bilmiyordu, dediklerimiz sana Allah tarafından haber verilmiş olmalı.”

Hız. Ayşe'ye göre bu sına ve tahkikat, sûrenin on ikinci ayetine göre yapıliyordu. Bu da; Allah'a şirk koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, zina çocuğunu kocaya nispet etmemek ve marufa/iyiliklere karşı gelmemek şartlarını içine aliyordu. Bu sına ve tahkikatın önemli hikmetleri vardı. Gelen kadınlar, casusluk, münafıklık ve bazı ahlâksızlıkları gerçekleştirmek ve bir aşk ilişkisinden dolayı buraya gelebilirlerdi. Böyle bir imtihandan sonra, müşrik kocalarına mehirleri verilerek Medine'de kalmalarına müsaade ediliyordu. Çünkü din hicreti, Allah ve Resulü'ne yapılan hicretti.

“Biz Uhud'a geldiğimizde ‘eğer onlar kalelerinde otururlarsa, oraları birer sığınak halinde olduğundan, onları yenmeğe yol bulamayız, bir müddet oturur, sonra döner gideriz, Eğer kalelerinden çıkıp yanımıza gelirlirse, onları yeneriz.”

Çünkü onlar, uğurlamada Resul-i Ekrem'in söylediklerini duymuşlardı. Komutanları Ebu Ubeyde'ydi, kendilerine namazı onun kıldırması gerekiyordu. Aslında Amr'ın askerleri içinde Muhacirlerin büyüklerinden Amir b. Rabia, Suheyb b. Sinan, Said b. Zeyd, Sa'd b. Ebu Vakkas gibi büyükler ve Ensar'dan; Üseyyid b. Hudayr, Abbad b.

Bişr, Sa'd b. Übade, Seleme b. Seleme gibileri de vardı. Öte yandan, Ebu Ubeyde askerleri içinde Hz. Ebu Bekir ve Ömer de bulunuyordu.

Bu sözlere Muğire'nin canı sıkıldı. O, miladi 600 yılında Taif'te doğmuş, hicretin beşinci yılında Müslüman olmuştu. Şu an Taif'i kuşatan askerler içindeydi ama Müzeynelinin sözü canını sıkıyordu.

Haz. Hafsa'nın evliliğinde bazı noktalar dikkat çekmektedir: 1) Hz. Hafsa o devrin okuma yazma bilen hanımlarından biriydi. Akrabalarından Şifa Hatun Mekke'de kendine okuma ve yazma öğretmişti. Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları hakkında bize, önemli miktarda sahih hadisin ulaşmasına vesile olmuştu. Ondan gelip kitaplara geçen hadislerden dördü müttefakun aleyhtir. Sadece altmış hadisi Müslim'in *Sahih*'inde bulunur. Ellisi de diğer kitaplarda yer alır. Onun en iyi hizmeti olarak bunu görmek gerekir.

"Evet."

"Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa'ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim 'Muhammed öldü' derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!"

Haz. Ali yaklaştı ve önüne oturdu. Şâfi-i Hakiki'nin Resulü, ağrıyan gözlerine ağzıyla *"püf"* diye püskürdü ve dua etti. Çok geçmeden gözlerin ağrısı geçmişti. Sonra ona dua etti:

Haz. Peygamber sahabeleriyle Mekke'ye 17 km uzaklıkta ve Mekke'nin kuzey batısında olan Hudeybiye'deydi. Burası Kızıldeniz kıyısındaki Cidde limanına da 15 km uzaklıktaydı ve stratejik, yüksek bir geçitti.

"Sen kendi arkadaşlarının, o kendi arkadaşlarının komutanıdır!"

Haz. Ayşe nasıl unutulmuştu? Olay şöyle gelişmişti: Ordu hareket edeceği sırada, hevdecini (Hz. Ayşe'nin deve sırtına monte edilmiş kapalı mekânı) deveye yükleyen askerler, içinde Hz. Ayşe var sanmışlar ve boş hevdeci deveye yüklemişlerdi. Hz. Ayşe'nin hatıralarına göre, o zaman kadınlar ancak sabahları bir şeyler yiyebiliyorlardı ve kilolu değildiler. Hevdeci deveye yükleyen görevliler, onun hevdeçte olup olmadığını fark edememişlerdi. Hz. Ayşe genç ve kilosuzdu. Askerler hevdeç perdesini açıp içine bakmayı da düşünmediler ve bu yakışık almazdı. Hevdeç bir bakıma hicap emrini yerine getiren ev gibiydi.

Rahmet Peygamberi, şefkatli ve merhametliydi. Bu konuda Hz. Nuh'a benzettiği Ömer'in görüşünü benimsemedi. Esirlerden dörder bin dirhem fidye alınıp salınmalarını emretti. Fidyesi üç bin, iki bin ve bin dirheme indirilen şahıslar da oldu. Ama sonradan inen ayetler, Hz. Ömer'in görüşünü desteklemişti.

Bu sözüyle onun adını değiştirdiğini belirtmek istiyordu. Ayın, sin ve ye ile yazılan Asiye, hüznü, kederli kadın anlamına geldiği gibi, sütun ve direk anlamına da geliyordu. Herhalde evin direği manasıyla kadınlara bu ad verilmekteydi. Ayrıca Asiye, Firavun'un mümin olan ve Hz. Musa'yı evinde yetiştiren eşinin de adıydı. Kelimenin kökünde, sertlik, güçlülük, şiddet ve gençlik anlamları da vardı.

1) Önce, bu haber uydurmaydı ve bir ifkti. İfk, gerçekten yalana ve batıla döndürülen her sözün adıdır. Yani ifk ne konuda olursa olsun yalanı, gerçek olmayanı anlatır. Namusla ilgili olan bu haber de “*yalan haberdi,*” mesnedi, dayanağı, şahidi ve delili yoktu. Hem ayetlere göre, bu habere Müslümanlardan çok kimse kulak asmamıştı. Fakat kulak asanlar da vardı. Bunlar Allah Resulü'nün şairi Hassan b. Sabit, Mıstah b. Üsase ve Zeynep bint-i Cahş'ın kız kardeşi Hamne'ydi. Rivayetlere göre Hamne, Zeyneb'in ortağı Ayşe'yi gözden düşürmek için bu işe bulaşmıştı.

Mekke fethinin ilk günü öğle vakti gelince, Rasulullah Bilal-i Habeşi'ye Kâbe üzerine çıkarak ezan okumasını emretti. Kâbe, on beş (veya on sekiz) metre yüksekliğinde küp şeklinde ve üstü örtülü taş bir bina idi. Bilal Medine'de Mescid-i Nebi yanında bir dam üzerinde; yüksekte ezan okuyordu. Artık iman ve İslam'ın mesajları Mekke'de de ilan edilmeliydi. İleride tüm İslam fetihlerinden sonra fethedilen şehirlerde ve yerleşim yerlerinde ilk yapılan şeylerden biri önce putları kırmak ve ardından ezan okumak olacaktı. Çünkü ezan İslam'ın bayrağı, özgürlüğü ve sesli simgesi demektir. Onun olduğu yer “*Dâr-ı İslam = İslam Yurdu*” sayılıyordu.

. İbn-i Mace, II, 853-854, nr. 2553.

Hız. Ebu Bekir, ölümünden önceki günlerde hastalanınca, namazda imamlıkla Hız. Ömer'i görevlendirmiş ve ölmeden az önce Hız. Osman'a, Hız. Ömer'in halife olmasını emreden bir ahitname yazdırmıştı.

- . Buhari, VIII, 15; İbn-i Mace, II, 868, nr. 6203.
- . İbn-i Mace, II, 854, nr. 2554; Diyarbekri, II, 139. Ayrıca zina ile ilgili ayet ve açıklamaları için bkz. *Nur*, 24/2; Sâbuni, II, 326; *Nisa*, 4/25; Yazır, II, 1332
- . Debbağöğlü-Kara, s. 710-711.
- . Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 59-68.
- . *Tevbe*, 9/84.

Namazlarını huşu ile duya duya kılarlar, namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlardı. Onları; taze, besleyici manevi gıdalar gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerlerdi. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki *“ilahî bir sofrâ”* gibiydi. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirdi. Ayrıca böylesi bir ibadet usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları *“fahşâ ve münkerden”* de men ediyordu, yüzde, izini, eserini, varlığını gösteriyordu. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de, rükû ve secde alâmeti açıkça belirlemekteydi.

- . Vakidi, III, 1058; İbn-i Hişam, IV, 211; Buhari, V, 206-207.
- . Recim ve zina maddeleri için bkz. Debbağöğlü-Kara, s. 526; 710-711.
- . İbn-i Mace, II, 854. nr. 2555; Diyarbekri, II, 130
- . Berki-Keskioğlü, s. 406.

“Çünkü gerçekten biliyorum ki, Müslüman olan Rasulullah’a Hattab’ın Müslüman olmasından daha sevimlidir.”

“Vallahi, kocası yanında güzel bir kadın olsun, kumaları olsun, kocası onu sevsin de onlar aleyhinde sözü çoğaltmasınlar ve halk da aleyhine konuşmasın, bu az görülen şeydir ve ben böylesini bilmiyorum.”

“Ashabımdan biri Amiroğulları’ndan olan, yanlarında amannamem bulunan iki kişiyi yanlışlıkla öldürmüş, diyetlerine yardımınızı istemeye geldim.”

7) O, hanımlarını boşarsa, Allah ona bekâr veya dul kadınlardan, özellikleri ayette sayılan başka eşler de verebilecekti. Bu ayet, Hz.

Peygamber'in (a.s.m.) îlâ olayı sebebiyle hanımlarını boşamadığının da deliliydi.

. İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.

. Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371'den).

. Age., II, 870, nr. 1324.

. Hz. Peygamberin ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.

. Diyarbekri, II, 147; Lings, s. 544; Köksal, X, 75.

. Ahmed b. Hanbel, I, 23; Buhari, I, 18; İbn-i Mace, I, 24-25; Müslim, I, 38; Nevevi, s. 76-77, nr. 60; Köksal, X, 72-77; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 156-159.

. Diyarbekri, II, 166.

. İbn-i Sa'd, II, 312.

. "Yâ Muhammedu, ahbir 'anil-îman". Ayrıca bkz. Diyarbekri, II, 147.

. Bazı kaynaklar buna cünüplükten dolayı yıkanmayı da eklemişlerdir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 58.

"Artık içkiyle kumardan vazgeçtik ya Rabbi!"

. İbn-i Hişam, IV, 340; Hasan İbrahim Hasan, I, 268; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 149.

. Köksal, I, 217.

. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 139.

. İbn-i Hişam, IV, 335.

. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı, bkz. İbnu'l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.

. Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.

"İslam; Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah elçisi olduğuna şahadet etmen, namazı güzelce kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman, yoluna gücün yeterse (gidebilersen) Beyt'i haccetmendir."

. Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 122; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 147; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 121; Heyet *Sahabiler Ans.*, s. 347.

. Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbekri, II, 166; Lings, s. 558.

. Buhari, IV, 194; İbn-i Sa'd, II, 266; Diyarbekri, II, 166.

. *Âl-i İmran*, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.

(Ömer'in ömründen daha hayırlı olan) bir gününe gelince; (Onun hilafetinde) bütün Araplar irtidat etmişti. Ben; 'Rasulullah'ın halifesi, bu insanlara yumuşak davran. Onlara rıfkla muamele et' dedim. O bunun üzerine (beni kastederek) şöyle dedi: 'Cebbârun fi'l- câhiliyye, havvârun fi'l- İslâm = Cahiliyede cebbar (baskıcı, tahakküm edici), İslam'da havvâr' dedi (ve ekledi): 'Onlarla, uydurma bir şiirle veya iftira (yalan) bir sözle mi dostluk kuracağım?'

Bu ayetler, Mekke'ye dönenlere ve hicret edemeyenlere ümit veriyor ve tövbe yolunu açıyordu. Allah, ne kadar büyük olursa olsun günahları bağışlayabilecekti. Önemli olan ölüm ansızın gelmeden Allah'a inabe/yönelmek ve dönmekti.

"Onların kalelerine varıncaya kadar vakarla ilerle. Sonra onları İslam'a davet et. Müslüman olurlarsa, Allah haklarından olup yapmaya mükellef oldukları şeyleri onlara bildir. Vallahi sayende Allah'ın bir kişiye hidayet vermesi, senin için birçok kızıl deveye/koyuna sahip olmandan (onları Allah yolunda vermenden) hayırlıdır."

Daha sonra ellerine, hakları ve sorumluluklarıyla ilgili bir yazı verildi. Lât putu da en kısa sürede yıkılacaktı. Hz. Peygamber Lât'ın kırılıp parçalanması, üzerindeki beytin/evin yıkılması için Ebu Süfyan b. Harb'le, Muğire b. Şube'yi görevlendirdi.

. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 261.

. Age., s. 261.

. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 176-177.

"Size bu seferinizde dedim mi? Yine diyorum: 'Muhakkak ona gireceksiniz ve ben başlarınızı Mekke içinde tıraş ettireceğim'."

. Fayda, *"Ebu Bekir"*, X, 105; Hitti, I, 213; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 205-207.

. İbnu'l-Esir, II, 12; Diyarbekri, II, 336; Corci Zeydan, I, 96; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 222-223.

. Hitti, I, 214-215; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 233.

"Her Peygamberin bir havarisi (yardımcısı) vardır. Benim havarim de Zübeyir'dir."

Bu güzel ve nükteli cevap Resul-i Ekrem'i tebessüm ettirmişti.

"Allah bana biat yapılmasını emretti."

Hız. Peygamberin seriri Emeviler devrinde satışa çıkarılmış, onu Hız. Muviye'nin azatlılarından Abdullah b. İşhak dört bin dirheme satın almıştı.

“Suheybun sâbiku'r Rumî = Suheyb İşlam'da Rumların (Romalıların) öncüsüdür.”

“Sübhanallah! Acaba aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?”

. O zamanlar gömlekler boyundan diz altına kadar uzanıyordu.

. Buhari, II, 76; Vakidi, III, 1058; Müslim, IV, 1365; İbn-i Hişam, IV, 210; Geniş bilgi için bkz. Koçyiğit “Abdullah b. Übey b. Selul”, *DİA*, I, 139-140.

. İbn-i Mâce, I, 57; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Vakidi, III, 991; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 13.

. Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Tirmizi, Menakıb, 19; Vakidi, III, 991; Köksal, IX, 160 vd.

. Konu için bkz. Buhari, IV, 246; Ahmed b. Hanbel, III, 319; İbn-i Mace, I, 400, nr. 1534-1538; Diyarbekri, II, 139; Köksal, IX, 118-119; Berki-Keskioğlu, s. 406.

. Vakidi, III, 1037; Diyarbekri, II, 140; Köksal, IX, 420.

. İbn-i Hişam, IV, 197; Köksal, IX, 315.

. Köksal, IX, 324-326; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 457; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *ağrı-Medine*, s. 564 vd.

. Vakidi, III, 991.

. Vakidi, III, 991; Hamidullah, I, 365, nr. 561.

“Onlardan ölen biri üzerine asla namaz kılma ve onun kabri üzerinde ayakta durma! Çünkü gerçekten onlar Allah ve Resulü'nü inkâr ettiler ve fasıklar olarak öldüler.”

“Ya Muhammed, bana imandan haber ver.”

. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, “Bayram”, *DİA*, X, 258.

. Vakidi, II, 611-612; İbn-i Hişam, III, 366; Buhari, III, 181-182; İbn-i Kesir, IV, 169; Diyarbekri, II, 21; Muhammed Rıza, s. 324; Köksal, VI, 200-203; Hasan İbrahim Hasan, I, 128 vd. Sarıçam, s. 196-203; Hamidullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, XVIII, 297-299.

Bu açıklama Hız. Ömer'i çok sevindirmiş olmalıydı. Rasulullah kızı Hafsa'yı kendi için düşünüyordu. Hız. Ömer Hız. Peygambere damat olamadı ise de kızını ona verecek ve Rasulullah onun damadı

olacaktı. Bu durum hem Hz. Ömer için, hem de genç yaşta dul kalan kızı için önemliydi. Çok geçmeden bu evlilik gerçekleşti.

. İbn-i Kesir, IV, 170.

“Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki, o Allah’ı ve Resulü’nü sever; Allah ve Resulü de onu sever. Yüce Allah fethi onun eliyle gerçekleştirecektir. Kardeşini öldüreni de öldürmeye muvaffak olacaktır.”

“Onun kılıcı alıp onunla babasına vurmasını istemiştım. Fakat bu adam (Ebu Cendel) babasını öldürmek istemedi. Böylece hüküm geçerli oldu.”

. İbn-i Hişam, III, 367-368; İbn-i Kesir, IV, 170.

. Vakidi, II, 617; Ahmed b. Hanbel, I, 31; Buhari, VI, 4-44; İbn-i Kesir, IV, 178; Köksal, VI, 22-223.

. *Fetih*, 48/10; Vakidi, II, 621.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 284-285.

. Hamidullah, I, 279, nr. 422.

. İbn-i Hişam, III, 365-366; Vakidi, II, 606; İbn-i Kesir, IV, 169.

. Ahmed b. Hanbel, III, 430; Buhari, V, 45; Vakidi, II, 609; Diyarbekri, II, 22-23; Muhammed Rıza, s. 325.

. *Fetih*, 48/18-19.

. Yazır, VI, 4425.

. Muhammed Rıza, s. 325.

. Ahmed b. Hanbel, III, 350.

. Kendi dilinden hatıraları için bkz. Vakidi, II, 630; Köksal, VI, 258-259.

. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, s. 105 vd.

. *Fetih*, 48/29.

. Yazır, VI, 4440.

. *Ankebut*, 29/45.

. Vakidi, II, 630; İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 740 vd. Muhammed Hudari, s. 180; Suruç, II, 340 vd.

. *Mümteherine*, 60/10; İbn-i Hişam, III, 376; Vakidi, II, 632; Diyarbekri, II, 23-24; Muhammed Hudari, s. 180-181; Mutlu-Döğen, II. 740 vd.

. *Nisa*, 4/34.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 303-307.

. Mümteherine, imtihana çekilen kadın manasınadır. Adı geçen sûrenin adıdır. Kurân-ı Kerim'in altmışıncı sûresinin ilk üç âyeti, Hatı b. Beltaa'nın Mekke Fetih hazırlıklarını şarkıcı bir kadınla, Mekke'de kalan evlat ve ailesine durumu haber vermek niyetiyle onlara bildirmek için bir mektup göndermesi ile ilgilidir. Allah bu hadise üzerine iman edenlere *"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin,.. "* buyurur. Allah'tan gelen gerçeği inkâr edenlere, Rablerine inandıklarından dolayı Hz. Peygamber'i ve ashabını yurtlarından çıkaranlara, Allah yolunda, savaşmak ve rızasını kazanmak için yurdundan çıkanlara meveddet iletmenin yakışmayacağı beyan edilir. Kıyamet günü yakınlar ve çocuklar fayda vermeyecektir. Hz. İbrahim de kâfir babasından ve müşriklerden beri olduğunu açıklayarak bu konuda güzel bir numune olmuştur. Fakat Allah müminlerle din uğrunda savaşmayan, onları yurtların çıkarmayanlara iyilik yapmayı, onlara adil davranmayı da yasaklamaz. Bkz. *Mümteherine*, 60/1-8.

. Bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, IV, 180-18; Suruç, II, 194 vd.

Anlaşıyor ki, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hanımlarına baskıcı olmayan nazik ve yumuşak tutumu, hanımların onu üzmesine sebep olmuş, bu konuda denge biraz Rasulullah (a.s.m.) aleyhine bozulmuştu. Hz. Ömer ve bazı sahabeler de, hanımlarının tavır ve davranışlarını, Hz. Peygamber'e eza/incitme olarak değerlendiriyorlardı. Diğer yandan olaya karışanlardan Hz. Hafsa pişmanlıktan ağlıyordu.

Haber üzerine Rasulullah hicretin sekizinci yılı başında (31 Mayıs 629) Müslüman olan Amr b. As'ı yanına çağırttı. Tertiplenecek seferde onu komutan atadı. Onun komutanlıktaki başarısı ve zekâsını iyi biliyordu. Ayrıca Amr'ın ninesi (babaannesi) Beliy kabilesindendi. Hem Amr'ın ganimete ihtiyacı vardı. Amr b. As dört aydır Medine'deydi.

. Yeğîn, s. 70.

Bir an önce Mekke'den uzaklaşmaları gerekiyordu. İki tutuklu Müslüman'ı, binip geldiği yük devesine bindirdi. Ertesi gün durumu fark eden Mekke yönetimi, etrafa adamlar saldırdı ama kaçırılan tutukluları bulamadılar.

“Ben, iki tercih arasındayım (ve tercihimı yaptım). Yüce Allah şöyle buyurdu: ‘Onlara ister mağfiret dile, ister dileme. Kendilerine yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla mağfiret etmeyecektir.’”

. İbn-i Sa’d, VII, 230; Yazır, VII, 4910; Köksal, VI, 260.

. İbn-i Hişam, III, 377.

. Vakidi, II, 629 vd. Diyarbekri, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 181, Köksal, VI, 261.

. Vakidi, I, 5; II, 562, 722; Halebî, III, 191; İbn-i Kesir, IV, 219; Diyarbekri, II, 60; Köksal, VII, 307-308; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 397.

. İbn-i Hişam, III, 386; İbn-i Kesir, IV, 186.

. Vakidi, II, 645; Diyarbekri, II, 46.

. Köksal, VII, 162.

. Buhari, IV, 207; Vakidi, II, 653; İbn-i Sa’d, II, 111; Muhammed Rıza, s. 349.

. Luis Ma’lûf, s. 506.

Halid b. Velid ve atlıları Ğamim’de kendilerini beklediği için yol değiştirildi ve farklı bir yönden Ğamim’e ulaşıldı. Burada durum değerlendirildi. Sahabeler, gerekirse vuruşabileceklerini söyleyince Hz. Peygamber emir verdi:

. Bkz. Köksal, VII, 118.

O gün orada yarısı Ensar olmak üzere, tam doksan erkek toplanmıştı. Mizaç, karakter ve hissiyatça birbirine uygun bir Muhacirle bir Ensar kardeş olmuştu. Mesela Hz. Ebu Bekirle Hazreçli Harice b. Zeyd, Hz. Ömer’le Utban b. Malik, Selman-ı Farisi ile karakteri kendisine uyan Ebudderda, Ammar b. Yasirle Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyrle Ebu Eyyub el-Ensari kardeş olmuştu. Hz. Hamza, Resul-i Ekrem’in azatlısı Zeyd’le kardeş oldu. Ebu Ubeyde ile Sa’d b. Muaz, Abdurrahman b. Avfla Sa’d b. Rebi kardeş oldular. Kardeşlik listesi uzayıp gidiyordu. Böylece meşrep, meslek ve karakter farklılığı içinde birlik teşkil ediliyordu. İnsanları aynı meşrebe, karaktere sokmak, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün değildi. Öyleyse farklılıklarla beraberlik çareleri aranmalıydı. Ashab-ı Kiram, tatları ve renkleri farklı, fakat aynı Şems-i Hidayet’ten ve Sirâc-i Münir’den feyiz alan meyveler gibiydi. Fetih Sûresi’nin sonunda geçtiği gibi, onların bahçıvanı ve onları İslam’la aşıl原因an da Muallim-i Ekber Resul-i Ekrem’di.

. Buhari, IV, 207; Ahmed b. Hanbel, V, 353-354; Diyarbekri, II, 48.
. Bkz. Buhari, IV, 207; Diyarbekri, II, 48-49; Muhammed Rıza, , 349; Köksal, VII, 163 vd. Muhammed Hudari, s. 192.

. Buhari, VI, 77; Diyarbekri, II, 49.
Hz. Ömer bir gün Allah Resulü'nün hanımı, kızı Hafsa'ya uğramıştı. O sırada yanında bir kadın gördü. Kadın örtülü olduğu için onu tanımamıştı. Çünkü tesettürde asıl olan, örtünenin ziynetlerini gizlemesi ve başkaları tarafından tanınmayı engellemesidir. Kızına dönerek sordu:

. Ahmed b. Hanbel, 1, 99; Diyarbekri, II, 49; Köksal, VII, 165; Muhammed Rıza, s, 349; Muhammed Hudari, s. 192; Suruç, II, 303.

“Muhammed ancak bir resuldür, ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse; asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir.”

Yalancı Peygamber Müseylimetü'l- Kezzab'la olan savaşta 70 hafız (kurrâ) şehit olunca, Hz. Ömer Kur'ân'ın yazılarak muhafaza edilmesi fikrini ortaya attı. Halifeye bir komisyonun bunu yapması gerektiğini teklif ve tavsiye edince; hicretin 12. yılında Zeyd b. Sabit bu önemli vazife ile görevlendirildi; Kur'ân ayetleri bir araya toplanıp (cem'u'l-Kur'ân) bir Mushaf haline getirildi.

. İbn-i Hişam, III, 324; Buhari, V, 55-56; Köksal, V, 63.

. Vakidi, II, 426.

. İbn-i Hişam, III, 341-343; Buhari, V, 55-56; İbn-i Kesir, IV, 161-163; Köksal, V, 63-64.

. Ahmed b. Hanbel, I, 53; Köksal, IV, 107; Suruç, II, 176; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 147-150.

. Vakidi, I, 404-407; İbn-i Hişam, III, 233-235; Diyarbekri, I, 470-471; Muhammed Rıza, s. 276-277.

Mekkeli genç hanım, Ukbe b. Muayt'ın kızıydı. Ukbe, annesi Erva bint-i Kureyz'den dolayı Hz. Osman'la ana bir kardeşti. Bu genç kadın hicret öncesi Müslüman olmuş, hicret etmek istemiş, ama İslam muhalifi babası tarafından engellenmişti. Ümmü Seleme onu odasında bir kaç gün misafir etti. Kaderin cilveleri... Peygamberliğin

üçüncü yılında Ukbe, Allah Resulü'nün boynuna deve işkembesi koymuştu ve o denli Müslümanlığa düşmandı. Kızı Müslüman olmuş ve şu sırada babasından kaçarak müminlerin manevî atası Hz. Peygambere ve Medine'ye sığınmıştı. Son günler Mekke'de, sık sık Tenim'deki evlerine gidiyordu. İşte yine oraya gider gibi yapıp Medine yoluna düşmüştü. Yolu bilmiyordu. Yolda, Huzaalılardan biriyle karşılaşmış, onun kendisine verdiği bir deve ile Medine'ye gelmişti.

. Bkz. İbn-i Kesir, IV, 157-158; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 181-191.

. İbn-i Kesir, IV, 158; Köksal, V, 46.

. *Nisa*, 4/43.

. Ahmed b. Hanbel, I, 53; Köksal, IV, 106-107; Muhammed Rıza, s. 270.

. *Maide*, 5/90-91.

“Mutlaka o uydurma haberi/ıfki getirenler, içinizden mahdut bir usba/küçük bir gruptur. Bu durumu kendiniz için bir kötülük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de ‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”

. *Yusuf*, 12/18.

. İbn-i Hişam, III, 347; Buhari, V, 59, VI, II; Diyarbekri, I, 377.

. İbn-i Hişam, III, 344; Buhari, V, 57; Köksal, V, 65-66.

. Diyarbekri, I, 476; Köksal, V, 69.

. İbn-i Kesir, IV, 162.

. Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192-201.

. İbn-i Hişam, III, 341-343; Buhari, V, 55-56; Diyarbekri, I, 475-476; Muhammed Rıza, 279, 281; Köksal, V, 63-64.

. *Maide*, 5/6; Vakidi, II, 419, 427.

. Debbağoglu-Kara, s. 641.

. İbn-i Hişam, III, 344.

. Usba: sayıları on kişiden kırk kişiye kadar yükselebilen topluluktur.

. Vakidi, II, 579; Diyarbekri, II, 16; Köksal, VI, 138

Amr'ın ateşi engellemesi, azlıklarının düşman tarafından anlaşılması ve düşmana cesaret vermemek içindi. Nitekim düşman Müslümanların gücünü bilemediği için kısa süren ok atışması sonrası karşılarında tutunamadı. Savaşanlar mağlup edildi ve birçok ganimet alındı.

. Buhari, V, 60; Köksal, V, 76.

. Buhari, V, 49; Ahmed b. Hanbel, III, 314; Köksal, V, 234.

. Vakidi, II, 572; İbn-i Hişam, III, 355; Diyarbekri, II, 16; Muhammed Rıza, s. 314; Muhammed Hudari, s.175.

. Hac Hicretin dokuzuncu yılında farz kılındığı için Müslümanları için hâl hac söz konusu değildi.

. Nur, 24/11-14.

. Nur, 24/16, 19-20; İbn-i Hişam, III, 348; İbn-i Kesir, IV, 163; Köksal, V, 83.

. Rağıb, s. 19.

. Debbağoglu-Kara, s. 186; haddi uygulamanın şartları için bkz. Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, III, 254.

. Vakidi, II, 580; Köksal, VI, 441-442.

. İbn-i Hişam, III, 358; Suruç, II, 304; Köksal, VI, 148.

Müşrik esirlerden Ma'bed b. Vehb de Medine dönüşünde Hz. Ömer'e "*Ömer, siz galip geldiğinize mi kanisiniz, Hayır, Allât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki...*" deyince Hz. Ömer tarafından öldürüldü. Zaten Hz. Ömer başından beri esirlerin öldürülmesi taraftarıydı.

. Vakidi, II, 603.

. Vakidi, II, 604; Köksal, VI, 182.

. Vakidi, II, 603; Köksal, VI, 183.

. Vakidi, II, 601-602; İbn-i Hişam, III, 364; Diyarbekri, II, 30; Köksal VI, 180-184.

. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, "Bayram", *DİA*, X, 258.

. Vakidi, II, 599; İbn-i Hişam, III, 363; Köksal, VI, 170; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 275 vd.

. Vakidi, II, 600; Köksal, VI, 175.

. Vakidi, II, 600; İbn-i Hişam, III, 363; Diyarbekri, II, 30; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336-340; Köksal VI, 175.

Hız. Ömer biat sırasında Rasulullah'ın elini alttan tutup destekliyordu. Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.

“Yürüyün öyleyse! Size müjdeliyorum ki, Allah iki taifeden /gruptan birini bana vaat etti. Vallahi Kureyş'in tek tek düşüp uzanacağı yerleri şimdiden görür gibiyim.”

Rasulullah (a.s.m.) maneviyatın mimarı, İslamiyet'in müessisiydi. Namaz maneviyatı diri tutacaktı, o kalplerin gıdası, ruhların âb-ı hayatı, insandaki rabbani latifenin hava ve nesimi demektir. O dinin ana direği olan namazın, cemaatle eda edileceği Kuba mescidinin de ustası ve mimarı oluyordu. Çizgi Kudüs istikametindeki kibleyi gösteriyordu.

“Mutlaka onun arkadaşları (zihniyetçe benzerleri) vardır; sizden biriniz onların namazları yanında namazınızı, oruçları yanında orucunuzu hakir (değersiz) görürsünüz. Onlar Kur'ân'ı okurlar, fakat o köprücük kemiklerinden aşağı gitmez. Onlar dinden, okun yaydan çıktığı gibi çıkarlar: Atan okun teleğine bakar bir şey (iz) görmez, demirine bakar bir şey (iz) görmez, demirin girdiği uca bakar bir şey görmez. Oysa o karnı ve kanı (delip) geçti. Bunlar, Müslümanların bölünmesi üzerine ortaya çıkarlar. Onları görürsün ki, içlerinde esmer bir adam bulunur, ellerinin biri kadının memesi (göğsü) gibidir veya hareketli bir et parçası gibidir.”

“Yazık sana! Benim yanımda adalet yoksa kimin yanında vardır?”

“İbrahim'in sureti/freski hariç, onun içindeki bütün suretleri yok ediniz.”

“Allah, yaratamayacakları şeylerin suretlerini çizen topluluğu kahretsin!”

“Vallahi Ebu Bekir'in bir gecesi ve bir günü Ömer'den (onun tüm hayatından) hayırlıdır. (Gecesine gelince) Rasulullah bir gece (hicret gecesi) kaçarak Mekke'den çıktı. Ebu Bekir onu takip etti ve onu koruma düşüncesiyle bazen önünde bazen arkasında yürüyordu. Peygamber Efendimiz o gece ayakları şişip parçalanıncaya kadar yürüdü. Ebu Bekir onun iki ayağını görünce, onu mağara kapısı

önüne getirinceye kadar sırtına aldı. Mağarada içinde yılanlar (haşereler) olan delikler vardı. Ebu Bekir oralardan bir şey (zararlı haşere akrep, yılan vb.) çıkıp Resul-i Ekrem'e acı vermesinden ve ayağını ısırmasından korktu; gözlerinden yaş akıyordu. Rasulullah da (bunlardan dolayı); 'Lâ tahzen, innallâhe me'ana = üzülme, gerçekten, Allah bizimle beraberdir' diyordu.

. Hadler Allah hakları içinde yer alır. Had Allah hakkı olarak suçlunun cezalandırılmasıdır: Hırsızlık, yol kesme, zina, şarap içmeap içme, kazf ve irtidat suçlarının cezaları had cezalarıdır. Bkz. Yavuz, 369-371; Bilmen, *İstilâhât-ı Fıkhiyye*, I, 233; III, 14, 254, 326.

. İbn-i Hişam, III, 386-387.

"O Cebrail'dir, size dininizi öğretmek için gelmişti."

. Kur'ân-ı Kerimde "sebaka" kelimesiyle zikredilen hayırda yarıştan söz edilmektedir.

. Buhâri, III, 53-54, V, 80; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 358 vd.

. Kılıç kuşatma, Osmanlılarda bir adet haline gelmiş, padişahlar, âlimlerden, seyyidlerden kılıç kuşanmışlar, harbe giderken padişahlara âlimlerin kılıç kuşattığı da olmuştur. Bkz. Pakalın, kılıç kuşatma/taklid-i seyf mad.

. İbn-i Kesir, IV, 186-187.

. Buhari, IV, 207, V, 77; İbn-i Hişam, III, 386; Diyarbekri, II, 49; Muhammed Rıza, s, 349.

Emeviler Hz. Osman'ın amcaoğullarıydılar. Tehlikeli bir durumda kabile asabiyetiyle onu korurlar, ölümüne meydan vermeyebilirlerdi. Bu teklif üzerine Hz. Osman Mekke'ye elçi gönderildiyse de bu da bir çözüm olmadı.

. *"Zâlike ednâ en yu'rafne felâ yû'zeyne"* bkz. *Ahzab*, 33/59; örtünme ve Teberrüc âyeti için bkz. Mehmet Vehbi, *Ahkâm-ı Kur'âniye*, İstanbul 1971, s. 172 vd.

. Buhari, V, 80; İbn-i Sa'd, , IV, 34; Suruç, II, 401.

. Hadisin devamı: "...Velehû veli ashâbihî hicretün Vâhidetün, Veleküm entüm ehles-sefîneti hicretânı." Buhari, V, 80.

"Sizin iki hicretiniz var, hem Necaşi ülkesine hicret ettiniz, hem yurduma hicret ettiniz."

Hicretin beşinci yılında bir başka önemli olay yaşandı: Beni Mustalık Gazası'ndan dönülürken (Ocak 627) ordu Medine'ye yakın

bir yerde konakladı. Geceleyin tekrar hareket edilecekti. O sırada Hz. Ayşe tuvalet ihtiyacı için bineği yanından ve yerinden ayrıldı. Geri gelince, Yemen göz boncuğundan dizilmiş düğün hatırası gerdanlığını göğsünde bulamadı. Gerdanlığı annesi armağan etmişti. Aramak için tekrar tuvalet ihtiyacını giderdiği yere döndü. Bir zaman sonra gerdanlığı buldu, ama çok oyalanmış ve ordu yerinden ayrılmıştı. Düşündü, en iyisi burada beklemektir. Oturdu ve çarşafına büründü. Sonradan hatıralarında bu durumu anlatırken, *“çarşafıma bürünüp yanım üzerine uzandım”* diyecekti. O *“hevdeçte beni bulamayınca aramak için yanıma gelirler”* diye düşünüyordu. Derken uyuyakaldı.

O acısını ve kardeşinin şehit olduğunu Rasulullah’a haber veriyordu. Mevsim sıcaktı. Sıcaktan bunalan Mahmut, Naim kalesi duvarı dibinde gölgelenirken yukardan başına bir el değirmeni taşı bırakılmış ve şehit olmuştu. İlk gün oklarla yaralanıp iki üç gün sonra vefat eden Seleme b. Ekva’nın şair kardeşi Amir b. Ekva ile yakındaki mağaraya defnedildiler. Allah Resulü Muhammed’e şöyle dedi:

Îlâ, hanımlarını ve Ashab-ı Kiram’ı üzmüş ve telaşlandırmıştı. Hatta Rasulullah’ın hanımlarını boşadığı şayiası bile çıkmıştı. Fakat Hz. Ömer gerçeği kendinden öğrenip hanımlarını boşamadığını mescitte halka bildirdi. Hatta kızı Hafsa’ya ve Ümmü Seleme’ye, Hz. Peygamberi *“üzmemeleri ve karşılık vermemeleri”* konusunda önemli tavsiyelerde bulundu. O bu konuda genel durumu şu sözlerle özetliyordu:

Esirlerin hepsine aynı muamele yapılsın istiyordu. Böylece eşitlik ilkesini yerine getirmiş oluyordu.

Rahmet Peygamberi, şefkatli ve merhametliydi. Bu konuda Hz. Nuh’a benzettiği Ömer’in görüşünü benimsemişti. Esirlerden dörder bin dirhem fidye alınıp salınmalarını emretti. Fidyesi üç bin, iki bin ve bin dirheme indirilen şahıslar da oldu. Ama sonradan inen ayetler, Hz. Ömer’in görüşünü desteklemişti.

Kadının sözünü ettiği Maiz b. Malik de, dört kez zina ettiğini itiraf edince Hz. Peygamber’in emriyle recim edilmiş biriydi. İslam sosyal düzeni aileye dayandığı için, evlenmeyi kolaylaştırmış, zinayı da her türlü yolla engellemişti. Hatta zinaya götüren şehvetli bakma,

tutma ve benzer fiilleri yasakladığı gibi, tahrike sebep olan açık saçıklığı ve zina edebilecek iki kişinin bir arada yalnız kalmasına da izin vermiyordu. Bu açıdan ‘*cahiliye teberrücü*’ de yasaktı. Diğer yandan İslam Hukuku çerçevesinde, kendisi itiraf etmediği takdirde kişinin zina yüzünden recmi neredeyse imkânsızdı. Çünkü bu fiilin (cinsel ilişkinin) dört “*adil şahit*” tarafından açıkça görülmesi ve dördünün de şahitlikte bulunması gerekiyordu. Şahitler dört olmazsa, namus iftiracısı durumuna düşer ve cezalandırılırlardı.

Bu sözüyle onun adını değiştirdiğini belirtmek istiyordu. Ayın, sin ve ye ile yazılan Asiye, hüznü, kederli kadın anlamına geldiği gibi, sütun ve direk anlamına da geliyordu. Herhalde evin direği manasıyla kadınlara bu ad verilmekteydi. Ayrıca Asiye, Firavun’un mümin olan ve Hz. Musa’yı evinde yetiştiren eşinin de adıydı. Kelimenin kökünde, sertlik, güçlülük, şiddet ve gençlik anlamları da vardı.

(Ömer’in ömründen daha hayırlı olan) bir gününe gelince; (Onun hilafetinde) bütün Araplar irtidat etmişti. Ben; ‘Rasulullah’ın halifesi, bu insanlara yumuşak davran. Onlara rıfkla muamele et’ dedim. O bunun üzerine (beni kastederek) şöyle dedi: ‘Cebbârun fi’l- câhiliyye, havvârun fi’l- İslâm = Cahiliyede cebbar (baskıcı, tahakküm edici), İslam’da havvâr’ dedi (ve ekledi): ‘Onlarla, uydurma bir şiirle veya iftira (yalan) bir sözle mi dostluk kuracağım?’

Daha sonra ellerine, hakları ve sorumluluklarıyla ilgili bir yazı verildi. Lât putu da en kısa sürede yıkılacaktı. Hz. Peygamber Lât’ın kırılıp parçalanması, üzerindeki beytin/evin yıkılması için Ebu Süfyan b. Harb’le, Muğire b. Şube’yi görevlendirdi.

Hız. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah’ın en yakını olduğı halde, karakterce daha farklıydı, o büyük bir dağ gibiydi, musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah’ın vefat ettiği gün, (On birinci yıl, 12 Rebiülevvel/8 Haziran 632) öğleden sonra Hız. Ebu Bekir halife seçildi. Onu halife seçiminde Hız. Ömer’in önemli desteğı ve rolü olmuştu.

Gerçekten Rasulullah hayatında kadınlarla tokalaşmamıştır. Bir rivayete göre o, elini bir bez içine koymuş, kadınlar ellerini bez sarılı el üzerine koyarak biat etmişlerdi. Gelenekte biatler kap içine, suya el daldırılarak da yapılmaktaydı. Bir başka rivayete göre Rasulullah

elini bir kaptaki suya daldırmış, bu kap kadınlara verilip onlar da aynı şeyi yapmışlardı.

Çok geçmeden Rasulullah Kasva'yı kaldırdı. Deve Hudeybiye'ye yöneltilince yürüdü. Hudeybiye; Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta, Cidde yolu üzerinde bir yerdi. Dağlar arasında, stratejik ve yüksek bir geçitti.

Hicretin sekizinci veya dokuzuncu yılında Peygamber Mescidi'nde ilk kez minber yapılmıştı. Bu üç basamaklı, portatif bir minberdi. Rasulullah Cuma hutbelerini ve konuşmalarını burada yapıyor ve oturması gerekince en üst basamağa oturuyordu.

İslam hukukuna göre hadler (zina, içki ve benzerlerinin cezaları) bir hadis-i şerife göre günaha kefarete sayılıyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber hırsızlık ve zina gibi suçlardan dolayı cezalandırılan Müslüman'ın günah kefareti ödemiş ve temizlenmiş olacağını belirtmişti. Herhalde Gamidli kadın bu durumu biliyor ve cezasını ahirete bırakmak istemiyordu. Çünkü dünyevi cezalar cehenneme göre daha hafifti. Bu açıdan itirafı, düşüncesine göre onun lehineydi. Bu durum onun güçlü bir imana ve ahiret inancına sahip olduğunu da gösteriyordu.

2) Bu olay ayette geçtiği üzere *“sonucu açısından hayırlı”* olmuştu. Böylece delilsiz dedikoduların, iftira kapsamında olduğu anlaşılmış, bu durumda Müslümanların birbirine *“hüsn-ü zan”* etmeleri gerektiği mesajı alınmıştı. Anlaşılmıştı ki, yalan haberle namus lekelemek büyük bir günahı. Dolayısıyla İslam'da büyük bir insan hakkı ihlali sayılıyordu. Bu durum kadın ve erkek açısından fark etmiyordu. Bu açıdan namus iftirasının cezası da büyüktü. Böyle bir suçlu Allah hakkı olarak cezaya çarptırılacaktı. Bu cezalara had denir. Haddi gerektiren suçlar: hırsızlık, yol kesmek veya eşkıyalık, zina, kazf (iffete iftira) şarap içmek, irtidat ve İslam devletine isyandır. Hadlerde kamu yararını gözetme hikmeti vardır. Kazif haddi cezası seksen sopa olarak uygulanmıştır.

“Allah düşmanı Ebu Süfyan! Seni ahitsiz/antlaşmasız ve akitsiz ele geçirmeye fırsat veren Allah'a şükürler olsun!”

Cahiliyede farklı nikâh türleri vardı. Rasulullah biri hariç bunların hepsini ortadan kaldırmıştı. Artık zina kapsamına giren ve götürülenler yasaktı. O bir başka sözlerinde zinadan elde edilen kazancın da

haram olduğunu açıklamıştı: *“Mehru’l-bağy-i habîsun = Zina parası/kazancı habis/haramdır.” Hür köle kimse zinaya zorlanamaz ve ona giden yollar açık tutulamazdı. Onun zina konusundaki şu sözleri de ilginçti:*

Onlar o gün öğle sonu Mescid-i Nebevi’ye, Rasulullah’ın huzuruna girdiler. Hz. Peygamber’i İslam selamıyla değil de, *“en’ım sabâhan”* veya *“amme sabâhan”* diye selamladılar. Bu tarz, bir cahiliye selamlaşmasıydı ve *“iyi, bereketli sabahlar”* demekti. Hz. Peygamber onları Mescid-i Nebevi içine kurdurduğu üç çadırda misafir etti. Böylece Müslümanlardan etkilenmelerini ve Müslüman olmalarını arzu ediyordu. Onlar namaz kılanları, namazlarda okunan ayetleri, Kur’ân okuyanları dinliyorlar ve Müslümanları gözlemliyorlardı. Günler geçerken bir gün Rasulullah’tan dört istekte bulundular:

“Al bu sancağı, ilerle! Allah sana fetih nasip edinceye kadar çarpış ve arkana dönme!”

Bir ay, yani 29 gün geçtikten sonra, Hz. Peygamber haritada, dokuz numarada görülen meşrebe odasından Hz. Ayşe’nin evine geldi. Ve bu duruma son verdi. Konu hakkında ayetler inmiş ve duruma müdahale etmişti. İlâ olayından sonra Rasulullah’ın kokusundan korunmak ve hanımlarının rızasını kazanmak için bal şerbetini kendine haram kılması konusunda ayetler inmişti. Bu ayetler Tahrim Sûresi’nin başında şöyle yer alıyordu:

Antlaşma imzalanmış ve antlaşma belgesi kaleme alınmıştı. Hz. Ömer Müslümanların aleyhine gördüğü antlaşmayı içine sindiremiyordu. O, antlaşmayı başarısızlık ve bir ricat olarak yorumluyordu. Antlaşma üzerine atıldı, Ebu Bekir’e geldi ve şöyle sordu:

Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hilafeti zamanlarında bu azatlı, Medine yakınındaki Akik’te sürgün olarak yaşadı ve şehre sokulmadı. Akik, Medine’nin birkaç km uzağında, şehrin batısında ağaçlık ve güzel bir vadiydi.

“Namaza kalkınca da bunu okursun.”

“Şimdiye kadarki hayır yarışında hep o beni geçti.”

Hz. Ömer Amr’a *“Nabiğa’nın oğlu”* demekle annesi Nâbiğa b. Selma’yı kastediyordu. Hz. Ömer, Amr b. As gibi yeni bir Müslüman’a komutanlığın bırakılivermesine alınmıştı. Fakat Ebu Ubeyde de ince

düşünceliydi: O Hz. Peygamber'in sözünü esas alarak kendine düşeni yapıyor, ihtilafa sebep olmak istemiyordu.

Artık müminler su bulamadıkları zaman ellerini toprağa ve toprak cinsinden bir şeye vuracaklar, yüzlerini ve dirseklere kadar kollarını mesh edeceklerdi. Teyemmüm abdest yerine geçtiği gibi, icap ederse gusül yerine de geçiyordu. Ordu Hz. Peygamber'in öğrettiği gibi teyemmüm ederek cemaatle sabah namazını kıldı. Teyemmüm ayeti üzerine Hz. Üseyyid *"ey Âl-i Ebu Bekir, bu sizin ilk bereketiniz değil"* diye olanları yorumladı. Ve yola devam edildi.

Ertesi gün, fetihlerin anası sayılan Mekke fethi gerçekleştirilmiş, Kâbe etrafındaki putlar kırılıp, yakılıp ortadan kaldırılmıştı. Hz. Peygamber tavafını yapıp, Safa Tepesi'nde dua ettikten sonra, Osman b. Talha'yı çağırıp ondan Kâbe anahtarlarını aldı. Kâbe'yi açınca orada, hurma ağacından iki güvercin heykeli dikkatini çekti. Onları kendi elleriyle kırdı ve yere attı.

Hem sizler ne zaman geleceğini bilmediğiniz halde, ansızın başınıza azap gelmeden, Rabbinizden size indirilen En Güzel'e (Kur'ân'a) uyunuz."

"Onlar Müslüman olunca, zekâtı da verecekler, savaşa da gideceklerdir."

Emr-i bilmarufla bir insanı sırat-ı müstakime çekmek; sahralar dolusu deve veya davara sahip olmaktan daha büyük zenginlikti ve onları Allah yolunda vermekten daha hayırlıydı. Nihayet sancak, Yahudilerin en güçlü kalesinin olduğu Natat yakınına dikildi. O gün Hz. Ali'nin komutanlığında Hayber'in yedi sekiz kalesinden ilki fethedildi.

"Rasulullah (a.s.m.) yarın Taif'i fethederse, sakın Ğaylan'ın kızı Bâdiye elinden kurtulmasın; çünkü o dört kat gelir, sekiz kat gider (şişmandır), oturunca ikiye katlanır, konuştuğu zaman, nağme yapar (şiir gibi konuşur), yan yatınca temenni eder, ağzı papatya gibiyken, iki ayağı arası da ters çevrilmiş kap gibidir."

Böylece Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyir b. Avvam, Talha b. Muaz, Sa'd b. Ubade ve Üseyyid b. Hudayr tehlikeli bir suikasttan kurtulmuşlar ve bu olay Nadiroğulları'nın Medine'den sürülmesine sebep olmuştu. Allah hiç umulmadık şekilde onları Medine'den sürmüştü. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer görüldüğü

üzere sürekli Rasulullah'la beraberdi. Ona gelen sıkıntılar, bela ve musibetler bu büyük sahabeler tarafından da göğüslenmekteydi.

“Onlar, siz ezanla namaza davette bulununca, onu eğlence ve oyuncak edinirler. Bu da onların akli ermez bir kavim olmalarındandır.”

. Vakidi, II, 771.

. Vakidi, II, 770; İbn-i Sa'd, II, 131.

. Vakidi, II, 770 vd. İbn-i Sa'd, II, 131; Muhammed Rıza, s. 375.

. Rasulullah hastalığında Hz. Ebu Bekir'in imam olmasını istemişti.

. Vakidi, II, 771; İbn-i Kesir, IV, 267; Köksal, VIII, 105; Lings, s. 476.

. Buhari, V, 80; Müslim IV, 1947.

. Ahmed b. Hanbel, IV, 202; Köksal, VIII, 103.

. Buhari V, 113, Vakidi, I, 6, II, 770; İbn-i Sa'd, II, 131; Diyarbekri, II, 75; Muhammed Rıza, s. 374.

. Muhammed Rıza, s. 374.

. İbn-i Sa'd, IV, 106; Ayrıca bkz. Müslim IV, 1947

“Ey Müminler, iman eden kadınlar muhacir olarak size gelince, onlar gerçekten iman etmişler mi etmemişler mi imtihan ediniz. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mümin kadınlar olduğuna kanaat getirirseniz artık kâfirlere geri çevirmeyiniz. (Çünkü) bu kadınlar onlara (kâfirlere), onlar da bunlara helal olmaz. Kâfir kocalarının bu mümin kadınlara harcadıkları mehri onlara (kocalarına) geri veriniz. Mehirlerini verdiğiniz takdirde onları (mümin kadınları) almanızda size günah yoktur. Bir de kâfir kadınlarınızı nikâhınızda tutmayınız, verdiğiniz mehri isteyiniz. Kâfirler de, yanınıza hicret eden mümin kadınlara harcadıkları mehri istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür. Aranızda (çıkan problemlerde) O hükmeder. (Çünkü) Allah her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığını yerli yerine yapandır, hakîmdir.”

Kendisinin aleyhine ve daha sonra suçlanmasına da sebep olan olayı, Hz. Ayşe böyle aktarır. Âlimlerin çoğunluğu da “îlâ olayı”nın asıl sebebinin bu olay olduğu görüşündedirler: Kanaatimizce, îlânın asıl sebebi ve Tahrim Sûresi ilk ayetlerinin iniş nedeni de bal meselesidir. Şu kadar var ki, Ezvâc-ı Tahirat'ın bir şeyler istemeleri, diğer olaylar ve bal meselesi Rasulullah'ı üzmüş ve kederlendirmişti.

. Zâtusselâsil Gazası için bkz. Buhari, V, 113; Köksal, VIII, 113–114; Canan, XII, 89; (Buhari, Meğazi, 63, Fedail, 5; Müslim, Fedail, 8, nr. 2384’ten); Ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 437-441.

. İbn-i Hişam, IV, 20-21; Buhari, V, 91; Vakidi, II, 817; Köksal, VIII, 220.

. Vakidi, II, 815, 817; İbn-i Hişam, IV, 21; Köksal, VIII, 221.

. Vakidi, II, 815; Köksal, VIII, 221.

. Vakidi, II, 770.

. İbn-i Hişam, IV, 299-100; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 268-269; Halebî, III, 200; Hamidullah, I, 365, nr. 559.

Köksal, VIII, 109.

. Vakidi, II, 771-772.

. Bkz. İbn-i Kesir, IV, 270.

“Onun için Allah’tan mağfiret dileyiniz.”

. İbn-i Hişam, IV, 298-299; Muhammed Rıza, s. 374; Köksal, VIII, 106; Suruç, II, 464

“...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub’un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o ‘bana düşen artık güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah’tır’ demişti.”

. Köksal, VIII, 8.

7) Antlaşma on yıl süreyle geçerli olacak, bu müddet zarfında taraflar birbirlerine saldırmayacak ve savaşmayacaktır.

. Hz. Peygamber’in hayatı, resim, heykel ve fresk hakkında söyledikleri, putların kırılması göz önüne alındığı zaman bunun böyle olduğu görülecektir. Bkz. Hamidullah, I, 291. Ayrıca bkz. Heyet, *Diyanet İslam İlmihali*, I-II, Ankara 2006, II, 97-104; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 460-461.

. Çetin, “Ezan”, *DİA*, 36-38; İlk minare, Emevi Halifesi Muaviye zamanında, Mısır’ın Fustat şehrindeki Amr b. As Camiine, Mısır Valisi Mesleme b. Muhalled tarafından, (53/673) tarihinde eklenmiştir. Bkz. Gündüz, “Minare”, *DİA*, XXX, 98-99.

. Asıl adı, Haris b. Hişam b. Muğire el-Mahzumi’dir. Bkz. İbn-i İshak, s. 192. nr. 177; İbn-i Hişam, II, 57, 85, 370; III, 6, 23.

. Vakidi, II, 834.

. Bkz. Hamidullah, I, 21.

- . Ahmed b. Hanbel, III, 396; Vakidi, II, 834; Halebî, III, 30.
- . Vakidi, II, 834.
- . İbn-i Hişam, IV, 31.
- . Buhari, V, 93.
- . Buhari, II, 160; İbn-i Hişam, IV, 32; Vakidi, II, 834; Köksal, VIII, 285; Hamidullah, I, 291, nr. 441; Hübel huzurunda ezlamla kısmet oku çekme konusunda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 198-199.

“Bu adamı şu andan daha elverişli bir durumda bulamazsınız. Hemen evin üzerine çıkmalı, üzerine bir kaya parçası bırakıp ondan kurtulmalıyız.”

1) Sıra Hz. Hafsa'dayken, o Resul-i Ekrem'den babasını ziyaret etmek üzere izin istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de, Avâli'de oturan cariye hanımı Mâriye'ye birini gönderdi. Mâriye gelince Hafsa'nın hücresinde onunla birlikte oldu. Hafsa ziyaretten dönünce evinde Mâriye ve Hz. Peygamber'i birlikte buldu ve morali bozuldu. Mâriye evden ayrılınca dek hücresinde girmede. O gidince evine girdi, olanlardan dolayı kızgındı ve ağlamaya başladı. Hz. Peygamber onun gönlünü almak, kendisini hoşnut etmek ve kıskançlığını gidermek için şöyle dedi:

Medine'ye kaçıp gelen Ukbe b. Muayt'ın Müslüman kızı Ümmü Gülsüm bekârdı ve Hz. Peygamber'in akrabasıydı. Anneannesi Beyza, Allah Resulü'nün halasıydı. Kendisine Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf ve Zeyd b. Harise evlenme teklifinde bulundular. Ümmü Gülsüm durumu Hz. Osman'la istişare etti. Hz. Osman Allah Resulüne danıştı. O, kendisinin Zeyd'le evlenmesini uygun gördü. Zeyd b. Harise önce Ümmü Eymen'le evlenmiş, sonra Hz. Peygamber'in halasının kızı Zeyneb bint-i Cahş'la evlilik yapmış, anlaşılamayıp onu da boşamıştı. Hz. Peygamber bu kez onu bir başka halasının torunuyla evlendirmiş oluyordu. Ümmü Gülsüm, Zeyd hicretin sekizinci yılında Mute Harbi'nde şehit oluncaya kadar onunla evliliğini sürdürdü. Çok geçmeden Hz. Osman'ın Müslüman annesi Erva da Medine'ye geldi. Bu durum hem onu hem de Hz. Osman'ı sevindirmişti.

“...Kureyşliler (Akik'te) durumu aralarında istişare ettiler: ‘Döner gidersek galebe bizde olur’ dediler. Ayrıca, Evs ve Hazreç'ten; savaştan geri kalanlar olduğu halde, Übey'in insanların üçte biriyle

(savaş öncesi Medine'ye) geri dönüşü bize ulaşmıştı. (Bunu biliyor ve bundan korkuyorduk.) İçimizde yaralılar varken, dönüp üzerimize saldırma(ma)larından emin değildik. Atlarımızdan çoğu da, oklardan dolayı yaralanmıştı."

Beni Nadir'in sürgün edilmesi sırasında, hicretin dördüncü yılı Rebiülevvel ayında (Ağustos-Eylül 625) içki kesin haram edilmişti. Mekkeliler gibi, Medineli Müslümanlar da, kumar oynayıp, kazancını yerler, "*büsr*" denen hurma koruğundan, "*temir*" denen kuru hurmadan içki imal ederler ve içerlerdi. Yarımada'da içki alışkanlığı yaygındı. Habeşliler ve Yemenlilerde de içki vardı. Yemenliler baldan "*biti*", arpa ve darıdan "*mizr*" adlı içkiyi elde ederlerdi. Habeşliler darıdan imal ettikleri "*ğubeyra*" içkisini kullanırlardı. O zamanlar Mısır'da da "*henket*" denen bira yaygındı. Sarhoş ediciye, alışkanlık yaptığından dolayı "*akar*", sarhoş ettiği için "*müskir*" deniyordu. Genelde şarabın adı "*hamr*"dı. Kalitelisine "*rahik*" adı veriliyordu. Medineliler daha çok "*fadîh*" adlı şarabı içerlerdi. Meyhaneye; hammâre, hânût veya dike deniyor, orada "*kayne*" denen şarkıcılar şarap sunuyordu.

Hz. Ali o sırada yirmi beş yaşındaydı ve ilk evliliğini yapacaktı. Durumu kızı ile görüşen Rasulullah, Ali'nin kendisi için dünür geldiğini ona duyurdu. Kızının bu konuda sustuğunu görünce, Fatıma'nın ona gönüllü olduğunu anlamıştı. Durum üzerine Hz. Fatıma'yı Hz. Ali'yle evlendirdi.

1) Mümtetine Sûresi'nin onuncu ayeti gereği, mümin kadınlar kâfirlere haram olmuştu. Artık onlar gayr-i müslim bir koca nikâhında bulunmayacaklardı. Ancak kâfir kocaları onlardan kendilerine verdikleri mehri isteyebileceklerdi. Bu sebeplerden dolayı onlar Mekke'ye iade edilmemişlerdi.

Hz. Muaviye'nin hilafeti döneminde, Medine valisi atanan Mervan b. Hakem, mezkûr minberin basamaklarına, alt taraftan altı basamak ekletti. Onu sağlamlaştırmak için de çevresine on ahşap sütun monte ettirdi. Diğer yandan Hz. Peygamber'den kalma basamaklar abanoz ağacıyla kaplandı. En yukarıdaki üçüncü basamak üzerine kimsenin oturmaması için bir de kubbe ilavesi yapıldı. Günümüz minberlerinin üst tarafındaki kubbemsi veya konik şekil, buradan tevarüsle İslam

dünyasına yayılmış olmalıdır. Minber hicri 654 yılında çıkan bir yangında yanıp kül olmuştu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

HZ. ÖMER'İN HİLAFETİ (634-644)

1. Hz. Ömer'in Halife Oluşu

Hiz. Ebu Bekir, hicretin 13. yılında Cumadelahire ayının yedisinde hastalandı ve on beş gün^[471] mescide gelemeydi. O dönemde İslam devlet başkanı Medine'de olduğu zaman beş vakit namazı Mescid-i Nebevi'de kılıyor ve halka imamlık yapıyordu. Zaten “*imam*” lider demektir, imamlık da liderliğin gereklerinden biriydi.

O, hastalığı sırasında imamlığı Hz. Ömer'e bıraktı, aslında bu onun hilafet hususunda verdiği ilk işareti ve hilafete onu münasip görüyordu. Bu reyini/düşüncesini önce, cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf'a, sonra Hz. Osman'a açtı. Ardından konuyu Ensar'dan Useyid b. Hudayr'la görüştü. Dördüncü olarak cennetle müjdelenen ve Hz. Ömer'in eniştesi olan Said b. Zeyd'i yanına çağırarak durumu onunla da istişare etti. Abdurrahman (r.a.) onun sertliğinden söz edince, Hz. Ebu Bekir onu veliaht (veliyü'l-ahd)^[472] tayin etmenin ve istihlafın/halef kılmanın yerinde olduğunu söyledi ve şöyle konuştu:

“Rabbime kavuşup bana sorduğunda: “Rabbim, kullarının işini onların en hayırlısına havale ettim” diye cevap vereceğim.”

Sonra Hz. Osman'ı evine, huzuruna getirtip bir ahitname, (vasiyetname) yazdırdı.^[473]

2. Hz. Ebu Bekir'in Ahitnamesi

Hiz. Ömer'e hilafet görevini tevdi eden ahitname Hz. Osman tarafından şöyle kaleme alınmıştı:

“Bismillahirrahmanirrahim:

Bu gelen ahit, Muhammed Rasulullah'ın (a.s.m.) halifesi, Ebu Bekir'in dünyaca en son, ahiretçe en ilk anında, kâfirin imana, facirin anlayışa geldiği bir zamanda ahdi ve vasiyetidir.

Ben Ömer b. Hattab'ı hilafete intihap ettim (seçtim). Onu dinleyin, ona itaat edin. Hayrı/en iyiği araştırmada kusur etmedim. Sabreder ve adalet ederse beni tasdik etmiş olur; cevir eder ve halini değiştirirse, -ben gaybı bilmem, ben ancak hayır istedim- herkes işinin cezasını (karşılığını) bulacaktır. Zalimler yakında ne hale geleceklerini bilir.

Es-selâm aleyküm ve rahmetullahi”

İbnul-Esir'e göre Hz. Ebu Bekir'in Hz. Osman'a yazdırdığı ahitnamesi şöyleydi:

“Bismillahirrahmânirrahîm.

Bu Ebu Bekir b. Kuhafe'nin bütün Müslümanlara ahdidir: Bundan sonra derim ki:”

Ebu Bekir bu sözleri yazdırmış ve bayılmıştı. Bunun üzerine onun neler düşündüğünü bilen Hz. Osman şöyle yazdı:

“Bundan sonra derim ki, Fe innî kad istahleftü ‘aleyküm umara’bne’l- Hattâbi ve lem âlûküm hayran= Ben mutlaka üzerinize Ömer b. Hattab'ı istihlaf etti, hem size hayrı noksan bırakmadım.”

Az sonra Ebu Bekir ayıldı, Hz. Osman'a yazdırmak üzere olduğu belgeyi hatırladı ve şöyle dedi:

“İkra’ ‘aleyye= yazdığını bana oku.”

Osman (r.a.) yazdığının hepsini ona okudu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir sevindi, tekbir getirdi ve şöyle dedi:

‘Seni bayılma halimde ölürsem; halkın ihtilaf etmesinden korkar görüyorum.’ Hz. Osman onu ‘evet’ diye doğruladı.

Doğru söylüyordu. Halife bayıldığında ölse ve ahitname yazılmasa hilafet konusunda onları parçalayacak bir ihtilaf başlayabilirdi. Hz. Ebu Bekir onun iyi bir şey yaptığını onaylayarak şöyle duada bulundu:

“Allah İslam’dan ve Müslümanlardan dolayı senin mükâfatını versin.” Kendi bayıldığında ahitnameyi yazmasının İslam’a ve Müslümanlara büyük bir hizmet olduğunu söylüyor ve Allah’tan bunun ödülünü istiyordu.^[474]

Ahitnamede birkaç husus dikkat çeker:

Birincisi: Ahitname besmele ile başlar ve İslam devletlerinde resmi belgeler böyle yazılmaktadır.^[475] Hz. Peygamber ve dört Halife döneminde bunun farklı örnekleri vardır.

Hız. Ebu Bekir on beş gün yatağında hasta olarak yatağında yatmış, bu zaman içinde hep yerine kimin halef olacağını düşünmüş ve bir karara varmıştı. Ona göre İslam devletinin başına getirilmesi en uygun kimse, Sâbıkîn-i Evvelîn'den ve Aşere-i Mübeşşere'den biriydi. O bu işe en lâıık kimseydi ve o herkesin bildiğı Hz. Ömer'di. Hz. Ebu Bekir'in de yakın arkadaşıydı, o kendisini çok iyi tanıyordu

İkincisi: Acaba kararı isabetli miydi? Bunu anlamak için, yanına çağırıldığı önemli kimselerle tek tek konuştu. İlk olarak Muhacirler'den Abdurrahman b. Avf'ın^[476] bu mesele hakkında düşüncelerini sormuştu. Ömer'in hilafetine ne dersin deyince o aynen şöyle söylemişti:

“Düşündüğünden daha iyidir. Fakat biraz sertliğı var.”

Herkes Hz. Ömer'in sert karakterinin farkındaydı. Bunu Hz. Ebu Bekir de biliyordu ve ona şu karşılığı verdi:

“Onun sertliğı benim rikkatımı (yumuşaklığını) dengelemek içindir.”

Sonra da ekledi:

“İş başına düşünce hiddet ve şiddet gibi durumlardan vazgeçer.”

Arkasından bu durumunu tecrübe ettiğini de belirtti. Görüştüğü ilk kimse Hz. Ömer'in hilafetine evet diyordu. Abdurrahman b. Avf, hem Hz. Ebu Bekir'in, hem de Hz. Ömer'in önemli yardımcılarından biriydi. Her iki halife de fikirlerine önem verirdi.

Hız. Ebu Bekir'in istişare ettiği ikinci kişi de, Muhacirler'den Kureş'in Emevi boyundan Hz. Osman'dı. Ayrıca Hz. Osman da Abdurrahman b. Avf gibi cömert biriydi, iki kez Resul-i Ekrem'e damat olmuştu. Hz. Ebu Bekir, onu yanına çağırıp fikrini sorunca Hz. Osman onu tek cümleyle anlatmıştı:

“ Serîratühû hayrun min ‘alâniyyetihî ve leyse fînâ mislehû =Onun içi dışından daha iyidir ve içimizde bir benzeri yoktur” ^[477]

Ona göre Hz. Ömer içi dışı bir, hatta içi dışından daha iyi, samimi, doğru dürüst biriydi. Hz. Osman'ın sözleri üzerinde düşünülürse; ona göre o ashab içinde hilafete en lâıık kimseydi. ^[478]

Hız. Ebu Bekir, kararı üzerinde ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd'in de görüşünü aldı. Said b. Zeyd (r.a.) kız kardeşi Fatıma'dan dolayı Hz. Ömer'in eniştesiydi ve meşhur haniflerden Zeyd b. Amr'ın oğluydu. Zeyd Hz. Ömer'in amcasının oğluydu. ^[479] Said b. Zeyd de Hz. Ömer hakkında müspet görüş izhar etti. Ensar'ın büyüklerinden

olan ve ikinci Akabe biatinde bulunan Üseyyid b. Hudayr (r.a.) da bu konuda hasta halifeye şöyle dedi:

“Bu iş için muktedir bir kimse lâzımdır ve Ömer’den daha münasibi yoktur.”

Hiz. Ebu Bekir daha sonra durumu, uygun gördüğü başkalarıyla da istişare ederek kanaatinde yanılmadığını gördü. Herkes benzer şeyler düşünüyordu.

Üçüncüsü: Allah Resulü ölümü öncesinde açıkça: *“Benden sonra şu kimseyi halife yapınız”* gibi bir vasiyet ve ahitte bulunmamıştı. Fakat Hiz. Ebu Bekir, ölmeden önce kimi önemli kimselerin görüşlerini alarak kendinden sonraki halifeyi belirlemek istiyordu. Kendisi Kureş’e mensuptu ve Teymoğulları’ndandı. Fakat yerine, Kureş’in Adiyogulları’ndan Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abduluzzâ’yı istihlaf ve veliaht tayin ediyordu.

Dördüncüsü: Hiz. Ebu Bekir verdiği kararı istişareden sonra, Ahitname’yi yazdırdı ve daha ölmeden bunu Mescid-i Nebevî’de okuttu. Sonra onlara durumu şöyle açıkladı:

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer’i istihlaf ettim. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Gerçekten vallahi ben, reyimin oluşmasında hayrı araştırmada kusur etmedim.” [480] diye durumu bildirmişti.

Ashab-ı Kiram ve Müslümanlar kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını belirttiler. [481] Kanaatimizce Hiz. Ebu Bekir, ölümünden sonra Müslümanların ihtilaflara düşerek bölünmelerini ve bundan dolayı güçlerini yitirmelerini engellemek için yerine birini halef/veliaht bırakıyordu. Onun hilafet konusunda bu böyle bir belge kaleme aldırması, bir ilkin gerçekleşmesiydi. İleride İslam dünyasında hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneği olarak görülecekti.

Beşincisi: Ahitname ve vasiyetinde: *“Ben Ömer b. Hattab’ı halife seçtim”* diye kararını ve seçimini belirtiyordu:

Altıncısı: O Veliaht tayin edip bu konuda ahitname hazırlarken, neden Hiz. Ömer’i veliaht tayin ettiğini ve bunun sebeplerini de açıklıyordu:

a) O bu konuda araştırma yapmış, hayrı/iyiyi araştırmıştı. O araştırmasında en hayırlı, en iyi halifeyi bulmak istiyordu ve buna

odaklanmıştı. Sonuçta Hz. Ömer'in halife olmasına, bu görevi almasının hayırlı olacağına karar vermişti.

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “*sabır*”^[482] ve “*adalet*” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “*zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek*” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*” dayanamamaya “*dacr*” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır.^[483] Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

c) Adalet ise; zulmün, diktatörlüğün, tecebbür ve tahakkümün zıddıdır. İlahi adaletin olduğu yerde, kanun hâkimiyeti, hakperestlik, zayıfları güçlülerce ezilmemesi gerçekleşir, her konuda hukukta eşitlik hâkim olur. O, Hz. Ömer'den bunu beklemekte ve ummaktadır. Kendisi de iki yıl önce halife olduğunda güçlülere zayıfları ezdirmeyeceğini, haklı olanın daima güçlü olduğunu belirtmişti. “*Güçlü olan haklıdır*” zalim ilkesine geçit vermeyeceğini ilan etmişti. İslam'a göre, adalet mülkün temelidir. Mülk “*mal servet, hâkimiyet/egemenlik, yönetmek, devlet, refah ve zenginlik*” gibi manalara geliyordu. Öyleyse adalet bütün bunların gerçekleşmesi için vazgeçilmez bir ilkeydi, ilerlemenin ve her türlü iyiliğin temeliydi.

Yedincisi: Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i sabırlı ve adaletli görüyor ve buna göre yerine halife olarak bırakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirde; bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o iyi niyetle “*hayır murat ederek*” bu işe girişmişti. Eğer o zalimleşirse bunun cezasını pek yakında görürdü. O bu sözleri ile Şuara Sûresi'nin 227. ayetine işaret etmekteydi.^[484]

Sekizincisi: Ahitname yazıldığında Hz. Ali de; “*Ömer'den başkasına razı olmayız*” diye görüşünü açıklamıştı. Şu halde sahabeler gibi o da Şeyhayn'dan^[485] biri olan Hz. Ömer'in hilafetine “*evet*” diyordu. Onun Ömer'den başkasına razı olmayacağını belirtmesi de manidardı. Demek Hz. Ebu Bekir'den sonra halife olacak birisi varsa, o da Hz. Ömer'di. Hz. Ali böyle düşünüyordu. Şu halde o; hem Hz. Ebu Bekir'in hilafetine, hem onun halife seçtiğine

“evet” diyordu. Korkulu ve baskı altında olmadan düşüncelerini açıklamıştı. İçi başka dışı başka değildi, halis ve riyasızdı. Onun sözleri üzerine Hz. Ebu Bekir şu karşılığı vermişti:

“Odur.”

Ahitname sonra mescitte okununca “*Seminâ ve ata’na/duyduk itaat ettik*” sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir Hicretin 13. Yılı Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir Salı gecesi, akşamla yatsı arasında vefat etti. 2 yıl üç ay, on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah’ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırılmıştır.^[486]

Hz. Ebu Bekir’in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hz. Ömer, üstlenmişti.^[487] Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediği rivayet edilir. İlk halifenin kâtibi ve müftisi (Şeyhülİslam) Hz. Ali’ydi. O, orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde bir hayat sürmedi ve sade yaşadı. Vefat edince nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hz. Ayşe’ye teslim edildi, o da onları yeni Halife’ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demekti.^[488] Hz. Ömer İslam Devlet Başkanı olunca halk ona “*Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah’ın Halifesinin Halifesi*” demeye başladı. Halk Hz. Ebu Bekir’e de “*Halîfetü Rasulillâh= Rasulullah’ın Halifesi*” diyordu. Sonraları da Hz. Ömer’e “*Emiru’l-Müminîn= Müminlerin Emiri*” denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir’in kendisi için hazırladığı “*Irak Fethi*” projesini hayata geçirmek istiyordu. Henüz ilk hutbesinde/konuşmasında insanları Irak/Mezopotamya seferine davet etmiştir.

3. Hz. Ebu Bekir Hakkında

Burada Hz. Ebu Bekir hakkında söylenmesi gereken bir takım önemli noktalar vardır:

1) Hz. Ebu Bekir (r.a.) Resul-i Ekrem’den iki yaş kadar küçüktü. Ölürken son sözü “*Teveffenî müslimen ve elhıknî bi’s-Sâlihîn=Allah’ım beni müslim olarak öldür, hem hem salihlere ilhak et*” oldu.”^[489]

2) Hz. Ebu Bekir hiç tereddüt etmeden Müslüman olmuş birisiydi. Hürlerden ilk Müslüman erkekti ve Aşere-i Mübeşşere’dendi.

Müslüman olunca, kendisini ve servetini Rasulullah ve Allah yoluna feda etti. Rasulullah (a.s.m.) bunu "... Ebu Bekir Saddeka ve Vâsânî bi nefsihî ve mâlihî=(İlk zaman) Ebu Bekir beni doğruladı, kendisini ve malını ortaya koydu (feda etti)." diye açıklamıştır.^[490] İlk zaman onun vasıtasıyla önemli kişiler Müslüman oldu.

3) En şiddetli belaların Peygamberlere gelmesi sırrı ile Allah Resulü'ne gelen belalarda sahabeler de müşterektirler. Özellikle Mekke'de Müslüman olanlar, bu noktadan en ileri ve en faziletli olanlardır.^[491] Hz. Ebu Bekir (r.a.) da bunların ilki ve en önde olanıydı.

5) Resul-i Ekrem (a.s.m.) onu hicret arkadaşı seçmiştir. En tehlikeli anlardan birinde ikisi beraber olmuşlardır. Bu durum da onun değerini gösterir. Davasındaki enerjikliğine, sadakat ve gayretine imza basar.

6) Hicretin 9. yılında Tebük Gazası'na çıkıldığında Ashab-ı Kiram'dan bir kaçı savaştan geri kalmış ve bundan dolayı inen ayetlerin birinde Hz. Ebu Bekir'den de söz edilmişti. Ayet şöyleydi:

"Eğer siz ona (Rasulullah'a) yardım etmezseniz, (Allah ona yardım eder) Hani küfredenler, iki kişiden biri olduğu halde onu Mekke'den çıkardıklarında da ona yardım etmişti. O zaman ikisi (Resul-i Ekrem ve Ebu Bekir) mağarada idiler. (Hz. Ebu Bekir korkunca) Rasulullah arkadaşına: 'Lâ tahzen innellâh'a me'anâ=Korkma, şüphesiz Allah (yardımı ile) bizimle beraberdir' diyordu. Bunun üzerine ona (Ebu Bekir'e) sekinetini indirdi, Hem onu (Rasulullah'ı) görmediğiniz ordularla (meleklerle) destekledi ve muhafaza etti. Hem böylece kâfirlerin sözünü (şirki) alçalttı. Allah'ın sözü (davas) ise yücedir. Çünkü Allah, Aziz ve Hakîm'dir"^[492]

Bu ayet-i kerime birkaç hususa parmak basıyor:

a) Hz. Peygamber yanındaki ikinci kişiydi. Allah Resulü'nün en büyük destekçisi ve en tehlikeli zamanda onun yanında yer alan insandı. Ayette onun Allah Resulü ile birlikte yer alması elbette iyiliğini gösteriyordu.

b) Ayete göre o Allah Resulü'nün "*sahibi=arkadaşı*"dır. Can ciğer dostu ve yardımcısıdır. En yakın sırdaşıdır. Mağara beraberliği de bunu gösterir.

c) O, Sevr Mağarası'nda kendisini öldürecekleri için değil, Allah Resulü'nü öldürecekleri için çok üzölmüş, heyecanlanmıştı. Çünkü

onun şehit edilmesi İslam'ın sonu olabilirdi.

d) Rasulullah ona: *“İnnellâhe me‘anâ=Mutlaka Allah bizim ikimizle beraberdir”* demişti. Allah'ın yardımı, Hz. Peygamber ve yanındakiyle beraberdi. Bu ne büyük şerefti. Hem o ikisi görünmeyen ordularla da destekleniyorlardı.

7) Zümer Sûresi' 33. ayetinde de O şöyle anlatılır: *“Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar, işte bunlar muttakilerin ta kendileridir.”*^[493]

Sıdkı/doğruyu getirenler peygamberlerdir. Onları tasdik edenler de onlara iman edenlerdir. Hem Rableri katında onlara istedikleri her şey vardır. Müfessirlerden kimi, ayet konusunda, *“ellezi câe bissıdkı=doğruyu getiren”, Hz. Muhammed'dir. ‘Ve Saddeka bihî=onu doğrulayan’ da Hz. Ebu Bekir'dir”* demişlerdir.^[494] Pek çok hadis-i şerif Hz. Ebu Bekir'in fazilet ve mertebesinin üstünlüğünü anlatır.^[495]

8) Onun Ridde olayını önlemedeki kararlılığı,^[496] Kur'ân'ı toplaması, Hz. Peygamber'in vefatında gösterdiği sükûnet ve Müslümanları, Hz. Peygamber dönemindeki gibi iyi ve diri tutması da pek büyük hizmetlerindendir.

4. Hz. Ömer'in Hilafet Nutku

Hz. Ömer'e Halife olarak biat edilince Medine Mescidi'nde minbere çıktı. İlk basamağında ayakta durarak şöyle konuştu:

“Cenab-ı Hak, beni işlerinize vekil tayin etti. Size faydalı olacağımı ümit ederim. Yüce Allah'tan da bana yardımcı olmasını, haklarınızı koruma hususunda bana ilhamda bulunmasını niyaz ederim. Çünkü ben zayıf bir kulum; bana ancak Allah'ın yardımı kuvvet verir.

Halifelik vazifesini üzerime almış olmam inşallah ahlâkımdan hiçbir şey değiştirmeyecektir.

Büyüklük Cenab-ı Hakk'a mahsustur. Kulların büyüklenmeye hakları yoktur. Hiç biriniz ‘Ömer halife olunca değişti’ demesin; ben hakkı nefsimden (kendimden) önce düşünürüm, onu daima başa alırım. Yaptığım işleri de size açıklarım. İçinizde haksızlığa uğrayan ve kendisine zulmedilen olursa bana haber versin. Çünkü ben de sizin gibi bir insanım; söylemezseniz bilemem.”

Sonra o minberde, ayakta olduğu halde şöyle dua etti:

“Allah'ım, ben sert ve şiddetli biriyim; bana yumuşaklık ihsan eyle. Ben güçsüzüm; bana kuvvet ver. Ey Rabb'im, idaresini üzerine

aldığım bu ümmeti doğru yola irşat (sevk) için bana güç ve kuvvet ver.”^[497]

O konuşmasına başlarken *“Cenab-ı Hak beni işlerinize vekil tayin etti”* diyordu.

Ona göre kendisinin halife olması Allah’ın takdiriyle ve meşietiyile olmuştur. Takdir-i İlâhi’de böyle olmasa o halife olamazdı.

Ayrıca onun bu sözü, kendini Allah’ın vekili olarak algıladığını da gösterir. Yani o, yaptıklarında gücünü Allah’tan alacak, onun emir ve isteklerine göre halkı yönetecekti. Kur’ân-ı Kerim’de *“vekil”* kelimesi çok yerde geçer:

“Allah’a tevekkül et (ona ‘dayan), o ne güzel vekildir.”

“Hasbunallah ve ni’mel-vekîl = Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir.”

“Vemâ ente ‘aleyhim bi vekîl = Ve (Ey Resulüm, sen o müşriklerin) üzerine bir vekil değilsin.”

“Fe tevekkeli’l mü’minûn = Müminler bana tevekkül etsinler (dayansınlar).”

Vekil; vekil kılınan, bir işi yapmak üzere memur edilen demektir. Bu anlamda, Devlet başkanı halife de Allah’ın vekili ve memurudur. Rasulullah’ın yönettiği gibi devleti yönetecektir. Onun görev bildiklerini, onun halefi (halifesi/ardılı) da görev bilecektir. Allah’ın vekili olan onun yolundan ayrılamaz.

Tevekkül, itimat ve dayanma anlamına geldiği gibi, *“tevellî”* yani bir işi üzerine alma manasına da gelir.^[498]

Vekil eden, vekil kıldığına vekâlet vermiş olur. Vekil, bir aslın varlığına da işaret eder. Hz. Ömer, *“Allah, beni işlerinize vekil kıldı”* derken; vekil edenin asıl, kendinin ona vekil olduğunu; onun emirlerine göre, onun tarafından, onun namına ve adına yönetimde bulunacağını söylüyordu. Zaten Müslüman her işini Allah adına, onun namına yapar. Bismillah da; *“Allah adına, Allah namına, onun istediği gibi”* demektir.

Ayrıca Rasulullah’ın Halifesi’nin Halifesi (Halifetu Halîfeti Rasulillah) Müslümanlar için faydalı olacağını umuyordu ve Allah’tan yardım istiyordu. Çünkü o aciz, kudreti, ilmi mahdud bir kuldu. Hz. Ömer kul (Allah’ın kölesi gibi) olduğunun farkındaydı. Rabbi ve Seyyidi ona yol gösterir, desteklerse iyi şeyler yapacaktı.

Hiz. Ömer Müslümanlarının haklarını koruma konusunda Allah'ın kendine ilhamda bulunmasını istiyordu. Haklar nelerdir? Bunların başında; *“dini, canı, malı, nesli korumak”* geliyordu. Kısaca halifenin görevi bunları korumaktı.

Hakları kısıtlamak veya ortadan kaldırmak, onları korumamak ve zulüm demektir. Bunu dikta rejimleri, istibdatlar, totaliter ve baskıcı rejimler yapardı. Rasulullah'ın kurduğu devlet, böyle bir rejimle yönetilmiyordu. İşte ikinci Halife, hakları koruyacağından söz etmekteydi. Hakların içinde *“Allah Hakları”* ve *“Kul Hakları (İnsan Hakları)”* vardı.^[499] Ayrıca *“Hak”* Allah'ın adlarından biriydi. O haktı, gerçektir, hakkın ve haklının yanında yer alıyordu ve zulmün karşısındaydı. Her doğru ve gerçek olana da *“hak”* deniyordu. Cenab-ı Hak; Allah ve kul haklarına saldıranların, sınırları aşmak isteyenlerin karşısındaydı. Allah haklarını korumak için de *“hadler”*in uygulanmasına devam edilecek demektir.^[500]

Hiz. Ömer konuşmasında kendini değil, hakları önde tutacağına söz veriyordu. Hakları korumayı ve adaleti esas alacaktı. Hak olan, aleyhine de olsa hakkın yanında yer alacak, kendi tarafını tutmayacaktı. Yani o, taraf tutan değil, hakkı tutan olacaktı.

O hilafet nutkunda, *“yaptıklarımı size açıklarım”* sözünü veriyordu. Böylece yönetimde şeffaflığı esas alıyor, yönettiklerine hesap vermeyi, onlardan alacağı eleştirileri göğüslemeyi göze alıyordu. O bir diktatör olmayacaktı; diktatörler gibi, ülkeyi yönetmeyecek; halka kapalı ve kimseye hesap vermez bir tutumda olmayacaktı. Baskı rejimleri, halka açık değildir, onlara hesap vermez.

Haksızlığa uğrayanların ona güvenerek kendisine şikâyetlerini iletmesini, zulme, haksızlığa rıza göstermemesini istiyordu. Kim olursa olsun haklara tecavüz edenlerin, haksızların ve zalimlerin hakkından gelecekti. Eğer durumdan haberdar edilmezse, bir insan olarak bunu bilemeyeceğini ve sorumluluğu yüklenmeyeceğini söylüyordu.

Duasında belirttiği gibi o karakterce sert ve şiddetli biriydi. Bu açıdan, Allah'tan, rıfk, mülâyemet ve yumuşaklık istiyordu.

Ayrıca o yönetimini üstlendiği kimseleri bir *“ırk”* olarak görmüyor, devleti bir ırkın (Arapların) devleti olarak değerlendirmiyordu. O, *“Ümmetin idaresini üzerine aldığı”* açıklıyordu. İnsanları ırkta değil, dinde birleştiriyordu.^[501]

Konuyla ilgili olarak meşhur tarihçi Hitti, Asr-ı Saadet'teki bu yönelimi şöyle özetler:

“Arapları birbirine yaklaştırıp birleştiren en mühim ve hayatî bir bağ üzerine yani ‘Kabile akrabalığı’ bağı üzerine indirilen bu darbeden sonra, şimdi bunun yerini yeni bir bağ, ‘İman bağı’ alıyordu; artık Arap Yarımadası için bir ‘Pan Islamica (İslam Sulh ve Selameti)’ kurulmuş oluyordu.”^[502]

5. Irak Cephesi ve Ömer’in düşüncesi

5.1. İlk Sefer ve Mezopotamya’nın Fethi

Hiz. Ömer’in halifeliğinin ilk günlerinde Yermuk zaferi kazanılmıştı. (13. yıl/Ağustos, 534). Bu zafer bütün Suriye topraklarını Müslümanların önüne açmıştı. Sonra Hiz. Ömer Suriye’nin en önemli kentinin; yani Şam’ın fethini istedi ve Dımeşk fethedildi.^[503] Arkasından Şam beldesi fethedilmeğe başladı.

Fakat Hiz. Ebu Bekir iki yıllık yönetimi zamanında Şam’ın fetih projesini ve fetih sebeplerini hazırladığı gibi, Sasaniler elindeki Irak’ın fetih projesini de hazırlamıştı. Halid b. Velid Irak’ta Sasanilere karşı Müsenna b. Harise ile savaşırken; Bizans kuvvetleri Müslümanları sıkıştırdıkça Hiz. Ebu Bekir, Halid b. Velid’e Iraktaki kuvvetlerin yarısını alıp, hemen Şam’a geçmesini; yarısını Irak’ta Müsenna komutasına bırakmasını emretmişti.^[504]

Halid b. Velid’den sonra Beni Bekirli Müsenna b. Harise eş-Şeybânî, Babil yakınlarında, Hüzmüz Câteveyh’in komuta ettiği, Sâsani ordusunu ağır bir mağlubiyete uğrattı.^[505] Böylece Dicle’nin Basra körfezine yakın alt tarafı Müslümanlar eline geçmiş oldu. Bu arada Kistrâ Şehrîrân ölmüş, yerine Kistrâ’nın kızı Düht Zenân geçmişti. O da çok geçmeden hal’ edilip Sâbur Şehrîrân Sasani devletinin Kistrası oldu.

Müsenna b. Harise, uzun zaman Medine’den bir haber alamayınca; ordunun başına Beşir b. Hasâsa’yı bırakıp Medine’ye geldi. Medine’ye geldi. O geldiğinde Hiz. Ebu Bekir hastaydı. Müsenna ona Irak cephesinin durumunu anlattı.^[506]

Bunun üzerine Hiz. Ebu Bekir, önemli yardımcılarında Hiz. Ömer’i yanına çağırtdı ve Irak cephesi konusunda ona şöyle demişti:

“Ben, bu gün öleceğimi umuyorum. Ben ölünce, halkı Müsenna ile birlikte (harbe) çağırmadan asla geceleme! (Hiçbir) musibet^[507] sizi dininizin işini görmekten ve Rabbinizin vasiyetinden/emrinden alıkoymasın. Rasulullah (a.s.m.) vefat ederken sen; beni ve benzer durum halkın başına geldiğinde, ne yaptığımı gördün. Eğer Allah Şamlılara karşı fetih nasip ederse; Iraklıları/Irak askerlerini de Irak’a geri çevir. Çünkü mutlaka onlar oralıdır ve oranın işinin velisi/sahibidirler, ayrıca onlara/Sasanilere karşı cesaretlidirler”^[508]

Hız. Ebu Bekir fetih projesini son olarak Hız. Ömer’e anlatıyor gibiydi. Gerçekten o gece vefat etti. Hız. Ömer onu defneder etmez, halkı Irak bölgesi komutanı Müsenna ile Irak’a gitmek üzere savaşa çağırmaya başlamış ve şu yorumda bulunmuştu:

“Şüphesiz Ebu Bekir, Halid’i Başkomutan/emir yapmamın bana hoş gelmeyeceğini bildi ve bu yüzden onu arkadaşları ile anmamakla birlikte; Halid’in arkadaşlarını/askerlerini geri göndermemi emretti.”^[509]

5.2. Çağrı ve Gönüllülerin Komutanı

Gerçekten Hız. Ömer 634 yılında halife olunca, Hız. Ebu Bekir’in tavsiyelerine uydu ve onu defnettiği gecenin sabahında, halkı Irak cephesine Sasaniler’e karşı savaşa çağırıldı. Sonra ikinci iş olarak halk kendisine biat etti. O biatten sonrası savaş çağrısını sürdürdü. Fakat Irak cephesine gitmeye fazla istek yoktu. Çünkü oraya gitmek işlerin en ağır ve en zor işti. Fars yönetiminin şiddeti, düşmanlarına baskısı ve şevketi, diğer milletleri hâkimiyeti altına alması; oraya gitmeyi sevimsizleştiriyordu.^[510]

Hız. Ömer üç gün çağrıya devam etti. Dördüncü gün Müslümanlar çağrıya icabet ettiler. Çağrıya İlk “evet” diyen de daha sonraları İslam tarihinde sık sık adı duyulacak olan Muhtaru’s-Sakafi’nin^[511] babası Ebu Ubeyd b. Mesut’tu. Bunu Sa’d b. Ubeyd el-Ensari ve Bedir yiğitlerinden Salit b. Kays takip etti. Bunlardan sonra gönüllüler çoğalmaya başladı.

Çağrıda, Müsenna da önemli bir rol oynamıştı. O insanlara şöyle diyordu:

“Ey insanlar, bu iş size pek büyük görünmesin. Gerçekten biz, Fars’ın mamur beldelerini (ziraat ve bereket yerlerini) fethettik. Sevad

eşkiyasının (kuvvetlerinin) en iyilerine galip geldik. Onlardan çok ganimetler aldık. Kendilerine karşı cüretle/kahramanca davrandık. İnşallah Fars ülkesinin geri kalanına da nail olacağız!”^[512]

O böylece ümit veriyor, Sasanilerin sanıldığı kadar güçlü olmadığını söylüyordu. Gönüllüler toplanınca Hz. Ömer’e şu teklif geldi:

“Bunlar üzerine Muhacirler’den veya Ensar’dan olan, Sabıkîn-i Evvelîn’den birini emir/komutan yap.”

Genel uygulama buydu. Fakat Hz. Ömer şöyle konuştu:

“Hayır! Vallahi bunu yapmayacağım. Yüce Allah onları (İlk Müslümanları hizmette) sebatlarından ve düşmana karşı çevik davranmalarından dolayı yükseltmiştir. Bu sebeple bir topluluk; onlar işi ağırdan alırken, onların yaptıklarını yaparsa; ‘hafif ve ağır olarak’ savaşa çıkmış olur ve böylece yükseklığe çıkmakta başkalarını geri bırakanlar; riyasete de onlardan daha lâayık olurlar.”^[513]

Sonra da şöyle ekledi:

“Vallahi onların başına, çağrıya ilk cevap vereni komutan tayin edeceğim.”^[514]

Sonra cihat çağrısına ilk “evet” diyen üç kişiyi; Ebu Ubeyd b. Mesut’u, Sa’d b. Ubeyd’i ve Salit b. Kays’ı çağırdı. Onlardan ilk ikisine şöyle dedi.

“Siz ikiniz diğerini (Bedir gazisi Salit’i çağrıda) geçtiğiniz için; işi ikinize havale ettim. İkiniz şunu geçmenizden dolayı, sizde bulunan şeye ulaştırdım.”

Onlardan Ebu Ubeyd’i komutan atadı ve şöyle dedi:

“Rasulullah’ın ashabından olanlara iyi kulak ver. Onları emirlikte ortak et (kendileriyle istişarede bulun). Salit’i emir yapmamdan beni alıkoyan; ancak senin savaşa icabete çabukluğundur. Fakat savaşa çabuk davranmakta, bedevilerin büyük zayıatları da vardır. Durum şu ki; savaşı acele etmeyen güzel yapar.”^[515]

Böylece Ebu Ubeyd’i neden emir/komutan tayin ettiğini açıklıyor, onun komutanlıkta nasıl bir strateji takip etmesi gerektiğini de anlatıyordu. Özellikle Rasulullah’ın sahabeleri ile istişare ederek kararlar alacak ve soğukkanlı ve itidalli davranacaktı.

Böylece Hz. Ömer’in hilafetinden sonra cepheye ilk gönderdiği asker; Ebu Ubeyd ve askerleri oldu. Sonra o Necran Hristiyanlarını yerlerinden sürgün için; Ya’lâ b. Münye’yi askerlerle Yemen’e

gönderdi. Çünkü Rasulullah (a.s.m.): Ceziretu'l-Arap'ta iki dinin bir arada olmayacağını söylemişti.

Müsenna on gün sonra, Ebu Ubeyd ise bir ay sonra Irak topraklarından Hire'ye vardı.^[516] İslam Kuvvetleri Nemark'ta, Farslarla şiddetli bir çarpışma yaptılar, Sasaniler yenildi ve komutanları Câbân esir alındı. Cabân bir hile ile kendisini esir alan askerden kurtardı.^[517] Yenildikçe geri çekilen Sasani ordusu ile galipler arasındaki çarpışmalar, aralıksız sürüyordu.

5.3. Hz. Ömer'in Medine'ye Dönüşü

Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'in direktifleri doğrultusunda; Mezopotamya için yardımcı kuvvetler toplamaya devam ediyordu. Son olarak Buveyb Savaşı'nda (13/634) gönderdiği kuvvetlerin yararları görülmüştü. Şimdi son durum şöyleydi:

Hilafet orduları, artık Fırat'ın batısını tamamen ele geçirmişler, Fırat'ın batı yakasındaki Anbâr, Kerbelâ, Ayn-Temr, Kûfe ve Hire bölgeleri tamamen kontrollerine geçmişti. İslam orduları, bununla da kalmamışlar, Fırat'ın doğu yakasına geçmişler, Fırat ve Dicle arasındaki Mezopotamya topraklarını da fethetmişlerdi. Son yapılan Buveyb Savaşı (13/634), Fırat'ın batı yakasında olmuş, ondan önceki Köprü Savaşı ise, doğu yakasında gerçekleşmişti. Dicle nehrinin doğu kıyısında, Kadisiye ve Medâyin/Ktesifon gibi önemli Sasani kentleri vardı. Medayin, Sasani baş şehriydi.^[518]

5.4. Sasaniler ve III. Yezdücerd'in Kisralığı

Sasani yöneticileri Buveyb Savaşı yenilgisi üzerine; bir durum değerlendirmesi yaptı. Müslümanlar karşısında gerilediklerini ve zayıf kaldıklarını itiraf ettiler. Onlara göre bunun sebebi devletin üst kademesindeki çekişme ve sürtüşmelerdi. Gerçekten Sasanilerin iki önemli başkomutanı Rüstem ile Feyruzan arasında devam edip gelen bir sürtüşme vardı.^[519]

Sasani yöneticileri, artık tehlikenin büyüklüğünü görüyorlardı. Yakında İslam orduları, Dicle'nin doğu kıyısındaki başkent üzerine yürüyebilirdi. Yöneticiler, Rüstem ve Feyruzan'ı bir araya getirip şöyle dediler:

“İkinizin devam edip gelen ihtilafı ile sonunda Farsları zayıf düşürdünüz. Böylece ikiniz, Farslara karşı düşmanlarına ümit verdiniz. Bağdat, Sâbât ve Tekrit’ten sonra, sırada ancak Medâin/Ktesifon var. Vallahi ya ikiniz birleşirsiniz, ya da işe sizden başlar, ikinizden kurtularak biz de yok olur gideriz.”

Sasaniler açısından durum vahimdi. Dicle’nin batı yakasında olan Tekrit ve Bağdat gibi yerleşim merkezleri bir bir ellerinden çıkmıştı. Zaten Fırat’ın iki yakası ile hiç ilgileri kalmamıştı. İslam orduları bir de Dicle’nin doğu yakasında tutunurlarsa, kısa zamanda Medayin düşebilirdi. Şu an sınır Fırat değil, Dicle nehriydi.

Her iki komutan sürtüşmeyi bırakacaklarına söz verdiler. Yalnız, Kisra soyundan olan *“bir erkeğin”* devletin başına geçmesini şart koştular. Sonunda Kisra’nın oğlu Şehriyar’dan olma III. Yezdücerd’i, yirmi bir yaşında tahta çıkardılar.^[520] Asker ve komutanlar Yezdücerd’de birleştiler ve ona bağlılık yemini ettiler. Yeniden orduyu topladılar. Bu büyük güç içinde Hire, Anbâr, Mesâlih ve Übülle bölgeleri orduları da vardı. Fakat onların toprakları Müslümanların eline geçmişti.

5.5. Hz. Ömer’in Müsenna’ya Talimatı

Müsenna bu gelişmeleri Hz. Ömer’e bir mektupla bildirmek istedi. Fakat haber Hz. Ömer’e ulaşmadan, Sevad bölgesi halkı irtidat/irtica^[521] ile İslam’dan döndü. Sasanilerin toparlanması ile de ilgisi olan irtidat/dinden dönme, geri dönüş hareketini bastırmak için Müsenna, Kufe ve Vâsıt arasındaki sulak Zukâr bölgesinde Sevadlılarla savaşa başladı. Mektubu Halife Ömer’e ulaşınca konu hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

“Vallahi Acem/Sasani meliklerini, Arap melikleri (Hireliler) ile vuracağım!” ^[522]

Bu, bütün Arabistan’ın Sasanilerle yapılacak savaşta topyekûn seferber edilmesi demektir.

Müsenna, Zukâr’da savaşırken Hz. Ömer’in cevabî mektubunu aldı. İslam Halifesi, kendisine önemli talimatlar veriyordu. O ve askerleri, acemler arasından çıkacak, böylece düşmanı ikmal merkezlerinden uzaklaştıracak ve savaşı, İran sınır boylarındaki Arabistan’a en yakın sulak arazilerde yapacaktı. Ayrıca Hz. Ömer;

Müsenna'ya itaatle veya zorla, tüm Rabia ve Mudar kabilelerini yanına toplamasını emretti. Bunlar Iraklı Arap kabilelerdi.

Müsenna talimata uyarak askerlerini, büyük bataklığa yakın Kadisiye yolu üzerindeki Hale, Fera ve Vakusa arasındaki Şirâf'a gönderdi.^[523] Buralar Fırat'ın batısındaki Basra bölgelerinin dağlık kısımlarıydı. İran kuvvetleri tarafında büyük bataklıklar vardı. Böylece savaş, Fırat ve Dicle'nin kuzeyinden güneyine; batı yakasına ve aşağıya çekilmişti. Burada çarpışacak İran kuvvetlerinin "ikmal" işi zordu. Hem sulak ve bataklık arazide yer değiştirmek ve arabaları yürütmek kolay değildi. Ama burası İslam orduları için avantajlıydı. Tehlike anında çöle çekilmeye elverişliydi ve Arabistan'a yakın yerd. ^[524] Bütün bunlar, hicretin 13. yılı sonlarında, Zilkade ayında (635) oluyordu.

Hiz. Ömer o yıl (13/635) bütün valilerine Zilhicce'de^[525] hacca çıkacağını bildirdi. Ayrıca onun emrine göre; valiler eli silah tutan herkesi Irak cephesindeki savaş için seferber edeceklerdi.

O hactan Medine'ye dönünce; Irak'la Medine arasında Nıf's'ta toplanan kuvvetler, Medine'ye Hiz. Ömer'e geldiler. Irak'a yaklaşan kuvvetler ise, Müsenna güçlerine katıldılar. Derken diğer yardımcı kuvvetler de Medine'ye gelmişlerdi.

5.6. İstişare ve Geri Dönüş (14/635)

Gönüllüler/mücahitler,^[526] Medine-i Münevvere'de toplanınca; Hiz. Ömer Medine'de yerine Hiz. Ali'yi halife vekili bırakarak ordunun başında Kuzeye; Irak'a doğru yürüdü. Öncü kuvvetlerin başına Talha b. Ubeydullah'ı, sağ cenaha Zübeyir b. Avvam'ı, sol cenaha Abdurrahman b. Avf'ı komutan etmişti.

Medine'den çıkan ordu, "Sırar" suyuna dek geldi. Orada ordugâh (mu'asker) kuruldu. Askerler onun ne yapacağını bilmiyordu. O burada konaklayacak mıydı, yoksa yürümeye devam mı edecekti?

Ordugâh kurulunca askerler Hiz. Osman'ı halifeye gönderdiler: O kendisinden Sırâr'a kadar gelip burada konaklayışının sebebini sordu. Bu istek üzerine Hiz. Ömer askerleri bir araya topladı, onlara merak ettikleri konuda konuştu. Arkasından Irak'a yürüme konusunda kendileri ile istişare etti. Bunun üzerine çoğunluk, "Sir ve

sir binâ me'ake: Yürü ve bizi seninle yürüt!" diye fikir, isteklerini açıkladılar. Hz. Ömer bu görüşe katıldı ve şöyle dedi:

"Yarın sabah erkenden yürüyünüz ve bu günden yürüyüş için hazırlanınız. Gerçekten ben; bundan daha iyi bir görüşüm bana gelinceye kadar, yürüyeceğim"^[527]

5.7. Şûra Başkomutanlığa Neden Karşı

Sonra Rasulullah'ın ashabının büyüklerini^[528] topladı. Yerine bıraktığı Hz. Ali'yi de haberci gönderip getirtti. Askerin öncü komutanı olan ve şu an kampta olmayan Talha'yı geri çağırttı. Sağ ve sol kanat komutanları olan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyir b. Avvam'ı da görüşmeye aldı.

Bu kimseler, hep cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan (Sabikîn-ı Evvelin) idiler. Danışma Meclisi şu konuda ittifak etti:

Irak'a Rasulullah'ın sahabelerinden bir büyük adamı (racül) göndermek ve onunla orduyu harekete sevk etmek gerekir. Eğer bununla fetih gerçekleşmezse; yerine bir başkasını atamak yerinde olur. Bu stratejide, düşmanı hiddetlendirmek (gayz) de söz konusudur.^[529]

Şura Meclisi; Hz. Ömer'in başkomutan olarak Sasanilere karşı savaşmasını doğru bulmuyorlardı ve bunun iki önemli sebebi vardı:

1) Bir yenilgi söz konusu olabilirdi ve bu durum Müslümanların Başî 'Emîru'l-Mü'minîn' için iyi olmazdı. Çünkü o inananların sembolü ve yöneticisi konumundaydı. Ayrıca o Rasulullah'ın halefi/halifesiydi. Fakat bu iş için bir atama yapılmalıydı. O başarısız olursa, yerine bir diğeri atanabilirdi. Bunda kaybedecek bir şey olmazdı.

2) Ayrıca; Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek; düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz, öfkelerin en şiddetlisine denir.^[530] Fetih Sûresi'nin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi *"onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider: "onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir"*^[531]

Ğayza kapılanlar; dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet müminlere; ğazya gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.^[532]

Hız. Ömer'in Danışma Kurulu da düşmanı gayza getirmek, yanlış yaptırmak ve böylece mağlup etmek istiyorlardı. Bunun için; onlarla çok kere savaşmak, farklı komutan ve taktiklerle onları kızdırmak ve bezdirmek gerekiyordu. Oysa Hız. Ömer'in bu işe girişmesi; başarısızlığı durumunda hem bütün Müslümanların sevkini ve ümidini kırar, hem de düşmanı cesaretlendirirdi.^[533]

5.8. Sa'd b. Ebi Vakkas Başkomutan

Şura kararı üzerine Hız. Ömer askeri topladı ve onlara şöyle dedi:
"Gerçekten; sizden olan görüş sahipler beni kararımdan alıkoyuncaya kadar, yürüyüşe kati karar vermiştim. Şimdi burada oturmak ve bir adamı ileri göndermek görüşündeyim. Şimdi bana bir kimseyi salık veriniz!"^[534]

Hız. Ömer başkomutanlık için Sa'd b. Ebi Vakkas'ı düşünüyordu. Şu an o, Havazin kabilesi zekâtlarını toplamakla meşguldü. Hız. Ömer ona rey sahiplerinin ve seçkin danışma kurulunun ve askerlerin görüşlerini bildirdi. Bu arada Hız. Ömer istişarelerini sürdürüyordu. Derken Sa'd'ın mektubu geldi. Askerler Hız. Ömer'e, "onu iyi (komutanı) bulmuştun" dediler. Hız. Ömer, "o kimdir?" dedi. Askerler şu tahminde bulundular:

"el-Esedu 'âdiyen, S'ad b. Malik= Hücüm edici aslan, Sa'd b. Malik"^[535]

Tahminleri doğruydı. O Rasulullah'ın dayısı, Zühre kabilesinden, Aşere-i Mübeşşere'den, ilk Müslümanların yedincisi, Allah yolunda ilk kan akıtan, Rasulullah'la bütün savaşlara katılan önemli bir sahabeydi.^[536] Veda Haccı yılında hacca giden Sa'd; orada hastalanmış, kendisini ziyarete gelen Hız. Peygamber'e şöyle demişti:

"Ey Allah'ın Resulü, sizler Medine'ye döneceksiniz Ben burada ölüp sizden geri mi kalacağım?"

Bunun üzerine Rasulullah ileride İslamiyet'e büyük hizmetlerde bulunacağını, birçok kavimlerin kendisi vesilesiyle imana geleceğini bildirmişti.^[537] Sonra da onun şifaya kavuşması için dua etti. Belki de bu komutanlığı; o ihbar-ı bilgaybın gerçekleşmesine vesile olacaktı.

5.9. Hz. Ömer'in Söyledikleri

Hz. Ömer, Sa'd'ı Havazin'den getirtti ve kendisini Irak cephesine başkomutanı tayin etti. Sonra kendisine su tavsiyelerde bulundu:

1) *“(Sana) Rasulullah'ın (a.s.m.) Dayısı ve Rasulullah'ın sahibi/arkadaşı denilmesi seni asla gururlandırmasın/kibre sevk ederek aldatmasın.”*^[538]

İnsanlar; filanın oğlu, torunu, kızı, yeğeni, amcası, dayısı, teyzesi, filan aşiretten, kabileden veya milletten olmak gibi intisaplar ve bağlarla; aldanabilmektedirler.

a) Onlar bu gibi intisaplarla övünerek/tefahürle gurura düşerler ve aldanırlar. İslam öncesinde de bu durum pek yaygındı. Her kişi böyle mensubiyetlerle övünür, Cahiliye Aybesi/Mufaharası, Cahiliye Nahvesi yapardı. Tekâsür Sûresi de böylesi bir olay üzerine nazil olmuştu.

b) Rasulullah'ın dayısı Allah Resulü'nün dava arkadaşı (Hâlû Rasûlillah ve sâhibu rasûlillah) olmak bile iman ve İslam'ın sınırlarından çıkanlar için; kurtuluşu sağlayamaz; onunla aynı ırktan, aynı kabileden/Kureyş'ten olmaya güvenmek; dünyada ve ahirette bizi başarısızlığa itebilecektir. Öyleyse insanları iyi yapan, başarılı kılan; onun iyilikleri, iyi sıfatları, iyi işleri ve Allah'a kulluğundaki hassasiyetidir.

d) Aslında gurur, “ğur”dan gelir. Ğur, bir şeyde görülen açık iz/eser demektir. Ğirra, yakaza halindeki gaflettir. Ğırar da azgınlıkla birlikte gaflet içinde olmaktır. Ayın ilk üç gecesine, ğurer denir. Burada hilalin ışığı atın alnındaki aklığa benzetilmiş ve böyle denilmiştir. Gurur, aslında bir şeyi parlak, cazip, güzel ve hoş bularak aldanmaktır. Mal, makam, mevki ve istekler cihetiyle insanı aldatan her şey, gururla/parlak ve güzel görünüp aldatır.^[539]

2) Sonra Hz. Ömer şunları söyledi:

“Hem Allah kötülüğü, kötülükle imha/yok etmez. Fakat o, seyyieyi hasene/iyilik ile yok eder.”^[540]

Hz. Ömer'in bu sözleri ve tavsiyeleri; öncelikle iki ayeti hatırlatır. Ehl-i Kitap'tan olup Müslüman olanların iyi özelliklerinden söz edilirken:

“Ve yedraûne bi'l-haseneti es-seyyiete: Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar” buyrulur.^[541] Hz. Peygamber şahsında müminlere de şöyle

emredilmişti:

“Gündüzün iki tarafında (sabah, öğle ve ikindi), gecenin de yakın saatlerinde (akşam ve yatsı) namazı kıl. İnne’l-hasanâti yüzhibne’s-seyyiat: Mutlaka iyilikler/hasenât, emirlere uymak, kötülükleri giderir. Bu öğüt almak isteyenlere; güzel bir hatırlatma/zikradır.”^[542]

Hiz. Ömer de Kur’ân kültürüne uyarak; Sa’d’a bu ayetler ışığında öğüt veriyordu. İnsanlar sahabe olsalar bile her zaman öğüte, iyiliklere, imana ve ibadetlere muhtaçtılar. Her zaman yemeye, içmeye, havaya, güneşe ve meyvelere... muhtaç oldukları gibi. Kötülükler ve günahlar, iyiliklerle yok edilebilirlerdi.

3) Hiz. Ömer’in üçüncü tavsiyesi de ilk iki tavsiyesini tamamlar şekildeydi.

“Allah’la bir kimse arasında bir nesep/soy yoktur. (birine soy yakınlığı sebebi ile Allah onu yükseltmez) Ancak, insanlarla Allah arasında; (onu yükseltecek) taat/emirlerine itaat vardır. Fe’n-nâsu fî zâtillahi sevâun= Öyleyse Allah katında insanlar eşittirler. Allah (ancak) onların Rabbi/yaratıcısı ve besleyicisidir. Onlar da O’nun kulları ve hizmetkâridirler.

Hem insanlar birbirlerine Allah Afiyeti/günahlarını affı; (manevi hastalıklardan kurtarması ve sekinete erişirmesi) ile üstün olurlar. Hem Allah katındaki nimetlere de, O’na itaatle ulaşırlar”^[543]

Afv kökünden olan “afiyet” de bir mastardır. Bir şeye ulaşmayı dilemek, afiyettir. Bu manada kul; Allah’ın vadettiği nimetlere; ibadetlerle ulaşmayı dileyerek afiyete erebilir. Böylece affedilir ve selâmete erer. Ayrıca afiyet, hastalıklardan şifaya kavuşmak, belalardan ve musibetlerden kurtulmaktır.^[544] Günahların da; ebedi âlem için hastalıklar olduğu düşünölmelidir. İnsan şirk, küfür ve kebire denen büyük günahların affı ile ibadetlerle onları yok ederek afiyete ulaşabilecektir. Rasulullah da: “Allah’ım, Senden af ve afiyet istiyorum!” diye dua etmişti.

4) Ömer, Sa’d b. Vakkas’a ve onun şahsında herkese, şu tavsiyede bulunmuştu:

“Rasulullah’ı (üzerinde) gördüğün işe bak ve onun, üzerinde sabit ve devamlı olduğuna devam et ve taraftar ol.”^[545]

5) Sonra da ona, sabır (musibetlere, zorluklara ve hastalıklara ve dayanma ve direnme) tavsiyesinde bulunmuştu. “Men sabera zafera” sözünün gereğini hatırlatıyordu. Ayrıca günahları yapmamaya

direnme ve ibadetlerde de sabır gerekiyordu. Sabredemeyen, ibadette devamlı olmazdı.

6. Köprü Vakası (13/634)

Hicretin 13. yılı Şaban'ında (26 Kasım 634)^[546] meydana gelen “Köprü Vakası” önemlidir. Fırat kenarında meydana gelen savaşta Müslümanlar ve Farslar ağır kayıplar vermişlerdi.

Gönüllülerin komutanı Ebu Ubeyd es-Sakafi, Irak cephesinde Müsenna b. Harise'nin ordusu içinde yerini almış, Namarık'ta, Kesker'de İran kuvvetlerini yenmişti. Fakat Köprü Vakası'nda bir fil kendisini çiğnemiş ve şehit olmuştu.^[547] Olay şöyle gelişmişti: İran başkomutanı Rüstem, Kufe yakınlarındaki Nemârik'ta ve Sasani ordusunun çekildiği Kesker önlerinde^[548] Fars kuvvetleri üst üste iki defa yenilince, yeni bir ordu hazırladı. Ordunun başına Behmen Câzeveyh'i geçirdi.^[549]

Ebu Ubeyd Müsenna'nın uygun bulmasıyla bu ordunun da karşısına çıkmak istedi, Mirvaha'da konakladı. İki ordu arasında Fırat nehri vardı. Acaba hangi ordu nehri geçip, diğerine saldıracaktı? İranlılar beklemeyi tercih ettiler. Ebu Ubeyd ise, kayıklardan kurduğu köprüden ordusunu karşıya geçirdi ve İran kuvvetlerine hücum etti. İran ordusu önünde otuz kadar fil vardı. Filler hücumla geçince Müslümanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Ebu Ubeyd herkese, ürken atlardan inerek, yaya taarruz etmesini emretti. Fakat kendisi bir fille yaptığı mücadelede; onun ayakları altında kaldı ve şehit oldu.^[550]

Onun şehit olması bozguna sebep oldu. Mersed es-Sakafi bozgunu önlemek için, nehir üstündeki kayıkları birbirine bağlayan ipleri kesti ve şöyle bağırdı:

“Ey insanlar! Ya komutanlarınızın öldüğü gibi ölün ya da zafere erişin!”

Yeniden şiddetli bir çarpışma başladı. Fakat Müslümanlar yine tutunamadılar ve arkalarındaki Fırat'a atlamaya başladılar. Askerler suda boğuluyordu. Kıyıdakiler de bir an önce beri tarafa geçmenin telaşı içindeydiler. Diğer yandan başkomutan Müsenna ve atlılar, onları korumaya uğraşıyor ve geri çekilişte acele edilmemesini istiyorlardı. Nihayet güçlü askerler kayıktan köprüyü yeniden kurdular ve böylece ordu geri çekilebildi.

Bu yenilgi Hz. Ömer'e çekingenlik ve utançla bildirildi. Halife yenilgiye üzüldü ve şöyle dedi:

“Allah’ım, her Müslüman benden gelecek kötülükten emindir. Ben her müslümanın cemaatıyım (destekçisiyim). Allah Ebu Ubeyd’e rahmet etsin. Eğer (yenilmeden) tekrar savaşmak üzere geri çekilip bana gelseydi; ona kuvvetli destek olurdum.”^[551]

İbnu'l-Esir, Köprü Savaşı'nda Müslümanlardan dört bin askerin şehit olduğunu, Farsların ise 6000 asker kaybettiklerini belirtir.^[552]

Bu yenilgiden İranlılar yararlanabilirlerdi. Nitekim Behmen Câzeveyh, hemen Fırat'ı geçip İslam ordusunun ardına düşmek istediye de, iç karışıklıkla ilgili bir haberle bu fikrinden vazgeçti. Çünkü başkomutan Rüstem'e karşı bir ayaklanma başlamıştı. Behmen kuvvetleri ile Medayin'e döndü.^[553]

Bu savaşta, Bedir'e katılanlardan Salit b. Kays, Kays b. Seken, Uhud gazilerinden Ukbe b. Kutba, Abdullah b. Kutba ve Yezid b. Kays el-Ensarî, yine ashaptan Abbad b. Kutba, Ebu Umeyme el-Fezari ve Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi'nin kardeşi Hakem b. Mesud ve oğlu Ceber de şehit olmuştu.^[554]

7. Buveyb Savaşı (13/634)

Köprü vakasından bir ay sonra, Ramazan ayı içinde bir başka önemli savaş yapıldı. Köprü Vakası'yla Müsenna b. Harise'nin askerleri yarı yarıya azalmıştı.^[555] Müsenna, düşmanın ani saldırıları karşısında cepheyi muhafazada zorlanacağını biliyordu. Devlet başkanı Hz. Ömer son durumu öğrenince; Müslümanları Müsenna'ya yardıma çağırdı. Cepheye gidenler içinde Yemenli Becile kabilesinden Cerir b. Abdullah el-Beceli de vardı. O, hicretin onuncu yılında Zülhalasa tapınağını ortadan kaldırmış biriydi^[556] ve kuvvetlerin komutanı tayin edildi.

Cerir'in kuvvetleri, Kufe yakınlarındaki Fırat'ın kollarından biri olan Buveyb'te, Müsenna kuvvetleri ile bir araya gelecekti. Ayrıca İsmet b. Abdullah ez-Zabbi de kendisine tabi olanlarla Müsenna'ya iltihak etmek üzere gönderildi.

Hz. Ömer yardımcı kuvvetler toplamaları konusunda valilerine (ummâl) yazılar göndermişti. Mürtet ve irticacılardan yeniden Müslümanlığa dönenlerden, bu savaş için gelen pek yoktu. Ayrıca Hz. Ömer de Irak'ın fethinde bizzat bulunmak üzere yola çıktı.

Diğer yandan Irak Baş Komutanı Müsenna gayri Müslim Araplardan kendisine tabi ve yardımcı olanlara elçiler gönderdi. Onlar da büyük bir topluluk olarak kendisine katıldılar. Onlar içinde büyük kalabalıkla kendisine katılanlardan biri de Enes b. Hilal en-Nemri idi. Nemirliiler Hristiyan'dılar, ama şöyle diyorlardı:

“Nukâtilü me‘a kavminâ = biz kavmimizle beraber savaşıyoruz.”^[557]

Müslümanların taze güçlerle yeniden toparlandığını ve saldırıya geçeceklerini haber alan, Sasani devletinin iki ünlü komutanı Rüstem ve Feyruzân, Mihrân el-Hemedani'yi karşı koymasına için Hire'ye gönderdiler. Müsenna, durumu Irak'ta Kadisiye yakınlarında haber alınca, bütün İslam güçlerinin Fırat sahilindeki Kufe'ye yakın Buveyb'te toplanması için emir verdi.

Mihrân ordusuyla Fırat'ın karşı kıyısında, Buveyb hizasında gelip konakladı ve Müsenna'ya şu haberi gönderdi:

“Sen mi bizden tarafa geçeceksin, biz mi senden yana geçeceğiz?”

Köprü Vakası'nda Müslümanlar karşı tarafa geçmişler ve yenilmişlerdi. Müsenna bu kez onların Fırat'ı geçmesini ve kendilerine gelmesini istiyordu. *“Siz geçiniz”* diye haber gönderdi. Sasaniler Köprü Savaşı galibiyetinin de kendilerine güven vermesiyle Fırat'ın beri kıyısına geçtiler. Müsenna ordusunu savaş düzenine soktu ve tabyaladı. Ramazan ayı içinde oldukları için, askerler oruçluydu. Müsenna oruçların bozulmasını emretti^[558] ve herkes orucunu bozdu.

İslam ordusunun düzenini söyledi: Sağ ve sol kanatlara Beşir b. Hasasa ile Büsr b. Ebi Rühm komuta edecekti. Öncü atlıların başında Müsenna'nın kardeşi Müsenna b. Harise bulunuyordu. Piyadeler de bir diğer kardeşi Mesut'un komutasındaydı. Artçıların başında Mez'ûr bulunuyordu.

Fars ordusunun sağ ve sol kanatlarında, Merzubân-ı Hire ve Merdanşah bulunuyordu. Fars kuvvetleri üç saf halindeydi. Her safın önünde sıralanmış filler vardı. Piyadeler fillerin önünde yer alıyordu.

Düşman İslam ordusuna yaklaşmaya başlayınca, Müsenna atıyla saflar arasında dolaşmaya koyuldu. Bayrakların (Râyât) yanında ayrı ayrı durup, askerlere şöyle diyordu:

“Gerçekten bu gün, insanların (düşmanın) sizden yana gelemeyeceğini (galip olamayacağını) umuyorum. Bu gün ancak herkese mutluluk veren şey bana sevinç verecektir.”^[559]

Askerler de aynı duygularla kendisine ümit verdiler. O, askerlerini tasada ve kaygıda kaynaşmış gördü. Sonra onlara düşmana ne zaman ve nasıl hücum edeceklerini açıkladı:

“Ben üç defa tekbir alacağım, o zaman (hücuma) hazırlanınız. Dördüncüsünde saldırınız!”^[560]

İlk tekbiri aldığı anda, öncü süvarilerden biri acele ederek saflar arasından öne çıktı. Müsenna tek başına saldırıya geçen askerin durdurulmasını emretti. Sonra onun Köprü Savaşı’nda kaçıp, bu savaşta hatasını telafi etmek istediğini kendisinden duyunca kendisini affetti. Derken savaş başladı. Çarpışmalar şiddetlenince, Müsenna, Hristiyan reis Nemirli Enes b. Hilal’e şu teklifte bulundu:

“Şüphesiz sen, dinimizde olmasan da bir Arapsın. Ben Mihman’a hamle yapınca, sen de benimle birlikte saldır.”

Müsennâ onun ırk gayretini harekete geçirmekle, kendisine yardımcı olmasını istiyordu.^[561] Nemirli reis teklife müspet cevap verince, Müsenna, merkezde karşısında yer alan Mihran’a saldırdı, merkezi yardı. Derken sağ ve sol kanat da aynı şeyi yaptı. Tağlibli bir Hristiyan Arap genci, Fars başkomutanını atı üstünde öldürünce, Sasaniler sarsıldı ve gerilemeye başladılar. Müsenna, askerlerini şöyle şevklendiriyordu:

“Sizin geleneğiniz benzerlerinizde olandır. Unsurullâhe yensurkum: Allah’a (onun dinine gayretle) yardım ederseniz, o da size yardım eder (zafer nasip eder)”^[562]

Çok geçmeden Sasaniler yenildi. Fakat Müsenna, onların geri çekilmesine imkân vermek istemiyordu; hemen köprübaşını tuttu ve karşıya geçmelerini engelledi. Bunun üzerine düşman askeri dağıldı. Bir kısmı Fırat’ın batısına; aşağı taraflarına gittiler. Bir kısmı yukarı taraflarına çıktılar. İslam atlıları peşlerini bırakmadı. Bozulan askeri toptan imha edinceye kadar, takibe devam ettiler. Böylece insan cesetlerinden küçük tepeler meydana geldi. Sasanileri takip işi aralıksız olarak, o gün ve ertesi günün gecesine kadar sürdü.

Sasaniler bu savaşta büyük kayıplar verdiler.^[563] Bu güne; çoğu İslam askerleri onar kişi öldürdüğü için “el-A‘şâr” adı bile verilmiştir.

Müsenna, daha sonraları savaşın sonunda Köprübaşını tuttuğuna pişmanlık duymuştur. Çünkü burada çok zorlanmıştı. Neredeyse durum İslamlar aleyhine dönecekti. Kendisi bu konuda şöyle konuşmuştu:

“(Orada) son derece aciz kaldım. Onlar geçip köprüye ulaşmakta iken Allah beni şerlerinden korudu. Sonunda kendilerini oradan çıkardım (geri püskürttüm). Ey insanlar (askerler), artık siz de böyle bir davranışa dönmeyiniz. Çünkü o bir hata idi. Kendilerini engellemeye güç yetirilmeyeni oradan atmak gerekmez.”

Bu savaşta Müsenna'nın kardeşi Mesut da şehitler arasındaydı. Savaştan sonra Müslümanlar koyun, sığır ve un olarak birçok ganimet aldılar. Bunları Medine'den gelip Kavadis'te toplanan ailelerine gönderdiler. Ayrıca Müsenna, savaş sonrası Sasanileri takip ve yağma için atlılar (akıncılar) gönderdi. Onlar merada yayılan pek çok hayvanı ganimet aldıkları gibi, kadın ve erkek pek çok esir de aldılar.

Başkomutan bunları askerler arasında taksim etti ve halka bağışta bulundu. Ganimetin beşte dördünü de Becile'ye verdi.^[564] Akıncılar düşmanı kovalamayı ve yağmayı sürdürdüler. Hatta Sebat'a kadar gittiler.^[565]

Bu savaştan sonra çok verimli Sevad arazisi, Dicle ve Fırat arasındaki topraklar tamamen Müslümanlar eline geçti. Artık buralarda ne düşman tehlikesi, ne de bir başka engel söz konusuydu. Sasanilerin cephaneleri ve derbentleri de Müslümanlara geçmişti. Dicle'nin beri tarafının Müslümanlara terk edilmesi, İslamları çok sevindirmişti.^[566]

8. Hanâfis ve Bağdat Pazarları Baskını

Beni Bekir kabilesinden olan, Mezopotamya'nın (Irak) fethinde büyük rolü bulunan Müsenna b. Harise, Hanâfis ve Bağdat pazarlarına akıncılarla baskın düzenlemiş ve yağma etmişti.^[567]

Dicle'nin batı kıyısındaki Bağdat'ın kuruluşu daha sonraları olmuşsa da, Bağdat'ın yerinde daha fetih hareketi döneminde bir Pazar (panayır) olduğu anlaşılmaktadır.^[568] Hanâfis Panayırı (Sûk-u Hanâfis) ile Bağdat Panayırı'nın (Sûk-u Bağdâd) birbirine uzaklığı bir günlük mesafeydi.

Buveyb Zaferi sonrası Müsenna, Kadisiye'nin doğusunda, Fırat'ın kuzey kıyısında yer alan Hire'ye Beşir b. Hasasa'yı bıraktı. Sıffin'e bir miktar asker gönderdi. Meysan ve Destemisan'da en seçkin askerlerini görevlendirmişti. Kendisi de Fırat'ın kuzey kenarında, Kerbelâ'nın kuzeyinde olan Anbar'a çıktı. O, Anbar yakınlarında

Ulleys'te bulunurken ona, biri Anbarlı diğeri Hire'li iki adam geldi. Anbarlı olanı kendisine Hanâfis Panayırı'nın, diğeri de Bağdat Panayırı'nın yolunu göstermek istiyordu. Müsenna yol göstericilere sordu:

“O ikisinden hangisi, arkadaşından (diğerinden) öncedir?”

Adamlar cevap verdiler:

“İkisi arası bir günlük (bir fersah) yürüyüştür.”

“(Anbara) hangisi daha çabuktur?”

“Sûk-u Hanâfis = Hanâfis Pazarı”^[569] dediler ve eklediler: “Orada Kisra'nın Medâin tüccarları, Sevad ve Rabîa (kabilesi) tüccarları bir araya gelir. Kuzâ'a da onları (pazarı) korur”^[570]

Bu bilgiye göre Hanâfis Panayırı Dicle ve Fırat arasında, Bağdat'a yakın bir yerdeydi. Buralar az öncesine kadar Sasanilerin kontrolündeydiler. O Buraya Dicle'nin güney kıyısında yer alan Başşehir Medayin'den^[571] tüccarlar geldiği gibi, Mezopotamya'dan da kervan tüccarları geliyordu. Ayrıca bir Arap kabilesi olan Rabia'nın tüccarları da orada alış veriş yapıyorlardı.

Bu pazarlar senenin belli günlerinde kuruluyorlardı. Pazarların himayesini üstlenen kimseler veya güçler pazara gelen mallardan öşür alırlardı.^[572]

Müsenna, Hanâfis Panayırı'nın kurulduğu gün, Rabia ve Kudâ'a kabilesinden akıncılarla pazara saldırdı ve yağmaladı. Sonra Anbar'a döndü. Gelenin Müsenna ve atlıları olduğunu öğrenen Anbarlılar, atlara ve kendilerine yiyecekler getirdiler.^[573] İslam öncesi dönemde Güney ve Kuzey Arabistan'da, Sasani ve Bizans beldelerinde kurulan önemli pazarlar vardı.

Başkomutan Müsenna b. Harise, Anbar'dan, Bağdat Panayırı'na yol göstericiler aldı. Fakat Anbar'ın Dihkanın'a (Mahalli yönetici) Medâyin'e gideceğini söyledi. Böylece onu aldatarak Bağdat Panayırı'na yöneldi. Ambar'dan gece çıkmıştı. Fırat'ı geçti ve sabahleyin Bağdat Panayırı'nı bastı. Oradan birçok ganimet aldı, akıncılara: *“Ancak altın, gümüş ve her şeyin kıymetlisini alın”* tavsiyesinde bulunuyordu.^[574]

Buradan, Salihayn nehrini takip ederek yine Anbar'a döndü. Anlaşıldığına göre Bağdat Panayırı da önemli bir pazardı. Burada altın ve gümüşten tut, birçok mal alınıp satılıyordu.

Müsenna Mezopotamya'yı, Sasani topraklarında kurulan pazarları yağmalayarak, hem düşmana korku veriyor, hem onları iktisaden sarsıyordu. Şu an güney ve kuzey Arabistan'da, Suriye'de kurulan pazarların hemen hepsi İslamların denetimindeydi.^[575] Bu pazarların en önemlileri şunlardı: Kuzey Arabistan'daki Dûmetü'l-Cendel Panayırı. Bahreyn yakınındaki Müşakkar, Basra Körfezi'nin güneyinde, deniz sahilinde kurulan Deba Panayırı, Basra Körfezi girişinde, deniz kıyısında kurulan Suhar Pazarı, Güney Arabistan'da sahilde yer alan Mehre (Şıhr) Panayırı, Aden körfezindeki Aden Panayırı, Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz panayırları.^[576]

Anbarlılar Müsenna geri dönünce çevikliğine şaşırdılar. Müsenna onlara şu mesajları verdi:

“Allah’a şükrediniz, O’ndan afiyet isteyiniz, birr ve takva konularını konuşunuz (ve bu hususlarda yardımlaşınız) İsm (günah) ve düşmanlık konularını fısıldaşmayınız. İşlerin yönetimini iyi yapınız. Onları gerektiği şekilde planlayınız ve sonra konuşunuz (önce iş yapınız, sonra konuşunuz!)”^[577]

Müsenna, bir toplumun ilerlemesinin, zafer ve başarılar kazanmasının sırlarını veriyordu. Bunlar da; birr ve takva konuları sürekli gündemde tutmak ve bunlarda yardımlaşmak, İsm (toplumu iyilikte yavaşlatıcı günahlar) ve düşmanlık sebebi büyük günahları ortadan kaldırmak, işlerin yönetimini iyi yapmak ve yapılacakları iyi planlamaktı.

9. Pazarlar ve Pazarların Önemi

İbnu'l-Kelbi'ye göre, Ceziretü'l-Arap'ta, kurulan Meşhur panayırlar (pazarlar) ve bunların faaliyetleri şöyleydi:

1) Dûmetü'l-Cendel Pazarı: Kuzey Arabistan'da Basra Körfezi'nin kuzeyinde Dûmetü'l-Cendel'de, Rebiu'l-Evvel ayının ilk günü kurulup, ortasına kadar süren Dûmetü'l-Cendel Panayırı vardı. Ay ortasından sonuna kadar da sönük olarak devam ederdi. Bu pazarın hükümranlılığı (sahipliği ve malikiyeti) İbadilerin eline geçerse Uhaydır ona başkan oluyor ve yönetiyordu. Gassaniler buna sahip olurlarsa, Kunâfe başa geçiyordu. Bu iki rakip hükümdar birbirine bilemeceler sorarak yarışıyor, galip gelen pazarı ele geçiriyordu.

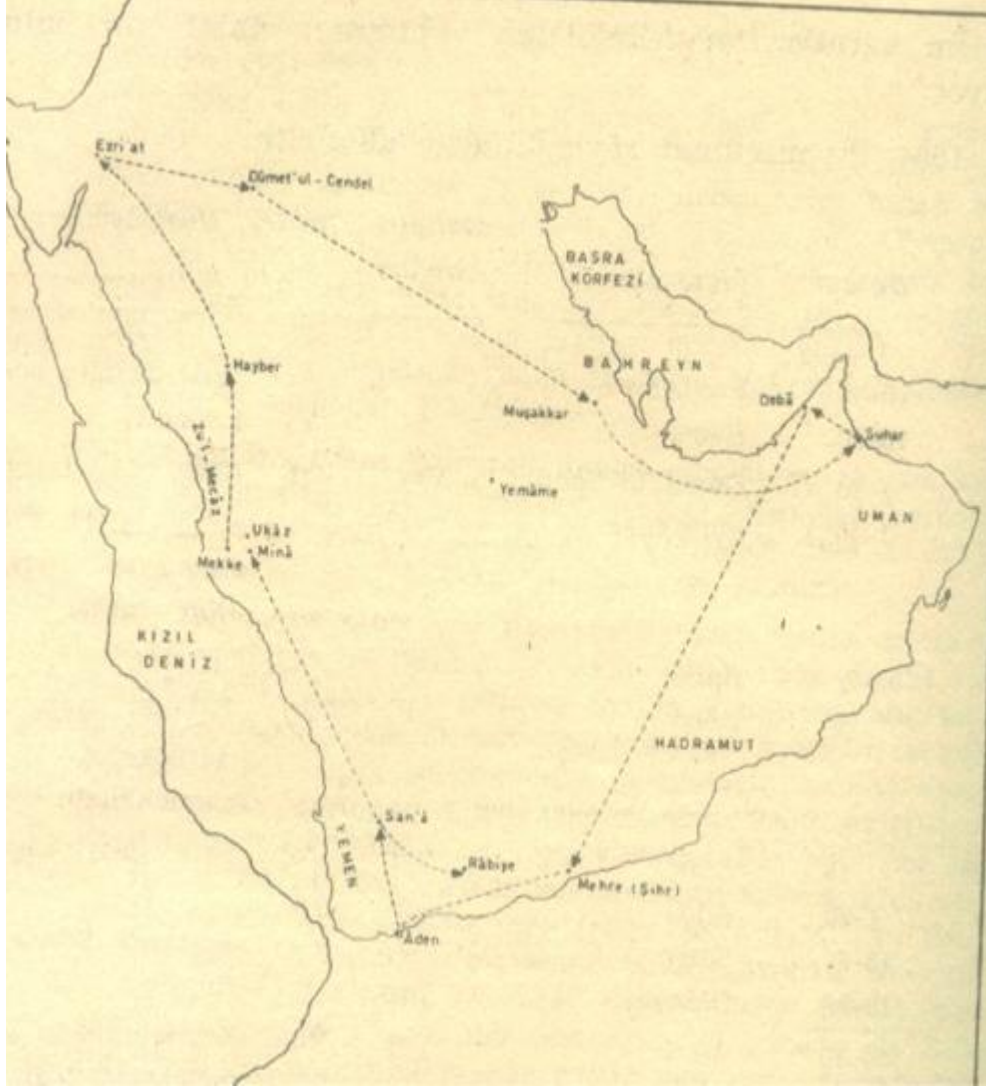
a) Dûmetü'l-Cendel Pazarı'nı ele geçiren hükümdarın izni olmadan kimse orada mal satamazdı.

b) Ayrıca hükümdar kendisine ait ticari mallarını satmadan, kimse orada mal satamazdı.

c) Yönetimi ele geçiren hükümdar, pazar öşrünü (onda birlik vergi) de tahsil ediyordu.

Tay kabilesinin kollarından Cedile ve Kelp, bu pazara komşuydular. Kelbiler elinde pazara getirilip kıl çadırlarda oturtulan ve sahipleri tarafından fuhşa zorlanan^[578] çok sayıda kadın köle bulunurdu. Pazara gelenlerin ekseriyeti Kelp^[579] kabilesindendi. Beğenilen pazarlığı yapılan mal üzerine, çakıl taşı atılarak alış verişler yapılırdı.

Buraya güney Arabistan'dan, Yemen'den ve Hicazdan gelen tüccarlar, muhafız olarak Mudarlıları^[580] seçerlerdi. Kervanlar Irak'a (Mezopotamya) giderlerse Beni Kays'ın bir kolu olan Amr b. Mersad'ın Muhafız kıtalarına ihtiyaç yar Bütün Rabia kabileleri de bunlara hürmet ederdi.^[581]

Şekil 2: Meşhur Panayırlar; Hamidullah, II, 1004

2) Muşakkar Panayırı: Dûmetu'l-Cendel Panayırı'ndan, güney Bahreyn'e doğru kervanlar yola çıkar, Bahreyn Körfezi'nden az içerdeki Muşakkar Pazarı'na gelinirdi. Bu panayır da Cumadelahire'nin ilk günü (R.Evvel'den üç ay sonra) kurulur ve ayın sonuna kadar devam ederdi. Bu pazarı yönetenler ve onun sahipleri, Münzir b. Savâ'nın mensubu olduğu Temim'in bir boyu olan Beni Abdullah b. Zeyd soyundandı. Bunları İran Kisraları tayin ederdi. Bu pazara denizi geçen İranlı tüccarlar ve Ceziretu'l-Arap tacirleri geliyordu. Pazarı kontrol eden başkan, malları öşre tabi tutardı. Burada alış veriş; alanın ve satanın birbirine el değdirmesi (mulâmese) yoluyla olurdu.

3) Suhar Panayırı: Recep ayının ilk günü Muşakkar panayırı terk edilip Umman'daki deniz kıyısında olan Suhara yönelinirdi. Recebin yirmi beşinde başlayan Suhar, beş gün sürerdi. Burada Cûlanda b. Müstekbir öşür tahsil ederdi.

4) Debâ Panayırı: Suhar Panayırı'ndan kuzeye, Basra Körfezi'nin batı kıyısında olan Deba'ya geçilirdi. Debâ Panayırı, Arabistan'ın büyük bir limanı idi. Buraya doğudan, Hint, Çin ve Sind'den (Hindistan alt kıtası) tüccarlar geldiği gibi, İran ve Arap Yarımadası tüccarları da geliyordu. Bu pazar Recep ayının son günü başlardı. Burada alış satışı icap-kabul (teklif-kabul) tarzıyla yapılırdı. Burada öşürleri yine Cûlanda toplar ve Melikler gibi hareket ederdi. Şu halde Suhar ve Deba pazarı, fetihlerden önce Sasani Devletinin elindeydi.

5) Şıhr Panayırı: Daha sonra tüccarlar, güney Arabistan'da, Mehre'de, Hint okyanusu kıyısında yer alan Şıhr Panayırı'na yönelirlerdi. Pazar, Hud'un (a.s.) kabrinin bulunduğu dağ yanında kurulurdu. Burada bir meliklik olmadığı için öşür yoktu. Tüccarlar para mukabilinde Mehrilerin bir kolu olan Beni Muttalib b. Harbin muhafız kitalarından faydalanırlardı. Bu panayır Şaban ayı ortasında başlardı. Ticari muameleler çakıl taşı atma yöntemi ile yapılırdı. [\[582\]](#)

6) Aden Panayırı: Aden, Hint okyanusu kıyısında, güney Yemen'de bir Limandır. Şıhr'dan ayrılan tüccarlar, Ramazan'ın birinden onuna kadar devam edecek olan Aden Panayırı'na gelirlerdi. Burada gelinen yolun kısalığı ve Ebnaların [\[583\]](#) kurduğu krallığın yol güvenliğini iyi sağlamasından dolayı, muhafızlara ihtiyaç duyulmazdı. Burada pazar öşürü krallık tarafından tahsil edilirdi.

7) Sana Panayırı: Aden Panayırı'ndan sonra Güney Arabistan'da, biraz içeride olan Sana şehrine gelinir, Ramazan'ın ortasından sonuna kadar, 15 gün süren Sana Pazarı'na iştirak edilirdi. Pazarın öşrünü Ebna Yönetimi topluyordu. Burada da alış verişler el değdirme (Mülâmese) ile oluyordu. Mülamesede alıcı veya satıcının birinin diğerinin elbisesine elini değdirmesi ile alım-satım gerçekleşir. Yahut satılan mala hiç bakmaksızın, örtülü haldeki ticari metaya el sürülürdü. [\[584\]](#)

8) Râbiye ve Ukaz Panayırları: Râbiye Panayırı Sana'nın güney doğusunda Şıhr ve Sana arasında bir yeredir. Güney Arabistan'da bulunur. Sana pazarından sonra tüccarlar muhafızlarla Râbiye panayırına gelirlerdi. Bu arazi her hangi bir idarenin yönetiminde

değildi. Burada can ve mal güvenliği tehlikedeydi. Hatta yapabilen, bir kimsenin sırtındaki elbiseyi bile soyar alırdı. Kureyşliler burada Beni Akil el-Murâr'ın muhafız kıtalarını kullanırlardı.

Bazı tüccarlar Râbiye'ye gelirken, bir kısmı da Mina'nın kuzeyine, Arafat yakınındaki Ukaz Panayırı'na gelirdi.^[585] Rabiye ve Ukaz Panayırları Zilkade ortalarında kurulup, ay sonuna kadar devam ediyordu. Ukaz, pazarların en büyüğüdü. Buraya, Kureyş, Havazin, Gatafan ve kolları katılıyordu. Ukaz'da ne pazar öşrü, ne muhafız kıtası vardı. Haram ay uygulaması muhafız kıtalarını geçersiz kılmalıdır. Bu pazar uluslararası idi. Deba Panayırı ise kıtalar arasıydı.^[586] Ukaz'da uygulanan müzayede (açık artırma) usulüne Serâr (gizlice söz birliği etme) denir. Malını açık artırma ile satmak isteyen kişi, fiat artıracak bazı kimseler bulur, mal çıkan müşteriye satılınca, kârı bu kimselerle paylaşıldı.

Ukaz Panayırı'ndan sonra, Ukaz yanındaki Zülmecaz Panayırı'na gelinirdi. Bu Pazar da Zilhicce'nin 8. gününe (tevriye günü) kadar sürer, buradan hac için Mina'ya hareket edilirdi.^[587]

Bu pazardan başka Hayber'de Natat,^[588] Yemame'de *Hacer* Panayırı gelirdi. Bu panayırlar on Muharem'de kurulup ay sonuna kadar sürerlerdi. Burada Arabistan'ın İslam öncesin de iktisadi durumu ve bütünlüğü göze çarpar. Bu durum, fetihlerle siyasi bütünlüğün kurulmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Kureyşliler ve diğer tüccarlar, Filistin'de olan *Ezruâta* ve Busra'da kurulan pazarlara da gelirlerdi.^[589]

Panayırlarda satılan mallar konusunda da bazı bilgilere sahibiz. Suhar'da dokumalar ve diğer mallar, Deba'da deniz aşırı ülkelerin malları satılır. Şıhr'da, deri kumaş, günlük, (kundur), bir nevi zamk olan mürrüssâfi, sarısabır, Hint darısı (duhn) ve diğer mallar pazarlanırdı.

Aden Panayırı, halûk adındaki parfümü ile ünlüydü. Araplardan başka kimse bunun ter kibini ve üretimini yapamıyordu. Bu koku, Hind ve Sind diyarlarına alıp götürülürdü. Kara yolu ile Aden'e gelenler, bunu İran'a ve Rum ülkesine taşıyorlardı.

Sana Panayırı'nda pamuk, safran, boya, dokumalar ve demir başta gelen satılık eşyalardı. Pazarlarda küçükbaş hayvanlar, Arabistan'ın develeri ve hecin develeri, mercan ve inci, bazı itriyat ve hekimlikte

kullanılan şifalı otlar^[590] da satılıyordu. Bu pazarlar genelde İslam sonrası dönemde de devam etmişlerdir. Meselâ Ukaz Pazarı, hicri 129 yılına kadar sürmüştür.

10. Kadisiye Zaferi (14/635)

Sa'd b. Ebi Vakkas, komutan olarak 4000 kişi ile Medine'den çıktı. Katılmalarla asker sonunda 34.000 oldu. Sa'd yeni bir yöntemle her on kişiye “*arif*” adında bir baş (onbaşı) tayin etti. Nihayet Siraf'tan Irak topraklarındaki Sasani kapısı sayılan Kadisiye'ye vardı. İran sürekli, kaybettiği Irak topraklarına kuvvet gönderiyordu. Sa'd, Fırat'ın bir kolu olan Atik ile Kadisiye hendeği arasındaki köprü karşısına ordugâhını kurdu. Kadisiye Fırat'tan 45 mil uzaklıkta çölde bir yerd. O vakit Şam (Suriye) başkomutanı Ebu Ubeyde Dımışk fethine çalışıyordu. Sa'd b. Ebi Vakkas da, etrafı yağmalayarak İran ordusunun gelmesini bekliyordu.

III. Yezdücerd^[591] Fırat sahilinden kendine gelen şikâyetler üzerine, hem komutan hem müneccim olan Rüstem'i “*Arapların talihi açık*” demesine rağmen istemeyerek Kadisiye'ye doğru yola çıkardı. Rüstem Medayin'den Sabat'a geldi. Oraya gelmeden önce 40.000 kadar öncü kuvvete ve 20.000 kadar artçı kuvvete Kadisiye'ye hareket emri vermişti. Kendisi de 60.000 askerle Kadisiye'ye yöneldi. Fıratın batı yakasındaki Hire'ye vardı, oradan Necef'e ilerledi. Nihayet 6 altı ay gibi bir zaman sonra Kadisiye'ye ulaştı. Ordusunda otuz fil vardı. Askeri 120 bine ulaşmıştı. Bunlardan 30.000 kadarı birbirinden ayrılmasın diye zincirlerle bağlanmıştı. O da kampını Atik nehri boyuna kurdu. Öne fillerini dizdi. Etrafa dehşet saçıyordu.

Sulh taraftarıydı. Sa'd'a bir adam gönderdi. Sa'd da ona Rebi b. Amir'i gönderdi.^[592] O, debdebe içindeki Rüstem'in karşısına, hayvanının çuluna bürünüp, kargısına dayanarak çıktı. Sonunda kargısını döşeme üzerine dikip yere oturdu ve şöyle konuştu:

“*Bize göre böyle döşemelerinizde oturmak caiz değildir.*”

İpekli taht sedirde oturmamıştı. Rüstem'in “*Niye geldiniz?*” sorusuna “*Allah'ın dinini yaymak için*” geldikleri cevabını verdi ve Rüstem'in birçok sorusunu cevaplandırdı.

Daha sonra Huzeyfe b. Muhsin ve Muğire b. Şube, Rüstem'e elçi gönderildiyse de anlaşma sağlanamadı. Ertesi gün Fetih Sûresi tilaveti ile ordunun kalplerine sekinet verildi. Sonra askerler Sa'd'ın

emriyle üçüncü tekbirde savaşa giriştiler. Savaş öğle namazından sonra başlamıştı. Sa'd b. Ebi Vakas dört tekbir alacaktı. Dördüncü tekbir düşmana hücum işaretiydi. Dördüncü tekbirle fillerin aralarına geçip kolanları kesildi ve üzerlerindeki düştüler. Filler geri kaçtı. Ertesi gün meşhur harpçi Ka'ka imdada geldi. Develer üzerine perde çektirerek İran atlarını ürküttü. O gün de geceye kadar savaşıldı. Sasani ordusu ikinci gün daha çok zayıf vermişti. Üçüncü gün iki filin gözleri kör edilip kaçırılınca, diğer filler de onlara uyup geri döndüler. Öğle sonu çarpışma kızıştı. Gece genel hücum emri verildi. Dördüncü gün şiddetli bir rüzgârın da yardımı ile İranlılar müthiş şekilde yenildiler.

Kadisiye'de 8500 asker şehit oldu. Şimdiye dek hiç bu kadar ganimet alınmamıştı. Yüz yirmi bin düşman askerinden pek azı kurtuldu.

Bu zafer Sasani saltanatını iyice sarstı, [\[593\]](#) artık kötü sonu herkes görebiliyordu.

Kadisiye zaferi sonrası Übülle fetih olundu ve Basra şehrinin temeli atıldı. (14/635).

11. Müslümanları Harekete Geçiren Ruh

11.1. Kisra Sarayı'nda

Kadisiye Savaşı öncesi Hz. Ömer, Sa'd'a mektup yazıp Kisra'nın İslamiyet'e davet edilmesini istemişti. O da; Amr b. Ma'dikerib ez-Zübeydi, Eş'as b. Kays el-Kindi, Numan b. Mukarrin, Yüsr b. Ebi Rühm, Hamele b. Huveyte, Hanzala b. Rabî', Fırat b. Heyyan, Adiy b. Süheyl, Attarid b. Hâcib, Kays b. Zürrare, Haris b. Hişam, Asım b. Amr ve Mühenna b. Harise'yi Medâyin'e elçi gönderdi. [\[594\]](#)

Elçiler Dicle'nin doğu yakasındaki Medayin'de, III. Yezdücerd huzuruna kabul edilmeden önce Kisra, vezirlerini ve Sabat'a gelen Rüstem'i yanına çağırıp onlarla istişare etti. Sonra da elçileri kabul etti. Mevsim ilkbahardı. [\[595\]](#) Elçiler birer eski bornoza (pamuklu kumaş) bürünmüşlerdi. Bornozların yağmurluk gibi başlıkları vardı. Kisra sordu:

“Buraya gelmenize sebep nedir?”

Heyetin sözcülüğünü üstlenen Numan b. Mukarrin söze şöyle başladı:

“Allah bize merhamet ederek, iyiliği emreden, kötülüğü nehyeden bir peygamber gönderdi. Ona inanmak şartıyla, dünya ve ahiret saadeti/mutluluğu vaat etti. Biz bu işe Araplardan başladık. Kimi istemeyerek, kimi isteyerek İslam’a girdiler. Kerhen^[596] Müslüman olanlar sonra memnun oldular. İstekle Müslüman olanların şerefi ve iştiharı çok oldu. Sonunda onun şeriatı üzerine birleştik, getirdiği hükümlerin değer ve özelliklerini anladık. Sonra o (Peygamber) bize muhalif olan milletlerden başlayıp, onları da insafa (adalete ve doğru yola) davet etmemizi emretti. Bunun için sizi dinimize çağırıyoruz. İslam güzelliği beğenir, kötülüğü kötüler bir dindir. Ondan kaçınırsanız; (size) cizye ehvendir. Onu da kabul etmezseniz, diğer şık savaştır.

Şimdi dinimize girerseniz, burada Allah’ın Kitabı’nı ve onunla hükmetmek üzere bir takım kimseleri bırakıp gideriz. Eğer cizye verecek olursanız, onu da kabul ederiz ve sizi himaye ederiz (düşmanlara karşı koruruz. Mal ve can güvenliğinizi sağlarız). Yoksa (sizinle) savaşıyoruz.”^[597]

Onun bu sözleri üzerine Kisra şu değerlendirmede bulundu:

“Yeryüzünde sizden daha bedbaht, sayıca daha az (güçsüz) ve daha kötü bir ümmet/millet bilmem. Biz öteden beri işinizi, Hire tarafları yerleşim birimlerine havale ederdik. (Bu konuda) onlar size yeterdi. Siz de İran’a karşı kıyama tama etmezsiniz. Eğer neticesi tehlikeli olacak bir ham hayal size gelmişse, ona aldanmayınız. Yok, gelişiniz ihtiyaçtan dolayı ise; yoksularınıza yiyecek, vücûhunuza (ileri gelenlerinize) giyecek veririz. Üzerinize yumuşaklıkla muamele edecek bir melik atarız.”^[598]

Kisra cahiliye dönemi insanını tanıyor ve bu konudaki kanaatlerini açıklıyordu. O zamanlar Araplarda “*kabile düzeni*” hâkimdi. Bunun getirdiği iç çarpışmalar onları yiyip bitiriyordu. Fakat şimdi kabile kardeşliği yerini, İslam kardeşliği almıştı. Bütün Müslümanlar artık bir kabilenin fertleri gibi algılanıyordu ve kardeş biliniyordu. Hem kötülükler iyiliğe değişmişti. Adeta kömür ruhlu insanlar, iman ve İslam’la elmasa dönüştürülmüştü. Arap Yarımadası toprağından, kötü ahlâklar ve âdetler temizlenmiş, şimdi oraya iyi bitkiler, meyveli

ağaçlar dikilmişti. Bir bakıma insanlar imanla aşılanmışlardı. İslam öncesi insanı ile İslam sonrası insanları çok farklıydı. Bunun en tipik örneği, İslam'dan önce Ömer ile İslam'dan sonraki Ömer'di. Kisra bu değişimi ve inkılâbı henüz tam anlamış değildi. O, İslam ordularını, yalnız Arap orduları olarak biliyor, gelişin sebebini “ekonomik” görüyordu. Ayrıca bu geliş Hire hükümdarlarından “Memnuniyetsizlik” sanıyordu.

Onun açıklamaları üzerine elçilerden Kays. b. Zürene söz aldı. Yanındakileri göstererek şöyle dedi:

“Ey hükümdar! Bunlar Arab’ın eşrafı ve değerlileridir. Eşraf eşraftan utanır. Eşraf, eşrafa tazim ve tevkir eyler. Şimdi ben söyleyeyim, onlar da şahit olsun: Bizim durumumuzun kötülüğü dediğiniz gibi, hatta ondan daha çoktu.”

Sonra Numan’ın söylediklerini daha sert bir dille açığa döktü. Son olarak da sözlerini şöyle tamamladı:

“Ya cizye, ya kılıç; ikisinden birini seç yahut Müslüman ol canını kurtar.”

Bu sözler üzerine, III. Yazdücerc hiddetlendi:

“Benden önce elçi öldürmüş bir hükümdar olsaydı, ben ikincisi olur, sizi öldürürdüm” diye onları ölümle tehdit etti. Aslında devletin büyüklük ve itibarını göstermek için, elçilere bir takım hediyeler vermesi gerekirken; böyle yapmadı. Bir zembil toprak getirtti. Bütün vezirler ve komutanlar huzurunda şöyle kesin uyarı verdi:

“Bende size vereceğim başka bir şey yok. En büyüğünüz kimse bunu yüklensin, onu reisinize götürünüz ve şunu biliniz ki: Hepinizi Kadisiye çukuruna gömmek ve beldelerinizi Şâpur’dan daha şiddetli çiğnemek için, Rüstem’i göndermek üzereyim.”^[599]

Elçilerden Asım b. Amr ayağa kalktı: “Onların en şerefli ve büyüğü benim” dedi. Toprak dolu zembili yüklendi. Elçiler sarayda küçük düşürülmek istenmişti. Fakat Asım, kendileri için toprağı uğurlu sayıyordu. Bununla hayır tefeül ediyordu. Elçiler salondan çıktılar. Asım toprak konusunu başkomutan Sa’d’a anlatarak şu yorumu yapmıştı:

“Ey Sa’d müjde! Yüce Allah onların toprağını bize verdi.”

Kadisiye, Arabistan’ın İran’a açılan kapısıydı. Kadisiye çukurunda bir köprü vardı. Burası İran’ın sınır karakolu gibiydi.

11.2. Fetih Ruhu ve Zühre'nin Sözleri

Sabat'tan hareket eden Rüstem, Fırat'ın güney batı yakasında, Fırat'tan 45 mil (yetmiş km) kadar uzakta, çöl ortasındaki Kadisiye'ye geldiğinde yüz yirmi bin kişilik bir ordunun komutanıydı. Hz. Ömer'in emri üzerine savaş, Arabistan'a en yakın yerde ve çölde olacaktı. Sasani ordusunun ikmal yolu iyice uzamıştı. O ertesi gün öncü kuvvetlerin komutanı Zühre b. Huveyye et-Teymi^[600] ile görüşmek istedi. Onunla görüşmek için köprübaşına kadar gitti. Öncü kuvvetler önünde iki komutan karşılaştı. Rüstem ona şöyle dedi:

"Siz komşularımız olup, kimi zaman bize başvururdunuz. Biz size ihsanlarda bulunurduk."

Sonra bir miktar mal karşılığında barış teklifinde bulundu. Zühre düşmanını iyi tanımayan komutana şöyle karşılık verdi:

"Biz buraya dünyalık (mal, servet) istemek için gelmedik. Önceleri halimiz dediğiniz gibiydi. Sonra Yüce Allah bize bir elçi gönderdi. O bizi Hak Din'e çağırdı, biz de ona icabet ettik. Ayrıca Allah, bu dini kabul etmeyenler üzerine bizi musallat kıldı ve nusret (zafer) vaat etti."^[601]

O, kendilerini harekete geçiren ruhu, fetih (İslam'ın yayılış) düşüncesini böyle açıklıyordu. Rüstem, bu gerçeklerin ve bu dünyanın yabancıydı. Zühre'nin konuşması üzerine sordu:

"O Gerçek Din nedir?"

"Bu dinin temeli şahadet kelimesidir. Bir de insanları mahlûka kulluktan Allah'a ibadete çevirmektir. İnsanlar bir baba ve anadan, Âdem ile Havva'nın oğullarıdır" dedi.^[602]

Şahadet sözü ile girilen Gerçek Din, yaratılan ve yaratılma özelliği taşıyan hiçbir şeyi ilah kabul etmiyordu. İnsanlar, ağaçlar, bitkiler, nehirler, güneş, hayvanlar kısaca yaratılan hiçbir şey ilahlaştırılmaz ve tabulaştırılmazdı.^[603] Kurân-ı Hakîm'de de yaratılanların yaratan gibi ilah olmayacağı birçok ayette açıklanmıştı.

Bu cevap üzerine Rüstem tekrar sordu:

"Biz bu dini kabul etsek, dönüp gider misiniz?"

"Vallahi evet."^[604]

"Beni doğruladın, ama Farslar, Erdeşir zamanından beri alçaklardan (sifle) kimsenin işinden (konumundan) çıkmasına müsaade etmediler onlar (asiller) hep şöyle derler: 'Onlar işlerinden

(alt konumlarından) ayrılırlarsa; tavırlarını değiştirirler ve eşrafa (soylulara) düşmanlığa başlarlar.”

Bu sözler üzerine Zühre şöyle karşılık verdi:

“Nahnu hayrunnâsi li'n-nâs: Biz insanlara karşı insanların en hayırlısıyız. Ayrıca onların dediği gibi olamayız. Tam tersine sifle (soylu olmayanlar) konusunda da Allah'a itaat ederiz. Aramızda Allah'a isyanda bulunan kimse (isyanda) bize zarar veremez.”^[605]

Böylece o sınıflı toplumu onaylamıyordu.

İslam orduları, gönülleri İslam'a fetih/açmak için geliyordu. Öncelikle komutan Zühre de; bu idealle burada olduğunu açıklıyordu. Sasaniler Müslüman olsa; onlar bunları bırakıp daha ötelere gideceklerdi. Daha uzakları İslam'a açacaklardı. Ayrıca toplumda seçkinler, soylular, soylu olmayanlar, eşraf (asiller) ve sifle (alçaklar) yoktu. İslam feodal yapıya karşıydı.

12. Hadd-i Şûrb ve Teravih

Hicretin 14. yılında (635) yılında Hz. Ömer bazı kimselere şarap içtiklerinden dolayı had cezası uyguladı. Onlardan biri de oğlu Abdurrahmandır.^[606] Ayrıca, bu yıla kadar Ramazan'da teravih yatsı namazı sonrası evlerde kılınırdı. Bu yıl, yatsıdan sonra cemaat dağılmadı ve cemaatle teravih kılındı. Hz. Ömer bu namazın böyle kılınmasının daha yerinde, tertipli ve düzenli olacağını düşünerek namazın böyle kılınmasını istemişti. Yine bu yıl Ramazan ayında mescitlerde kandiller yakıldı.

13. Hadler ve Önemli Özellikleri

Had, engellemek alıkoymak demektir. Şer'î istilahta: *“Suçluyu, Allah'ın hakkı olarak takdir edilen şekilde cezalandırmaktır.”* Haddin meşrû/şer'î, kanuni olmasının hikmeti ise, kulları/insanları zarar gördükleri şeylerden alıkoymaktır.

Bilindiği gibi İslam'da haklar, *“Allah hakları”* ve *“Kul/insan hakları”* olarak ikidir. *“Herkesin; şeriata uyan yetkisine, iktidarına ve mülkiyetine de hak denilmiştir.”*^[607] Her sabit ve doğru olan şeye de hak denir. Bunun zıddı batıl/gerçek olmayandır.

13.1. Hadlerin Özellikleri

1) Hadler, Allah hakları içinde yer alan cezalardır. Yani kamu/amme menfaatini ilgilendirirler.^[608] Yani hadler uygulanmazsa bütün toplum bundan çok yönlü olarak zarar görecektir.

2) Hadler, naslarla (ayetlerle) sınırı ve miktarı açıkça belirlenen cezalardır. Mesela eşitlik manasına olan kısas, kul/insan hakkı ile ilgili bir cezadır ve hadden farklıdır. Tazir ise, nasların açıkça cezasını tayin etmediği cezalardır. Bu noktadan kısas ve tazir cezaları hadden ayrılır.

3) Hadler şüphelerle düşürülür; suçluya had cezası uygulanmaz. Çünkü Rasulullah (a.s.m.): *“Hadleri şüphelerle bertaraf ediniz, tatbik etmeyiniz”* buyurur.^[609] Ayrıca *“Yapabildiğiniz kadar Müslümanlardan hadleri düşürünüz. Onun bir yolu varsa bırakın gitsin. Devlet başkanının afa hata etmesi, cezada hata etmesinden daha hayırlıdır.”*^[610] Öyleyse, kesin ispatlanamayan suçlarda; zan ve tahminle hadler tatbik edilemez.

4) Şüpheler hadleri ve kısası düşürse de, tazire mani olmaz. Şüpheden dolayı had veya kısas uygulanamayan suçlular; tazirle cezalandırılırlar. Osmanlı uygulamasında; Kanuni Ceza Kanunnamesi’ndeki şu hüküm buna göredir:

“Eğer at uğurlasa, elin keseler; kesmezlerse iki yüz akçe cürüm alına”

“Eğer adam öldürse; yerine kısas etmeseler, kan cürümü bin akçadır.”^[611]

Aslında hırsızlık, haddi gerektiren suçlardan biridir. Had cezası ile hırsızın eli kesilir. Fakat şüphe ile haddin düşmesi^[612] hırsızın elinin kesilmesini engeller. Bu durumda suçlu hiç cezasız bırakılamaz. *“Kesmezlerse 200 akça cürüm alına”* hükmü bir tazirdir.

Yine, adam öldüren birisi, delillerdeki bir şüphe ile yahut bir başka sebepten^[613] Kısas edilmezse; kendisine veliyyu’l-emrin/yöneticinin tespit ettiği bir tazir uygulanır. Mesela burada Kanunî; “kısas etmeseler, kan cürümü bin akçadır” diye taziri tespit etmiştir. Kısas edilmeyenden bin akçe alınacaktır. İslam hukukunu, haddi, kısası ve taziri bilmeyen bazı araştırmacılar; kanunnamelerde bu gibi hükümleri görünce:

“Demek Osmanlılar, hırsızlık suçuna bir had cezası olan el kesmeyi uygulamamışlar; onun yerine 200 akça almışlar. Kısası da

uygulamayıp yerine bin akça almışlar. Suçluyu para cezası ile salıvermişler. Bu da Osmanlıların İslam hükümlerini tatbik etmediğini gösteriyor” diyebilmektedirler. Oysa hadleri ve kisası uygulamak yerinde olmayınca; tazir olarak bu cezalar tatbik edilmektedir.

13.2. Haddi Gerektiren Suçlar

Birincisi: Hırsızlık Haddi: Had şartları mevcut olan ve usulüne göre, varlığı tespit edilen bir hırsızlıktan dolayı hırsızın eli kesilir.^[614] Bu haddi; Mâide Sûresi'nin 38. ayeti şöyle tespit etmiştir:

“Ve’s-Sâriku ve’s-Sârikatu fa’kta’û eydiyehumâ cezâen bimâ kesebâ nekâlen mine’l-lâh, vallâhu ‘azizün hakîm: Hırsızlık eden erkeğin ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan bir azap, ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah Azîzdır/güçlü ve galiptir. Hakîmdir/hikmetsiz, abes ve anlamsız iş yapmaz.”^[615]

“Kim de bu zulümden/haksız davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Gerçekten Allah, Ğafûrdur/günahları çok bağışlayıcıdır. Rahimdir/pek merhametlidir.”^[616]

Bu ayet-i kerime'nin hükmüne göre de; hırsız; bazı durumlarda; elin kesilmesi olan hadden kurtulur. Haddin icrası için hırsızın, akıllı, erginlik çağında, natık/konuşabilen ve basir/gören olması gerekir. Hırsız, malı çalınanın ortağı olmamalı, çalanla, çalınan arasında, doğum, cüziyet ve zirrahm mahrem olmak gibi durumlar olmamalıdır.

İki eşten biri, değerinin malını çalsa had tatbik edilmez. Hırsızın, erkek, hür, Müslüman olması şartı aranmaz. Çalınan şeyin “*mutlak mal*” tarifine girmesi gerekir: altın, gümüş, inci, cevherler, demir, bakır, tunç, kalay gibi) Mushaf-ı Şerif, hadis kitapları, şiir ve edebiyat eserlerini çalmakla had uygulanmaz. Fakat kıymeti nisap miktarına ulaşan yazılı yazısız defterler ve benzerleri bunun dışındadır.

Haddin icrası için çalınanın; mâl-i mütekavvim olması gerekir. Yani çalınan; şarap ve insan gibi şeylerde had olmaz. Çalınan birine ait/memluk olmalıdır. Çalınan şeyin malikiyetinde şüphe olmamalıdır.

Çalınan malın tâfih/alelâde odun, kömür gibi şeyler olmaması gerekir. Kireç, kerpiç, kiremit, cam bardak, çamurdan mamul testi gibi şeylerin çalınmasında da had uygulanmaz. Fakat odundan

mamul şeyler bunun dışındadır. Saç, abanoz ve sandal gibi keresteler de odunun dışındadır. Çünkü kıymetlidirler.

Çalınan mal; her vecihle tecavüzden korunmuş/masun olmalıdır. Hırsız için alma ve faydalanma şüphesi taşımamalıdır. Çalınan mal mütesârifü'l-Fesâd/çabuk bozulur olmamalıdır. Ağaçtaki hurma, üzüm ve nar gibi. Kuru meyveler, hububat, yağlar, kokular, sirke, pekmez ve sergilerde had uygulanır.

Çalınan mal nisap miktarı kıymetinde olmalıdır. Yani en az, on dirhem değerinde bir mal çalınmalıdır. Hırsıza had vurmak için daha başka şartlar da aranır.^[617] Bütün şartları düşünülürse; aslında, sirkat haddini uygulamak pek de kolay değildir. Yol kesmek ve eşkıyalık da sirkat gibi değerlendirilir.

İkincisi: Hadd-i Kazif: Bir muhsan/zina yapmamış erkek ve muhsanaya/zina suçu işlemiş kadına, mükellef, hür, müslim ve iffetli bir kimseye Dâr-ı İslam sınırları içinde, şetm/sövme, tahkir ve tayir ile zina suçu isnat etmek; had cezasını gerektirir. Bu had cezası hür ve hurreye (hür kadın) seksen; kölelere kırk sopa/celdedir.^[618]

Kazf/namus iftirası ile ilgili âyette bu durum şöyle açıklanır:

“Vellezine yermûne'l-Muhsanâtı, sümme lem ye'tû bi erbe'ati şühedâe, fe'clidûhum semânine celdeten; velâ tekbelû lehum şehâdeten ebeden...”

“Muhsanâ'ta/namuslu hanımlara, zina suçu atıp, sonra (bunu isbat için) dört şahit getiremeyenlere; seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Hem bunlar fasıkların ta kendileridir.”^[619]

Kazif^[620] haddi'nin uygulanabilmesi için de; birçok şart ileri sürülmüştür. Kâzif/iftirayı atan; âkil, buluğ çağına gelmiş olmalıdır. Kâzif, muhtar yani zorlanmamış olmalıdır. Suçu dört şahit ile ispattan aciz olmalıdır. Yalnız iftiracının; hür, Müslüman, zinadan afif ve suçlarken ayık olması şartı aranmaz. Makzûfun/iftira atılanın; muhsan veya muhsana olması, malum/bilinen olması, kâzıfın fûrûundan, yani oğullarından ve torunlarından olmaması, suçlananın nâtık/konuşabilir olması, yine makzûfun; mecbûb,^[621] hünsa-ı müşkül/kız-erkek, olmaması, iftira atılan kadının retkâ^[622] ve kana bulunmaması gerekir. Ölü birine de zina isnadı yapılsa had gerekir. Kazif kitabetle değil, dille ve açık şekilde yapılmalı, makzûf; bu fiili

yapabilecek durumda bulunmalıdır. Bir kimse diğerine “zinakâr” dese; öbürü de diğerine, “sen zanîsin” dese ikisine hadd-i kazif gerekir. Erkek hanımına “zâniye/zina eden kadın” dese; o da: “Hayır zinakâr sensin” dese; erkeğe lian, hanıma kazif haddi icap eder. “Ey zinakârın “veya zina eden kadının oğlu” demek de böyledir. Bir kimseye “sen babanın oğlu değilsin” demek de annesine kazif sayılır. [623] Bu durumlar, insan haysiyetini ve haklarını çiğneme ve toplum düzenini ve kamu menfaatini yaralamasından dolayı; hadle cezayı icap ettirirler. Ceza da ayette açıkça belirtilmiştir.

Üçüncüsü: Haddi Zina: Şartlarına uygun ve sabit olan zina suçu da, had cezasını gerektirir. Bu ceza, muhsan/evli erkek ve muhsana/evli kadın hakkında recm/taşlayarak öldürme; evli olmayanlar hakkında da hürlere, yüz celde/sopadır. Kölelere hadd-i zina için elli sopa vurulur. [624]

Erkek ve kadına zorla zina ettirmek haddi gerektirmez. [625] Mülk şüphesi, yani bir kadını cariyesi sanmak, nikâh şüphesi ve süphe-i iştibah [626] ile had düşer ve ceza tazire çevrilir. Suçu işleyenlerin; akıllı ve baliğ olmaları da gerekir. Şahsın dilsiz olmaması, zinanın dâr-ı adlde, yani İslam ülkesinde olması yani Dâr-ı Harp ve Dâr-ı Bağy’de olmaması da gerekir. Zina hayatta olan bir kadınla yapılmalı ve cinsel organlar yoluyla olmalıdır. Tevbe ile had cezası düşmez. Deliye, uyuyana, küçük çocuğa karşı bekâr birinin zina suçu işlemesi de haddi gerektirir. Zina eden kimse ve zina işi şüphesiz sabit olmalıdır. Zina haddi için daha başka şartlar da vardır. [627]

Zina haddini açıklayan ayet-i kerime şöyledir:

“Ez-Zâniyetü ve’z-zânî, feclidû külle vâhidin minhumâ miete celdetin: Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz celde/sopa vurun.”

Ayet-i kerime sonra da şöyle devam eder:

“Vela te’huzkum bihimâ re’fetun fî dinillâhi in kuntüm tü’mînûne billâhi ve’l-yevmi’l-âhiri, ve’l-yeşhed ‘azâbehumâ tâifetün mine’l-mü’mînîn: Allah’ın dinini tatbik hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.” [628]

Dördüncüsü: Hadd-i Hamr ve Hadd-i Sekir:

a) Hamr Haddi; az veya çok, irade ile hamr^[629] denilen akıcı müskirin, yani sarhoş edicinin içilmesinden dolayı verilen cezadır. Bu had; hür erkek ve hür kadın için seksen değnek, köleler için kırk sopa vurmaktır. Aslında hamr, kelime olarak şarap demektir.

b) Hadd-i Sekir: Hamrın/şarap cinsi dışındaki herhangi bir müskirden dolayı gereken haddir. Böyle bir içki ihtiyar ile içilip sarhoş olunursa, buna hadd-i sekir icap eder.^[630] Ceza miktarı, hadd-i hamrda olduğu gibidir. Dikkat edilirse burada –Hanefilere göre– şarap dışında kalan sarhoş edicilerde; ancak “sarhoşluk”la had cezası uygulanabilmektedir.

Sarhoş ediciler çeşitlidir: Öncelikle katı ve mayı/akıcı olanlar diye ikiye ayrılırlar. Katı olanlar; ağza atılarak yenenler ve yutulanlardır: Bunlar afyon, esrar, uyuşturucu haplar, tozlar ve benzerleridir. Zamanımızda kapsül olarak, damardan ve sigara ile birlikte alınanları da vardır. Akıcı içkiler de; üzümünden, hurmadan, elmadan, arpa ve buğday gibi ürünlerden, kimi meyvelerden ve sütlerden üretilir. Yalnız yaş üzümünden üretilen kaç türlü içki vardır.^[631]

1) Hamr cinsinin azı da çoğu da haramdır. Hamr ile ilgili ayet bunu açıkça ortaya koyar. İster sarhoşluk versin, ister vermesin; bu içkileri içmek İslam hukukuna göre haddi gerektirir.

2) Afyon, esrar, hap ve benzerlerinde, sarhoş edecek miktarda almak haddi gerektirir. Hamrın dışındaki mayı/akıcı içkiler ise; sarhoş edecek kadar içilince haddi gerektirirler.^[632]

Hz. Ömer bir halife olarak “*hadd-i hamr*” uygulamıştı. Bu Dört Halife Döneminde hamr haddinin uygulandığına en ilgi çekici örnektir. Demek, Asr-ı Saadet’te gerekince, hadler uygulanmıştır.

Hamra/şarap cinsine su karıştırıldığı takdirde, su ondan az veya eşitse, sarhoşluk versin vermesin had uygulanır. Fakat su daha çoksa; ancak sarhoşluk durumunda had icra edilir. Çünkü bu durumda içilen müskir, “*hamr/şarap*” diye adlandırılmaz ve mahiyetini yitirir. Fakat bu sarhoş ediciyi, sarhoş olmaksızın suyu daha fazla olduğu halde kullanmak; içeni “*tazir*”den kurtaramaz. Hanefiler hariç; diğer mezheplere göre, sarhoş edicilerden hamr olanla olmayan arasında fark yoktur. Bunlardan az miktarda almak da, hamr almak gibi hamr haddini gerektirir.^[633] Sekir/sarhoşluk demek; hezeyan

etmek, sözleri karıştırmak ve içkiyle bu derecede değişmek ve sarhoşluktur.^[634]

13.3. Şarap Konusunda Mektup

Hiz. Ömer'in hilafeti döneminde, onun Mısır valisi Amr b. As idi. Amr b. As, bir gün şarap konusunda halifeye şöyle yazmıştı:

“İnne'n-nâse kad inhemekû fi's-şürbi, tehâkarû'l-'ukûbete: Mutlaka ahali, cezasını (kırk celdeyi) azımsayarak şaraba düşkünleştiler (içmeyi sürdürüyorlar).”

Mektup gelince Hiz. Ömer, Muhacir ve Ensar'ın ileri gelenlerinden olan sahabeleri topladı. Bu yeni problem hakkında fikirlerini sordu. Sonuçta oradakiler: *“içene seksen celde/sopa vurması üzerine ittifak ettiler.”*^[635]

14. Hicretin On beşinci Yılı Olayları (15/636–637)

14.1.Suriye'deki Fetihler ve Kudüs Yolculuğu

Hicretin 15. yılında, Hiz. Ömer döneminde, *“Şam Beldesi”*, yani Ortadoğu'nun bir bölümü Müslümanlarca fethedilmişti: Önce şu an Suriye devleti sınırları içindeki Humus kenti, arkasından Ba'lebek fethedildi. Şam bölgesi başkomutanı Ebu Ubeyde b. Cerrah ayrıca, Suriye sınırları içindeki Hama'yı Hristiyan ahalisini cizye ve haraca bağlayarak teslim aldı. Doğu Roma yönetimi sürekli, ileride karşı koymak için tüm cephelerde İslam'ın yükselişi önünde geri çekiliyordu. Daha Sonra Ebu Ubeyde ordusu, Şeyzer, Maarra ve Lazkiye'yi harple aldı. Arkasından Reha'ya/Urfa'ya yöneldi. İmparator Herakl artık Şam ve Irak orduları arasında duramayacağını iyice anlamıştı. Bir gün yüksek bir tepeden hasretle eski verimli ülkesine, bereketli hilale baktı ve şöyle konuştu:

“Suriye, artık seninle bir daha buluşmamak üzere elveda.”

Sonra Kostantin'e gitme üzere İskenderun'la Tarsus arasındaki bütün kaleleri tahliye etti ve Antakya ile Rum/Roma sınırı arasında insansız bir çöl bıraktı.

Ebu Ubeyde, Kınnesrin'in fethini müteakip Halep'i muhasara etti ve derken bu güzel Şam kentini sulhla aldı. Sonra durum değerlendiren düşman, Antakya'yı ona hiç direnmeden teslim etti. Ardından Ebu Ubeyde ordusu Menbic'i aldı. Böylece Şam'ın batı cihetindeki bütün beldeler İslamların eline geçmiş oldu. Daha sonra başkomutan Ebu Ubeyde Halid b. Velid'i Maraş'a gönderdi. Halid b. Velid, Roma ahalisi orayı terk etmek üzere iken Maraş'ı aldı.

14.2. Ürdün ve Filistin

Bütün bu fetihlerden sonra Şam bölgesi başkomutanı Ebu Ubeyde, Filistin topraklarına gitti. Onun emrindeki Ürdün bölgesi komutanı Şurahbil b. Hasane Ürdün vadisini fethetmişti. Filistin bölgesi komutanı Amr b. As, zeki ve harp bilgisinde çok üstün biriydi. Kudüs'ün fethi için komutanlarından Alkame ve Mesruk'u görevlendirmiş, Remle'ye de Ebu Eyyub'u göndermişti.

Sonradan kendisi de Kudüs için yardıma gelip Bizans komutanı Artebon'un ordusunu bozdu ve Artebon bozgun halinde Kudüs surları içine çekildi.^[636] Amr sonra, Filistin topraklarından Gazze, Nablus ve Yafa beldelerini fethetti ve Kudüs'ün teslimi için şehrin ileri gelenlerine haber gönderdi. Kudüs'ün eşrafı ancak halifenin ahit/ant ve eman vermesinden sonra şehri teslim edebileceklerini bildirdiler. Durumdan halifeyi haberdar edince, Hz. Ömer yerine Hz. Ali'yi devlet başkanı vekili bırakıp^[637] Cabiye'de Şam bölgesi komutanlarıyla buluşacaktı. Onu karşılamak için ilk olarak oraya gelen komutanlar Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan (Hz. Muaviye'nin kardeşi) ve Halid b. Velid'di. Hz. Ömer onlara doğru gelirken üzerinde yamalı bir gömlek vardı. Bir deveye veya kısırağa binmişti.^[638] Komutanlara yaklaşıncı, onların en güzel atlara binip güzel elbiseler giydiklerini gördü ve hiddetlendi. Hemen atından yere atlayıp onları taşa tuttu. Aynı zamanda onlara şöyle bağıırıyordu:

“Ne çabuk fikir ve reynizden (zihniyetinizden) döndünüz? Bu kılıkla beni karşılamaya mı çıktınız?”

Hz. Ömer, Rasulullah ve Hz. Ebu Bekir gibi lüks ve konfora karşıydı ve israfı sevmezdi. Onları Romalılar gibi güzel ve çekici elbiseler içinde görünce kızmış ve azarlamıştı. Yoksa bu insanlar dünyevileşmeye mi başlamışlardı?

Komutanlar kendilerini savunmak için şöyle karşılık verdiler:

“Bu kuru bir gösteriştten ibarettir. Üzerlerimizde ancak silahlarımız vardır.”

Böylece halifeye karşı özür beyan ediyorlardı. Onların bu özrünü kabul eden halife “*peki*” dedi ve beraberce Cabiye’ye vardılar. Orada da gruba Amr b. As ve Şurahbil gelip katıldı. Filistin ve Ürdün bölgesi komutanları Amr ve Şurahbil halifenin dizini öptüler. O da onları kucakladı. Halife ve komutanlar Cabiye’de Kudüs ileri gelenleri ile görüştüler. Hz. Ömer’in aman vermesi ve Kudüslülerin cizye (baş vergisi) ödemeleri şartı ile şehrin anahtarları Devlet başkanı Hz. Ömer’e teslim edildi. [\[639\]](#)

14.3. Kudüslülere Verilen Amanname

Hiz. Ömer şehri teslim alırken, Kudüslülere bir amanname verdi. Bu İslam tarihi, İslam Hukuku ve fethedilen ülkelerin halkları açısından önemli bir belge niteliğindedir. Ayrıca, İslam-Hıristiyan ilişkisi açısından da önem arz eder. Belge şöyledir:

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın Adına.” [\[640\]](#)

Bu (yazı) Allah’ın kulu ve Emiru’l-Mü’minîn/İnananların Yöneticisi Ömer tarafından İlya (Kudüs) halkına verilen amannamedir. Emiru’l-Mü’minîn, onların kendileri, malları, mülkleri, kiliseleri, haçları, hastaları, sıhhatlileri ve halkından diğerleri için onlara aman (koruma garantisi) verdi.

Durum şu ki, kiliseleri mesken edilmeyecek ve yıkılmayacaktır. Bunlardan ne eksiltme yapılacak, ne haçlarından, ne mallarından olana hâlel gelecektir. Dinleri konusunda zorlanmayacaklar ve onlardan hiçbirî zarara uğratılmayacaktır. İlya’da onlarla birlikte, Yahudilerden kimse oturmayacaktır.

İlya (Kudüs) halkına düşen görev; Medâyinlilerin verdiği gibi cizye vermektir. Ayrıca onlara; içlerinden Rumları ve soyguncuları çıkarmak düşer.

Kim onlar içinden çıkıp giderse (Kudüs’ten göçerse) emindir, yerine ulaşınca kadar; canı ve malı teminat altındadır. Onlardan kim de burada ikamet ederse; o da aynı şekilde emindir (can ve mal güvenliğine sahiptir). Ona da; cizyeden; İlyalılar üzerine olan kadar vardır.

İlyalılardan kim kendisini ve servetini Rumlarla birlikte götürmek isterse; kiliseleri ve haçları (metruk kiliselerden) boşaltılır. Çünkü onlar emin yerlerine ulaşınca kadar, kiliseleri ve haçları üzerine emindirler (teminattadırlar). Ayrıca; herhangi bir kişinin öldürülmesinden önce; bu yer ahalisinden olanlardan isteyen; onlardan (Kudüslülerden) olarak burada oturur. Cizyeden İlyalılar üzerine düşenin bir benzeri/aynısı da onun üzerine düşer.

Ayrıca isteyen Rumlarla birlikte gider, (önceden gitmiş olanlardan) isteyen de ailesine geri döner. (Böyleleri için) durum şu ki; onlardan mahsulleri hasat edilene kadar bir şey alınmaz.

Allah'ın ahdi, Resulünün zimmeti, halifelerin zimmeti ve müminlerin zimmeti; cizyeden üzerlerine düşeni verdikleri takdirde, bu yazıda (amannamede) olan hususlar üzerindedir.”

Bu amannameye; Halid b. Velid, Amr b. As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebu Süfyan şahitlik etmişlerdi. Amanname (15/637) yılında yazılmış ve yürürlüğe girmiştir.^[641]

Hiz. Ömer hicretin 15. yılı (637) sonbaharında Kudüs Patriği'nden şehrin anahtarlarını almak üzere geldiğinde, amannamayı kendisine vermişti.

Aslında yerli Hristiyanlarla, Yunanlı ve Romalı Hristiyanlar, bir türlü birbirleri ile kaynaşamamışlardı. Bunun sebeplerini bir kaynak şöyle aktarır:

“Hicretten sonraki birinci yüzyılın büyük bölümünde İslam Devleti'nin vatandaşlarının çoğunluğu Hristiyan Roma ya da Yunan Bizans hâkimiyeti altında sahip olamadıkları saygı, serbestiyet ve yeni bir şerefi yaşayan Hristiyanlardı.

Bu her iki güç de emperyalist (sömürgeci) ve ırkçıydı. Yakın doğu bölgelerini sömürgeleştirmişler ve Romalı ya da Yunan olmayan yerlilerini baskı altına almışlardı.

İslam yönetimi altında ise; Hristiyanlar yüzyıllar boyunca barış içinde yaşadılar ve zenginleştiler.”^[642]

Bizanslıların Kudüs'ü terk etmesiyle Kudüs'e kapılarını açması teklif edildiğinde; Kudüs patriği barışa hazırdı. Yalnız, Halife Ömer'in şehrin mesuliyetini şahsen üzerine almasını istiyordu.^[643] Bu amanname; Kudüs'te kalan ve çoğu yerli Hristiyan olanlara, Hristiyan olan ırkçı ve emperyalist Romalı ve Yunanlıların vermediği çok şeyi garanti ediyordu.

Artık Bizanslı Rumlar, bereketli hilalin topraklarını yerlilerine terk etmişlerdi. Kudüs Patriği, Müslümanların Hristiyanlara olan tavrını çoktan duymuştu. Kudüs'e gelen Halife Hz. Ömer'in verdiği amanname; emperyalist ve ırkçı Yunan Bizans'ının onlara yaptığı baskıyı, ayrımcılığı ve zulmü ortadan kaldırıyordu. Bu belge öncelikle İslam hoşgörüsünün sosyal ve kültürel seviyesini gösteriyordu, ayrıca gayr-i Müslimlere insanca ve dinden gelen uygar bir yaklaşımın da örneğiydi. Fetihlerin devamı ve sürekliliğinde, yerlilere gösterilen bu insanca ve merhametli tavrın da önemli etkisi olmuştu.

Aşağıdaki satırlar da, İslam'ın gayri Müslimlere yaklaşımını ve İslam Devleti'nin; Hristiyan varlığa aldığı tavrı çok güzel özetler:

"Bu dönem (İslam'ın yayılması) boyunca İslam Devleti, âdil olanların yanında, baskıcı Sultan ve halifeler de gördü. Hristiyan varlığını ortadan kaldırmak İslamî düşüncenin bir parçası olsaydı, bu hiç sezdirilmeden kolaylıkla gerçekleştirilebilirdi. Fakat bu varlığı koruyan şey, İslam'ın Hz. İsa'ya Allah'ın Peygamberi, kitabı İncil'e de ona indirilen vahiy olarak saygı duyması onları böylece kabul etmesidir."^[644]

Çağrıda gaye “ikna”dır. İslam’a davet edilenler; böylece Allah’ın Âlemlerin Rabbi, Maliki ve Hâkimi olduğuna ikna edileceklerdir. İkna olanlar İslam’ı tercih edebilirler. “Çağrı” ve “ikna” sadece İslam imanı için değil; hayatın her sahasında var olan iki şeydir. Her insan her gün, çeşitli çağrılar ve ikna etkinlikleri ile karşı karşıyadır. Baskı ile ikna arasında bir tezat/çelişki vardır. Medeni insanlara galebe etmek, ancak ikna ile olabilir. İlk Müslümanlar ve sonrakiler, baskı ve kılıç zoru ile değil, ikna ile İslam’a geçmişlerdir.

Kur’ân ikrahı/zorlamayı değil, iknayı teşvik eder. Konu gayr-ı Müslimlere açılır, kabul edilmezse, kendi hallerine bırakılırlar. *“Vemâ ‘ale’r-rasûli ille’l-belâğ = Resule ancak tebliğ etmek vardır”*^[649] *“Müslümanlar için, bir başkasını Müslüman olmaya zorlamak kadar utanç verici bir şey olamazdı. Ve hâlen de olamaz... Müslümanlık böyle bir davranışı günah olarak kınayan ilk din olmuştur.”*^[650]

İslam’ın baskı ve kılıç zoru ile İslam devletleri ve yönetimlerinin dayatması ile yayılmadığını Hristiyan misyonerler de itiraf ederler. Koloni döneminde Hindistan Hükümeti hizmetinde görevli olan İngiliz misyoner Arnold şu tespitlerde bulunur:

“...Ne gayr-i Müslimleri düzensiz bir şekil altında Müslüman olmaya zorlamak teşebbüslerine dair, ne de Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için mezalim yapıldığı hakkında hiçbir şey işitilmemiştir. Eğer halifeler bu iki şık ihtidadan (zorlama ve zulümle İslam’a geçirmekten) birisinin tatbikine izin vermiş olsalardı; Ferdinand ve İsabella’nın İspanya’dan İslamiyet’i söküp attıkları”^[651] *ve XIV. Louis’in Fransa’da Protestanlığı bir cinayet saydığı ve Yahudilerin 350 yıl süreyle İngiltere içine sokulmadıkları kadar bir kolaylıkla da, Hristiyanlığı ülkelerinden söküp atabilirlerdi. Asya’daki Doğu Kilisesi, Hristiyanlık dünyasının diğer bütün bölgeleri ile müşterek dinî faaliyetten yüz çevirmiş bir halde bulunduğundan, kendisini dinsiz topluluklardan sayan Hristiyanlık dünyasının adı geçen kısımlarına yardım için hiçbir teşebbüs de yapılamazdı. Böylece, günümüze kadar Doğu kiliselerinin fiilen varlıklarını sürdürmeleri, Muhammed’i takip eden yönetimlerin Hristiyanlar karşısında müsamahalı (toleranslı) bir idare tarzı gösterdiklerinin en kuvvetli delillerindendir.”*^[652]

Bu konuda batılıların başka benzer tespitleri de vardır.^[653] Bunlardan biri bu konuda şu dikkate değer yorumda bulunur:

“Müslüman dünyada kötü idarecilerin var olduğu reddedilemez ve bunların olduğu yerlerde hem Müslümanlar, hem gayr-i Müslimler eziyet çekmişlerdir... İslam Devleti birçok dinî topluluğun barış içinde bir arada yaşadığı bir dünya düzenidir. Her dinî grubun meşruiyetini kabul eden; evrensel bir Pan-İslamica’dır ve her birine kendi hayatını kendi dini esaslarına göre düzenleme hakkı verir.”^[654]

14.5. Atâ/Maaş Verme Ve Dîvan

Hız. Ömer Kudüs dönüşü (15/637) Hız. Ali, Abdurrahman b. Avf gibi seçkin sahabeleri topladı. O ganimet yoluyla devletin eline geçen serveti Müslümanlara paylaştırmak istiyordu. Bunun için defterler tutulacak, bu defterlere adlar yazılacak ve kime ne kadar “atâ/ihsan ve bağış” verildiği ismin karşısında yer alacaktı. Atâ tertibi ve divan/defter tedvini hususu mecliste görüşüldü. Abdurrahman b. Avf: “kendi ailenden başla” dediyse de, Hız. Ömer (r.a.) Rasulullah ailesinden başlayarak insanları defterlere kaydettirmek istedi.

Önce Rasulullah ailesi Haşimilerden başlanacak, ardından soyca onlara yakın olanlar defterlere kaydedilecekti. Hız. Ömer, halkın İslam’a olan hizmetlerini nazara alıp herkesi derecelere taksim etti. İslam’da sebkati ve çok hizmeti olanların atâsı fazla takdir edildi. Hız. Ömer herkesin isimlerini ve senelik atâlarını karşılarına yazdırdı. Bu defterlere “divan” dendi. Bunlar bir bakıma soy kütüğü vazifesi de görüyorlardı. Sonradan bu kütüklerin toplandığı yere de “divan” denmiştir. Bu divanlarda atâ ve ihsanın ölçüsü İslam’a hizmetti. Atâ’da/maaşta istisnalar da vardı:

Mesela Hız. Abbas’a Bedir Savaşı sonunda Müslüman olduğu halde, Rasulullah’ın yakını ve amcası olmasından, senelik 12.000 dirhem (akçe) atâ/maaş verildi. Hız. Ali ise çok önceleri Müslüman olduğu ve İslam’a büyük hizmetleri olduğu halde, o kadar atâ almıyordu. Kendisine 8.000 dirhem takdir edildi.

Bedir Savaşı’nda yer alan herkes beşer bin dirhem, Bedir’den sonra Hudeybiye seferine kadar Müslüman olanlar dörder bin dirhem atâ alacaklardı.

Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Ebu Zer ve Selman-ı Farisi’ye Bedir’de olmadıkları halde Bedir’de olanlar gibi maaş bağlandı.

Hudeybiye sonrasında Müslüman olanlara üçer bin dirhem takdir edildi. Mekke fethinden Kadisiye Savaşı'na (14/635) kadar Müslüman olanlar da bunlara dâhil edildi.

Kadisiye ve Şam gazalarında çok yararlılığı gözüken yirmi kadar kimseye ikişer bin dirhem, Kadisiye'den sonrakilere biner dirhem, ondan sonrakilere beşer yüz dirhem atâ/maaş bağlandı.

Rasulullah'ın zevceleri divanın en başında yer aldı. Onların ilki olarak divanın en başında Hz. Ayşe'nin adı vardı. Rasulullah O'nu çok sevdiği için kendisine 12.000 dirhem atâ/ihsan takdir edilip yazıldı ise de, Hz. Ayşe bunu kabul etmedi ve diğer Peygamber eşlerinin aldığı kadarına razı oldu.

Bedir kahramanlarının hanımlarına beşer yüz dirhem, Bedir'den Hudeybiye'ye kadar Müslüman olan ahabın hanımlarına dörder yüz dirhem, Hudeybiye'den sonrakilerin hanımlarına üçer yüz dirhem, Kadisiye gazileri hanımlarına ikişer yüz dirhem maaş verildi. Kadisiye'den sonrakilere ancak yüzer dirhem maaş bağlandı. Bu atıyyeler her yıl beytûlmalden alınacaktı. [\[655\]](#)

Hz. Ömer fakir/yoksul ve miskinlere/düşkünlere de aydan aya, kendilerine verilmek üzere un tahsis etti ve buna “rızık” denildi.

14.6. Halife Maaşı ve Konfor

Atâ tertibinden sonra Hz. Ömer, seçkin sahabelere bir konuyu daha açarak şöyle sordu:

“Ben ticaretçi biriyim. Ticaretle ailemi geçindirirdim. Beni bu iş (hilafet)le meşgul ettiniz, fikriniz nedir?”

Gerçekten Hz. Ömer genç yaşta ticarete atılmış, Mekkeli hemşerileri gibi kervan tüccarlığına başlamıştı. Mekke'den hicret ederken, kırk yaşlarında hali vakti yerinde bir Kureyşliydi.

İstişarede olan herkes ortaya atılan konu hakkında farklı düşünceler ileri sürdüler. Hz. Ömer, Hz. Ali'nin fikrini sorunca o da bu konuda şöyle dedi:

“Sana ve ailene yetecek kadar maruftan (örf olandan) çoğu sana helal olmaz.”

Hz. Ali ona, hazineden çok fazla olmamak kaydıyla hazineden almasını istiyordu. Bu Hz. Ömer konumunda olan sahabenin seviyesinde bir miktar olacaktı. Ona göre fazlası ona helal olmazdı.

Diğerleri de bu konuda ona destek verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer günlük geçimi için hazineden (Beytulmâl) para almaya başladı. Fakat miktarı az tuttuğundan devlet başkanı ailesi geçim darlığındaydı. Hâlbuki diğer sahabeler, maaşları ile müreffeh olabilecek kudretteydi. Onun durumunu bilen Hz. Ali, Hz. Osman, Talha, Zübeyir ve diğer bir kısım sahabeler, durumu ondan habersiz görüşüp, kızı Hafsa vasıtası ile maaşını artırmak istediklerini isimlerini gizli tutup bildirmek istediler. Hz. Ömer artış kararını duyunca buna kızdı ve kızına şöyle sordu:

“Senin zevcin Rasulullah’ın yemede, giymede, ev döşemede hali nasıldı?”

“Kifaf (kıt kanaat yetecek) derecedeydi.”

Bu cevap üzerine Hz. Ömer şöyle konuştu:

“İki refikim (Hz. Rasulullah ve Hz. Ebu Bekir) ile benim halim bir yola giden üç yolcuya benzer. Biri yol azığını aldı, gitti ve menzile ulaştı. İkincisi onun izinde gitti ve ona erişti. Sonra üçüncüsü geldi; onların izinde giderse (isrine iktifa ederse) ulaşır, yoksa ulaşamaz.”

Hz. Ömer’in belirttiği gibi, Rasulullah, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ayrılmaz bir üçlüydü. Bu durum, Rasulullah’ın Hz. Ömer hakkında yaptığı açıklamalarda da yer alır. Hz. Ömer hayat tarzında ve yaşayışında bu ikisini örnek almaktaydı. O, Rasulullah ve Hz. Ebu Bekir gibi, kifaf-ı nefisle hayat geçirmek istiyordu. Onun sözleri, hayat tarzı olarak ruhsatlarla değil, azimetle amel ettiğini de gösteriyordu. Hz. Peygamber ve Hulefâ-yı Râşidîn böyle bir anlayışla halkı idare ediyorlardı.

Diğer yandan aynı yıl (15/637) Kadisiye muharebeleri sonrası Sad b. Ebi Vakkas’ın ordusu Babil’i kuşattı. İranlılar Nihavend ve Medayin’e çekilince Babil boşaltılmış ve boş olarak Müslümanların eline geçmişti. İslam askerleri başkent Medayin’e kadar gidip Kısra’nın Kasr-ı Ebyaz’ını (Beyaz Saray) görünce *“Allahu ekber”* diye tekbirler getirdiler. Orduda sahabeler vardı. Çok duygulandılar. Onlar bu günleri görecekler miydi? O sırada Rasulullah’ın Hendek Savaşı’ndaki vadini hatırlamışlardı:

“Bana Fars’ın anahtarları verildi...”

Evet, yakında burası da fethedilecekti.

15. Hz. Ömer’de Ehl-i Beyt Sevgisi

Hiz. Ömer'in atâ defterleri yazılmasında, yani divan hazırlamasında, açıkça Ehl-i Beyt sevgisi ve hürmeti görülüyordu. O, Rasulullah'ın soyu ve ailesini defterlerin en başına almış, maaşta onun yakınlarından bazılarına, Rasulullah'ın sevgisini nazara alarak fazla atâ takdir etmişti. Onun hayatındaki bir takım olaylar da Âl-i Beyt'e olan sevgisini ve saygısını gösterir: Bunlardan bazıları üzerinde kısa da olsa durmak gerekir.

15.1. Âl-i Beyt Mensuplarına Sıla-ı Rahim

Hulefây-ı Râşidin'den ikincisi Hiz. Ömer'e kimi mutaassıp Şiiler hiç de iyi gözle bakmazlar. Onunla Hiz. Ali ve Âl-i Beyt arasında bir anlaşmazlık, soğukluk, hatta düşmanlık varmış gibi gösterirler. Oysa Hiz. Ömer, Rasulullah'a kızını vermiş, Hiz. Ali'ye damat olmuş biridir. Hiz. Peygamber'i ve soyunu çok sevmektedir. Evvela o, Âl-i Beyt'ten olanlara *“Sıla-i rahimde/yardım, hal hatır sorma ve dertleri ile ilgilenmede”* hassas davranır, hastalarını ziyaret ederdi. Bir gün hicretin üçüncü yılında doğan ve kendisinden çok küçük olan, peygamber torunu Hiz. Hasan'ın hastalandığını duymuş ve Zübeyir b. Avvam'a şöyle demişti:

“Bizi götür de Ali'nin oğlu Hasan'ı ziyaret edelim.”

Zübeyir b. Avvam ağırdan alınca onu şöyle uyardı:

“Bilmiyor musun, Hâşimoğulları'nın/seyyidlerin hastalarını ziyaret bir vazifedir ve onları ziyaret nafîle ibadettir.” [656]

İslamiyet hasta ziyaretini herkese emretmişti. Hiz. Ömer'in aktardığına göre Hâşimoğulları'nın bu konuda ayrı bir önemi vardı. Hiz. Hasan yaşça Hiz. Ömer'den kırk yaş kadar küçüktü. [657] Hâşimilerin Talibî kolundandı ve seyyidlerdendi. Resul-i Ekrem onun hakkında: *“İnne'bni hâza seyyidun... = mutlaka bu oğlum seyyiddir...”* buyurmuştu. [658] Ona *“oğlum”* demiş, onun beyefendi, halim selim ve centilmen biri olduğunu açıklamıştı. O İki Cihan Serveri'nin soyunun devam edeceği iki kişiden biriydi. Hem Rasulullah (a.s.m.) onu çok sevdiği için; Hiz. Hasan'ı sevmek gerekiyordu. Hem Hâşimleri ziyaret hastaları ziyaret gibi bir ibadetti ve öncelik arz ediyordu.

Bu konuda Deylemi'den gelen kutlu bir Peygamber sözü şöyleydi:

“Kim bana tevessül ve kıyamet gününde kendisine katımda şefaath edecek bir el bulunmasını isterse; Ehl-i Beytimi sevindirerek; onlara ‘sıla-ı rahimin (yardım, hürmet, hatırlarını sorma ve akrabalığın) gereğini yapsın.”^[659]

Sahabeler gibi, Hz. Ömer de bu tavsiyeleri ve emirleri biliyordu. Bunların gereğini fırsat buldukça yerine getiriyordu. Çünkü onda derin ve tezahürü her vesile ile ortaya çıkan bir Ehl-i Beyt sevgisi vardı.

Rasulullah (a.s.m.) Hz. Hasan için şöyle de buyurmuştu:

“Allâhumme uhibbuhû, fe ehibbehû ve ehibbe men yahıbbuhû= Allah’ım ben Hasan’ı çok seviyorum. Sen de onu çok sev, hem onu sevenleri çok sev.”^[660]

Demek o torunu Hasan’ı çok seviyordu. Allah’ın onu sevmesi için de ona duada bulunuyordu. Hem onu sevenleri Allah’ın sevmesini dilemekteydi. Bu gibi açıklamalardan sonra onu ve onun neslini sevmemek olur muydu? Sevginin işareti de; onlara iyilik, hayırlarını istemek, kendilerine yardımcı olmak ve onlara sıla-ı rahimdi.

Ayrıca Rasulullah şu haberi de vermişti:

“Men ehabbe’l-hasene ve’l-hüseyne, fe kad ehabbenî ve men ebğadahumâ fekad ebğadanî = Kim Hasan’ı ve Hüseyin’i severse mutlaka beni seviyordur/sevmiştir; kim de bu ikisine buğz ediyorsa, mutlaka bana buğz etmiştir”^[661]

Onun iki torununu sevmek; Rasulullah sevgisini gösteriyor; onlara buğz, Allah Resulüne buğzu ve düşmanlığa delalet ediyordu. Ayrıca Rasulullah’la bu iki torunun sevgisi birbirinden ayrılmıyordu.

15.2. Hz. Ali Gıybet Edilince

Hz. Ömer bir gün Medine’de, Mescid-i Nebevi’de Hz. Ali’yi gıybet edip ayıplayan birisine rastladı. Hz. Ali Ehl-i Beyt’ten, ilk Müslümanlardan, cennetle müjdelenen ve İslam’a büyük hizmetleri geçen biriydi. Aynı zamanda Hz. Ömer’in kayınpederiydi. Hz. Ömer onun gıybet edilmesine sinirlendi ve onun hakkında konuşana şöyle çıkıştı:

“Yazıklar olsun sana! Sen Ali kimdir bilmiyor musun?”

Adamı ağır şekilde azarlamıştı. Sonra eliyle Ravza-i Mutahhara’yı; Rasulullah’ın kabrini işaret etti:

“O, bunun amcasının oğludur! Vallahi sen ancak; kabrinde buna eziyet/işkence ediyorsun.” [662]

Şu halde Hz. Ali’yi sevmemek, onu üzecek şeyler yapmak, doğrudan Rasulullah’ı üzme demektir. Hz. Ömer’in Hz. Ali konusunda anlayışı ve düşüncesi buydu. Hz. Ali hakkında konuşurken, öncelikle Rasulullah düşünülmemeliydi.

Bir başka rivayete göre o gıybet eden şöyle uyarıyordu:

“Sen ona buğz etmekle/nefretle,” [663] *kabrinde buna eziyet/işkence etmiş oldun.”* [664]

Bu olay da birkaç cihetle Hz. Ömer’in Hâşimileri, Haşimilerden olan Talibileri, Ehl-i Beyt’in manevi mümessili Hz. Ali’yi sevdiğini göstermektedir. Hz. Ömer hicretin 17. yılında Hz. Ali’nin kızı Ümmü Gülsümle evlenmişti.

O Hz. Ali’nin gıybet edilmesine, ardından hoşlanmayacağı şekilde konuşulmasına tahammül edememişti. Bu hal, onun Hz. Ali’yi sevdiğini gösterir. Rasulullah (a.s.m.) Hz. Ali’den gelen bir hadis-i şerifte de şu haberi vermişti:

“Men ehabbenî ve ehabbe hâzeyni ve ebâhumâ ve ummehumâ kâne ma’î fî dereceti yevme’l-kıyâmeti = Kim beni, bu ikisini (Hz. Hasan’ı ve Hz. Hüseyin’i) hem bu ikisinin babasını ve annesini severse, kıyamet gününde benim derecededir.”

Bir başka rivayete göre, *“kâne ma’î fî’l-cenneh= o cennette benimle birliktedir”* buyurmuştu. [665]

Müslümanlar; Hz. Ali ve Ehl-i Beyt mensuplarını, Rasulullah’la olan *“alâka-ı nebeviyye”* den dolayı sevip saymalıdır. Onlara bu noktadan; sevgi, saygı ve tazim gerekir. Hz. Ömer de; önce Rasulullah’ın amcası oğlu olmasından onun şerefini koruyordu. Çünkü Âl-i Beyt’e ve sahabeye sebt, yani onları tahkir, terzil, horlama, kınama ve eleştirmeden; Hz. Peygamber’e seb, ta’n/yaralama ve yerme yolu açılıyordu. [666]

Hz. Ali’ye buğz etmekle Rasulullah’a işkence ve eziyet edilmiş olacaktı; oysa ona eziyet etmek haramdı ve imanla zıttı. Hem ona eziyet, Allah’a eziyet hükmündeydi.

Hz. Ömer bu sözlerinde *“şüphesiz”* ve *“vallahi”* gibi tekit ve yemin ifadeleri kullanıyordu. Demek Ehl-i Beyt’ten olan Hz. Ali’ye -ve

diğerlerine- buğz ve düşmanlık kesinlikle Rasulullah'ı kabrinde rahatsız etmekte ve ona işkence hükmüne geçmekteydi.

O başkalarına Ehl-i Beyt muhabbetini telkin ediyor, onları sevmemenin tehlikelerini gösteriyor, haklarında kötü konuşmanın kötü sonunu izah ediyordu. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini haliyle ve yaptıklarıyla göstermekteydi. Demek o, Ehl-i Beyt'i çok seviyordu. 15.3. Hz. Abbas'a Sevgi ve Saygı

Hz. Peygamber; iclal, büyütmeye, saygı ve ikram bakımından; amcası Abbas'a; oğlun babasına davrandığı gibi davranıyordu. Rasulullah bu Müslüman amcası hakkında nasıl davranılması gerektiğini şöyle açıklamaktaydı:

“Men âza'l-Abbâse fe kad âzânî, innemâ 'ammu'r-Raculi sînvu ebîhi = Kim Abbas'a eza ederse/üzerse beni üzmüş olur. Çünkü kişinin amcası babasının sînvı/kökten çatalı ve benzeridir” [667]

Sînvân; tek kök üzerinde yükselen, nar, zeytin ve bazı hurma çeşitlerine verilen isimdir. Bir dedenin çocukları olan baba ve amcalar da; bir kökten çıkarlar ve ondan yükselen bitişik ve çatal ağaçlara benzerler. [668] Bu açıdan amcalarla babalar benzer özellikleri taşırlar ve Arapçada “sînv/çatal” diye adlandırılırlar.

Rasulullah da: *“Kâne yücillu'l-'abbâsa iclâle'l-veledi li'l-vâlidî = Amcası Abbas'ı oğlun babasına yaptığı gibi tazim ediyordu.”* [669]

Sahabeler ve Hz. Ömer bunu biliyorlar ve Rasulullah'ı örnek alarak onun; Abbas'a onun yaptığı gibi yapıyorlardı. Yani ona Rasulullah'ın babası gibi sevgi ve saygı gösteriyorlardı.

Hicretin 17. yılında Medine'de şiddetli bir kuraklık oldu. Hz. Ömer ve halk yağmur duasına çıktılar ve Hz. Ömer; Hz. Abbas'ı vesile ederek yağmur istemişti. [670] Hz. Ömer yağmur duasından bir gün önce halka şöyle açıklamada bulunmuştu:

“Yarın, Allah'ın kendisi ile bize yağmur vereceği birisi ile istiska edeceğim/yağmur duasına çıkacağım.”

Ertesi gün sabah Amm-i Resul olan Abbas'ın kapısını çaldı. Ona durumu anlattı. Hz. Abbas, tüm Hâşimilerin de duaya katılmasını istedi. Hz. Ömer bunu çok yerinde buldu. Sonunda, içlerinde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in de bulunduğu büyük bir topluluk, yağmur duasına çıktı. Medine surlarının doğu kapısı yanındaki musallaya/namazgâh'a gelindi. Hz. Ömer burada bir konuşma yaptıktan sonra Hz. Abbas'ın elini tuttu ve şöyle dedi:

“Ey insanlar! Şüphesiz Rasulullah (a.s.m.) Abbas’ı; oğlun babasını tuttuğu gibi tutuyor; ona saygı gösteriyor, yemininin gereğini yerine getiriyordu. Öyleyse siz de amcası Abbas hakkında Rasulullah’a uyunuz. Başınıza gelen şeyde (yağmursuzlukta) onu Allah’a vesile tutunuz.”

Bu önemli açıklamadan sonra da şöyle dua etti:

“Allah’ım! Biz yağmursuzlukta/kıtlıkta nebimiz ile tevessül ederdik; sen bize yağmur verirdin. Şimdi de sana Peygamber’in (a.s.m.) amcası ile tevessül ediyoruz, bize yağmur ver”

Duadan sonra yağmur yağmıştı. Bu olay birkaç noktadan; Hz. Ömer’in Âl-i Beyt sevgisini gösterir:

Birincisi: Hz. Ömer, ilk Müslümanlardan Aşere-i Mübeşşere’den olduğu halde; Devlet başkanı olarak Bedir Savaşı’ndan sonra Müslüman olan Hz. Abbas’ın ayağına gidiyor, kapısını çalıp onu yağmur duasına “kendisi” çağırıyordu

İkincisi: O, Haşimilerden, Ehl-i Beyt’ten olan Hz. Abbas’ın ve bütün Ehl-i Beyt mensuplarının yağmur duasına iştirakini istedi. Hz. Ali ve iki oğlu da; Alevileri/Hz. Ali soyundan olanları temsil ederek; bu duada yer almıştı. Demek Hz. Ömer, hilafet döneminde Ehl-i Beytle iyi geçiniyor ve onlarla aralarında bir problem, düşmanlık ve çekişme bulunmuyordu.

Üçüncüsü: Hz. Ömer, musallaya çıkan insanlara hitaben “Siz de amcası Abbas konusunda Rasulullah’a uyunuz” tavsiyesinde bulunmuştu.^[671] O, Ehl-i Beyt’i kendisi sevdiği gibi, başkalarının da sevmesini istiyordu.

Dördüncüsü: Hz. Ömer; sayıları çok ve faziletçe daha büyük sahabeler içinde başkasıyla değil de; Rasulullah akrabalığını nazara alarak; Hz. Abbas’la tevessülde bulunuyordu.

“Âl-i Beyt’ten olan Peygamber amcasına ve diğer Ehl-i Beyt fertlerine; bu derece müspet/olumlu, iltifatkâr, hürmetkâr; onlara saygı duyulmasını isteyen bir halife ve sahabeyi Ehl-Beyt’e düşman konumunda lanse etmek; insafla bağdaşmaz kanaatindeyiz.”^[672]

Beşincisi: Duada tevessül/biri vesilesi ile Allah’tan isteme olayı bize gösterir ki; hayatta olan sâlihlerle ve Âl-i Beyt’ten olanlarla, tevessül edilebilir.^[673] Ayrıca bu olay; Rasulullah’a nispet ve alâka şerefini de gösterir.^[674] Bu şereften dolayı, Abbas’a, seyyid ve şeriflere gösterilen sevgi, saygı, tevkir; Rasulullah’a yapılmış gibidir.

15.4. Hz. Abbas’a Saygı ve Sevginin Gereği

Hz. Ömer ve Hz. Osman; her ikisi halifelik yıllarında; binitli iken Hz. Abbas’la karşılaşsalar hemen binitlerinden inerlerdi. Bu Hz. Abbas’a gösterilen saygı, sevgi ikram ve izzetin gereği idi.

Böylece halife ve ilk Müslümanlardan olan bu kimseler; icraat ve tatbikatlarıyla, Hz. Abbas’a tazim ve sevginin gereğini yerine getiriyorlar ve halka örnek oluyorlardı.^[675]

Hz. Abbas yaya yürürken, onlar binitli olabilirlerdi. Fakat böyle olmamış, onlar bineklerinden inmişler, binitlerini yularından çekip onunla yan yana ve yaya yürümüşlerdir.^[676]

15.5. Divanlara Yansıyan Sevgi

Atâ/bağış divanları/defterleri tertip ettiren Hz. Ömer; Müslümanları Âl-i Bey’tten başlatarak, Rasulullah’a akrabalık derecesine göre defterlere kaydettirmişti. Divanın en başında, Rasulullah’ın en sevdiği eşi ve Âl-i Bey’tten sayılan Hz. Ayşe yer alıyordu. Senelik atâsı/ihsanı ve maaşı 12.000 dirhemdi. Bunu hayatta olan diğer zevceler ve “*Rasulullah’ın akrabaları Ehl-i Beyt*” takip ediyordu. Haşimilerden sonra, onlara akrabalık derecesine göre diğer kabile mensupları defterlerde yerini almıştı.^[677] Burada; Hz. Ömer’in Ehl-i Beyt sevgisine işaret eden önemli hususlar vardır:

Birincisi: Hz. Ömer, Rasulullah’ın soyunu divanda kendi soyuna ve Ehl-i Beytine tercih etmişti.^[678] Ona önce kendi akrabalarını yazması teklif edildiği halde bunu kabul etmemişti. Onun bir halife olarak bu icraatı, Ehl-i Beyt’e hürmetli ve saygılı tavrını ortaya koyar.

İkincisi: Bedir gazilerine senelik beşer bin dirhem ve oğullarına ikişer bin dirhem atâ takdir edildiği halde; Bedir Gazası’nda müşrik tarafta yer alan Hz. Abbas’a –bir istisna olarak– beş bin dirhem atâ/maaş takdir edilmişti. Oysa o; Bedir Savaşı yapıldığında, hem Müslüman değildi ve Müslümanların da karşısında yer almıştı. Hz. Abbas’a yapılan bu uygulamanın tek sebebi; Rasulullah’a yakınlığı ve Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemle akrabalık şerefidir.^[679] Hz. Ömer bu inceliği gözetmişti.

Üçüncüsü: Bedir “*keyfiyet bakımından*” İslam’ın en önemli ve en büyük çarpışmasıydı. Hz. Ömer, onları beşer bin dirhem atâ/maaş

takdir ederek mükâfatlandırmak istiyordu. Fakat Bedir Savaşı sırasında henüz hayatta olmayan, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e de^[680] beşer bin dirhem maaş bağlamıştı. Normalde babaları Hz. Ali, Bedir'de bulunduğundan bunlara yıllık ikişer bin dirhem atâ verilmeliydi. Fakat Hz. Ömer; onların Rasulullah ile olan akrabalığını ve Ehl-i Beyt'ten olmalarını nazara aldı, onlara sevgi ve saygısından dolayı bunu böyle yapmış ve soranlara bu durumu açıklamıştı.

Demek Hz. Ömer Haşimileri, seyyidleri ve şerifleri çok seviyordu. Bunu sadece sözle değil, hilafet makamındaki icraatlarıyla gösteriyordu. O Ehl-i Beyt'e böyle olumlu davranışlar sergiliyordu. Öyleyse o Ehl-i Beyt söz konusu olduğunda gerçekler nazara alınarak övgüyle ve saygıyla anılmalıdır.

15.6. Hz. Ömer'in Ümmü Gülsümle Evliliği

Hz. Ömer'in hayatında bir diğer olay da Ehl-i Beyt sevgisini gösterir. Hz. Ömer'in halifelik yıllarıydı. O 634 yılında elli yaşında devlet başkanı olmuştu. Beş yıldır bu görevini sürdürmekteydi. Tarih hicretin 17. yılını (639) gösteriyordu. Hz. Ömer elli beş yaşlarındaydı. Bir gün Hz. Ali'den kızı Ümmü Gülsüm'ü istedi. Hz. Ali ona şu karşılığı verdi:

"İnnehâ sağıreten = o gerçekten küçüktür"

Bunun üzerine Ömer ona şöyle konuştu:

"Lâ vallahi mâza bike, velâkin eradte men'î = Hayır, vallahi, bu bir şey değil, fakat beni engellemek istiyorsun."

Aslında Ümmü Gülsüm büyük sayılmazdı, ama o günün şartlarında evlendirilebilirdi. Sonra Hz. Ömer sözlerine şunları ekledi:

"Eğer gerçekten dediğin gibi ise onu bana gönder."^[681]

Ümmü Gülsüm küçüktü.^[682] Hatta bir rivayette kendisinden "o, o zaman bir kız çocuktu" diye söz edilir. Hz. Ömer Mescid-i Nebevi'de Ümmü Gülsüm'ü bekliyordu. Yanındakiler, "ey Müminlerin Emiri, ondan ne istiyorsun, o küçük bir kız çocuğudur" demişlerdi.

Hz. Ali onu, Tebük'te şehit olan kardeşi Cafer'in öksüz oğluna verme niyetindeydi. Hz. Ali, eve geldi. Ümmü Gülsüm'ün eline bir hulle/elbise verdi ve ona şöyle dedi:

"Bunu Emiru'l-Müminîn'e götür, ona şöyle de: 'Babam sana, bu elbiseyi nasıl buluyorsun? diyor' de."

Çocuk yaşta olan Ümmü Gülsüm hiçbir şeyin farkında değildi. Elbiseyi Hz. Ömer'e getirerek babasının dediklerini tekrarlardı. *"Bunun üzerine Hz. Ömer onun ön kolundan tutunca, Ümmü Gülsüm kolunu çekti"*^[683]

Ümmü Gülsüm Ömer'e kızmıştı. Hz. Ömer ise: *"İffetli ve şerefli birisi"* dedi. Sonra: *"Git ona (babana) şöyle de: 'O ne güzeldir vallahi o, senin dediğin gibi değildir.'"* Bunun üzerine Hz. Ali onu Ömer'e nikâhladı. Konu hakkında benzer ve farklı rivayetler de vardır. Zehebi'ye göre, Hz. Ömer, Ümmü Gülsümle hicretin 17. yılda evlenmişti.^[684]

Hz. Ömer Hz. Ali'nin kızıyla niye evleniyordu? O bir rivayete göre Ümmü Gülsüm'ü isterken şöyle demişti:

"Ey Ebulhasan, onu benimle evlendir. Çünkü ben ondan; hiç kimsenin beklemediği bir keramet/değer gözlüyorum."

O değeri de Hz. Ali'ye şöyle açıklamıştı:

"O küçük olursa olsun. Ben şöyle derken Rasulullah'tan duydum: 'Küllü sebebin ve nesebin ve sıhrin munkatı'un yevme'l-kıyâmeti; illâ sebebî ve nesebî ve sıhrî = kıyamet günü bütün sebepler/bağlar, [685]soylar ve sıhriyetler kesilmiştir. Ancak benim sebebim, nesebim ve sıhrim hariç"^[686]

Bir başka rivayette şu ilave de bulunur:

"Fe eradtü en yekûne beynî ve beyne rasûlillâhi sallallahu aleyhi veselleme sebeibun ve sıhrun = Ben de, benimle Rasulullah (a.s.m.) arasında bir sebep ve sıhr (kız alma yoluyla akrabalık) oluşmasını istedim."^[687]

Onun bu sözleri birkaç yönden dikkat çekicidir:

1) Hz. Ömer, neseben Ehl-i Beyt'ten değildir. Hiç olmazsa sebeben, yani kız alma verme yoluyla kıyamet gününde Ehl-i Beyt ve Hz. Peygamberle bir bağı olsun istemektedir.

2) O Rasulullah soyuyla ilişkiye çok isteklidir. Ümmü Gülsümle evlenmesi de bu yüzdendir. Onun küçüklüğü ve onunla evlilik ilişkisi geri plandadır. Hatta Hz. Aliye: *"Gerçekten ben; yanımda Rasulullah'tan (a.s.m.) bir uzuv/organ olmasını istiyorum"*^[688] diyerek onu istemiştir.^[689] Hz. Ali de: *"Ben de ancak (Fatıma kızı) Ümmü Gülsüm var ve küçük haldedir"* deyince Hz. Ömer: *"İn ta'ış tekbur=Yaşarsa büyür"* demiştir.^[690]

O kıyamette yanında bir sebep ve Rasulullah soyundan bir parça olsun istemektedir.

Sebepe; hurma ve benzeri ağaçlara çıkmak için elde olan habl/iptir. Kendisi ile bir şeye ulaşılan her vesileye sebep denir.^[691] Marifete vesile her şey de sebeptir. Ümmü Gülsüm bir “seyyide” olmakla kıyamette Rasulullah’a ulaştıran bir vesile olacaktır. Zerî’a da sebep manasına gelir. İmâm Şafi, Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren bir şiirinde şöyle demişti:

“Âlu’n-Nebiyyi zerî’atî-vehum ileyhi vesîletî = Âl-i Nebi benim sebebim- ipim. Hem onlar beni ona bağlayan bir vesilemdir”^[692]

Hz. Ömer’in bu evlilik olayı da, Ehl-i Beyt’e sevgi ve saygısına büyük bir delildir. Hz. Ömer Ümmü Gülsümle evlendikten sonra, Hz. Ömer Mescid-i Nebevi’de Muhacirler ve Ensarla otururken onlara şöyle demişti:

“Beni tebrik etmiyor musunuz?”

Oradakiler şöyle karşılık verdiler:

“Seni neden dolayı tebrik edelim ey Müminlerin Emîri?”

O açıkladı:

“Ali’nin kızı Ümmü Gülsümle.”

Sonra kıyamette bütün sebep ve neseplerin kesileceğinden söz etti ve şöyle dedi:

“Ben de Rasulullah’la aramda, bir sebep olmasını istedim ve sevginin gereği olarak çok arzuladım.”^[693]

Oradakiler kendisini tebrik ettiler. Gerçekten; Ehl-i Beytle akrabalık ilişkisi onu sevindirmişti. İslam kültüründe, seyyideler ve Şerifelerle evliliğe önem verilir. Özellikle bu olay, o tür evliliklerin ilk örneğidir.^[694] Ümmü Gülsüm’den, Hz. Ömer’in Rukiye adlı bir kızı ve Zeyd adlı bir oğlu oldu ve çocuklar çok yaşamadı. Hz. Ömer’in vefatından sonra (23/644) Ümmü Gülsüm amcası Cafer’in oğlu Avn’la evlendi ve ondan çocuğu olmadı. Avn kendisinden önce ölünce; onun kardeşi Muhammed’le evlenmişti. Ondan bir kızı oldu. Onun ölümü ile de, diğer kayın biraderi Abdullah evlenmişti. Onunla evliliği sürdürürken vefat etti ve son kocasından çocuğu olmamıştı.^[695]

Şekil 4: Ümmü Gülsümün Annesi Hz. Fatıma'nın seccadesi. Topkapı sarayı Hırka-ı Saadet dairesi, Hırka-ı saadet içinde yer alan eşyalar arasındadır.

15.7. Hz. Ömer'in Peygamber Sevgisi

Hz. Ömer Seyyidlerin cediti Rasulullah'ı da çok severdi. Bir gün Rasulullah sahabelere şunu haber vermişti:

"Sizden biriniz, ben kendisine evladından, malından, anne ve babasından, hatta kendisinden daha sevgili olmadıkça; mümin olamaz."

Hz. Peygamber; iman ve Peygamber sevgisinin ilişkisini açıklıyordu. O mümine dünyadaki her şeyden daha sevgili ve vazgeçilmez olmadıkça mükemmel bir imana ulaşılıyordu. Hz. Ömer de onu dinleyenler arasındaydı. Samimi olarak ona şu açıklamaları yaptı:

"Ya Rasulullah, Sen bana canımdan başka her şeyden daha sevgilisin."

Rasulullah kâmil iman için bundan ötesinin de gerektiğini açıkladı:

"Canından da ey Ömer."

Hz. Ömer ona şu karşılığı verdi:

"Evet, canımdan da ya Rasulullah"^[696]

1) Hz. Ömer önce, Rasulullah'ı, canı hariç her şeyden çok sevdiğini belirtmişti. Onu malından, mülkünden, annesinden, babasından,

hanımlarından çocuklarından ve dünyadaki her şeyden daha çok seviyordu. Rasulullah (a.s.m.) sözlerini duydu, onun kendisini ne kadar sevdiğini kendisinden işitti. Onun dile getirdiği sevgi çok büyük bir rütbeye işaret ediyordu. Bir nebi olarak onu yalanlamadı. O doğru söylüyordu. Demek sözünde ne varsa içinde o vardı.

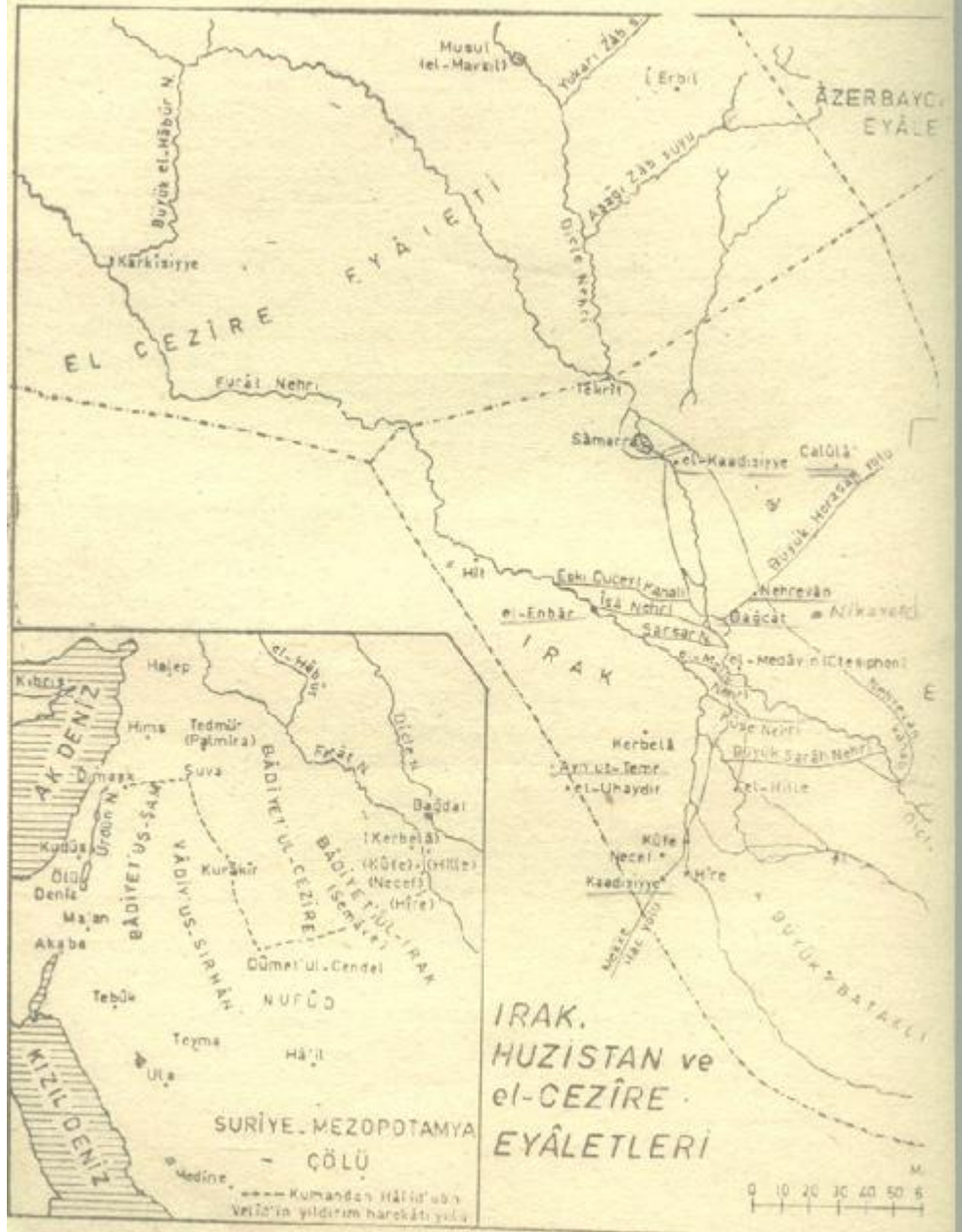
2) Bu büyük sevgi yine de eksikti. Ömer bunu tamamlamalıydı. Hz. Peygamber ona yardımcı oldu ve *“canından da ey Ömer”* dedi. Hz. Ömer bu teşvik, irşat ve istek üzerine kısa zamanda bu eksikliği de tamamladı. Sevgide o mertebeye de ulaştı. Sonra Rasulullah’ın huzurunda: *“Evet, canımdan da ey Allah Resulü”* diyebildi. Rasulullah’ı dinleyenler arasında bir başka sahabenin de Hz. Ömer’in yaptığını yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Bu büyük bir başarıydı ve o doğru söylüyordu. Aslında Ahzab Sûresi altıncı ayeti aynı konudan söz eder:

“en-nebiyyu evlâ bi’l-mü’munîne min enfusihim= Peygamber müminlere öz canlarından daha yakındır ve nefislerinden evlâdır.”^[697]

Din ve dünya işlerinde, Rasulullah müminlere kendilerinden er’af, yani daha merhametlidir. Ayrıca kendilerinden a’taf; yani daha ‘utüfetli ve daha layık evladır. Bu açıdan onun hükmü daha nafiz, ona itaat daha lazımdır.^[698]

“Çünkü o, onlara ancak iyilikleri, salahları, necatları ne ise onu gösterir, onu emreder, şerr ü zararlarına razı olmaz. Hâlbuki nefis (insanın kendisi) öyle değildir. O halde Peygamber onlara kendilerinden daha sevgili ve onun emri kendilerinin emrinden daha nafiz ve ona karşı şefkatleri, nefislerine şefkatlerinden daha tam olmalıdır. Rivayet olunur ki, Tebük Gazası’na çıkışı emrettiği zaman bazı kimseler; ‘analarımızdan, babalarımızdan izin isteyelim’ demişlerdi. Bu ayet bunun üzerine nazil oldu. (Ve ezvâcuhû ümmehâtühüm): Zevceleri de onların analarıdır. Yani hürmet ve ihtiramda müminînin anaları mesabesindedirler. Nikâhları haram, tazimleri farzdır.”^[699]

Bundan başka hususlarda *“yabancıları gibidirler. Onun için Hz. Ayşe ‘Biz kadınların anaları değiliz’ demiştir.”*^[700] Görüldüğü üzere Elmalılı Hamdi Yazır, burada konuyu çok güzel açıkladı. *“en- nebiyyu evlâ”* ayetine göre Rasulullah her şeyden çok sevilmelidir. Bu gerçekleştirilirse çok kuvvetli ve kâmil imana ulaşılır.

Şekil 5: Irak, Suriye, şehirler ve eyaletler. Hitti, I, 216.

16. Konfor, Lüks ve Hz Ömer

16.1. Hürmüzan'ın Hayal Kırıklığı

Hicretin 17. yılında (638) İran topraklarından Tüster şehri kuşatıldı. Esir alınan Sasani komutanlarından Hürmüzan; sağ olarak Medine'ye götürülmeyi ve hakkında son kararı Hz. Ömer'in

vermesini istiyordu. Komutan Ebu Musa el-Eş'ari, bu teklife "evet" dedi. Enes b. Malik'i görevlendirip, onu Medine'ye götürmesini istedi.

Hürmüzan kalabalık içinde ve debdebe ile yola çıktı. Kendisini çok sayıda yönetici memur ve ailesi takip ediyordu. Grup Medine'ye yaklaşınca, komutan Hürmüzan mücevher süslü "*Adin Tacı*"nı giydi. İpek bir harmani, omuzlarından aşağı dökülüyordu. Kıymetli taşlarla süslü palası, belinde asılıydı.

O bu kıyafetle Medine'ye girdi, Halife Ömer'in nerede bulunduğunu sordu. Emiru'l-Müminîn'i vakit geçirmeden tanımak istiyordu. Bu adam, üç dört yıl gibi kısa bir zamanda; Sasani devletini yok eden orduların başkomutanı sayılırdı.

İşte başkentleri Medayin (Ktesifon) fethedilmiş, Celule Savaşı onun ordularının zaferi ile sona ermişti. Bunlardan önce; Sasaniler Kadisiye'de ilk ve en büyük yenilgiyi tatmışlardı. Bütün bunlar; üç yıl içinde (h.14-17) olmuştu. Acaba, bu muktedir kuvvetli devletin yöneticisi nasıl bir yerde, nasıl bir debdebe ve azamet içindeydi? Kendilerini huzura kabul edecek miydi? Onun sarayı ve köşkü nasıldı?

Derken, kalabalık Mescid-i Nebevi'ye geldi. Mescit'in avlusunda kerpiçten bir kanepede birisi yatıyordu. Bornozuna bürünmüş uyumaktaydı. O sırada esir komutan Hürmüzan "*Ömer nerde?*" diye sordu.

Bornozuna bürünen kişi elli beşini geçmiş, uzun boylu pehlivan yapılı biriydi. Hürmüzan'ın sorusu üzerine kendisine gösterildi. Hürmüzan; gördüklerini aklına sığdıramadı. Şu toprak kanepede yatan? Onun yönettiği devlet mi bütün bunları başarmıştı? Bu adam, çok sade, konforsuz, asla lükse kaçmayan bir hayat yaşıyordu. O bir kral, bir devlet başkanı olamazdı. Gerçekten o bir kral değildi ama halife, yani Peygamber halefi/ardılı bir devlet başkanıydı. Yaşayışı da Peygamber örneğine göreydi. Hürmüzan durumu görünce şöyle demekten kendini alamadı:

"Bu bir Peygamber olmalı."

Ona şöyle bilgi verildi:

"Peygamber değildir ama onun yaptıkları gibi yapar."

Cevap çok nefis ve harikaydı. O bir peygamber değildi ama peygamber gibi, yaşıyor, onun gibi işliyor, onun zihniyetini hayata geçiriyordu. Hürmüzan'ın süsü debdebesi ve farklı giyimi Medineli

çok kimsenin dikkatini çekti. Hürmüzan ve grubu yüzlerce kişi tarafından takip edilerek buraya kadar gelmişti.

Hız. Ömer; gelenlerin ayak sesleri ve konuşmalarından uyanıp doğruldu. Karşısında Hürmüzan'ı süslü tacı, ipek harmanisi ve mücevherler içinde görünce bundan hoşlanmadı. Onu baştan aşağı süzdü. Olacakları gözleyen insanlara onun giyim kuşamını işaret ederek şu değerlendirmeleri yaptı:

“Bunlar, aşağılık dünyanın, aldatıcı cazibeleri/çekicilikleri ve pırıltıları.”

O dünyanın lüksünü, konforunu, zenginliğini ve şaşaasını böyle yorumluyordu. Bunlar aldatıcı, pırıltılı, çekici şeylerdi ama değerli değillerdi. Ahiret yanında, bunların *“hiçbir kıymeti”* yoktu. Bunlara sahip olmak, insanlara yükseklik kazandırmazdı.

Sonra, Hürmazan'a döndü ve tercümanla nereli olduğunu sordu. Derken, başka şeylerden söz edildi. Esir komutan çok kere Sa'd b. Ebi Vakkas'la barış antlaşması yapmasına rağmen; her defasında sözünde durmamıştı. Ayrıca İslam subaylarından; Bera b. Malik'le Meczee b. Sevr'i Şustar savaşında şehit etmişti. Bu sebepten, Ömer ona çok kızılıyordu ve idam etmeyi düşünüyordu. Ona emretti:

“Konuş!”

Esir komutan düşünceliydi:

“Bilmem ki; ölecek miyim, kalacak mıyım? Öleceksem başka, kalacaksam başka türlü konuşacağım.”

“Konuş konuş, sana zarar gelmez.”

Hız. Ömer'in son sözü bir can güvenliği teminatı anlamına geliyordu.

Böylece ona savunma imkânı veriyordu. Ayrıca, Sasani komutan ne söyleyecekse ölmeden söylemeliydi. Hürmüzan şöyle konuştu:

“Allah bizi ve siz Arapları kendi başına bırakıp, birimize yardım etmediği zamanlar; sizi köleleştiriyor, öldürüyor ve mallarınızı gasp ediyorduk Fakat Allah sizinle birlikte olunca size karşı gücümüzü yitirdik.”

Hürmüzan'ın son durum hakkındaki değerlendirmesi buydu. Onların kendileri karşısındaki üstünlüklerini Allah'ın yardımına bağlıyordu.

“Allah kimlere yardım eder?”

Ayetler şöyle der:

“İn tansurullâha yensurkum: Siz Allah’ın dinine yardım ederseniz, Allah da size yardım eder.”

“İn tensurullah’a felâ gâlibe lekum: Allah size yardım ederse, kimse sizi yenemez.”

Fetih Sûresi başında da bu konuda bir başka mesaj verilir:

“Ve yensurakellâhu nasran azizâ: ve böylece sana şanlı bir zaferle yardım eder.”

Hürmüzan’ın konuşması üzerine Hz. Ömer, Enes b. Malik’e döndü:

“Ona ne yapalım?”

Hz. Enes düşüncülerini söyledi:

“Ey Emiru’l-Müminîn, onun arkasında kalabalık bir düşman kitlesi vardır ve güçlüdürler. Eğer onu öldürürsek, yaşamaktan ümitlerini kesip, bizimle ölüm kalım savaşına girebilirler.”

O, açıkladığı sebepten dolayı Hürmüzan’ın öldürülmesine taraftar değildi. Fakat Hz. Ömer farklı düşünüyordu:

“Bera b. Malik ve Mezcee b. Sevr gibi iki büyük sahabeyi öldüren bir kimseyi, sağ bırakmaktan utanç duyuyorum.”

O esir komutanı öldürmeye kararlıydı. Enes, kendisini uyardı ve az önceki sözünü hatırlattı:

“Onu öldüremezsin; çünkü ona ‘konuş, sana zarar gelmez’ demiştin.”

Bu sözler üzerine; Hürmüzan’ın kendisine rüşvet verdiğiinden şüphelenen Halife Ömer (r.a.) sonunda şüphelerinin yersiz olduğunu anladı.

O sırada Hürmüzan su istedi. Suyunu içip bitirmedikçe öldürülmemesini rica etti ve ricası kabul edildi. İslam hukukuna göre; esirler gerekirse öldürülebilirdi. Su getirildi, tası eline alan esir komutan onu yere bıraktı ve Hz. Ömer’e şöyle dedi:

“Suyu içmeyeceğim, verdiğiniz sözden dolayı beni öldüremezsiniz.”

Hz. Ömer bu aldatmaca karşısında şaşırılmıştı. Fakat Hürmüzan; o sırada şahadet getirip Müslüman oldu. Arkasından; önceden İslam’a kalben inandığını, fakat halkın korkudan inandı dememesi için su hilesine başvurduğunu söyledi. Hz. Ömer o Müslüman olunca sevinmişti. Onun kıyafetinin değiştirilmesini emretti.

Hürmüzan Medine’de oturacaktı. Ona, senelik iki bin dirhem bir atâ/tahsisat bağlandı. Hz. Ömer Sasani devleti ve İran bölgesindeki askeri harekâtla ilgili olarak; zaman zaman onun fikirlerini almayı da

ihmal etmezdi. O bir bakıma Hz. Ömer'in danışmanlarından biriydi.
[701]

Bu olay; Hz. Ömer'in nasıl bir hayat yaşadığını gösterdiği gibi, konfora, lükse bulaşmadığını da gösterir. O, ondan önceki iki arkadaşı gibi, çok sade yaşadı. Esir generalin kıyafeti konusunda söyledikleri de onun iç dünyasını bize özetler.

Hz. Ömer Kudüs'e geldiğinde de; üzerinde yamalı bir gömlek vardı. O bir deveye yahut kısırağa binip oraya gelmişti.^[702] Oysa komutanlar; güzel kıyafetlerle kendisini karşılamışlardı. O kıyafetlerinden dolayı onları da azarlamıştı.

Cabiye'de komutanları kendisini karşıladığında; Zehebi'ye göre siyah bir deve üzerinde kasabaya ulaşmıştı. Başında ne kalansüve/sivri külah ve ne de imame/sarık vardı. Hayvanında bir Necit koçu postu bulunuyordu. Bu, uyuyacağı zaman döşeği oluyordu. İnce kadifeden veya alaca çizgili kumaştan bir heybeye öteberisini koymuştu. Uyuyacağında onu yastık yapıyordu. Üzerindeki yamalı elbisenin yolculuk sırasında cebi kirlenmişti.^[703]

Taberi'ye göre Hz. Ömer Kudüs'e geldiğinde; yolculuğun tesiri ile sırtındaki pamuklu kirlenmiş, elbisesinin sırtı yırtılmıştı. Hz. Ömer diz altlarına kadar uzanan gömleğini (kamis) oranın patriğine verdi. Patrik onu yıkatıp yamattı. Ayrıca bir benzerini de diktirdi ve her iki gömleği Hz. Ömer'e verdi.

Hz. Ömer yeni dikileni görünce sordu:

"Bu nedir?"

Patrik karşılık verdi:

"Gömleğinizi yıkattım, yamattım"

Sonra yeni diktirdiğine işaret etti:

"Bu da size hediyemdir."

Hz. Ömer yeni gömleği eliyle yokladı. Sonra patriğe şu açıklamayı yaptı:

"Benimki teri daha çok emiyor"

Ardından kendi gömleğini giydi. Patriğin diktirdiğini geri verdi.^[704]

Ashab-ı Kiram'dan Katâde b. Numan onun kıyafeti konusunda şunları söyler:

"Ömer halife iken; çok yeri deri parçaları ile yamalı, kaba yünden bir cübbe/kaftan giyer ve çarşı sokak dolaşırdı..."

Hz. Hasan da bu konuda şu gözlemini aktarır:

“Ömer b. Hattab halifeliği döneminde bir gün hutbe veriyordu. Sırtında on iki yerinden yamalı bir cübbe/kaftan bulunuyordu.”^[705]

Enes b. Malik de bir seferinde; onun elbisenin iki omuzu arasında, üst üste üç yama görmüştü. Oğlu Abdullah'ın bize bildirdiğine göre; Hz. Ömer halife iken, çok kere elbisesi iyice eskidiği halde zamanı gelmediği için yenisini alamaz ve eskiyi yamardı. Hatta hazine zengin olduğu yıl, elbisesi önceki yıla göre daha kötüydü. Kızı Hz. Hafsa, babasına bunun sebebini sorunca; Müslümanların malından ancak ihtiyaç giderebilecek kadar giyinebileceğini söylemişti.

Tarihçi Mesudi'ye göre Hz. Ömer'in ana özellikleri şunlardı:

O alçak gönüllüydü. Pamuklu kalın bir elbise giyerdi. Allah hakları ve din konusunda şiddetli ve tavizsizdi. Valileri de hareketlerinde onun ahlâk ve gidişatına uymuşlardı. Yanında olan ve olmayan herkesin durumu buydu. O, ya parça deriden yapılmış yünü alınmamış bir cübbe/kaftanla görünür ya da kalın kumaştan cübbe giyerdi. Yolculuklarda yanında deriden bir su kabı/kırba taşır, bunu yaya olduğunda omzuna attığı azık heybesine koyardı. Çoğu zaman onun biniti deveydi ve yükünü lifle deveye sarardı. Valileri de yaşantılarında onun gibiydiler. Bu halleri ile beraber; Allah ona ve valilerine bütün beldeleri açmış/fethetmiş ve çok mal vermişti.^[706]

Hz. Ömer'in öne çıkan özelliklerinden bir önemlisi de, malca yoksulluk içinde olmadığı halde, sade yaşaması ve konfordan uzak kalmasıydı.

16.2. İsrafın Gerileticiliği ve Yıkıcılığı

Dört Halife'nin, Hz. Ömer'in ve sahabelerin çoğunlukla; sade, konfor özentisi olmayan, dünyanın lüks ve şaşaasına kapılmayan hayatlarında üç nokta iyi anlaşılmalıdır:

Birincisi: Bu sade, israfsız ve gösterişsiz hayatı; *“bir lokma ve bir hırka ve dünyadan çekilme”* zihniyeti olarak yorumlamamak gerekir: Dikkat edilirse; devlete ganimetler yoluyla büyük paralar intikal ediyordu. Bunlar; askerlere ve halka atâ/maaş olarak dağıtılmakta, gerektiğinde farklı yerlere ve ordunun ihtiyaçlarına harcanmaktaydı. Dört halife; Allah kendilerine mal servet olarak çok şey verdiği halde *“ihtiyaren”* böyle bir hayat sürmekteydiler. Onlar hayattan elini ayağını çekmiş, günlük hayattan sıyrılmış değillerdi. Bu noktadan;

onların sade hayatı “*cimrilik, bir lokma, bir hırka*” zihniyeti olarak yorumlanmamalıdır.

İkincisi: Bu tür hayat anlayışını iyi kavramak için; önce iktisatla israfı, tutumlulukla cimriliği birbirine karıştırmamak gerekir. Tehevvürle şecaat de [707] sûreten birbirine benzer. Fakat birincisi kötü ikincisi güzel bir haslettir. Korkaklıkla (cebanet) tedbir de böyledir. Bunlar görünüşte birbirine benzese de korkaklık kötü, tedbir/önlem almak ve bir konuda dikkatli olmak iyidir. Hilimle/akıllı ve yumuşak davranışla pasifliği de birbirinden iyi ayırmak gerekir. Tevazu/alçak gönüllülük ve tezellülü/zillete düşme de birbirine karıştırılmamalıdır. Tevazu güzel, zillet, yani hor ve hakir olmak kötüdür. Gururla vakar da sureten birbirine benzer; ama gurur kötüdür yerilir, vakar iyidir ve övülür.

Cömertlikle israf da, zaman zaman birbirine karıştırılır. Bütün bu iyi ve kötü vasıflar; görünürde birbirine benzese de; aralarında ışıkla karanlık kadar fark vardır. Dört Halife'nin sade, mütevazı, gösterişsiz ve israftan uzak hayatları; farklı ve dikkatsizler tarafından olumsuz değerlendirilebilir. Oysa onların hayatı birçok yönden güzeldir.

Bu hayat; “*iktisat/tutumluluk=ihtiyaç oranında harcama*” ve “*kanaat*” eksenli bir yaşama anlayışıdır. İktisat/ihtiyaç kadar harcamanın ve aza kanaatin her toplum ve devlet için olumlu sonuçları vardır. [708]

Üçüncüsü: İktisat, ihtiyaçlar oranında, ihtiyacı karşılayacak ölçüde harcama yapmak, almak ve satmaktır... Yani iktisat; “*gerekenden az harcama*” değildir. Öyleyse ideal ve en değerli harcama budur. Rasulullah'ın ve Ashab-ı Kiram'ın yaşama tarzı ve biçimi bu dengededir.

Dördüncüsü: Raşit Halifelerin ve Hz. Ömer'in iktisada özen göstermeleri; halka örnek olmak açısından da anlamlıydı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer; kendileri ve ev halkları kıt kanaat bir hayat tarzı takip ediyorlardı.

Devlet yöneticisi nasılsa halkı da ona uyacak, onu örnek alacaktır. Hz. Peygamber bir devlet başkanı olarak bu tarz bir hayat tarzı seçmiş, hatta bu konuda hanımlarının isteklerini de geri çevirmişti.

16.3. Dört Halife'de Züht

Hız. Ömer'in (dört halifenin ve sahabelerin) sade ve israfsız hayat tarzı züht (dünyayı istememe ve terk) ten kaynaklanır.

Züht kelime olarak azlık ve az şey demektir. Bir konuda zahit olmak, ondan yüz çevirmektir.^[709] Ayet Hz. Yusuf kıssasından söz ederken onu kuyuda bulup satanlardan söyle söz eder:

“Ve kânû fîhi mine’z- zâhidîn (Yusuf’u Mısır’a götürenler, düşük bir pahaya sattılar). Onlar zaten, ona karşı zahitlerden/rağbet etmeyenlerdendiler.”^[710]

Esirciler henüz ergenlik çağına ulaşmayan Yusuf’u değersiz bulmuşlardı ve bu yüzden onu köle pazarında birkaç dirheme sattılar. Bir şeye rağbet etmemek ve sırt dönmek de; çoğu zaman onu değersiz bulmak ve değersiz görmekten dolayıdır. Züht de değersiz görmekten dolayı o şeyden yüz çevirmek, rağbet etmemek, arzulamamaktır, kısaca *“kalben terk etmek”* diye anlatılabilir.^[711]

Züht; dünyayı ve dünyadan olanı kalben terk etmektir. Zengin olsa bile, gönüle zenginlik sevgisini koymamak, ona rağbet ve değer vermemek.

Zaman zaman şöyle sorulur:

“Sahabeler dünyaya girmişlerse, nasıl kemâlatta zirveye çıkmışlar?”

Bunun en kısa cevabı şöyle olmalıdır:

“Zühtle ve dünyayı kalben terk etmekle.”

Dünyayı ve dünyalıkları önemsemek ve değerli bulmak; insanları *“dünyevileşme”* ve *“dünyalık yarışı”*na sokacaktır. Oysa ayetler ve Rasulullah; böyle bir yarışı uygun bulmaz.^[712]

Rasulullah (a.s.m.): *“Allahümme lâ ‘ayşe illâ ‘ayşu’l- âhirati= Allah’ım gerçek hayat ancak ahiret hayatıdır”* buyurmuştu.^[713] Dünya bütün süsüne, konforuna, debdebe ve cazibesine rağmen; ahiret yanında çok sönüktü. Onun kötü bir taklidiydi. Asıl olan gerçeğin oyuncak şekli gibiydi. Güneşin yanında ampul ve onun parlaklığı yanında ayna parlaklığı mesabesindeydi.

Rasulullah bu gerçeği şöyle de anlatmıştı:

“Ahiret yanında dünya; ancak birinizin parmağını denize sokmasına (ve parmağındaki ıslaklığa benzer) parmağı ne kadar suyla döner bir baksın.”^[714]

Sahabeler “*damla*” yanındaki “*umman*”ı biliyorlar, bu yüzden dünyayı küçük ve değersiz, ahireti büyük ve değerli buluyorlardı. Onlar, dünyevi, seküler değil, uhrevi ve ilahi insanlardı. Genelde dünyayı “*kalben terk*” etmişlerdi. Dünya zenginlikleri; onları değiştiremiyor, hırslarını/ uyandırmıyordu.

Rasulullah onlardan, dünyada garip/yabancı bir yolcu gibi olmalarını istemişti.^[715] Hz. Ömer devrinde büyük ganimetlere kavuşulsa da o ve benzerleri alıştıkları zühdü, sadeliği ve dünyayı kalben terk etmişliği sürdürüyordu.

Onların sade, kifafla/kıt kanaat harcama ile ve zühtle ömür geçirmeleri; Hz. Peygamber’in yaptığı tavsiyelerden, onun hayat tarzından kaynaklanır: Şu kutlu sözler onları böyle bir anlayışa yöneltmişti:

“İzhed fi’ddünya yuhıbbekallahu = Dünyadan yüz çevir/zahit ol ki, Allah seni çok sevsin.”^[716]

Buna göre, Allah’ın çok sevmesinin şartı zühttü; yani dünyaya değer vermemek, onu kalben terk ve ilgi odağı olmamasıydı.

“İnne li külli ümmetin fitneten ve fitnetü ümmetî el-mâlu = Gerçekten her ümmetin bir büyük fitnesi/imtihanı vardır. Ümmetimin fitnesi ve kargaşası da mal/zenginlik yüzünden çıkacaktır.”^[717]

Fitne; şaşırtmak, karışıklık, cezp etmek, sınamak ve zorlamak gibi manalara gelir. Hz. Ömer; ganimetler çoğalıp, insanlar zenginleşmeye başlayınca Hz. Huzeyfe’den deniz gibi dalgalanıp gelecek ve İslam ümmetini içine alacak fitneden/büyük şaşkınlık, karışıklık ve imtihandan sormuştu. Kifaf-ı nefis ve zühtte karar kılmak önemliydi.

“Âdemoğlunun şu kazandıkları dışında hakkı yoktur: Beytun yeskunuhû: Oturduğu ev, sevbun yuvârî ‘avretuhû: avret yerini örtecek bir elbise ve cilfu’l-hubzi ve’l-mâi: ekmek ve su küpü.”^[718]

Hz. Peygamber ihtiyaçları arttırmaktan yana değil; azaltmaktan yanaydı. Burada en temel ihtiyaçlar sıralanıyordu. Bunların dışındakilerde insanın hakkı olmadığı vurgulanıyordu. İhtiyaçların artması harcamaları arttıracak, harcamaların artışı, insanı daha çok kazanma yoluna itecekti. Daha çok kazanmanın da iki yolu vardı: Ya daha çok çalışmak, ya da gayr-i meşru yollara sapmak.

İşçi ve işverenlere çok kazandıran “çok iş kolu” ve “iş” bulunmazsa, az kazananların sayısı çok; çok kazananlarının sayısı az olacaktı.

Böylece, çoğunluk fakir, yani ihtiyaçlarını gideremez durumda kalacaktı.

Sonuç olarak ihtiyaçların çoğalması; çoğunluğunu fakir/ihliyaçlı ve kompleksli yapacaktır. Böylece dünya yarışı başlayıp gittikçe hızlanacaktır.

Hem; insanlar tüm maddi ve manevi kapasitelerini, dünyevi ihtiyaçları karşılamak için kullanmaya yöneleceklerdir. İbadetlere, uhrevi hazırlıklara vakit kalmadığı gibi artık ömür, akıl, düşünce ve enerjinin pek azını (onda bir, yüzde bir, binde bir) ahiret yatırımına yönlendirebileceklerdir.

16.4. Hz. Ömer Neden Konfordan uzak?

Hz. Ömer ve Raşit Halifeler; yaşayışlarında konfordan, iyi giyimden ve iyi yiyip içmekten kaçındılar. Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'nın anlattığına göre, bir gün kızı Hafsa, oğlu Abdullah ve İbn-i Mutiy; Hz. Ömer'in daha iyi beslenmesi gerektiğini düşünerek şu teklifi yaptılar:

“Eğer lezzetli ve kuvvetli yemekler yeseydin, daha iyi görev yapabilirdin?”

Halife Ömer onlara şöyle karşılık verdi:

“Hepinizin hakkımda iyi söyleyen ve iyiliğimi isteyen kimseler olduğunu biliyorum. Fakat iki arkadaşımı (Hz. Peygamber ve Ebu Bekir'i) belli bir yol/sünnet takip ederken görmüştüm. Eğer bu ikisinin yolundan/izinden ayrılırsam vardıkları konağa yetişemem.”^[719]

Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve ayrılmaz üçlüydü. Hz. Ömer hayat tarzında o ikisinin sünnetinden/izinden gidiyor, onların vardığı menzile varmak istiyordu. Abdullah b. Ömer bir gün yağsız et almış, içine biraz tereyağı attırıp pişirtmişti. Yerken babası eve geldi, yemekten bir lokma alınca sordu:

“Bu etten tereyağı kokusu alıyorum.”

Oğlu konuya açıklık getirdi:

“Evet baba, bu sabah yağlı et almak için çarşıya gittim. Yağlı eti pahalı görünce bir dirheme yağsız et, yanına koymak için de bir dirheme tereyağı aldım.”

Ömer bunun üzerine Rasulullah'ın hayat tarzını ve nasıl yediğini hatırladı ve ona şöyle dedi:

“Rasulullah (a.s.m.) yanında et ve yağ her ikisi bulununca, mutlaka yalnız birini yer; diğerini başkasına sadaka olarak verirdi.”

Bir lokmadan sonra etten yemedi.^[720]

Hız. Ömer bir gün Medine’de birine uğramıştı. Susayınca su istedi. Ev sahibi su yerine bir tas bal şerbeti sundu. Halife Ömer sunulana görünce sordu:

“Bu nedir?”

“Bal.”

Hız. Ömer onun bal şerbeti olduğunu görünce şunları söyledi:

“Vallahi, kıyamet günü benden hesabı sorulacak bir şeyi ağzıma alamam.”

Bal şerbetini içmedi ve şerbet geri gönderildi.

Zeyd b. Eslem aynı olayı şöyle aktarır:

“Bal şerbeti gelince o, ‘bu hoş bir şeydir. Fakat Yüce Allah bazı kimseleri şöyle yerişir: ‘Ezhebtum tayyibâtikum fî hayâtikimu’d-dünya ve’s-temta’tum bihâ= Dünya hayatınızda bütün zevkleri yaşayıp bitirdiniz.’^[721] Bunun için ben, zevklerimizin bize (dünyada) peşin verilmesinden korkuyorum’ dedi.”

Sonra elinde tuttuğu bal şerbeti tasını içmeden ev sahibine geri verdi.^[722] O böylece yaşayışında sevad-ı azama ve cumhura uyuyordu. Onun yönettiği halktan çoğu böyle bir bal şerbeti içemiyordu.

Hız. Ömer’in bir kısmını okuduğu ayet; küfredenler ateşe arz edildikleri gün kendilerine böyle deneceğini belirtiyordu. Ayetin devamı da şöyleydi:

“...Bu gün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız.”^[723]

Hız. Ömer’in yanında misafiri vardı. Beğenmediği için yemeğine iştirak etmemişti. O bunun üzerine misafiri Hafs b. Ebu’l-As’a şöyle dedi:

“Sanıyorsun ki, ben güzel yemekleri bilmiyorum. Şu an emretsem derhal bana bir koyun kesilir, derisi güzelce yüzülür. Güzel un getirilip ince elekten geçirildikten sonra yufka yapılır. Ayrıca bir sâ kuru üzüm içine su dökülür. Su ceylan kanı rengini aldıktan sonra bana sunulur.”

Muhatabı şaşırmıştı:

“Vallahi siz de güzel/konforlu yaşamayı biliyorsunuz.”

Ama Hz. Ömer, o sırada devlet başkanı olarak rastgele şeylerle karnını doyurmaya çalışıyordu. Hafs'a şunları da söyledi:

“Evet, hayatım kudreti elinde olan Allah’a yeminle söylüyorum ki; eğer kıyamet günü iyiliklerimin eksilmemesini istemeseydim^[724] güzel/konforlu yaşamada size ortak olurdum.”

Onun açıklaması, niçin böyle bir hayat tarzını seçtiğini açıklıyordu. O bir gün yine Irak’tan Medine’ye gelen, kendilerine yemek hazırlattığında isteksiz davranan bir heyete şöyle demişti:

“İraklılar! İstesem ben de kendime sizin gibi güzel yemekler hazırlatabilirim. Fakat dünyamızdan kısıyoruz ki, kısıtığımızı âhirette bulalım. Cenâb-ı Hakk’ın dünya nimet ve zevklerine dadanmış onlara: ‘Siz bütün zevklerinizi dünya hayatınızda yaşayıp bitirdiniz’ diye buyurduğunu işitmediniz mi?”^[725]

Dört Halifenin sade yaşayışı, yemede içmede kısıntılı davranışları bu gibi sebeplere dayanıyordu. Hatta onlar yönettiklerinden daha sade bir hayat yaşıyorlardı.

17. Hicretin On Altıncı Yılı (16/637)

Sa’d b. Ebi Vakkas komutasındaki ordu Dicle’nin batı tarafındaki bütün beldeleri fethetti. O topraklar İslamların eline geçti.

17.1. Meydayin’in Fethi

O yıl Safer ayında (Mart 637) Dicle’nin doğu tarafına geçildi. Sasani başşehri Medayin yakınındaki^[726] Erdeşir kenti alındı. İranlılar Müslümanların Medayin’e saldıracaklarını bildikleri için, kuşatma başlamadan şehri boşaltmışlardı. Kisra Medayin’den çıkıp Hulvan tarafına kaçmıştı. Şehre Dicle’yi ilk geçen Asım b. Amr’la, Ka’ka’nın askerleri girdi. Şehirden birçok ganimet alındı. İranlılar kenti acele terk etmişler ve çok şeyi götürememişlerdi.

Hz. Sa’d, Kisra’nın Kasr-ı Ebyaz’ına kondu. Eyvân-ı Kistrâ’yı namazgâh yaptı. Burası büyük bir salondur. Orada sekiz rekât fetih namazı kıldı. İslam askeri bölük bölük, İran içlerine kaçanları takip ediyordu. Ganimetlerin humsu/beşte biri 900 deveye yüklenerek Medine’ye gönderildi. Medayin’in boş kalan evleri^[727] askerlere taksim edildi ve herkes evlere yerleşti.

Ganimetin beşte biri Medine'ye gelince, Hz. Ömer onları Mescid-i Nebevi'ye döktürdü. Sürâka da başkalarıyla birlikte oradaydı. Hz. Ömer ona Kisra'nın bileziklerini gösterdi ve şöyle dedi:

“Ey Surakâ, kalk şunları takın.”

Sürâka bilezikleri aldı, kılı ve kalın kollarına geçirdi. Böylece Rasulullah'ın: *“Sanki Surakâ'nın ellerinde kisranın bileziklerini görür gibiyim.”* ihbarı ve mucizesi gerçekleşmiş oluyordu.

Hicretin 16. yılı ortalarında Irak'ın Tekrit şehri de fethedildi. Sonra Sa'd b. Ebi Vakkas ordusu tarafından Musul ve Ninova şehirleri fethedildi.

17. 2. Celula Savaşı ve Hulvan'ın Fethi

Medayin'den kaçan İranlılar Fars, Azerbaycan ve Dağıstan yollarının ayrıldığı Celula'da toplandılar. *“Buradan ayrılırsak bir daha Araplara karşı koyamayız”* diyorlardı. Başlarında Mehrân-ı Razi adında bir komutan vardı. Sa'd b. Ebi Vakkas durumu Medine ile istişare edip komutanlarından Haşim b. Utbe'yi oraya gönderdi. Öncü komutan Ka'ka b. Amr 12.000 kişi ile Celula'ya ulaştı. Haşim seksen gün Celula'yı kuşattı. Sonra Ka'ka'nın hücumuyla Sasani askeri büyük bozgun yaşadı ve yüz bin asker telef oldu. Kisra olayı işitince, Hulvan'dan Rey'e kaçtı. Ka'ka daha sonra da Hulvan'ı fethetti.

18. Hicri Tarih

Hicretin önemli sonuçlarından birisi de Hicri Tarih'in kabulüdür. Hicri Tarih hicretle başlar. Fakat hicretin tarih başlangıcı olarak kabulü, Hulafây-ı Râşidin'den ikincisi Hz. Ömer zamanında, hicretin 16. yılı sonunda olmuştu.

18.1. İslam'dan Önce Aylar, Tarih ve Zaman

Cahiliye döneminde Mekkeliler ve Medineliler arasında sabit ve muntazam bir zaman takvimi ve tarihlendirme anlayışı yoktu. Mekkeliler veya Hicazlılar eski zamandaki bir olaydan söz ederken: *“Kâne zâlike zemene fathal: Bu Fathal zamanında oldu”* derlerdi. Bundan Âdem ve Nuh devirleri gibi eski zamanları kastederlerdi.

Bundan başka; onlar arasında bir zamana başlangıç olmak üzere Hz. İbrahim'in ateşe atılışı, Kâbe'nin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail

tarafından yapılması, Maâdoğullarının Mekke'den çıkarılıp etrafa yayılması, Sa'd, Mehd ve Cüheyne kabilelerinin Tihame'ye çıkışı Ka'b b. Lüey'in ölümü ve Fil Vakası gibi olaylar tarih başlangıcı olarak kullanılırdı.^[728] “Ka'b'ın ölümünden beş yıl sonra, Fil vakasından üç yıl önce” gibi anlatımlarla zamanı tarihlendirme yoluna gidilirdi.

Cahiliye döneminde sabit bir tarih başlangıcı yoktu ama ayın hareketleri, on iki ayın sayısını tespit ediyordu. Ayların girmesi ve çıkmasında, hilalin doğuşu esas alınıyordu. Muharrem ayı, yılın başı ve ilk ayı biliniyordu. Aylar sırasıyla şöyleydi:^[729]

- 1) Muharrem
- 2) Safer
- 3) Rebiu'l-Evvel
- 4) Rebîu'l-Ahir
- 5) Cumade'l-Evvel
- 6) Cumâde'l-Ahire
- 7) Receb
- 8) Şaban
- 9) Ramazan
- 10) Şevval
- 11) Zilkade
- 12) Zilhicce

Bu aylardan; yılın birinci, yedinci, on birinci ve on ikinci ayları; Muharrem, Receb, Zilkade ve Zilhicce, “Eşhûru'l-Hurum=Haram Aylar” kabul edilirdi. Bu dört ayda; savaş, saldırı, adam öldürme, baskın yapma haram ve yasaktı. Haram aylarda savaş olursa buna “harbu'l-ficâr = fîcar harbi” deniyordu. Fîcar, fûcur mastarından bir isimdi.

İlk haram ay Muharrem'in adı anlamlıydı. O, kendisinde savaş ve benzerleri haram kılındığı için bu adı almıştı.^[730] Bu aya “Muharremu'l-Harâm” da deniyordu. Zilhicce, hac ayı olduğundan bu adı almıştı. Haclarını bu ayda yapan insanlar; yeni yılın ilk ayı Muharrem'de can güvenliği içinde yurtlarına geri dönebiliyorlardı.

Haram ayların ikincisi Receb'di. Bu ayda genelde umre, yani Kâbe ziyareti yapılırdı. Diğer iki haram ayda, yani Zilkade, Zilhicce'de Mekke yakınlarında “Mecenne, Zulmecaz ve Ukaz panayırıları” kurulur ve bunlardan sonra hac yapılırdı. Recep ayına “Mümessilu'l-esinne/Mızrakların temrenini çıkartan”,^[731] “Esab/silahları döken” ve

“Esam/yardım isteğine kulakları sağır olan ay” da denirdi. Çünkü bu ayda, savaş aleti olan mızrağa, eldeki silaha ve düşmana karşı imdat dilemeğe gerek kalmazdı.

“Zilkade/Oturulan Ay” demekti Kendisinde savaş baskını bırakılıp, oturulduğu için adı böyleydi. Zilhicce de, “Hac Ayı” demekti.

18.2. Nesi

Haram aylar Hicazlıları savaştan men edince, ayların haramlığını değiştirmeye başladılar. Mesela Muharrem’in haramlığını, bir sonraki Safer’e, Receb’in haramlığını da Şaban’a kaydırabiliyorlardı. Yani Muharrem’i bir ay sonra gelmiş farz ediyorlar, böylece savaşa meşruluk kazandırdıkları gibi, baskın ve çapulculuğa da devam ediyorlardı.

Ayrıca panayırları ve haccı serin zamanlara ve ilkbahara rast getirmek için, iki yılda bir on iki aya, bir ay daha ekliyorlardı. Böylece ay yılının gereği olan senenin dönüşü engelleniyor, yılın onar gün önce gelişi engelleniyordu. Buna göre ortaya çıkan sonuç şöyleydi: $354+354+29=737$. Böylece iki yılın gün sayısı 708’den 737’ye çıkıyordu.^[732] 737 ikiye bölündüğünde yılın gün sayısı 366 oluyor, bu çok az farkla güneş yılı senesinin gün sayısını veriyordu. Böylece ayları durağan bir yıl ortaya çıkarılmış olmaktaydı. Bir bakıma nesi (yıla gün ve ay eklemek) uygulaması, güneş takvimini ortaya çıkarıyordu.

Yüce Allah, vahiyle kendi katında ayların sayısının on üç değil, on iki olduğunu açıkladı, bunları on üç etmenin, yani seneyi üç yüz elli dörtten günden uzunlaştırmamanın yanlışlığına parmak bastı ve ^[733] şöyle buyurdu:

“Haram ayları ertelemek (nesi ile yılı uzatmak, zamanı artırmak değil) küfürde ziyadelihtir (ziyâdetün fil-küfri). Böylece küfredenler saptırılırlar. Allah’ın haram kıldığıının sayısını çiğnemek, hem onun haram kıldığını helal kılmak için, haram ayı bir yıl helal sayarlar (bir ay geri atarlar), bir yıl haram sayarlar (haram kabul ederler ve yılı uzatmazlar). Böylece kötü işleri kendilerine güzel gösterilir. Allah kâfirler topluluğuna hidayet etmez.”^[734]

Burada Yüce Allah yılın Kamer’e/Ay’a uymasını istiyordu. On iki aylık Ay Yılı gerçekçiydi. Buna uymayan uzatma (nesi) ayete göre

kötü işti, bu ayları ve zamanı arttırmak değil, küfrü arttırmak ve gerçeği görmemek demektir. Nesi'ye karşı çıkıyor. Çünkü Kur'ân'ın açıklamasına göre zaman, kâinatın yaratılması ile başlamış, Ay'ın hareketlerine göre yılın ayları tayin edilmiştir.

“Gökleri ve yeri yarattığı günde, Allah'ın yazısına göre katında ayların sayısı on iki olup, dördü haram aylardır. İşte bu doğru dindir...”^[735]

Bu ayetler, cahiliye uygulaması olan ve iki yılda bir yapılan Nesi'yi kaldırmış, ayları durağan hale getirmeyi ve yılı uzatmayı yasaklamıştı. Dünyanın takvimcisi olan Ay zamanı yanılmadan, gerçeğine göre göstermekte, zaman Allah'ın takdir ettiğine göre yürüyüp dönmekteydi.

Bakara Sûresi'nin 189. ayeti de bu konuda şu açıklamayı yapar:

“Sana (batıdan akşamüzeri) doğan (ve ayın başlamasına işaret eden) hilallerden soruyorlar: De ki; onlar, insanlar ve özellikle hac için, vakit ölçüleridir...”^[736]

Medine'de Rasulullah'a yeni doğan Ay'ın, önce ince sonra kalın olmasının, sonra da kaybolmasının ve tekrar doğmasının sebebi sorulmuş, ^[737] bu soru üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştu. Burada Ay'ın bir görevinin, zamanı ölçmek ve hac için vakit ölçüsü olduğu belirtilmekteydi. Bu yüzden oruç, hac gibi ibadetler Ay'ın hareketlerine göre şekillenen hicri aylara göre yapılır. Tevbe Sûresi 37. ayetini esas alan Peygamber Efendimiz de, veda haccında Nesi âdetini kaldırmıştır.^[738]

18.3. İki Olay ve Hicri Tarihin Başlaması

Hiz. Peygamber (a.s.m.) Medine'ye hicret ettiğinde, hâlâ aylar gökteki Ay'a göre tespit ediliyordu, ama Müslümanların ortaklaşa kullandıkları bir takvim yoktu. Hicret sonrası; *“Rasulullah'ın gelişinden bir ay sonra, bir sene sonra”* gibi, hicret tarih başlangıcı tutulmaya başlandı. Bu, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) vefatına kadar sürdü. Hiz. Ebu Bekir zamanında da (632- 634) devletçe esas alınmış bir takvim belirlenmedi. Hiz. Ömer'in ilk dört yılı da böyle geçti.

Devlet işleri ile ilgili resmi muameleler, alış-verişler, borçlar ve taahhütler gibi medeni ilişkiler; ortaklaşa bir takvimin zarureti ortaya

koydu. Hicri takvimin başlatılmasına iki olayın sebep olduğu kaydedilir:

1) Hz. Ömer döneminde, bir borç senedinde, ödemenin Şaban ayında yapılacağı belirtiliyordu. Fakat Şaban hangi yılın Şaban'ıydı? Bundan geçen yılın Şaban'ı mı, bu yılın Şaban'ı mı kastedilmişti? Çünkü orada yıldan değil, aydan söz ediliyordu.

2) Basra valisi Ebu Musa el-Eş'ari'den gelen bir yazıda; halifeden gelen emirlerden söz ediliyor, bunların hangisinin önce, hangisinin sonra olduğunun karıştırıldığı belirtiliyor ve probleme çözüm aranması isteniyordu. Ebu Musa halife Ömer'e hicretin on altıncı yılında şöyle yazmıştı:

“İnnehû te'tînâ minke kütübün, leyse lehâ târîhun: Durum şu ki, senden bize tarihleri olmayan yazılar geliyor”^[739]

Bu iki olay sonrası Hz. Ömer, hicretin 16. yılı sonlarında yahut 17. yılın başında bu probleme çözüm bulmak üzere şura meclisini topladı. Mecliste konu tartışıldı. Sonunda herkesin kullanacağı bir takvim başlangıcı kabul edilmesine karar verildi. Peki, hangi olay takvim başlangıcı olacaktı? Bu konuda farklı görüşler ileri sürüldü:

Sa'd b. Ebi Vakkas, Rasulullah'ın vefatının takvim başlangıcı olmasını teklif etti. Talha b. Ubeydullah, peygamberliğin geliştiğii olayının takvim başlangıcı olmasını istedi. Bir başkası Peygamber Efendimiz'in doğum gününü başlangıç olarak teklif etti.

Hz. Ali ise, Rasulullah'ın hicretinin İslam Takvimi'ne başlangıç olmasını söyledi. Öneriler tartışıldı ve Hz. Ali'nin önerisi uygun görüldü. Artık Rasulullah'ın hicretiyle yeni bir takvim başlayacaktı. Bu takvim hicretle başladığı için ona sonradan *“Hicrî Takvim”* denildi.

Sonra, hangi ayın ilk ay kabul edileceğii konusu tartışıldı. Abdurrahman b. Avf Receb'in ilk ay kabul edilmesini istiyordu. Çünkü Receb, senenin ikinci haram ayıydı. Talha b. Ubeydullah en mübarek ay olan Ramazan'ın ilk ay kabul edilmesini teklif etti. Hz. Ali ise cahiliyede yılın ilk ayı kabul edilen Muharrem'in ilk ay olarak kalmasını istedi. Son görüş kabul gördü.^[740] On iki ay, yine ayetlerin açıklamaları doğrultusunda, ayın hareketlerine göre belirlenecekti. Bu takvimde sene üç yüz elli dört gündü.

Şekil 5: Hicri tarihte ayda, akşamüzeri batıda görülen hilalle başlar.
[Http://begonya.fiels.wordpress.com](http://begonya.fiels.wordpress.com).

19. Hicretin 17. Yılı Olayları (17/638)

19.1. Basra ve Kufe Kentleri

Irak'tan zaman zaman Medine'ye gelen askerlerde zayıflık emareleri görülünce, Hz. Ömer bu durumu Irak başkomutanı Sa'd b. Vakkas'a sordu. Ona göre hava onlara yaramadığında askerler güçsüz kalıyordu. Hz. Ömer'in işareti üzerine Sa'd (r.a.) o, Selman-ı Farisi ve Huzeyfe b. Yeman'ı yer belirlemeleri için gönderdi. Hz. Selman Fırat'ın batısında bir yer belirledi. Burası Kufe'nin yeri olacaktı. Huzeyfe ise, Fırat'ın doğusundaki Basra'nın yerini beğendi. Bunun üzerine Hz. Sa'd'ın emriyle her iki yere kamıştan evler yapılmaya başladı. (17. yıl Muharrem/Ocak 638). Bu Kufe ve Basra şehirlerinin kurulması anlamına geliyordu. Dileyen Medayin'de, dileyen Kufe ve Basra'da ikamet edebilecekti.

İskân memuru olarak, Kufe'ye Ebu Heyyâc b. Malik, Basra'ya Asım b. Delf görevlendirildi. Kufe ve Basra'da, şehir ortasına birer cami yapıldı ve burası kentin merkezi sayıldı. Kufe Mescidi için Hire kasırları harabelerinden kalma mermer direkler kullanıldı. Kufe Mescidi yanına bir gölgelik ve mescidin hizasına Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas için bir köşk/konak yapıldı. Büyük caddeler kırk, ara yollar yirmi, sokaklar yedişer arşın genişliğinde planlandı.^[741] Her iki

şehirde de evler önce kamıştan yapılmışsa da, ikisinde de yangın çıkıp evler yanınca, duvarlar kerpiçten yapıldı.

Bu yıl el Cezire ve Anadolu içinde yer alan Ermeniye beldeleri fethedildi. Basra taraflarında fetihler oldu. Ayrıca, bu yıl İran'dan, Râmhürmüz, Tüster, Sus ve Cündişapur fethedildi.

20. Mescid-i Nebevi'nin Önemi ve Genişletilmesi

O zamanlar dağınık bir yerleşime sahip olan Medine'nin değişik mahallelerinde de mescitler vardı. Fakat Mescid-i Nebi'nin önemli ve farklı fonksiyonları bulunuyordu:

1) Öncelikle Cuma namazları burada, devlet başkanı Halife'nin imamlığında kılınıyor, Cuma namazı öncesi verilen hutbede/konuşmada, günün problemlerine temas ediliyordu. Ayrıca Mescid-i Nebevi etrafında, Yani şehrin merkezinde oturan herkes; günlük namazlarını, mutlaka cemaatle çoğu zaman Halife'nin arkasında bu mescitte kılıyordu.

2) Devlet başkanı olan halifelere burada biat ediliyor ve halife olarak ona burada "evet" deniliyordu. Yani burası aynı zamanda halifenin seçildiği ve ilan edildiği mekândı.

3) Mescid-i Nebevi, İslam toplumunu ilgilendiren önemli olayların ve problemlerin görüşüldüğü, önemli kararların alındığı bir mekândı.

4) Cephelerden gelen haberler; buradan herkese ilan ediliyordu. Yani devlet başkanı Cuma günleri veya herhangi bir zaman bildirilerini burada yayınlıyordu. Askere alım ve cihat çağrıları Mescid-i Nebevi'den yapılırdı. Burası devletin askerlikle ilgili işlerinin de merkeziydi.

5) Devlet başkanları, çoğu zaman elçileri burada kabul ediyorlar, Görüşmeleri burada yapıyorlardı.

6) Mescid-i Nebevi; aynı zamanda bir İslam kültür merkeziydi. Burada, hadis, Kur'ân, kıraat dersleri verildiği gibi; haftada bir gün de Müslümanlara konferans niteliğinde dinle ilgili konuşmalar/vaazlar yapılıyordu.

7) Halifeler, çoğu zaman mescitte bulunurlardı. Problemi olanlar; onu genelde mescitte bulurdu. Mescid-i Nebevi başka açılardan da önemliydi. Bu kadar önemli bir mekânın, genişletilmesi ve Hz. Ömer tarafından buna karar verilmesi, herhalde önemli olmalıdır.

Haz. Abbas da evini Müslümanlar için bağışlayınca; Haz. Ömer, Mescit'in doğu duvarı boyunca güneyden kuzeye sıralanmış *"Hücre-i Saâdet"* denilen, Haz. Peygamber hanımlarının oturduğu küçük boyutlu ve basık tavanlı odalar hariç, Mescid'e yakın bütün evleri yıktırdı. Sonra; Rasulullah'ın yaptığı Mescid'in hurma kütüğünden sütunları yerlerinde bırakılarak; Mescid-i Nebevi'nin boyuna 40, enine 20 m eklendi. Mescid'in yeni duvarları da kerpiçe yapıldı.

Böylece yaklaşık yüz metre boyundaki Mescit 140 metreye ulaştı. Enine eklenen yirmi metrelik kısımla Mescid-i Nebevi gerçekten genişlemişti. Bina yenilenmekle birlikte; Haz. Ömer onun sadeliğini korudu. Rasulullah zamanında dikilen ahşap sütunların yerleri değiştirilmeksizin, çürüyenler yenileri ile değiştirildi. [742]

Ayrıca Haz. Ömer Mescid-i Nebevi'nin kuzey kısmındaki avlusuna, şiir okumak ve konuşma yapmak isteyenler için; yüksekçe bir kısım yaptırdı.

Mescid-i Nebevi'nin tabanına, ilk defa Haz. Ömer zamanında sergi yayıldı. Fakat bu sergiler halı ve kilim cinsinden pahalı yaygılar değildi. Namaz kılanların elbiseleri tozlanmasın diye tabana kamıştan dokunmuş hasır döşenmişti.

Ayrıca Haz. Ömer mescidin ışıklandırılması konusuna tekrar eğilmiş, onun görevlendirmesi ve müsaadesi üzerine; aslen Filistinli olan Temimdâri mescide zeytinyağı lâmbaları getirmişti. [743] Temimdâri, Hristiyan bilginlerinden biriydi. Hicretin dokuzuncu yılında bir grupta Medine'ye gelmiş, Rasulullah'la görüştüktan sonra Müslüman olmuştu. O Şam topraklarından Medine'ye gelirken, yanında birkaç yağ kandili ve zeytinyağı da getirmişti. Bir gün hizmetçilerine bu kandilleri Mescid-i Nebevi'ye asmalarını söylemiş, karanlık basınca da kandilleri yakmıştı. Onun bu hareketi üzerine Rasulullah:

"Sen İslam'ı nurlandırdın, Mescid'i güzelleştirdin. Allah da seni hem dünyada hem ahirette nurlandırsın" diye dua etmişti. [744]

Haz. Ömer, Mescid-i Nebevi'nin ışıklandırılmasında yine onu görevlendirmişti. Şimdi Mescid-i Nebevi'ye daha çok kandil gerekiyordu. Onun ışıklandırılması önemliydi

21. Mescid-i Haram'ı Genişletme, Haram Sınır Taşları

Hiz. Ömer 17/638 yılında Mescid-i Haram'ı da genişletmeye karar verdi. Kâbe'nin çevresini kuşatan Mescid-i Haram, artık namaz ve tavaflarda hacılara dar geliyordu. Hiz. Ömer ilk iş olarak; Mescid-i Haram'ı çepeçevre kuşatan evleri, paralarını vererek ve sahiplerinin rızasıyla istimlâk etti ve yerlerini Mescid-i Haram'a ekledi.

O zamana kadar, Mescid-i Haram etrafını kuşatan bir duvar yoktu. Kâbe etrafını bir çember gibi kuşatan evler Mescid-i Haram'ın sınırını belirliyordu. Hiz. Ömer ilk kez Mescid-i Haram'ın sınırını belirleyen duvarı yaptırdı. Ayrıca duvar üzerinde geceleri ışıklar/kandiller yaktırıp Mescid-i Haram'ı aydınlatma yoluna gitti.

Kâbe'yi giydirme ve örtüsü örtme geleneği, cahiliyeden beri vardı ve devam ediyordu. Kâbe'ye “Nıtâ”dan^[745] yani deriden yapılan yaygılardan örtüler örtölüyordu. Hiz. Ömer bunu değıştirme gereğini duydu. Bunun yerine Kâbe örtülerinin Mısır'da dokunan ve değeri bir kumaş kabul edilen “Kabâtî”den olmasını uygun gördü.^[746] Kabâtî, Mısır yerlileri Kıptîlerin dokuduğu bir çeşit kumaştı. Bu kumaş elbise dikiminde de kullanılıyordu. Bu kumaşı Kıptiler ürettiği için Kumaşa “Kabâtî” veya “Kubâtî” deniyordu.^[747]

Hiz. Ömer ayrıca Mekke'yi kuşatan Harem'in sınırlarını da iyice belirleme yoluna gitti. Harem'in Mekke'den uzaklığı kimi yerde üç mil, kimi yerde yedi mil, kimi yerde de dokuz mil kadardı. Bazı dini hükümlerin haram sınırı ile ilgisi vardı: Haram sınırları içinde ağaç kesilmez, hayvan avlanmazdı. Bu sınırlar içindeki bölgeye “haram/yasak bölge”, dışına da “hıl/helal bölge” deniyordu.^[748]

Hiz. Ömer; haram sınırlarının zamanla belirsizleşmesini önlemek istiyordu. Bu sınırlara “ensâb” denilen yüksek taşlar diktirdi. Böylece Haram bölgenin sınırları çizilmiş oldu. Sınırlar hakkında bilgi sahibi olan, Mahreme b. Nevfel, Ezher b. Abdiavf, Huvaytîb b. Abduluzzâ ve Said b. Yerbû bu önemli görevi yerine getirmişlerdi. Hiz. Ömer, Harem-i Şerif ve Haram bölge ile ilgili bu hizmetleri hicretin 17. yılında (638) yılında yapmıştı.^[749]

22. Hicretin On Sekizinci Yılı Olayları (18/639)

22.1. Kıtık ve Veba

Bu yıl Ceziretü'l-Arap'ta yağmursuzluktan yerler kurudu. Kuru toprak rüzgârda kül gibi savruluyordu. Yağmursuzluk açlığa sebep olunca, insanlar ve hayvanlar aç kaldı. Hz. Ömer bunun üzerine, önce Suriye komutanı Ebu Ubeyde'den, sonra Filistin komutanı Amr b. As'tan (r.a.) buğday yardımı istedi. Ebu Ubeyde (r.a.) Medine'ye 4.000 yük buğday gönderince Medine'deki sıkıntı atlatıldı.^[750] Hz. Ömer de çıktığı yağmur duasında, Rasulullah'ın amcası Hz. Abbas'ın elinden tutarak, *“Ey Rabbim Rasulullah'ın amcası ile sana takarrub ve tevessül ediyoruz”* deyince^[751] dua bitmeden yağmur yağmağa başlamıştı. Böylece Karabet-i Nebeviyye'nin halk nazarında şerefi artmış, herkes teberrüken Hz. Abbas'ın eteklerine yapışmaya başlamıştı.

Musibetler ve belalar duaların vakitleridir. Nasıl vakti gelince namaz kılınır, yağmursuzluk da yağmur duası ve namazının vaktidir. Ay ve Güneş tutulması da husuf ve kûsuf namazlarının vakitleridir. Aslında musibetlerde, ay ve güneş tutulmalarında yapılan ibadet ve dualar, vakitleri geldiği için yapılan ubudiyetler ve dualardır. Yoksa onlar, ay ve güneş tutulması geçsin için yapılmaz. Yağmur duası da böyledir. Fakat dualar ihlâsla edilir, hikmet-i Rabbani iktiza ederse, Allah musibetleri kaldırabilir ve yağmur verebilir.

Aynı yıl Suriye köylerinden Amevas'ta bir Taun (bulaşıcı hastalık) çıkıp her yere yayıldı. Bu vebadan Suriye valisi Yezid b. Ebu Süfyan, Haris b. Hişam, Süheyl b. Amr, Suriye başkomutanı Ubeyde b. Cerrah da vefat etmişti. Yezid'in yerine Hz. Ömer tarafından, kardeşi Muaviye (r.a.) Suriye valisi tayin edilmiş, Hz. Ubeyde de ölmeden önce yerine Muaz b. Cebel'i komutan tayin etmişti. O da aynı hastalıktan öleceğini anlayınca, yerine Amr b. As'ı vekil bıraktı. Resul-i Ekrem (a.s.m.) bir sözlerinde, açlık ve tauna sebep olacak bazı manevi sebepleri de açıklamıştı.^[752]

Bu yıl Hz. Ömer Medine'den Şam'a gitmek istemiş, fakat Serg adı verilen mevkide Şam'da taun çıktığı haberini alınca, Ashab-ı Kiram'dan kimi Şam'a gitmek, kimi geri dönmek istemişti. Hz. Ömer de geri dönmek isteyenlerdendi. Abdurrahman b. Avf bu konuda: *“Resul-i Ekrem'den ‘Bir yerde veba olduğunu işitirseniz oraya gitmeyin, bulunduğunuz yerde olursa oradan çıkmayın’ derken duydum”* hadisini nakledince, konu çözüme kavuşmuştu ve yola

devam edilmemişti. Bu İslam döneminde karantina uygulamasının ilk örneğiydi.

22.2. Kaderden Kadere Kaçma

Abdullah b. Abbas taun konusunu ayrıntılı şekilde şöyle aktarır:

“Hz. Ömer Şam beldesine gitmek için yola çıktı. Serg’e gelinceye kadar ilerledi. Orada askerlerin komutanları, Ebu Ubeyde b. Cerrah ve arkadaşları onu karşıladılar ve gerçekten Şam’da veba olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Ömer (r.a.) bana şöyle emir verdi:

‘Bana ilk muhacirleri çağır!’

Ben onları çağırınca; onlarla istişare etti, kendilerine Şam’da veba salgını olduğunu haber verdi. Bu haber üzerine farklı görüşlerde bulundular. Kimi şöyle dedi:

‘Sen bir iş için (yola) çıktın. Ondan geri dönmemeni düşünüyoruz’ kimi de:

‘Yanında, insanların (büyüklerinden) geri kalanları ve Rasulullah’ın sahabeleri var. Biz onları veba üzerine göndermeni uygun bulmuyoruz’ dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):

‘Haydi, yanımdan kalkınız’ dedi. (İstişareye son verdi) Biraz sonra bana dönerek:

‘Bana Ensar’ı çağır’ dedi. Ben onları kendisine çağırınca, onlara da danıştı. Onlar da Muhacirler’in yolunda gittiler; onlar gibi farklı fikirler söylediler. Bunun üzerine O:

‘Haydi, yanımdan kalkınız’ dedi (istişareye de son verdi). Az sonra o:

‘Bana, fetih muhacirlerinin (Mekke fethi öncesi Müslümanlarının) Kureyş büyüklerinden burada olanlarını çağır’ dedi. Ben de onları çağırdım. Onlar içinde iki kişi bile konu üzerinde ihtilaf etmeyip (farklı görüş bildirmeyip) şöyle dediler:

‘Gerçekten biz insanları geri çevirmeni; veba üzerine sürmemeni düşünüyoruz’ dediler. Bunun üzerine Ömer (r.a.) yüksek sesle oradakilere:

‘Ben geri dönmek üzere hazırlanıyorum, Siz de bunun için hazırlanınız’ dedi. Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a.): ‘E firâren min kaderillâh=Allah’ın kaderinden kaçmak ha!’ dedi (olayı

böyle yorumladı). Bu söz üzerine Ömer (r.a.) onun muhalefetini beğenmeyerek:

‘Ey Ebu Ubeyde! Keşke bu sözü senden başkası söyleseydi’ dedi. Ve ekledi: ‘Ne’am nefirru min kaderillah, ilâ kaderillâh = Evet biz Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçıyoruz. (konuyu örnekle şöyle açtı): ‘Senin develerin olsa onlar biri otlu, diğeri kıraç iki yamaçlı bir vadiye inseler; otlu yerde yayılan da, kıraç yerde yayılan da Allah’ın kaderiyle otlayacaktır değil mi?’

O sırada Abdurrahman b. Avf (r.a.) çıka geldi. O bazı ihtiyaçları için az önce orada değildi. O da:

‘Bende konuyla ilgili kesin bilgi var’^[753] Ben Rasulullah’ı şöyle derken duymuştum: ‘Onun, (veba ve taunun) bir yerde olduğunu duyarsanız, oraya girmeyin, siz bir yerde iken orada veba çıkarsa, oradan kaçarak çıkmayın.’

Bu sözler üzerine Hz. Ömer, (r.a.) Allah’a hamd etti ve geri döndü.’^[754]

Bu olayı birkaç noktadan yorumlamak mümkündür:

Burada problemlere çözüm arayışında önemli bir metodun istişare/danışma olduğu görülüyor.

Koruyucu hekimlik ve karantina uygulaması açısından önemli bir Peygamber ilkesi ve uygulama örneği de bize sunuluyor.

Sahabeler çekinmeden fikirlerini devlet başkanına da açıkça ifade etmektedirler. Bu düşünce özgürlüğü ve hürriyetler açısından dikkat çekicidir.

Ayrıca konu kader inancıyla da ilgilidir. Allah’ın mutlak ilmiyle çizdiği kader vardır. İnsan kendisini bile tehlikeye atarak: “*Bu benim kaderim*” derse uygun olmaz. Açıklamalar bu doğrultudadır. Hz. Ömer’in anlatımı ile vadinin bolluk ve otlu yerinde olma imkânı varsa orada bulunulmalıdır.

Evet, kader vardır, ondan kaçış da mümkün değildir. Kaderden ancak kadere kaçılabilir. Kader okyanussa, onun bir yerinden kaçan gemi, bir başka yerine kaçır ve yine kadere kaçmaktadır.

Allah’ın her şeyi bilmesi, kaderin varlığını zorunlu kılar. Kader konusunda Hz. Ömer’in açıklamaları düşünülürse, kimsenin kaderden şikâyetle de hakkı yoktur. Burada doğru kader inancının nasıl olması gerektiği konusunda bir açıklama vardır.

H. Ömer veba tehlikesi yok olunca Medine’de yerine H. Ali’yi vekil bıraktı, Şam’a gitti, Zilkade ayı içinde yine Medine’ye dönmüştü.

22.3. Kadı Şurayh ve Ka’b b. Suvâr’ın Atanmaları

Ayrıca bu yıl, Kadı Şurayh diye bilinen ve adalette alem(bayrak) olan Şurayh b. Haris el-Kindi yeni kurulan Kûfe’ye, Ka’b b. Suvâr el-Ezdi de Basra’ya kadı/hâkim olarak atandı. Kadı Şurayh Rasulullah (a.s.m.) devrinde hayattaydı, ama onu görmemişti, yani tabiinden biriydi.

23. Hicretin On Dokuz ve Yirminci Yılı Olayları (19- 20/640- 641)

Bu yıl Medine civarında Hârretü Leyla mevkiinde bir yanardağ ateşi yeryüzüne çıktı ve lav su gibi aktı. Olay üzerine H. Ömer halkın sadaka vermesini emretti. Çok geçmeden lavlar durmuş ve ateş sönmüştü. Buradan hareketle, felaketleri def etmenin bir yolunun da sadaka olduğu anlaşıyordu. Sadakalar belaları def edebiliyordu.

23.1. Mısır Seferi

Her ne kadar geçen yıl görülen kıtlık ve vebanın menfi tesirleri daha bitmese de Amr b. As, Mısır’ı fetih için ilk kez Şam’a gelişinde ilk defa Halife ile görüşmüş, ikinci defa (h. 18. yıl) Şam’a gelişinde yine H. Ömer’le görüşerek Mısır’a sefer için ondan olur almıştı. 4.000 kadar atıyla, Kıptiler’in Rumlardan memnuniyetsizliklerini de hesaba katarak Mısır’a gitmişti. Hicretin 20. yılında (640 yılının Ocak ayı ortaları)^[755] Ferema’yı (Pelisium) aldı, sonra eski Mısır’daki Yuna kalesini muhasara etmişti.

H. Osman’ın “*Amr atılğan ve cüretkârdır, Müslümanları tehlikeye atar*” ihtarına binaen H. Ömer maiyetinde bir er olarak savaşmak istemesi üzerine H. Zübeyir’e verilen Mısır vilayeti emirliği Amr b. As’ta kaldı. H. Zübeyir fedailik edip merdivenle Yuna Kalesi surlarına tırmanmış, bu durum kaledelikleri korkutmuş ve kaçırmıştı. Kaleye giren H. Zübeyir ve birkaç İslam askeri kale kapılarını açtılar. Sonunda Kıptilerin başı Mukavkıs’la yapılan cizye antlaşmasından sonra şehir teslim alınmıştı. Fakat Rum/Roma

komutanı bunu kabullenmemiştir. Amr b. As, fetih sonrası şehir haricinde Fustat'ını^[756] kurdu ve bu yerleşim merkezine sonradan Fustat adı verildi.

Aynı yıl Mısır'ın büyük şehirlerinden İskenderiye'ye Herakl'in imdat için göndereceği orduyu hazırlayamadan ölmesi üzerine, orası da şiddetli hücumlarla üç ay kuşatma sonrasında fethedildi. Böylece bütün Mısır ülkesi İslamların eline geçmiş oldu.

23.2. Sirus'un Mısır Fatihlerini Tasviri

İslam kuvvetleri Ferama'yı aldıktan sonra, Bizanslıların bozguna uğratıldığı Babiliyûn'a (Babylon) ilerlediler. O sırada, İmparator Herakl'i temsil eden Cyrus/Sirus, başkomutan Avgustalis Theodorus ve İskenderiye başpiskoposu şehri savunmak için Babiliyûn'a geldiler. Sirus, şehrin düşmesinden sonra (6 Nisan 641) İskenderiye'ye döndü ve orada Müslüman fatihleri şöyle anlattı:

“Öyle insanlar gördük ki, en son ferdine kadar her biri; ölümü hayata, tevazuyu şöhrete tercih ediyor ve hiçbirinin gözünde bu dünyanın en ufak bir çekiciliği yok. Topraktan başka bir yere oturmuyorlar ve azıcık şeyi dizlerinin üzerinde yiyorlar. Liderleri (Emirleri) sanki içlerinden biri gibi. Sıradan biri yüksek seviyedekinden; sahip köleden ayırt edilemiyor ve ibadet vakti geldiğinde hiçbiri geri kalmıyor; hepsi elini yüzünü yıkayıp şevkle namaza koşuyor.”^[757]

Burada Sirus, sahabelerin ve Tabii'nin önemini böyle sıralıyordu. Bu özellikler aynı zamanda, İslamları ayağa kaldıran ve harekete geçiren özelliklerdi. Dikkat edilirse, bu vasıfların hepsi din kaynağından doğuyordu. Bunları şöyle maddeleştirmek mümkündür:

1) Onlar ölümü (şehitliği) hayata tercih edebilen bir iman ve fedakârlığa sahiptiler. Onların Allah'a ve ahiret'e olan imanları çok güçlüydü, cihada ve şehitliğe o derece gönül vermişlerdi ki, şehitliği hayata göre daha avantajlı ve tercihe değer görüyorlardı.

2) Onlar tevazuyu, alçak gönüllülüğü, şöhrete, şaşaa ve debdebeye tercih etmekteydiler.^[758] Tevazu büyüklüğü; kibir, büyüklenme ise zaafı ve manevi küçüklük ve eksikliği gösterir. Çünkü büyük olan büyüklenmeye ihtiyaç duymaz. Küçük olan ise kendini büyük göstermek ister. Hem şöhret istemek, insanı riyaya/gösterişe

sürükler. Hatta bütün işlerini, şöhret, insanlar nazarında iyi görünmek için yapar. Bu da ihlâsa zıttır, riyakârlığı, yani gizli şirki doğurur. Her şey Allah'ın iyi görmesi için yapılırsa; tevazu/alçak gönüllülük kendiliğinden insanda ön plana geçecektir.

3) Onların gözünde dünya ve dünyalıkların cazibesi ve çekiciliği yoktu. Bu, onların dünya yarışında olmadıklarını, dünyayı “kalben” terk ettiklerini ve “züht”lerini gösteriyordu. Onlar dünyaya karşı isteksizdiler. Ahiret yanında ona değer vermiyorlardı. Dünyaya değer vermemek; elbette tembellik, çalışmamak, savaşmamak, fetihler yapmamak, büyüüp gelişmemek demek değildi. İşte zahit insanlar Mısır'a kadar gelmişler ve burada fetih hareketlerine katılmışlardı.

4) Onlar, daima yere oturlardı. Hayatları basit ve sadeydi. Konforsuz ve lüksüzdüler. Konforu, israfı, ihtiyaçları çoğaltmayı sevmiyor ve benimsemiyorlardı. Kanaatkârdılar. İsrâf yerine iktisadî, dünya hırsı yerine kanaati tercih ediyorlardı. Diz çöküp, dizleri üzerine koydukları az bir şeyi yiyerek hayatlarını sürdürüyorlardı. Önemli özelliklerinden biri de az yemek, kıt kanaat bir hayat geçirmektir. İmkânları olsa bile, bilerek böyle hareket ediyorlardı.^[759]

5) Emirleri/komutanları herhangi birinden farksızdı. Onlar gibi yaşar, onlar gibi giyinirdi. Mevkii kendini büyüklenmeye, tahakküme ve ayrıcalık duygusuna itmezdi. Amir memurdan, efendi köleden fark edilmiyordu. Yedikleri içtikleri ve karşılıklı ilişkileri kısaca böyleydi. Onlarda insanları aşağılama zihniyeti ve onları putlaştırma yoktu.

6) Namaz vakti gelince bütün ordu abdest alıyor, hiçbirisi geri kalmaksızın şevkle namaza koşup birlikte namaza duruyorlardı. Namazdan “hiçbiri geri” kalmıyordu. Demek sahabe ve Tabiin'den oluşan ordu; namazı asla terk etmiyordu. Bunlar Herakl'in özel temsilcisi Sirus'un gözlemleriydi. Gerçekten Sirus; düşmanlarını iyi gözlemlemiş ve kendine göre, onların öne çıkan faziletlerini bir bir anlayıp sıralamıştı.

23.3. Elçi Ubade ve Eyalet Valisi Mukavkıs

Mısır eyaleti valisi Mukavkıs'la, İslam elçisi Ubade b. Sâmit'in konuşması da; İslam orduları ve karşılarında yer alan Bizanslıların ve Mısırlı yerlilerin (Kıpti) düşünce dünyalarını, hayatı kavrayışlarını

ve manevi portrelerini çizmesi açısından önemlidir. Böylece her iki taraf daha iyi tanınır.

Kendisine Mukavkıs unvanı ile hitap edilen, görüşmede Bizans yönetimince atanan Mısır eyalet valisi, ona gelen Hazreçli Ubade b. Sâmit'e; önce Rum askerinin çokluğundan söz etti.

Her iki Akabe biatine katılan, Bedir'le birlikte bütün gazalara katılan, Hz. Peygamber döneminde zekât toplama görevi de yapan Ubade onu dinledi. Aynı zamanda Kur'ân'ın tamamı ezberinde olan, Suffa'da hocalık yapan Ubade b. Sâmit; şu an Amr b. As'ın ordularında yalnız bir erdi. Amr b. As, Halife Ömer'den yardım isteyince; Hz. Ömer ona yalnız dört kişi göndermiş ve cevabî mektubunda şöyle demişti:

“Sana, her biri bin kişiye denk dört kişi gönderiyorum.”

Bu dört kişiden biri de Hz. Ubade'ydi. Mısır fetihlerinde önemli rol oynamıştı.^[760] Şimdi, Mısır'da Mukavkıs'ın karşısındaydı. Onu dinledikten sonra şöyle dedi:

– *Bu sözlerle kendini ve arkadaşlarını iğfal etme (aldatma). Rumların gücü ve çokluğu ile bizi korkutmak, onlara karşı gelemeyeceğimizi söylemek bizi asla korkutamaz ve yolumuzdan çeviremez.*

– *Eğer dediğin doğruysa; yani onlar öyle güçlü ve çok iseler, bu hal bizi savaşa daha çok isteklendirir ve ihtiyakımızı artırır. Çünkü onlarla savaşta bir ferdimiz kalmayıncaya kadar hepimiz şehit olursak; yüce Allah'ın huzuruna daha mazur (özü kabul görmüş) olarak çıkarız, hem onun rıza nimetine daha çok müstahak oluruz. Bu ise, bizim arzuladığımız mesut (kendisi ile mutluluk duyulan) sonuçtur. Bizim için bundan daha değerli bir şey olamaz.*

– *Biz sizinle savaşta (ve bütün savaşlarda) iki nimetten birini (Allah'tan) umarız: Ya size galip gelerek dünya nimetlerine (zafere, ganimete ve fethe) mazhar oluruz yahut size mağlup olarak ahiret nimetlerine (şehitliğe ve cennete) nail oluruz. Elimizden gelen cehdi (yapılabilenlerin en ilerisini) ve gayreti sarf ettikten sonra, ikinci nimet bizce öbüründen daha çok arzulanır.*

– *(Şurası da var ki); Cenab-ı Hak şanı yüce olan Kur'ân'da; sayıca az nice topluluğun, sayıca çok nice topluluklara galip geldiğini, hem Allah'ın sabredenlerin yardımcısı olduğunu tebliğ buyurmuştur.*^[761]

– İçimizden hiç kimse yoktur ki, şehitlik şerbeti ile şereflenerek; memleketine, yurduna dönmeyi ve çoluk çocuğuna kavuşmamayı; her gün sabah akşam Yüce Allah’tan temenni etmesin.

– Bizden kimse arkasında bıraktığı şeyleri düşünmez Herkes çoluk çocuğunu ve diğer şeylerini Allah’a tevdi (emanet) etmiştir. Biz arkamıza bakmayız ve hep ileri bakarız.

– Geçimce, (içinde olduğumuz) durum açısından zaruret (sıkıntı) ve ihtiyaç içinde bulunduğumuza dair sözlerine gelince; biz bu halimizle kendimizi, dünyada en çok geçim genişliğine sahip, en bahtiyar (mutlu) insanlardan sayıyoruz. Cihan hep bizim olsa da, şu fani dünyadan; kendimiz için şimdi elimizde olandan (daha) çok, bir şeye rağbet etmeyiz.^[762]

Böylece o, sözlerinde İslam askerlerinin öne çıkan özelliklerini, zihniyet ve inanç dünyasını tablolaştırmıştı. Onlar düşmanın çokluğundan korkmayan, şehit olarak veya fetihler yaparak iki nimetten birine kavuşmak isteyen, Allah rızasını “İbtiğâ” derecesinde arzulayan kimselerdi. Onlar “Cehd’li” yani, gücünün ve enerjisinin hepsini ortaya koyarak cihat eden, gayretli ve himmeti yüksek insanlardı. Ayrıca Allah’ın vaadine güveniyorlar, zorluklar karşısında metin ve dirençli bulunuyorlardı. Şehitliği çok istiyorlar, arkada bırakılan çoluğu çocuğu Allah’a tevdi (emanet) ettiğine inanıyorlar ve onları düşünmüyorlardı. Yaşayışlarında iktisadi ve zühdü ön plana almışlardı. Bütün bu özellikler, fetihlerin başarı sebepleri ve faktörleri olarak da değerlendirilebilir.

Hicretin 20. yılında Rasulullah’ın zevcelerinden Zeynep bint-i Cahş vefat etti. Aynı yıl bir başka önemli kişi daha ahirete göçüyordu. O Rasulullah’ın ölümü ile ona olan hasretinden Medine’de kalamamış, Şam diyarındaki gazalara çarpışmak için çıkmış Bilal-i Habeşî’ydi ve Dimaşk’ta vefat etmişti.

Öleceğinde şöyle diyordu:

“Ne mutlu bana ki, yarın dostlara Muhammed’e ve ashabına kavuşacağım.”

Ölüm onun inancında bir saadet ve mutluluktur. Ölümle epeydir ayrı kaldığı dostlara kavuşacaktı. Demek ölüm bir vuslattı da. Hâlâ o hasretle yanıp tutuşuyordu. Ölüm; yokluk, erime, çürüme, inhilâl ve dağılma değildi. Bir tebdil-i mekândı, dostlara ve sevgililere

kavuşmaktı. Fenadan bekaya, hasretten vuslata yürümekti. O ölmeden önce ölümden korkmuyor, ölmeye can atıyordu. İmanından aldığı güçle en büyük dünyevi musibet olan ölüme meydan okuyordu. Onun sözleri, Rasulullah'ı ve ahirete giden Ashab-ı Kirâm'ı ne kadar çok sevdiğini, öldükten sonra dirilmeye ne derece güçlü inandığını da gösteriyordu.

23.4. Kisranın Bilezikleri Gelince

Hicret sırasında Müdlicoğulları'ndan Sürâka b. Cuşüm, Hz. Peygamber'i (a.s.m.) yakalamak için takip etmiş, fakat bir mucize ile atının ayakları kuma saplandığı için; onun korunduğunu anlamıştı. Sürâka, Taif kuşatmasından sonra Cirane'de Resul-i Ekrem'le görüşmüş, sonra (630) yine Müdlicoğulları yurduna dönmüş, hatta buradan; zekâtını Medine'ye göndermişti. Sürâka pehlivan yapılı, kalın bilekli, kolları dirseklerine kadar çok kıllı bir sahabeydi. Bir gün Medine'de Resul-i Ekrem (a.s.m.) onun kalın bileklerine ve pazularına bakarak şöyle buyurdu:

“Keyfe bike izâ lebiste süvârey kisrâ: (Bir gün Kisra'nın bileziklerini takınca halin nasıl olur?”^[763]

Rasulullah'ın şöyle buyurduğu da rivayet edilir:

“Keennî bike, kad lebiste Süvârey kisrâ ve muntikatehû ve tâcehu: Kisranın iki bileziğini, kuşağını ve tacını giymişsin gibi görüyorum.”^[764]

Rasulullah (a.s.m.) birçok şeyin, gelecekte olacağını Allah'ın bildirmesi ile haber verdiği gibi; burada da on yıl sonra olacak bir fethin neticesini haber veriyordu. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde İran fethedildi, Sasani hazineleri Medine'ye geldiğinde, Kisra'nın bilezikleri, (kuşağı ve hükümdarlık tacı da) Medine'ye ganimet olarak gelmişti.

Hz. Ömer'e Kisra'nın iki bileziği, kuşağı ve tacı getirilince, Sürâka b. Malik'i çağırdı. İki bileziğini elleriyle bileklerine geçirdi ve şöyle dedi:

“Elhamdü lillâhillezî, selebehumâ kisra ve elbesehumâ Sürâka = Bütün Hamdler, bu ikisini Kisra'dan alıp, Sürâka'ya giydiren Allah'a mahsustur.”^[765]

Böylelikle, Rasulullah'ın verdiği haber gerçekleşiyordu. Onun verdiği haberler hep doğru çıktığı gibi; bu haber de doğru çıktı ve nübüvvetine bir delil oldu.

Bu sözleriyle Hz. Ömer, fetihleri ve ganimetleri; Allah'ın kazandırdığına, bu yüzden bütün övgü ve hamdlerin bu sebeple ona yapılması gerektiğine işaret ediyordu. Bilezikleri Kisra'dan alıp Sürâka'ya giydiren, gerçekte İran fethini gerçekleştiren Yüce Allah'tı. Zaferleri O veriyordu. Bütün galibiyet ve zaferlerin ardında O görülmeliydi.

Bu durum, Müslümanların “*Nasrun minallâh= Zafer Allah'tandır*” ayetini Ashab-ı Kiram'ın nasıl yorumladığını gösterdiği gibi, tarih felsefesi ve zihniyeti açısından zaferlerin doğru değerlendirilmesi gerektiğine de işaret eder. Aksi takdirde zaferlerde ve fetihlerde Allah unutulur, bu nimetler Allah'a dayandırılmaz, ordulara ve komutanlara, yani sebeplere verilerek, Allah'ın takdiri, ihsanı ve nusreti görülmez olur. Zaferlerde Allah hatırlanmaz ve anılmaz olur. Oysa bütün iyilikleri, nimetleri ve güzellikleri veren O'dur. Sebeplerin hakiki tesiri yoktur.

23.5. Yahudi Sürgünü (20/640)

Mazhar b. Râfi el-Ensari Şam'dan, kimliği pek bilinmeyen biriyle Medine'ye gelirken, Hayber'e uğramış, orada yol arkadaşı kendisini öldürmüştü ve bunu Yahudilerin teşviki ile yapmıştı. Hz. Ömer de bu olay üzerine Hayber Yahudilerini oradan çıkarıp sürgün etti. Ardından Hayber arazisi Müslümanlara paylaştırıldı. Aynı yıl Güney Arabistan'daki Necran Yahudileri de Kufe'ye yerleşmek üzere Necran'dan uzaklaştırıldı.

24. Hicretin Yirmi Bir ve Yirmi İkinci Yılı Olayları (641-643)

24.1. Nihavend Savaşı (21/641)

Celula Harbi'nden sonra İran Kisra'sı Rey şehrine gidip, bütün İran halkı da Araplara karşı milli bir heyecanla Nihavend'de toplanmaya başladı. Sa'd b. Ebi Vakkas durumu Medine ile istişare ettikten sonra

hazırlıklara başladı. Fakat o sırada vali Sa'd b. Ebi Vakkas'tan *"Namazı iyi kıldırıyor"* diye bir şikâyet geldi. Kufelilerin şikâyeti üzerine, Hz. Ömer duruma katılmasa da, Iraklılara *"Şimdi başınıza bir bela geliyor. Böyle şeylerle uğraşmanın zamanı değilse de, aranızdaki ihtilafın tahkikine engel olmaz."* diyerek, Muhammed b. Melseme'yi durumu tahkik için oraya göndermişti.^[766]

Muhammed bütün Kufe mahallelerinde insanlarla görüştü. Bir adam da onun hakkında şu şikâyeti dillendirdi:

"O seriyyelerle bizzat sefere gitmiyor. Ganimet mallarını eşit olarak bölüştürmüyor, mahkemede adalet etmiyor."

Sa'd, sağlam bir müslümandı. Canını ortaya koyarak Rasulullah'ı okuyla koruyan biriydi. Şikâyetten haberdar olan Sa'd, bunu söyleyene ömrünün uzun, fakirliğinin çok olması ve fitnelere maruz kalması ile beddua etti. Bunların üçü de, daha sonra *"Ebu Sade"* diye bilinen Usame b. Katade hakkında gerçekleşmişti. Hatta Aşere-i Mübeşşere'den olan bir sahabeye dil uzatan kişi, kocayınca kadınlara söz atar olmuştur. *"Bu ne rezalet?"* diye soranlara da *"Sa'd'ın bedduası"* diye cevap veriyordu.

Muhammed b. Mesleme, Hz. Sa'd ve şikâyetçilerini Medine'ye getirmiş, durum tekrar görüşülmüş ama Sa'd b. Ebi Vakkas suçlu bulunmamıştı. Bir ihtilaf çıkmaması için Sa'd'ın Kufe emirliğinden ayrılması uygun görüldü, ashabın da reyi alınarak onun yerine ordu komutanı olarak Numan b. Mukarrin el-Müzeni tayin edildi. Hz. Ömer kendisine İran topraklarından Nihavend üzerine hücum etmesini de yazmıştı.

Sa'd'ın Kufe'den ayrılırken yerine bıraktığı Abdullah b. Abdullah b. Utban da Kufe emiri Numan'a yardımda bulunacaktı.

Muğire b. Şube'nin de Medine askeri ile Numan'a katılması ile askerin sayısı 30.000'e ulaştı. İranlılar ise komutan Firuzan'ı başlarına geçirmişlerdi. Sayıları 10.000 kadardı.

İslam ordusu Nihavend'e hareket etti, iki ordu bir Çarşamba günü karşılaştılar ve savaş başladı. O gün ve ertesi gün ölümüne bir savaş oldu. Cuma günü İranlılar ordu karargâhı etrafını hendekle çevirdiler. İslam ordusu komutanları bu gidişle işin uzayacağını düşündüler. Daha önce nebilik iddiasında bulunan Tuleyha da orduda ve Muğire'nin askerleri içindeydi. Düşmana Tuleyha'nın teklif ettiği bir harp oyunu oynamaya karar verildi. Buna göre, bir grup süvari

İranlılara hücum edip geri çekilerek kaçacaklar, İranlılar hücumu kalkınca Müslümanlar onlara saldıracaklardı.

Ka'ka b. Amr askerleriyle bu işi üstlendi. Askerleriyle düşmana saldırıp oyun gereği geri kaçınca, düşman bunun gerçek bir kaçış olduğunu sandı ve İstihkâmlardan çıkıp arkalarına düştü. Düşman ordusunun askerleri yedişer kişilik gruplar halinde birbirine bağlıydı ve geri kaçışı önlemek için bağlanmışlardı. Ayrıca hücumdan sonra askerin gerisine domuzayağı denilen demir dikenler yayılmıştı. Ka'ka kaç a kaç a İslam ordusuna kadar geldi. Başkomutan Numan hâlâ ordusuna “*sabredin*” diyordu.

Nihayet güneş batıya sallanınca, Numan kararlaştırdığı üzere üçüncü tekbirde atıyla düşmana hücum etti. Arkasından ordusu da hücum etti. Asıl savaş böylece başladı ve yatsıya kadar sürdü. Numan b. Mukarrin şehit olunca, harbin başında dediği gibi komutan Huzeyfetü'l-Yemani oldu. İranlılar daha fazla dayanamayıp yenildiler. Kan sel gibi akmıştı. Geride domuz dikenleri olmasından düşman askerlerinin geri kaçması da çok zordu. Firuzan Hemedan'a doğru firar ederken, Ka'ka'nın adamları onu yakaladılar ve öldürdüler. Ardından İslam askeri 21/641 yılında^[767] Nihavend şehrine girdi.

Ganimetlerin beşte biri Medine'ye gönderildi. Nihavend Savaşı sonrası Hemedan ve Isfahan da fethedildi. Böylece on iki asırlık bir zamanda gelip yapılan Sasani Devleti son buluyordu.^[768] Rasulullah, hicretin 7. yılında Sasanilere beddua etmişti. Bu beddua, Kisra'nın Peygamber mektubunu yırtması üzerine yapılmıştı. Şimdi beddua gerçek oluyordu.

24.2. Ammar ve Ebu Hureyre'nin Valilikleri

Aynı yıl Abdullah b. Abdullah, Numan'ın askeri ile Nihavend'e gitmek üzere emir aldı. Hz. Ömer, Ammar b. Yasir'i Kufe valisi tayin etti. Onu hicretin 21. yılında (641) vali tayin ederken yazılan kararname şöyleydi:

“...Bundan sonra derim ki; Fe innî kad be‘astu ileykum Ammâren emîran.. = Şüphesiz size Ammar'ı emir/vali olarak, Abdullah'ı da (Abdullah b. Mesud) muallim ve vezir (yardımcı) olarak gönderdim. Bu ikisi, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sahabelerinin

seçkinlerindendir. Bu ikisine iyi kulak veriniz ve bu ikisine uyunuz. Gerçekten ben Abdullah'ı kendi aleyhime size tercih ettim.”

Bir rivayete göre de atama yazısı şöyleydi:

“Mutlaka ben size Ammar b. Yasir'i emir/vali, Abdullah b. Mesud'u da muallim ve vezir olarak gönderdim. Bu ikisi, Rasulullah'ın (a.s.m.) Bedir ashabının seçkinlerindendir. Abdullah b. Mesud'u Beytülmal'iniz üzerine görevlendirdim. Bu ikisinden (İslam'ı) öğreniniz ve o ikisine uyunuz, hem (böylece) Abdullah b. Mesut'la, sizi kendime tercih ettim.”^[769]

Hiz. Ömer, Ammar b. Yasir için günlük bir koyunun yarısını maaş/geçimlik olarak tahsis etmişti.^[770] Hiz. Ammar dokuz ay kadar Kufe valiliği yaptı. Fakat Kufeliler Ammar'dan şikâyetçi oldular.^[771]

Kufelilerin şikâyeti ve Ammar'ın onlardan nefreti üzerine, Muğire b. Şube Kufe valisi atandı.

Bahreyn valisi A'la b. Hadrami vefat edince, yerine Ebu Hureyre vali olarak atanmıştı. Birçok savaşta bulunan Halid b. Velid de bu yıl hastalanıp yatağında vefat etmişti.

Hicretin 22. yılında Amr b. As bir ay kuşatmadan sonra, Trablus'u fethetti. İran'da, Hemedan ahalisi antlaşmayı bozup yeniden isyan edince, Numan b. Mukarrin'nin kardeşi Nuaym b. Mukarrin Hiz. Ömer'in emriyle yeniden Hemedan'ı fethedip Horasan'a kadar gitti. Kazvin, Deylem ve Geylan fethedildi. Nuaym b. Mukarrin Hemedan'ı yeniden fethettikten sonra, Rey üzerine yürüyüp orayı aldı. Ganimetlerin humsunu/beşte birini Medine-i Münevvere'ye gönderdi. Kardeşi Süveydi Emiru'l-Müminin'in emriyle Kumis'e gönderdi ve şehir sulhla fethedildi. Arkasından Cürcan alındı. Aynı yıl Azerbaycan ve Şehri-Zûr da fethedildi.

24.3. Sasaniler Ortadan Kaldırılıyor

Hicretin 22. yılında, Ahnef b. Kays Medine'ye gitmiş, Hiz. Ömer (r.a.) *“Neden geldiğini”* sorunca, İranlıların yer yer İslamlarla olan anlaşmalarını bozduklarını belirtmiş ve çözüm olarak şunu teklif etmişti:

“Kol kol İran'a girip hücum ile İran devleti imha olunmadıkça, bu ihtilallerin önü alınamaz.”

Hız. Ömer fikri yerinde buldu. İran'ın farklı bölgelerine, farklı kumandanlar tayin etti: Horasan tarafına Ahnef b. Kays, Şâpûr ve Erdeşir- Hure tarafına Mücâşi b. Mesut, İstahr koluna Osman b. Ebi'l-As, Kirman tarafına Suheyl b. Adiy, Sicistan bölgesine Asım b. Amr, Mukran tarafına, Hakem b. Umeyr atandılar. Hız. Ömer her birine birer sancak gönderdi. Kisra, Rey, İsfahan ve Kirman'dan sonra Horasan'a gitmiş ve orada karar kılmıştı ve sürekli İranlıları tahrik ediyor, Müslümanlara karşı savaşa çağırıyordu.

Ahnef b. Kays Horasan'a girince; Kisra Türk Hakanından, Suğd ve Çinlilerden mektupla yardım istedi. Kisrâ Yezdücerd, orayı da tehlikeli gördü ve Belh'e gitti. Kufe askeri Belh'e ulaşınca, bu kez Ceyhun nehrini geçip Türkistan'a kaçtı.^[772] Belh fethedildi Ahnef Belh'e varınca, Nişabur'dan Toharistan'a bütün Horasan halkı kendisine itaat etti.

Toharistan'a muhafız olarak Rebi b. Amr bırakıldı. Durumun Hız. Ömer'e bildirilmesi üzerine Hız. Ömer Ahnef'e Ceyhun'dan ileri geçilmemesini emretti. Şimdilik fethedilen toprakları muhafaza etmesini istiyor ve ordularla arasına büyük bir suyun girmesini istemiyordu.

Diğer yandan III. Yezdücerd aldığı yardımlarla, Fergana ve Su'd ahalisinden topladığı orduyla, Türk Hakanı da yanında olduğu halde Ceyhun'dan batıya geçti. Ordusu Belh'e gelince, İslamların şehri boşalttığı görüldü. Yanlarında çok asker vardı. Oradan Merv-i Ruz üzerine yürüdüler. Ahnef, 20 bin askeri ile oradaki bir dağ eteğine çekilmiş, askerin bir tarafını da nehre vermişti.

Düşman İslam ordusunu saramayınca, karşısından saldırdı ve savaş başladı. Birkaç gün süren savaşta Türklerden çok asker öldü. Durum üzerine Hakan, ani bir kararla askerlerini alıp Belh'e döndü. Yezdücerd ise, orada savaşı bırakıp Haris b. Numan korumasındaki Merv-i Şahcân'a geldi. Orada gizlediği ve gömdüğü hazinelerini çıkarınca, İranlılar hazinelerin başka yere nakline karşı çıktılar ve ayrıca Araplarla antlaşmaya karar verdiler. Çünkü Türklerle güvenemiyorlardı. Hazineler III. Yezdücerd'in elinden alıp Ahnef'e teslim ettiler. Yezdücerd çaresiz oradan ayrıldı ve Belh'e geldi. Türk Hakanı ile orada buluştu. Ardından birlikte Ceyhun'u geçip Fergana'ya gittiler.

İslam askeri Belh'e yeniden girdi Belh Fetihnamesi Medine'ye gelince Hz. Ömer onu mescitte okudu. İran devletinin yıkıldığını, yerinin Allah tarafından Müslümanlara miras olduğunu belirtti. Sonra da şunları söyledi:

“Şimdi Allah sizin nasıl amel edeceğinize nazar ediyor. Şimdiki iyi halinizi tebdil etmeyiniz. Yoksa o da sizi başka millete istibdal eder. (yerinize bir başkasını getirir). Ben bu ümmet hakkında hiçbir taraftan korkmam. Ancak sizin kendi tarafınızdan korkarım.”

O bu sözleriyle herhalde şunu demek istiyordu:

“Sizi düşmanların değil, iman ve ahlâkınızı değiştirmekle nefsinizin helake götüreceğinden korkarım.”^[773]

Hicretin 23. yılı İran'a kol kol saldıran komutanlar, Tevec, Kazrûn, Şiraz, Kirman ve Sicistan'ı aldılar.

25. Fitnelerin Beklenmesi (23/643- 644)

25.1. Fitnenin Kapısı

Hız. Ömer devrinde birçok ÷lke fethedilmiş, İslam dini güçlenmiş, her taraftan bol mal ve servet gelerek Müslümanlar, zenginleşmişler ve refah artmıştı. Hâlbuki iyi bilinir ki; nerede mal ve refah artarsa, insanlar arasında dünyevi maksatlar ve garazlar ortaya çıkar. Hız. Peygamber de buna işaret emiş, Mekke, Yemen, Kudüs fethedilip, Kisra ve Kayser hazineleri İslamlar arasında taksim edildiğinde, aralarında fitnenin (anarşi, şaşırma, ihtilal, sapıtma ve nefsanîliğin) ortaya çıkacağını haber vermişti.

Ona göre, fetihlerden sonra ümmet, diktatörlük ve istibdada yönelecek, Asr-ı Saadet ikliminden uzaklaşacaktır.^[774] Artık yavaş yavaş şuranın yerini başka şeyler alacaktır. Hilafet de gittikçe ilk durumundan farklılaşacaktır. İşte bütün bunlar, Hız. Ömer ve Ashab-ı Kirâm'ın zihnini kurcalamaktaydı.

Bir gün Hız. Ömer, Ashab-ı Kiram'dan bazılarıyla otururken, Rasulullah'ın sırdaşı Huzeyfe'den fitne hususunu sormuş ve şöyle demişti:

“Senden, deniz gibi dalgalanacak fitneyi soruyorum.”

Huzeyfe ona karşılığı vermişti:

“Ey Müminlerin Emiri, sana ondan beis yok. Senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı var.”

Huzeyfe esrarlı konuşuyor, onunla fitne arasında duran kapalı bir kapıdan söz ediyordu. Hz. Ömer yine sordu:

“Bu kapı açılacak mı kırılacak mı?”

“Kırılacak.”

Hz. Ömer bu kez onun cevabını yorumladı:

“Öyleyse bir daha kapanmaz.”

Tabiin ve muhaddislerin büyüklerinden olan ve bu hadiseyi rivayet eden Ebu Vail’e göre; Hz. Huzeyfe bu kapının Hz. Ömer olduğunu iyi biliyordu. Çünkü Hz. Huzeyfe’ye bir başka zaman o kapıdan sorulunca *“Kapı Ömer’dir”* buyurmuştu.

Gerçekten beklenen büyük fitne ve karışıklık Hz. Ömer hayattayken ve onun devrinde çıkmadı. Çünkü o, istikametten ayrılmadı, dünyaya meyiletmedi. Herkese mal dağıtırken, kendisi orta halli biri olarak yaşıyordu. Bir Cuma günü Halife olarak hutbe okurken gömleğinde on iki yama sayılmıştı. Dünyadan haberdardı, yönetimi iyi biliyordu. Asayişe dikkat eder, hatta geceleri halkın durumunu öğrenmek için sokağa çıkardı. Diğer yandan çok büyümüş memleketin her yerinde tam bir adaletin icrası zordu.

25.2. Yeni Halife Kim Olmalı?

Diğer yandan, Hz. Ömer’i çok meşgul eden bir konu daha vardı. Yerine kimi istihlaf edecekti? Ashabın kalburüstü ve mükemmel insanları Bedir kahramanlarıydı. Onlar içinde en büyükleri de Aşere-i Mübeşşere denilen, cennetle müjdelenen on kişiydi. O bunlardan birini yerine halef bırakmalıydı. Bunlardan hayatta kalan altısını tek tek gözden geçiriyor, ama kesin bir karara varmakta zorlanıyordu:

Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu. [\[775\]](#)

Aşere-i Mübeşşere’den Said b. Zeyd, abid ve zahit biriydi ve yönetim işine uygun değildi. Çünkü sırf ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesi ona çok uzaktı. O aynı zamanda Adiyogulları’ndandı. Öz Amcası Amr b. Nüfeyl’in torunuydu

ve kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı.^[776] Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

Abdurrahman b. Avf, ehliyetliydi. Fakat Uhud Gazası'nda yaralanmış, topal olmuştu ve ayrıca şu an ihtiyardı.

Sa'd b. Ebi Vakkas iyi bir komutandı ama Hz. Ömer'e göre hilafet ve devlet yönetme onun işi değildi.

Zübeyir b. Avvam'a gelince o iyi bir tüccardı ve kendini alışverişe vermiş ve pek zengin olmuştu. Medine, Basra ve Kufe'de mülkleri ve bin kölesi vardı.

Hz. Ömer'e göre Halife olacak kimse, kendini yönetime verebilecek, her türlü arzulardan iç dünyasını, zihnini ve kalbini sıyıran biri olmalıydı.

Talha b. Übeydullah da sayılı zenginlerdendi Sireti ve karakteri Hz. Ömer'e benzemiyordu. Çünkü hep yeni elbiseler giyiyor, parmağında kırmızı yakuttan bir yüzük taşıyordu. Hz. Ömer'e göre halk ona uyarsa, sonucu iyiye doğru gitmeyecekti.

Hz. Osman: O da zengindi, din ile dünyanın birleştirilmesine taraftardı. Kureyşli ve Emeviler'dendi. Halim salim bir karakteri vardı ve yumuşak tabiatlıydı. Hz. Ömer'in düşüncesine göre o halife olsa, Emeviler kabile akrabalığı ve asabiyetiyle başına üşüşür, kendisinden memuriyet isterler, o da akrabalarına düşkün ve yumuşak tabiatlı olduğundan istese de onlara karşı çıkamazdı. Böylece Hz. Osman'ın ana bir kardeşi, Ukbe b. Muayt'ın oğlu Velid gibiler halkın başına bela olurlardı. Sonunda Hz. Ömer ona karşı çıkılacağını, bu yüzden, Hz. Osman'ın boynunun vurulacağını bile düşünüyor ve bundan korkuyordu. Bu düşüncesi bir feraset ve keramet olarak sonradan aynen gerçek olmuştu. Bir de şu vardı: Hz. Osman'ın halifeliği, Haşimi-Emevi rekabetini uyandırabilirdi.

Ali b. Ebi Talib ise Hz. Ömer'e göre, çok yönden kendisine benzeyen, bu işe ehil biriydi. Fakat karakterce mizah ve latifeyi severdi ve bu durumu saygınlığına gölge düşürebilirdi. Onun da bu hali Hz. Ömer'e göre eksik tarafıydı ve onu endişelendiriyordu.

Bütün Aşere-i Mübeşşere ve Hz. Ömer (r.a.) müçtehatti. Herkesin kendi görüşü ile amel etmesinde bir mahzur yoktu. Bu sebepten Hz. Ömer kendine uygun bir halife aramaktaydı. Bir gün Hz. Ömer bu düşüncelerini tek tek Abdullah b. Abbas'a açmıştı.

25.3. Hz. Ömer'in Şehit Edilmesi (23/644)

Bir gün Hz. Ömer, Medine çarşısında dolaşırken Muğire b. Şube'nin Hristiyan kölesi Ebu Lü'lü halife ile karşılaştı ve o Hz. Ömer'e şöyle şikâyetle bulundu:

“Ey Müminlerin Emiri, Muğire bana ağır haraç/vergi koydu, onu hafiflet.”

Hz. Ömer konuyu öğrenmek için sordu:

“Haracın nedir?”

“Günlük iki dirhem.”

Köle çalışacak, her gün efendisine iki dirhem verecekti. Bu para bir köle için çok da olabilirdi, az da olabilirdi. Burada önemli olan kölenin yaptığı işti. Çok kazanan köleye bu miktar az, az kazanana çok gelebilirdi. Hz. Ömer tekrar sordu:

“Senin sanatın nedir?”

Köle açıkladı:

“Tüccarım, nakkaşım ve demirciyim.”

Kölenin üç sanatı vardı. Hz. Ömer fikir yürüttü:

“Bu sanatlara göre haracını çok görmüyorum, hem duyduğuma göre sen ‘yel değirmeni de yapabilirim’ demişsin”

Hristiyan köle “evet” diye onu doğruladı.^[777]

Fakat köle haracı hafifletilmediği için ona kızmıştı ve Halifeye şöyle dedi:

“Sana öyle bir değirmen yapayım ki, doğudan batıya dillere destan olsun!”

Bu bir tehditti ve Hz. Ömer de bunu böyle anladı. Onun bu sözleri üzerine de şu yorumu yaptı:

“Köle beni tehdit etti.”

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü'lü, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti.^[778] O Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.^[779]

Hız. Ömer sabah namazını Abdurrahman b. Avf'ın kıldırmasını istedi ve evine götürüldü. Yaralarından biri göbeği altındaydı ve çift başı hançer bağırsaklarını delmişti. Özellikle bu yarası ölümcül görünüyordu.

Evde kendisinden birini istihlaf etmesi (halife kılması) istenince buna yanaşmadı. Oğlunun da halife olmasını istemedi. Abdurrahman b. Avf da bu işi üstlenmeyince şöyle konuştu:

“Öyleyse durun! Bu işi, Resul-i Ekrem'in kendisinden hoşnut olarak vefat ettiği kimselerin meşveretine havale edeyim.”

Aşere-i Mübeşşere'den Hız. Ali, Hız. Osman, Talha, Zübeyir, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf'ı bu işe memur etti. Bunlar, meşveretle aralarından bir halife seçeceklerdi. Hız. Ömer'in isteği ve vasiyeti buydu. Bu meşverette Hız. Ömer'in oğlu Abdullah da bulunacaktı. Hız. Ömer böyle istiyordu. O ancak reyini belirtmek, çoğunluğun tarafında olmak, taraflar eşit olursa Abdurrahman b. Avf tarafını desteklemek üzere mecliste olacaktı. Babası ona böyle hareket etmesini tembihlemişti.

Bu kişiler, Hız. Ömer'in isteği üzere Mikdad b. Esved'in gözetimindeki bir evde toplanacaklardı. O onları, halifeyi seçmeden oradan bırakmayacak, Suheyb-i Rumi de o sırada üç gün mescitte namazı kıldırarak ve şura meclisinin başında oturacaktı. Seçilen halifeye Ashab-ı Şura'dan bir veya ikisi itaat etmezse başını vuracaktı.

Sonra o oğlu Abdullah'ı Hız. Ayşe'ye gönderdi. Ona, Rasulullah'ın yanına defnedilme istediğini iletmek ve ondan bunun için izin almak istiyordu. Çünkü Rasulullah'ın defnedildiği oda Hız. Ayşe'nindi. Hız. Ayşe (r.a.) ona istediği izni verdi. O akşam insanlardan Hız. Ömer'in yanına girmek isteyenler oldu. Onlardan bir kısmı Hız. Ali'yi (r.a.), bir kısmı Hız. Osman'ı istihlaf etmesini istiyordu. Hız. Ömer, Hız. Ali'ye daha çok taraftardı, oğlu Abdullah bunu sezmişti. Hatta yaralı babasına şunu bile söyledi:

“Ne mani var onu seçiver.”

Ama babası farklı düşünüyordu:

“Oğul, bu yükü sağlığımızda yüklendik, öldükten sonara da mı taşıyalım?”

Hız. Ebu Bekir Hız. Ömer'i istihlaf etmiş, yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle

halife seçilmesi taraftarıydı. Hz. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. Yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti^[780] ve ertesi gün Rasulullah'la birlikte aynı odaya defnedilen Hz. Ebu Bekir'in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraber diler. O borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

Hz. Ömer vefat edince, Şura konuyu görüşmeye başladı. Sonunda hilafet Hz. Ali ve Hz. Osman arasında kaldı. Üç gün tamam olmuş, kesin bir karara varılamamış, halife hâlâ seçilememişti. Dördüncü gün Abdurrahman b. Avf mescitte Hz. Ali'ye şöyle dedi:

“Allah'ın Kitabı, Rasulullah'ın sünneti ve ondan sonraki iki halifenin sireti ile amel edeceğine Allah ile söz ver.”

Hz. Ali bu isteğe şöyle karşılık verdi:

“Bilgim ve gücüm yettiği kadar amel edeceğimi umarım.”

Bunun üzerine Abdurrahman Hz. Osman'ı çağırttı ve aynı şeyleri üç defa ona da söyledi. Her defasında Hz. Osman ona şöyle karşılık verdi:

“Evet, öyle amel ederim.”

Hz. Osman'ın kararlığı üzerine Abdurrahman b. Avf ona biat etti. Ardından herkes de Hz. Osman'a biat etmeye biat etti. Hz. Osman tarafından muhayyer bırakılmasına rağmen sonradan Talha b. Übeydullah da geldi ve kendisine biat etti. Böylece, herkesin ittifakıyla yeni halife seçildi ve ihtilafın önü alınmış oldu. Sonuç olarak Hz. Ömer'in ölümünden dört gün sonra Hz. Osman (r.a.) halife seçilmiş oldu.

26. Hz. Ömer'in Hanımları ve Çocukları

Hz. Ömer kimlerle evlenmişti, onun kaç çocuğu vardı ve bunların anneleri kimlerdi?

1) Hz. Ömer İslam öncesi döneminde; önce Kureyş'in Cumahoğulları'ndan Osman b. Maz'un'un kız kardeşi Zeynep bint-i Maz'un ile evlenmişti. Bu hanımdan üç çocuğu oldu: Abdullah, Hafsa ve Abdurrahman. Abdullah b. Ömer meşhur sahabe âlimlerindendir. Kız kardeşi Hz. Hafsa ise ilk kocasının Bedir Savaşı'nda yaralanıp ölmesi üzerine Medine'de Hz. Peygamber'le evlenmişti.

2) Hz. Ömer, yine Mekke'de İslam öncesi dönemde, Huzaa kabilesinden Cervel kızı Müleyke/Melike ile de evlenmişti. Bu kadın

Ümmü Gülsüm olarak da bilinir. Melike, oğlu Übeydullah'ın annesiydi. Hz. Ömer hicret edince bu müşrik hanım Mekke'de kaldı. Hz. Ömer hicreti altıncı yılına, Mümtetine Sûresi'nin onuncu ayetinin inmesine kadar onunla evli kaldı.^[781] Hanımı Mekke'de o Medine'de olmasına rağmen, evlilik altı yıl devam etmişti. Mümtetine Sûresi'nin onuncu ayeti, Müslüman erkeklerin müşrik kadınlarla evlenemeyeceğini hükme bağlayınca, Hz. Ömer bu hanımını boşadı ve ondan ayrıldı. Ondan sonra bu hanımla, Mekke'de Muaviye b. Ebi Süfyan evlenmişti.

3) O, Mekke'de Mahzumoğullarından, dayısı Haris b. Hişam'ın^[782] kızı Ümmü Hâkim'le de evlenmişti. Haris, dayısı Ebu Cehil'in ve diğer dayısı As b. Hişam'ın kardeşidir. Bu hanımından da Fatıma adında bir kızı olmuştu.

4) İslam öncesi dönemde o, Mahzumoğulları'ndan Ebu Ümeyye'nin kızı Kureybe ile de evlenmişti. Hicretle bu müşrik hanımı da Mekke'de kaldı ve Mümtetine Sûresi onuncu ayetinin inmesi üzerine Hz. Ömer Mekke'deki bu hanımıyla da evliliğe son verdi.^[783]

5) Medine'de, hicretin yedinci yılında, kırk beş yaşındayken, Ensar'dan Asım b. Sabit'in genç kız kardeşi Asiye ile evlendi ve adını Cemile olarak değiştirdi. Oğlu Asım bu kadından doğdu. Sonradan bu hanımı boşamıştı.

6) Hicretin 17. yılında elli beş yaşlarında iken, bu kez Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'dan olma kızı Ümmü Gülsümle evlendi. Bundan Zeyd ve Rukiye adlı bir oğlu ve bir kızı olmuştu. Her iki çocuk da fazla yaşamadılar.

7) O, Yemenli bir hanım olan Lüheyre/Lihye ile evlenmişti. Bundan Abdurrahman el-Asğar (Küçük Abdurrahman) doğdu. Bu kendisine hicretin 14. Yılında içki haddi vurulan oğludur ve "*Ebu Şahme*" diye de bilinir.

8) Ayrıca Hz. Ömer, amcaoğlu Zeyd b. Amr'ın kızı Atike ile de evlenmişti. Atike Medine'de Zübeyir b. Avam tarafından boşanınca, Hz. Ömer onunla evlenmişti. Bu kadın, eniştesi Said b. Zeyd'in kız kardeşi ve Hz. Ömer'in yakın akrabasıydı.^[784]

Hz. Ömer, Medine döneminde Hz. Ebu Bekir'in kızı Ümmü Gülsüm'e de talip olmuş fakat Ümmü Gülsüm onu sert mizaçlı bulduğu için onunla evlenmek istememişti.^[785]

27. Adalet ve İnsan Hakları

27.1. Mal ve Can Güvenliğine Verilen Önem

Hicretin 17/638 yılında Hz. Ömer; Mekke'deki Mescid-i Haram'ın ve Medine'deki Peygamber Mescidi'nin genişletilmesine karar verdi.

Hacca gelenler ve iki şehrin nüfusu artmıştı. Rasulullah döneminde inşa edilen Mescid-i Nebevi, artık cemaatle kılınan namazlara dar geliyordu.

Hz. Ömer önce paralarını verip Mescid-i Nebevi çevresindeki evleri istimlâk etti.^[786] Mescit'in bitişiğinde, kible duvarının batı köşesinde Abbas b. Abdulmuttalib'in de bir evi bulunuyordu.^[787] Hz. Ömer halife olarak, ona da evini satmasını teklif etti:

“Evini bana satmaz mısın?”

Evi istimlâk edip Mescid-i Nebevi'ye katacaktı. Hz. Abbas ona şu karşılığı verdi:

“Satmıyorum.”

Hz. Abbas'ın evini satmaya gönlü yoktu. Ev kendisine aitti. Onu satmayabilirdi. İslam; kendisine mal ve can güvenliği teminatı veriyordu. Devlet de, Müslümanların ve diğer vatandaşların mal ve can güvenliklerini korumaya mecburdu. Hz. Ömer; evi parasını vererek alamayacağını anlayınca, ona bir başka teklif sunmayı düşündü Çünkü mülk sahibini satmaya zorlayamazdı:

“Satmıyorsan hibe et/bağışla.”

Aslında Hz. Ömer Ehl-i Bey'ti, Peygamber akrabalarını, bütün sahabeler gibi sever ve sayardı.^[788] Rasulullah'ın amcası Hz. Abbas da onu sever sayardı. Şu an Hz. Ömer, bütün Arabistan'a, Irak'a, Suriye'ye, bütün İran'a, Azerbaycan'a, Ermenistan'a, Anadolu'nun doğusundan ve güney doğusundan bir kısmına ve Trablusgarp'a kadar^[789] kuzey Afrika'ya hükmediyordu. Büyük bir devletin başkanı, Rasulullah'ın ikinci halefiydi; ama Hz. Abbas'ın küçük evini Mescid-i Nebevi'ye katmak istiyor, bir bakıma buna gücü yetmiyor, onun evi satmasını veya hibe etmesini gözlüyordu. Fakat insan/kul haklarına gösterilmesi gereken itina ve dikkat; onun despotça, baskıcı ve dayatmacı olmasını engelliyordu. Bu devlet; zalim ve

hakları kısıtlayıcı değildi; insanları, insan haklarını ve adaleti ayakta tutmak için vardı.

Evet, o insan haklarını, –bunun içinde can ve mal güvenliği, din tutma ve tuttuğu dini serbestçe yaşama özgürlüğü de vardı– adaleti, hukukun üstünlüğünü hiçe sayan bir diktatör, bir baskıcı ve dayatmacı olsaydı; evi zorla da ondan alabilirdi. Hem evi satmak, satmamak ve hibe etmek işleri; İslam açısından ayrıca bir “*ibadet*” niteliği taşıyordu. İslam’da bütün mubahları yapmak ibadetti. O zaman Halife Ömer, bir başka yol önerdi:

“Öyleyse evini, kendi elinle yık ve mescide kat.”

Hiz. Abbas’ın buna da gönlü yoktu. Eğer gönlü yoksa halife de ona evini yıktıramazdı. Çünkü o zaman gerçekten can ve mal güvenliği vardı. İslam; birinin mülkiyetine bir başkasının tasarruf edemeyeceğini, gasp ve hırsızlık yoluyla ona sahip olamayacağını tebliğ etmiş ve bunu başından beri uygulamaya koymuştu. Fakat küçük de olsa bu arsa, Mescid-i Nebevi için gerekiyordu. Hiz. Ömer sonunda ona sert çıktı:

“Bunlardan (bu tekliflerden) birini yapacaksın! Bu evi ille senden alacağım.”

Böylece ona baskı yapmak istedi.^[790] Hiz. Abbas bu durumda ne yapacaktı? Hakkını koruma konusunda geri adım atamazdı. Kimsenin kendine baskı yapmaya hakkı olmadığını biliyordu. Hiz. Ömer bir halife olarak, aynı zamanda bir hâkim/kadı, yargıç kimliğini de taşıyordu. Fakat Hiz. Abbas (r.a.) onun bu konuda vereceği hükme de razı değildi. Konunun bir başka hâkimin vereceği karara göre çözülmesini istiyordu. Ona şöyle karşılık verdi:

“Aramızda hakemlik/hâkimlik^[791] edecek birini bul.”

Onu konu hakkında mahkemeleşmeye çağırıyordu. Arkasından şu öneriyi de ekledi:

“Übey b. Ka’b aramızda hakemlik/hâkimlik yapsın.”

Hiz. Ömer: “*Kabul ediyorum*” dedi.

Übey b. Ka’b; Neccaroğulları’ndan, İkinci Akabe Biati’nde Müslüman olmuş, okuma yazma bilen, İslam hukukuna vakıf, İslam’a girmeden de Tevrat ve İncil okumakla vakitlerini değerlendiren, Hiz. Peygamber’in sağlığında hafız olup; ezberlediği sûre ve ayetleri Rasulullah’a dinlettirip kontrol ettiren; Rasulullah tarafından güzel

Kur'ân okuduğu belirtilen ve Hz. Peygamber'den pek çok hadis rivayet eden bir sahabeydi.^[792]

Birlikte Übey'e gittiler. Übey b. Ka'b; her iki tarafı da dinledikten sonra Halife Ömer'e döndü ve bir hâkim olarak hükmünü açıkladı:

“Ben öyle biliyorum ki; sen bu adamı razı etmezsen evinden çıkaramazsın.”

Evet, bir kimse gönüllü olarak malını satabilir, onu karşılıksız bağış yapabiliirdi. Fakat zorlama, baskı ve dayatma; zulüm olurdu. Mal/hak sahibinin elinden zorla malı alınamazdı. Zulüm ise; adaletsizlik, hakları az veya çok, güç kullanarak kısıtlama, bir kısmını ve çoğunu elden alma demektir. Oysa kul/insan hakkı önemlidir. Allah kul hakkını; hak sahibi ile helalleşilmediği sürece affetmeyeceğini belirtiyordu. Hakkı yenen ve elinden alınan insan bu dünyada olmazsa ahrette, bunu haksızlık yapanlardan alacaktı.

“Razı etmesen evinden çıkaramazsın.” denilince Hz. Ömer hakeme sordu:

“Bunu Allah'ın kitabından mı Rasulullah'ın sünnetinden mi çıkarıyorsun?”

Kendisi de kaza yetkisi taşıyan ve İslam Hukuku'nu iyi bilen Halife; hükmün kaynağını araştırıyordu. İslam Hukukuna göre, hükümlerin ve kuralların iki ana kaynağı vardı: Allah'ın Kitabı ve sonra da yol, iz, kanun, yöntem manalarına gelen Sünnet. Übey bunu Kur'ân'daki bir ayetten mi, yoksa Rasulullah'ın bir sözü, uygulaması ve yönteminden mi çıkarıyordu? Kur'ân ve Sünnet/onun çizdiği yol birbirinden ayrılmaz bir bütündü. Rasulullah'ın; Kur'ân'ın sınırları dışına taşacağı, ona aykırı icraat ve yöntem/sünnet koyacağı düşünülemezdi. Hem o bir peygamber olarak Kur'ân'ın kurallarını en iyi anlayan kimseydi. İyi anlamayan iyi öğretmez ve iyi uygulayamazdı. O takdirde Kur'ân anlaşılmamış olurdu. Anlaşılmayan bir Kitabın varlığı ile yokluğu arasında ne fark vardı? Olması ve olamaması neyi değiştirirdi? Kur'ân'ı o anlayıp, anlatıp, yorumlayıp uygulayamazsa, sonra bunu kim yapacaktı?

Übey b. Ka'b; Hz. Ömer'in sorusuna cevap verdi:

“Rasulullah'ın Sünneti'nden.”

“Nasıl?”

Übey açıkladı:

“Ben Rasulullah’tan şöyle buyurduğunu işittim: ‘Hz. Davut’un oğlu Süleyman (a.s.) Beytü’l-Makdis’i yaptığında; duvarlarından hangisini yaptırса yıkılıyordu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak ona: ‘Sen mülk sahibini razı etmedikçe, mescidi tamamlaman imkânsızdır’ diye vahiy etti.” [793]

Konunun aslı şuydu: Allah, aynı zamanda bir devlet başkanı olan Hz. Süleyman’a (a.s.), başkenti Kudüs’te Beytü’l-Makdis’i/Mescid-i Aksâ’yı yapmasını emretmişti. Binanın yeri halktan birine aitti. Hz. Süleyman o yeri satın aldı. Satış işlemleri bitince yeri satan şöyle sordu:

“Bana verdiğin para mı, aldığın arsamı daha değerli?”

Bir devlet başkanı ve Peygamber olan Hz. Süleyman doğruyu söyledi:

“Senden aldığım arsa daha değerli.”

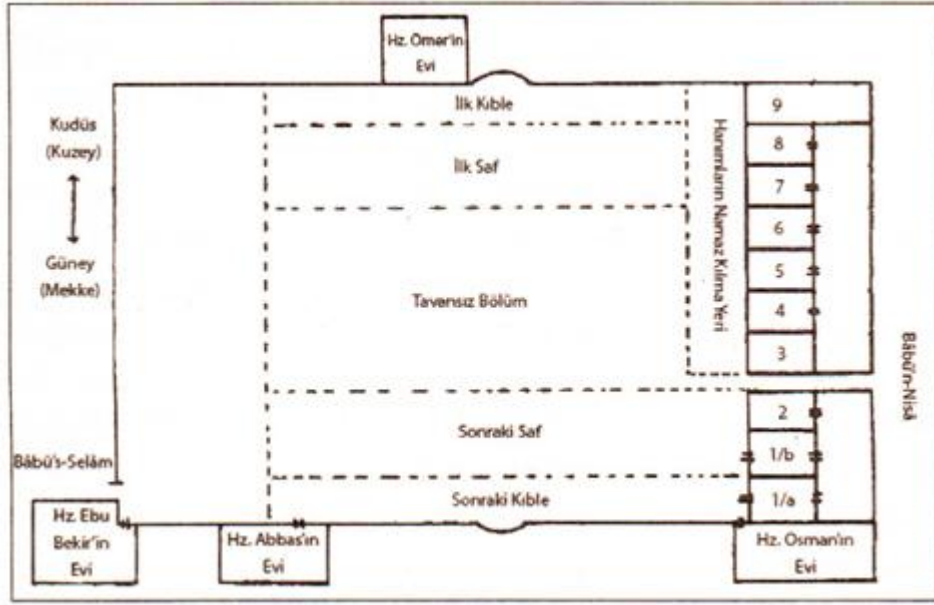
Gerçek buydu. Adam bu kez şöyle konuştu:

“Öyleyse malımı vermiyorum.”

Satıştan caydığını ve satış kararından vazgeçtiğini açıklıyordu.

Hz. Süleyman fiyat arttırıp arsayı yeniden aldı. Fakat adam yine aynı soruyu sordu. Hz. Süleyman da aynı cevabı verince yine satıştan caydı. Üçüncü kere satış işlemi yapıldığında, arsa sahibi artık satıştan caymamıştı. Çünkü arsayı değerine sattığına inanıyordu.

Übey b. Ka’b, *“razı etmezsen, bu adamı/Abbas’ı evinden çıkaramazsın”* hükmünü verince Hz. Abbas sevinmişti. Demek İslam devleti adaleti, hukukun üstünlüğünü koruyordu. Kul/insan haklarına saygılıydı, mal ve can güvenliğinin bekçisiydi. Şu an koskoca bir devletin yöneticisi, halktan herhangi biri ile mahkemeleşiyor ve haksız çıkabiliyordu. Demek hukuk vardı ve herkese işliyordu. Hâkim; yüksek konumdaki halifeyi haksız çıkarabiliyordu. Halife de, gücünü kullanarak; baskı, dayatma, hakları kısıtlaması ve elden alma yoluna gitmiyordu, haksız güç kullanma yolunu tercih etmiyordu. O böyle bir yola başvurup zalimliği ve hukuksuzluğu tercih etmiyordu. Hz. Abbas bütün bunlar üzerine; Übey b. Ka’b’a dönerek şöyle dedi:

Şekil 6: Mescid-i Nebevi'nin Planı; Hamidullah, Vesaik, s. 731.

1/a – Hz. Ayşe'nin odası. **1/b** – Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin odası (daha sonra peygamberimizin ziyaretçilerinin odası oldu.) **2** – Müminlerin Annesi Hz. Sevde'nin odası. **3** – Müminlerin Annesi Hz. Sevde'nin iki katlı odası. **4** – Müminlerin Annesi Zeynep bint-i Huzeyme'nin daha sonra da Ümmü Seleme'nin odası. **5** - Müminlerin Annesi Zeynep bint-i Cahş'ın odası. **6**- Müminlerin annesi Cüveyriye'nin odası **7**- Müminlerin annesi Ümmü Habibe'nin odası. **8**- Müminlerin annesi Hz. Meymune'nin odası. **9**- Devlet hazinesi için iki katlı meşrebe. Hz Ali ve Fatıma Kaynuka sürgününden sonra oradaki evlerinde oturmuşlardı

“Madem böyle hükmettin, ben de evimi Allah yolunda, Müslümanlara bağışladım.”^[794]

Bu olay, Hz. Ömer ve devlet yönetimi, Asr-ı Saadet'te hukuk, insan haklarına saygı ve hakların korunması açısından çok şey anlatıyordu

27.2. “Huzurunda Halife ile Halktan Biri

Eşit Olmadığı Sürece...”

Hz. Ömer halife iken, bir gün kendisi ile Übey b. Ka'b arasında bir anlaşmazlık çıktı. Bir hurma bahçesinin meyvesi konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Ka'b ağlayarak şöyle diyordu:

“Sen hem davada tarafsın, hem de hâkimsin.”

Hız. Ömer halife olmakla aynı zamanda bir kadı statüsündeydi. Ka'b'ın sözleri üzerine şöyle dedi:

“Müslümanlardan kimi istiyorsan ona gidelim.”

Übey “Zeyd b. Sabit” deyince ona gittiler. Her ikisi de mahkeme/yargı önüne çıkacaklardı. Zeyd b. Sabit'i hakem seçmişlerdi.

Davalı durumdaki Hız. Ömer ve Ensar'dan Übey b. Ka'b mahkemeye geldiler Hakem Zeyd b. Sabit; hiç düşünmeden, devlet başkanının ağırlığını hissedip ona başköşeyi gösterdi.

“Ey Emiru'l-Müminîn, siz burada oturunuz.”

O bir hâkim olarak böyle diyordu. Hız. Ömer, onun tavrına kızdı. Burada, davacı nereye oturacaksa kendisi de oraya oturmalıydı. O zamanlar yargıç önüne çıkanlar; hâkim karşısında otururlar ve böylece davalarına bakılırdı. Ona çıkıştı:

“Bu yaptığın ilk adaletsizliktir, oysa benim davacının yanında oturmam gerekir.”

Übey ve o yan yana oturdular. Derken dava görüşölmeye başlandı. Übey b. Ka'b haklılığını ileri sürdü. Hız. Ömer bu iddiayı kabul etmedi. İslam Hukukuna göre bu durumda, Hız. Ömer'in yemin etmesi gerekiyordu.

Hâkim davacıya döndü ve şu teklifi yaptı:

“Emiru'l-Müminîn'i yemin almaktan affetsen iyi olur. Ben bu teklifimi ondan başka herhangi biri için yapmam.”

Fakat Hız. Ömer; kendisine ayrıcalık tanınmasından yana değildi. Yemin aldı. Sonra, işaret parmağını hâkim Zeyd'e çevirerek onu şöyle uyardı:

“Huzurunda halife ile halktan birisi eşit olmadığı sürece sen bu makama lâayık olamazsın! Hâkim görev başında iken halifenin değil, Allah'ın emrini ve hükmünü yerine getirmelidir.”

Yahut o şöyle demişti:

“Zeyd! (hâkim) Ömer ile Müslümanlardan en bayağı (güçsüz) bir kimseyi eşit tutmadıkça, ona dava götürölmeyecektir.”^[795]

Hız. Ömer burada birkaç noktaya parmak basıyordu:

1) Yargıç ve hukuk önünde, devlet başkanı ile halktan biri eşit olmalıydı. Bu; hukukta eşitlik ve hukukun üstünlüğü demektir. Aksi halde adalet yerine zulüm hâkim olurdu.

2) Hukuk, mahkeme ve kanunlar; güçsüzlere ne kadar etkiliyse; güçlülere de o kadar etkili olmalıydı. Yoksa adalete ve hukukta eşitliğe ulaşılamazdı.

3) Hâkimler; devlet başkanı ile halktan birine; aynı tavrı sergileyebiliyorlarsa; gerçek adalet ortaya çıkar ve hukukun üstünlüğü sağlanabilirdi. Böyle hâkimler o makamlarda tutulmalı ve hukuk bu ideal düzeyde işlerliğini korumalıydı. Eğer hâkimler ve hukuk; güçsüzleri ve haklarını önemsemiyor, güçsüzlere güçlüler ölçüsünde adalet veremiyorsa; hukukun üstünlüğü, adalet ve insan hakları korunamıyor demektir. Bu durumda zulüm ve haksızlık söz konusuydu.

4) Yapılacak hukuki düzenlemelerle; hukukun üstünlüğünü zedeleyen; güçlü ve güçsüze bir oranda gücü yetmeyen hâkimler ve hakemler; yerlerinden alınmalıydı.

27.3. Adalet ve Hz. Ömer'in Oğlu

Bilindiği gibi Hz. Ömer 14/635 yılında, şarap içen bazı gençlere had cezası (Allah'ın bir suç için açıkça belirttiği ceza) uygulamıştı. Had cezası uygulananlardan biri de oğlu Abdurrahman el-Asğar'dı. O *"Ebu Şahme"* diye de biliniyordu.^[796]

Olay şöyle gelişmişti: O zamanlar Abdurrahman Mısır eyaletinde bulunuyordu. Bir akşam Abdurrahman ve Ebu Servea Ukbe b. Haris, şarap içtiler ve sarhoş oldular. Abdurrahman'ın ağabeyi Abdullah da o günler Mısır'daydı. Sabah olunca iki genç Mısır Valisi Amr b. As'ın makamına vardılar ve valiye şöyle dediler:

"Biz dün akşam içki içtik, sarhoş olduk. (ceza ver de) bizi temizle."

Abdurrahman aynı itirafı ağabeyi Abdullah'a da yapmış: *"Allah beni şaşırttı. Geçtiğimiz akşam ben ve Ebu Servea şarap içip sarhoş olduk"* demişti. Ağabeyi valinin durumdan haberi olduğunu bilmiyordu, ona şöyle dedi:

"İçeri (eve) gir, seni temizleyeyim."

O zamanlar *"içki haddi/seksen sopa"* vurulan suçluların ayrıca saçları da kesiliyordu. Ağabeyi evde onun saçlarını kesmek istiyordu. Küçük kardeşi ona ayrıca şunları da söyledi:

"Ben valiye de (şarap içtiğimi) söyledim."

Derken iki suçlu da eve girdiler. Abdullah b. Ömer onların saçlarını kesti. Abdurrahman el-Asğar Hz. Ömer'in Yemenli hanımı Lüheyne'nin oğluydu. Sonra Amr b. As onlara içki haddi uyguladı ve sopa/celde vurdurdu. Aradan bir müddet geçtikten sonra; Hz. Ömer oğlunun yaptıklarını duydu ve Mısır valisine şöyle yazdı:

“Abdurrahman’ı semerli bir deveye bindir ve bana gönder.”

Vali, Halife'nin isteği yerine getirdi. Çok geçmedi, Abdurrahman el-Asğar Medine'deydi. Hz. Ömer ona, seksen sopa had cezası uyguladı ve tekrar Mısır'a gönderdi. Abdurrahman çok geçmeden hastalandı ve bir ay sonra vefat etti. O Mısır'da ölünce halk şu değerlendirmeyi yaptı:

“Abdurrahman’ın ölümü, Amr b. As’ın değil, Ömer’in onu sopalamasındandır.”

27.4. Ebu Şahme Konusunda Dikkat Çekenler

1) Burada ilk dikkat çeken şey şudur: Suçlular; cezaların çekmede, kanun önünden kaçamayacaklarına inanmaktadır. Bu durum; ya onların güçlü Allah inancından veya devletin, hukukun üstünlüğü ve adaletin gerçekleşmesinde; çok iyi düzenlemeler ve organizeler yaptığındandır.

Abdurrahman *“(cezamızı ver de) bizi temizle”* demişti.

O suçunun affedilmesini ve cezadan kurtuluş yollarını aramıyor, cezasını çekmeye hazır olduğunu ifade ediyordu.

2) Ayrıca o; dünyada cezasını çekerse; suçtan ve günahından temizleneceği inancındaydı.

“Temizlik” pislikten kurtulmakla gerçekleşir. Evet, o günahların birer pislik/rics olduğu bilincindeydi. Çünkü ayet şöyle diyordu: “İnnema’l-hamru, ve’l-meysiru ve’l-ensâbu ve’l-ezlâmu ricsun min ‘ameli’s-şeytan = Şarap ve sarhoş ediciler, kumar, tapılan putlar ve kısmet okları; şeytanın işlerinden büyük birer pisliktir.”^[797]

Suçlu; her nasılsa *bu pislîğe/ricse* bulaşmış ve kirlenmişti. Ömür boyu bu manevi pislîği üzerinde taşımak istemiyor, hemen onu temizlemenin yoluna bakıyordu. Demek onu, suçunu itirafa yönelten bir inanç programıydı.

İslam âlimlerinin bazılarına göre; had cezalarını çekenler dünyada, temizlendikleri gibi; ahiret cezasından da kurtulurlar. Onun için

Abdurrahman daha şiddetli cezadan kurtulmak için de dünyada temizlenmek istiyordu. İtirafta ahiret inancının önemi de açıkça görülmekteydi.

3) Suçu itirafta bulunan ve cezalandırılan kimse, halifenin oğluydu. Onu; öncelikle vali Amr b. As cezalandırmış, “*saygın kişinin oğlunu cezalandırırsam başıma kötü şeyler gelir*” korkusunu aklına getirmemişti. O; kanunları uygulamanın, adalet dağıtmanın ve halifenin oğluna bile gereken cezayı vermenin konumunu güçlendireceğini biliyordu.

4) Hz. Ömer durumdan haberdar olunca suçluyu; kendisi de cezalandırmış; ona had vurdurmak için Mısır’dan Medine’ye getirtmişti.^[798] Hem suçlunun, halk gözünde saygınlık görmemesi için “*Semerli bir deve*” ile Medine’ye gönderilmesini istemişti.

5) Bu olay gösteriyor ki, Asr-ı Saadet’te kanun hâkimiyeti vardı ve hukuk herkese işliyordu. Adalet, insan hakları ve Hukûkullah/Allah hakları önemle üzerinde titrenen mefhumlardı. Bunlar uygulanmazsa toplum bundan büyük zarar görecekti.^[799] Kamu zararını engellemek gerekiyordu.

6) Bir başka önemli nokta da şudur: Hicretin 14. yılında, yalnız iki kişi içkiden dolayı cezalandırılıyordu. Büyük ve geniş bir coğrafyada “*yalnız iki gencin*” şarap içme cezası verilmişti. Demek İslam toplumu o zamanlar temiz bir toplumdu ve suç oranı azdı. Bu sıra dışı olay önemsenip nesillere aktarılmış, İslam’da; adalete, hukukun üstünlüğüne, kul/insan haklarına ve Allah haklarına verilen önem bu olayda gösterilmek istenmişti.

27.5. Amr b. As’ın Oğlunun Cezası

Amr b. As; Hz. Ömer döneminde Mısır valisi ve komutanıydı. Askerler o zamanlar genelde ilkbaharda çayırılara çıkarlar,^[800] atlılar arasında yarışlar yapılırdı. Bir gün valinin oğlu Muhammed’le, Mısır yerlilerinden bir genç atlarını yarıştırmak istediler.

Koşu başladı. Sonunda Kipti, Amr’ın oğlunu geçti. Muhammed yenilmeyi içine sindiremedi. Herkesin gözü önünde yenilmişti. Kamçıyla Kipti’ye vurmaya başladı. Bir yandan da burnundan soluyarak şöyle diyordu:

“*Ben soylu bir anne ile soylu bir babanın oğluyum.*”

Bu sözleri ile o *“Bir Mısırlı, bir Kureyşli soyluyu yarışta nasıl geçebilir?”* demek istiyordu. Soyluluk; üstünlükse bu mümkün değildi.

Mısırlı asker ona karşılık vermedi. Fakat yediği kamçılar onu üzmüştü. Hüznünü içine gömerek oradan ayrıldı. Vali ve başkomutanın oğlunu, halife Ömer’e şikâyet etmeye karar verdi. Başkent Medine’ye gelip Hz. Ömer’in huzuruna çıktı: Derdini soran devlet başkanına şöyle dedi:

“Ey Emiru’l-Müminîn, Ben zulümden kaçıp sana sığınan bir kimseyim.”

Hz. Ömer, bir şikâyetçi ile karşı karşıyaydı. Zaten o, devlet memurları veya başka hususlarda şikâyetlerin kendisine ulaştırılmasını istiyordu. Hac zamanı bütün valilerinin ve memurlarının hazır olduğu bir zamanda halktan biri ayağa kalkarak, bir memurun kendisini cezalandırmak için yüz değnek vurulduğunu şikâyet etmişti. Hz. Ömer durum üzerine davacı eline kamçıyı vererek, hakkını suçludan kendisinin almasını istemişti.^[801] Bu durum *“Mezalim Mahkemeleri”*nin bir örneğiydi. Haksızlığa uğradığına inan herkes; şikâyetini bizzat devlet başkanına arz edebilirdi.^[802] Hz. Ömer şikâyetçiye şöyle teselli verdi:

“Evet, yanlış gelmedin, seni (zulümden) korumaya gücü yeten bir kişiye sığındın.”

O mazlumların haksızlık görenlerin sığınağıydı. Devlet başkanı olarak hukukun; insan haklarını çiğnetmemenin yanındaydı. Genç anlatmaya devam etti:

“Ben Amr b. As’ın oğluyla at koşusu yarışına girdim. Sonunda onu geçtiğim için, bunu içine sindiremedi. Bana ‘Ben, soylu bir annenin ve soylu bir babanın oğluyum’ diyerek beni kırbaçlamaya başladı.”

Hz. Ömer, davacının iddiasını anlamıştı. Durumu tetkik etmesi gerekiyordu. Mısırlının Medine’de beklemesini emretti. Hemen Mısır valisine bir mektup yazarak oğlu Muhammed’le Medine’ye gelmesini emretti. Vali direktif üzerine derhal oğluyla Medine’ye geldi. Halife iddianın doğruluğunu anlayınca Mısırlı askeri arattı, ona elindeki kırbacı uzatarak şöyle emretti:

“Al kırbacı, Sen de ona vur!”

Orada, Enes b. Malik’in de içinde bulunduğu bir grup insan vardı. Devlet Başkanı; Mısır Fatihi, Mısır Valisi olan, önemli ve pek saygın konumdaki bir yüksek memurun oğlunu; gözleri önünde

cezalandıracaktı. Mısırlı Amr b. As'ın oğluna vurmaya başladı. Orada olanlar da adaletin gerçekleşmesi açısından sevinçliydi. Hatta olay yerinde olan Enes b. Malik; daha sonra olay hakkında şu değerlendirmede bulunacaktı:

“Mısırlı, Amr b. As'ın oğluna vururken, doğrusu bizim de hoşumuza gidiyordu.”

Hiz. Ömer de sevinçliydi:

“Vur gözünü sevdiğim vur! Alçak soylu annenin ve alçak soylu babanın oğluna vur?”

Amr b. As'ın oğlu Mısırlıyı döverken, *“Ben (Kureyşli) soylu bir anne ile soylu bir babanın oğluyum”* demişti. Hiz. Ömer de Mısırlı askere: *“Vur alçak soylu annenin ve alçak soylu babanın oğluna vur!”* diyordu. Amr'ın oğlu iyice dövölünce işe son verildi. Bu sefer Ömer (r.a.) *“Şimdi Amr'ın kel kafasına vur”* dedi. Mısırlı bu emre karşı şunları söyledi:

“Bana vuran oğluydu, ben ondan öcümü aldım”

Hiz. Ömer bu kez valiye döndü:

“İnsanlar, analarından hür doğmuşken onları köleleştiriyor (mu) sunuz?”

Sonra da Mısırlıya şu garantiyi verdi:

“Haydi, yolun açık olsun, seni rahatsız ederlerse bana yaz.”^[803]

27.6. Hukukta Eşitlik ve Soyluluğun Olmaması

Bu olay önemli şeyler söylüyordu:

1) Amr b. As, Kureyş'in Sehmoğulları kolundan As b. Vail'in oğluydu.^[804] Babası bir İslam düşmanıydı. Cahiliyede Amr b. As saygın birisiydi. Öncelikle Kureyşli ve zengindi. Fakat İslamiyet; soy ve zenginlikten şeref almayı kaldırmıştı. Artık, insanlar içinde ekrem/en üstün olanlar; Allah'tan en çok korkanlardı. *“İnne ekramekum 'indallahi etkâkum”*^[805] ayeti bunu getirmişti.

Cahiliye döneminde olduğu gibi, atalarla, soyuyla ve onların yaptıklarıyla övünmek; mufahara ve nahve yoktu. Kişi üstünlüğü, Allah'ın iyi olarak bildirdiği şeyleri yapmakla ve kötülükleri bırakmakla kazanabilirdi.

Böyle olunca; soy kişiyi yüceltmiyor ve alçaltmıyordu. Öyleyse bir Kureyşli; soyundan dolayı başkalarından üstün olamazdı.^[806] Bir

kimse: “Ben soylu (ve zengin) bir babanın ve annenin oğluyum” deyip soydan şeref ve fazilet aldığını iddia edemezdi. Böyle düşünmek bir gericilik ve cahilliye zihniyetiydi. Bu düşünce; İslam’ın kaldırdığı cahiliyenin bir yükselen değeriydi.

Kıpti, Amr b. As’ın oğluna vururken; Hz. Ömer, soy ve sopun bir kimseyi yükseltmeyeceğine de işaret ederek, *“vur, alçak soylu annenin ve alçak soylu babanın oğluna vur!”* demişti.

2) İslam’da “soyluluk” ve “Soylular Sınıfı” yoktu. Hz. Peygamber Veda Haccı’nda:^[807] Arabın Arap olmayana üstünlüğü olmadığını; bütün insanların Âdem’den, onun da topraktan yaratıldığını belirtmiş ve şöyle buyurmuştu:

“Fe innemâ ehleke’n-nâse kablekum; ennehum kânû izâ seraka fihimu’ş-Şerîfu terakûhu ve izâ seraka fihimu’d-da’îfu ekâmû ‘aleyhi’l-hadde = Mutlaka sizden önceki toplumları yok eden şudur: Onlar içinden şerefli/konumu yüksek birisi hırsızlık yapınca; onu bırakıyorlardı. Fakat içlerinde güçsüz biri hırsızlık yapınca ona had vuruyorlardı.”^[808]

Demek; toplumları gerileten, irticaya iten ve gelişmeyi engelleyen; hukukun herkese gücü yetmemesi, adaletin güçlülere uygulanamamasıydı. İrtica ve geri kalmanın, en büyük sebebi buydu. Gericilik de, hukukun üstünlüğüne ters uygulamalara taraftar olmaktı. Rasulullah: *“İnnemâ ehleke’n-nâse = Toplumları ancak bu (zihniyet ve tutum) helak eder (öldürür ve zayıflatır)”* diyordu.

Kuralların güçsüzlere işlemesi, milletler ve devletler için öldürücü bir kanserdi. Sonuçta bu tutum bir organizmaya benzeyen toplumları güçsüz kılacak ve öldürecekti.

Rasulullah bu sözlerini, Mekke fethi günlerinde hırsızlık yapan Mahzumlu bir bayanın elinin kesilmemesi için kendisinden ricada bulunulması üzerine söylemişti. Adalet konusunda tavizsizliğini şöyle ilan etmişti:

“Vel-lezî nefsu muhammedin biyedihî; lev kâne fâtîmete binti Muhammed’in serakat; le kata’tu yedehâ = Muhammed’in zatı kudreti elinde olan Allah’a yemin ediyorum ki, eğer Muhammed’in kızı Fatıma da çalsaydı onun da elini keserdim”^[809]

Sahabeler de onun *“yolunda/sünnetinde ve izinde”* onun gibi hareket ediyorlardı. Halife Ömer de öyleydi.

3) Soyluluk konusunda şunu da hatırlayalım. Ortaçağda batısında hâkim olan Feodalizm; insanları soylular ve soylu olmayanlar diye ikiye ayırmıştı. Feodalizm bin yıl sürmüştü.^[810]

Müslümanlar Bizans eyaletlerini, Suriye'yi ve Mısır'ı fethetmeden önce buralarda Feodalist yapı hâkimdi. Feodalizmde en yüksek soylu/senyör ve asilzade; kral veya İmparatordu. Sonra asiller şu sıraya göre sınıflandırılmıştı: Hristiyan din adamları, Elektörler, büyük dukalar, dukalar, prensler, markiler, kontlar, vikontlar, baronlar ve şövalyeler.^[811]

Her soylunun, kendine ait bir fiefi/toprağı/malikânesi vardı. Toprak büyüdükçe soyluluk basamağı da yükselirdi. Soyluluk/asâlet unvanlarını kral verirdi. Asillerin dışında kalan kesim (% 90'dan çoğu), "*gayr-ı Asil/soylu olmayan*" kimselerdi. Bunlar da iki gruptu: "*Avam*" denen kasabalılar ve malikânelerde çalışan serfler/köylüler. Serfler haftanın beş günü senyörün/soylunun toprağında çalışırlardı. Buna angarya denirdi ve angarya karşılıksızdı. Serfler serf olmayanla evlenemezler, bir başka malikâne toprağında çalışan bir serfle evlenmeleri de ancak iki toprak sahibinin izni ile olurdu. Serflerin vâris olma hakları da kısıtlıydı. Ölümü ile servetleri senyörlerine dönerdi. Çalışma karşılığında kendisine verildiği kabul edilen toprak, o ölünce çocuklarının olmazdı.

Serfler, senyörlerinden/soylularından izinsiz bir yerden bir yere gidemezlerdi. Senyörler, yasama, yürütme ve yargı hakkına sahiptiler. Serfler rahip olmazdı, manastırlara giremezdi. Manastır sıralarında soylular; soyluluğa göre sıraları paylaşırlardı. Manastırda yer almak; rastgele ve camideki gibi eşitlik esasına göre değildi.

Din; feodalizmde önce papaz ve piskopos denen ruhanilerin; sonra asillerin sonra da, avam denen hür köylü ve kasabalılarından.^[812] Serflerin/köle veya yarı kölelerin, serf olmayanlara karşı şahitlikleri kabul edilmezdi. Senyörler vergi toplar, serfleri istediği zaman askere çağırır, topraklarında istediği kanunu koyar, suçluları kendileri mahkeme eder ve cezalandırırlardı. Bütün bunlara bakılırsa; Feodalizm/Servaj usulü ile serfler %70 veya %80 oranında köle veya kölelik şartlarında yaşayanlardı. İnsanları, "*köle gibi yapma*" ve köleleştirme bu demektir.

Hız. Ömer, Sasanilerde ve Bizans'ta geçerli olan bu zalim düzeni iyi biliyordu. Bu düzene karşı uyanık olmak gerekiyordu.

Bu kötü durum, Sasani ve Bizans topraklarının fethinde Müslümanlara yardımcı olmuş, serfler Müslüman yönetimi tercih etmişlerdi.^[813] İslamiyet'te Feodalizm yoktu. Hz. Ömer Mısır valisine bu yüzden şöyle diyordu:

“İnsanlar analarından hür doğmuşken, siz onları nasıl köleleştiriyorsunuz?”

O böylece feodalizme giden yolu tıkiyordu. Zaten İslam'a göre, İslam toplumunda hür bir kimse köle yapılamazdı. Kölelik esasen savaşta esir olmaya bağılıydı ve köle azatlama da teşvik ediliyordu.^[814] Hukukun üstünlüğü ve kanun önünde eşitliğin olmadığı toplumlarda; hukukta eşitliğin, hukukun üstünlüğünün zedelenmesi, güçsüz hürleri köle konumuna götürüyor ve köleleştiriyordu.

27.7. Prens Cebele b. Eyhem Olayı

Hz. Peygamber bir kutlu sözlerinde şöyle buyurmuştu:

“İnsanların en iyisi, başkalarının hakkını tam olarak ödeyendir. Güçsüzlerin; haklarını incitilmeden alamadığı bir toplum, iflah olmaz (iyiliklere ulaşamaz).”^[815]

Hz. Ömer döneminde, yeni Müslüman olan Gassan emiri/prensi Cebele b. Eyhem hacca gelmişti. Zilhicce'nin dokuzunda Arafat'ta vakfe yapılmış, ertesi gün Büyük şeytan taşlanmıştı. Mina'dan Mekke'ye gelen hacılar, tavaflarını yapıyorlardı. Kâbe'nin etrafı kalabalıktı.

Kalabalık içinde Gassanlı^[816] prens Cebele de vardı. O da kalabalık bir toplulukla, başında tacı olduğu halde önce Medine'ye gelmişti. Hz. Ömer Hristiyan Cebele'nin İslam'a girmesinden memnundu.

Cebele de da Kâbe etrafında dönüyordu. O sırada Fezareoğulları'ndan biri farkında olmadan onun harmanisine (uzun elbise) bastı. Cebele şimdiye dek böyle bir durum yaşamamıştı. Yanlışlıkla da olsa yapılan hareketi içine sindiremedi. Adama bir yumruk atıp burnunu kırdı.

Fezareli, prens Cebele'yi hacta olan Hz. Ömer'e şikâyet etti. Hz. Ömer Cebele'yi huzuruna çağırttı, olayı kendisinden dinlemek istedi. Cebele olayı şöyle anlattı:

“Ey Emiru’l-Müminîn! Adam eteğime bastı. Eğer Kâbe’nin hürmeti/saygınlığı olmasaydı, başını kılıcımla iki gözü arasından ikiye ayıracaktım.”

Böylece hâlâ suçluya gerektiği gibi haddini bildiremediğini söylüyor ve ona yumruk attığını itiraf ediyordu. Bu sözleri üzerine Hz. Ömer şunları söyledi:

“Yaptığın şey, itirafınla sabit oldu. Şimdi adamı razı etmen gerekiyor. Yoksa ona yaptığın şekilde; aynı işi yapması yani burnunu kırması için emir veririm.”

Prens Cebele, duydukları karşısında şaşırılmıştı ve şöyle sordu:

“Ey Müminlerin Yöneticisi ben bir emirim. O ise halktan biridir, bu nasıl olabilir?”

Evet, o düşüncesine göre seçkin bir aileden geliyordu. Bir yönetici ve prensi. Halife bir prensle halktan birini “eşit” görüyor, ona yumruk attığı gibi, kendisine yumruk attıracağını söylüyordu. Prensle halktan biriyle nasıl eşit tutulabilirdi? Cebele Bizans kültür çevresinde, insanların sınıflara ayrıldığı bir coğrafyada yetişmişti. Kendisi için bir ayrıcalık ve üstünlük istiyordu.

27.8. İnsanlar Tarak Dişleri Gibi

Prensin bilmediği bir nokta vardı: Hz. Peygamber (a.s.m.) bir sözlerinde şöyle buyurmaktaydı:

“En-Nâsu Sivâsiyyetun ke’l-mıştı = İnsanlar (hukuk önünde) tarağın dişleri gibi eşittir.”^[817]

Rasulullah (a.s.m.) haksızlığa sebep olan; insanlara kabilelerine ve ırklarına göre değer biçen Hük-m-i Cahiliyeye ve kabile dışındakilere zulmü ve haksızlığı meşru gören “Cahiliye Asabiyetine/başkasına zulme sebep olan kabile kardeşliği”ne karşı çıkıyordu.^[818]

Hz. Ömer bir peygamber değilse de, onun halifesiydi. Onun yolunda ve izinde yürüyor, Rasulullah’ın kurduğu devleti yönetiyordu. Rasulullah (a.s.m.) zalim olmadığı gibi, o da zalim değildi ve kul haklarına saygılıydı. Hak ve hukukta prensle halktan biri aynı önemdeydi.

Şaşıran prene şu açıklamayı yaptı:

“İslamiyet her ikinizi (hukuk önünde) müsavi/eşit tutar. Bir Müslüman diğerinden takva ve afiyetten/kötülüklerden

selametten^[819] başka hiçbir şey ile ayrıcalıklı olamaz.”^[820]

H. Ömer de Rasulullah'ın (a.s.m.) söylediklerini ifade ediyordu.

İslam hukuk önünde yönetici ile yönetileni; prensle prens olmayanı, devlet başkanı ile halktan birini bir tutuyordu.

Müslümanlardan herhangi bir emir/yönetici, prens veya devlet başkanı olmakla; hukuk önünde diğerinden daha güçlü değildi. H. Ebu Bekir de ilk hilafet nutkunda bunu dile getirmişti.

Prens Cebele, H. Ömer'in hukuk önünde eşitlikçi olduğunu görünce; yurt dışına, yani hilafet sınırları ötesine çıkmaktan başka bir çare göremedi ve Kostantiniye'ye (İstanbul) kaçtı. Ölünceye kadar İslam devleti sınırlarından içeri giremedi.^[821]

Bütün bunlar hukuk tarihinin altın sayfalarında yer aldığı gibi, modern çağın ulaşmakta zorlandığı, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konusunda göz ardı edemeyeceği örnekler ve uygulamalardı.

28. H. Ömer'in, Hâkim Ebu Musa'ya Talimatı

H. Ömer, Nihavend zaferinden sonra (h. 21) Kufe valiliğine tayin ettiği Ebu Musa el-Eşari'ye bir talimat göndermişti. Bu talimat hukuk ve hâkimlik konusunda önemli ilkeleri içine alıyordu ve İslam Hukuku açısından çok önemliydi

Bilindiği gibi Ebu Musa; Yemenli ve Eş'ar kabilesindendi. Yemen'de Müslüman olup, hicretin yedinci yılında Medine'ye hicret emişti. Çok güzel Kur'ân okurdu. Tebük Savaşı'ndan sonra, Muaz b. Cebel'le Yemen'e gönderildi. Veda haccında bulundu, H. Ömer döneminde Nusaybin'i fethetti (15/636). H. Ömer onu aynı yıl Basra valiliğine atadı. Nihavend Savaşı'ndan sonra da (21/642) Kûfe valiliğine atandı. Sekiz yıl, yani 29/649 yılına dek bu görevde kalmıştı.^[822]

H. Ömer'in ona gönderdiği yazı şöyleydi:

“Bismillâhirrahmânirrahim,

– Allah'ın kulu, Emiru'l-Müminîn Ömer'den; Abdullah b. Kays'a. Sana selam olsun.

– Bundan sonra derim ki; şüphesiz kaza (yargı ve hâkimlik)) muhkem bir farz ve uyulması gereken bir sünnettir.

– Öyleyse sana delilleri ile bir dava gelince iyice anla.

– Sence hak belli olunca; hükmünü ver ve hakkı hemen yerine getir.

– Mutlaka sabit bir hak üzerinde (söz uzatıp) konuşmanın faydası yoktur.

– Âsi beyne'n-nasi, fî meclisike ve vechike = Meclisinde insanlar (davacı ve davalı) arasında ve onlara iltifatında eşit davran.

– Böylece şerîf/üstün konumda olan; lehinde davranacağını ummasın; zayıf (güçsüz de) adaletinden ümidini kesmesin. [\[823\]](#)

– El-beyyinetu 'alâ men idde'â = Delil getirme davacı üzerine düşer. Ve'l-yemînu 'alâ men enkera = Yemin de inkâr edene gerekir.

– Ve's-sulhu câizun beyne'n-nâs = İnsanlar arasında (davacı ve davalı arasında) sulh caizdir. Ancak, sulh haramı helal, helâli haram kılmamalıdır.

– Dün verdiğin karar; o hüküm üzerine düşünmekten ve doğruya ulaştırılınca, hakka dönmekten asla seni alıkoymasın. Çünkü hakkı, hiç bir şey batıl (geçersiz) kılmaz. Bil ki, gerçeğe geri dönmek; batılda devam etmekten daha hayırlıdır.

– Kur'ân'da ve Sünnet'te olmayan şeylerden gönlünü tırmalayan hususlarda; tekrar tekrar (düşün ve) anla. Onların eşbâh ve emsalini araştı. Bundan sonra o işleri, (Kitap ve Sünnetteki benzerlerine) kıyas et. Sonra kararında Allah'a sevimli olanı, gerçeğe en uygun olanını tercih et.

– Delil ve şahit getirmek için mühlet isteyen davacıya mühlet ver ki, ona ulaşsın. Eğer delilini ortaya koyarsa hakkını alır. Yaksa, aleyhine (delilsiz olduğu şekilde) kararını verirsin.

– Had cezası olarak sopalanmış ve yalancı şahitliği tecrübe edilmiş, vela (vesayet) ve akrabalıktan (verasetten) töhmet altında olanlar hariç; bütün Müslümanlar şahitlikte âdildirler. Mutlaka Allah gizli şeyleri (gizlice işlenen günahları); sizden (mahkemedan) geri çevirdi. Siz bir şeye delillerle muttali olursunuz.

– Allah'ın mükâfat ihsan edeceği ve karşılığını güzel vereceği mahkemede; tereddüt ve bunalmaktan (halktan) incinmekten ve taraflara sert davranmaktan kaçın. Kimin Allah ile kendi arasındaki durumu düzgün olursa; Allah, onunla insanlar arasını düzeltir. Kim de; dünya (ve dünyalık için) Allah'ın iyi görmediği ile (ahlâkını) süslerse; Allah onu alçaltır. Mutlaka Allah; kullarından ancak halis olanı (rızası için yapılanı) kabul eder. Buna göre; senin Allah katında

seni hemen rızıklandırması ve onun rahmet hazineleri konusunda kanaatin nedir? Selamlar!”^[471]

Hz. Ömer’in talimatı çok açıdan önemlidir: Öncelikle adaletin sağlanması kuvvetli bir farz ve Rasulullah’ın sünnetidir. Yani hukuk hâkimiyeti ve haklıya hakkını vermek öncelikle Allah’ın emri, ibadet ve Rasulullah’ın yoludur. Hak ve hak sahibi sabit olunca; hemen gereği yapılmalı, mahkeme uzamamalı ve adalet geciktirilmemelidir.

Mahkeme herkese eşit davranmalıdır. Hukuk karşısında güçlülerle güçsüzler aynı konumda yer alırlar. Bu, hukukta eşitlik ve sınıf ayrımını ortadan kaldırmaktır.

Ona göre, mahkemenin yürütülmesinde uyulacak esaslar da vardır: Delili davacı getirir, yemini davalı eder. Davacı ve davalı arası; haramı helal; helâlî haram kılmamak kaydıyla sulh edilebilir. Mahkeme; yanlış kararlarından dönebilmelidir. Çünkü “hakka dönmek, batılda devam etmekten hayırlıdır.” Kur’ân ve sünnette açıkça yer almayan işler; tekrar tekrar düşünülmeli, Kur’ân ve sünnetteki benzerlerine kıyas edilmeli, kararda Allah’a en sevimli olan tercih edilmelidir. Delil ve şahit getirmek için süre isteyen bu hak tanınmalıdır.

Şahitler konusunda ölçü şudur: Had cezası olarak sopa vurulmamış, yalan şahitliği tecrübe ile bilinmeyen, vela (vesayet) ve veraset konularında suçlanmamış her Müslüman adil kabul edilir ve şahitliği geçerlidir.

Ayrıca hâkimler; adaleti gerçekleştirme görevine ve ibadetine karşılık; Allah’ın büyük ihsanlarda bulunacağını düşünmelidirler. Bu psikoloji içinde kararda tereddütlerden, bunalmaktan, halktan incinmekten ve taraflara sert davranmaktan kaçınmalıdırlar.

Hz. Ömer sözlerinin sonunda; halk tarafından sevilmenin sırrını da verir: Kimin Allah’la arasındaki durumu düzgün olursa; Allah onunla insanlar arasını da düzelterek. Kim de dünya için; kendisini bozar, siretini kötülüklerle süslemek (!) isterse, Allah katında kabul göremediği gibi insanlar arasında da makbul olmayacaktır.

^[471]. Buhari, IV, s.153; Mesudi, II, 333; İbnu’l-Esir, II, 417 vd. Mutlu-Döğen, I, s.52 vd. Hasan İbrahim Hasan, I, 275–276.

^[472]. Veliyyü’l-ahd; ahdin/antlaşmanın sahibi, antlaşmayla iş başına gelecek adam demektir. Veli, seven, yardım eden, işi yürüten, birinin

yerine işini yapan yönetici, işin başında olan, hukuki muameleleri yürüten demektir. Velayet de yöneticilik anlamında kullanılır. Devlet başkanı da “*Velâyet-i Amme*” sahibidir

[473]. İbnu'l-Esir, II, 425; Hizmetli, s. 516.

[474]. İbnu'l-Esir, II, 425; Zehebi, *el-Hulafâ'ur-Râşidûn*, s.48; Hamidullah, *Vesaik*, s. 405.

[475]. Diplomatik bilimi bu konuyla ilgilenmektedir.

[476]. Buhari, IV, 153 vd. İbn-i Hişam, IV, 382; İbn-i Mâce, I, 57 vd. Taftazani, V, 303; Köksal, I V, 106; Muhammed Rıza, s. 403; Abdurahman b. Avf ile Halid b. Velid'in münakaşası. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-191.

[477]. İbnu'l-Esir, II, 425.

[478]. Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak bu cevaplarda en güzel şekilde görülmektedir.

[479]. *Ahزاب*, 33/23; Buhari, IV, 196 vd. Amcasının oğlunun oğludur. Bkz. İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Mâce, I, 47; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; Mesudi, III, 333; İbnu'l-Esir, II, 426; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 148 vd.

[480]. İbnu'l-Esir, II, 426.

[481]. Ahmet Cevdet Paşa, I, 336.

[482]. Sabır üç türlüdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

[483]. Rağıb, s. 273. Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.199 vd.

[484]. “Ve seya'lemullezîne zalemû eyye münkalibin yenkalibûn.” Şuara, 26/227.

[485]. “*Şeyhayn*”, iki büyük demektir.

[486]. İbnu'l-Esir, 419; Ahitname'nin Arapça aslı için bkz. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 50; Ahmet Cevdet Paşa, I, 335-336; Hasan. İbrahim Hasan, I, 276.

[487]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidun*, s. 46.

[488]. Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 372,377, 380, 400.

[489]. İbnu'l-Esir, II, 419 vd. İlgili ayet için bkz. Mesudi, II, 329.

[490]. Hz. Ebu Bekir'in şahsiyeti bkz. Mesudi, II, 326; Mansur Ali, II, 307; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 20.

[491]. Buhari, IV, 195.

[492]. Savaştan geri kalan üç sahabenin sonradan Tövbeleri kabul edilmişti. Bkz. *Tevbe*, 9/40, 104, 108; Sabuni, I, 526; hicret ve irtidatlardaki hizmetleri için bkz. *Ahkaf*, 46/15; İbn-i Hişam, II, 98-99; Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, s. 321; Diyarbekri, I, 328; Hz. Ebu Bekir'in sıdkı ve teslimiyeti için bkz. Mansur Ali, III, 315.

[493]. "Vellezî câe bi's-sıdkı ve saddeka bihî, ülâike humu'l-muttakûn"; Bkz. Zümer, 39/3; Mesudi, II, 329;

[494]. Ebu Bekir'in cömertliği. Bkz. *Leyl*, 93/5-7; Sabuni, III, 80; 570.

[495]. Buhari, IV, 193 vd. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 19; Canan, XII, 247-272.

[496]. Zehebi, *Târîhu'l-İslam*, s. 321; İbnu'l-Esir, II 421; Mesudi, II, 331.

[497]. Mutlu-Döğen, I, 60-61: (İsfahani, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetu'l-Evliya*, Küttab'il-Arabi, Beyrut, 1387. I, 54'ten).

[498]. Rağıb, s. 532.

[499]. Debbağoglu-Kara, s. 191.

[500]. Debbağoglu-Kara, s. 186; Had Uygulamanın Şartları için bkz. Ömer Nasuhi, III, 254.

[501]. Bkz. Hitti, I, 178-179; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 50.

[502]. Hitti, I, 179.

[503]. İbnu'l-Esir, II, 429 vd.

[504]. İbnu'l-Esir, II, 407.

[505]. İbnu'l-Esir, II, 415.

[506]. İbnu'l-Esir, II, 416; Hizmetli, s. 472.

[507]. Burada ölümünü kastetmektedir.

[508]. İbnu'l-Esir, II, 416.

[509]. İbnu'l-Esir, II, 416; Hz. Ömer'in annesi Hanteme, Halid b. Velid'in halası idi. Bkz. Şibli Numani, s. 44.

[510]. İbnu'l-Esir, II, 432.

[511]. Bu kimse sonraları peygamberliğini iddia etmiştir.

[512]. İbnu'l-Esir, II, 433.

[513]. "...İnfirû hıfâfen ve sikâlen..." ayetini hatırlayalım.

[514]. İbnu'l-Esir, II, 433.

[515]. İbnu'l-Esir, II, 433.

[516]. Hire, Kufe'nin güneyinde, Fırat'ın batı yakasında bir yerleşim merkezi idi. Haritaya bkz. Hitti, I, 217.

[517]. İbnu'l-Esir, II, 434-435.

[518]. Haritaya bkz. Hitti, I. 216.

[519]. İbnu'l-Esir, II. 448; Hitti, I, 235-236.

[520]. Yezdücerd, 651 yılında ölmüştür. Bkz. Mantran, s. 89.

[521]. İrtidat ve İrtica Hareketleri ve Hz. Ebu Bekir'in tutumu konusunda bkz. Hizmetli, s. 463.

[522]. İbnu'l-Esir, II, 448.

[523]. İbnu'l-Esir, II, 449; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 70.

[524]. İbnu'l-Esir, II, 449; Zehebi, *el-Hulafau'r-Râşidûn*, s. 59.

[525]. Unat, s. 2.

[526]. O zamanlar bütün eli silah tutanlar gönüllü asker idi.

[527]. İbnu'l-Esir, II, 450.

[528]. Age., II, 450.

[529]. İbnu'l-Esir, II, 450; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II. 71; Hizmetli, s. 473.

[530]. Rağıb, s. 368; "*Fe fî zâlike ğayzu'l-'aduv*" bkz. İbnu'l-Esir, II, 450.

[531]. *Fetih*, 48/29; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 205; Yazır, VI, 4441.

[532]. "*Ve'l-Kâzimîne'l-ğayza*" ayeti için bkz. Âl-i İmrân, 3/134.

[533]. Osmanlılarda çoğu zaman padişahların değil de serdarların savaşa çıkması bu sebeptendir.

[534]. İbnu'l-Esir, II, 451; Kadisiye konusu için bkz. Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 59; Dicle ve Basra'nın fethedileceğinin bildirilmesi konusunda bkz. Canan, XIII, 214.

[535]. Babasının adı; Maliktir. Sa'd b. Malik b.Üveyb b. Abdülmenâf b. Zühre b. Kilâp b. Mürre'dir. Bkz. İbn-i Hişam, I, 268; İbnu'l-Esir, II, 451.

[536]. Muhammed Rıza, s. 201; Lings, s. 93, 97 vd.

[537]. Müslim, Vesayâ, 8.

[538]. İbnu'l-Esir, II, 451.

[539]. Rağıb, s. 359; Bkz. Mutlu-Döğen, I, 127.

[540]. İbnu'l-Esir, II, 451.

[541]. *Kasas*, 28/54.

[542]. *Hûd*, 11/114.

[543]. İbnu'l-Esir, II, 451.

- [544]. Rağıb, s. 339.
- [545]. İbnu'l-Esir, II, 451.
- [546]. Hitti, I, 234.
- [547]. İbnu'l-Esir, II, 448 vd.
- [548]. Kesker, bir vadinin de adıdır.
- [549]. İbnu'l-Esir, II, 438.
- [550]. İbnu'l-Esir, II, 451; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 68.
- [551]. İbnu'l-Esir, II, 440; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 53 vd.
- [552]. İbnu'l-Esir, II, 440.
- [553]. İbnu'l-Esir, II, 402, 440; Bu savaşıñ hicretin 14. yılında olduğu da rivayet edilir. Bkz. Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 68.
- [554]. İbnu'l-Esir, II, 440; Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 55.
- [555]. Köprü Savaşı'nda 4000 kişı şehit verildi. Bkz. İbnu'l-Esir, II, 440.
- [556]. İbn-i Hişam, I, 191; İbn-i Mâce, II, 1304; İbn-i Sa'd, I, 347; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 254; Mansur Ali, V, 332; Hitti, I, 144-143.
- [557]. İbnu'l-Esir, II, 442.
- [558]. Hz. Peygamber de Bedir Savaşı'na giderken askerlere oruçlarını bozmalarını emretmişti. Kendisi de orucunu bozmuştu. Bkz. İbnu'l-Esir, II, 442; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 69.
- [559]. İbnu'l-Esir, II, 443.
- [560]. İbnu'l-Esir, II, 443.
- [561]. Gayr-i Müslim Araplardaki asabiyet konusunda bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 39 vd.
- [562]. İbnu'l-Esir, II, 443-444.
- [563]. İbnu'l-Esir'e göre bu yüz bin kadardır.
- [564]. Bu herhalde hemen savaştan sonraki ganimet olmalıdır.
- [565]. İslam'ın İran'da yayılması için bkz. Mantran, s. 209-212.
- [566]. Haritaya bkz. Hitti, I, 216-217.
- [567]. İbnu'l-Esir, II, 445.
- [568]. İbnu'l-Esir, II, 445.
- [569]. Kelime "hı, nun, fe ve sin" ile yazılır. Bkz. İbnu'l-Esir, II, 443-445.
- [570]. Age., II, 445.
- [571]. Hitti, I, 216.
- [572]. Hamidullah, II, 999 vd.
- [573]. İbnu'l-Esir, II, 445.

- [574]. İbnu'l-Esir, II, 446.
- [575]. Hamidullah, II, 1004.
- [576]. Panayırlar haritasına bkz. Hamidullah, II, 1004.
- [577]. İbnu'l-Esir, II, 446.
- [578]. İslam kölelerin Fuhşa zorlanmasını yasaklamıştır. Bkz. Sarıcık, *Câhiliye*, s. 188 vd.
- [579]. Kelp köpek demektir. Cahiliyede hür çocuklara tilki, kurt, köpek ve aslan gibi yırtıcıların adını vermek bir gelenektir.
- [580]. Kureyş kabilesi de Mudar'a mensuptu. Bkz. el-Bûti, s. 54.
- [581]. Hamidullah, II, 1001.
- [582]. Hamidullah, II, 1002.
- [583]. Ebnâlar, İran soyundan olup Yemen'e yerleşen kimselerdir.
- [584]. Firuzabadi, s. 740.
- [585]. Hamidullah, II, 1002, 1004.
- [586]. Age., II, 1003.
- [587]. Age., II, 1002.
- [588]. Hayber kalelerinden birinin de adıdır.
- [589]. Hamidullah, II, 1003; Hitti, I, 37-43, 60, 76, 80.
- [590]. Hamidullah, II, 1013 vd. Hitti, I, 76.
- [591]. İbnu'l-Esir, II, 448; Yirmi bir yaşındayken hicretin 13. yılında Kisranın kızı Bûrân, Rüstem tarafından tahta geçirilmişti. Zehebi, *el-Hulafau'r-Râşidûn*, s.59; Belazuri, s. 364 vd. el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 240; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 71.
- [592]. İbnu'l-Esir, II, 463.
- [593]. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 65 vd.
- [594]. Belazuri, s. 368; İbnu'l-Esir, II, 456.
- [595]. İbnu'l-Esir, II, 457; el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 240.
- [596]. Bunlar önce İslam'a karşı mücadele edip, sonradan Müslüman olanlardır.
- [597]. İbnu'l-Esir, II, 457; Ahmet Cevdet Paşa, I, 352-353. Konuşmalar sadeleştirilmiştir.
- [598]. İbnu'l-Esir, II, 457; Ahmet Cevdet Paşa, I, 535. Kisra, Hire hücumlarından söz ediyordu. Onlar Münziroğulları'nı eskiden beri yönetici tayin ediyorlardı. Bkz. age., I, 346.
- [599]. İbnu'l-Esir, II, 458.
- [600]. İbnu'l-Esir, II, 462; Belazuri, s. 368.

[601]. Ahmet Cevdet Paşa, I, 357. Konuşma sadeleştirilerek alınmıştır.

[602]. İbnu'l-Esir, II, 462.

[603]. Sanem ve vesen kelimeleri için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 117.

[604]. İbnu'l-Esir, II, II, 462; Ahmet Cevdet Paşa, I, 357.

[605]. İbnu'l-Esir, II, 462-463.

[606]. Mesudi, II, 353; Hazreti Ömer'in çocukları Abdullah, Hafsa, Übeydullah, Zeyd, Abdurrahman, Fatıma, diğer kızlar. Ebu Şahme; "*Abdurrahman el-Asğar*" diye bilinir. Bu kendisine içkiden dolayı had vurulan oğludur. Bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103; Diyarbekri, II, 250-252.

[607]. Hak kelimesi için bkz. Rağıb, s. 315; Bilmen, III, 254; Debbağoglu-Kara, s. 191.

[608]. Bilmen, III, 254.

[609]. Kardeş katlinin ikinci tür izahı konusuna bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Râşidin Dönemi*'nden, s. 57.

[610]. Tirmizi, hudûd, 2.

[611]. *Kanûni Ceza Kanunnâmesi*, Süleymaniye Kütb. Esad Ef. nr. 2362.

[612]. Bilmen, III, 286.

[613]. Kısası iskat eden şeyler için bkz. Bilmen, III, 99.

[614]. Haddi Sirkat için bkz. Bilmen, III, 14.

[615]. *Mâide*, 5/38.

[616]. *Mâide*, 5/39.

[617]. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, III, 263-275.

[618]. *age.*, III, 15.

[619]. *Nur*, 24/4.-6.

[620]. Kazf uzaktan bir şeyi, taşı vs. atmak, fırlatmak gibi manalara gelir.

[621]. Çiftleşme organı kesik.

[622]. Bitişik demektir.

[623]. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, III, 230-238.

[624]. Bilmen, III, 15; Sarıcık, *Kölelik*, s. 245 vd. 257-258.

[625]. Bilmen, III, 197; Sarıcık, *Kölelik*, s. 258.

[626]. Üç talakla boşadığı hanımına iddeti içinde helal sanarak yaklaşma.

[627]. Bkz. Bilmen, III, 197-210.

[628]. Nur, 24/2; Heyet, Kurân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, s. 34.

[629]. Zehebi, Kitabu'l-Kebair, s. 87 vd. Hamr adı hakkında bkz. Sarıcık, "Hz. Peygamber'in İçki ve Uyuşturucuya Tavrı", I. Kutlu Doğum Sempozyumu, s. 117-123; Sarıcık, Kölelik, s. 7-10.

[630]. Bilmen, III, 14.

[631]. Bilmen, III, 250; İçki Çeşitleri için bkz. Sarıcık, "Hz. Peygamber'in İçki ve Uyuşturucuya Tavrı", I. Kutlu Doğum Sempozyumu, s. 123 vd.

[632]. Bilmen, III, 251.

[633]. Hadd-i Şürb ve Hadd-i Sekr için bkz. Bilmen, III, 252; Abdulkadir Udeh, II, 498.

[634]. Bilmen, III, 253.

[635]. "Ve'c-teme'û 'alâ en yadribehû semânîne" Bkz. Hamidullah, Vesaik, s. 515, nr. 368.

[636]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 66; Ahmet Cevdet Paşa, I, 370.

[637]. O, Kadisiye Savaşı öncesi de aynı zamanda kayınpederi olan Hz. Ali'yi yerine devlet başkanı vekili bırakıp Medine'den ayrılmıştı.

[638]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 66, 100; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 93

[639]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 66, 99; Mâverdi, s. 96-97; İbnu'l-Esir, II 422, 502; Belazuri, II, 348; Sarıcık, *Ehli Beyt*, s. 160-162.

[640]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 488. no. 357. Krş. el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 220.

[641]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 489; Hitti, I, 233; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 93.

[642]. El-Faruki, İ Raci-L. Lamia, s. 220, 9. Bölüm.

[643]. Age., s. 239.

[644]. El-Faruki, İ Raci-L. Lamia, s. 220.

[645]. *Bakara*, 2/286.

[646]. Sarıcık, *Kölelik*, s. 292 vd.

[647]. *Kehf*, 18/29; *Zümer*, 39/41.

[648]. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 210.

[649]. *Maide*, 5/99

- [650]. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221.
- [651]. Bkz. Hitti, III, 880 vd. Sarıcık, *Kölelik*, s. 93-102.
- [652]. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221; (Arnold, Preaching of İslam, s. 80'den).
- [653]. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221-224.
- [654]. Age., s. 224.
- [655]. İbn-i İshak, s. 8; Belazuri, II, 348 vd. Maverdi, s. 96 vd. Suyuti, *Tarihu'l-Hulafa*, s. 23, 79, 137; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 121 vd. Hitti, I, 263; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 160-163.
- [656]. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 174; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150.
- [657]. Hz. Ömer, otuz iki veya otuz üç yaşında Müslüman olmuş, 13 yıl Mekke'de bulunduktan sonra hicret etmiştir.
- [658]. "İnne ibnî hazâ seyyidün ve le'allellâhe en yusliha bihî beyne fieteyni mine'l-Müslimîn." Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 125.
- [659]. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 174, 183; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 15; Munavi, IV, 176.
- [660]. İbn-i Mace, I, 51; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 122-123.
- [661]. İbn-i Mace, I, 51; Taberi, *Zehâiru'l-Ukba*, , s. 123.
- [662]. İbn-i Hacer, *Savaik*, s. 175-176.
- [663]. Rağıb, s. 55.
- [664]. Age., s. 176.
- [665]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 123; (İmam Ahmed ve Tirmizi'den garib hadis).
- [666]. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150.
- [667]. Munavi, VI, 18; İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 227; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 193 vd.
- [668]. İbn-i Kesir, Tefsir, II, 500.
- [669]. Munavi, V, 205; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 135.
- [670]. Buhari, IV, 209; İbn-i Sa'd, IV, 29-32; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 68; Suyuti, s. 132; Medresi, s. 109.
- [671]. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 176; Munavi, I, 197; IV, 373; V, 256
- [672]. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 159.
- [673]. Ölen salihlerle tevessül konusunda ihtilaf vardır.
- [674]. Medresi, s. 110-111; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 160.
- [675]. Munavi, I, 197; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 200.

[676]. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 176, 236; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 200.

[677]. Geniş bilgi için bkz. Sarıçık, *Ehl-i Beyt*, s. 160-163.

[678]. Hitti, I, 263.

[679]. Belazuri, II, 346; Maverdi, s. 201.

[680]. Hz. Hasan hicretin üçüncü yılında doğmuştu. Hz. Hüseyin ondan daha küçüktü.

[681]. Diyarbekri, II, 284; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 168.

[682]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 169; Bu evlilik hicretin 17. yılında olmuştu. Bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 68.

[683]. “*Fe ahaze Umeru bizirâ'ihâ fe'c-tezebethâ minhu.*”; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 284.

[684]. Konuyu bütün rivayetlerle ele almak ve tartışmak sözü uzatacağı için diğer rivayetleri almıyoruz. Geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, II, 284; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 148-170; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 68

[685]. Bu bağdan kasıt, kız tarafından akrabalıktır.

[686]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 284

[687]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 285

[688]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 169

[689]. Rasulullah: “*Fatımatun bîd'atun minnî: Fatıma benden bir et parçasıdır*” buyurmuştu. Ümmü Gülsüm de ondan olduğu için Rasulullah'tan bir parça kabul ediliyor.

[690]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 169; Diyarbekri, s. 284 vd.

[691]. Sebep kelimesine bkz. Rağıb, s. 220.

[692]. Rağıb, s. 220.

[693]. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 168.

[694]. Tuğrul Beyin de benzer bir evliliği vardır.

[695]. Mesudî, II, 353; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 170; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103.

[696]. Müslim, İman, 69.

[697]. Yazır, V, 3871.

[698]. Sabuni, II, 512.

[699]. Yazır, VI, 387.

[700]. Age., VI, 387.

[701]. Şibli Numani, s. 259-260; Kandehevi, II, 205.

[702]. Kandehevi, II, 434.

- [703]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 66; Kandehelevi, II, 434.
- [704]. Kandehelevi, II, 435.
- [705]. *Age.*, II, 435.
- [706]. Mesudi, II, 334.
- [707]. Birbirine benzeyen bu terimleri iyi anlamak gerekir.
- [708]. İktisat ve kanaatin sonuçları ileride açıklanacaktır.
- [709]. *Rağıb*, s. 215.
- [710]. *Yûsuf*, 12/20.
- [711]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidîn Dönemi*'nden, s. 24-39.
- [712]. Ayet "Felyetenâfesi'l-mutenâfisûn: Yarışanlar bunda (cennette) yarışsınlar" der. Bkz. *age.*, 25.
- [713]. Nevevi, s. 345, nr. 458.
- [714]. *Age.*, s. 346, nr. 461.
- [715]. Dünyada garip oluşun üç vechi bkz. Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Dönemi*'nden, s. 33 vd.
- [716]. Nevevi, s. 350; (İbn-i Mâce'den).
- [717]. *Age.*, s. 354. nr. 378.
- [718]. *Age.*, s. 324, nr. 480; (Müslim'den).
- [719]. Kandehelevi, II, 428; 8. Bölüm.
- [720]. *Age.*, II, 429.
- [721]. *Ahkâf*, 46/20.
- [722]. Kandehelevi, II, 434.
- [723]. *Ahkâf*, 46/20.
- [724]. *Ahkâf* yirminci ayetine işaret edilmektedir. Bkz. Kandehelevi, II, 431.
- [725]. *Ahkâf*, 46/20; Kandehelevi, II, 430.
- [726]. Medayin, Dicle'nin doğusunda, Dicle yakınında, İran Körfezi'nin kuzey batısına düşen bir şehirdir.
- [727]. Şehir birçok yerleşim yerinin birleşmesinden meydana geldiği için "*Medayin= Medineler/Şehirler*" adını almıştır.
- [728]. "Ka'b Araplar katında değerli ve yüce birisiydi. Bu sebepten Fil Yılı'na kadar onun ölümünü tarih başlangıcı yaptılar. Sonra Fil Yılı ile zamanı tarihlendirdiler." Bkz. İbnu'l-Esir, II, 25; Pakalın, II, 565.
- [729]. Hicri Takvim de Muharrem'i ilk ay kabul eder.
- [730]. Muharrem haram kılınan demektir.
- [731]. Kelime "*sin*"le yazılır.

[732]. Arabî aylarda çokça 29 çekenlerin bulunduğu düşünülürse bu rakam aşağı da inebilir.

[733]. *Tevbe*, 9/36.

[734]. *Tevbe*, 9/37; Sabuni, I, 535.

[735]. *Tevbe*, 3/36; Sabuni, I, 534; *Bakara*, 194. Ayetin tefsiri için bkz. Yazır, II, 700.

[736]. *Bakara*, 2/189.

[737]. *Bakara*, 2/189; Heyet, *Kurân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 28.

[738]. Pakalın, II, 566.

[739]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 521.

[740]. Pakalın, II, 566.

[741]. Arşın; dirsekle orta parmak arasındaki uzunluktur. Arşın konusunda farklı uzunlar söz konusudur. Genel kabule göre altmış yetmiş santim arasında bir uzunluktur. Bkz. Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, III, İstanbul, 1991, s. 411-413.

[742]. Şibli Numani, s. 195-196; Hamidullah, *Vesaik*, s. 831.

[743]. İbn-i Sa'd, I, 343; Köksal, I 357 vd.

[744]. Mescidin genişletilmesi konusu için bkz. Kandehelevi, III, 521.

[745]. Firuzabadi, s. 991; "*Nutâ'dandı*" da deniyor. Bkz. Şibli Numani, s. 194; Haritaya bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 89.

[746]. Şibli Numani, s. 194.

[747]. Firuzabadi, s. 88.

[748]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 89; Debbağoglu-Kara, s. 196; Köksal, I, 158.

[749]. Şibli Numani, s. 194.

[750]. Bir yük beş kiledir. beş kile yaklaşık 450 kg'dır.

[751]. Hz. Ömer'in Ehl-i Beyt sevgisi konusuna bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155-163.

[752]. İbn-i Mâce, II, 1334, nr. 4019.

[753]. "İnne 'indî min hâzâ ilmen."

[754]. Buhari, VII, 21. Tıb, 30; Nevevi, s. 1046. nr. 1788; (Buhari ve Müslim'den).

[755]. Hitti, I, 244.

[756]. Fustat, çadır demektir.

[757]. Belazuri, s. 303-323; Hamidullah, *Vesaik*, s. 497; Mısır'da ve Kuzey Afrika'da Fütuhât için bkz. Hitti, I, 244-245; el-Faruki, İ. Raci-

L. Lâmia, s. 241; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 96 vd.

[758]. Hitti, I, 240; el-Faruki, İ. Raci-L. Lâmia, s. 241

[759]. Hz. Ömer'in Konforu sevmemesi konusuna bkz.

[760]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 430.

[761]. Savaşta Sabır için bkz. *Enfal*, 8/45, 65; ayrıca bkz. "*Kem min fietin Galîletin...*" *Bakara*, 2/249.

[762]. Sadr-ı İslam'da İslam Fütuhâtı konusu için bkz. Corci Zeydan, I, 53 vd. İbtiğâ konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 128 vd.

[763]. Diyarbekri, I, 333; Rasulullah'ın sözü 630 yılı veya sonrasında söylenmiştir. Bkz. Kadı İyaz, s. 348.

[764]. Suyuti, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, II, 413 vd. Kadı İyaz, s. 348.

[765]. Diyarbekri, I, 333.

[766]. Ahmet Cevdet Paşa, I, 398.

[767]. Hitti, I, 238.

[768]. Hitti, I, 240.

[769]. Hamidullah, *Vesâik*, s. 416. nr. 314.

[770]. Age., s. 416.

[771]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 89.

[772]. Ahmet Cevdet Paşa, I, 411; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 83 vd.

[773]. Nihavend savunması konusu için bkz. Ahmet Cevdet Paşa, I, 394 vd.

[774]. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidîn Dönemi'nden*, s. 54 vd. 78 vd.

[775]. Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; Mevakit, 4; Ahmet Cevdet Paşa, I, 415.

[776]. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

[777]. Mesudi, I, 352; Hizmetli, s. 477.

[778]. Hizmetli, s. 477.

[779]. Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

[780]. Hizmetli, s. 478.

[781]. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 305.

[782]. Hars b. Hişam b. Muğire için bkz. İbn-i Hişam, IV, 142; Hasan İbrahim Hasan, III, 82; Diyarbekri, I, 296; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.

[783]. İbn-i Hişam, III, 376-377; Vakidi, II, 632; Muhammed Hudari, s. 180.

[784]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103; Mesudi, II, 353; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 187-188.

[785]. Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

[786]. Şibli Numani, s. 195; Kandehelevi, III, 521.

[787]. Mescid-i Nebevî haritasına bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 731.

[788]. Hz. Ömer'in Ehl-i Beyt Sevgisi konusuna bkz.

[789]. Haritaya bkz. *Altın Tarih Atlası*, İstanbul, 1999, s. 26.

[790]. Belki kamu yararı öne alınarak yer, sahibinden alınabilir, buna fetva olabilirdi. Fakat Hz. Ömer bunu yapmadı. Bkz. Kandehelevi, II, 189-190.

[791]. Hakem; hâkim; problemi çözen, hükmü o konuda geçerli, iki tarafın anlaşmak üzere hükmüne rıza göstermek için seçtikleri kimse, haklı ve haksızın ayrılmasında aracılık edenler. Bkz. Luis Ma'luf, s. 146; Yeğîn, s. 322.

[792]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 439 vd.

[793]. Kandehelevi, II, 190.

[794]. Kandehelevi, II, 191.

[795]. İbn-i Sa'd, III, 297; Kandehelevi, II, 188-189.

[796]. Mesudi, II, 353; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103; Diyarbekri, II, 250-252; Bkz. Adalet Konusu. Kandehelevi, II, 191.

[797]. *Mâide*, 5/91.

[798]. Oğlunu ikinci kere cezalandırması, ilk cezalandırmanın şartlarına uygun olmadığını düşünmekten dolayı da olabilir.

[799]. Rağîb, s. 315; Bilmen, III, 14; III, 254.

[800]. Şibli Numani, s. 145, 158; Sadr-ı İslam'da İslam fütuhâtının faktörlerinden onuncu sebep için bkz. Corci Zeydan, I, 49 50; krş. Muhammed Faruk en-Nebbân, s. 169.

[801]. Şibli Numani, s. 51, 296; Kandehelevi, II, 194; Fütuhâtın 10. sebebi için bkz. Corci Zeydan, I, 49-50 Muhammed Faruk En-Nebhan, s. 170

[802]. Osmanlılarda da böyleydi. Herkes şikâyetini Kubbe Altı'na yapabiliirdi.

[803]. Şibli Numani, s. 296; Kandehelevi, II, 194-195; Sadr-ı İslamda İslam Fütuhâtı için bkz. Corci Zeydan, I, 53 vd. Muhammed Faruk

en-Nebhan, s. 170.

[804]. İbn-i Hişam, I, 277; 356.

[805]. *Hucurât*, 49/13; Kanun önünde eşitlik için bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165.

[806]. Arabin Arap olmayana, beyazın siyaha üstünlüğü, takva dışında yoktur. Bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165; (*Müsned*, V, 411'den).

[807]. İbn-i Hişam, IV, 277; Buhari, V, 96 vd. İslam konusu için bkz. Hitti, I. 193-208; Hâkim önünde eşitlik için bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165-166.

[808]. Buhari, V, 97.

[809]. Bkz. Mekke Fethi konusu, Buhari, V, 97.

[810]. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 166; Sarıcık, *Kölelik*, s. 35 vd.

[811]. Öztuna, s. 461.

[812]. Doğan, s. 123 vd. Sarıcık, *Kölelik*, s. 30-35, 94 vd.

[813]. Sekizinci ve Onuncu sebep için bkz. Corci Zeydan, I, 49-51, 63.

[814]. Mustafa Muhammed Umare, s. 195. nr. 314.

[815]. Kandehevi, II, 186.

[816]. Gassaniler önceden Irak'ta Bizans yönetimine bağlı Hristiyan Araplardı.

[817]. Corci Zeydan, I, 102; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 25, 28.

[818]. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 39 vd.

[819]. Rağıb, s. 340.

[820]. Belazuri, s. 193-194; Onuncu Fütuhât sebebi için bkz. Corci Zeydan, I, 49-51; Şibli Numani, s. 251.

[821]. Corci Zeydan, I, 49-51; Şibli Numani, s. 251.

[822]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 427-436; Heyet, *Sahabiler Ans*, s. 187-188.

[823]. "Hatta lâ yatma'a şerîfûn fî heyfike, velâ yey'ese da'îfun fî 'adlike"

[824]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 427-428; kaynaklar için ayrıca bkz. *age.*, s. 429, 437; Köksal, I, 224-225.

Ayrıca o yönetimini üstlendiği kimseleri bir "ırk" olarak görmüyor, devleti bir ırkın (Arapların) devleti olarak değerlendirmiyordu. O,

“Ümmetin idaresini üzerine aldığı” açıklıyordu. İnsanları ırkta değil, dinde birleştiriordu.

Irak’a Rasulullah’ın sahabelerinden bir büyük adamı (racül) göndermek ve onunla orduyu harekete sevk etmek gerekir. Eğer bununla fetih gerçekleşmezse; yerine bir başkasını atamak yerinde olur. Bu stratejide, düşmanı hiddetlendirmek (gayz) de söz konusudur.

Sana Panayırı’nda pamuk, safran, boya, dokumalar ve demir başta gelen satılık eşyalardı. Pazarlarda küçükbaş hayvanlar, Arabistan’ın develeri ve hecin develeri, mercan ve inci, bazı ıtriya ve hekimlikte kullanılan şifalı otlar da satılıyordu. Bu pazarlar genelde İslam sonrası dönemde de devam etmişlerdir. Meselâ Ukaz Pazarı, hicri 129 yılına kadar sürmüştür.

8) Onun Ridde olayını önlemedeki kararlılığı, Kur’ân’ı toplaması, Hz. Peygamber’in vefatında gösterdiği sükûnet ve Müslümanları, Hz. Peygamber dönemindeki gibi iyi ve diri tutması da pek büyük hizmetlerindendir.

“Gerçekten; sizden olan görüş sahipler beni kararımdan alıkoyuncaya kadar, yürüyüşe kati karar vermiştim. Şimdi burada oturmak ve bir adamı ileri göndermek görüşündeyim. Şimdi bana bir kimseyi salık veriniz!”

Üçüncüsü: Haddi Zina: Şartlarına uygun ve sabit olan zina suçu da, had cezasını gerektirir. Bu ceza, muhsan/evli erkek ve muhsana/evli kadın hakkında recm/taşlayarak öldürme; evli olmayanlar hakkında da hürlere, yüz celde/sopadır. Kölelere hadd-i zina için elli sopa vurulur.

“Muhsanâ’ta/namuslu hanımlara, zina suçu atıp, sonra (bunu isbat için) dört şahit getiremeyenlere; seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Hem bunlar fasıkların ta kendileridir.”

Bazı tüccarlar Râbiye’ye gelirken, bir kısmı da Mina’nın kuzeyine, Arafat yakınındaki Ukaz Panayırı’na gelirdi. Rabiye ve Ukaz Panayırları Zilkade ortalarında kurulup, ay sonuna kadar devam ediyordu. Ukaz, pazarların en büyüğüydü. Buraya, Kureyş, Havazin, Gatafan ve kolları katılıyordu. Ukaz’da ne pazar öşrü, ne muhafız kıtası vardı. Haram ay uygulaması muhafız kıtalarını geçersiz

kılmalıdır. Bu pazar uluslararası idi. Deba Panayırı ise kıtalar arasıydı. Ukaz'da uygulanan müzayede (açık artırma) usulüne Serâr (gizlice söz birliği etme) denir. Malını açık artırma ile satmak isteyen kişi, fiat artıracak bazı kimseler bulur, mal çıkan müşteriye satılınca, kârı bu kimselerle paylaşıldı.

“Nukâtîlû me‘a kavminâ = biz kavmimizle beraber savaşıyoruz.”

Hiz. Ömer, Ammar b. Yasir için günlük bir koyunun yarısını maaş/geçimlik olarak tahsis etmişti. Hiz. Ammar dokuz ay kadar Kufe valiliği yaptı. Fakat Kufeliler Ammar'dan şikâyetçi oldular.

“Sizin geleneğiniz benzerlerinizde olandır. Unsurullâhe yensurkum: Allah'a (onun dinine gayretle) yardım ederseniz, o da size yardım eder (zafer nasip eder)”

1) Amr b. As, Kureyş'in Sehmoğulları kolundan As b. Vail'in oğluydu. Babası bir İslam düşmanıydı. Cahiliyede Amr b. As saygın birisiydi. Öncelikle Kureyşli ve zengindi. Fakat İslamiyet; soy ve zenginlikten şeref almayı kaldırmıştı. Artık, insanlar içinde ekrem/en üstün olanlar; Allah'tan en çok korkanlardı. *“İnne ekramekum 'indallahi etkâkum” ayeti bunu getirmişti.*

Bu kötü durum, Sasani ve Bizans topraklarının fethinde Müslümanlara yardımcı olmuş, serfler Müslüman yönetimi tercih etmişlerdi. İslamiyet'te Feodalizm yoktu. Hiz. Ömer Mısır valisine bu yüzden şöyle diyordu:

Böylece yaklaşık yüz metre boyundaki Mescit 140 metreye ulaştı. Enine eklenen yirmi metrelik kısımla Mescid-i Nebevi gerçekten genişlemişti. Bina yenilenmekle birlikte; Hiz. Ömer onun sadeliğini korudu. Rasulullah zamanında dikilen ahşap sütunların yerleri değiştirilmeksizin, çürüyenler yenileri ile değiştirildi.

O, hastalığı sırasında imamlığı Hiz. Ömer'e bıraktı, aslında bu onun hilafet hususunda verdiği ilk işaret ve hilafete onu münasip görüyordu. Bu reyini/düşüncesini önce, cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf'a, sonra Hiz. Osman'a açtı. Ardından konuyu Ensar'dan Useyid b. Hudayr'la görüştü. Dördüncü olarak cennetle müjdelenen ve Hiz. Ömer'in eniştesi olan Said b. Zeyd'i yanına çağırarak durumu onunla da istişare etti. Abdurrahman (r.a.) onun sertliğinden söz edince, Hiz. Ebu Bekir onu veliaht

(veliyyü'l-ahd) tayin etmenin ve istihlafın/halef kılmanın yerinde olduğunu söyledi ve şöyle konuştu:

“Ahiret yanında dünya; ancak birinizin parmağını denize sokmasına (ve parmağındaki ıslaklığa benzer) parmağı ne kadar suyla döner bir baksın.”

Bakara Sûresi'nin 256. ayetinde belirtildiği gibi; *“Lâ ikrâhe fi'd-dîn: Dinde (İslamlaştırmada) zorlama yoktur”* Bunu, Osmanlı döneminde doğu seyahati yapan birçok batılı yazar da dile getirmiştir. *“Artık hak ile batıl iyice birbirinden ayrılmıştır... Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin... Kim doğru yola gelirse kendi menfaatinedir. Kim de saparsa, ancak kendi zararına sapmıştır.”*

“Bilmiyor musun, Hâşimoğulları'nın/seyyidlerin hastalarını ziyaret bir vazifedir ve onları ziyaret nafîle ibadettir.”

3) En şiddetli belaların Peygamberlere gelmesi sırrı ile Allah Resulü'ne gelen belalarda sahabeler de müşterektirler. Özellikle Mekke'de Müslüman olanlar, bu noktadan en ileri ve en faziletli olanlardır. Hz. Ebu Bekir (r.a.) da bunların ilki ve en önde olanıydı.

“Vela te'huzkum bihimâ re'fetun fî dinillâhi in kuntüm tü'minûne billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri, ve'l-yeşhed 'azâbehumâ tâîfetün mine'l-mü'minîn: Allah'ın dinini tatbik hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”

Böylece halife ve ilk Müslümanlardan olan bu kimseler; icraat ve tatbikatlarıyla, Hz. Abbas'a tazim ve sevginin gereğini yerine getiriyorlar ve halka örnek oluyorlardı.

1) *“(Sana) Rasulullah'ın (a.s.m.) Dayısı ve Rasulullah'ın sahibi/arkadaşı denilmesi seni asla gururlandırmasın/kibre sevk ederek aldatmasın.”*

Oradakiler kendisini tebrik ettiler. Gerçekten; Ehl-i Beytle akrabalık ilişkisi onu sevindirmişti. İslam kültüründe, seyyideler ve Şerifelerle evliliğe önem verilir. Özellikle bu olay, o tür evliliklerin ilk örneğidir. Ümmü Gülsüm'den, Hz. Ömer'in Rukiye adlı bir kızı ve Zeyd adlı bir oğlu oldu ve çocuklar çok yaşamadı. Hz. Ömer'in vefatından sonra (23/644) Ümmü Gülsüm amcası Cafer'in oğlu Avn'la evlendi ve ondan çocuğu olmadı. Avn kendisinden önce ölünce; onun kardeşi Muhammed'le evlenmişti. Ondandır bir kızı oldu.

Onun ölümü ile de, diğer kayın biraderi Abdullah evlenmişti. Onunla evliliği sürdürürken vefat etti ve son kocasından çocuğu olmamıştı.

. Mustafa Muhammed Umare, s. 195. nr. 314.

. Doğan, s. 123 vd. Sarıcık, *Kölelik*, s. 30-35, 94 vd.

Gerçekten Hz. Ömer 634 yılında halife olunca, Hz. Ebu Bekir'in tavsiyelerine uydu ve onu defnettiği gecenin sabahında, halkı Irak cephesine Sasaniler'e karşı savaşa çağırdı. Sonra ikinci iş olarak halk kendisine biat etti. O biatten sonrası savaş çağrısını sürdürdü. Fakat Irak cephesine gitmeye fazla istek yoktu. Çünkü oraya gitmek işlerin en ağır ve en zor işti. Fars yönetiminin şiddeti, düşmanlarına baskısı ve şevketi, diğer milletleri hâkimiyeti altına alması; oraya gitmeyi sevimsizleştiriyordu.

. Sekizinci ve Onuncu sebep için bkz. Corci Zeydan, I, 49-51, 63.

. Arabın Arap olmayana, beyazın siyaha üstünlüğü, takva dışında yoktur. Bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165; (*Müsned*, V, 411'den).

. İbn-i Hişam, IV, 277; Buhari, V, 96 vd. İslam konusu için bkz. Hitti, I. 193-208; Hâkim önünde eşitlik için bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165-166.

. *Hucurât*, 49/13; Kanun önünde eşitlik için bkz. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 165.

. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 166; Sarıcık, *Kölelik*, s. 35 vd.

. Öztuna, s. 461.

Halid b. Velid'den sonra Beni Bekirli Müsenna b. Harise eş-Şeybânî, Babil yakınlarında, Hürmüz Câzeveyh'in komuta ettiği, Sâsani ordusunu ağır bir mağlubiyete uğrattı. Böylece Dicle'nin Basra körfezine yakın alt tarafı Müslümanlar eline geçmiş oldu. Bu arada Kisrâ Şehrîrân ölmüş, yerine Kisra'nın kızı Düht Zenân geçmişti. O da çok geçmeden hal' edilip Sâbur Şehrîrân Sasani devletinin Kisrası oldu.

. Buhari, V, 97.

. Bkz. Mekke Fethi konusu, Buhari, V, 97.

"Men ehabbe'l-hasene ve'l-hüseyne, fe kad ehabbenî ve men ebğadahumâ fekad ebğadanî = Kim Hasan'ı ve Hüseyin'i severse mutlaka beni seviyordur/sevmiştir; kim de bu ikisine buğz ediyorsa, mutlaka bana buğz etmiştir"

Bu savaştan sonra çok verimli Sevad arazisi, Dicle ve Fırat arasındaki topraklar tamamen Müslümanlar eline geçti. Artık buralarda ne düşman tehlikesi, ne de bir başka engel söz konusuydu. Sasanilerin cephaneleri ve derbentleri de Müslümanlara geçmişti. Dicle'nin beri tarafının Müslümanlara terk edilmesi, İslamları çok sevindirmişti.

Sabat'tan hareket eden Rüstem, Fırat'ın güney batı yakasında, Fırat'tan 45 mil (yetmiş km) kadar uzakta, çöl ortasındaki Kadisiye'ye geldiğinde yüz yirmi bin kişilik bir ordunun komutanıydı. Hz. Ömer'in emri üzerine savaş, Arabistan'a en yakın yerde ve çölde olacaktı. Sasani ordusunun ikmal yolu iyice uzamıştı. O ertesi gün öncü kuvvetlerin komutanı Zühre b. Huveyye et-Teymi ile görüşmek istedi. Onunla görüşmek için köprübaşına kadar gitti. Öncü kuvvetler önünde iki komutan karşılaştı. Rüstem ona şöyle dedi:

Gönüllülerin komutanı Ebu Ubeyd es-Sakafi, Irak cephesinde Müsenna b. Harise'nin ordusu içinde yerini almış, Namarık'ta, Kesker'de İran kuvvetlerini yenmişti. Fakat Köprü Vakası'nda bir fil kendisini çiğnemiş ve şehit olmuştu. Olay şöyle gelişmişti: İran başkomutanı Rüstem, Kufe yakınlarındaki Nemârik'ta ve Sasani ordusunun çekildiği Kesker önlerinde Fars kuvvetleri üst üste iki defa yenilince, yeni bir ordu hazırladı. Ordunun başına Behmen Câzeveyh'i geçirdi.

. Şibli Numani, s. 296; Kandehlevi, II, 194-195; Sadr-ı İslamda İslam Fütuhâtı için bkz. Corci Zeydan, I, 53 vd. Muhammed Faruk en-Nebhan, s. 170.

. İbn-i Hişam, I, 277; 356.

. Şibli Numani, s. 51, 296; Kandehlevi, II, 194; Fütuhâtın 10. sebebi için bkz. Corci Zeydan, I, 49-50 Muhammed Faruk En-Nebhan, s. 170

. Osmanlılarda da böyleydi. Herkes şikâyetini Kubbe Altı'na yapabiliirdi.

. İbn-i Sa'd, III, 297; Kandehlevi, II, 188-189.

. Mesudi, II, 353; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103; Diyarbekri, II, 250-252; Bkz. Adalet Konusu. Kandehlevi, II, 191.

2) O Rasulullah soyuyla ilişkiye çok isteklidir. Ümmü Gülsümle evlenmesi de bu yüzdendir. Onun küçüklüğü ve onunla evlilik ilişkisi

geri plandadır. Hatta Hz. Aliye: “Gerçekten ben; yanımda Rasulullah’tan (a.s.m.) bir uzuv/organ olmasını istiyorum” diyerek onu istemiştir. Hz. Ali de: “Ben de ancak (Fatıma kızı) Ümmü Gülsüm var ve küçük haldedir” deyince Hz. Ömer: “İn ta’ış tekbur=Yaşarsa büyür” demiştir.

. Rağıb, s. 315; Bilmen, III, 14; III, 254.

. Şibli Numani, s. 145, 158; Sadr-ı İslam’da İslam fütuhâtının faktörlerinden onuncu sebep için bkz. Corci Zeydan, I, 49 50; krş. Muhammed Faruk en-Nebbân, s. 169.

. Mâide, 5/91.

. Oğlunu ikinci kere cezalandırması, ilk cezalandırmanın şartlarına uygun olmadığını düşünmekten dolayı da olabilir.

Müsenna Mezopotamya’yı, Sasani topraklarında kurulan pazarları yağmalayarak, hem düşmana korku veriyor, hem onları iktisaden sarsıyordu. Şu an güney ve kuzey Arabistan’da, Suriye’de kurulan pazarların hemen hepsi İslamların denetimindeydi. Bu pazarların en önemlileri şunlardı: Kuzey Arabistan’daki Dûmetü’l-Cendel Panayırı. Bahreyn yakınındaki Müşakkar, Basra Körfezi’nin güneyinde, deniz sahilinde kurulan Deba Panayırı, Basra Körfezi girişinde, deniz kıyısında kurulan Suhar Pazarı, Güney Arabistan’da sahilde yer alan Mehre (Şıhr) Panayırı, Aden körfezindeki Aden Panayırı, Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz panayırları.

8) Ayrıca Hz. Ömer, amcaoğlu Zeyd b. Amr’ın kızı Atike ile de evlenmişti. Atike Medine’de Zübeyir b. Avam tarafından boşanınca, Hz. Ömer onunla evlenmişti. Bu kadın, eniştesi Said b. Zeyd’in kız kardeşi ve Hz. Ömer’in yakın akrabasıydı.

Bizanslıların Kudüs’ü terk etmesiyle Kudüs’e kapılarını açması teklif edildiğinde; Kudüs patriği barışa hazırdı. Yalnız, Halife Ömer’in şehrin mesuliyetini şahsen üzerine almasını istiyordu. Bu amanname; Kudüs’te kalan ve çoğu yerli Hristiyan olanlara, Hristiyan olan ırkçı ve emperyalist Romalı ve Yunanlıların vermediği çok şeyi garanti ediyordu.

Sonradan kendisi de Kudüs için yardıma gelip Bizans komutanı Artebon’un ordusunu bozdu ve Artebon bozgun halinde Kudüs surları içine çekildi. Amr sonra, Filistin topraklarından Gazze, Nablus ve Yafa beldelerini fethetti ve Kudüs’ün teslimi için şehrin ileri

gelenlerine haber gönderdi. Kudüs'ün eşrafı ancak halifenin ahit/ant ve eman vermesinden sonra şehri teslim edebileceklerini bildirdiler. Durumdan halifeyi haberdar edince, Hz. Ömer yerine Hz. Ali'yi devlet başkanı vekili bırakıp Cabiye'de Şam bölgesi komutanlarıyla buluşacaktı. Onu karşılamak için ilk olarak oraya gelen komutanlar Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan (Hz. Muaviye'nin kardeşi) ve Halid b. Velid'di. Hz. Ömer onlara doğru gelirken üzerinde yamalı bir gömlek vardı. Bir deveye veya kısrağa binmişti. Komutanlara yaklaşıncı, onların en güzel atlara binip güzel elbiseler giydiklerini gördü ve hiddetlendi. Hemen atından yere atlayıp onları taşla tuttu. Aynı zamanda onlara şöyle bağıırıyordu:

3) Hadler şüphelerle düşürülür; suçluya had cezası uygulanmaz. Çünkü Rasulullah (a.s.m.): *“Hadleri şüphelerle bertaraf ediniz, tatbik etmeyiniz”* buyurur. Ayrıca *“Yapabildiğiniz kadar Müslümanlardan hadleri düşürünüz. Onun bir yolu varsa bırakın gitsin. Devlet başkanının afa hata etmesi, cezada hata etmesinden daha hayırlıdır.”* Öyleyse, kesin ispatlanamayan suçlarda; zan ve tahminle hadler tatbik edilemez.

Medine'de Rasulullah'a yeni doğan Ay'ın, önce ince sonra kalın olmasının, sonra da kaybolmasının ve tekrar doğmasının sebebi sorulmuş, bu soru üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştu. Burada Ay'ın bir görevinin, zamanı ölçmek ve hac için vakit ölçüsü olduğu belirtilmekteydi. Bu yüzden oruç, hac gibi ibadetler Ay'ın hareketlerine göre şekillenen hicri aylara göre yapılır. Tevbe Sûresi 37. ayetini esas alan Peygamber Efendimiz de, veda haccında Nesi âdetini kaldırmıştır.

Züht kelime olarak azlık ve az şey demektir. Bir konuda zahit olmak, ondan yüz çevirmektir. Ayet Hz. Yusuf kıssasından söz ederken onu kuyuda bulup satanlardan söyle söz eder:

“Elhamdü lillâhillezî, selebehumâ kisra ve elbesehumâ Sürâka = Bütün Hamdler, bu ikisini Kisra'dan alıp, Sürâka'ya giydiren Allah'a mahsustur.”

“Madem böyle hükmettin, ben de evimi Allah yolunda, Müslümanlara bağışladım.”

“Fe innemâ ehleke'n-nâse kablekum; ennehum kânû izâ seraka fîhimu'ş-Şerîfu terakûhu ve izâ seraka fîhimu'd-da'îfu ekâmû 'aleyhi'l-

hadde = Mutlaka sizden önceki toplumları yok eden şudur: Onlar içinden şerefli/konumu yüksek birisi hırsızlık yapınca; onu bırakıyorlardı. Fakat içlerinde güçsüz biri hırsızlık yapınca ona had vuruyorlardı.”

“Rasulullah’ın ashabından olanlara iyi kulak ver. Onları emirlikte ortak et (kendileriyle istişarede bulun). Salit’i emir yapmamdan beni alıkoyan; ancak senin savaşa icabete çabukluğundur. Fakat savaşa çabuk davranmakta, bedevilerin büyük zayıatları da vardır. Durum şu ki; savaşı acele etmeyen güzel yapar.”

Üçüncüsü: Hz. Ömer, musallaya çıkan insanlara hitaben “Siz de amcası Abbas konusunda Rasulullah’a uyunuz” tavsiyesinde bulunmuştu. O, Ehl-i Beyt’i kendisi sevdiği gibi, başkalarının da sevmesini istiyordu.

Bu dört kişiden biri de Hz. Ubade’ydi. Mısır fetihlerinde önemli rol oynamıştı. Şimdi, Mısır’da Mukavkis’in karşısındaydı. Onu dinledikten sonra şöyle dedi:

Aslında Hz. Ömer Ehl-i Beyt’i, Peygamber akrabalarını, bütün sahabeler gibi sever ve sayardı. Rasulullah’ın amcası Hz. Abbas da onu sever sayardı. Şu an Hz. Ömer, bütün Arabistan’a, Irak’a, Suriye’ye, bütün İran’a, Azerbaycan’a, Ermenistan’a, Anadolu’nun doğusundan ve güney doğusundan bir kısmına ve Trablusgarp’a kadar kuzey Afrika’ya hükmediyordu. Büyük bir devletin başkanı, Rasulullah’ın ikinci halefiydi; ama Hz. Abbas’ın küçük evini Mescid-i Nebevi’ye katmak istiyor, bir bakıma buna gücü yetmiyor, onun evi satmasını veya hibe etmesini gözlüyordu. Fakat insan/kul haklarına gösterilmesi gereken itina ve dikkat; onun despotça, baskıcı ve dayatmacı olmasını engelliyordu. Bu devlet; zalim ve hakları kısıtlayıcı değildi; insanları, insan haklarını ve adaleti ayakta tutmak için vardı.

Hamra/şarap cinsine su karıştırıldığı takdirde, su ondan az veya eşitse, sarhoşluk versin vermesin had uygulanır. Fakat su daha çoksa; ancak sarhoşluk durumunda had icra edilir. Çünkü bu durumda içilen müskir, “*hamr/şarap*” diye adlandırılmaz ve mahiyetini yitirir. Fakat bu sarhoş ediciyi, sarhoş olmaksızın suyu daha fazla olduğu halde kullanmak; içeni “*tazir*”den kurtaramaz. Hanefiler hariç; diğer mezheplere göre, sarhoş edicilerden hamr olanla olmayan

arasında fark yoktur. Bunlardan az miktarda almak da, hamr almak gibi hamr haddini gerektirir. Sekir/sarhoşluk demek; hezeyan etmek, sözleri karıştırmak ve içkiyle bu derecede değişmek ve sarhoşluktur.

Gönüllülerin komutanı Ebu Ubeyd es-Sakafi, Irak cephesinde Müsenna b. Harise'nin ordusu içinde yerini almış, Namarık'ta, Kesker'de İran kuvvetlerini yenmişti. Fakat Köprü Vakası'nda bir fil kendisini çiğnemiş ve şehit olmuştu. Olay şöyle gelişmişti: İran başkomutanı Rüstem, Kufe yakınlarındaki Nemârik'ta ve Sasani ordusunun çekildiği Kesker önlerinde Fars kuvvetleri üst üste iki defa yenilince, yeni bir ordu hazırladı. Ordunun başına Behmen Câzeveyh'i geçirdi.

Hız. Ömer üç gün çağrıya devam etti. Dördüncü gün Müslümanlar çağrıya icabet ettiler. Çağrıya İlk "evet" diyen de daha sonraları İslam tarihinde sık sık adı duyulacak olan Muhtarü's-Sakafi'nin babası Ebu Ubeyd b. Mesut'tu. Bunu Sa'd b. Ubeyd el-Ensari ve Bedir yiğitlerinden Salit b. Kays takip etti. Bunlardan sonra gönüllüler çoğalmaya başladı.

"Serîratühû hayrun min 'alâniyyetihî ve leyse fînâ mislehû =Onun içi dışından daha iyidir ve içimizde bir benzeri yoktur"

İslam yönetimi altında ise; Hristiyanlar yüzyıllar boyunca barış içinde yaşadılar ve zenginleştiler."

Müsenna talimata uyarak askerlerini, büyük bataklığa yakın Kadisiye yolu üzerindeki Hale, Fera ve Vakusa arasındaki Şirâf'a gönderdi. Buralar Fırat'ın batısındaki Basra bölgelerinin dağlık kısımlarıydı. İran kuvvetleri tarafında büyük bataklıklar vardı. Böylece savaş, Fırat ve Dicle'nin kuzeyinden güneyine; batı yakasına ve aşağıya çekilmişti. Burada çarpışacak İran kuvvetlerinin "ikmal" işi zordu. Hem sulak ve bataklık arazide yer değiştirmek ve arabaları yürütmek kolay değildi. Ama burası İslam orduları için avantajlıydı. Tehlike anında çöle çekilmeye elverişliydi ve Arabistan'a yakın yerd. Bütün bunlar, hicretin 13. yılı sonlarında, Zilkade ayında (635) oluyordu.

2) Hız. Ebu Bekir hiç tereddüt etmeden Müslüman olmuş birisiydi. Hürlerden ilk Müslüman erkekti ve Aşere-i Mübeşşere'dendi. Müslüman olunca, kendisini ve servetini Rasulullah ve Allah yoluna feda etti. Rasulullah (a.s.m.) bunu "... Ebu Bekir Saddeka ve Vâsânî

bi nefsihî ve mâlihî=(İlk zaman) Ebu Bekir beni doğruladı, kendisini ve malını ortaya koydu (feda etti)." diye açıklamıştır. İlk zaman onun vasıtasıyla önemli kişiler Müslüman oldu.

Bir başka rivayete göre, *"kâne ma'î fi'l-cenneh= o cennette benimle birlikte"* buyurmuştu.

Ardından kendi gömleğini giydi. Patriğin diktirdiğini geri verdi.

"O, bunun amcasının oğludur! Vallahi sen ancak; kabrinde buna eziyet/işkence ediyorsun."

Sekizincisi: Ahitname yazıldığında Hz. Ali de; *"Ömer'den başkasına razı olmayız"* diye görüşünü açıklamıştı. Şu halde sahabeler gibi o da Şeyhayn'dan biri olan Hz. Ömer'in hilafetine *"evet"* diyordu. Onun Ömer'den başkasına razı olmayacağını belirtmesi de manidardı. Demek Hz. Ebu Bekir'den sonra halife olacak birisi varsa, o da Hz. Ömer'di. Hz. Ali böyle düşünüyordu. Şu halde o; hem Hz. Ebu Bekir'in hilafetine, hem onun halife seçtiğine *"evet"* diyordu. Korkulu ve baskı altında olmadan düşüncelerini açıklamıştı. İçi başka dışı başka değildi, halis ve riyasızdı. Onun sözleri üzerine Hz. Ebu Bekir şu karşılığı vermişti:

– *Böylece şerîf/üstün konumda olan; lehinde davranacağını ummasın; zayıf (güçsüz de) adaletinden ümidini kesmesin.*

"Çünkü o, onlara ancak iyilikleri, salahları, necatları ne ise onu gösterir, onu emreder, şerr ü zararlarına razı olmaz. Hâlbuki nefis (insanın kendisi) öyle değildir. O halde Peygamber onlara kendilerinden daha sevgili ve onun emri kendilerinin emrinden daha nafiz ve ona karşı şefkatleri, nefislerine şefkatlerinden daha tam olmalıdır. Rivayet olunur ki, Tebük Gazası'na çıkışı emrettiği zaman bazı kimseler; 'analarımızdan, babalarımızdan izin isteyelim' demişlerdi. Bu ayet bunun üzerine nazil oldu. (Ve ezvâcuhû ümmehâtühüm): Zevceleri de onların analarıdır. Yani hürmet ve ihtiramda müminînin anaları mesabesindedirler. Nikâhları haram, tazimleri farzdır."

"Allah bize merhamet ederek, iyiliği emreden, kötülüğü nehyeden bir peygamber gönderdi. Ona inanmak şartıyla, dünya ve ahiret saadeti/mutluluğu vaat etti. Biz bu işe Araplardan başladık. Kimi istemeyerek, kimi isteyerek İslam'a girdiler. Kerhen Müslüman olanlar sonra memnun oldular. İstekle Müslüman olanların şerefi ve

iştiharı çok oldu. Sonunda onun şeriatı üzerine birleştik, getirdiği hükümlerin değer ve özelliklerini anladık. Sonra o (Peygamber) bize muhalif olan milletlerden başlayıp, onları da insafa (adalete ve doğru yola) davet etmemizi emretti. Bunun için sizi dinimize çağırıyoruz. İslam güzelliği beğenir, kötülüğü kötüler bir dindir. Ondan kaçınırsanız; (size) cizye ehvendir. Onu da kabul etmezseniz, diğer şık savaştır.

– (Şurası da var ki); Cenab-ı Hak şanı yüce olan Kur’ân’da; sayıca az nice topluluğun, sayıca çok nice topluluklara galip geldiğini, hem Allah’ın sabredenlerin yardımcısı olduğunu tebliğ buyurmuştur.

Hiz. Ebu Bekir Hiz. Ömer’i istihlaf etmiş, yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle halife seçilmesi taraftarıydı. Hiz. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. Yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti ve ertesi gün Rasulullah’la birlikte aynı odaya defnedilen Hiz. Ebu Bekir’in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraberdiler. O borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

“O küçük olursa olsun. Ben şöyle derken Rasulullah’tan duydum: ‘Küllü sebebin ve nesebin ve sıhrin munkatı’un yevme’l-kıyâmeti; illâ sebebî ve nesebî ve sıhrî = kıyamet günü bütün sebepler/bağlar,soylar ve sıhriyetler kesilmiştir. Ancak benim sebebim, nesebim ve sıhrim hariç”

Oradakiler kendisini tebrik ettiler. Gerçekten; Ehl-i Beytle akrabalık ilişkisi onu sevindirmişti. İslam kültüründe, seyyideler ve Şerifelerle evliliğe önem verilir. Özellikle bu olay, o tür evliliklerin ilk örneğidir.Ümmü Gülsüm’den, Hiz. Ömer’in Rukiye adlı bir kızı ve Zeyd adlı bir oğlu oldu ve çocuklar çok yaşamadı. Hiz. Ömer’in vefatından sonra (23/644) Ümmü Gülsüm amcası Cafer’in oğlu Avn’la evlendi ve ondan çocuğu olmadı. Avn kendisinden önce ölünce; onun kardeşi Muhammed’le evlenmişti. Ondan bir kızı oldu. Onun ölümü ile de, diğer kayın biraderi Abdullah evlenmişti. Onunla evliliği sürdürürken vefat etti ve son kocasından çocuğu olmamıştı.

“Evet, hayatım kudreti elinde olan Allah’a yeminle söylüyorum ki; eğer kıyamet günü iyiliklerimin eksilmemesini istemeseydim güzel/konforlu yaşamada size ortak olurdum.”

Müslümanlar; Hz. Ali ve Ehl-i Beyt mensuplarını, Rasulullah'la olan "*alâka-ı nebeviyye*" den dolayı sevip saymalıdır. Onlara bu noktadan; sevgi, saygı ve tazim gerekir. Hz. Ömer de; önce Rasulullah'ın amcası oğlu olmasından onun şerefini koruyordu. Çünkü Âl-i Beyt'e ve sahabeye sebtten, yani onları tahkir, terzil, horlama, kınama ve eleştirmeden; Hz. Peygamber'e seb, ta'n/yaralama ve yerme yolu açılıyordu.

Her ne kadar geçen yıl görülen kıtlık ve vebanın menfi tesirleri daha bitmese de Amr b. As, Mısır'ı fetih için ilk kez Şam'a gelişinde ilk defa Halife ile görüşmüş, ikinci defa (h. 18. yıl) Şam'a gelişinde yine Hz. Ömer'le görüşerek Mısır'a sefer için ondan olur almıştı. 4.000 kadar atıyla, Kıbtiller'in Rumlardan memnuniyetsizliklerini de hesaba katarak Mısır'a gitmişti. Hicretin 20. yılında (640 yılının Ocak ayı ortaları) Ferema'yı (Pelisium) aldı, sonra eski Mısır'daki Yuna kalesini muhasara etmişti.

Beni Bekir kabilesinden olan, Mezopotamya'nın (Irak) fethinde büyük rolü bulunan Müsenna b. Harise, Hanâfis ve Bağdat pazarlarına akıncılarla baskın düzenlemiş ve yağma etmişti.

"Haydi, yolun açık olsun, seni rahatsız ederlerse bana yaz."

Ona göre, fetihlerden sonra ümmet, diktatörlük ve istibdada yönelecek, Asr-ı Saadet ikliminden uzaklaşacaktır. Artık yavaş yavaş şuranın yerini başka şeyler alacaktır. Hilafet de gittikçe ilk durumundan farklılaşacaktır. İşte bütün bunlar, Hz. Ömer ve Ashab-ı Kirâm'ın zihnini kurcalamaktaydı.

3) Hadler şüphelerle düşürülür; suçluya had cezası uygulanmaz. Çünkü Rasulullah (a.s.m.): "*Hadleri şüphelerle bertaraf ediniz, tatbik etmeyiniz*" buyurur. Ayrıca "*Yapabildiğiniz kadar Müslümanlardan hadleri düşürünüz. Onun bir yolu varsa bırakın gitsin. Devlet başkanının afta hata etmesi, cezada hata etmesinden daha hayırlıdır.*" Öyleyse, kesin ispatlanamayan suçlarda; zan ve tahminle hadler tatbik edilemez.

Buraya güney Arabistan'dan, Yemen'den ve Hicazdan gelen tüccarlar, muhafız olarak Mudarlıları seçerlerdi. Kervanlar Irak'a (Mezopotamya) giderlerse Beni Kays'ın bir kolu olan Amr b. Mersad'ın Muhafız kıtalarına ihtiyaç yar Bütün Rabia kabileleri de bunlara hürmet ederdi.

Her iki komutan srtmeyi bırakacaklarına söz verdiler. Yalnız, Kisra soyundan olan “*bir erkeğın*” devletin başına geçmesini şart koştular. Sonunda Kisra’nın oğlu Şehriyar’dan olma III. Yezdücerd’i, yirmi bir yaşında tahta çıkardılar. Asker ve komutanlar Yezdücerd’de birleştiler ve ona bağıllık yemini ettiler. Yeniden orduyu toparladılar. Bu büyük güç içinde Hire, Anbâr, Mesâlih ve Übülle bölgeleri orduları da vardı. Fakat onların toprakları Müslümanların eline geçmişti.

. “Hatta lâ yatma’a şerîfn fî heyfike, velâ yey’ese da’îfun fî ‘adlike”
. Hamidullah, *Vesaik*, s. 427-428; kaynaklar için ayrıca bkz. *age.*, s. 429, 437; Köksal, I, 224-225.

“*Ben Rasulullah’tan şöyle buyurduğunu işittim: ‘Hz. Davut’un oğlu Süleyman (a.s.) Beytü’l-Makdis’i yaptığıında; duvarlarından hangisini yaptırsa yıkılıyordu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak ona: ‘Sen mülk sahibini razı etmedikçe, mescidi tamamlaman imkânsızdır’ diye vahiy etti.*”

- . Corci Zeydan, I, 102; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 25, 28.
- . Sarıcık, *Cahiliye*, s. 39 vd.
- . Kandehelevi, II, 186.
- . Gassaniler önceden Irak’ta Bizans yönetimine bağılı Hristiyan Araplardı.
- . Corci Zeydan, I, 49-51; Şibli Numani, s. 251.
- . Hamidullah, *Vesaik*, s. 427-436; Heyet, *Sahabiler Ans*, s. 187-188.
- . Rağıb, s. 340.
- . Belazuri, s. 193-194; Onuncu Ftuhat sebebi için bkz. Corci Zeydan, I, 49-51; Şibli Numani, s. 251.
- . Hz. Ebu Bekir’in şahsiyeti bkz. Mesudi, II, 326; Mansur Ali, II, 307; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 20.

Bu yenilgiden İranlılar yararlanabilirlerdi. Nitekim Behmen Câzeveyh, hemen Fırat’ı geçip İslam ordusunun ardına düşmek istediye de, iç karışıklıkla ilgili bir haberle bu fikrinden vazgeçti. Çünkü başkomutan Rüstem’e karşı bir ayaklanma başlamıştı. Behmen kuvvetleri ile Medayin’e döndü.

- . Buhari, IV, 195.
- . Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 372, 377, 380, 400.
- . İbnu’l-Esir, II, 419 vd. İlgili ayet için bkz. Mesudi, II, 329.
- . Ebu Bekir’in cmertliğı. Bkz. *Leyl*, 93/5-7; Sabuni, III, 80; 570.

. Savaştan geri kalan üç sahabenin sonradan Tövbeleri kabul edilmişti. Bkz. *Tevbe*, 9/40, 104, 108; Sabuni, I, 526; hicret ve irtidatlardaki hizmetleri için bkz. *Ahkaf*, 46/15; İbn-i Hişam, II, 98-99; Zehebi, *Tarîhu'l-İslam*, s. 321; Diyarbekri, I, 328; Hz. Ebu Bekir'in sıdkı ve teslimiyeti için bkz. Mansur Ali, III, 315.

. “Vellezî câe bi's-sıdkı ve saddeka bihî, ülâike humu'l-muttakûn”; Bkz. Zümer, 39/3; Mesudi, II, 329;

. İbnu'l-Esir, 419; Ahitname'nin Arapça aslı için bkz. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 50; Ahmet Cevdet Paşa, I, 335-336; Hasan. İbrahim Hasan, I, 276.

. Zehebi, el-Hulafâu'r-Râşidun, s. 46.

. “Şeyhayn”, iki büyük demektir.

. *Ahzab*, 33/23; Buhari, IV, 196 vd. Amcasının oğlunun oğludur. Bkz. İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Mâce, I, 47; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; Mesudi, III, 333; İbnu'l-Esir, II, 426; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 148 vd.

. İbnu'l-Esir, II, 426.

. İbnu'l-Esir, II, 425.

. Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak bu cevaplarda en güzel şekilde görülmektedir.

. Rağıb, s. 273. Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.199 vd.

. “Ve seya'lemullezîne zalemû eyye münkalibin yenkalibûn.” Şuara, 26/227.

. Ahmet Cevdet Paşa, I, 336.

. Sabır üç türdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

. Diplomatik bilimi bu konuyla ilgilenmektedir.

. Buhari, IV, 153 vd. İbn-i Hişam, IV, 382; İbn-i Mâce, I, 57 vd. Taftazani, V, 303; Köksal, I V, 106; Muhammed Rıza, s. 403; Abdurahman b. Avf ile Halid b. Velid'in münakaşası. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-191.

Bu hayat; “iktisat/tutumluluk=ihtiyaç oranında harcama” ve “kanaat” eksenli bir yaşama anlayışıdır. İktisat/ihtiyaç kadar harcamanın ve aza kanaatin her toplum ve devlet için olumlu sonuçları vardır.

Ashab-ı Kiram ve Müslümanlar kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını belirttiler. Kanaatimizce Hz. Ebu Bekir, ölümünden sonra

Müslümanların ihtilaflara düşerek bölünmelerini ve bundan dolayı güçlerini yitirmelerini engellemek için yerine birini halef/veliaht bırakıyordu. Onun hilafet konusunda bu böyle bir belge kaleme aldırması, bir ilkin gerçekleşmesiydi. İleride İslam dünyasında hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneği olarak görülecekti.

. Veliyyü'l-ahd; ahdin/antlaşmanın sahibi, antlaşmayla iş başına gelecek adam demektir. Veli, seven, yardım eden, işi yürüten, birinin yerine işini yapan yönetici, işin başında olan, hukuki muameleleri yürüten demektir. Velayet de yöneticilik anlamında kullanılır. Devlet başkanı da “*Velâyet-i Amme*” sahibidir

. İbnu'l-Esir, II,425; Hizmetli, s. 516.

. Buhari, IV, s.153; Mesudi, II, 333; İbnu'l-Esir, II, 417 vd. Mutlu-Döğen, I, s.52 vd. Hasan İbrahim Hasan, I, 275–276.

2) Ayrıca; Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek; düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz, öfkelerin en şiddetlisine denir. Fetih Sûresi'nin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi “*onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider: “onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir”*

. İbnu'l-Esir, II, 425; Zehebi, *el-Hulafâ'ur-Râşidûn*, s.48; Hamidullah, *Vesaik*, s. 405.

Hem insanlar birbirlerine Allah Afiyeti/günahlarını affı; (manevi hastalıklardan kurtarması ve sekinete erdirmesi) ile üstün olurlar. Hem Allah katındaki nimetlere de, O'na itaatle ulaşırlar”

Bakara Sûresi'nin 256. ayetinde belirtildiği gibi; “*Lâ ikrâhe fi'd-dîn: Dinde (İslamlaştırmada) zorlama yoktur”* Bunu, Osmanlı döneminde doğu seyahati yapan birçok batılı yazar da dile getirmiştir. “*Artık hak ile batıl iyice birbirinden ayrılmıştır... Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin... Kim doğru yola gelirse kendi menfaatinedir. Kim de saparsa, ancak kendi zararına sapmıştır.”*

Bu yıl Ceziretü'l-Arap'ta yağmursuzluktan yerler kurudu. Kuru toprak rüzgârda kül gibi savruluyordu. Yağmursuzluk açlığa sebep olunca, insanlar ve hayvanlar aç kaldı. Hz. Ömer bunun üzerine, önce Suriye komutanı Ebu Ubeyde'den, sonra Filistin komutanı Amr b. As'tan (r.a.) buğday yardımı istedi. Ebu Ubeyde (r.a.) Medine'ye 4.000 yük buğday gönderince Medine'deki sıkıntı atlatıldı. Hz. Ömer

de çıktığı yağmur duasında, Rasulullah'ın amcası Hz. Abbas'ın elinden tutarak, *“Ey Rabbim Rasulullah'ın amcası ile sana takarrub ve tevessül ediyoruz”* deyince dua bitmeden yağmur yağmağa başlamıştı. Böylece Karabet-i Nebeviyye'nin halk nazarında şerefi artmış, herkes teberrüken Hz. Abbas'ın eteklerine yapışmaya başlamıştı.

“Âdemoğlunun şu kazandıkları dışında hakkı yoktur: Beytun yeskunuhû: Oturduğu ev, sevbun yuvârî 'avretuhû: avret yerini örtecek bir elbise ve cilfu'l-hubzi ve'l-mâi: ekmek ve su küpü.”

2) İslam'da “soyluluk” ve “Soylular Sınıfı” yoktu. Hz. Peygamber Veda Haccı'nda: Arabın Arap olmayana üstünlüğü olmadığını; bütün insanların Âdem'den, onun da topraktan yaratıldığını belirtmiş ve şöyle buyurmuştu:

a) Hamr Haddi; az veya çok, irade ile hamr denilen akıcı müskirin, yani sarhoş edicinin içilmesinden dolayı verilen cezadır. Bu had; hür erkek ve hür kadın için seksen değnek, köleler için kırk sopa vurmaktır. Aslında hamr, kelime olarak şarap demektir.

Hz. Ebu Bekir, hicretin 13. yılında Cumadelahire ayının yedisinde hastalandı ve on beş gün mescide gelemedi. O dönemde İslam devlet başkanı Medine'de olduğu zaman beş vakit namazı Mescid-i Nebevi'de kılıyor ve halka imamlık yapıyordu. Zaten *“imam”* lider demekti, imamlık da liderliğin gereklerinden biriydi.

Medine'de Rasulullah'a yeni doğan Ay'ın, önce ince sonra kalın olmasının, sonra da kaybolmasının ve tekrar doğmasının sebebi sorulmuş, bu soru üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştu. Burada Ay'ın bir görevinin, zamanı ölçmek ve hac için vakit ölçüsü olduğu belirtilmekteydi. Bu yüzden oruç, hac gibi ibadetler Ay'ın hareketlerine göre şekillenen hicri aylara göre yapılır. Tevbe Sûresi 37. ayetini esas alan Peygamber Efendimiz de, veda haccında Nesi âdetini kaldırmıştır.

İşkân memuru olarak, Kufe'ye Ebu Heyyâc b. Malik, Basra'ya Asım b. Delf görevlendirildi. Kufe ve Basra'da, şehir ortasına birer cami yapıldı ve burası kentin merkezi sayıldı. Kufe Mescidi için Hire kasırları harabelerinden kalma mermer direkler kullanıldı. Kufe Mescidi yanına bir gölgelik ve mescidin hizasına Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas için bir köşk/konak yapıldı. Büyük caddeler kırk, ara yollar

yirmi, sokaklar yedişer arşın genişliğinde planlandı. Her iki şehirde de evler önce kamıştan yapılmışsa da, ikisinde de yangın çıkıp evler yanınca, duvarlar kerpiçten yapıldı.

“...Ne gayr-i Müslimleri düzensiz bir şekil altında Müslüman olmaya zorlamak teşebbüslerine dair, ne de Hıristiyanlığı ortadan kaldırmak için mezalim yapıldığı hakkında hiçbir şey işitilmemiştir. Eğer halifeler bu iki şık ihtidadan (zorlama ve zulümle İslam’a geçirmekten) birisinin tatbikine izin vermiş olsalardı; Ferdinand ve İsabella’nın İspanya’dan İslamiyet’i söküp attıkları ve XIV. Louis’in Fransa’da Protestanlığı bir cinayet saydığı ve Yahudilerin 350 yıl süreyle İngiltere içine sokulmadıkları kadar bir kolaylıkla da, Hıristiyanlığı ülkelerinden söküp atabilirlerdi. Asya’daki Doğu Kilisesi, Hıristiyanlık dünyasının diğer bütün bölgeleri ile müşterek dinî faaliyetten yüz çevirmiş bir halde bulunduğundan, kendisini dinsiz topluluklardan sayan Hıristiyanlık dünyasının adı geçen kısımlarına yardım için hiçbir teşebbüs de yapılamazdı. Böylece, günümüze kadar Doğu kiliselerinin fiilen varlıklarını sürdürmeleri, Muhammed’i takip eden yönetimlerin Hıristiyanlar karşısında müsamahalı (toleranslı) bir idare tarzı gösterdiklerinin en kuvvetli delillerindendir.”

Sasaniler bu savaşta büyük kayıplar verdiler. Bu güne; çoğu İslam askerleri onar kişi öldürdüğü için “el-A‘şâr” adı bile verilmiştir.

“En-Nâsu Sivâsiyyetun ke’l-mıştı = İnsanlar (hukuk önünde) tarağın dişleri gibi eşittir.”

Bundan başka; onlar arasında bir zamana başlangıç olmak üzere Hz. İbrahim’in ateşe atılışı, Kâbe’nin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından yapılması, Maâdoğullarının Mekke’den çıkarılıp etrafa yayılması, Sa’d, Mehd ve Cüheyne kabilelerinin Tihame’ye çıkışı Ka’b b. Lüey’in ölümü ve Fil Vakası gibi olaylar tarih başlangıcı olarak kullanılırdı. “Ka’b’ın ölümünden beş yıl sonra, Fil vakasından üç yıl önce” gibi anlatımlarla zamanı tarihlendirme yoluna gidilirdi.

“Bende size vereceğim başka bir şey yok. En büyüğünüz kimse bunu yüklensin, onu reisinize götürünüz ve şunu biliniz ki: Hepinizi Kadisiye çukuruna gömmek ve beldelerinizi Şâpur’dan daha şiddetli çiğnemek için, Rüstem’i göndermek üzereyim.”

“Zeyd! (hâkim) Ömer ile Müslümanlardan en bayağı (güçsüz) bir kimseyi eşit tutmadıkça, ona dava götürülmeyecektir.”

2) O Rasulullah soyuyla ilişkiye çok isteklidir. Ümmü Gülsümle evlenmesi de bu yüzdendir. Onun küçüklüğü ve onunla evlilik ilişkisi geri plandadır. Hatta Hz. Aliye: *“Gerçekten ben; yanımda Rasulullah’tan (a.s.m.) bir uzuv/organ olmasını istiyorum”* diyerek onu istemiştir. Hz. Ali de: *“Ben de ancak (Fatıma kızı) Ümmü Gülsüm var ve küçük haldedir”* deyince Hz. Ömer: *“İn ta’ış tekbur=Yaşarsa büyür” demiştir.*

4) İslam öncesi dönemde o, Mahzumoğulları’ndan Ebu Ümeyye’nin kızı Kureybe ile de evlenmişti. Hicretle bu müşrik hanımı da Mekke’de kaldı ve Mümtetine Sûresi onuncu ayetinin inmesi üzerine Hz. Ömer Mekke’deki bu hanımıyla da evliliğe son verdi.

Başkomutan bunları askerler arasında taksim etti ve halka bağışta bulundu. Ganimetin beşte dördünü de Becile’ye verdi. Akıncılar düşmanı kovalamayı ve yağmayı sürdürdüler. Hatta Sebat’a kadar gittiler.

“Allâhumme uhibbuhû, fe ehibbehû ve ehibbe men yahıbbuhû=Allah’ım ben Hasan’ı çok seviyorum. Sen de onu çok sev, hem onu sevenleri çok sev.”

“Ömer b. Hattab halifeliği döneminde bir gün hutbe veriyordu. Sırtında on iki yerinden yamalı bir cübbe/kaftan bulunuyordu.”

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi’ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü’lü, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O Hz. Ömer’i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

Din; feodalizmde önce papaz ve piskopos denen ruhanilerin; sonra asillerin sonra da, avam denen hür köylü ve kasabalılarındı. Serflerin/köle veya yarı kölelerin, serf olmayanlara karşı şahitlikleri kabul edilmezdi. Senyörler vergi toplar, serfleri istediği zaman askere çağırır, topraklarında istediği kanunu koyar, suçluları kendileri

mahkeme eder ve cezalandırırlardı. Bütün bunlara bakılırsa; Feodalizm/Servaj usulü ile serfler %70 veya %80 oranında köle veya kölelik şartlarında yaşayanlardı. İnsanları, “köle gibi yapma” ve köleleştirme bu demektir.

Hız. Ebu Bekir'in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hız. Ömer, üstlenmişti. Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediği rivayet edilir. İlk halifenin kâtibi ve müftisi (Şeyhülİslam) Hız. Ali'ydi. O, orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde bir hayat sürmedi ve sade yaşadı. Vefat edince nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hız. Ayşe'ye teslim edildi, o da onları yeni Halife'ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demektir. Hız. Ömer İslam Devlet Başkanı olunca halk ona “*Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi*” demeye başladı. Halk Hız. Ebu Bekir'e de “*Halîfetü Rasulillâh= Rasulullah'ın Halifesi*” diyordu. Sonraları da Hız. Ömer'e “*Emiru'l-Müminîn= Müminlerin Emiri*” denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

Bu savaşta, Bedir'e katılanlardan Salit b. Kays, Kays b. Seken, Uhud gazilerinden Ukbe b. Kutba, Abdullah b. Kutba ve Yezid b. Kays el-Ensarî, yine ashaptan Abbad b. Kutba, Ebu Umeyme el-Fezari ve Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi'nin kardeşi Hakem b. Mesud ve oğlu Ceber de şehit olmuştu.

Müsenna on gün sonra, Ebu Ubeyd ise bir ay sonra Irak topraklarından Hire'ye vardı. İslam Kuvvetleri Nemark'ta, Farslarla şiddetli bir çarpışma yaptılar, Sasaniler yenildi ve komutanları Câbân esir alındı. Cabân bir hile ile kendisini esir alan askerden kurtardı. Yenildikçe geri çekilen Sasani ordusu ile galipler arasındaki çarpışmalar, aralıksız sürüyordu.

Ayrıca Hız. Ömer mescidin ışıklandırılması konusuna tekrar eğilmiş, onun görevlendirmesi ve müsaadesi üzerine; aslen Filistinli olan Temimdâri mescide zeytinyağı lâmbaları getirmişti. Temimdâri, Hristiyan bilginlerinden biriydi. Hicretin dokuzuncu yılında bir grupla Medine'ye gelmiş, Rasulullah'la görüştüktan sonra Müslüman olmuştu. O Şam topraklarından Medine'ye gelirken, yanında birkaç yağ kandili ve zeytinyağı da getirmişti. Bir gün hizmetçilerine bu

kandilleri Mescid-i Nebevi'ye asmalarını söylemiş, karanlık basınca da kandilleri yakmıştı. Onun bu hareketi üzerine Rasulullah:

“Âl-i Beyt'ten olan Peygamber amcasına ve diğer Ehl-i Beyt fertlerine; bu derece müspet/olumlu, iltifatkâr, hürmetkâr; onlara saygı duyulmasını isteyen bir halife ve sahabeyi Ehl-Beyt'e düşman konumunda lanse etmek; insafla bağdaşmaz kanaatindeyiz.”

“Allah'a şükrediniz, O'ndan afiyet isteyiniz, birr ve takva konularını konuşunuz (ve bu hususlarda yardımlaşınız) İsm (günah) ve düşmanlık konularını fısıldaşmayınız. İşlerin yönetimini iyi yapınız. Onları gerektiği şekilde planlayınız ve sonra konuşunuz (önce iş yapınız, sonra konuşunuz!)”

“İnne li külli ümmetin fitneten ve fitnetü ümmetî el-mâlu = Gerçekten her ümmetin bir büyük fitnesi/imtihanı vardır. Ümmetimin fitnesi ve kargaşası da mal/zenginlik yüzünden çıkacaktır.”

Amr b. As; Hz. Ömer döneminde Mısır valisi ve komutanıydı. Askerler o zamanlar genelde ilkbaharda çayırlara çıkarlar, atlılar arasında yarışlar yapılırdı. Bir gün valinin oğlu Muhammed'le, Mısır yerlilerinden bir genç atlarını yarıştırmak istediler.

Hz. Ömer'in Danışma Kurulu da düşmanı gayza getirmek, yanlış yaptırmak ve böylece mağlup etmek istiyorlardı. Bunun için; onlarla çok kere savaşmak, farklı komutan ve taktiklerle onları kızdırmak ve bezdirmek gerekiyordu. Oysa Hz. Ömer'in bu işe girişmesi; başarısızlığı durumunda hem bütün Müslümanların sevkini ve ümidini kırar, hem de düşmanı cesaretlendirirdi.

“Gündüzün iki tarafında (sabah, öğle ve ikindi), gecenin de yakın saatlerinde (akşam ve yatsı) namazı kıl. İnne'l-hasanâti yüzhibne's-seyyiat: Mutlaka iyilikler/hasenât, emirlere uymak, kötülükleri giderir. Bu öğüt almak isteyenlere; güzel bir hatırlatma/zikradır.”

“Vallahi onların başına, çağrıya ilk cevap vereni komutan tayin edeceğim.”

“...Ne gayr-i Müslimleri düzensiz bir şekil altında Müslüman olmaya zorlamak teşebbüslerine dair, ne de Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için mezalim yapıldığı hakkında hiçbir şey işitilmemiştir. Eğer halifeler bu iki şık ihtidadan (zorlama ve zulümle İslam'a geçirmekten) birisinin tatbikine izin vermiş olsalardı; Ferdinand ve İsabella'nın İspanya'dan İslamiyet'i söküp attıkları ve XIV. Louis'in Fransa'da

Protestanlığı bir cinayet saydırdığı ve Yahudilerin 350 yıl süreyle İngiltere içine sokulmadıkları kadar bir kolaylıkla da, Hristiyanlığı ülkelerinden söküp atabilirlerdi. Asya'daki Doğu Kilisesi, Hristiyanlık dünyasının diğer bütün bölgeleri ile müşterek dinî faaliyetten yüz çevirmiş bir halde bulunduğundan, kendisini dinsiz topluluklardan sayan Hristiyanlık dünyasının adı geçen kısımlarına yardım için hiçbir teşebbüs de yapılamazdı. Böylece, günümüze kadar Doğu kiliselerinin fiilen varlıklarını sürdürmeleri, Muhammed'i takip eden yönetimlerin Hristiyanlar karşısında müsamahalı (toleranslı) bir idare tarzı gösterdiklerinin en kuvvetli delillerindendir.”

Köprü vakasından bir ay sonra, Ramazan ayı içinde bir başka önemli savaş yapıldı. Köprü Vakası'yla Müsenna b. Harise'nin askerleri yarı yarıya azalmıştı. Müsenna, düşmanın ani saldırıları karşısında cepheyi muhafazada zorlanacağını biliyordu. Devlet başkanı Hz. Ömer son durumu öğrenince; Müslümanları Müsenna'ya yardıma çağırdı. Cepheye gidenler içinde Yemenli Becile kabilesinden Cerir b. Abdullah el-Beceli de vardı. O, hicretin onuncu yılında Zülhalasa tapınağını ortadan kaldırmış biriydi ve kuvvetlerin komutanı tayin edildi.

Kazif haddi'nin uygulanabilmesi için de; birçok şart ileri sürülmüştür. Kâzif/iftirayı atan; âkil, buluş çağına gelmiş olmalıdır. Kâzif, muhtar yani zorlanmamış olmalıdır. Suçu dört şahit ile ispattan aciz olmalıdır. Yalnız iftiracının; hür, Müslüman, zinadan afif ve suçlarken ayık olması şartı aranmaz. Makzûfun/iftira atılanın; muhsan veya muhsana olması, malum/bilinen olması, kâzıfın fûrûundan, yani oğullarından ve torunlarından olmaması, suçlananın nâtık/konuşabilir olması, yine makzûfun; mecbûb, hünsa-ı müşkül/kız-erkek, olmaması, iftira atılan kadının retkâ ve kana bulunmaması gerekir. Ölü birine de zina isnadı yapılsa had gerekir. Kazif kitabetle değil, dille ve açık şekilde yapılmalı, makzûf; bu fiili yapabilecek durumda bulunmalıdır. Bir kimse diğerine “zinakâr” dese; öbürü de diğerine, “sen zanîsin” dese ikisine hadd-i kazif gerekir. Erkek hanımına “zâniye/zina eden kadın” dese; o da: “Hayır zinakâr sensin” dese; erkeğe lian, hanıma kazif haddi icap eder. “Ey zinakârın “veya zina eden kadının oğlu” demek de böyledir. Bir kimseye “sen babanın oğlu değilsin” demek de annesine kazif sayılır.

Bu durumlar, insan haysiyetini ve haklarını çiğneme ve toplum düzenini ve kamu menfaatini yaralamasından dolayı; hadle cezayı icap ettirirler. Ceza da ayette açıkça belirtilmiştir.

O yıl Safer ayında (Mart 637) Dicle'nin doğu tarafına geçildi. Sasani başşehri Medayin yakınındaki Erdeşir kenti alındı. İranlılar Müslümanların Medayin'e saldıracaklarını bildikleri için, kuşatma başlamadan şehri boşaltmışlardı. Kisra Medayin'den çıkıp Hulvan tarafına kaçmıştı. Şehre Dicle'yi ilk geçen Asım b. Amr'la, Ka'ka'nın askerleri girdi. Şehirden birçok ganimet alındı. İranlılar kenti acele terk etmişler ve çok şeyi götürememişlerdi.

Tay kabilesinin kollarından Cedile ve Kelp, bu pazara komşuydular. Kelbiler elinde pazara getirilip kıl çadırlarda oturtulan ve sahipleri tarafından fuhşa zorlanan çok sayıda kadın köle bulunurdu. Pazara gelenlerin ekseriyeti Kelp kabilesindendi. Beğenilen pazarlığı yapılan mal üzerine, çakıl taşı atılarak alış verişler yapılırdı.

Prens Cebele, Hz. Ömer'in hukuk önünde eşitlikçi olduğunu görünce; yurt dışına, yani hilafet sınırları ötesine çıkmaktan başka bir çare göremedi ve Kostantiniye'ye (İstanbul) kaçtı. Ölünceye kadar İslam devleti sınırlarından içeri giremedi.

Cahiliye döneminde sabit bir tarih başlangıcı yoktu ama ayın hareketleri, on iki ayın sayısını tespit ediyordu. Ayların girmesi ve çıkmasında, hilalin doğuşu esas alınıyordu. Muharrem ayı, yılın başı ve ilk ayı bilinirdi. Aylar sırasıyla şöyleydi:

“Öyle insanlar gördük ki, en son ferdine kadar her biri; ölümü hayata, tevazuyu şöhrete tercih ediyor ve hiçbirinin gözünde bu dünyanın en ufak bir çekiciliği yok. Topraktan başka bir yere oturmuyorlar ve azıcık şeyi dizlerinin üzerinde yiyorlar. Liderleri (Emirleri) sanki içlerinden biri gibi. Sıradan biri yüksek seviyedekinden; sahip köleden ayırt edilemiyor ve ibadet vakti geldiğinde hiçbiri geri kalmıyor; hepsi elini yüzünü yıkayıp şevkle namaza koşuyor.”

“Allah'ım, her Müslüman benden gelecek kötülükten emindir. Ben her müslümanın cemaatıyım (destekçisiyim). Allah Ebu Ubeyd'e rahmet etsin. Eğer (yenilmeden) tekrar savaşmak üzere geri çekilip bana gelseydi; ona kuvvetli destek olurdum.”

Sonra Hz. Osman'ı evine, huzuruna getirtip bir ahitname, (vasiyetname) yazdırdı.

Şunu da belirtelim ki; *“Çağrı kesinlikle zorlama demek değildir.” Çağrının gayesi, serbest irade ile gerçekleştirebilecek bir durumdur. Çağrıda gaye “ikna”dır. İslam’a davet edilenler; böylece Allah’ın Âlemlerin Rabbi, Maliki ve Hâkimi olduğuna ikna edileceklerdir. İkna olanlar İslam’ı tercih edebilirler. “Çağrı” ve “ikna” sadece İslam imanı için değil; hayatın her sahasında var olan iki şeydir. Her insan her gün, çeşitli çağrılar ve ikna etkinlikleri ile karşı karşıyadır. Baskı ile ikna arasında bir tezat/çelişki vardır. Medeni insanlara galebe etmek, ancak ikna ile olabilir. İlk Müslümanlar ve sonrakiler, baskı ve kılıç zoru ile değil, ikna ile İslam’a geçmişlerdir.*

“Bu dinin temeli şahadet kelimesidir. Bir de insanları mahlûka kulluktan Allah’a ibadete çevirmektir. İnsanlar bir baba ve anadan, Âdem ile Havva’nın oğullarıdır” dedi.

4) Hz. Ömer durumdan haberdar olunca suçluyu; kendisi de cezalandırmış; ona had vurdurmak için Mısır’dan Medine’ye getirtmişti. Hem suçlunun, halk gözünde saygınlık görmemesi için *“Semerli bir deve”* ile Medine’ye gönderilmesini istemişti.

Kazif haddi’nin uygulanabilmesi için de; birçok şart ileri sürülmüştür. Kâzif/iftirayı atan; âkil, buluş çağına gelmiş olmalıdır. Kâzif, muhtar yani zorlanmamış olmalıdır. Suçu dört şahit ile ispattan aciz olmalıdır. Yalnız iftiracının; hür, Müslüman, zinadan afif ve suçlarken ayık olması şartı aranmaz. Makzûfun/iftira atılanın; muhsan veya muhsana olması, malum/bilinen olması, kâzifin fûrûundan, yani oğullarından ve torunlarından olmaması, suçlananın nâtık/konuşabilir olması, yine makzûfun; mecbûb, hünsa-ı müşkül/kız-erkek, olmaması, iftira atılan kadının retkâ ve kana bulunmaması gerekir. Ölü birine de zina isnadı yapılsa had gerekir. Kazif kitabetle değil, dille ve açık şekilde yapılmalı, makzûf; bu fiili yapabilecek durumda bulunmalıdır. Bir kimse diğerine “zinakâr” dese; öbürü de diğerine, “sen zanîsin” dese ikisine hadd-i kazif gerekir. Erkek hanımına “zâniye/zina eden kadın” dese; o da: “Hayır zinakâr sensin” dese; erkeğe lian, hanıma kazif haddi icap eder. “Ey zinakârın “veya zina eden kadının oğlu” demek de böyledir. Bir kimseye “sen babanın oğlu değilsin” demek de annesine kazif sayılır.

Bu durumlar, insan haysiyetini ve haklarını çiğneme ve toplum düzenini ve kamu menfaatini yaralamasından dolayı; hadle cezayı icap ettirirler. Ceza da ayette açıkça belirtilmiştir.

Hz. Ömer o yıl (13/635) bütün valilerine Zilhicce'de hacca çıkacağını bildirdi. Ayrıca onun emrine göre; valiler eli silah tutan herkesi Irak cephesindeki savaş için seferber edeceklerdi.

5) Şıhr Panayırı: Daha sonra tüccarlar, güney Arabistan'da, Mehre'de, Hint okyanusu kıyısında yer alan Şıhr Panayırı'na yönelirlerdi. Pazar, Hud'un (a.s.) kabrinin bulunduğu dağ yanında kurulurdu. Burada bir meliklik olmadığı için öşür yoktu. Tüccarlar para mukabilinde Mehrilerin bir kolu olan Beni Muttalib b. Harbin muhafız kitalarından faydalanırlardı. Bu panayır Şaban ayı ortasında başlardı. Ticari muameleler çakıl taşı atma yöntemi ile yapılırdı.

Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu.

"O küçük olursa olsun. Ben şöyle derken Rasulullah'tan duydum: 'Küllü sebebin ve nesebin ve sıhrin munkatı'un yevme'l-kıyâmeti; illâ sebebî ve nesebî ve sıhrî = kıyamet günü bütün sebepler/bağlar,soylar ve sıhriyetler kesilmiştir. Ancak benim sebebim, nesebim ve sıhrim hariç"

– Allah'ın mükâfat ihsan edeceği ve karşılığını güzel vereceği mahkemede; tereddüt ve bunalmaktan (halktan) incinmekten ve taraflara sert davranmaktan kaçın. Kimin Allah ile kendi arasındaki durumu düzgün olursa; Allah, onunla insanlar arasını düzeltir. Kim de; dünya (ve dünyalık için) Allah'ın iyi görmediği ile (ahlâkını) süslerse; Allah onu alçaltır. Mutlaka Allah; kullarından ancak halis olanı (rızası için yapılanı) kabul eder. Buna göre; senin Allah katında seni hemen rızıklandırması ve onun rahmet hazineleri konusunda kanaatin nedir? Selamlar!"

Sonra Rasulullah'ın ashabının büyüklerini topladı. Yerine bıraktığı Hz. Ali'yi de haberci gönderip getirtti. Askerin öncü komutanı olan ve şu an kampta olmayan Talha'yı geri çağırttı. Sağ ve sol kanat komutanları olan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyir b. Avvam'ı da görüşmeye aldı.

Beşincisi: Duada tevessül/biri vesilesi ile Allah'tan isteme olayı bize gösterir ki; hayatta olan sâlihlerle ve Âl-i Beyt'ten olanlarla, tevessül edilebilir. Ayrıca bu olay; Rasulullah'a nispet ve alâka şerefini de gösterir. Bu şereften dolayı, Abbas'a, seyyid ve şeriflere gösterilen sevgi, saygı, tevkir; Rasulullah'a yapılmış gibidir.

. Diyarbekri, I, 333.

. Ahmet Cevdet Paşa, I, 398.

Bakara Sûresi'nin 256. ayetinde belirtildiği gibi; *“Lâ ikrâhe fi'd-dîn: Dinde (İslamlaştırmada) zorlama yoktur”* Bunu, Osmanlı döneminde doğu seyahati yapan birçok batılı yazar da dile getirmiştir. *“Artık hak ile batıl iyice birbirinden ayrılmıştır... Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin... Kim doğru yola gelirse kendi menfaatinedir. Kim de saparsa, ancak kendi zararına sapmıştır.”*

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 416. nr. 314.

. Age., s. 416.

. Hitti, I, 238.

. Hitti, I, 240.

Sasani yöneticileri Buveyb Savaşı yenilgisi üzerine; bir durum değerlendirmesi yaptı. Müslümanlar karşısında gerilediklerini ve zayıf kaldıklarını itiraf ettiler. Onlara göre bunun sebebi devletin üst kademesindeki çekişme ve sürtüşmelerdi. Gerçekten Sasanilerin iki önemli başkomutanı Rüstem ile Feyruzan arasında devam edip gelen bir sürtüşme vardı.

. Nihavend savunması konusu için bkz. Ahmet Cevdet Paşa, I, 394 vd.

. Sarıcık, Hulafây-ı Raşidîn Dönemi'nden, s. 54 vd. 78 vd.

. Heyet, Sahabiler Ans., s. 89.

. Ahmet Cevdet Paşa, I, 411; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 83 vd.

Birincisi: Hırsızlık Haddi: Had şartları mevcut olan ve usulüne göre, varlığı tespit edilen bir hırsızlıktan dolayı hırsızın eli kesilir. Bu haddi; Mâide Sûresi'nin 38. ayeti şöyle tespit etmiştir:

. Hitti, I, 244.

. Hitti, I, 240; el-Faruki, İ. Raci-L. Lâmia, s. 241

. Hz. Ömer'in Konforu sevmemesi konusuna bkz.

. Fustat, çadır demektir.

. Belazuri, s. 303-323; Hamidullah, *Vesaik*, s. 497; Mısır'da ve Kuzey Afrika'da Fütuhât için bkz. Hitti, I, 244-245; el-Faruki, İ. Raci-L. Lâmia, s. 241; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 96 vd.

Sonradan kendisi de Kudüs için yardıma gelip Bizans komutanı Artebon'un ordusunu bozdu ve Artebon bozgun halinde Kudüs surları içine çekildi. Amr sonra, Filistin topraklarından Gazze, Nablus ve Yafa beldelerini fethetti ve Kudüs'ün teslimi için şehrin ileri gelenlerine haber gönderdi. Kudüs'ün eşrafı ancak halifenin ahit/ant ve eman vermesinden sonra şehri teslim edebileceklerini bildirdiler. Durumdan halifeyi haberdar edince, Hz. Ömer yerine Hz. Ali'yi devlet başkanı vekili bırakıp Cabiye'de Şam bölgesi komutanlarıyla buluşacaktı. Onu karşılamak için ilk olarak oraya gelen komutanlar Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan (Hz. Muaviye'nin kardeşi) ve Halid b. Velid'di. Hz. Ömer onlara doğru gelirken üzerinde yamalı bir gömlek vardı. Bir deveye veya kısrağa binmişti. Komutanlara yaklaşınca, onların en güzel atlara binip güzel elbiseler giydiklerini gördü ve hiddetlendi. Hemen atından yere atlayıp onları taşla tuttu. Aynı zamanda onlara şöyle bağıırıyordu:

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “*sabır*” ve “*adalet*” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “*zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek*” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*” dayanamamaya “*dacr*” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

. Sadr-ı İslâm'da İslâm Fütuhâtı konusu için bkz. Corci Zeydan, I, 53 vd. İbtiğâ konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 128 vd.

. Diyarbekri, I, 333; Rasulullah'ın sözü 630 yılı veya sonrasında söylenmiştir. Bkz. Kadı İyaz, s. 348.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 430.

. Savaşta Sabır için bkz. *Enfal*, 8/45, 65; ayrıca bkz. “*Kem min fietin Galîletin...*” *Bakara*, 2/249.

- . Suyuti, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, II, 413 vd. Kadı İyaz, s. 348.
- . Firuzabadi, s. 88.
- . Hamidullah, *Vesaik*, s. 89; Debbâğoglu-Kara, s. 196; Köksal, I, 158.
- . Firuzabadi, s. 991; “*Nutâ'dandı*” da deniyor. Bkz. Şibli Numani, s. 194; Haritaya bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 89.
- . Şibli Numani, s. 194.

Rasulullah (a.s.m.) haksızlığa sebep olan; insanlara kabilelerine ve ırklarına göre değer biçen Hük-m-i Cahiliyeye ve kabile dışındakilere zulmü ve haksızlığı meşru gören “Cahiliye Asabiyetine/başkasına zulme sebep olan kabile kardeşliği”ne karşı çıkıyordu.

Hamra/şarap cinsine su karıştırıldığı takdirde, su ondan az veya eşitse, sarhoşluk versin vermesin had uygulanır. Fakat su daha çoksa; ancak sarhoşluk durumunda had icra edilir. Çünkü bu durumda içilen müskir, “*hamr/şarap*” diye adlandırılmaz ve mahiyetini yitirir. Fakat bu sarhoş ediciyi, sarhoş olmaksızın suyu daha fazla olduğu halde kullanmak; içeni “*tazir*”den kurtaramaz. Hanefiler hariç; diğer mezheplere göre, sarhoş edicilerden hamr olanla olmayan arasında fark yoktur. Bunlardan az miktarda almak da, hamr almak gibi hamr haddini gerektirir. Sekir/sarhoşluk demek; hezeyan etmek, sözleri karıştırmak ve içkiyle bu derecede değişmek ve sarhoşluktur.

Ayrıca panayırları ve haccı serin zamanlara ve ilkbahara rast getirmek için, iki yılda bir on iki aya, bir ay daha ekliyorlardı. Böylece ay yılının gereği olan senenin dönüşü engelleniyor, yılın onar gün önce gelişi engelleniyordu. Buna göre ortaya çıkan sonuç şöyleydi: $354+354+29=737$. Böylece iki yılın gün sayısı 708'den 737'ye çıkıyordu. 737 ikiye bölündüğünde yılın gün sayısı 366 oluyor, bu çok az farkla güneş yılı senesinin gün sayısını veriyordu. Böylece ayları durağan bir yıl ortaya çıkarılmış olmaktaydı. Bir bakıma nesi (yıla gün ve ay eklemek) uygulaması, güneş takvimini ortaya çıkarıyordu.

. Hz. Ömer'in Ehl-i Beyt sevgisi konusuna bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155-163.

. İbn-i Mâce, II, 1334, nr. 4019.

. Şibli Numani, s. 194.

. Bir yük beş kiledir. beş kile yaklaşık 450 kg'dır.

Hakları kısıtlamak veya ortadan kaldırmak, onları korumamak ve zulüm demektir. Bunu dikta rejimleri, istibdatlar, totaliter ve baskıcı

rejimler yapardı. Rasulullah'ın kurduğu devlet, böyle bir rejimle yönetilmiyordu. İşte ikinci Halife, hakları koruyacağından söz etmekteydi. Hakların içinde “Allah Hakları” ve “Kul Hakları (İnsan Hakları)” vardı. Ayrıca “Hak” Allah'ın adlarından biriydi. O haktı, gerçektir, hakkın ve haklının yanında yer alıyordu ve zulmün karşısındaydı. Her doğru ve gerçek olana da “hak” deniyordu. Cenab-ı Hak; Allah ve kul haklarına saldıranların, sınırları aşmak isteyenlerin karşısındaydı. Allah haklarını korumak için de “hadler”in uygulanmasına devam edilecek demektir.

. “İnne ‘indî min hâzâ ilmen.”

. Buhari, VII, 21. Tıb, 30; Nevevi, s. 1046. nr. 1788; (Buhari ve Müslim'den).

. Bakara, 2/189.

. Bakara, 2/189; Heyet, Kurân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, s. 28.

. Tevbe, 3/36; Sabuni, I, 534; Bakara, 194. Ayetin tefsiri için bkz. Yazır, II, 700.

. Pakalın, II, 566.

. Arşın; dirsekten orta parmak arasındaki uzunluktur. Arşın konusunda farklı uzunlar söz konusudur. Genel kabule göre altmış yetmiş santim arasında bir uzunluktur. Bkz. Mehmet Erkal, “Arşın”, DİA, III, İstanbul, 1991, s. 411-413.

. Pakalın, II, 566.

. Hamidullah, Vesaik, s. 521.

. Mescidin genişletilmesi konusu için bkz. Kandehlevi, III, 521.

. Şibli Numani, s. 195-196; Hamidullah, Vesaik, s. 831.

Sonra, hangi ayın ilk ay kabul edileceği konusu tartışıldı. Abdurrahman b. Avf Receb'in ilk ay kabul edilmesini istiyordu. Çünkü Receb, senenin ikinci haram ayıydı. Talha b. Ubeydullah en mübarek ay olan Ramazan'ın ilk ay kabul edilmesini teklif etti. Hz. Ali ise cahiliyede yılın ilk ayı kabul edilen Muharrem'in ilk ay olarak kalmasını istedi. Son görüş kabul gördü. On iki ay, yine ayetlerin açıklamaları doğrultusunda, ayın hareketlerine göre belirlenecekti. Bu takvimde sene üç yüz elli dört gündü.

. İbn-i Sa'd, I, 343; Köksal, I 357 vd.

İslamiyet hasta ziyaretini herkese emretmişti. Hz. Ömer'in aktardığına göre Hâşimoğulları'nın bu konuda ayrı bir önemi vardı.

Haz. Hasan yaşça Haz. Ömer'den kırk yaş kadar küçüktü. Hâşimilerin Talibî kolundandı ve seyyidlerdendi. Resul-i Ekrem onun hakkında: *"İnne'bni hâza seyyidun... = mutlaka bu oğlum seyyiddir..."* buyurmuştu. Ona *"oğlum"* demiş, onun beyefendi, halim selim ve centilmen biri olduğunu açıklamıştı. O İki Cihan Serveri'nin soyunun devam edeceği iki kişiden biriydi. Hem Rasulullah (a.s.m.) onu çok sevdiği için; Haz. Hasan'ı sevmek gerekiyordu. Hem Hâşimleri ziyaret hastaları ziyaret gibi bir ibadetti ve öncelik arz ediyordu.

. *Ahkâf*, 46/20; Kandehlevi, II, 430.

. Medayin, Dicle'nin doğusunda, Dicle yakınında, İran Körfezi'nin kuzey batısına düşen bir şehirdir.

"Müslüman dünyada kötü idarecilerin var olduğu reddedilemez ve bunların olduğu yerlerde hem Müslümanlar, hem gayr-i Müslimler eziyet çekmişlerdir... İslam Devleti birçok dinî topluluğun barış içinde bir arada yaşadığı bir dünya düzenidir. Her dinî grubun meşruiyetini kabul eden; evrensel bir Pan-İslamica'dır ve her birine kendi hayatını kendi dini esaslarına göre düzenleme hakkı verir."

Aynı yıl Suriye köylerinden Amevas'ta bir Taun (bulaşıcı hastalık) çıkıp her yere yayıldı. Bu vebadan Suriye valisi Yezid b. Ebu Süfyan, Haris b. Hişam, Süheyl b. Amr, Suriye başkomutanı Ubeyde b. Cerrah da vefat etmişti. Yezid'in yerine Haz. Ömer tarafından, kardeşi Muaviye (r.a.) Suriye valisi tayin edilmiş, Haz. Ubeyde de ölmeden önce yerine Muaz b. Cebel'i komutan tayin etmişti. O da aynı hastalıktan öleceğini anlayınca, yerine Amr b. As'ı vekil bıraktı. Resul-i Ekrem (a.s.m.) bir sözlerinde, açlık ve tauna sebep olacak bazı manevi sebepleri de açıklamıştı.

"Sen ona buğz etmekle/nefretle, kabrinde buna eziyet/işkence etmiş oldun."

Aslında Haz. Ömer Ehl-i Beyt'i, Peygamber akrabalarını, bütün sahabeler gibi sever ve sayardı. Rasulullah'ın amcası Haz. Abbas da onu sever sayardı. Şu an Haz. Ömer, bütün Arabistan'a, Irak'a, Suriye'ye, bütün İran'a, Azerbaycan'a, Ermenistan'a, Anadolu'nun doğusundan ve güney doğusundan bir kısmına ve Trablusgarp'a kadar kuzey Afrika'ya hükmediyordu. Büyük bir devletin başkanı, Rasulullah'ın ikinci halefiydi; ama Haz. Abbas'ın küçük evini Mescid-i Nebevi'ye katmak istiyor, bir bakıma buna gücü yetmiyor,

onun evi satmasını veya hibe etmesini gözlüyordu. Fakat insan/kul haklarına gösterilmesi gereken itina ve dikkat; onun despotça, baskıcı ve dayatmacı olmasını engelliyordu. Bu devlet; zalim ve hakları kısıtlayıcı değildi; insanları, insan haklarını ve adaleti ayakta tutmak için vardı.

- . Hicri Takvim de Muharrem'i ilk ay kabul eder.
- . Muharrem haram kılınan demektir.
- . Şehir birçok yerleşim yerinin birleşmesinden meydana geldiği için "*Medayin= Medineler/Şehirler*" adını almıştır.
- . "Ka'b Araplar katında değerli ve yüce birisiydi. Bu sebepten Fil Yılı'na kadar onun ölümünü tarih başlangıcı yaptılar. Sonra Fil Yılı ile zamanı tarihlendirdiler." Bkz. İbnu'l-Esir, II, 25; Pakalın, II, 565.
- . *Tevbe*, 9/36.
- . *Tevbe*, 9/37; Sabuni, I, 535.
- . Kelime "*sin*"le yazılır.
- . Arabî aylarda çokça 29 çekenlerin bulunduğu düşünülürse bu rakam aşağı da inebilir.
- . Dünyada garip oluşun üç vechi bkz. Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Dönemi*'nden, s. 33 vd.
- . Ahkâf yirminci ayetine işaret edilmektedir. Bkz. Kandehevi, II, 431.
- . *Age.*, s. 324, nr. 480; (Müslim'den).
- . Kandehevi, II, 428; 8. Bölüm.

Erkek ve kadına zorla zina ettirmek haddi gerektirmez. Mülk şüphesi, yani bir kadını cariyesi sanmak, nikâh şüphesi ve süphe-i iştibah ile had düşer ve ceza tazire çevrilir. Suçu işleyenlerin; akıllı ve baliğ olmaları da gerekir. Şahsın dilsiz olmaması, zinanın dâr-ı adlde, yani İslam ülkesinde olması yani Dâr-ı Harp ve Dâr-ı Bağy'de olmaması da gerekir. Zina hayatta olan bir kadınla yapılmalı ve cinsel organlar yoluyla olmalıdır. *Tevbe* ile had cezası düşmez. Deliye, uyuyana, küçük çocuğa karşı bekâr birinin zina suçu işlemesi de haddi gerektirir. Zina eden kimse ve zina işi şüphesiz sabit olmalıdır. Zina haddi için daha başka şartlar da vardır.

- . Nevevi, s. 350; (İbn-i Mâce'den).
- . *Age.*, s. 354. nr. 378.
- . Kandehevi, II, 434.
- . *Ahkâf*, 46/20.

. Age., II, 429.

. Ahkâf, 46/20.

Böyle olunca; soy kişiyi yüceltmiyor ve alçaltmıyordu. Öyleyse bir Kureyşli; soyundan dolayı başkalarından üstün olamazdı. Bir kimse: “Ben soylu (ve zengin) bir babanın ve annenin oğluyum” deyip soydan şeref ve fazilet aldığını iddia edemezdi. Böyle düşünmek bir gericilik ve cahilliye zihniyetiydi. Bu düşünce; İslam’ın kaldırdığı cahiliyenin bir yükselen değeri idi.

“Vel-lezî nefsu muhammedin biyedihî; lev kâne fâtımete binti Muhammed’in serakat; le kata’tu yedehâ = Muhammed’in zatı kudreti elinde olan Allah’a yemin ediyorum ki, eğer Muhammed’in kızı Fatıma da çalsaydı onun da elini keserdim”

Bir lokmadan sonra etten yemedi.

. Nevevi, s. 345, nr. 458.

. Age., s. 346, nr. 461.

. Birbirine benzeyen bu terimleri iyi anlamak gerekir.

. İktisat ve kanaatin sonuçları ileride açıklanacaktır.

. Age., II, 435.

. Mesudi, II, 334.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidîn Dönemi*’nden, s. 24-39.

. Ayet “Felyetenâfesi’l-mutenâfisûn: Yarışanlar bunda (cennette) yarışsınlar” der. Bkz. age., 25.

. Rağıb, s. 215.

. Yûsuf, 12/20.

. Kandehevi, II, 435.

. Kandehevi, II, 434.

d) Aslında gurur, “ğur”dan gelir. Ğur, bir şeyde görülen açık iz/eser demektir. Ğırır, yakaza halindeki gaflettir. Ğırar da azgınlıkla birlikte gaflet içinde olmaktır. Ayın ilk üç gecesine, ğurer denir. Burada hilalin ışığı atın alnındaki aklığa benzetilmiş ve böyle denilmiştir. Gurur, aslında bir şeyi parlak, cazip, güzel ve hoş bularak aldanmaktır. Mal, makam, mevki ve istekler cihetiyle insanı aldatan her şey, gururla/parlak ve güzel görünüp aldatır.

. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 66; Kandehevi, II, 434.

. Müslim, İman, 69.

. Yazır, V, 3871.

. Mesudi, II, 353; Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 170; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Raşidûn*, s. 103.

. Age., VI, 387.

. Şibli Numani, s. 259-260; Kandehevi, II, 205.

. Sabuni, II, 512.

. Yazır, VI, 387.

Übey b. Ka'b; Neccaroğulları'ndan, İkinci Akabe Biatı'nde Müslüman olmuş, okuma yazma bilen, İslam hukukuna vakıf, İslam'a girmeden de Tevrat ve İncil okumakla vakitlerini değerlendiren, Hz. Peygamber'in sağlığında hafız olup; ezberlediği sûre ve ayetleri Rasulullah'a dinlettirip kontrol ettiren; Rasulullah tarafından güzel Kur'ân okuduğu belirtilen ve Hz. Peygamber'den pek çok hadis rivayet eden bir sahabeydi.

1) Hadler, Allah hakları içinde yer alan cezalardır. Yani kamu/amme menfaatini ilgilendirirler. Yani hadler uygulanmazsa bütün toplum bundan çok yönlü olarak zarar görecektir.

Cabiye'de komutanları kendisini karşıladığında; Zehebi'ye göre siyah bir deve üzerinde kasabaya ulaşmıştı. Başında ne kalansüve/sivri külah ve ne de imame/sarık vardı. Hayvanında bir Necit koçu postu bulunuyordu. Bu, uyuyacağı zaman döşegi oluyordu. İnce kadifeden veya alaca çizgili kumaştan bir heybeye öteberisini koymuştu. Uyuyacağında onu yastık yapıyordu. Üzerindeki yamalı elbisenin yolculuk sırasında cebi kirlenmişti.

İkincisi: Acaba kararı isabetli miydi? Bunu anlamak için, yanına çağırdığı önemli kimselerle tek tek konuştu. İlk olarak Muhacirler'den Abdurrahman b. Avf'ın bu mesele hakkında düşüncelerini sormuştu. Ömer'in hilafetine ne dersin deyince o aynen şöyle söylemişti:

Bu bilgiye göre Hanâfis Panayırı Dicle ve Fırat arasında, Bağdat'a yakın bir yerdeydi. Buralar az öncesine kadar Sasanilerin kontrolündeydiler. OBuraya Dicle'nin güney kıyısında yer alan Başşehir Medayin'den tüccarlar geldiği gibi, Mezopotamya'dan da kervan tüccarları geliyordu. Ayrıca bir Arap kabilesi olan Rabia'nın tüccarları da orada alış veriş yapıyorlardı.

Hz. Ömer; haram sınırlarının zamanla belirsizleşmesini önlemek istiyordu. Bu sınırlara "*ensâb*" denilen yüksek taşlar diktirdi. Böylece Haram bölgenin sınırları çizilmiş oldu. Sınırlar hakkında bilgi sahibi

olan, Mahreme b. Nevfel, Ezher b. Abdiavf, Huvaytîb b. Abduluzzâ ve Said b. Yerbû bu önemli görevi yerine getirmişlerdi. Hz. Ömer, Harem-i Şerif ve Haram bölge ile ilgili bu hizmetleri hicretin 17. yılında (638) yılında yapmıştı.

Ahnef b. Kays Horasan'a girince; Kisra Türk Hakanından, Suğd ve Çinlilerden mektupla yardım istedi. Kisrâ Yezdücerd, orayı da tehlikeli gördü ve Belh'e gitti. Kufe askeri Belh'e ulaşınca, bu kez Ceyhun nehrini geçip Türkistan'a kaçtı. Belh fethedildi Ahnef Belh'e varınca, Nişabur'dan Toharistan'a bütün Horasan halkı kendisine itaat etti.

"...Bu gün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız."

"Arapları birbirine yaklaştırıp birleştiren en mühim ve hayatî bir bağ üzerine yani 'Kabile akrabalığı' bağı üzerine indirilen bu darbeden sonra, şimdi bunun yerini yeni bir bağ, 'İman bağı' alıyordu; artık Arap Yarımadası için bir 'Pan Islamica (İslam Sulh ve Selameti)' kurulmuş oluyordu."

"Nahnu hayrunnâsi li'n-nâs: Biz insanlara karşı insanların en hayırlısıyız. Ayrıca onların dediği gibi olamayız. Tam tersine sifle (soylu olmayanlar) konusunda da Allah'a itaat ederiz. Aramızda Allah'a isyanda bulunan kimse (isyanda) bize zarar veremez."

Kâbe'yi giydirme ve örtüsü örtme geleneği, cahiliyeden beri vardı ve devam ediyordu. Kâbe'ye "Nîâtâ"dan yani deriden yapılan yaygılardan örtüler örtülüyordu. Hz. Ömer bunu değiştirme gereğini duydu. Bunun yerine Kâbe örtülerinin Mısır'da dokunan ve değerli bir kumaş kabul edilen "Kabâtî"den olmasını uygun gördü. Kabâtî, Mısır yerlileri Kıptîlerin dokuduğu bir çeşit kumaştı. Bu kumaş elbise dikiminde de kullanılıyordu. Bu kumaşı Kıptiler ürettiği için Kumaşa "Kabâtî" veya "Kubâtî" deniyordu.

Dicle'nin batı kıyısındaki Bağdat'ın kuruluşu daha sonraları olmuşsa da, Bağdat'ın yerinde daha fetih hareketi döneminde bir Pazar (panayır) olduğu anlaşılmaktadır. Hanâfis Panayırı (Sûk-u Hanâfis) ile Bağdat Panayırı'nın (Sûk-u Bağdâd) birbirine uzaklığı bir günlük mesafeydi.

"Eğer adam öldürse; yerine kısas etmeseler, kan cürümü bin akçadır."

Bundan başka hususlarda “*yabancıları gibidirler. Onun için Hz. Ayşe ‘Biz kadınların anaları değiliz’ demiştir.*” Görüldüğü üzere Elmalılı Hamdi Yazır, burada konuyu çok güzel açıkladı. “*en- nebiyyu evlâ*” ayetine göre Rasulullah her şeyden çok sevimlidir. Bu gerçekleştirilirse çok kuvvetli ve kâmil imana ulaşılır.

“*Vallahi Acem/Sasani meliklerini, Arap melikleri (Hireliler) ile vuracağım!*”

Kadisiye Savaşı öncesi Hz. Ömer, Sa’d’a mektup yazıp Kisra’nın İslamiyet’e davet edilmesini istemişti. O da; Amr b. Ma’dikerib ez-Zübeydi, Eş’as b. Kays el-Kindi, Numan b. Mukarrin, Yüsr b. Ebi Rühm, Hamele b. Huveyte, Hanzala b. Rabî’, Fırat b. Heyyan, Adiy b. Süheyl, Attarid b. Hâcib, Kays b. Zürene, Haris b. Hişam, Asım b. Amr ve Mühenna b. Harise’yi Medâyin’e elçi gönderdi.

Çocuk yaşta olan Ümmü Gülsüm hiçbir şeyin farkında değildi. Elbiseyi Hz. Ömer’e getirerek babasının dediklerini tekrarlardı. “*Bunun üzerine Hz. Ömer onun ön kolundan tutunca, Ümmü Gülsüm kolunu çekti*”

. Mescid-i Nebevî haritasına bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 731.

. Hz. Ömer’in Ehl-i Beyt Sevgisi konusuna bkz.

. Tellioglu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

Üçüncüsü: Bedir “*keyfiyet bakımından*” İslam’ın en önemli ve en büyük çarpışmasıydı. Hz. Ömer, onları beşer bin dirhem atâ/maaş takdir ederek mükâfatlandırmak istiyordu. Fakat Bedir Savaşı sırasında henüz hayatta olmayan, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e de beşer bin dirhem maaş bağlamıştı. Normalde babaları Hz. Ali, Bedir’de bulunduğundan bunlara yıllık ikişer bin dirhem atâ verilmeliydi. Fakat Hz. Ömer; onların Rasulullah ile olan akrabalığını ve Ehl-i Beyt’ten olmalarını nazara aldı, onlara sevgi ve saygısından dolayı bunu böyle yapmış ve soranlara bu durumu açıklamıştı.

. Şibli Numani, s. 195; Kandehlevi, III, 521.

Atâ/bağış divanları/defterleri tertip ettiren Hz. Ömer; Müslümanları Âl-i Beyt’ten başlatarak, Rasulullah’a akrabalık derecesine göre defterlere kaydettirmişti. Divanın en başında, Rasulullah’ın en sevdiği eşi ve Âl-i Beyt’ten sayılan Hz. Ayşe yer alıyordu. Senelik atâsı/ihsanı ve maaşı 12.000 dirhemdi. Bunu hayatta olan diğer zevceler ve “*Rasulullah’ın akrabaları Ehl-i Beyt*” takip ediyordu.

Haşimilerden sonra, onlara akrabalık derecesine göre diğer kabile mensupları defterlerde yerini almıştı. Burada; Hz. Ömer'in Ehl-i Beyt sevgisine işaret eden önemli hususlar vardır:

. Hakem; hâkim; problemi çözen, hükmü o konuda geçerli, iki tarafın anlaşmak üzere hükmüne rıza göstermek için seçtikleri kimse, haklı ve haksızın ayrılmasında aracılık edenler. Bkz. Luis Ma'luf, s. 146; Yeğin, s. 322.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 439 vd.

. Haritaya bkz. *Altın Tarih Atlası*, İstanbul, 1999, s. 26.

Bu pazardan başka Hayber'de Natat, Yemame'de *Hacer* Panayırı gelirdi. Bu panayırlar on Muharem'de kurulup ay sonuna kadar sürerlerdi. Burada Arabistan'ın İslam öncesin de iktisadi durumu ve bütünlüğü göze çarpar. Bu durum, fetihlerle siyasi bütünlüğün kurulmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Kureyşliler ve diğer tüccarlar, Filistin'de olan *Ezruâta* ve Busra'da kurulan pazarlara da gelirlerdi.

. Belki kamu yararı öne alınarak yer, sahibinden alınabilir, buna fetva olabilirdi. Fakat Hz. Ömer bunu yapmadı. Bkz. Kandehevi, II, 189-190.

"Mutlaka ben size Ammar b. Yasir'i emir/vali, Abdullah b. Mesud'u da muallim ve vezir olarak gönderdim. Bu ikisi, Rasulullah'ın (a.s.m.) Bedir ashabının seçkinlerindendir. Abdullah b. Mesud'u Beytülmal'iniz üzerine görevlendirdim. Bu ikisinden (İslam'ı) öğreniniz ve o ikisine uyunuz, hem (böylece) Abdullah b. Mesud'la, sizi kendime tercih ettim."

Celula Harbi'nden sonra İran Kisra'sı Rey şehrine gidip, bütün İran halkı da Araplara karşı milli bir heyecanla Nihavend'de toplanmaya başladı. Sa'd b. Ebi Vakkas durumu Medine ile istişare ettikten sonra hazırlıklara başladı. Fakat o sırada vali Sa'd b. Ebi Vakkas'tan *"Namazı iyi kıldırmıyor"* diye bir şikâyet geldi. Kufelilerin şikâyeti üzerine, Hz. Ömer duruma katılmasa da, Iraklılara *"Şimdi başınıza bir bela geliyor. Böyle şeylerle uğraşmanın zamanı değilse de, aranızdaki ihtilafın tahkikine engel olmaz."* diyerek, Muhammed b. Melseme'yi durumu tahkik için oraya göndermişti.

. Kandehevi, II, 190.

. Kandehevi, II, 191.

. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

- . Mesudi, I, 352; Hizmetli, s. 477.
- . Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; Mevakit, 4; Ahmet Cevdet Paşa, I, 415.
- . Hizmetli, s. 478.
- . Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 305.
- . Hizmetli, s. 477.
- . Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, Şamil İslam Ansiklopedisi, V, 179.
- . Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 103; Mesudi, II, 353; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 187-188.
- . Hars b. Hişam b. Muğire için bkz. İbn-i Hişam, IV, 142; Hasan İbrahim Hasan, III, 82; Diyarbekri, I, 296; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 346.

III. Yezdücerd Fırat sahilinden kendine gelen şikâyetler üzerine, hem komutan hem müneccim olan Rüstem’i “*Arapların talihi açık*” demesine rağmen istemeyerek Kadisiye’ye doğru yola çıkardı. Rüstem Medayin’den Sabat’a geldi. Oraya gelmeden önce 40.000 kadar öncü kuvvete ve 20.000 kadar artçı kuvvete Kadisiye’ye hareket emri vermişti. Kendisi de 60.000 askerle Kadisiye’ye yöneldi. Fıratın batı yakasındaki Hire’ye vardı, oradan Necef’e ilerledi. Nihayet 6 altı ay gibi bir zaman sonra Kadisiye’ye ulaştı. Ordusunda otuz fil vardı. Askeri 120 bine ulaşmıştı. Bunlardan 30.000 kadarı birbirinden ayrılmasın diye zincirlerle bağlanmıştı. O da kampını Atik nehri boyuna kurdu. Öne fillerini dizdi. Etrafa dehşet saçıyordu.

- . İbn-i Hişam, III, 376-377; Vakidi, II, 632; Muhammed Hudari, s. 180.

“en-nebiyyu evlâ bi’l-mü’munîne min enfusihim= Peygamber müminlere öz canlarından daha yakındır ve nefislerinden evlâdır.”

“İraklılar! İstesem ben de kendime sizin gibi güzel yemekler hazırlatabilirim. Fakat dünyamızdan kısıyoruz ki, kıstığımızı âhirette bulalım. Cenâb-ı Hakk’ın dünya nimet ve zevklerine dadanmış onlara: ‘Siz bütün zevklerinizi dünya hayatınızda yaşayıp bitirdiniz’ diye buyurduğunu işitmediniz mi?”

Hiz. Ömer önce paralarını verip Mescid-i Nebevi çevresindeki evleri istimlâk etti. Mescit’in bitişiğinde, kible duvarının batı köşesinde Abbas b. Aldulmüttalib’in de bir evi bulunuyordu. Hiz. Ömer halife olarak, ona da evini satmasını teklif etti:

“Aramızda hakemlik/hâkimlik edecek birini bul.”

İlk haram ay Muharrem’in adı anlamlıydı. O, kendisinde savaş ve benzerleri haram kılındığı için bu adı almıştı. Bu aya “*Muharremu’l-Harâm*” da deniyordu. Zilhicce, hac ayı olduğundan bu adı almıştı. Haclarını bu ayda yapan insanlar; yeni yılın ilk ayı Muharrem’de can güvenliği içinde yurtlarına geri dönebiliyorlardı.

“İslamiyet her ikinizi (hukuk önünde) müsavi/eşit tutar. Bir Müslüman diğerinden takva ve afiyetten/kötülüklerden selametten başka hiçbir şey ile ayrıcalıklı olamaz.”

Hz. Ömer Kudüs’e geldiğinde de; üzerinde yamalı bir gömlek vardı. O bir deveye yahut kısrağa binip oraya gelmişti. Oysa komutanlar; güzel kıyafetlerle kendisini karşılamışlardı. O kıyafetlerinden dolayı onları da azarlamıştı.

“İnsanların en iyisi, başkalarının hakkını tam olarak ödeyendir. Güçsüzlerin; haklarını incitilmeden alamadığı bir toplum, iflah olmaz (iyiliklere ulaşamaz).”

Bilindiği gibi İslam’da haklar, “*Allah hakları*” ve “*Kul/insan hakları*” olarak ikidir. “*Herkesin; şeriata uyan yetkisine, iktidarına ve mülkiyetine de hak denilmiştir.*” Her sabit ve doğru olan şeye de hak denir. Bunun zıddı batıl/gerçek olmayandır.

Yedincisi: Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer’i sabırlı ve adaletli görüyor ve buna göre yerine halife olarak bırakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirde; bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o iyi niyetle “*hayır murat ederek*” bu işe girişmişti. Eğer o zalimleşirse bunun cezasını pek yakında görürdü. O bu sözleri ile Şuara Sûresi’nin 227. ayetine işaret etmekteydi.

Sınvân; tek kök üzerinde yükselen, nar, zeytin ve bazı hurma çeşitlerine verilen isimdir. Bir dedenin çocukları olan baba ve amcalar da; bir kökten çıkarlar ve ondan yükselen bitişik ve çatal ağaçlara benzerler. Bu açıdan amcalarla babalar benzer özellikleri taşırlar ve Arapçada “*sınv/çatal*” diye adlandırılırlar.

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın Adına.

Mektup gelince Hz. Ömer, Muhacir ve Ensar’ın ileri gelenlerinden olan sahabeleri topladı. Bu yeni problem hakkında fikirlerini sordu. Sonuçta oradakiler: “*içene seksen celde/sopa vurması üzerine ittifak ettiler.*”

Beşincisi: Duada tevessül/biri vesilesi ile Allah'tan isteme olayı bize gösterir ki; hayatta olan sâlihlerle ve Âl-i Beyt'ten olanlarla, tevessül edilebilir. Ayrıca bu olay; Rasulullah'a nispet ve alâka şerefini de gösterir. Bu şereften dolayı, Abbas'a, seyyid ve şeriflere gösterilen sevgi, saygı, tevkir; Rasulullah'a yapılmış gibidir.

Hız. Ebu Bekir, kararı üzerinde ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd'in de görüşünü aldı. Said b. Zeyd (r.a.) kız kardeşi Fatıma'dan dolayı Hız. Ömer'in eniştesiydi ve meşhur haniflerden Zeyd b. Amr'ın oğluydu. Zeyd Hız. Ömer'in amcasının oğluydu. Said b. Zeyd de Hız. Ömer hakkında müspet görüş izhar etti. Ensar'ın büyüklerinden olan ve ikinci Akabe biatinde bulunan Üseyyid b. Hudayr (r.a.) da bu konuda hasta halifeye şöyle dedi:

Başkomutan Müsenna b. Harise, Anbar'dan, Bağdat Panayırı'na yol göstericiler aldı. Fakat Anbar'ın Dihkanın'a (Mahalli yönetici) Medâyin'e gideceğini söyledi. Böylece onu aldatarak Bağdat Panayırı'na yöneldi. Ambar'dan gece çıkmıştı. Fırat'ı geçti ve sabahleyin Bağdat Panayırı'nı bastı. Oradan birçok ganimet aldı, akıncılara: *"Ancak altın, gümüş ve her şeyin kıymetlisini alın"* tavsiyesinde bulunuyordu.

Müsenna on gün sonra, Ebu Ubeyd ise bir ay sonra Irak topraklarından Hire'ye vardı. İslam Kuvvetleri Nemark'ta, Farslarla şiddetli bir çarpışma yaptılar, Sasaniler yenildi ve komutanları Câbân esir alındı. Cabân bir hile ile kendisini esir alan askerden kurtardı. Yenildikçe geri çekilen Sasanî ordusu ile galipler arasındaki çarpışmalar, aralıksız sürüyordu.

Aslında hırsızlık, haddi gerektiren suçlardan biridir. Had cezası ile hırsızın eli kesilir. Fakat şüphe ile haddin düşmesi hırsızın elinin kesilmesini engeller. Bu durumda suçlu hiç cezasız bırakılamaz. *"Kesmezlerse 200 akça cürüm alına"* hükmü bir tazirdir.

6) Aden Panayırı: Aden, Hint okyanusu kıyısında, güney Yemen'de bir Limandır. Şıhr'dan ayrılan tüccarlar, Ramazan'ın birinden onuna kadar devam edecek olan Aden Panayırı'na gelirlerdi. Burada geline yolun kısalığı ve Ebnaların kurduğu krallığın yol güvenliğini iyi sağlamasından dolayı, muhafızlara ihtiyaç duyulmazdı. Burada pazar öşürü krallık tarafından tahsil edilirdi.

Tahminleri doğruydu. O Rasulullah'ın dayısı, Zühre kabilesinden, Aşere-i Mübeşşere'den, ilk Müslümanların yedincisi, Allah yolunda ilk kan akıtan, Rasulullah'la bütün savaşıara katılan önemli bir sahabeydi. Veda Haccı yılında hacca giden Sa'd; orada hastalanmış, kendisini ziyarete gelen Hz. Peygamber'e şöyle demişti:

Hz. Ebu Bekir'in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hz. Ömer, üstlenmişti. Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediğı rivayet edilir. İlk halifenin kâtibi ve müftisi (Şeyhülİslam) Hz. Ali'ydi. O, orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde bir hayat sürmedi ve sade yaşadı. Vefat edince nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hz. Ayşe'ye teslim edildi, o da onları yeni Halife'ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demektir. Hz. Ömer İslam Devlet Başkanı olunca halk ona *“Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi”* demeye başladı. Halk Hz. Ebu Bekir'e de *“Halîfetü Rasulillâh= Rasulullah'ın Halifesi”* diyordu. Sonraları da Hz. Ömer'e *“Emiru'l-Müminîn= Müminlerin Emiri”* denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

Sarhoş ediciler çeşitlidir: Öncelikle katı ve mayi/akıcı olanlar diye ikiye ayrılırlar. Katı olanlar; ağza atılarak yenenler ve yutulanlardır: Bunlar afyon, esrar, uyuşturucu haplar, tozlar ve benzerleridir. Zamanımızda kapsül olarak, damardan ve sigara ile birlikte alınanları da vardır. Akıcı içkiler de; üzümnden, hurmadan, elmadan, arpa ve buğday gibi ürünlerden, kimi meyvelerden ve sütlerden üretilir. Yalnız yaş üzümnden üretilen kaç türlü içki vardır.

Şahadet sözü ile girilen Gerçek Din, yaratılan ve yaratılma özelliğı taşıyan hiçbir şeyi ilah kabul etmiyordu. İnsanlar, ağaclar, bitkiler, nehirler, güneş, hayvanlar kısaca yaratılan hiçbir şey ilahlaştırılmaz ve tabulaştırılmazdı. Kurân-ı Hakîm'de de yaratılanların yaratan gibi ilah olmayacağı birçok ayette açıklanmıştı.

“Rasulullah'ı (üzerinde) gördüğün işe bak ve onun, üzerinde sabit ve devamlı olduğuna devam et ve taraftar ol.”

2) Onlar tevazuyu, alçak gönüllülüğü, şöhrete, şaşaa ve debdebeye tercih etmekteydiler. Tevazu büyüklüğü; kibir, büyüklenme ise zaafı ve manevi küçüklük ve eksikliği gösterir. Çünkü

büyük olan büyüklenmeye ihtiyaç duymaz. Küçük olan ise kendini büyük göstermek ister. Hem şöhret istemek, insanı riyaya/gösterişe sürükler. Hatta bütün işlerini, şöhret, insanlar nazarında iyi görünmek için yapar. Bu da ihlâsa zıttır, riyakârlığı, yani gizli şirki doğurur. Her şey Allah'ın iyi görmesi için yapılırsa; tevazu/alçak gönüllülük kendiliğinden insanda ön plana geçecektir.

Hız. Ömer, bir şikâyetçi ile karşı karşıyaydı. Zaten o, devlet memurları veya başka hususlarda şikâyetlerin kendisine ulaştırılmasını istiyordu. Hac zamanı bütün valilerinin ve memurlarının hazır olduğu bir zamanda halktan biri ayağa kalkarak, bir memurun kendisini cezalandırmak için yüz değnek vurulduğunu şikâyet etmişti. Hız. Ömer durum üzerine davacı eline kamçıyı vererek, hakkını suçludan kendisinin almasını istemişti. Bu durum *“Mezalim Mahkemeleri”*nin bir örneğiydi. Haksızlığa uğradığına inan herkes; şikâyetini bizzat devlet başkanına arz edebilirdi. Hız. Ömer şikâyetçiye şöyle teselli verdi:

“İzhed fi'ddünya yuhıbbekallahu = Dünyadan yüz çevir/zahit ol ki, Allah seni çok sevsin.”

O alçak gönüllüydü. Pamuklu kalın bir elbise giyerdi. Allah hakları ve din konusunda şiddetli ve tavizsizdi. Valileri de hareketlerinde onun ahlâk ve gidişatına uymuşlardı. Yanında olan ve olmayan herkesin durumu buydu. O, ya parça deriden yapılmış yünü alınmamış bir cübbe/kaftanla görünür ya da kalın kumaştan cübbe giyerdi. Yolculuklarda yanında deriden bir su kabı/kırba taşır, bunu yaya olduğunda omzuna attığı azık heybesine koyardı. Çoğu zaman onun biniti deveydi ve yükünü lifle deveye sarardı. Valileri de yaşantılarında onun gibiydiler. Bu halleri ile beraber; Allah ona ve valilerine bütün beldeleri açmış/fethetmiş ve çok mal vermişti.

Nihayet güneş batıya sallanınca, Numan kararlaştırdığı üzere üçüncü tekbirde atıyla düşmana hücum etti. Arkasından ordusu da hücum etti. Asıl savaş böylece başladı ve yatsıya kadar sürdü. Numan b. Mukarrin şehit olunca, harbin başında dediği gibi komutan Huzeyfetü'l-Yemani oldu. İranlılar daha fazla dayanamayıp yenildiler. Kan sel gibi akmıştı. Geride domuz dikenleri olmasından düşman askerlerinin geri kaçması da çok zordu. Firuzan Hemedan'a doğru

firar ederken, Ka'ka'nın adamları onu yakaladılar ve öldürdüler. Ardından İslam askeri 21/641 yılında Nihavend şehrine girdi.

7) Zümer Sûresi' 33. ayetinde de O şöyle anlatılır: *“Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar, işte bunlar muttakilerin ta kendileridir.”*

“Ben, bu gün öleceğimi umuyorum. Ben ölünce, halkı Müsenna ile birlikte (harbe) çağırmadan asla geceleme! (Hiçbir) musibetsizi dininizin işini görmekten ve Rabbinizin vasiyetinden/emrinden alıkoymasın. Rasulullah (a.s.m.) vefat ederken sen; beni ve benzer durum halkın başına geldiğinde, ne yaptığımı gördün. Eğer Allah Şamlılara karşı fetih nasip ederse; Iraklıları/Irak askerlerini de Irak'a geri çevir. Çünkü mutlaka onlar oralıdır ve oranın işinin velisi/sahibidirler, ayrıca onlara/Sasanilere karşı cesaretlidirler”

“Âlu'n-Nebiiyi zerî'atî-vehum ileyhi vesîletî = Âl-i Nebi benim sebebim- ipim. Hem onlar beni ona bağlayan bir vesilemdir”

Ukaz Panayırı'ndan sonra, Ukaz yanındaki Zülmecaz Panayırı'na gelinirdi. Bu Pazar da Zilhicce'nin 8. gününe (tevriye günü) kadar sürer, buradan hac için Mina'ya hareket edilirdi.

“Hayır! Vallahi bunu yapmayacağım. Yüce Allah onları (İlk Müslümanları hizmette) sebkatlerinden ve düşmana karşı çevik davranmalarından dolayı yükseltmiştir. Bu sebeple bir topluluk; onlar işi ağırdan alırken, onların yaptıklarını yaparsa; 'hafif ve ağır olarak' savaşa çıkmış olur ve böylece yükseklığe çıkmakta başkalarını geri bırakanlar; riyasete de onlardan daha lââyık olurlar.”

2) Ayrıca; Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek; düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz, öfkelerin en şiddetlisine denir. Fetih Sûresi'nin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi *“onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider: “onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir”*

“Sen ona buğz etmekle/nefretle, kabrinde buna eziyet/işkence etmiş oldun.”

“Ve yedraûne bi'l-haseneti es-seyyiete: Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar” buyrulur. Hz. Peygamber şahsında müminlere de şöyle emredilmişti:

“Gerçekten bu gün, insanların (düşmanın) sizden yana gelemeyeceğini (galip olamayacağını) umuyorum. Bu gün ancak

herkese mutluluk veren şey bana sevinç verecektir.”

“Sûk-u Hanâfis = Hanâfis Pazarı” dediler ve eklediler: “Orada Kisra’nın Medâin tüccarları, Sevad ve Rabîa (kabilesi) tüccarları bir araya gelir. Kuzâ’a da onları (pazarı) korur”

Çalınan mal nisap miktarı kıymetinde olmalıdır. Yani en az, on dirhem değerinde bir mal çalınmalıdır. Hırsıza had vurmak için daha başka şartlar da aranır. Bütün şartları düşünülürse; aslında, sirkat haddini uygulamak pek de kolay değildir. Yol kesmek ve eşkıyalık da sirkat gibi değerlendirilir.

Müslümanlar Bizans eyaletlerini, Suriye’yi ve Mısır’ı fethetmeden önce buralarda Feodalist yapı hâkimdi. Feodalizmde en yüksek soylu/senyör ve asilzade; kral veya İmparatordu. Sonra asiller şu sıraya göre sınıflandırılmıştı: Hristiyan din adamları, Elektörler, büyük dukalar, dukalar, prensler, markiler, kontlar, vikontlar, baronlar ve şövalyeler.

“Keyfe bike izâ lebiste süvârey kisrâ: (Bir gün Kisra’nın bileziklerini takınca halin nasıl olur?”

Hiz. Ömer’in halifeliğinin ilk günlerinde Yermuk zaferi kazanılmıştı. (13. yıl/Ağustos, 534). Bu zafer bütün Suriye topraklarını Müslümanların önüne açmıştı. Sonra Hiz. Ömer Suriye’nin en önemli kentinin; yani Şam’ın fethini istedi ve Dımeşk fethedildi. Arkasından Şam beldesi fethedilmeğe başladı.

. Bakara, 2/286.

. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 210.

. Maide, 5/99

. Sarıcık, Kölelik, s. 292 vd.

. Kehf, 18/29; Zümer, 39/41.

“Sizi düşmanların değil, iman ve ahlâkınızı değiştirmekle nefsinizin helake götüreceğinden korkarım.”

. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221; (Arnold, Preaching of İslam, s. 80’dan).

Ganimetlerin beşte biri Medine’ye gönderildi. Nihavend Savaşı sonrası Hemedan ve İsfahan da fethedildi. Böylece on iki asırlık bir zamanda gelip yapılan Sasani Devleti son buluyordu. Rasulullah, hicretin 7. yılında Sasanilere beddua etmişti. Bu beddua, Kisra’nın

Peygamber mektubunu yırtması üzerine yapılmıştı. Şimdi beddua gerçek oluyordu.

. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221-224.

. El-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 221.

. Bkz. Hitti, III, 880 vd. Sarıcık, *Kölelik*, s. 93-102.

Dünyayı ve dünyalıkları önemsemek ve değerli bulmak; insanları “dünyevileşme” ve “dünyalık yarışı”na sokacaktır. Oysa ayetler ve Rasulullah; böyle bir yarışı uygun bulmaz.

. Age., s. 224.

3) Soyluluk konusunda şunu da hatırlayalım. Ortaçağda batısında hâkim olan Feodalizm; insanları soylular ve soylu almayanlar diye ikiye ayırmıştı. Feodalizm bin yıl sürmüştü.

“Allah İslam’dan ve Müslümanlardan dolayı senin mükâfatını versin.” Kendi bayıldığında ahitnameyi yazmasının İslam’a ve Müslümanlara büyük bir hizmet olduğunu söylüyor ve Allah’tan bunun ödülünü istiyordu.

. O, Kadisiye Savaşı öncesi de aynı zamanda kayınpederi olan Hz. Ali’yi yerine devlet başkanı vekili bırakıp Medine’den ayrılmıştı.

. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 66, 100; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 93

. “*Ve’c-teme’û ‘alâ en yadribehû semânîne*” Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 515, nr. 368.

Rasulullah onlardan, dünyada garip/yabancı bir yolcu gibi olmalarını istemişti. Hz. Ömer devrinde büyük ganimetlere kavuşulsa da o ve benzerleri alıştıkları zühdü, sadeliği ve dünyayı kalben terk etmişliği sürdürüyordu.

. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 66; Ahmet Cevdet Paşa, I, 370.

Birincisi: Hz. Ömer, Rasulullah’ın soyunu divanda kendi soyuna ve Ehl-i Beytine tercih etmişti. Ona önce kendi akrabalarını yazması teklif edildiği halde bunu kabul etmemişti. Onun bir halife olarak bu icraatı, Ehl-i Beyt’e hürmetli ve saygılı tavrını ortaya koyar.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 489; Hitti, I, 233; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 93.

. El-Faruki, İ Raci-L. Lamia, s. 220, 9. Bölüm.

. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 66, 99; Mâverdi, s. 96-97; İbnu’l-Esir, II 422, 502; Belazuri, II, 348; Sarıcık, *Ehli Beyt*, s. 160-162.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 488. no. 357. Krş. el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 220.

. *Age*, s. 239.

. El-Faruki, İ Raci-L. Lamia, s. 220.

. Üç talakla boşadığı hanımına iddeti içinde helal sanarak yaklaşma.

. Bkz. Bilmen, III, 197–210.

. Bilmen, III, 197; Sarıcık, *Kölelik*, s. 258.

Hız. Ömer ayrıca Mekke'yi kuşatan Harem'in sınırlarını da iyice belirleme yoluna gitti. Harem'in Mekke'den uzaklığı kimi yerde üç mil, kimi yerde yedi mil, kimi yerde de dokuz mil kadardı. Bazı dini hükümlerin haram sınırı ile ilgisi vardı: Haram sınırları içinde ağaç kesilmez, hayvan avlanmazdı. Bu sınırlar içindeki bölgeye “*haram/yasak bölge*”, dışına da “*hıl/helal bölge*” deniyordu.

. Bilmen, III, 14.

. Bilmen, III, 250; İçki Çeşitleri için bkz. Sarıcık, “Hz. Peygamber'in İçki ve Uyuşturucuya Tavrı”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, s. 123 vd.

. Nur, 24/2; Heyet, Kurân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, s. 34.

. Zehebi, Kitabu'l-Kebair, s. 87 vd. Hamr adı hakkında bkz. Sarıcık, “Hz. Peygamber'in İçki ve Uyuşturucuya Tavrı”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, s. 117-123; Sarıcık, *Kölelik*, s. 7-10.

. Bilmen, III, 253.

. Bilmen, III, 251.

. Hadd-i Şürib ve Hadd-i Sekr için bkz. Bilmen, III, 252; Abdulkadir Udeh, II, 498.

Şimdi dinimize girerseniz, burada Allah'ın Kitabı'nı ve onunla hükmetmek üzere bir takım kimseleri bırakıp gideriz. Eğer cizye verecek olursanız, onu da kabul ederiz ve sizi himaye ederiz (düşmanlara karşı koruruz. Mal ve can güvenliğini sağlarız). Yoksa (sizinle) savaşıyoruz.”

. *Mâide*, 5/38.

Sulh taraftarıydı. Sa'd'a bir adam gönderdi. Sa'd da ona Rebi b. Amir'i gönderdi. O, debdebe içindeki Rüstem'in karşısına, hayvanının çuluna bürünüp, kargısına dayanarak çıktı. Sonunda kargısını döşeme üzerine dikip yere oturdu ve şöyle konuştu:

. *Mâide*, 5/39.

“Gökleri ve yeri yarattığı günde, Allah’ın yazısına göre katında ayların sayısı on iki olup, dördü haram aylardır. İşte bu doğrudur...”

. Nur, 24/4.-6.

. Kazf uzaktan bir şeyi, taşı vs. atmak, fırlatmak gibi manalara gelir.

. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, III, 263-275.

. age., III, 15.

. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, III, 230-238.

. Bilmen, III, 15; Sarıcık, *Kölelik*, s. 245 vd. 257-258.

2) Hz. Ömer, yine Mekke’de İslam öncesi dönemde, Huzaa kabilesinden Cervel kızı Müleyke/Melike ile de evlenmişti. Bu kadın Ümmü Gülsüm olarak da bilinir. Melike, oğlu Übeydullah’ın annesiydi. Hz. Ömer hicret edince bu müşrik hanım Mekke’de kaldı. Hz. Ömer hicreti altıncı yılına, Mümteherine Sûresi’nin onuncu ayetinin inmesine kadar onunla evli kaldı. Hanımı Mekke’de o Medine’de olmasına rağmen, evlilik altı yıl devam etmişti. Mümteherine Sûresi’nin onuncu ayeti, Müslüman erkeklerin müşrik kadınlarla evlenemeyeceğini hükme bağlayınca, Hz. Ömer bu hanımını boşadı ve ondan ayrıldı. Ondan sonra bu hanımla, Mekke’de Muaviye b. Ebi Süfyan evlenmişti.

. Çiftleşme organı kesik.

“Yarın sabah erkenden yürüyünüz ve bu günden yürüyüş için hazırlanınız. Gerçekten ben; bundan daha iyi bir görüşüm bana gelinceye kadar, yürüyeceğim”

. Bitişik demektir.

. İbnu’l-Esir, II, 462-463.

Fakat Hz. Ebu Bekir iki yıllık yönetimi zamanında Şam’ın fetih projesini ve fetih sebeplerini hazırladığı gibi, Sasaniler elindeki Irak’ın fetih projesini de hazırlamıştı. Halid b. Velid Irak’ta Sasanilere karşı Müsenna b. Harise ile savaşırken; Bizans kuvvetleri Müslümanları sıkıştırdı. Hz. Ebu Bekir, Halid b. Velid’e Iraktaki kuvvetlerin yarısını alıp, hemen Şam’a geçmesini; yarısını Irak’ta Müsenna komutasına bırakmasını emretmişti.

Tevekkül, itimat ve dayanma anlamına geldiği gibi, *“tevellî”* yani bir işi üzerine alma manasına da gelir.

Sebep; hurma ve benzeri ağaçlara çıkmak için elde olan habl/iptir. Kendisi ile bir şeye ulaşılan her vesileye sebep denir. Marifete vesile her şey de sebeptir. Ümmü Gülsüm bir “seyyide” olmakla kıymette Rasulullah’a ulaştıran bir vesile olacaktır. Zerî’a da sebep manasına gelir. İmâm Şafi, Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren bir şiirinde şöyle demişti:

. Haddi Sirkat için bkz. Bilmen, III, 14.

Bu zafer Sasani saltanatını iyice sarstı, artık kötü sonu herkes görebiliyordu.

Ümmü Gülsüm küçüktü. Hatta bir rivayette kendisinden “o, o zaman bir kız çocuktı” diye söz edilir. Hz. Ömer Mescid-i Nebevi’de Ümmü Gülsüm’ü bekliyordu. Yanındakiler, “ey Müminlerin Emiri, ondan ne istiyorsun, o küçük bir kız çocuğudur” demişlerdi.

. Bilmen, III, 254.

. Kardeş katlinin ikinci tür izahı konusuna bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Râşidin Dönemi*’nden, s. 57.

. Mesudi, II, 353; Hazreti Ömer’in çocukları Abdullah, Hafsa, Übeydullah, Zeyd, Abdurrahman, Fatıma, diğer kızlar. Ebu Şahme; “*Abdurrahman el-Asğar*” diye bilinir. Bu kendisine içkiden dolayı had vurulan oğludur. Bkz. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 103; Diyarbekri, II, 250-252.

. Hak kelimesi için bkz. Rağıb, s. 315; Bilmen, III, 254; Debbağoglu-Kara, s. 191.

. Bilmen, III, 286.

. Kısası iskat eden şeyler için bkz. Bilmen, III, 99.

. Tirmizi, hudûd, 2.

. *Kanûni Ceza Kanunnâmesi*, Süleymaniye Kütb. Esad Ef. nr. 2362.

Sıdkı/doğruyu getirenler peygamberlerdir. Onları tasdik edenler de onlara iman edenlerdir. Hem Rableri katında onlara istedikleri her şey vardır. Müfessirlerden kimi, ayet konusunda, “*ellezi câe bissıdki=doğruyu getiren*”, Hz. Muhammed’dir. ‘*Ve Saddeka bihî=onu doğrulayan*’ da Hz. Ebu Bekir’dir” demişlerdir. Pek çok hadis-i şerif Hz. Ebu Bekir’in fazilet ve mertebesinin üstünlüğünü anlatır.

Müsenna talimata uyarak askerlerini, büyük bataklığa yakın Kadisiye yolu üzerindeki Hale, Fera ve Vakusa arasındaki Şirâf’a

gönderdi. Buralar Fırat'ın batısındaki Basra bölgelerinin dağlık kısımlarıydı. İran kuvvetleri tarafında büyük bataklıklar vardı. Böylece savaş, Fırat ve Dicle'nin kuzeyinden güneyine; batı yakasına ve aşağıya çekilmişti. Burada çarpışacak İran kuvvetlerinin "ikmal" işi zordu. Hem sulak ve bataklık arazide yer değiştirmek ve arabaları yürütmek kolay değildi. Ama burası İslam orduları için avantajlıydı. Tehlike anında çöle çekilmeye elverişliydi ve Arabistan'a yakın yerdı. Bütün bunlar, hicretin 13. yılı sonlarında, Zilkade ayında (635) oluyordu.

. Sanem ve vesen kelimeleri için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 117.

"Ben, bu gün öleceğimi umuyorum. Ben ölünce, halkı Müsenna ile birlikte (harbe) çağırmadan asla geceleme! (Hiçbir) musibetsizi dininizin işini görmekten ve Rabbinizin vasiyetinden/emrinden alıkoymasın. Rasulullah (a.s.m.) vefat ederken sen; beni ve benzer durum halkın başına geldiğinde, ne yaptığımı gördün. Eğer Allah Şamlılara karşı fetih nasip ederse; Iraklıları/Irak askerlerini de Irak'a geri çevir. Çünkü mutlaka onlar oralıdır ve oranın işinin velisi/sahibidirler, ayrıca onlara/Sasanilere karşı cesaretlidirler"

. İbnu'l-Esir, II, 462; Ahmet Cevdet Paşa, I, 357.

. İbnu'l-Esir, II, 457; Ahmet Cevdet Paşa, I, 352-353. Konuşmalar sadeleştirilmiştir.

. İbnu'l-Esir, II, 457; Ahmet Cevdet Paşa, I, 535. Kisra, Hire hücumlarından söz ediyordu. Onlar Münziroğulları'nı eskiden beri yönetici tayin ediyorlardı. Bkz. *age.*, I, 346.

. İbnu'l-Esir, II, 457; el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 240.

. Bunlar önce İslam'a karşı mücadele edip, sonradan Müslüman olanlardır.

. Ahmet Cevdet Paşa, I, 357. Konuşma sadeleştirilerek alınmıştır.

. İbnu'l-Esir, II, 462.

. İbnu'l-Esir, II, 458.

"Temizlik" pislikten kurtulmakla gerçekleşir. Evet, o günahların birer pislik/rics olduğu bilincindeydi. Çünkü ayet şöyle diyordu: "İnnema'l-hamru, ve'l-meysiru ve'l-ensâbu ve'l-ezlâmu ricsun min 'ameli's-şeytan = Şarap ve sarhoş ediciler, kumar, tapılan putlar ve kısmet okları; şeytanın işlerinden büyük birer pisliktir."

. İbnu'l-Esir, II, 462; Belazuri, s. 368.

Esirciler henüz ergenlik çağına ulaşmayan Yusuf'u değersiz bulmuşlardı ve bu yüzden onu köle pazarında birkaç dirheme sattılar. Bir şeye rağbet etmemek ve sırt dönmek de; çoğu zaman onu değersiz bulmak ve değersiz görmekten dolayıdır. Züht de değersiz görmekten dolayı o şeyden yüz çevirmek, rağbet etmemek, arzulamamaktır, kısaca *"kalben terk etmek"* diye anlatılabilir.

Kazif haddi'nin uygulanabilmesi için de; birçok şart ileri sürülmüştür. Kâzif/iftirayı atan; âkil, buluğ çağına gelmiş olmalıdır. Kâzif, muhtar yani zorlanmamış olmalıdır. Suçu dört şahit ile ispattan aciz olmalıdır. Yalnız iftiracının; hür, Müslüman, zinadan afif ve suçlarken ayık olması şartı aranmaz. Makzûfun/iftira atılanın; muhsan veya muhsana olması, malum/bilinen olması, kâzıfın fûrûundan, yani oğullarından ve torunlarından olmaması, suçlananın nâtık/konuşabilir olması, yine makzûfun; mecbûb, hünsa-ı müşkül/kız-erkek, olmaması, iftira atılan kadının retkâ ve kana bulunmaması gerekir. Ölü birine de zina isnadı yapılsa had gerekir. Kazif kitabetle değil, dille ve açık şekilde yapılmalı, makzûf; bu fiili yapabilecek durumda bulunmalıdır. Bir kimse diğerine "zinakâr" dese; öbürü de diğerine, "sen zanîsin" dese ikisine hadd-i kazif gerekir. Erkek hanımına "zâniye/zina eden kadın" dese; o da: "Hayır zinakâr sensin" dese; erkeğe lian, hanıma kazif haddi icap eder. "Ey zinakârın "veya zina eden kadının oğlu" demek de böyledir. Bir kimseye "sen babanın oğlu değilsin" demek de annesine kazif sayılır. Bu durumlar, insan haysiyetini ve haklarını çiğneme ve toplum düzenini ve kamu menfaatini yaralamasından dolayı; hadle cezayı icap ettirirler. Ceza da ayette açıkça belirtilmiştir.

Ona göre Hz. Ömer içi dışı bir, hatta içi dışından daha iyi, samimi, doğru dürüst biriydi. Hz. Osman'ın sözleri üzerinde düşünülürse; ona göre o ashab içinde hilafete en lâıyk kimseydi.

Rasulullah da: *"Kâne yücillu'l-'abbâsa iclâle'l-veledi li'l-vâlidî = Amcası Abbas'ı oğlun babasına yaptığı gibi tazim ediyordu."*

Sonradan kendisi de Kudüs için yardıma gelip Bizans komutanı Artebon'un ordusunu bozdu ve Artebon bozgun halinde Kudüs surları içine çekildi. Amr sonra, Filistin topraklarından Gazze, Nablus ve Yafa beldelerini fethetti ve Kudüs'ün teslimi için şehrin ileri gelenlerine haber gönderdi. Kudüs'ün eşrafı ancak halifenin ahit/ant

ve eman vermesinden sonra şehri teslim edebileceklerini bildirdiler. Durumdan halifeyi haberdar edince, Hz. Ömer yerine Hz. Ali'yi devlet başkanı vekili bırakıp Cabiye'de Şam bölgesi komutanlarıyla buluşacaktı. Onu karşılamak için ilk olarak oraya gelen komutanlar Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan (Hz. Muaviye'nin kardeşi) ve Halid b. Velid'di. Hz. Ömer onlara doğru gelirken üzerinde yamalı bir gömlek vardı. Bir deveye veya kısrağa binmişti. Komutanlara yaklaşıncı, onların en güzel atlara binip güzel elbiseler giydiklerini gördü ve hiddetlendi. Hemen atından yere atlayıp onları taşa tuttu. Aynı zamanda onlara şöyle bağıırıyordu:

“Keennî bike, kad lebiste Süvârey kistrâ ve muntıkatehû ve tâcehu: Kisranın iki bileziğini, kuşağını ve tacını giymişsin gibi görüyorum.”

Hristiyan köle “evet” diye onu doğruladı.

“Bal şerbeti gelince o, ‘bu hoş bir şeydir. Fakat Yüce Allah bazı kimseleri şöyle yeriıyor: ‘Ezhebtum tayyibâtikum fî hayâtikimu’ d-dünya ve’s-temta’tum bihâ= Dünya hayatınızda bütün zevkleri yaşayıp bitirdiniz.’ Bunun için ben, zevklerimizin bize (dünyada) peşin verilmesinden korkuyorum’ dedi.”

Erkek ve kadına zorla zina ettirmek haddi gerektirmez. Mülk şüphesi, yani bir kadını cariyesi sanmak, nikâh şüphesi ve süphe-i iştibah ile had düşer ve ceza tazire çevrilir. Suçu işleyenlerin; akıllı ve baliğ olmaları da gerekir. Şahsın dilsiz olmaması, zinanın dâr-ı adlde, yani İslam ülkesinde olması yani Dâr-ı Harp ve Dâr-ı Bağy’de olmaması da gerekir. Zina hayatta olan bir kadınla yapılmalı ve cinsel organlar yoluyla olmalıdır. Tevbe ile had cezası düşmez. Deliye, uyuyana, küçük çocuğa karşı bekâr birinin zina suçu işlemesi de haddi gerektirir. Zina eden kimse ve zina işi şüphesiz sabit olmalıdır. Zina haddi için daha başka şartlar da vardır.

Bu sözler üzerine Hz. Ömer, (r.a.) Allah’a hamd etti ve geri döndü.”

Haram ayların ikincisi Receb’di. Bu ayda genelde umre, yani Kâbe ziyareti yapıldı. Diğer iki haram ayda, yani Zilkade, Zilhicce’de Mekke yakınlarında “Mecenne, Zulmecaz ve Ukaz panayırları” kurulur ve bunlardan sonra hac yapıldı. Recep ayına “Mümessilu’l-esinne/Mızrakların temrenini çıkartan”, “Esab/silahları döken” ve “Esam/yardım isteğine kulakları sağır olan ay” da denirdi. Çünkü bu

ayda, savaş aleti olan mızrağa, eldeki silaha ve düşmana karşı imdat dilemeğe gerek kalmazdı.

Müsenna, Hanâfis Panayırı'nın kurulduğu gün, Rabia ve Kudâ'a kabilesinden akıncılarla pazara saldırdı ve yağmaladı. Sonra Anbar'a döndü. Gelenin Müsenna ve atlıları olduğunu öğrenen Anbarlılar, atlara ve kendilerine yiyecekler getirdiler. İslam öncesi dönemde Güney ve Kuzey Arabistan'da, Sasani ve Bizans beldelerinde kurulan önemli pazarlar vardı.

“Kim bana tevessül ve kıyamet gününde kendisine katımda şefaath edecek bir el bulunmasını isterse; Ehl-i Beytimi sevindirerek; onlara ‘sıla-ı rahimin (yardım, hürmet, hatırlarını sorma ve akrabalığın) gereğini yapsın.”

“Hem Allah kötülüğü, kötülükle imha/yok etmez. Fakat o, seyyieyi hasene/iyilik ile yok eder.”

“Haram ayları ertelemek (nesi ile yılı uzatmak, zamanı artırmak değil) küfürde ziyadeliktir (ziyâdetün fil-küfri). Böylece küfredenler saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığının sayısını çiğnemek, hem onun haram kıldığını helal kılmak için, haram ayı bir yıl helal sayarlar (bir ay geri atarlar), bir yıl haram sayarlar (haram kabul ederler ve yılı uzatmazlar). Böylece kötü işleri kendilerine güzel gösterilir. Allah kâfirler topluluğuna hidayet etmez.”

Hz. Ömer önce paralarını verip Mescid-i Nebevi çevresindeki evleri istimlâk etti. Mescit'in bitişiğinde, kible duvarının batı köşesinde Abbas b. Aldulmuttalib'in de bir evi bulunuyordu. Hz. Ömer halife olarak, ona da evini satmasını teklif etti:

“Kim de bu zulümden/haksız davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Gerçekten Allah, Ğafûrdur/günahları çok bağışlayıcıdır. Rahimdir/pek merhametlidir.”

. Taberi, *Zehâiru'l-Ukbâ*, s. 169

Ebu Ubeyd Müsenna'nın uygun bulmasıyla bu ordunun da karşısına çıkmak istedi, Mirvaha'da konakladı. İki ordu arasında Fırat nehri vardı. Acaba hangi ordu nehri geçip, diğerine saldıracaktı? İranlılar beklemeyi tercih ettiler. Ebu Ubeyd ise, kayıklardan kurduğu köprüden ordusunu karşıya geçirdi ve İran kuvvetlerine hücum etti. İran ordusu önünde otuz kadar fil vardı. Filler hücumla geçince

Müslümanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Ebu Ubeyd herkese, ürken atlardan inerek, yaya taarruz etmesini emretti. Fakat kendisi bir fille yaptığı mücadelede; onun ayakları altında kaldı ve şehit oldu.

. Rasulullah: *“Fatımatun bîd’atun minnî: Fatıma benden bir et parçasıdır”* buyurmuştu. Ümmü Gülsüm de ondan olduğu için Rasulullah’tan bir parça kabul ediliyor.

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 284

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 285

. Rağıb, s. 220.

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 168.

Böylece halifeye karşı özür beyan ediyorlardı. Onların bu özrünü kabul eden halife “*peki*” dedi ve beraberce Cabiye’ye vardılar. Orada da gruba Amr b. As ve Şurahbil gelip katıldı. Filistin ve Ürdün bölgesi komutanları Amr ve Şurahbil halifenin dizini öptüler. O da onları kucakladı. Halife ve komutanlar Cabiye’de Kudüs ileri gelenleri ile görüştüler. Hz. Ömer’in aman vermesi ve Kudüslülerin cizye (baş vergisi) ödemeleri şartı ile şehrin anahtarları Devlet başkanı Hz. Ömer’e teslim edildi.

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 169; Diyarbekri, s. 284 vd.

. Sebep kelimesine bkz. Rağıb, s. 220.

. Bu bağdan kasıt, kız tarafından akrabalıktır.

. Tuğrul Beyin de benzer bir evliliği vardır.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 160-163.

. Hitti, I, 263.

. Munavi, I, 197; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 200.

. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 176, 236; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 200.

. Diyarbekri, II, 284; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 168.

“Ben üç defa tekbir alacağım, o zaman (hücuma) hazırlanınız. Dördüncüsünde saldırınız!”

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 169; Bu evlilik hicretin 17. yılında olmuştu. Bkz. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 68.

. Belazuri, II, 346; Maverdi, s. 201.

. Hz. Hasan hicretin üçüncü yılında doğmuştu. Hz. Hüseyin ondan daha küçüktü.

Kur’ân ikrahı/zorlamayı değil, iknayı teşvik eder. Konu gayr-ı Müslimlere açılır, kabul edilmezse, kendi hallerine bırakılırlar. *“Vemâ ‘ale’r-rasûli ille’l-belâğ = Resule ancak tebliğ etmek vardır”*

“Müslümanlar için, bir başkasını Müslüman olmaya zorlamak kadar utanç verici bir şey olamazdı. Ve hâlen de olamaz... Müslümanlık böyle bir davranışı günah olarak kınayan ilk din olmuştur.”

. “*Fe ahaze Umeru bizirâ’ihâ fe’c-tezebethâ minhu.*”; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 168; Diyarbekri, II, 284.

. Konuyu bütün rivayetlerle ele almak ve tartışmak sözü uzatacağı için diğer rivayetleri almıyoruz. Geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, II, 284; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 148-170; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 68

. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150.

. Munavi, VI, 18; İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 227; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 193 vd.

. Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 123; (İmam Ahmed ve Tirmizi’den garib hadis).

. Buhari, IV, 209; İbn-i Sa’d, IV, 29-32; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 68; Suyuti, s. 132; Medresi, s. 109.

. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 176; Munavi, I, 197; IV, 373; V, 256

. İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 500.

. Munavi, V, 205; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 135.

. Medresi, s. 110-111; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 160.

. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 159.

. Ölen salihlerle tevessül konusunda ihtilaf vardır.

“*Sen İslam’ı nurlandırdın, Mescid’i güzelleştirdin. Allah da seni hem dünyada hem ahirette nurlandırsın*” diye dua etmişti.

. İbn-i İshak, s. 8; Belazuri, II, 348 vd. Maverdi, s. 96 vd. Suyuti, *Tarihu’l-Hulafa*, s. 23, 79, 137; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 121 vd. Hitti, I, 263; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 160-163.

. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 174; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150.

. İbn-i Hacer, *Savâik*, s. 174, 183; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 15; Munavi, IV, 176.

. İbn-i Mace, I, 51; Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 122-123.

. Hz. Ömer, otuz iki veya otuz üç yaşında Müslüman olmuş, 13 yıl Mekke’de bulunduktan sonra hicret etmiştir.

. “İnne ibnî hazâ seyyidûn ve le’allellâhe en yusliha bihî beyne fieteyni mine’l-Müslimîn.” Taberi, *Zehâiru’l-Ukbâ*, s. 125.

. Rağıb, s. 55.

. Age., s. 176.

. İbn-i Mace, I, 51; Taberi, *Zehâiru'l-Ukba*, , s. 123.

. İbn-i Hacer, *Savaik*, s. 175-176.

Erkek ve kadına zorla zina ettirmek haddi gerektirmez. Mülk şüphesi, yani bir kadını cariyesi sanmak, nikâh şüphesi ve süphe-i iştibah ile had düşer ve ceza tazire çevrilir. Suçu işleyenlerin; akıllı ve baliğ olmaları da gerekir. Şahsın dilsiz olmaması, zinanın dâr-ı adlde, yani İslam ülkesinde olması yani Dâr-ı Harp ve Dâr-ı Bağy'de olmaması da gerekir. Zina hayatta olan bir kadınla yapılmalı ve cinsel organlar yoluyla olmalıdır. Tevbe ile had cezası düşmez. Deliye, uyuyana, küçük çocuğa karşı bekâr birinin zina suçu işlemesi de haddi gerektirir. Zina eden kimse ve zina işi şüphesiz sabit olmalıdır. Zina haddi için daha başka şartlar da vardır.

“Eğer siz ona (Rasulullah’a) yardım etmezseniz, (Allah ona yardım eder) Hani küfredenler, iki kişiden biri olduğu halde onu Mekke’den çıkardıklarında da ona yardım etmişti. O zaman ikisi (Resul-i Ekrem ve Ebu Bekir) mağarada idiler. (Hz. Ebu Bekir korkunca) Rasulullah arkadaşına: ‘Lâ tahzen innellah’a me’anâ=Korkma, şüphesiz Allah (yardımı ile) bizimle beraberdir’ diyordu. Bunun üzerine ona (Ebu Bekir’e) sekinetini indirdi, Hem onu (Rasulullah’ı) görmediğiniz ordularla (meleklerle) destekledi ve muhafaza etti. Hem böylece kâfirlerin sözünü (şirki) alçalttı. Allah’ın sözü (davası) ise yücedir. Çünkü Allah, Aziz ve Hakîm’dir”

Bunun üzerine Rasulullah ileride İslamiyet’e büyük hizmetlerde bulunacağını, birçok kavimlerin kendisi vesilesiyle imana geleceğini bildirmişti. Sonra da onun şifaya kavuşması için dua etti. Belki de bu komutanlığı; o ihbar-ı bilgaybın gerçekleşmesine vesile olacaktı.

Bedir kahramanlarının hanımlarına beşer yüz dirhem, Bedir’den Hudeybiye’ye kadar Müslüman olan ashabın hanımlarına dörder yüz dirhem, Hudeybiye’den sonrakilerin hanımlarına üçer yüz dirhem, Kadisiye gazileri hanımlarına ikişer yüz dirhem maaş verildi. Kadisiye’den sonrakilere ancak yüzer dirhem maaş bağlandı. Bu atıyyeler her yıl beytûlmalden alınacaktı.

Müsenna bu gelişmeleri Hz. Ömer’e bir mektupla bildirmek istedi. Fakat haber Hz. Ömer’e ulaşmadan, Sevad bölgesi halkı irtidat/irtica ile İslam’dan döndü. Sasanilerin toparlanması ile de ilgisi olan

irtidat/dinden dönme, geri dönüş hareketini bastırmak için Müsenna, Kufe ve Vâsıt arasındaki sulak Zukâr bölgesinde Sevadlılarla savaşa başladı. Mektubu Halife Ömer'e ulaşınca konu hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

“Sûk-u Hanâfis = Hanâfis Pazarı” dediler ve eklediler: “Orada Kisra'nın Medâin tüccarları, Sevad ve Rabâa (kabilesi) tüccarları bir araya gelir. Kuzâ'a da onları (pazarı) korur”

Gönüllülerin komutanı Ebu Ubeyd es-Sakafi, Irak cephesinde Müsenna b. Harise'nin ordusu içinde yerini almış, Nemarik'ta, Kesker'de İran kuvvetlerini yenmişti. Fakat Köprü Vakası'nda bir fil kendisini çiğnemiş ve şehit olmuştu. Olay şöyle gelişmişti: İran başkomutanı Rüstem, Kufe yakınlarındaki Nemârik'ta ve Sasani ordusunun çekildiği Kesker önlerinde Fars kuvvetleri üst üste iki defa yenilince, yeni bir ordu hazırladı. Ordunun başına Behmen Câzeveyh'i geçirdi.

2) Afyon, esrar, hap ve benzerlerinde, sarhoş edecek miktarda almak haddi gerektirir. Hamrın dışındaki mayı/akıcı içkiler ise; sarhoş edecek kadar içilince haddi gerektirirler.

“Ve kânû fîhi mine'z- zâhidîn (Yusuf'u Mısır'a götürenler, düşük bir pahaya sattılar). Onlar zaten, ona karşı zahitlerden/rağbet etmeyenlerdendiler.”

“Vallahi evet.”

“Ve's-Sâriku ve's-Sârikatu fa'kta'û eydiyehumâ cezâen bimâ kesebâ nekâlen mine'l-lâh, vallâhu 'azizün hakîm: Hırsızlık eden erkeğin ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan bir azap, ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah Azîzdir/güçlü ve galiptir. Hakîmdir/hikmetsiz, abes ve anlamsız iş yapmaz.”

Hiz. Ömer, Ammar b. Yasir için günlük bir koyunun yarısını maaş/geçimlik olarak tahsis etmişti. Hiz. Ammar dokuz ay kadar Kufe valiliği yaptı. Fakat Kufeliler Ammar'dan şikâyetçi oldular.

Hicretin 14. yılında (635) yılında Hiz. Ömer bazı kimselere şarap içtiklerinden dolayı had cezası uyguladı. Onlardan biri de oğlu Abdurrahmandır. Ayrıca, bu yıla kadar Ramazan'da teravih yatsı namazı sonrası evlerde kılınırdı. Bu yıl, yatsıdan sonra cemaat dağılmadı ve cemaatle teravih kılındı. Hiz. Ömer bu namazın böyle kılınmasının daha yerinde, tertipli ve düzenli olacağını düşünerek

namazın böyle kılınmasını istemişti. Yine bu yıl Ramazan ayında mescitlerde kandiller yakıldı.

Kalabalık içinde Gassanlı prens Cebele de vardı. O da kalabalık bir toplulukla, başında tacı olduğu halde önce Medine'ye gelmişti. Hz. Ömer Hristiyan Cebele'nin İslam'a girmesinden memnundu.

Hürmüzan Medine'de oturacaktı. Ona, senelik iki bin dirhem bir atâ/tahsisat bağlandı. Hz. Ömer Sasani devleti ve İran bölgesindeki askeri harekâtla ilgili olarak; zaman zaman onun fikirlerini almayı da ihmal etmezdi. O bir bakıma Hz. Ömer'in danışmanlarından biriydi.

Bu konuda batılının başka benzer tespitleri de vardır. Bunlardan biri bu konuda şu dikkate değer yorumda bulunur:

Böylece ona baskı yapmak istedi. Hz. Abbas bu durumda ne yapacaktı? Hakkını koruma konusunda geri adım atamazdı. Kimsenin kendine baskı yapmaya hakkı olmadığını biliyordu. Hz. Ömer bir halife olarak, aynı zamanda bir hâkim/kadı, yargıç kimliğini de taşıyordu. Fakat Hz. Abbas (r.a.) onun bu konuda vereceği hükme de razı değildi. Konunun bir başka hâkimin vereceği karara göre çözülmesini istiyordu. Ona şöyle karşılık verdi:

Birincisi: Ahitname besmele ile başlar ve İslam devletlerinde resmi belgeler böyle yazılmaktadır. Hz. Peygamber ve dört Halife döneminde bunun farklı örnekleri vardır.

Müsennâ onun ırk gayretini harekete geçirmekle, kendisine yardımcı olmasını istiyordu. Nemirli reis teklife müspet cevap verince, Müsenna, merkezde karşısında yer alan Mihran'a saldırdı, merkezi yardı. Derken sağ ve sol kanat da aynı şeyi yaptı. Tağlibli bir Hristiyan Arap genci, Fars başkomutanını atı üstünde öldürünce, Sasaniler sarsıldı ve gerilemeye başladılar. Müsenna, askerlerini şöyle şevklendiriyordu:

Kâbe'yi giydirme ve örtüsü örtme geleneği, cahiliyeden beri vardı ve devam ediyordu. Kâbe'ye "Nıtâ"dan yani deriden yapılan yaygılardan örtüler örtülüyordu. Hz. Ömer bunu değiştirme gereğini duydu. Bunun yerine Kâbe örtülerinin Mısır'da dokunan ve değerli bir kumaş kabul edilen "*Kabâtî*"den olmasını uygun gördü. Kabâtî, Mısır yerlileri Kıptîlerin dokuduğu bir çeşit kumaştı. Bu kumaş elbise dikiminde de kullanılıyordu. Bu kumaşı Kıptiler ürettiği için Kumaşa "*Kabâtî*" veya "*Kubâtî*" deniyordu.

Köprü Vakası'nda Müslümanlar karşı tarafa geçmişler ve yenilmişlerdi. Müsenna bu kez onların Fırat'ı geçmesini ve kendilerine gelmesini istiyordu. “Siz geçiniz” diye haber gönderdi. Sasaniler Köprü Savaşı galibiyetinin de kendilerine güven vermesiyle Fırat'ın beri kıyısına geçtiler. Müsenna ordusunu savaş düzenine soktu ve tabyaladı. Ramazan ayı içinde oldukları için, askerler oruçluydu. Müsenna oruçların bozulmasını emretti ve herkes orucunu bozdu.

Din ve dünya işlerinde, Rasulullah müminlere kendilerinden er'af, yani daha merhametlidir. Ayrıca kendilerinden a'taf; yani daha 'utüfetli ve daha layık evladır. Bu açıdan onun hükmü daha nafiz, ona itaat daha lazımdır.

Bazı tüccarlar Râbiye'ye gelirken, bir kısmı da Mina'nın kuzeyine, Arafat yakınındaki Ukaz Panayırı'na gelirdi. Rabiye ve Ukaz Panayırları Zilkade ortalarında kurulup, ay sonuna kadar devam ediyordu. Ukaz, pazarların en büyüğüdü. Buraya, Kureyş, Havazin, Gatafan ve kolları katılıyordu. Ukaz'da ne pazar öşrü, ne muhafız kıtası vardı. Haram ay uygulaması muhafız kıtalarını geçersiz kılmalıdır. Bu pazar uluslararası idi. Deba Panayırı ise kıtalar arasıydı. Ukaz'da uygulanan müzayede (açık artırma) usulüne Serâr (gizlice söz birliği etme) denir. Malını açık artırma ile satmak isteyen kişi, fiat artıracak bazı kimseler bulur, mal çıkan müşteriye satılınca, kârı bu kimselerle paylaşıldı.

“Bu dönem (İslam'ın yayılması) boyunca İslam Devleti, âdil olanların yanında, baskıcı Sultan ve halifeler de gördü. Hristiyan varlığını ortadan kaldırmak İslamî düşüncenin bir parçası olsaydı, bu hiç sezdirilmeden kolaylıkla gerçekleştirilebilirdi. Fakat bu varlığı koruyan şey, İslam'ın Hz. İsa'ya Allah'ın Peygamberi, kitabı İncil'e de ona indirilen vahiy olarak saygı duyması onları böylece kabul etmesidir.”

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “sabır” ve “adalet” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “rahb-ı sadr” dayanamamaya “dacr” denir. Her

şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

Ümmü Gülsüm Ömer’e kızmıştı. Hz. Ömer ise: “ıffetli ve şerefli birisi” dedi. Sonra: “Git ona (babana) şöyle de: ‘O ne güzeldir vallahi o, senin dediğin gibi değildir.’ Bunun üzerine Hz. Ali onu Ömer’e nikâhladı. Konu hakkında benzer ve farklı rivayetler de vardır. Zehebi’ye göre, Hz. Ömer, Ümmü Gülsümle hicretin 17. yılda evlenmişti.

İkincisi: Bedir gazilerine senelik beşer bin dirhem ve oğullarına ikişer bin dirhem atâ takdir edildiği halde; Bedir Gazası’nda müşrik tarafta yer alan Hz. Abbas’a –bir istisna olarak– beş bin dirhem atâ/maaş takdir edilmişti. Oysa o; Bedir Savaşı yapıldığında, hem Müslüman değildi ve Müslümanların da karşısında yer almıştı. Hz. Abbas’a yapılan bu uygulamanın tek sebebi; Rasulullah’a yakınlığı ve Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemle akrabalık şerefidir. Hz. Ömer bu inceliği gözetmişti.

Hz. Ömer, Medine döneminde Hz. Ebu Bekir’in kızı Ümmü Gülsüm’e de talip olmuş fakat Ümmü Gülsüm onu sert mizaçlı bulduğu için onunla evlenmek istememişti.

“İslamiyet her ikinizi (hukuk önünde) müsavi/eşit tutar. Bir Müslüman diğerinden takva ve afiyetten/kötülüklerden selametten başka hiçbir şey ile ayrıcalıklı olamaz.”

Bu amannameye; Halid b. Velid, Amr b. As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebu Süfyan şahitlik etmişlerdi. Amanname (15/637) yılında yazılmış ve yürürlüğe girmiştir.

Bu pazardan başka Hayber’de Natat, Yemame’de *Hacer* Panayırı gelirdi. Bu panayırlar on Muharem’de kurulup ay sonuna kadar sürerlerdi. Burada Arabistan’ın İslam öncesin de iktisadi durumu ve bütünlüğü göze çarpar. Bu durum, fetihlerle siyasi bütünlüğün kurulmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Kureyşliler ve diğer tüccarlar, Filistin’de olan *Ezruâta* ve Busra’da kurulan pazarlara da gelirlerdi.

Hakları kısıtlamak veya ortadan kaldırmak, onları korumamak ve zulüm demektir. Bunu dikta rejimleri, istibdatlar, totaliter ve baskıcı

rejimler yapardı. Rasulullah'ın kurduğu devlet, böyle bir rejimle yönetilmiyordu. İşte ikinci Halife, hakları koruyacağından söz etmekteydi. Hakların içinde “Allah Hakları” ve “Kul Hakları (İnsan Hakları)” vardı. Ayrıca “Hak” Allah'ın adlarından biriydi. O haktı, gerçektir, hakkın ve haklının yanında yer alıyordu ve zulmün karşısındaydı. Her doğru ve gerçek olana da “hak” deniyordu. Cenab-ı Hak; Allah ve kul haklarına saldıranların, sınırları aşmak isteyenlerin karşısındaydı. Allah haklarını korumak için de “hadler”in uygulanmasına devam edilecek demektir.

“Evet, canımdan da ya Rasulallah”

Sıdkı/doğruyu getirenler peygamberlerdir. Onları tasdik edenler de onlara iman edenlerdir. Hem Rableri katında onlara istedikleri her şey vardır. Müfessirlerden kimi, ayet konusunda, “*ellezi câe bissıdkı=doğruyu getiren*”, Hz. Muhammed'dir. “*Ve Saddeka bihî=onu doğrulayan*” da Hz. Ebu Bekir'dir” demişlerdir. Pek çok hadis-i şerif Hz. Ebu Bekir'in fazilet ve mertebesinin üstünlüğünü anlatır.

Hilafet orduları, artık Fırat'ın batısını tamamen ele geçirmişler, Fırat'ın batı yakasındaki Anbâr, Kerbelâ, Ayn-Temr, Kûfe ve Hire bölgeleri tamamen kontrollerine geçmişti. İslam orduları, bununla da kalmamışlar, Fırat'ın doğu yakasına geçmişler, Fırat ve Dicle arasındaki Mezopotamya topraklarını da fethetmişlerdi. Son yapılan Buveyb Savaşı (13/634), Fırat'ın batı yakasında olmuş, ondan önceki Köprü Savaşı ise, doğu yakasında gerçekleşmişti. Dicle nehrinin doğu kıyısında, Kadisiye ve Medâyin/Ktesifon gibi önemli Sasani kentleri vardı. Medayin, Sasani baş şehriydi.

Yine, adam öldüren birisi, delillerdeki bir şüphe ile yahut bir başka sebepten Kısas edilmezse; kendisine veliyyu'l-emrin/yöneticinin tespit ettiği bir tazir uygulanır. Mesela burada Kanunî; “kısas etmeseler, kan cürümü bin akçadır” diye taziri tespit etmiştir. Kısas edilmeyenden bin akçe alınacaktır. İslam hukukunu, haddi, kisası ve taziri bilmeyen bazı araştırmacılar; kanunnamelerde bu gibi hükümleri görünce:

Hicretin 13. yılı Şaban'ında (26 Kasım 634) meydana gelen “Köprü Vakası” önemlidir. Fırat kenarında meydana gelen savaşta Müslümanlar ve Farslar ağır kayıplar vermişlerdi.

“Eğer gerçekten dediğin gibi ise onu bana gönder.”

“Allah’ım, ben sert ve şiddetli biriyim; bana yumuşaklık ihsan eyle. Ben güçsüzüm; bana kuvvet ver. Ey Rabb’im, idaresini üzerine aldığı bu ümmeti doğru yola irşat (sevk) için bana güç ve kuvvet ver.”

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer’i istihlaf ettim. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Gerçekten vallahi ben, reyimin oluşmasında hayrı araştırmada kusur etmedim.” diye durumu bildirmişti.

Hız. Abbas yaya yürürken, onlar binitli olabiliyorlardı. Fakat böyle olmamış, onlar bineklerinden inmişler, binitlerini yularından çekip onunla yan yana ve yaya yürümüşlerdir.

“Hepinizin hakkımda iyi söyleyen ve iyiliğimi isteyen kimseler olduğunu biliyorum. Fakat iki arkadaşımı (Hız. Peygamber ve Ebu Bekir’i) belli bir yol/sünnet takip ederken görmüştüm. Eğer bu ikisinin yolundan/izinden ayrılırsam vardıkları konağa yetişemem.”

b) Hadd-i Sekir: Hamrın/şarap cinsi dışındaki herhangi bir mürskirden dolayı gereken haddir. Böyle bir içki ihtiyar ile içilip sarhoş olunursa, buna hadd-i sekir icap eder. Ceza miktarı, hadd-i hamrda olduğu gibidir. Dikkat edilirse burada –Hanefilere göre– şarap dışında kalan sarhoş edicilerde; ancak “sarhoşluk”la had cezası uygulanabilmektedir.

O böylece feodalizme giden yolu tıkıyordu. Zaten İslam’a göre, İslam toplumunda hür bir kimse köle yapılamazdı. Kölelik esasen savaşta esir olmaya bağılıydı ve köle azatlama da teşvik ediliyordu. Hukukun üstünlüğü ve kanun önünde eşitliğin olmadığı toplumlarda; hukukta eşitliğin, hukukun üstünlüğünün zedelenmesi, güçsüz hürleri köle konumuna götürüyor ve köleleştiriyordu.

Bu yıl Ceziretü’l-Arap’ta yağmursuzluktan yerler kurudu. Kuru toprak rüzgârda kül gibi savruluyordu. Yağmursuzluk açlığa sebep olunca, insanlar ve hayvanlar aç kaldı. Hız. Ömer bunun üzerine, önce Suriye komutanı Ebu Ubeyde’den, sonra Filistin komutanı Amr b. As’tan (r.a.) buğday yardımı istedi. Ebu Ubeyde (r.a.) Medine’ye 4.000 yük buğday gönderince Medine’deki sıkıntı atlatıldı. Hız. Ömer de çıktığı yağmur duasında, Rasulullah’ın amcası Hız. Abbas’ın elinden tutarak, *“Ey Rabbim Rasulullah’ın amcası ile sana takarrub*

ve *tevessül ediyoruz*” deyince dua bitmeden yağmur yağmağa başlamıştı. Böylece Karabet-i Nebeviyye’nin halk nazarında şerefi artmış, herkes teberrüken Hz. Abbas’ın eteklerine yapışmaya başlamıştı.

İslamiyet hasta ziyaretini herkese emretmişti. Hz. Ömer’in aktardığına göre Hâşimoğulları’nın bu konuda ayrı bir önemi vardı. Hz. Hasan yaşça Hz. Ömer’den kırk yaş kadar küçüktü. Hâşimilerin Talibî kolundandı ve seyyidlerdendi. Resul-i Ekrem onun hakkında: *“İnne’bni hâza seyyidun... = mutlaka bu oğlum seyyiddir...”* buyurmuştu. Ona *“oğlum”* demiş, onun beyefendi, halim selim ve centilmen biri olduğunu açıklamıştı. O İki Cihan Serveri’nin soyunun devam edeceği iki kişiden biriydi. Hem Rasulullah (a.s.m.) onu çok sevdiği için; Hz. Hasan’ı sevmek gerekiyordu. Hem Hâşimleri ziyaret hastaları ziyaret gibi bir ibadetti ve öncelik arz ediyordu.

Kâbe’yi giydirme ve örtüsü örtme geleneği, cahiliyeden beri vardı ve devam ediyordu. Kâbe’ye *“Nıtâ”*dan yani deriden yapılan yaygılardan örtüler örtülüyordu. Hz. Ömer bunu değiştirme gereğini duydu. Bunun yerine Kâbe örtülerinin Mısır’da dokunan ve değerli bir kumaş kabul edilen *“Kabâtî”*den olmasını uygun gördü. Kabatî, Mısır yerlileri Kıptîlerin dokuduğu bir çeşit kumaştı. Bu kumaş elbise dikiminde de kullanılıyordu. Bu kumaşı Kıptiler ürettiği için Kumaşa *“Kabâtî”* veya *“Kubâtî”* deniyordu.

Sonra elinde tuttuğu bal şerbeti tasını içmeden ev sahibine geri verdi. O böylece yaşayışında sevad-ı azama ve cumhura uyuyordu. Onun yönettiği halktan çoğu böyle bir bal şerbeti içemiyordu.

Afv kökünden olan *“afiyet”* de bir mastardır. Bir şeye ulaşmayı dilemek, afiyettir. Bu manada kul; Allah’ın vadettiği nimetlere; ibadetlerle ulaşmayı dileyerek afiyete erebilir. Böylece affedilir ve selâmete erer. Ayrıca afiyet, hastalıklardan şifaya kavuşmak, belalardan ve musibetlerden kurtulmaktır. Günahların da; ebedi âlem için hastalıklar olduğu düşünülmelidir. İnsan şirk, küfür ve kebre denen büyük günahların affı ile ibadetlerle onları yok ederek afiyete ulaşabilecektir. Rasulullah da: *“Allah’ım, Senden af ve afiyet istiyorum!”* diye dua etmişti.

. İbnu’l-Esir, II, 450.

. Age., II, 450.

- . Unat, s. 2.
- . O zamanlar bütün eli silah tutanlar gönüllü asker idi.
- . *Fetih*, 48/29; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 205; Yazır, VI, 4441.
- . “*Ve’l-Kâzimîne’l-ğayza*” ayeti için bkz. Âl-i İmrân, 3/134.
- . İbnu’l-Esir, II, 450; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II. 71; Hizmetli, s. 473.

. Rağıb, s. 368; “*Fe fî zâlike ğayzu’l-‘aduv*” bkz. İbnu’l-Esir, II, 450.

. Osmanlılarda çoğu zaman padişahların değil de serdarların savaşa çıkması bu sebeptendir.

Hicretin 17. yılında Medine’de şiddetli bir kuraklık oldu. Hz. Ömer ve halk yağmur duasına çıktılar ve Hz. Ömer; Hz. Abbas’ı vesile ederek yağmur istemişti. Hz. Ömer yağmur duasından bir gün önce halka şöyle açıklamada bulunmuştu:

. İbnu’l-Esir, II, 451; Kadisiye konusu için bkz. Zehebi, *el-Hulefâu’r-Râşidûn*, s. 59; Dicle ve Basra’nın fethedileceğinin bildirilmesi konusunda bkz. Canan, XIII, 214.

Bu pazarlar senenin belli günlerinde kuruluyorlardı. Pazarların himayesini üstlenen kimseler veya güçler pazara gelen mallardan öşür alırlardı.

. Hire, Kufe’nin güneyinde, Fırat’ın batı yakasında bir yerleşim merkezi idi. Haritaya bkz. Hitti, I, 217.

. İbnu’l-Esir, II, 434-435.

Hız. Ömer, bir şikâyetçi ile karşı karşıyaydı. Zaten o, devlet memurları veya başka hususlarda şikâyetlerin kendisine ulaştırılmasını istiyordu. Hac zamanı bütün valilerinin ve memurlarının hazır olduğı bir zamanda halktan biri ayağı kalkarak, bir memurun kendisini cezalandırmak için yüz değnek vurulduğunu şikâyet etmişti. Hız. Ömer durum üzerine davacı eline kamçıyı vererek, hakkını suçludan kendisinin almasını istemişti. Bu durum “*Mezalim Mahkemeleri*”nin bir örneğiydi. Haksızlığa uğradığına inan herkes; şikâyetini bizzat devlet başkanına arz edebilirdi. Hız. Ömer şikâyetçiye şöyle teselli verdi:

. İbnu’l-Esir, II, 433.

İkincisi: Bu tür hayat anlayışını iyi kavramak için; önce iktisatla israfı, tutumlulukla cimriliğı birbirine karıştırmamak gerekir. Tehevvürle şecaat de sûreten birbirine benzer. Fakat birincisi kötü

ikincisi güzel bir haslettir. Korkaklıkla (cebanet) tedbir de böyledir. Bunlar görünüşte birbirine benzese de korkaklık kötü, tedbir/önlem almak ve bir konuda dikkatli olmak iyidir. Hilimle/akıllı ve yumuşak davranışla pasifliği de birbirinden iyi ayırmak gerekir. Tevazu/alçak gönüllülük ve tezellülü/zillete düşme de birbirine karıştırılmamalıdır. Tevazu güzel, zillet, yani hor ve hakir olmak kötüdür. Gururla vakar da sureten birbirine benzer; ama gurur kötüdür yerilir, vakar iyidir ve övülür.

İbnu'l-Esir, Köprü Savaşı'nda Müslümanlardan dört bin askerin şehit olduğunu, Farsların ise 6000 asker kaybettiklerini belirtir.

. Yezdücerd, 651 yılında ölmüştür. Bkz. Mantran, s. 89.

. İrtidat ve İrtica Hareketleri ve Hz. Ebu Bekir'in tutumu konusunda bkz. Hizmetli, s. 463.

. Haritaya bkz. Hitti, I. 216.

. İbnu'l-Esir, II. 448; Hitti, I, 235-236.

. İbnu'l-Esir, II, 449; Zehebi, *el-Hulafau'r-Râşidûn*, s. 59.

. İbnu'l-Esir, II, 448.

. İbnu'l-Esir, II, 449; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 70.

. İbnu'l-Esir, II, 415.

. İbnu'l-Esir, II, 416; Hizmetli, s. 472.

Köprü vakasından bir ay sonra, Ramazan ayı içinde bir başka önemli savaş yapıldı. Köprü Vakası'yla Müsenna b. Harise'nin askerleri yarı yarıya azalmıştı. Müsenna, düşmanın ani saldırıları karşısında cepheyi muhafazada zorlanacağını biliyordu. Devlet başkanı Hz. Ömer son durumu öğrenince; Müslümanları Müsenna'ya yardıma çağırdı. Cepheye gidenler içinde Yemenli Becile kabilesinden Cerir b. Abdullah el-Beceli de vardı. O, hicretin onuncu yılında Zülhalasa tapınağını ortadan kaldırmış biriydi ve kuvvetlerin komutanı tayin edildi.

. İbnu'l-Esir, II, 416; Hz. Ömer'in annesi Hanteme, Halid b. Velid'in halası idi. Bkz. Şibli Numani, s. 44.

. İbnu'l-Esir, II, 432.

. Burada ölümünü kastetmektedir.

. İbnu'l-Esir, II, 416.

. "...İnfirû hıfâfen ve sikâlen..." ayetini hatırlayalım.

. İbnu'l-Esir, II, 433.

‘Bende konuyla ilgili kesin bilgi var’ Ben Rasulullah’ı şöyle derken duymuştum: ‘Onun, (veba ve taunun) bir yerde olduğunu duyarsanız, oraya girmeyin, siz bir yerde iken orada veba çıkarsa, oradan kaçarak çıkmayın.’

. Bu kimse sonraları peygamberliğini iddia etmiştir.

. İbnu’l-Esir, II, 433.

Hız. Sa’d, Kisra’nın Kasr-ı Ebyaz’ına kondu. Eyvân-ı Kisrâ’yı namazgâh yaptı. Burası büyük bir salondur. Orada sekiz rekât fetih namazı kıldı. İslam askeri bölük bölük, İran içlerine kaçanları takip ediyordu. Ganimetlerin humsu/beşte biri 900 deveye yüklenerek Medine’ye gönderildi. Medayin’in boş kalan evleri askerlere taksim edildi ve herkes evlere yerleşti.

. Buhari, IV, 193 vd. Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 19; Canan, XII, 247-272.

Aşere-i Mübeşşere’den Said b. Zeyd, abid ve zahit biriydi ve yönetim işine uygun değildi. Çünkü sırf ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesi ona çok uzaktı. O aynı zamanda Adıyoğulları’ndandı. Öz Amcası Amr b. Nüfeyl’in torunuydu ve kız kardeşi Fatıma’nın kocasıydı. Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

1) Amr b. As, Kureyş’in Sehmoğulları kolundan As b. Vail’in oğluydu. Babası bir İslam düşmanıydı. Cahiliyede Amr b. As saygın birisiydi. Öncelikle Kureyşli ve zengindi. Fakat İslamiyet; soy ve zenginlikten şeref almayı kaldırmıştı. Artık, insanlar içinde ekrem/en üstün olanlar; Allah’tan en çok korkanlardı. *“İnne ekramekum ‘indallahi etkâkum” ayeti bunu getirmişti.*

. İbnu’l-Esir, II, 407.

Ğayza kapılanlar; dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet müminlere; ğazyaya gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.

. Rağıb, s. 532.

. Debbağoglu- Kara, s. 191.

. Zehebi, *Târîhu’l-İslam*, s. 321; İbnu’l-Esir, II 421; Mesudi, II, 331.

. Mutlu-Döğen, I, 60-61: (İsfahani, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetu’l-Evliya*, Küttab’il-Arabi, Beyrut, 1387. I, 54’ten).

. Hitti, I, 179.

. İbnu'l-Esir, II, 429 vd.
. Debbağoğlu-Kara, s. 186; Had Uygulamanın Şartları için bkz. Ömer Nasuhi, III, 254.

. Bkz. Hitti, I, 178-179; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 50.

“el-Esedu ‘âdiyen, S’ad b. Malik= Hücüm edici aslan, Sa’d b. Malik”

Gönüllüler/mücahitler, Medine-i Münevvere’de toplanınca; Hz. Ömer Medine’de yerine Hz. Ali’yi halife vekili bırakarak ordunun başında Kuzeye; Irak’a doğru yürüdü. Öncü kuvvetlerin başına Talha b. Ubeydullah’ı, sağ cenaha Zübeyir b. Avvam’ı, sol cenaha Abdurrahman b. Avf’ı komutan etmişti.

7) Sana Panayırı: Aden Panayırı’ndan sonra Güney Arabistan’da, biraz içeride olan Sana şehrine gelinir, Ramazan’ın ortasından sonuna kadar, 15 gün süren Sana Pazarı’na iştirak edilirdi. Pazarın öşrünü Ebna Yönetimi topluyordu. Burada da alış verişler el değdirme (Mülâme) ile oluyordu. Mülâmesede alıcı veya satıcının birinin diğerinin elbisesine elini değdirmesi ile alım-satım gerçekleşir. Yahut satılan mala hiç bakmaksızın, örtülü haldeki ticari metaya el sürülürdü.

Başkomutan bunları askerler arasında taksim etti ve halka bağışta bulundu. Ganimetin beşte dördünü de Becile’ye verdi. Akıncılar düşmanı kovalamayı ve yağmayı sürdürdüler. Hatta Sebat’a kadar gittiler.

Kur’ân ikrahı/zorlamayı değil, iknayı teşvik eder. Konu gayr-ı Müslimlere açılır, kabul edilmezse, kendi hallerine bırakılırlar. *“Vemâ ‘ale’r-rasûli ille’l-belâğ = Resule ancak tebliğ etmek vardır”* *“Müslümanlar için, bir başkasını Müslüman olmaya zorlamak kadar utanç verici bir şey olamazdı. Ve hâlen de olamaz... Müslümanlık böyle bir davranışı günah olarak kınayan ilk din olmuştur.”*

“Sana (batıdan akşamüzeri) doğan (ve ayın başlamasına işaret eden) hilallerden soruyorlar: De ki; onlar, insanlar ve özellikle hac için, vakit ölçüleridir...”

Yüce Allah, vahiyle kendi katında ayların sayısının on üç değil, on iki olduğunu açıkladı, bunları on üç etmenin, yani seneyi üç yüz elli dörtten günden uzunlaştırmanın yanlışlığına parmak bastı ve şöyle buyurdu:

Bilindiği gibi Ebu Musa; Yemenli ve Eş'ar kabilesindendi. Yemen'de Müslüman olup, hicretin yedinci yılında Medine'ye hicret emişti. Çok güzel Kur'ân okurdu. Tebük Savaşı'ndan sonra, Muaz b. Cebel'le Yemen'e gönderildi. Veda haccında bulundu, Hz. Ömer döneminde Nusaybin'i fethetti (15/636). Hz. Ömer onu aynı yıl Basra valiliğine atadı. Nihavend Savaşı'ndan sonra da (21/642) Kûfe valiliğine atandı. Sekiz yıl, yani 29/649 yılına dek bu görevde kalmıştı.

“İnnehû te'tînâ minke kütübün, leyse lehâ târîhun: Durum şu ki, senden bize tarihleri olmayan yazılar geliyor”

Ahitname sonra mescitte okununca *“Seminâ ve ata'na/duyduk itaat ettik”* sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir Hicretin 13. Yılı Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir Salı gecesi, akşamla yatsı arasında vefat etti. 2 yıl üç ay, on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah'ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırmıştır.

Buraya güney Arabistan'dan, Yemen'den ve Hicazdan gelen tüccarlar, muhafız olarak Mudarlıları seçerlerdi. Kervanlar Irak'a (Mezopotamya) giderlerse Beni Kays'ın bir kolu olan Amr b. Mersad'ın Muhafız kıtalarına ihtiyaç yar Bütün Rabia kabileleri de bunlara hürmet ederdi.

Bilindiği gibi Hz. Ömer 14/635 yılında, şarap içen bazı gençlere had cezası (Allah'ın bir suç için açıkça belirttiği ceza) uygulamıştı. Had cezası uygulananlardan biri de oğlu Abdurrahman el-Asğar'dı. O *“Ebu Şahme”* diye de biliniyordu.

İkincisi: Hadd-i Kazif: Bir muhsan/zina yapmamış erkek ve muhsanaya/zina suçu işlemiş kadına, mükellef, hür, müslim ve iffetli bir kimseye Dâr-ı İslam sınırları içinde, şetm/sövme, tahkir ve tayir ile zina suçu isnat etmek; had cezasını gerektirir. Bu had cezası hür ve hurreye (hür kadın) seksen; kölelere kırk sopa/celdedir.

Rasulullah (a.s.m.): *“Allahümme lâ 'ayşe illâ 'ayşu'l- âhirati= Allah'ım gerçek hayat ancak ahiret hayatıdır”* buyurmuştu. Dünya bütün süsüne, konforuna, debdebe ve cazibesine rağmen; ahiret yanında çok sönüktü. Onun kötü bir taklidiydi. Asıl olan gerçeğin oyuncak şekli gibiydi. Güneşin yanında ampul ve onun parlaklığı yanında ayna parlaklığı mesabesindeydi.

. Hamidullah, II, 1003; Hitti, I, 37-43, 60, 76, 80.

. Hamidullah, II, 1013 vd. Hitti, I, 76.

- . Age., II, 1002.
- . Hayber kalelerinden birinin de adıdır.
- . Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 65 vd.
- . Belazuri, s. 368; İbnu'l-Esir, II, 456.
- . İbnu'l-Esir, II, 448; Yirmi bir yaşındayken hicretin 13. yılında Kisranın kızı Bûrân, Rüstem tarafından tahta geçirilmişti. Zehebi, *el-Hulafau'r-Râşidûn*, s.59; Belazuri, s. 364 vd. el-Faruki, İ. Raci-L. Lamia, s. 240; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 71.
- . İbnu'l-Esir, II, 463.
- . Hamidullah, II, 1002, 1004.
- . Age., II. 1003.
- . İslam kölelerin Fuhşa zorlanmasını yasaklamıştır. Bkz. Sarıcık, *Câhiliye*, s. 188 vd.
- . Kelp köpek demektir. Cahiliyede hür çocuklara tilki, kurt, köpek ve aslan gibi yırtıcıların adını vermek bir gelenektir.
- 4) Onlar, daima yere oturlardı. Hayatları basit ve sadeydi. Konforsuz ve lüksüzdüler. Konforu, israfı, ihtiyaçları çoğaltmayı sevmiyor ve benimsemiyorlardı. Kanaatkârdılar. İsrâf yerine iktisadı, dünya hırsı yerine kanaati tercih ediyorlardı. Diz çöküp, dizleri üzerine koydukları az bir şeyi yiyerek hayatlarını sürdürüyorlardı. Önemli özelliklerinden biri de az yemek, kıt kanaat bir hayat geçirmekti. İmkânları olsa bile, bilerek böyle hareket ediyorlardı.
- . Panayırlar haritasına bkz. Hamidullah, II, 1004.
- *Geçimce, (içinde olduğumuz) durum açısından zaruret (sıkıntı) ve ihtiyaç içinde bulunduğumuza dair sözlerine gelince; biz bu halimizle kendimizi, dünyada en çok geçim genişliğine sahip, en bahtiyar (mutlu) insanlardan sayıyoruz. Cihan hep bizim olsa da, şu fani dünyadan; kendimiz için şimdi elimizde olandan (daha) çok, bir şeye rağbet etmeyiz.*
- . İbnu'l-Esir, II, 446.
- . Hamidullah, II, 1002.
- . Ebnâlar, İran soyundan olup Yemen'e yerleşen kimselerdir.
- . Kureyş kabilesi de Mudar'a mensuptu. Bkz. el-Bûti, s. 54.
- . Hamidullah, II, 1001.
- . Hamidullah, II, 1004.
- "Fe eradtü en yekûne beynî ve beyne rasûlillâhi sallallahu aleyhi veselleme sebebun ve sıhrun = Ben de, benimle Rasulullah (a.s.m.)*

arasında bir sebep ve sıhr (kız alma yoluyla akrabalık) oluşmasını istedim.”

5) Bu olay gösteriyor ki, Asr-ı Saadet'te kanun hâkimiyeti vardı ve hukuk herkese işliyordu. Adalet, insan hakları ve Hukûkullah/Allah hakları önemle üzerinde titrenen mefhumlardı. Bunlar uygulanmazsa toplum bundan büyük zarar görecekti. Kamu zararını engellemek gerekiyordu.

Kazif haddi'nin uygulanabilmesi için de; birçok şart ileri sürülmüştür. Kâzif/iftirayı atan; âkil, buluğ çağına gelmiş olmalıdır. Kâzif, muhtar yani zorlanmamış olmalıdır. Suçu dört şahit ile ispattan aciz olmalıdır. Yalnız iftiracının; hür, Müslüman, zinadan afif ve suçlarken ayık olması şartı aranmaz. Makzûfun/iftira atılanın; muhsan veya muhsana olması, malum/bilinen olması, kâzıfın fûrûundan, yani oğullarından ve torunlarından olmaması, suçlananın nâtık/konuşabilir olması, yine makzûfun; mecbûb, hünsa-ı müşkül/kız-erkek, olmaması, iftira atılan kadının retkâ ve kana bulunmaması gerekir. Ölü birine de zina isnadı yapılsa had gerekir. Kazif kitabetle değil, dille ve açık şekilde yapılmalı, makzûf; bu fiili yapabilecek durumda bulunmalıdır. Bir kimse diğerine “zinakâr” dese; öbürü de diğerine, “sen zanîsin” dese ikisine hadd-i kazif gerekir. Erkek hanımına “zâniye/zina eden kadın” dese; o da: “Hayır zinakâr sensin” dese; erkeğe lian, hanıma kazif haddi icap eder. “Ey zinakârın “veya zina eden kadının oğlu” demek de böyledir. Bir kimseye “sen babanın oğlu değilsin” demek de annesine kazif sayılır. Bu durumlar, insan haysiyetini ve haklarını çiğneme ve toplum düzenini ve kamu menfaatini yaralamasından dolayı; hadle cezayı icap ettirirler. Ceza da ayette açıkça belirtilmiştir.

. Firuzabadi, s. 740.

. İbnu'l-Esir, II, 445.

. İbnu'l-Esir, II, 445.

. İslam'ın İran'da yayılması için bkz. Mantran, s. 209-212.

. Haritaya bkz. Hitti, I, 216-217.

. Hitti, I, 216.

. Hamidullah, II, 999 vd.

. Kelime “hı, nun, fe ve sin” ile yazılır. Bkz. İbnu'l-Esir, II, 443-445.

. Age., II, 445.

. İbnu'l-Esir, II, 445.

. İbnu'l-Esir, II, 446.

Tay kabilesinin kollarından Cedile ve Kelp, bu pazara komşuydular. Kelbiler elinde pazara getirilip kıl çadırlarda oturtulan ve sahipleri tarafından fuhşa zorlanan çok sayıda kadın köle bulunurdu. Pazara gelenlerin ekseriyeti Kelp kabilesindendi. Beğenilen pazarlığı yapılan mal üzerine, çakıl taşı atılarak alış verişler yapılırdı.

1) Hz. Ebu Bekir (r.a.) Resul-i Ekrem'den iki yaş kadar küçüktü. Ölürken son sözü "*Teveffenî müslimen ve elhıknî bi's-Sâlihîn=Allah'ım beni müslim olarak öldür, hem hem salihlere ilhak et*" oldu."

. İbn-i Hişam, I, 191; İbn-i Mâce, II, 1304; İbn-i Sa'd, I, 347; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 254; Mansur Ali, V, 332; Hitti, I, 144-143.

Hz. Osman'ın "*Amr atılğan ve cüretkârdır, Müslümanları tehlikeye atar*" ihtarına binaen Hz. Ömer maiyetinde bir er olarak savaşmak istemesi üzerine Hz. Zübeyir'e verilen Mısır vilayeti emirliği Amr b. As'ta kaldı. Hz. Zübeyir fedailik edip merdivenle Yuna Kalesi surlarına tırmanmış, bu durum kaledekileri korkutmuş ve kaçırmıştı. Kaleye giren Hz. Zübeyir ve birkaç İslam askeri kale kapılarını açtılar. Sonunda Kıptilerin başı Mukavkıs'la yapılan cizye antlaşmasından sonra şehir teslim alınmıştı. Fakat Rum/Roma komutanı bunu kabullenmemişti. Amr b. As, fetih sonrası şehir haricinde Fustat'ını kurdu ve bu yerleşim merkezine sonradan Fustat adı verildi.

. İbnu'l-Esir, II, 442.

2) O Rasulullah soyuyla ilişkiye çok isteklidir. Ümmü Gülsümle evlenmesi de bu yüzdendir. Onun küçüklüğü ve onunla evlilik ilişkisi geri plandadır. Hatta Hz. Aliye: "*Gerçekten ben; yanımda Rasulullah'tan (a.s.m.) bir uzuv/organ olmasını istiyorum*" diyerek onu istemiştir. Hz. Ali de: "*Ben de ancak (Fatıma kızı) Ümmü Gülsüm var ve küçük haldedir*" deyince Hz. Ömer: "*İn ta'ış tekbur=Yaşarsa büyür*" demiştir.

. Köprü Savaşı'nda 4000 kişi şehit verildi. Bkz. İbnu'l-Esir, II, 440.

. İbnu'l-Esir, II, 443.

. Gayr-i Müslim Araplardaki asabiyet konusunda bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 39 vd.

“Men âza’l-Abbâse fe kad âzânî, innemâ ‘ammu’r-Raculi sinvu ebîhi = Kim Abbas’a eza ederse/üzerse beni üzmüş olur. Çünkü kişinin amcası babasının sinvı/kökten çatalı ve benzeridir”

. Hz. Peygamber de Bedir Savaşı’na giderken askerlere oruçlarını bozmalarını emretmişti. Kendisi de orucunu bozmuştu. Bkz. İbnu’l-Esir, II, 442; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I. 69.

. İbnu’l-Esir, II, 443.

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi’ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü’lü, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O Hz. Ömer’i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

. Bu herhalde hemen savaştan sonraki ganimet olmalıdır.

. İbnu’l-Esir, II, 443-444.

“Ey insanlar, bu iş size pek büyük görünmesin. Gerçekten biz, Fars’ın mamur beldelerini (ziraat ve bereket yerlerini) fethettik. Sevad eşkıyasının (kuvvetlerinin) en iyilerine galip geldik. Onlardan çok ganimetler aldık. Kendilerine karşı cüretle/kahramanca davrandık. İnşallah Fars ülkesinin geri kalanına da nail olacağız!”

. İbnu’l-Esir’e göre bu yüz bin kadardır.

“Biz buraya dünyalık (mal, servet) istemek için gelmedik. Önceleri halimiz dediğiniz gibiydi. Sonra Yüce Allah bize bir elçi gönderdi. O bizi Hak Din’e çağırdı, biz de ona icabet ettik. Ayrıca Allah, bu dini kabul etmeyenler üzerine bizi musallat kıldı ve nusret (zafer) vaat etti.”

. İbnu’l-Esir, II, 451.

. Hitti, I, 234.

. İbnu’l-Esir, II, 438.

. İbnu’l-Esir, II, 451; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 68.

. İbnu’l-Esir, II, 448 vd.

. Kesker, bir vadinin de adıdır.

Müsenna b. Harise, uzun zaman Medine'den bir haber alamayınca; ordunun başına Beşir b. Hasâsa'yı bırakıp Medine'ye geldi. Medine'ye geldi. O geldiğinde Hz. Ebu Bekir hastaydı. Müsenna ona Irak cephesinin durumunu anlattı.

Elçiler Dicle'nin doğu yakasındaki Medayin'de, III. Yezdücerd huzuruna kabul edilmeden önce Kisra, vezirlerini ve Sabat'a gelen Rüstem'i yanına çağırıp onlarla istişare etti: Sonra da elçileri kabul etti. Mevsim ilkbahardı. Elçiler birer eski bornoza (pamuklu kumaş) bürünmüşlerdi. Bornozların yağmurluk gibi başlıkları vardı. Kisra sordu:

. İbnu'l-Esir, II, 402, 440; Bu savaşın hicretin 14. yılında olduğu da rivayet edilir. Bkz. Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 68.

. İbnu'l-Esir, II, 440; Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 55.

. İbnu'l-Esir, II, 440; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 53 vd.

. İbnu'l-Esir, II, 440.

. Babasının adı; Maliktir. Sa'd b. Malik b.Üveyb b. Abdülmenâf b. Zühre b. Kilâp b. Mürre'dir. Bkz. İbn-i Hişam, I, 268; İbnu'l-Esir, II, 451.

"Ben de Rasulullah'la aramda, bir sebep olmasını istedim ve sevginin gereği olarak çok arzuladım."

. İbnu'l-Esir, II, 451.

. Rağıb, s. 359; Bkz. Mutlu-Döğen, I, 127.

. Muhammed Rıza, s. 201; Lings, s. 93, 97 vd.

3) O, Mekke'de Mahzumoğullarından, dayısı Haris b. Hişam'ın kızı Ümmü Hâkim'le de evlenmişti. Haris, dayısı Ebu Cehil'in ve diğer dayısı As b. Hişam'ın kardeşidir. Bu hanımından da Fatıma adında bir kızı olmuştu.

. Müslim, Vesayâ, 8.

Müsenna Mezopotamya'yı, Sasani topraklarında kurulan pazarları yağmalayarak, hem düşmana korku veriyor, hem onları iktisaden sarsıyordu. Şu an güney ve kuzey Arabistan'da, Suriye'de kurulan pazarların hemen hepsi İslamların denetimindeydi. Bu pazarların en önemlileri şunlardı: Kuzey Arabistan'daki Dûmetü'l-Cendel Panayırı. Bahreyn yakınındaki Müşakkar, Basra Körfezi'nin güneyinde, deniz sahilinde kurulan Deba Panayırı, Basra Körfezi girişinde, deniz

kıyısında kurulan Suhar Pazarı, Güney Arabistan'da sahilde yer alan Mehre (Şıhr) Panayırı, Aden körfezindeki Aden Panayırı, Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz panayırları.

“Yeryüzünde sizden daha bedbaht, sayıca daha az (güçsüz) ve daha kötü bir ümmet/millet bilmem. Biz öteden beri işinizi, Hire tarafları yerleşim birimlerine havale ederdik. (Bu konuda) onlar size yeterdi. Siz de İran’a karşı kıyama tama etmezsiniz. Eğer neticesi tehlikeli olacak bir ham hayal size gelmişse, ona aldanmayınız. Yok, gelişiniz ihtiyaçtan dolayı ise; yoksularınıza yiyecek, vücûhunuza (ileri gelenlerinize) giyecek veririz. Üzerinize yumuşaklıkla muamele edecek bir melik atarız.”

. Hûd, 11/114.

. İbnu'l-Esir, II, 451.

. İbnu'l-Esir, II, 451.

. Kasas, 28/54.

“Şüphesiz Ebu Bekir, Halid'i Başkomutan/emir yapmamın bana hoş gelmeyeceğini bildi ve bu yüzden onu arkadaşları ile anmamakla birlikte; Halid'in arkadaşlarını/askerlerini geri göndermemi emretti.”

. Rağıb, s. 339.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

RASULULLAH'IN (A.S.M.) DİLİNDEN HZ. ÖMER

1. “Ashabım ve Sihirlerim Hakkında”

Hiz. Peygamber, Âl-i Beyt'in ve kız alıp verdiklerinin sevilmesini ister, bu konudaki bir açıklaması şöyledir:

“Ashabım ve sihirlerim hakkında beni muhafaza ediniz; Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.”^[825]

Açıklama birkaç noktaya dikkat çeker:

1) Burada, sahabe ve Âl-i Beyt, Hiz. Peygamber'in hukukunu koruma hususunda birlikte zikredilir.

2) Ayrıca *“Ashabım ve sihirlerim (benim kız alıp verip akraba olduklarım) hakkında hürmetimi (saygınlığımı) ve hukukumu gözetiniz, onlara kadirlerine ve büyüklüklerine münasip kıymet veriniz”* buyrulmaktadır. Bu da öncelikle, onlar hakkında, dili sebb, tahkir, küçük görme ve hakareten çekmekle olur. Onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle gerçekleşir.^[826]

Sihirler içine öncelikle damadı Hiz. Ali ve soyu/seyyidler girdiği gibi, diğer damadı Hiz. Osman da girer. Ayrıca onun açıklaması tüm sahabeleri de aynı konumda (damatlar gibi) değerlendiriyordu. Şu halde Peygamberimiz, Ehl-i Beyt'e takınılan tavrın, teveccühün, bağlılık, dostluk, sevgi, iyilik, itina, tazim, onurlandırma ve büyükleme; sihirleri/damatları Hiz. Osman ve Ali'ye gösterilmesini isterken, aynı şeyin sahabeler için de yapılmasını emretmekteydi.

1. “Sıhr” kelimesi -Zemahşeri'nin dediği gibi- zevcelerin/eşlerin babalarını da içine alır. Bu takdirde Allah Resulü'nün kayınpederleri

Hız. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Süfyan gibi Ezvac-ı Tahirat babaları; sahabe olmaları ve “eshar/hısımlar” sayılmaları itibariyle hürmet görmelidirler. Onların da Âl-i Beyt’e gösterilen hürmet, muhabbet, saygı, sevgi ve teveccühe mazhar olmaları gerekir. Onların büyük işleri başarmada sabır ve nefislere hâkimiyetleri, ancak Allah ve Resulü’nü sevmelerindendir. Allah ve Resulü’nü sevenler; Rasulullah’ın “ashabım ve eshârım” diye taltif ettiklerini nasıl sevmeyler?

2) Zemahşeri’ye göre; hanım ve kocanın Ehl-i Beyt’i, yani ailesi ve akrabaları için “eshâr” denilir. Bu takdirde, Hız. Ömer ve Hız. Ebu Bekir ve Peygamber eşlerinin babaları sıhirlere içine girmektedir.^[827] Zaten kızlarının kocaları Hız. Osman, Hız. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler.

3) Rasulullah’ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve âhirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Peygamber, böyle davrananlara Allah’ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir.^[828] Sahabeler ve sıhirlere Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitmeksizin yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hız. Peygamber’in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve âhirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.^[829]

Onları sevmemek; büyük günahların ve cürümlerin en alçağı olduğu gibi, nimete de nankörlüktür.

*Damatları Osman ile Ali’dir,
Ashabı, esharı hepsi velidir,
Bize ölçü “ihfizûnî” emridir,
Âli ve ashabı böyle sevilir.
İyi tart aklında allıyla moru,
Ashapta esharda Nebi’yi koru,
Doğrusu burada, gel seçme zoru;
Âli ve ashabı böyle sevilir.*

2. Ashab-ı Kiramın Mertebeleri

Âlimler Ashab-ı Kiram'ı, fazilet mertebeleri bakımından üç sınıfa ayırır:

Birincisi Muhacirler: Mekke Fethi'nden önce Medine'ye hicret edenler.^[830]

İkincisi Ensar: İslam'a ve Muhacirlere yardım eden Medineliler.

Üçüncüsü de; Mekke fethinden sonra Müslüman olan diğer sahabelerdir. Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Resul-i Ekrem'e karabeten yakınlığından dolayı Ashab-ı Kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaştılar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, "*Amm-i Resul*" diye tazimde bulunurlardı.^[831] Ebu Süfyan ve oğulları Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar ashab-ı kiramın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

Ashabın bütünü içinde en efdali ve üstünü "*Şeyhayn*" yani, Hz. Ebu Bekir-i Sıddık ve Hz. Ömer'di. Sonra "*Hataneyn*" yani Hz. Osman ve Aliyyü'l-Mürtaza geliyordu. Bunları, Aşere-i Mübeşşere'nin geri kalan altısı, onları da Bedir'de bulunanlar takip ediyordu. Sonra sırada Uhud'da bulunanlar, ardından Rıdvan Biatı'ne katılanlar vardı. Rıdvan Biatı'nden sonra İslam'a girenler arasında büyükler varsa da, Sabikîn-i Evvelîn'e (İlk Müslümanlara) yetişemezler. Bir gün, Sâbıkîn-i Evvelîn'den Abdurrahman b. Avf hicretin sekizinci yılında Müslüman olan Halid b. Velid'den şikâyet etmiş, bunun üzerine, Rasulullah Hz. Halid'i şöyle ikaz etmişti

"Halid, Ehl-i Bedir'den birini üzme. Uhud Dağı kadar altın sadaka etsen, birinin derecesine varamazsın."^[832]

Ashabın faziletleri, karabetle, Hz. Peygamber'e akrabalık yoluyla değildir. Hz. Abbas akrabalıkça hepsinden yakındır, Hz. Ali Rasulullah'ın amcası oğludur; fakat Şeyhayn onlardan daha faziletli ve daha üstündür.

3. Ashabın Üstünlük Sebepleri

Bazen şöyle sorulur:

"Bazı hadis-i şeriflerde var ki, 'bidatlerin revaçta olduğu zamanlarda, iman ve takva sahibi salihler, sahabeler derecesinde ya da onlardan efdal olabilir' bu rivayetlerin hakikati nedir?"

Birincisi: Şurası bilinmeli ki, evvela Ehl-i Sünnet'in bu konudaki icmaı kesin hüccettir. Buna göre, nebilerden sonra insanların en faziletlileri sahabelerdir. Bu hükme muhalif olan rivayetler “cüzî fazilet” hakkındadır.^[833] Çünkü hususi kemal ve cüzi faziletlerde, mercuh râcihe üstün olabilir. Yoksa Fetih Sûresi'nin sonundaki vasıflara sahip sahabelere, “küllî fazilet” noktasında yetişilemez. Onlar, Kur'ân, Tevrat ve İncil'in övgü ve senalarına mazhar olmuşlardır. Bunun birçok hikmeti vardır.

İkincisi: Rasulullah'ın sohbeti bir iksirdir, bir dakika o sohbette bulunan, senelerce seyr ü sülûkla erişilebilecek hakikat nurlarına mazhar olur. Çünkü o sohbetle boyanır ve onunla nurlanır. Rasulullah'ın (a.s.m.) sohbetine mazhariyetle alınan tesir, başkalarına benzemez. Nasıl bir sultanın hizmetçisi, ona uyarak ve onun yanında öyle yüksek bir dereceye çıkar ki, bir şah o mevkie ulaşamaz. İşte bu sırdan dolayı büyük bir veli, küçük bir sahabe derece ve mertebesine çıkamaz. Hatta vefatından sonra, uyanık halde Rasulullah'la sohbet eden veliler bile. Çünkü Ashab-ı Kiram, nübüvvet nuruyla, Peygamber olarak onunla (a.s.m.) görüştüler. Vefatından sonra evliyanın Rasulullah ile görüşmesi ise, velayet ciheti ve nuruyla sohbettir. Nübüvvet, velayetten ne kadar yüksek ve farklıysa, bu sohbetler de öyledir.

Rasulullah'ın sohbetinin bir iksir olduğu şöyle de anlaşılabilir: Kızını diri diri toprağa gömecek kalp kasaveti ve acımasızlıkta olan bir bedevi gelir, onunla görüşür, sonra ayağını karıncaya basmayacak derecede şefkat sahibi oluverirdi. Yani, şefkatsizlikte zirveden, şefkatte zirveye çıkardı. Cahil ve vahşi biri birkaç kere o sohbette bulunur, sonra Çin ve Hindistan gibi uzak memleketlere gider, medeni milletlere hakikat rehberliği yapabiliyordu. Bu sebat, terakki, sadakat, yükselme, istikrar ve sünnete temessük; az zamanda ve pek büyük keyfiyet ve kalitede olabilmekteydi.

Üçüncüsü: O zaman büyük bir içtimai inkılâp yaşandı. O değişim ve dönüşümle, zıtlar (hayır-şer, iyi-kötü, güzel-çirkin) iyice birbirinden ayrılmışlardı. İyilikle kötülük, iyilerle kötüler iyice belirginleşti. O büyük inkılâp onları sarstı ve uyandırdı. İç dünyaları uyanan insanlara bütün zikir ve tesbihlerin bütün mana tabakaları açıldı. Dolayısıyla en turfanda, en taze ve en faydalı şekilde bunlardan istifade edip beslendiler, güçlendiler. Bu durum onları geliştirdi ve

kemale sevk etti. O büyük inkılâpla, insanların bütün hisleri ve manevi dünyaları uyanmıştı. Bu sebepten, onların vehim, hayal, sır gibi bütün duyguları diri ve müteyakkızdı. Zikir, tesbih ve ibadetleri yaparken kendilerine uygun düşen büyük hisseler almışlardı. İşte bundan dolayı, hisleri, duyguları ve manevi latifeleri pek uyanık olan sahabelere ibadet keyfiyeti ve kalitesi bakımından da yetişilemez. Çünkü onlar, bir tesbihi bir zikri, bütün manasıyla söyleyip, bütününü onu sindirir ve ondan manevi pay ve gıdalarını alırlardı. Ama o inkılâbın tesiri zayıflayınca hisler uykuya daldı, o bereketli zikir ve tesbih kelimeleri, ülfet ve alışkanlıkla tazeliğini ve taravetini kaybetti. Ancak kuvvetli bir tefekkürle o tatlılara yetişilebilir. Bu sebepten bir sahabenin kırk dakikada kazandığı makama, sahabe olmayan kırk günde, belki kırk senede ancak yetişebilir. Ashab-ı Kiram'dan ve Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd bir konuşmasında şöyle demişti:

“Allah’a yemin ederim. Onlardan birinin Rasulullah ile birlikte yüzü tozlanacak kadar bulunuvermesi, sizden birinin ömür boyu çalışmasından daha hayırlıdır, hatta ömrü Nuh’un (a.s.) ömrü kadar uzun olsa bile.”^[834]

Abdullah b. Ömer (r.a.) da şöyle buyurmuştu:

“Muhammed’in (a.s.m.) ashabına sebbetmeyiniz. Çünkü onlardan birinin bir saatlik ameli; sizden birinizin bir ömürlük amelinden daha hayırlıdır.”^[835]

Dördüncüsü: Nebiliğin velâyete göre durumu ve mukayasesi; güneşin kendisi ile aynalarda görünen güneşin durumu ve mukayasesine benzer. Nübüvvet güneşi ve dairesi, aynadaki güneş ve dairesinden pek yüksek ve mükemmeldir. Güneş aynadaki güneşten ne derece yüksek ve mükemmelse, nübüvvet hizmetkârı ve o güneşin yıldızları sahabeler de, velayet dairesindeki salihlere göre o derece yüksektirler. Hatta sahabe velayetini, yani veraset-i nübüvvet ve siddikiyet denilen velayet-i kübrâyı bir başkası kazansa bile, saff-ı evvel olan sahabelerin derecesine yetişmez.

Beşincisi: İctihat yani istinbât-ı ahkâmı (hüküm çıkarmada) sahabelere de yetişilmez. Çünkü o ilahi inkılâpla, bütün hisler, fikirler ve zihinler uyanmıştı, *“Rabbimizin bizden istediği, bizden razı olacağı şeyler nelerdir?”* konusuna odaklanmıştı.^[836] Zira o zaman ve zemin her şeyiyle, insanları buraya sevk ediyordu: Bütün konuşmalar,

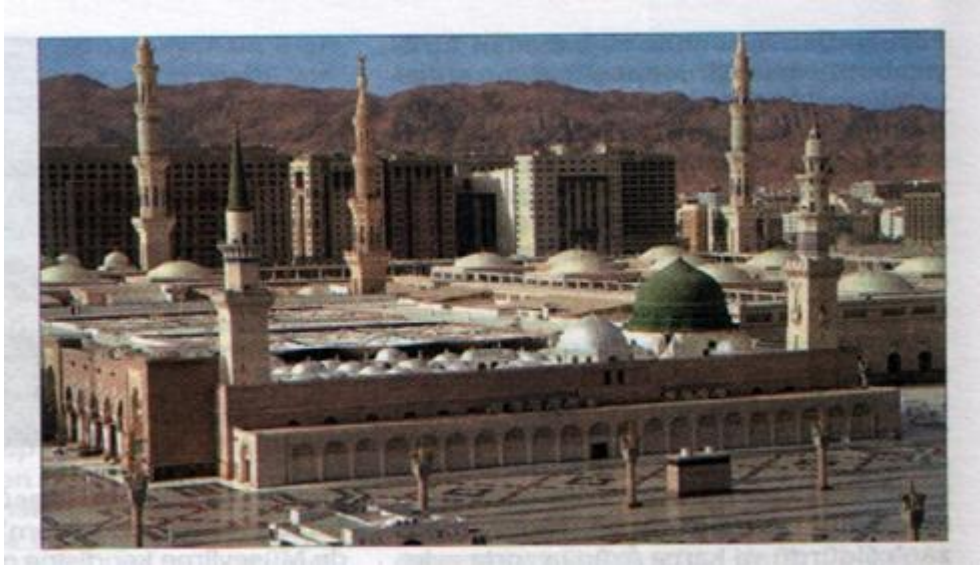
görüşmeler, sohbetler o manaları ders vermeye yönelikti. Böyle olunca; her şey, her hal ve her konuşma, bir üstat hükmüne geçiyor ve onların istidatlarını geliştiriyor, akıllarını tenvir ediyordu. Bu konuda neredeyse onlar tutuşmaya hazır bir kibrit ve yakıt gibiydiler; istinbat ve içtihad, zorlanmadan liyakat kazanıyorlardı.

Şöyle sorulabilir: “*Ben de insanım, benim de onlar gibi zekâm, kabiliyetim ve istidadım var. Neden onlara yetişemiyorum?*” Onların bir günde veya bir ayda kazandıkları bir içtihat mertebesini on senede, belki yüz senede kazanamaz. Çünkü artık zaman ve zeminin tesiri, beşerin dikkatini ve insanları başka şeylere yöneltmiştir. Meselâ çağımızda en rağbet gören şey, “*Rabbimizin bizden istediği ve razı olduğu şeyler nedir?*” sorusu değildir. Artık çoğu sohbetler, konuşmalar ve haller gösteriyor ki, zamanımızda en çok rağbet gören ve teşhir edilen mallar; siyaset, dünya hayatını kazanmak, konfor, felsefi ve iktisadi konular ve benzerleridir. Zihinler bunlara dalmış; kalpler dünya hayatı ile sersemleşmiş, akıllar, sosyal ve fen ilimlerine yönelmiştir. Onun için; “*ben de onlar gibi zekiyim, niçin onlara yetişemiyorum?*” denilemez. Artık akıl ve istidat sermayesi farklı alanlara kaymış, tabir caizse yatırımlar farklı yerlere yapılmaya başlamıştır. Çalışılan ve üzerinde yetişilen konular ve alanlar da farklıdır.

Altıncısı: Amellerdeki fazilet ve sevap cihetiyle de sahabelere yetişilmez. Nazik şartlarda, önemli ve korkulu bir yerde bir saat nöbet, bir yıl nafil ibadet sevabı kazandırabilir.^[837] Bir dakikada, bir kurşunla şehit olunur, böylece kırk günde kazanılacak velayet derecesine çıkabilir. Sahabeler de, İslamiyet’i tesis, Kur’ân hükümlerini yayma ve diğer hususlarda, çok nazik şartlarda çalışmışlar, en şiddetli ve tehlikeli zamanda hizmet etmişlerdi. Onların amelleri ve hizmetleri, o tehlikeli şartlarda her anları, askeri bir dakikada şehit eden ve yükselten an ve dakikalar gibiydi. Bütün dünya onlara karşı iken, İslam için, onlara karşı harp ilan etmeleri, İslamiyet’i tesisleri, imanı ve Kur’ân ahkâmını o nazik şartlarda yaymaları, pek yüksek, pek ulvi ve pek yüceydi. Bu açıdan da onların bir dakikada kazandıklarına başkaları bir yılda yetişemez.

Yedincisi: Ayrıca onlar saff-ı evveldirler. Bu itibarla “*es-sebebu ke’l-fâ’il = sebeb olan yapan gibidir*” sırrına mazhardırlar.^[838] Bu yüzden, bütün İslam ümmetinin hasenatından ve amal-i salihısından

onlara bir pay vardır. Hem, ağacın kökündeki küçük bir meziyet ve özellik; dallarda büyür, “*kökte görülen küçük bir özellik dallardakinden daha büyüktür*” denilebilir. Bir açının başlangıcındaki küçük bir aralık, başlangıçtan uzaklaştıkça artar ve kapladığı alan büyük bir yekûn teşkil eder. Işık yakınında, cismin gölgesi küçüktür, ama gölge sahibinden uzaklaştıkça büyük bir dağdan daha büyük olabilir. Öyleyse, İslamiyet ağacının köklerine, onun nurani çizgilerine ve nübüvvet ışığının merkezine yakın olan sahabeler ilk bakışta küçük görünebilirler; ama yukarıdaki örnekler ışığında konuya bakarsak; az amelleri çok, küçük hizmetleri çok büyüktür.

Şekil 7: Mescid-i Nebevi'nin kible tarafından görünüşü ve Hücre-i Saadet üzerini örten Kubbe-i Hadra. Fayda, “Muhammed”, DİA, XXX, 422.

4. Ayrılmaz Üçlü

Hz. Peygamber'in (a.s.m.) Hz. Ömer'le ilgili ilginç açıklamalarından biri de şuydu:

“Gece (rüyamda) bana salih bir adam gösterildi.”

Sonra Rasulullah kendisinden de söz ederek, o salih kişiyi ve onun yanındakileri şöyle açıkladı:

“Sanki Ebu Bekir, Rasulullah’a yamanmış gibiydi, Ömer de Ebu Bekir’e yamanmış gibiydi, Osman da Ömer’e yamanmış gibiydi.”

Hz. Peygamber rüyasını ashabına böyle anlatmış ve oradakiler kendini dinlemişti. Olayın bundan sonrasını Cabir b. Abdullah şöyle aktarır:

“Biz Rasulullah’ın (a.s.m.) yanından kalkınca (kendi kendimize) şöyle dedik:

‘Salih kişiye gelince o Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemdir, onlardan kiminin kimine tanavvutu yani bitişikliği ve yamanması ise, onların Allah’ın nebisini kendisi ile gönderdiği işin velileri (sorumluları, başları) olmalarıdır.”^[839]

Hadiste *“Yamanmış ve bitişik gibi”* diye anlam verdiğimiz *“Nita/yamanmış”* fiili, bir şeyi bir şey üzerine asmak, şüphe duymadan ve meşveret etmeden birinin rey ve görüşüyle hükmetmek, birine bir vesile ile ulaşmak anlamlarına gelir.^[840] Nîyt aynı zamanda iki durum ve iş arasında olan orta yol (denge ve vasat) demektir. Kur’ân’da sahabeler ve müminler *“ümmeden vasaten = Vasat, dengeli, en hayırlı ümmet”* olarak açıklanır. Vasata denge ve kıvamı anlattığı için *“en değerli”* manası da verilmektedir.

Hadiste geçen *“Salih Kişi”* Rasulullah en değerli, dinde en dengeli ve en kerim insan-ı kâmil olduğu gibi, ona yamanan ve dediklerini sorgulamadan uygulayan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da (radiyallahu anhum) öyledir. Ve sahabeler içinde bunlar, değer, denge ve İslam’ı ince anlama bakımından Rasulullah’tan sonra gelmektedirler.

Hz. Peygamber (a.s.m.) kendinden sonra sırayla, Ebu Bekir’i, Hz. Ömer’i ve Hz. Osman’ı zikrettiğine göre, bunlar içinde rütbesi, hizmeti ve değeri en büyük olan, dini en iyi anlayan ve uygulayan Hz. Ebu Bekir’dir. Bu konuda ikinci Hz. Ömer, üçüncü de Hz. Osman’dır.

Rasulullah’ın Aşere-i Mübeşşere ve dört halife ile ilgili yaptığı diğer açıklamalar da bunun böyle olduğunu göstermekte ve bu açıklamasına kuvvet vermektedir.

Sahabelerin kendilerince rüyayı yorumlamaları da kanaatimizce doğru ve dikkat çekicidir. Hz. Peygamber’in sağlığında din işinde bu üç halife dinin en büyük hizmetkârları, sorumluları oldukları gibi, Rasulullah’ın vefatından sonra da, aynı sıra ile hilafet görevine geldiklerinde uygulamaları ile bunu göstermişlerdir.

Ayrıca burada Rasulullah’ın gördüğü bir salih rüya söz konusudur.

5. “Ebu Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir”

Meşhur hanif Said b. Zeyd'in oğlu Said b. Zeyd (r.a.) Rasulullah'tan işittiklerini şöyle aktardı:

"Ben Allah Resulü'nü (a.s.m.) şöyle derken duydum:

'Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyir cennettedir, Sa'd b. Malik cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir ve Ebu Ubeyde cennettedir"

Said b. Zeyd ilk Müslümanlardandı. Kız kardeşi Fatıma'dan dolayı Hz. Ömer'in de eniştesiydi. Hz. Ömer Peygamberliğin altıncı yılında (616) onun evinde Taha Sûresi'nin baş tarafını okumuş ve Müslüman olmuştu. Said b. Zeyd burada dokuz kişi hakkında Rasulullah'ın verdiği haberi nakletti ve sustu.

Adı geçenlerin hepsi ilk Müslümanlardan, Sâbıkîn-i Evvelîn'dendiler. Onlar İslam'da en zor, en çileli yılları yaşamış ve Rasulullah'ın yanında yer almışlardı. Yani en fedakâr ve en sabırlı kimselerdi.

Cennetliklerin başında, ümmetin en büyük rütbelisi, sevapça en büyüğü, birincilerin birincisi, ilklerin ilki Hz. Ebu Bekir vardı. İkinci sırada Hz. Ömer geliyor, onu da diğer iki halife takip ediyordu.

Bunları rütbe sırasına göre aşere-i mübeşşereden (on cennetlik sahabe) diğerleri takip etmekteydi.

Burada adı geçen Zübeyir, Zübeyir b. Avvam'dı. Rasulullah'ın öz halası Safiye'nin ve Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Avvam'ın oğluydu. Ayrıca o kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.^[841]

Altıncı sırada adı yer alan Talha b. Ubeydullah'tı. Yedinci sıradaki Sa'd b. Malik, iyi bildiğimiz Sa'd b. Ebi Vakkas'tı. Malik b. Vehb'in oğluydu, on yedi yaşında bir gençken Mekke'de Müslüman olmuştu.

Peki, cennetliklerden onuncusu kimdi? Said b. Zeyd'e sordular:

"Meni'l- âşiru = Onuncu kim?"

"Said b. Zeyd."

Said b. Zeyd kendi adını veriyordu. Demek ümmetten onu birlikte cennetle müjdelenenlerin onuncusu oydu. O da ilk Müslümanlardandı ve Mekkeli bir muhacirdi.

Sonra Said (r.a) söz konusu on kişi veya diğer sahabeler konusunda şunları söyledi:

“Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah’la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh (a.s.) gibi uzun yaşasa da.” [842]

Said b. Zeyd hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye’nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre, [843] dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o Rasulullah’ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine’de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

O on cennetlik sahabe –veya sahabeler– ile ilgili düşünce ve kanaatini sonraki sahabelere veya Tabiin’den olanlara açıklamış olmalıydı. En zor, en tehlikeli, en kritik zamanda Rasulullah’la birlikte olmak; bir anı sevap bakımından bir yıl kadar büyütme, az zamanı uzatıp bereketlendirmekteydi. En şiddetli baskı zamanlarında işlenen zerre kadar amel ve hayır, sonrakilerin dağ kadar amelinden hayırlıydı. Bu açıdan Hz. Ebu Bekir, onun gibi ilkler ve sonraki sahabelerin ömürleri manen, sevap bakımından çok uzun, amelleri ve eylemleri pek bereketliydi. Onlar hakkında yorum yaparken, değerlendirmelerde bulunurken bu noktalara dikkat edilmeliydi.

Hz Ali’nin hilafeti döneminde (656- 661) hicretin 44. yılında M. 664’de vefat eden Ebu Musa el- Eşari de Hz. Peygamber döneminde yaşadığı bir hatırasını şöyle anlatmıştı:

“Ben Medine duvarlarından (bahçelerinden) bir duvar (bahçe) içindeydim. Derken bir adam geldi ve kapının açılmasını istedi. Bunun üzerine Rasulullah bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim Ebu Bekir. Onu hemen Rasulullah’ın (a.s.m.) söylediği ile müjdeledim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi (a.s.m.) (bana) şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Bunun üzerine ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Ömer. Hemen ona Rasulullah’ın söylediklerini haber verdim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerin Nebi bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.’ Bunun üzerine kapıyı açtım, birde ne göreyim, Osman. Rasulullah’ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah’a hamd etti ve sonra da: ‘Allah yardım dilenendir’ dedi.” [844]

Rasulullah o gün bir bahçedeydi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşağıya sallamıştı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hz. Osman gelince, Rasulullah'tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu. [845]

6. Cennetliklerin İki Seyyidi

Ensar'dan Sa'd b. Malik (Ebu Said el- Hudri), İslam Medine'ye gelince, çocuk yaşta Müslüman oldu. Bedir Savaşı yapıldığı yıl on iki, Uhud Savaşı olduğunda on üç yaşındaydı. Yaşı küçük olduğu için bu savaşlarda bulunamadı. Fakir bir ailenin oğluydu. Suffa medresesine çok devam etmiş, çok hadis ezberleyip çok hadis nakletmiş biriydi. O, 1170 hadisi rivayetle en çok hadis rivayet edenlerin yedincisiydi. Bir gün Rasulullah'ın Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında şunları söylediğini aktardı:

“Gerçekten (cennette) yüksek derece sahiplerini, onların altındakiler sema ufkunda yıldızları gördüğünüz gibi görürler. Ve gerçekten Ebu Bekir ve Ömer onlardandır, ayrıca ikisi bu konuda en ileridedirler.” [846]

Bu açıklamaya göre Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ikilisi, iyi, salih ve pek yüksek dereceliler (ehl-i derecâtî'l-ulâ) içindeydiler ve bunlar arasında en ileri ve zirvede bulunuyorlardı. Cennetlikler de derece dereceydi, aralarındaki fark yıldızların birbirine uzaklığı gibiydi. Alttakiler üsttekileri, ufuktaki yıldızlar gibi parlak ve uzaktan görebileceklerdi. Hz. Peygamber'in bu konudaki başka açıklamaları da bu açıklamasını destekliyordu: Ümmetin ilkleri, cennetliklerin ilkleriydi, onlar cennet makamlarının birincileriydiler.

Diğer yandan Rasulullah'ın hizmetkârı Enes b. Malik, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer için aynı konuda şunları aktarıyordu:

“Rasulullah (a.s.m.) Ebu Bekir ve Ömer için şöyle buyurdu: ‘Bu ikisi, öncekiler ve sonrakilerden cennetlik büyüklerin seyyididirler.’”

Aynı açıklamayı Hz. Ali de şöyle aktarmıştı:

“Ben Nebi sallallahu aleyhi ve sellemle birlikteydim. Birden Ebu Bekir ve Ömer doğuverdi (karşısında göründüler). Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Bu ikisi, nebiler ve peygamberler hariç, öncekiler ve sonrakilerden (onlar içinden) cennetlik büyüklerin iki seyyididirler; Ali, o ikisine (bunu) haber verme.’” [847]

Rasulullah o ikisinin cennetlik olduğunu ve derecelerinin yüksekliğini açıklıyordu. Onları “*seyyîdâ kuhûl-i ehl-i cenneh*” olarak vasfediyordu. Kehl, otuz-elli yaşlarındaki insanları niteleyen bir sıfattır ve bu yaşlar olgunluk yaşıdır. Hz. Peygamber Medine’de yaptığı bu açıklamada, onları olgunların, büyüklerin, cennetlik yaşlıların iki efendisi/seyyidi diye haber veriyordu. Rasulullah bir başka açıklamasında, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i de “*cennetlik gençlerin iki seyyidi*” olarak açıklamıştı.^[848]

7. “**Bu Kimdir?**”

Yine Cabir b. Abdullah, Medine döneminde Rasulullah’ın gördüğü bir rüyadan söz eder ve onu şöyle aktarır:

“Rasulullah (a.s.m.) şöyle buyurdu:

‘(Bu gece) kendimi cennete girmiş gördüm. Bir de ne göreyim; Ebu Talha’nın hanımı Rumeysa (radiyallahu anhuma). Ardından bir hışırtı duydum ve sordum:

“Men hâza = Bu kimdir?”

Dediler:

“Bilâl”

Derken avlusunda bir cariye/kadın olan bir kasır/köşk gördüm ve şöyle dedim:

“Li men hâzâ = Bu kimindir?”

Dediler:

“Ömer b. Hattab’ındır.”

O sırada içine girmek ve kasra göz atmak istedim, ama senin (Hz. Ömer) kıskançlığını hatırladım ve geri döndüm.’

Bunun üzerine Ömer ağladı ve şöyle konuştu:

‘Sana karşı mı kıskançlık yapacağım ey Allah’ın Resulü?’^[849]

Rasulullah’ın gördüğü salih rüya birkaç önemli mesaj vermektedir:

Rüyada cennet görülebilir ve insan kendini cennette görebilir.

Rüyada, Rumeysa Hatun, Bilal-i Habeşi ve Hz. Ömer’in cennet kasrı ve ondaki cennet hanımı görülmüştür. Bu cennette görülenlerin ve Hz. Ömer’in cennetlik olduklarına “*işaret*”, hatta “*delalet*” etmektedir.

Hz. Bilal ve Hz. Ömer’in cennetlik olduklarına dair verilen haberler ve benzer bir rüya da onların cennetlik olduklarına delalet eder.^[850]

Hadiste unvanı geçen Rumeysa Hatun, Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym'dir. Onun asıl adı “*Sehle*” olmakla birlikte “*Gözü apaklı Kadıncık*” anlamında kendisine “*Rumeysa*” deniyordu. Çünkü o zaman zaman gözü apaklanan biriydi.

Hız. Ömer rüya üzerine duygulanmış ve ağlamıştı. Çünkü cennette ona kasır verilmesine sebep olan vesilelerin en önemlilerinden biri Rasulullah'tı. O, Hız. Ömer'e doğru yolu göstermese ve imanına duasıyla ve faaliyetıyla sebep olmasa, cennette kasrı olacak mıydı? Ayrıca o, Rasulullah'ı kıskanmadığını, ondan dünyada ahirette şer ve zarar görmediğini ve görmeyeceğini açıklıyordu. Ayrıca onun sevinçten ağlaması da akıldan uzak değildir. Bir fani için cennetle müjdelenmek, cennete gireceğine işaret edilmek en büyük müjdelerden biriydi. Kur'an ayetleri de sürekli müminleri cennetle müjdelir.

8. “*Bu Köşk Kimin?*”

Büreyde b. Husayb, Rasulullah'tan dinlediğı bir rüyayı şöyle rivayet eder:

“Rasulullah (a.s.m.) şöyle dedi:

‘Bilal, ne ile cennete girmede (bu gece) beni geçtin? Şimdiye dek (rüyamda) cennete her girdiğimde önümde senin hışirtını işittim.

Dün gece de (rüyamda) cennete girdim ve önümde senin hışirtını işittim. Derken, altından yapılmış balkonlu dört köşe bir kasra geldim ve sordum:

‘Bu kasır kimindir?’

Bunun üzerine şöyle dediler:

‘Araplardan bir (büyük) adamın.’

Ben bunun üzerine şöyle dedim:

‘Ben (de) bir Arap'ım, bu köşk kimin?’

(Bu kez) onlar şöyle dediler:

‘Kureyş'ten bir (büyük) adamın.’

Ben de şöyle söyledim:

‘Ben (de) Kureyş'tenim, bu köşk kimin?’

Onlar şöyle konuştular:

‘Muhammed'in (a.s.m.) ümmetinden bir (büyük) adamın.’

Bunun üzerine ben dedim:

‘Ben Muhammed'im, bu köşk kimin?’

Onlar (da) şöyle dediler:

‘Hattaboğlu Ömer’in (r.a.).’

Onun sözleri bitince de Bilal-i Habeşi, sözün başında ona yöneltilen soruya şu karşılığı verdi:

“Ey Allah’ın Resulü, şimdiye dek her ezan okuyuşumda iki rekât namaz kıldım ve şimdiye dek, her abdestim bozulunca hemen abdest aldım ve bundan sonra Allah’ın iki rekâta hakkının var olduğunu düşündüm (ve iki rekât namaz kıldım)”^[851]

1) Rasulullah’ın bu rüyası da bundan öncekine benzemektedir. Burada cennetlik olduğuna işaret edilen ilk kişi Rasulullah’ın müezzini Bilal-i Habeşi radiyallahu anhtır. O rüyada, cennette Rasulullah’ın önünde oluşunu iki şeye bağlamaktadır: Her ezan okuyuşundan sonra ve her abdest tazelediğinde iki rekât nafile namaz kılmak.

Abdest aldıktan veya gusül ettikten sonra iki rekât namaz kılmak nafile namazlardan biridir.^[852]

2) Rasulullah rüyasında şerefeli (balkonlu) ve altından yapılmış güzel bir köşk görünce onun önüne gelmiş ve sonunda onun kime ait olduğunu öğrenmiştir. Köşk onun ümmetinden ve Araplardan bir büyük adama (racul) aittir. O da, Rasulullah’ın en yakın dava arkadaşlarındandır. Hz. Ebu Bekir’den sonra gelen ikinci kişidir.

Hz. Peygamber rüyayı Bilal’in de içinde bulunduğu bir grup sahabeye anlatmıştı. O rüyalarını genelde sabah namazından sonra ashabına anlatırdı.

3) Hz. Ömer burada; Araplardan, onlar içinde yer alan Kureys’ten bir racul (büyük adam) olarak anılmaktadır. Rüyanın konusu, onun cennetlik oluşu ve cennette böyle bir köşke sahip olduğu düşünülürse; o kerim, Allah katında değerli, Resulü’nün yanında şerefli biridir. O Rasulullah’ın sahibini merak ettiği bir cennet mekânının sahibidir.

Ayrıca “*racul/adam*” kelimesi celadetli, güçlü, kuvvetli adam anlamındadır. Vücudun yükünü taşıdıkları için ayaklar “*ricl*” adını alır. “*Raculün Râcilun = Yürümeye dayanıklı güçlü insan*” demektir. Kendine güvenen, ilmi yüksek ve kuvvetli olan “*irticalen*”, yani ayakta, bir hazırlığa, düşünüp taşınmaya gerek duymadan konuşur. Erginlik çağına gelmeyen erkek çocuklara “*racul/adam*” denilmez.

Çünkü onlar henüz bedenlen ve ruhen güçlü değillerdir. Manevî özellikler bakımından güçlenmemişlerdir.^[853]

Ahzab Sûresi'nin kırkıncı ayetinde *“Muhammed sizin ricalinizden (yetişkin erkeklerinizden) hiçbirinizin babası olmadı”* buyrulurken; onun erkek çocuklarının *“racul/ergen”* olmadan öldüğü anlatılır.^[854] Bir dönemde büyük adamlar yoksa orada *“kaht-ı rical”*, yani büyük adamların kıtlığı vardır. Ayrıca Kur'ân-ı Hakîm; Habib-i Neccar'ı ve Firavun'un yakınlarından birini zor şartlara göğüs geren iki büyük adam oldukları için; *“racul”*, yani *“güçlü, cesur, kahraman ve büyük insanlar”* olarak anar.^[855]

Konunun siyak sibakına, olayın seyrine bakılırsa, Hz. Ömer burada bir *“Racul: Büyük adam”* olarak anlaşılmalıdır.

9. Üç Kişiyi Sevmek

Medineli sahabe, Peygamber hizmetkârı Enes b. Malik'in aktardığına göre, Medine'de adamın biri Rasulullah'a geldi ve şöyle sordu:

“Meta's-sâ'atu: Kıyamet ne zamandır?”

Hz. Peygamber de onun sorusuna karşılık ona bir soru yöneltti:

“Ve mâzâ a'dette lehâ: Onun için ne hazırladın?”

Adam soruya ilginç bir cevap verdi.

“Hiçbir şey, ancak Allah'ı ve Rasulullah'ı (a.s.m.) çok seviyorum.”^[856]

Herhalde Rasulullah'ın sorusu üzerine düşünen adam ilk anda elle tutulur, gözle görünür bir şey hazırlamadığı kanaatine varmıştı. Ama o bir konuda kendinden emindi. Gerçekten Allah'ı ve Rasulullah'ı seviyordu. Acaba samimi ve gönülden sevgisi kıyamette işe yarayacak mıydı?

Sözleri üzerine Rasulullah da şöyle konuştu:

“Ente, me'a men ahbebe: Sen sevdiklerinle berabersin.”

Dünyada sevilenlerle ahirette de beraber olunacaktı. Bu güzel bir haber ve müjdeydi. Ama dünyada birini sevmek demek sevginin gereklerini yerine getirmek demektir. Seven sevdiğinin lehine olanı yapar, ona yararı dokunur, onu destekler, yardımcı olur, isteklerini elden geldiğince yerine getirir. İnsan sevdiğinin düşmanları ve muhalifleri yanında yer almaz.

Olayın bundan sonrasında Enes (r.a.) kendi kendine şu yorumda bulundu:

“Ben de Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemi, Ebu Bekir’i ve Ömer’i seviyorum, onların amelleri kadar (güzel) amel işlemesem de onlara olan sevgimle onlarla birlikte olmayı umuyorum.”^[857]

Rasulullah’a genç yaşta on yıl hizmetkârlık yapan Enes b. Malik’in olayı değerlendirmesi birkaç açıdan ilgi çekiciydi:

1) O, başta Hz. Peygamber olmak üzere, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’i çok seviyordu.

2) Gözlemlerine göre, Rasulullah’tan sonra, bu ikisinin İslam’a hizmetleri ve iyi işleri çok büyüktü. O bunu “*Ve in lem a’mel bi misli a’mâlihîm = Onlar kadar (iyi) amel işlemesem de*” diye dile getirmekteydi. Bu ikisi sürekli Rasulullah’la birlikteydiler.

3) Rasulullah, Ebu Bekir ve Ömer üçlüsü çok önemliydi. Rasulullah sevgisiyle bunların sevgisi bir ayrılmazlık gösteriyordu. Rasulullah’ı seven bu ikisini; bu ikisini seven Rasulullah’ı severdi. “*Ben Rasulullah’ı seviyorum ama Ebu Bekir’i ve Ömer’i sevmiyorum*” demek doğru ve tutarlı bir anlayış değildi. Enes b. Malik de sevgide bu üç büyük insanı bir tutmuştu. Bunlardan birinin sevgisi diğerlerini sevmeyi gerektiriyordu.

10. Hz. Ali’nin Duydukları

Rasulullah’ın amcasının oğlu Abdullah b. Abbas (r.a.) anlatır:

“Ben (bir gün) Ömer b. Hattab’a dua eden bir topluluğun içinde ayakta duruyordum. O (ölmüş ve) salına konulmuştu. Bir de baktım bir adam dirseğini omzuma koyarak şöyle dedi:

‘Allah sana merhamet etsin, ben Allah’ın seni iki (yakın) arkadaşınla beraber edeceğini umuyorum. Çünkü Rasulullah’ın şöyle dediğini çok duymuşumdur:

‘-Kuntu ebu bekrin ve umaru = Ben, Ebu Bekir ve Ömer (ayrılmayız, birlikteyiz).’

– Ve fe’altu ve ebu bekrin ve umaru = Ve ben Ebu Bekir ve Ömer’le yaptım.

– Ve’ntalaktu ve ebu bekrin ve umaru = Ve ben, Ebu Bekir ve Ömer’le gittim.’

Sonra o (Hz. Ali onun ardında olduğu halde) şöyle demişti:

‘Fe in kuntu le ercû en yec‘alekallâhu ma‘ahumâ = Ve ben, ben Allah’ın seni o ikisiyle (Rasulullah ve Ebu Bekir) beraber kılacağını kuvvetle umuyorum.”

Bu sözler üzerine İbn-i Abbas arkasına dönerek sözün sahibini görmek istedi. Bir de baktı ki, Ebu Talibin oğlu Hz. Ali. [\[858\]](#)

Nakledilen hadiste başlıca birkaç önemli mesaj vardır:

1) Hz. Ömer suikastla şehit edilmiş, yıkanıp kefenlenip Salına konulmuştur. Cenaze başındakiler ona rahmet duası etmekte ve hakkında iyi şeyler konuşmaktadırlar. Olayı bize aktaran İbn-i Abbas da oradadır.

2) Derken oraya Hz. Ali (r.a.) gelir ve Rasulullah’tan çokça duyduğu önemli sözleri aktarır. Rasulullah sözlerinde Türkçe söylenişi ile *“Ben, Ebu Bekir ve Ömer hiç ayrılmadık, ben Ebu Bekir ve Ömer ne yaptıysak birlikte yaptık, ben Ebu Bekir ve Ömer her gittiğimiz yere birlikte gittik”* demektedir.

3) Rasulullah ve diğer ikisi, ruhları bir cesetleri ayrı üç insan gibiydi. Onlar hiçbir zaman ayrılmamışlar, farklı yollara ve yönlere girmemişler, bu üçlü arasında hiçbir ayrılık gayrılık yaşanmamıştı. Bütün savaşlarda, önemli olaylarda, kritik anlarda bunlar birlikteydi ve ne yaptılarsa birlikte yapmışlar, nereye gittilerse birlikte gitmişlerdi.

4) Bu durum, Rasulullah’tan sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in hizmetlerinin, rütbelerinin ve ahiretteki ücretlerinin büyüklüğünü de gösterir. O ikisi, Rasulullah’ın yanında, ondan ayrılmayan, sürekli ona destek veren iki güçlü rükün, İslam binasının iki önemli kolunu ve direği gibiydiler.

5) Rasulullah’tan çokça duyduğu bu sözleri aktaran da tarihte ve çağımızda Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’le karşı karşıya getirilmek ve düşmanmış gibi gösterilmek istenen Hz. Ali’dir. Oysa görüldüğü üzere böyle bir durum yoktur. Hz. Ali’nin değerlendirmesine göre, Rasulullah, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer birbirinden ayrılmaz bir üçlüdür. Ona göre, dünyada Rasulullah ve Ebu Bekir’den ayrılmayan Hz. Ömer, ahirette de onlarla beraber olacaktır.

İbn-i Abbas’tan buna benzer şöyle bir olay da aktarılır:

“Ömer (vefat etmiş) tabutuna konulmuştu. İnsanlar onu kefenledi (Tabut eller üzerine) kaldırılmadan, dua ediyorlar, namaz kılıyorlardı, [\[859\]](#) ben de onların içindeydim. Derken (arkamdan) omzumu bir

adamin tutması beni heyecanlandirdi. Bir de baktim ki Ali. O da Ömer'e rahmet duası ediyor ve şöyle diyordu:

'Bana pek sevgili birini geri bırakmadın ki, senden dolayı, onun ameli gibisini Allah'a iletsin.

Allah'a yemin olsun ki, gerçekten ben Allah'ın seni iki arkadaşınla beraber kılacağını sanıyorum. Rasulullah'ı (a.s.m.) şöyle derken çok duyduğumu da düşünüyorum:

– Zehebtu ene ve ebu bekrin ve umaru = Ben, Ebu Bekir ve Ömer'le gittim.

– Dehaltu ene ve ebu bekrin ve umaru = Ben, Ebu Bekir ve Ömer'le girdim,

– Ve harectu ene ve ebu bekrin ve umaru = Ben, Ebu Bekir ve Ömer'le çıktım.”[860]

Az farkla birlikte Hz. Ali'nin naklettiği hadis-i şerif de az önceki hadisle benzer mesajlar verir.

6) Bu üçlünün ayrılmazlığı, Rasulullah'a göre ahirette ve öldükten sonra da devam edecektir. Bir gün Rasulullah Ebu Bekir ve Ömer arasında (bir evden) çıkıp şöyle buyurmuştu:

“Hakezâ nüb'asu = İşte böyle diriltileceğiz.”[861]

11. “Bir Olay Olsa”

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Rasulullah'tan babası hakkında duyduğu bir sözü şöyle nakleder:

“İnnallâhe te'âlâ, ce'ale'l-hakka 'alâ lisân-ı umare ve kalbihî = Mutlaka Yüce Allah hakkı/gerçeği Ömer'in dili ve kalbi üzerine koydu.”

Ardından Hz. Ömer'in oğlu bu konuda şunları söyler:

“Şimdiye kadar halkın başına bir iş geldiyse, onlar o konuda şöyle dediler, Ömer de böyle dedi. Ancak Kur'ân (ayet) o hususta, Ömer'in (r.a.) söylediği şey üzerine indi.”[862]

1) Rasulullah yakın dava arkadaşı Hz. Ömer'i iyi tanıyordu. Onun karakterini, kabiliyetlerini, düşüncelerinde çoğu zaman isabet kaydettiğini görmüştü. Bu açıdan *“Allah gerçeği onun diline ve kalbine koydu”* diyordu. Kalp, akıl, zihin, vicdan, gönül ve iyi duyguları içine alır. Hz. Ömer olaylara çok yönlü bakabilen bir akla ve ufka, temiz bir vicdan ve gönüle sahipti. Bu yüzden o bir olayı değerlendirirken çoğunlukla o konuda doğruya isabet ederdi. [863]

2) Gerçekten, Bedir esirleri konusunda, içkinin haram kılınmasında, İlâ olayından sonra indirilen Tahrim Sûresi'nin beşinci ve Bakara Sûresi'nin Makam-ı İbrahim'le ilgili ayeti de Hz. Ömer'in düşündüklerine uygunluk üzere indirilmişti.

O, Hudeybiye Antlaşması konusunda olduğu gibi, zaman zaman görüşlerinde yanılabilir, çoğunlukla düşündükleri ve söyledikleri vahiy ölçüsüne göre dengeli ve doğrudur. Demek o, olayları doğru teşhis ediyor ve yerinde kararlar veriyordu. Hz. Ömer bir sözlerinde bu hususu dile getirerek şöyle demişti:

“Üç şeyde Rabb’ime muvafık oldum: Makâm-ı İbrahim’in (namazgâh edinilmesi) konusunda, (kadınlarla ilgili) hicap konusunda ve Bedir esirleri konusunda.”^[864]

Medineli sahabe Ubey b. Ka'b da aynı konuda Rasulullah'ın Hz. Ömer'den söz ederek şöyle buyurduğunu naklediyordu:

“Hakkın kendisiyle musafaha ettiği kişilerin ilki Ömer'dir. Hem o, onu selamlayanların (onunla barışıkların) ilkidir, ayrıca o, eliyle onu tutanların ilkidir ve o/gerçek de onu cennete sokacaktır.”^[865]

Demek Hz. Ömer gerçeğin kendisiyle el ele tutuştuğu, tokalaştığı bir kimsedir. Gerçek imandır, İslamiyet'tir, doğru olan her şeydir. Hz. Ömer gerçeklerle dosttur, gerçek olanla beraberdir. Yani o gerçekleri bilmekte, görmektedir. Ayrıca gerçeklerle barışıktır, hem gerçeği eliyle tutup kaldıranların ilklerindendir. Gerçek olan iman, İslamiyet ve doğrular da onları göreni ve tutanı cennete sokacaktır. Burada Hz. Ömer'in hakkın (Allah'ın, dinin, İslam'ın) elinden tutan, onu selamlayan ve onu yücelten ilklerden olduğu açıklandığı gibi, onun karakteri, doğruluğu ve cennetlik olduğu da açıklanır.

12. “Muhaddes Varsa”

Sahabeden Ebu Hureyre'nin aktardığına göre, Rasulullah bir gün Hz. Ömer hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu:

“Muhaddesler, sizden önceki ümmetler içindeydi, ümmetim içinde bir muhaddes varsa o da Ömer'dir.”^[866]

Muhaddesler, ilhama mazhar olanlar demektir.^[867] Onlar daha önceki ümmetlerde de vardı. Muhaddesler önceki ümmetlerde varsa; Son Peygamber'in son ümmetinde de olmalıdır. Ümmet içinde bir muhaddes varsa, o da öncelikle Hz. Ömer'dir. *“Mutlaka Allah hakkı/gerçeği onun diline ve kalbine koydu”* açıklaması da onun

ilhama mazhar, gerçekleri bilen ve konuşan, gönlüne ilham atılan bir Allah dostu ve salih insan olduğunu gösterir.

Kalpte, bir “lümme-i melekiyye”, bir de “lümme-i şeytaniye” vardır. İyi ve dindar insanların kalbinde, meleklerin attığı iyi tasavvurlar, düşünceler ve niyetler vardır. Görmediğimiz, ama yanımızda dolaşan cinlere “lemmeh” dendiği gibi; şeytana, ondan gelen düşünce, hatıra ve vesveselere de “lemmeh” denir. “Lümmeh” ise, arkadaş, arkadaş grubu, sohbet^[868] manasına geldiği gibi; vesvese, nişan, alâmet, nokta ve damga anlamlarına da gelir. Kalpteki melek lümmesiyle; meleklerle, onlardan gelen düşüncelerle beraberlik sağlanırken, şeytan lümmesi de şeytanî düşüncelerle bizi buluşturur.

13. Hz. Ömer’in Gömleği

Medineli sahabe Ebu Said el-Hudri, Hz. Peygamber’den (a.s.m.) duyduklarını şöyle aktarır:

“Ben Rasulullah’ı (a.s.m.) şöyle derken duydum:

‘Ben uyurken, üzerlerinde gömlekleri olduğu halde insanları bana arz edilirken gördüm. Ama onlardan göğüslere ulaşmayan var ve ondan daha aşağı ulaşanı vardı. Derken bana sürüdüğü gömleğiyle Ömer arz edildi.’^[869]

(Onu dinleyenler) şöyle dediler:

“Fe mâ evveltehû yâ rasulallâh = Bunu nasıl tevil ettin (yorumladın) Ey Allah’ın Resulü?”

O şöyle konuştu:

‘Dindir.’^[870]

Hadisten birkaç önemli mesaj çıkarılabilir:

1) Olay Medine’de yaşanmıştı. Rasulullah sahabelerine yine bir rüyasından söz etmekteydi. Rüyasında ona teker teker insanlar arz edilmeye, gösterilmeye başlandı. Her biri üzerinde gömlekler vardı, ama bu gömleklerin boyaları kişilere göre farklı farklıydı. Hz. Peygamber burada, belden altı kapatan izardan/peştamaldan söz etmediği gibi, üst tarafı örten ve vücudu kaplayan rida veya bürdeden de söz etmemektedir.

Hz. Peygamber döneminde Medine ve Hicaz’da erkeklerin giydiği gömlek boyundan başlar, diz altına, yerden bir karış yüksekliğe kadar uzanırdı. Yani o zamanın gömlekleri şu an giydiklerimiz gibi kısa değildi.^[871]

2) Hz. Peygamber'e arz edilen insanların gömleklerinden çok kısa olanlar vardı. Bazı gömleklerin uzunluğu bir karış bulmuyor, gömlek boyundan göğüs hizasına ulaşamıyordu. Kimi gömlekler ancak göğüsleri kapatabilecek uzunlukta idi. Bele, kalçalara ve daha aşağılara uzanan gömlekler de vardı. Ama Ömer b. Hattab Rasulullah'a gösterildiğinde, farklı bir durumla karşılaştı. Onun gömleği öyle uzundu ki, yürüdüğünde yerde sürünüyordu.

3) Soru üzerine Rasulullah (a.s.m.) rüyasını tabir ve tevil etti. Rüyada görülen gömlek dindi, yani dini sembolize ediyordu. Gömleği kısa olanın dindarlığı kısa ve eksik, gömleği uzun olanın dindarlığı uzun ve daha tamdı. Hz. Ömer'in gömleği pek uzun ve yerde süründüğüne göre o dininde kavi, onu yaşamada tavizsiz ve güçlü biriydi. Dinin tam ve eksiksiz oluşu, onun dini iyi anladığını ve iyi yaşadığını gösterdiği gibi; kendini dine adadığını ve vakfettiğini de gösterir. O dini için sürekli bir mücadele ve mücahede içindeydi.

Hz. Peygamber'in bu açıklaması; onun kovayla kuyudan su çekmesi ve süt içmesi rüyalarıyla da yakından ilgili ve birbirini destekler durumdadır.

Hz. Peygamber bir kutlu sözlerinde, Hz. Ömer'in doğruluğunu, dürüstlüğü, dindarlığını, ihlâs ve samimiyetini, onun yüksek ve peygamberimsi karakterini şöyle dile getirmişti:

"Levkâne ba'dî nebiyyün, le kâne umarûbnu'l-hattâbu = Benden sonra peygamber olsaydı, Ömer b. Hattab olurdu."^[872]

Zaten Hz. Ömer, Bedir esirleri konusunda görüşünü açıkladığında, Rasulullah onu karakter ve davranış tarzı olarak Hz. Nuh'a benzetmişti.^[873]

14. "Ben Buna İnanırım, Ebu Bekir ve Ömer de"

Yine Ashab-ı Suffa'dan Ebu Hureyre, Rasulullah'tan bir olayı şöyle aktarır: Nebi (a.s.m.) şöyle buyurmuştu:

"(Önceki ümmetlerden) bir adam üzerine yük yüklemiş, kendine ait bir ineği sevk ediyor, (dizgininden çekiyordu). İnek ona döndü ve şöyle dedi:

'Gerçekten bunun için yaratılmadım, fakat ben yeri sürmek için yaratıldım'

Rasulullah'ı dinleyenler, şaşkınlıkla şöyle dediler:

“E bakaratun tekellemu = inek mi konuşuyor?!”

Onlar ineğin insan gibi konuşabileceğini akıldan uzak görüyor ve bunu kabul etmez gibi şaşkınlıkla karşılıyorlardı. Oysa bu bir mucizeydi ve olağanüstü bir tarafı olacaktı.

Bu tavır üzerine Rasulullah şunları söyledi:

“Fe innî ûminu bihî = Ben gerçekten buna inanıyorum. Ve Ebu Bekrin ve Umaru = Ebu Bekir ve Ömer de inanır.” [874]

Rasulullah, Ebu Bekir ve Ömer bu olaya inanıyorsa, bu onların iman ve teslimiyetlerinin büyüklüğünü gösteriyordu. Bir hayvan mucize olarak konuşabilirdi. Rasulullah ayrıca burada, o ikisinin iman ve yakınlerine şahitlik ediyordu. Demek orada olan Rasulullah, Ebu Bekir ve Hz. Ömer, iman bakımından diğer sahabelerle farklıydılar. Diğerleri hayvanların konuşmadıklarından hareketle bu konuda şüpheciyken, bu üçü daha teslimiyetli ve tereddütsüzdü.

Rasulullah bir keresinde de kurdun konuştuğu bir olayı anlatmıştı: Kurt koyunlardan birini kapmış, çoban ardından koşarak koyunu elinden almıştı. Bunun üzerine kurt dile gelerek şöyle demişti:

“Yırtıcılık gününde, onların benden başka çobanı olmadığı günde onlara kim bakacak?”

Bunun üzerine dinleyenler *“Subhanallah kurt konuşur mu?”* dediler. Kurdun konuşması konusunda tereddüde düştüler ve bunu akıldan uzak gördüler. Onlara bu tavırları üzerine Rasulullah şöyle demişti:

“Ben buna inanırım, Ebu Bekir ve Ömer de.”

O sırada Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer orada değillerdi. [875] Fakat o, onlar adına konuşuyor, iman keyfiyetlerini, kendisine olan teslimiyet ve bağlılıklarını iyi biliyordu. Onların imanı derece ve kuvvet bakımından Rasulullah'ın imanına yakındı ve onun imanı gibiydi. Bu onların *“fena firrasul”* olduklarına da işaret etmekteydi.

15. Sebir, Hıra ve Uhud'un Duydukları

Mekke devri yaşanıyor ve Müslümanlar Mekke'deydi. Bir gün Allah Resulü, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı yanına alarak şehir dışına çıktı.

Birlikte Mekke'nin alt tarafına, güneyinde bulunan Sebir Dağı'na kadar geldiler ve dağa tırmandılar. Artık dağın üzerindeydiler. O sırada düşünülmedik bir şey oldu:

“Dağ sallandı, hatta taşları aşağılara düştü. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) ayağı ile ona vurdu ve şöyle buyurdu: ‘Üskün sebîru, fe innemâ ‘aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidân = Sebir, sakın ol! Çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var.”^[876]

O deprenen dağa konuşuyordu Rasulullah. Onun sözlerine göre bu üç kişi, kendilerinden kötülük beklenen kimseler değildi. Üzerinde ancak, bir Nebi, bir siddik, iki de şehit vardı. O dağa seslenirken başta kendini, ikinci sırada Hz. Ebu Bekir’i anmış ve ona “siddîk” demiş, ardından Hz. Ömer ve Hz. Osman’dan “şehîdân = iki şehit” diye söz etmişti. O kendini Peygamber, Hz. Ebu Bekir’i siddîk diye anıyordu. Hz. Ebu Bekir siddîk’tı.

Burada Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın da şehit olacağı haber verilmekteydi. Gerçekten Hz. Ömer ve Hz. Osman şehit edilmeleri ile bu ihbar-ı Nebi’yi doğrulamışlardı. Onlar Rasulullah’ın dilinde “Şehîdân/İki Şehit” diye anılmaktaydı.

Hz. Osman, Sebir olayını 656 yılında halife iken şehit edilmeden önce evini kuşatanlara hatırlatmış, oradakiler Rasulullah’ın böyle buyurduğunu doğrulayınca, “Allahu ekber, benim için şahit oldular, Kâbe’nin Rabbine yemin ederim ki ben şehidim” diye üç kez bu sözü tekrarlamıştı.^[877]

Benzer bir olay Hıra Dağı’nda da yaşanmıştı. Bir gün Hıra Dağı üzerinde Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman bulunurken, dağ sevincinden sallanmış,^[878] bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

“Üsbüt hırâu feleyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hıra sakın ol, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk yahut şehit var.”^[879]

Rasulullah burada da kendini nebi olarak anmış sonra da Hz. Ebu Bekir’i siddik unvanıyla yâd etmişti. O gerçekten siddikti ve siddikiyet makamındaydı. Burada üçüncü kişi de adıyla değil “şehit” unvanıyla anılmaktaydı. Demek Hz. Osman bir zaman gelip şehit edilecek ve “şehit” diye anılacaktı. Nitekim şahadet haberi, Hz. Osman’ın ilerde mazlumen öldürülmesi ile tahakkuk edecekti.

Enes b. Malik de şöyle anlatır:

“Enne’n-nebiyye sallallâhu ‘aleyhi ve selleme sa’ide uhuden = Nebi (a.s.m.) Uhud’a çıkmıştı. Ve ebû bekrin ve umara ve osmânu = Ebu

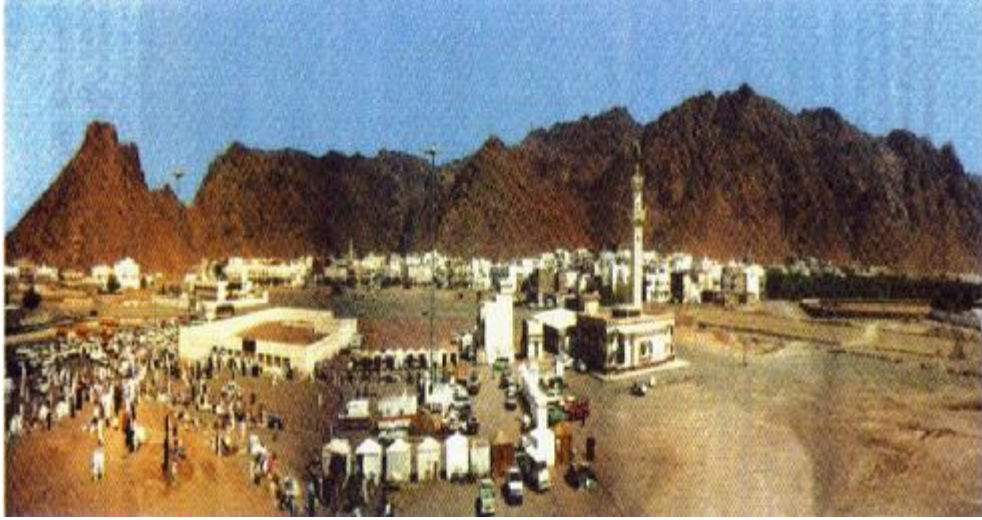
Bekir, Ömer ve Osman yanındaydılar. Derken dağ (onlara olan sevincinden) sallandı.”

Bunun üzerine Resul-i Ekrem Ayağını yere vurarak şöyle buyurdu:

“Üsbüt uhud, fe innemâ ‘aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehîdâni = Uhud sakın dur, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var”^[880]

Yerleri ve zamanları farklı üç açıklama. Ama bu açıklamalar aynı konuda birleşmekte: Resul-i Ekrem’in nebiliği, ondan sonra gelen ve ümmetin en büyüğü olan Hz. Ebu Bekir’in siddıklığı, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın şehit olarak anılmaları ve şehit olacakları. Rasulullah’ın bu konudaki ihbarı, her üç açıklamada da ittifak etmiş ve birbirine kuvvet vermiştir.

Ayrıca, önce Hz. Ömer’in şehit olması, ardından Hz. Osman’ın şahadeti de bu ihbar-ı nebeviyi tasdik etmektedir. Hadis-i şeriflerin farklı kanallardan farklı kimselerce rivayetleri, bu ihbar-ı gaybinin Ahab-ı Kiram tarafından bilindiğini göstermektedir. Hem Hz. Osman da şehit olacağının farkındadır, evi isyancılar tarafından muhasara edildiğinde, isyancılara karşı Allah Resulü’nün kendisi hakkında söylediklerini onlara karşı çıkararak ilan etmiştir.

Şekil 8: Hz. Peygamber zamanında Medine’nin beş km kuzeyinde bulunan Uhud Dağının uzaktan görünüşü. Şu anda şehir Uhud Dağı’na kadar ulaşmıştır. Bkz. Sarıçam, s. 177.

16. Allah Emri Konusunda En Titiz Olan

Rasulullah Medine'ye hicret ettiğinde on yaşındayken onun hizmetine giren Enes b. Malik'ten. O şöyle dedi:

“Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Erhamu ümmetî bi ümmetî Ebu Bekrin = Ümmetimin, ümmetime en merhametlisi Ebu Bekir’dir. Yüce Allah’ın emri konusunda en şiddetlisi (titizi) Ömer’dir, en hayırlısı Osman’dır. (Davalarda) en iyi hüküm vereni Ali’dir, helal ve haramı en iyi bilen Muaz b. Cebel’dir, feraizi (miras hukukunu) en iyi bilen Zeyd b. Sabit’tir, onların en iyi (Kur’ân) okuyucusu Übey b. Ka’b’dır, ayrıca her ümmetin bir emini vardır, bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde b. Cerrah’tır. Bir de, konuşma bakımından Ebu Zer’den daha doğrusunu ne yeşil (gökyüzü) gölgeledi, ne yer taşıdı. O, verada (günahlardan kaçınma titizlik ve gayreti) İsa aleyhisselama benzedi.”

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer’i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı. Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir’di. O ince kalpli, duygusal biriydi. Özellikle Mekke’de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Zaten şefkat ve merhametinden dolayı kendisine *“Evvâh”* deniyordu.^[881] O evvâh oluştta İbrahim Halilullah’a benziyordu.^[882]

Hz. Ömer ise, Allah’ın emirleri konusunda en tavizsiz ve en titiz sahabeydi. Rasulullah kendisini böyle değerlendirmekteydi. Hatta o onu Bedir esirleri konusunda görüşlerini belirtince ve onların boyunlarının vurulması gerektiğini ifade edince Hz. Nuh’a benzetmişti. Fetih Sûresi’nin son ayetinde sahabeler anlatılırken ayette yer aldığı gibi, o kâfirlere ve küfre karşı şiddetliydi. Burada adı geçen diğer sahabeler de anılan özelliklerde ileriydiler. Hz. Peygamber, onları iyi tanıyor ve buna şahadet ediyordu. Ebu Zer’le ilgili sözlerinden sonra Hz. Ömer şöyle sordu:

“Bunu (doğruluk ve verayı) onda bilecek miyiz?”

Rasulullah cevap verdi:

“Evet, onu onda biliniz” ^[883]

17. “Bu İkisine Uyunuz”

Rasulullah ömrünün son zamanlarında, Medine’de Huzeyfe b. Yeman’a sanki bir sır vermiş, Hz. Ebu Bekir ve Ömer’ e işaret ederek şöyle buyurmuştu:

“Gerçekten aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Faktedû billezeyni min ba’dî = benden sonra şu ikisine uyunuz, Ammar’ın yoluna uyunuz, ayrıca İbn-i Mesut ne konuşursa onu doğrulayınız.”^[884]

Hiz. Peygamber’in sözleri birkaç noktadan dikkat çekiciydi:

1) Demek o, Hiz. Ebu Bekir, Ömer ve andığı sahabelerden önce ölecekti ve bunu Hiz. Huzeyfe’ye haber veriyordu.

2) Herkesin Ebu Bekir ve Hiz. Ömer’e uymasını istediğine göre, bu ikisi kendinden sonra müminlerin iki lideri (emiri) ve kendisinin halifesi olacaktı.

3) Hiz. Ömer’i Ebu Bekir’den (r.a.) sonra andığına göre öncelik Ebu Bekir’indi, Sahabeleri içinde ikinci sıra da Hiz. Ömer geliyordu. Hiz. Ebu Bekir az yaşayacak, ondan sonra yerini Hiz. Ömer alacaktı. Nitekim Hiz. Ebu Bekir kendisinden sonra halife oldu, iki yıl (632-634) onun halifesi olarak ve onun gibi devleti yönetti. Ondan sonra yerine Hiz. Ömer geçti: 634- 644). O da yönetimde Hiz. Peygamber ve Hiz. Ebu Bekir’i örnek aldı ve onların yolundan gitti. Onun devlet başkanlığı süresi Hiz. Ebu Bekir’den sekiz yıl daha fazla olmuştu. Onun yönetiminde Allah Müslümanlara büyük fetihler nasip etmişti. Müslümanlar Rasulullah’tan sonra bu ikiliye iktida ve ittiba etmekle çok şey kazandılar.

Rasulullah Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer ikilisinin, kendinden sonra da rızay-ı ilahi çerçevesinde, Rasulullah’ın memnun olacağı tarzda davranacaklarına işaret etmekteydi.

Gerçekten Ammar b. Yasir, hep doğru kararlar vermiş, hep dört halife yanında yer almış, iç karışıklıklar sırasında Hiz. Ali’ yi desteklemiş ve Siffin Savaşı’nda ileri yaşlarda iken şehit edilmişti.

^[885]

Zaten Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer sağlığında Rasulullah’ın iki veziri, yani iki önemli yardımcısıydılar. Rasulullah da, Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer’i gözü kulağı gibi görüyordu.^[886]

18. En Hayırlı İkili

Bir gün hanımı Havle’den olma Muhammed, babası Hiz. Ali’ye şöyle sormuştu:

“Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hangi insan en hayırlıdır?” ^[887]

“Ebu Bekir.”

“Sümme men = sonra kim?”

“Ömer.”

Sonrasını Muhammed şöyle anlatır:

“(Sonra da) ‘Osman’ diyeceğinden korktum ve şöyle dedim:

‘Sonra da sen.’”

Hız. Ali bu sözlerine şu karşılığı vermişti:

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.” [888]

Hız. Ali’nin açıklamaları gösteriyor ki, Rasulullah’tan sonra ümmet içinde en hayırlı kimse Hız. Ebu Bekir’di, hayırda ikinci sırada Hız. Ömer geliyordu. Hız. Ali kendisi hakkında alçak gönüllülük yapmıştı.

Şu halde Rasulullah’tan sonra, yönetme ve sorumluluk öncelikle bu ikisinin omzunda olacaktı.

Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer; Rasulullah’tan sonra en hayrı bol, en iyi kimselerdi. Bir gün Cabir b. Abdullah’ın da içinde olduğu bir toplulukta Hız. Ömer, Ebu Bekir’e şöyle seslendi:

“Ya hayra’n-nâsi ba’de Muhammed = Ey Muhammed’den (a.s.m.) sonra insanların en hayırlısı!”

Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir şöyle karşılık verdi:

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah’ı şöyle buyururken duydum: ‘Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.” [889]

Açıklamalar gösteriyor ki, Hız. Ömer ve Hız. Ali, Hız. Ebu Bekir’in hayırda ve iyilikte Rasulullah’tan sonra gelen ilk kişi olduğu kanaatindeydiler. Hız. Ebu Bekir de sözleriyle Hız. Ömer’in çok hayırlı ve iyi bir kimse olduğunu açıklıyordu. Rasulullah Hız. Ebu Bekir’e onu *“Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı”* diyerek anlatmıştı.

Konuyla ilgili olarak İbn-i Ömer de şöyle der:

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir’e, sonra Ömer’e, sonra da Osman’a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonrada Nebi’nin ashabını bırakır, atalarında müfadele yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik)” [890]

Yine Abdullah b. Ömer aynı konuyu şöyle anlatır:

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra Peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra

da Osman'dır. (Allah onlardan razı olsun). Peygamber (a.s.m.) bunu duyar ve itiraz etmezdi.”^[891]

19. Kadınlar Üzerine Gelince

Hız. Ömer'in yapısı ve karakterini yansıtmısı açısından aşğıdaki olay da dikkat çekicidir:

Medine'de bir gündüz vakti. Mescidin doğu duvarına bitişik Rasulullah evlerinin biri önünde Hız. Ömer bekliyordu. “İzin isteyerek Rasulullah'ın (a.s.m.) huzuruna girdi. O sırada onun yanında, kendisiyle konuşan, seslerini yükselterek sözü çoğaltan Kureyşli kadınlar vardı.

Ömer b. Hattab izin isteyince (kadınlar bunu fark etti), ayağa kalktılar ve hemen perde (hicab) ardına çekildiler. Ardından Rasulullah (a.s.m.) ona izin verdi. Rasulullah (a.s.m.) gülerken Ömer içeri girdi. Durum üzerine Ömer şöyle dedi:

‘Ey Allah'ın Resulü, Allah dişlerini güldürsün, (gülünce dişlerin görünsün).

Nebi sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle dedi:

‘Yanımdaki şu kadınlara şaştım. Senin sesini işitince, hemen hicaba (perde arkasına) koştular.’

Hız. Ömer de şöyle dedi (olayı yorumladı):

‘Ya Rasulallah, oysa sen çekinmelerine en layık olansın.’

Sonra Ömer (kadınlara hitap ederek) şöyle konuştu:

‘Ey kendilerinin düşmanları (kadınlar)! Rasulullah'a (a.s.m.) saygı göstermezken niye bana saygı gösterdiniz?’

Bunun üzerine onlar şöyle dediler:

‘Evet, sen Rasulullah'tan (a.s.m.) daha katı kalpli ve sertsin.’

Rasulullah da şöyle konuştu:

“Evet, ey Hattaboğlu, canım kudreti elinde olan Allah'a yemin olsun ki, şeytan şimdiye dek geniş bir yolda yürürken seninle karşılaşmış olsun da, senin yolundan başka bir yola girmiş olmasın.”^[892]

Hadis-i şerif önemli noktalara parmak basıyordu:

1) Hız. Peygamber'e en yakınlardan biri Hız. Ömer iken, o bile huzuruna girerken, kendisinden veya onun görevlendirdiği birinden izin alarak giriyordu. Burada Rasulullah'ı bir devlet başkanı olarak düşünmek ve mahrem olan evin durumu nazara alarak konuya yaklaşmalıdır. İzin isteme günümüzdeki kapıyı veya zili çalma gibidir.

2) Olay, kadınlara tesettür/örtünme ve hicap (perde ardına çekilme) emri geldikten sonraki bir zamanda yaşanmıştı. Tesettür ve hicap emri hicretin beşinci yılında emredildiğine göre, olay bundan sonra meydana gelmiş olmalıdır.^[893]

3) Hz. Ömer'in (r.a.) izin istediğini duyunca Kureyşli kadınların hemen perde ardına çekilmesi, Rasulullah'ın hoşuna gitmiş ve onların haline gülmüştü. Oysa onlar az önce onun yanında örtünmüş durumda konuşuyorlar, hatta seslerini yükseltiyorlardı. Burada gerektiğinde kadınların haremlik-selamlık uygulaması yapmadan, grup halinde ve örtünerek erkeklerle konuşup görüşebilecekleri anlaşılmaktadır. Kureyşli mümin kadınlar Rasulullah'la bu şekilde görüşmüşlerdi.^[894] Ama Hz. Ömer'e karşı onların tavırları farklı olmuştur.

4) Hz. Ömer, Peygamber Efendimiz'e: *"Fe ente ehakku en yehebne yâ Rasulallah = Ey Allah'ın Resulü, oysa sen (senden) çekinmelerine en layıksın"* demişti. *"Yehebne"*, *"heybet"* ve *"mehâbet"* mastarından gelen bir fiildir. Heybete, saygın görmek, saymak, tazim ve büyük bilmek gibi mana vermek de mümkündür. Heybet ve mehabete, hürmetle karşılık korku, azamet ve büyüklük anlamı da verilmiştir.^[895] Yani kadınlar Hz. Ömer'e; mehabet duyarak korku ve saygı ile karışık bir hisle tavır sergilemişlerdi. Çünkü o karakter bakımından sert mizaçlı biriydi ve katıydı. Oysa Rasulullah Kur'ân'da geçtiği üzere *"Rauf"* ve *"Rahîm"* bir insandı. Çok refetli ve merhametliydi. Uhud yenilgisinde bile hatalarından dolayı ashabına sertlik göstermemişti.^[896] İnsanların mizaç ve karakterleri farklı farklıdır. Burada yaşananla da bunu açıkça göstermektedir.

5) Hz. Ömer, Müslüman olmadan dine, Rasulullah'a ve Müslümanlara karşı sert ve tavizsiz biriydi. Müslüman olduktan sonra aynı tavrı İslam muhaliflerine ve günahlara karşı da sergilemişti. O fethedilmez bir kale gibiydi. Hatta müminlerin açık düşmanı olan şeytan bile onunla yolda karşılaşırsa, değil yanına yaklaşmak, ondan uzaklaşarak yolunu değiştirmekteydi.

20. "Söz Verdim, Def Çalacağım"

Eslem kabilesinden Büreyde el-Eslemi şunları anlatır:

"Rasulullah (a.s.m.) gazalarından birine çıktı. Bir zaman sonra geri dönünce ona siyah bir cariye (köle veya kız çocuğu) gelip şöyle dedi:

‘Ey Allah’ın Resulü, Allah seni sağ salim geri döndürürse senin önünde def çalacağıma ve teganni edeceğime söz vermişim.’

Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi:

‘Söz verdiysen çal, yoksa yok.’

Derken kız çocuğu def çalmaya başladı. O çalarken Ebu Bekir içeri girdi, o çalarken sonra Ali içeri girdi. O çalarken sonra Osman içeri girdi. Daha sonra Ömer içeri girince o defini altına attı ve üstüne oturdu. Bunun üzerine Rasulullah (a.s.m.) şöyle buyurdu:

“İnne’ş- şeytâne le yehâfu minke yâ umaru = Ey Ömer, gerçekten şeytan senden korkuyor. O çalarken ben oturuyordum, o çalarken derken Ebu Bekir girdi, sonra o çalarken Ali girdi, sonra o çalarken Osman girdi. Ey Ömer, ama sen girince o defini attı.”^[897]

1) Burada defi çalan küçük kız çocuğu olmalıdır. Rasulullah (a.s.m.) bu zenci çocuğu kırmamak için onun huzurunda def çalmasına ve tegannisine müsaade etmiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve Hz. Osman arka arkaya Rasulullah huzuruna girdiğinde kız çocuğu def çalmaya devam etmiş, Hz. Ömer girince onun mehabetinden korkup çekinerek defini altına saklamış ve üzerine oturmuştur.

2) Rasulullah olanları Hz. Ömer’e anlatarak; *“mutlaka şeytan senden korkuyor”* yorumunda bulunmuştur.

3) Burada, *“Rasulullah ve huzuruna girenler şeytani bir işe karıştılar, şeytan onlardan korkmadı, etkisini orada sürdürüyordu. Ömer gelince ondan korkusuna orayı terk etti”* gibi düşünmek yanlıştır. Yapılan şey günah olsaydı, başta Rasulullah buna müsaade etmezdi, diğerleri de duruma müdahale ederlerdi. Burada kız çocuğunun nezri veya sözü dini anlamda düşünülürse onun, ibadet niyetiyle mubah bir fiili gerçekleştirmek üzere verilen söz olduğu açıktır.^[898] Demek kız çocuğunun çaldığı defe cevaz vardır, çaldığı nağmeler herhalde ülkemizdeki mehter veya ilahiler cinsinden şeyler olmalıdır.

4) Rasulullah (a.s.m.) bir bayram gününde Hz. Ayşe ile Mescitte oynanan kılıç kalkan oyununu seyretmişti. O zaman da Habeşli bir kız çocuğu def vuruyor ve oynuyordu.^[899] Ayrıca Hz. Ayşe’nin yanında büyüttüğü kızı evlendirdiğinde, Rasulullah ona düğünde eğlence (lehv) olup olmadığını sormuş, ardından kadınlar arasındaki düğünde def eşliğinde şu şarkının söylenmesinin yerinde olacağını belirtmişti:

*“Eteynâkum, eteynâküm = Size geldik, size geldik,
Fe hayyânâ, fe hayyâkum = Allah, bize ve size afiyet versin,
Velehle’z-zehebu’l-ahmer= Kızıl altın olmasaydı,
Mâ halet bivâdîkum = Gelin yurdunuza girmezdi,
Velehle’l-hıntatu’s-semrâ’ = Esmer buğday olmasaydı,
Mâ seminet ‘azârîkum = Kızlarınız gelişmezdi.”^[900]*

Medine’de def eşliğinde söylenen ve Rasulullah’ın düğünlerde söylenmesini istediği şarkılardan biri buydu.

5) Rasulullah’ın; şeytanın Hz. Ömer’den gerçekten korktuğunu söylemesi de bir gerçektir. O şeytanın kendisinden korkup yol değiştirdiği kimseydi. Rasulullah bir keresinde de kendi şeytanından söz ederek; onun kendine “teslim-i silah ettiğini” ve zararsız hale geldiğini belirtmişti.

21. Hangisi En Sevgili?

Bir gün, Abdullah b. Şakik, Hz. Ayşe’ye geldi ve merak ettiği konuyu sordu:

“Eyyu ashâbihî kâne ehabbe ileyhi = Ona (Rasulullah’a) hangi sahabeti en sevgiliydi?”

Abdullah b. Şakik bunu Rasulullah’ı iyi tanıyan, iyi analiz eden, onu çözen ve çok iyi okuyan zeki hanımına soruyordu. Bakalım Rasulullah erkek sahabelerden en çok kimi seviyordu? Hz. Ayşe soruya şöyle cevap verdi:

“Ebu Bekir.”

Hz. Ayşe’ye göre Rasulullah (a.s.m.), erkeklerden en çok babası Ebu Bekir’i seviyordu. Zaten Hz. Peygamber de bir zaman aynı konuyu bu şekilde Amr b. As’a açıklamıştı. O, onun en yakını, en fedakâr arkadaşı ve en samimi yoldaşıydı. Hz. Ayşe de bunu biliyor ve Abdullah b. Şakik’e aktarıyordu.

Abdullah yine sordu:

“Sümme eyyühüm = Sonra onlardan hangisi?”

Cevap gecikmedi:

“Ömer.”

Hz. Ayşe’ye göre Rasulullah, Hz. Ebu Bekir’den sonra en çok Hz. Ömer’i seviyordu. Zaten Hz. Ebu Bekir gibi, o da onun kayınpederi ve ashabının en ileri gelenlerindendi. Hz. Ömer sevgide ikinci sırada yer alıyordu. Hz. Ayşe bunu da çok iyi biliyor ve dile getiriyordu.

Abdullah yine sordu:

“*Sümme eyyuhum = Sonra onlardan hangisi?*”

“*Ebu Ubeyde.*”^[901]

Ebu Ubeyde b. Cerrah da Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi ilk Müslümanlardandı. Asıl adı Amir olan bu sahabe, Aşere-i Mübeşşere’den (on cennetle müjdelenen kişi) yedincisiydi. Rasulullah ona “*Emînu’l-Ümmeh = Ümmetin Emîni*” adını vermişti. Doğru ve güvenilir biri olmalı ki, Rasulullah’tan “*el-Emin*” vasfını ve adını alabilsin. Hz. Peygamber vefat ettiğinde Hz. Ebu Bekir, Beni Saide gölgeğinde Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde’nin ellerini tutarak, Ensar’ın bu ikisinden birini halife seçmesini istemişti. Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde, Ebu Bekir’i kendilerine tercih ederek ona biat etmişler ve ardından oradaki herkes Hz. Ebu Bekir’e biat etmişti.^[902]

Hz. Ayşe Rasulullah’ın en sevdiği üçüncü kişi olarak onun adını vermekteydi. Ona göre Rasulullah’ın en sevdiği üçlü bunlardı. Enes b. Malik’in bildirdiğine göre de, Rasulullah ashabından en çok Hz. Ebu Bekir’i, kadınlardan da en çok Hz. Ayşe’yi seviyordu.^[903]

[825]. Munavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

[826]. Munavi, I, 197.

[827]. Age., I, 197.

[828]. Age., I, 197.

[829]. Age., I, 197.

[830]. İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

[831]. Bkz. Bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

[832]. Ashaba sebbin cürm-i azim oluşu. Bkz. Kurtubi, IV, 171; Mansur Ali, III, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85-86.

[833]. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Kurtubi, IV, 171; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 97-212; Muhammed Rıza, s. 403.

[834]. Canan, XII, 247, nr. 4369; (Ebu Davut, nr. 4648, 4649’dan).

[835]. Asklâni, *el-Metâlibu’l-‘Âliye*, IV, 46; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 154, 292-293.

[836]. Allah’ın rızasını ibtiğa ve irade konusu. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.111 vd. Allah’ın rızasını ibtiğa ve irade konusu.

[837]. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, e, s.1154, 171-182; Ashabın fazileti ile ilgili bir ayet ve hadisler için bkz. Buhari, IV, 189 vd. Mansur Ali, III, 303-305; Canan, XII, 225 vd.

[838]. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 189-201.

[839]. Canan, XII, 250, nr. 4372; (Ebu Davud, Sünnet, 9'dan).

[840]. Luis Ma'luf, s. 847.

[841]. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 477.

[842]. Canan, XII, 246. nr. 4369; krş. Buhari, IV, 196; Mansur Ali, III, 324; Buhari, IV, 196.

[843]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 390.

[844]. Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.

[845]. Bkz. Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr. 2.

[846]. Mansur Ali, III, 316; Canan, XII, 280, nr. 4395; (Ebu Davud, nr. 3987; Tirmizi, nr. 3659'dan).

[847]. Mansur Ali, III, 317.

[848]. Tirmizi, V,656, İbn-i Mâce, I,44; Heytemi, *Savâik*, s.136, 189; Mansur Ali, III,359; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.117-118.

[849]. Canan, XII, 250-251, nr. 4373; (Buhari, Tabir, 31, 32; Bediü'l-Halk, 9; Buhari, IV, 198, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 312; İbn-i Mâce, I, 40, nr. 107; Nikâh, 107; Müslim, Fezail, 21, nr. 2395'ten).

[850]. Bkz. Canan, XII, 247, nr. 4369; XII, 248, nr. 4370; XII, 281, nr. 4395; XII, 283, nr. 4399.

[851]. Canan, XII, 252; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3690'dan); Mansur Ali, III, 312.

[852]. Dikmen, *İslam İlmihali*, s. 334. bu namaza, “şükrü vudû: Abdest şükrü” namazı da denir. Bkz. Dağıstani, s. 171, nr. 331.

[853]. Rağıb, s. 189-190.

[854]. *Ahzab*, 33/33.

[855]. Rağıb, s. 189.

[856]. “Lâ şey'e, illâ innî uhıbullâhe ve rasûlehû sallallâhu 'aleyhi veselleme”.

[857]. Buhari, IV, 200, fezail, 6.

[858]. Buhari, IV, 197, Fezail, 5.

[859]. Buradaki salâttan kasıt dua, hakkında iyi konuşma da olabilir.

[860]. Buhari, IV, 199, Fezail, 6; İbn-i Mâce, I, 37, nr. 98.

- [861]. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 99.
- [862]. İbn-i Mâce, I, 40, nr. 107; Mansur Ali, III, 313; Canan, XII, 274. nr. 4390; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3683; Ebu Davud, Harac, nr. 2962'den).
- [863]. Canan, XII, 276-277, nr. 4392-4393.
- [864]. Mansur Ali, III, 313 (Şeyhayn'den); Canan, XII, 276, nr. 4392.
- [865]. İbn-i Mâce, I, 39, nr. 104; "Evvelu men yusafihuhu'l-hakku umaru ve evvelü men yüsellimuhû 'aleyhi, ve evvelü men ye'huzü bi yedihî fe yüdhiluhu'l-cennete."
- [866]. Buhari, IV, 200, Fezail, 6; bkz. Canan, XII, 276, nr. 4392' nin açıklaması.
- [867]. Canan, XII, 277.
- [868]. Heyet, *Mu'cem*, s. 840.
- [869]. "Aleyhi kamîsun icterrahû"
- [870]. Buhari, IV, 201, Fezail, 6; Dağıstani, s. 15; Mansur Ali, III, 311; (Buhari ve Müslim'den).
- [871]. O zamanın giyimi için bkz. Hitti, I. 47.
- [872]. Buhari, IV, 200, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 314, Fezailu Ömer.
- [873]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 332.
- [874]. Buhari, IV, 192; Mansur Ali, III, 315; Canan, XII, 278, nr. 4393.
- [875]. Buhari, IV, 192; Mansur Ali, III, 315; Canan, XII, 278; (Müslim, nr. 2388; Tirmizi, nr. 3681, 3696'dan).
- [876]. Mansur Ali, III, 329. Sebîr hakkında bilgi için bkz. Feyruzabadi, s. 457.
- [877]. Mansur Ali, III, 329.
- [878]. Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Ayet-i kerimenin işareti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye iledir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.
- [879]. Mansur Ali, III, 328; Sarıcık, *Dört Halife II*, 62-65.
- [880]. *Age.*, III, 325.
- [881]. Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 101.
- [882]. İbrahim'in evvâh ve halim oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11/75.
- [883]. Canan, XII, 248-249, nr. 4370 (Tirmizi, nr. 3793'ten).

[884]. Mansur Ali, III, 316; Canan, XII, 249, 281, nr 4397; (Tirmizi, nr. 3804'ten).

[885]. *Enam*, 6/51; İbn-i Hişam, I, 341 vd. İbn-i Mâce, I, 52; Mansur Ali, III, 316, 370-371; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 131-142; 119-120; Canan, XII, 249, nr. 4371.

[886]. Mansur Ali, III, 316-317.

[887]. "Eyyunnâsu hayrun, ba'de'n-nebiyyi sallallahu aleyhi vesellem?"

[888]. "*Mâ ene illâ racülün mine'l-müslimîn.*" Bkz. Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; Ayrıca bkz. *age.*, XII, 272.

[889]. Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr 4388; (Tirmizi, nr. 3685'ten).

[890]. Buhari, IV, 191; Mansur Ali III, 324; Canan, XII, 255, nr. 4377.

[891]. Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.

[892]. Buhari, IV, 199, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 311-312.

[893]. İlgili ayetler için bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; İbn-i Sa'd, VII, 177-178.

[894]. Görüşmelerde en az üç kişi olmalı, birbirine nikâh düşen bir kadınla bir erkek tek başlarına kalmamalıdır.

[895]. Yeğin, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 397.

[896]. Bkz. "Velev kunte fazzan ğalîza'l-kalbi" ayeti.

[897]. Mansur Ali, III, 314, Fezailu Ömer.

[898]. Bkz. Nezir, Debbağoglu-Kara, s. 476.

[899]. Mansur Ali, III, 314; Nikâhta def çalma konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301; V, 288.

[900]. Nikâhı ilan ve onda Lehv/eğlence konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

[901]. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 102.

[902]. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 121.

[903]. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 101; krş. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 270.

2) Ayrıca "*Ashabım ve shirlerim (benim kız alıp verip akraba olduklarım) hakkında hürmetimi (saygınlığımı) ve hukukumu gözetiniz, onlara kadirlerine ve büyüklüklerine münasip kıymet veriniz*" buyrulmaktadır. Bu da öncelikle, onlar hakkında, dili sebb,

tahkir, küçük görme ve hakaretten çekmekle olur. Onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle gerçekleşir.

. Munavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

. Munavi, I, 197.

. Age., I, 197.

“Evet, onu onda biliniz”

“Üç şeyde Rabb’ime muvafık oldum: Makâm-ı İbrahim’in (namazgâh edinilmesi) konusunda, (kadınlarla ilgili) hicap konusunda ve Bedir esirleri konusunda.”

Beşincisi: İctihat yani istinbât-ı ahkâmı (hüküm çıkarmada) sahabelere de yetişilmez. Çünkü o ilahi inkılâpla, bütün hisler, fikirler ve zihinler uyanmıştı, *“Rabbimizin bizden istediği, bizden razı olacağı şeyler nelerdir?”* konusuna odaklanmıştı. Zira o zaman ve zemin her şeyiyle, insanları buraya sevk ediyordu: Bütün konuşmalar, görüşmeler, sohbetler o manaları ders vermeye yönelikti. Böyle olunca; her şey, her hal ve her konuşma, bir üstat hükmüne geçiyor ve onların istidatlarını geliştiriyor, akıllarını tenvir ediyordu. Bu konuda neredeyse onlar tutuşmaya hazır bir kibrit ve yakıt gibiydiler; istinbat ve içtihadı, zorlanmadan liyakat kazanıyorlardı.

Ahzab Sûresi’nin kırkıncı ayetinde *“Muhammed sizin ricalinizden (yetişkin erkeklerinizden) hiçbirinizin babası olmadı”* buyrulurken; onun erkek çocuklarının *“racul/ergen”* olmadan öldüğü anlatılır. Bir dönemde büyük adamlar yoksa orada *“kaht-ı rical”*, yani büyük adamların kıtlığı vardır. Ayrıca Kur’ân-ı Hakîm; Habib-i Neccar’ı ve Firavun’un yakınlarından birini zor şartlara göğüs geren iki büyük adam oldukları için; *“racul”*, yani *“güçlü, cesur, kahraman ve büyük insanlar”* olarak anar.

“İnne’ş- şeytâne le yehâfu minke yâ umaru = Ey Ömer, gerçekten şeytan senden korkuyor. O çalarken ben oturuyordum, o çalarken derken Ebu Bekir girdi, sonra o çalarken Ali girdi, sonra o çalarken Osman girdi. Ey Ömer, ama sen girince o defini attı.”

Benzer bir olay Hıra Dağı’nda da yaşanmıştı. Bir gün Hıra Dağı üzerinde Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman bulunurken, dağ sevincinden sallanmış, bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

Hız. Bilal ve Hız. Ömer'in cennetlik olduklarına dair verilen haberler ve benzer bir rüya da onların cennetlik olduklarına delalet eder.

Hadiste “*Yamanmış ve bitişik gibi*” diye anlam verdiğimiz “*Nita/yamanmış*” fiili, bir şeyi bir şey üzerine asmak, şüphe duymadan ve meşveret etmeden birinin rey ve görüşüyle hükmetmek, birine bir vesile ile ulaşmak anlamlarına gelir. Nîyt aynı zamanda iki durum ve iş arasında olan orta yol (denge ve vasat) demektir. Kur’ân’da sahabeler ve müminler “*ümmeten vasaten = Vasat, dengeli, en hayırlı ümmet*” olarak açıklanır. Vasata denge ve kıvamı anlattığı için “*en değerli*” manası da verilmektedir.

“*Ebu Ubeyde.*”

Rasulullah o gün bir bahçedeydi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşağıya sallamıştı. Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hız. Osman gelince, Rasulullah’tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu.

“*Halid, Ehl-i Bedir’den birini üzme. Uhud Dağı kadar altın sadaka etsen, birinin derecesine varamazsın.*”

Ebu Ubeyde b. Cerrah da Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer gibi ilk Müslümanlardandı. Asıl adı Amir olan bu sahabe, Aşere-i Mübeşşere’den (on cennetle müjdelenen kişi) yedincisiydi. Rasulullah ona “*Emînu’l-Ümmeh = Ümmetin Emîni*” adını vermişti. Doğru ve güvenilir biri olmalı ki, Rasulullah’tan “*el-Emin*” vasfını ve adını alabilsin. Hız. Peygamber vefat ettiğinde Hız. Ebu Bekir, Beni Saide gölgeğinde Hız. Ömer ve Ebu Ubeyde’nin ellerini tutarak, Ensar’ın bu ikisinden birini halife seçmesini istemişti. Hız. Ömer ve Ebu Ubeyde, Ebu Bekir’i kendilerine tercih ederek ona biat etmişler ve ardından oradaki herkes Hız. Ebu Bekir’e biat etmişti.

“*Hakkın kendisiyle musafaha ettiği kişilerin ilki Ömer’dir. Hem o, onu selamlayanların (onunla barışıkların) ilkidir, ayrıca o, eliyle onu tutanların ilkidir ve o/gerçek de onu cennete sokacaktır.*”

“*Gerçekten (cennette) yüksek derece sahiplerini, onların altındakiler sema ufkunda yıldızları gördüğünüz gibi görürler. Ve gerçekten Ebu Bekir ve Ömer onlardandır, ayrıca ikisi bu konuda en ileridedirler.*”

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer'i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı. Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O ince kalpli, duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Zaten şefkat ve merhametinden dolayı kendisine "Evvâh" deniyordu. O evvâh oluştâ İbrahim Halilullah'a benziyordu.

'Sana karşı mı kıskançlık yapacağım ey Allah'ın Resulü?'

"Evet, ey Hattaboğlu, canım kudreti elinde olan Allah'a yemin olsun ki, şeytan şimdiye dek geniş bir yolda yürürken seninle karşılaşmış olsun da, senin yolundan başka bir yola girmiş olmasın."

'Ben uyurken, üzerlerinde gömlekleri olduğu halde insanları bana arz edilirken gördüm. Ama onlardan göğüslere ulaşmayan var ve ondan daha aşağı ulaşanı vardı. Derken bana sürüdüğü gömleğiyle Ömer arz edildi.'

"Ömer (vefat etmiş) tabutuna konulmuştu. İnsanlar onu kefenledi (Tabut eller üzerine) kaldırılmadan, dua ediyorlar, namaz kılıyorlardı, ben de onların içindeydim. Derken (arkamdan) omzumu bir adamın tutması beni heyecanlandırdı. Bir de baktım ki Ali. O da Ömer'e rahmet duası ediyor ve şöyle diyordu:

1) Rasulullah yakın dava arkadaşı Hz. Ömer'i iyi tanıyordu. Onun karakterini, kabiliyetlerini, düşüncelerinde çoğu zaman isabet kaydettiğini görmüştü. Bu açıdan *"Allah gerçeği onun diline ve kalbine koydu"* diyordu. Kalp, akıl, zihin, vicdan, gönül ve iyi duyguları içine alır. Hz. Ömer olaylara çok yönlü bakabilen bir akla ve ufka, temiz bir vicdan ve gönüle sahipti. Bu yüzden o bir olayı değerlendirirken çoğunlukla o konuda doğruya isabet ederdi.

"Ey Allah'ın Resulü, şimdiye dek her ezan okuyuşumda iki rekât namaz kıldım ve şimdiye dek, her abdestim bozulunca hemen abdest aldım ve bundan sonra Allah'ın iki rekâta hakkının var olduğunu düşündüm (ve iki rekât namaz kıldım)"

"Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah'la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh (a.s.) gibi uzun yaşasa da."

'Salih kişiye gelince o Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemdir, onlardan kiminin kimine tanavvutu yani bitişikliği ve yamanması ise,

onların Allah'ın nebisini kendisi ile gönderdiği işin velileri (sorumluları, başları) olmalarıdır.”

“Ashabım ve sıhirlerim hakkında beni muhafaza ediniz; Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.”

– Ve harectu ene ve ebu bekrin ve umaru = Ben, Ebu Bekir ve Ömer’le çıktım.”

3) Hz. Ömer’in (r.a.) izin istediğini duyunca Kureyşli kadınların hemen perde ardına çekilmesi, Rasulullah’ın hoşuna gitmiş ve onların haline gülmüştü. Oysa onlar az önce onun yanında örtünmüş durumda konuşuyorlar, hatta seslerini yükseltiyorlardı. Burada gerektiğinde kadınların haremlik-selamlık uygulaması yapmadan, grup halinde ve örtünerek erkeklerle konuşup görüşebilecekleri anlaşılmaktadır. Kureyşli mümin kadınlar Rasulullah’la bu şekilde görüşmüşlerdi. Ama Hz. Ömer’e karşı onların tavırları farklı olmuştu.

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.”

“Muhaddesler, sizden önceki ümmetler içindeydi, ümmetim içinde bir muhaddes varsa o da Ömer’dir.”

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra Peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır. (Allah onlardan razı olsun). Peygamber (a.s.m.) bunu duyar ve itiraz etmezdi.”

Rasulullah o ikisinin cennetlik olduğunu ve derecelerinin yüksekliğini açıklıyordu. Onları “*seyyîdâ kuhûl-i ehl-i cenneh*” olarak vasfediyordu. Kehl, otuz-elli yaşlarındaki insanları niteleyen bir sıfattır ve bu yaşlar olgunluk yaşıdır. Hz. Peygamber Medine’de yaptığı bu açıklamada, onları olgunların, büyüklerin, cennetlik yaşlıların iki efendisi/seyyidi diye haber veriyordu. Rasulullah bir başka açıklamasında, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i de “*cennetlik gençlerin iki seyyidi*” olarak açıklamıştı.

Zaten Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer sağlığında Rasulullah’ın iki veziri, yani iki önemli yardımcısıydılar. Rasulullah da, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’i gözü kulağı gibi görüyordu.

Kalpte, bir “*lümme-i melekiyye*”, bir de “*lümme-i şeytaniye*” vardır. İyi ve dindar insanların kalbinde, meleklerin attığı iyi tasavvurlar, düşünceler ve niyetler vardır. Görmediğimiz, ama yanımızda dolaşan cinlere “*lemmeh*” dendiği gibi; şeytana, ondan gelen düşünce, hatıra ve vesveselere de “*lemmeh*” denir. “*Lümmeh*” ise, arkadaş, arkadaş grubu, sohbet manasına geldiği gibi; vesvese, nişan, alâmet, nokta ve damga anlamlarına da gelir. Kalpteki melek lümmesiyle; meleklerle, onlardan gelen düşüncelerle beraberlik sağlanırken, şeytan lümmesi de şeytanî düşüncelerle bizi buluşturur.

Altıncısı: Amellerdeki fazilet ve sevap cihetiyle de sahabelere yetişilmez. Nazik şartlarda, önemli ve korkulu bir yerde bir saat nöbet, bir yıl nafile ibadet sevabı kazandırabilir. Bir dakikada, bir kurşunla şehit olunur, böylece kırk günde kazanılacak velayet derecesine çıkabilir. Sahabeler de, İslamiyet’i tesis, Kur’ân hükümlerini yayma ve diğer hususlarda, çok nazik şartlarda çalışmışlar, en şiddetli ve tehlikeli zamanda hizmet etmişlerdi. Onların amelleri ve hizmetleri, o tehlikeli şartlarda her anları, askeri bir dakikada şehit eden ve yükselten an ve dakikalar gibiydi. Bütün dünya onlara karşı iken, İslam için, onlara karşı harp ilan etmeleri, İslamiyet’i tesisleri, imanı ve Kur’ân ahkâmını o nazik şartlarda yaymaları, pek yüksek, pek ulvi ve pek yüceydi. Bu açıdan da onların bir dakikada kazandıklarına başkaları bir yılda yetişemez.

“Fe innî ûminu bihî = Ben gerçekten buna inanıyorum. Ve Ebu Bekrin ve Umaru = Ebu Bekir ve Ömer de inanır.”

“Üsbüt uhud, fe innemâ ‘aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehîdânî = Uhud sakın dur, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var”

Hiz. Osman, Sebir olayını 656 yılında halife iken şehit edilmeden önce evini kuşatanlara hatırlatmış, oradakiler Rasulullah’ın böyle buyurduğunu doğrulayınca, *“Allahu ekber, benim için şahit oldular, Kâbe’nin Rabbine yemin ederim ki ben şehidim”* diye üç kez bu sözü tekrarlamıştı.

“Allah’a yemin ederim. Onlardan birinin Rasulullah ile birlikte yüzü tozlanacak kadar bulunuvermesi, sizden birinin ömür boyu çalışmasından daha hayırlıdır, hatta ömrü Nuh’un (a.s.) ömrü kadar uzun olsa bile.”

Mâ seminet ‘azârîkum = Kızlarınız gelişmezdi.”

Ahzab Sûresi'nin kırkinci ayetinde *“Muhammed sizin ricalinizden (yetişkin erkeklerinizden) hiçbirinizin babası olmadı”* buyrulurken; onun erkek çocuklarının *“racul/ergen”* olmadan öldüğü anlatılır. Bir dönemde büyük adamlar yoksa orada *“kaht-ı rical”*, yani büyük adamların kıtlığı vardır. Ayrıca Kur'ân-ı Hakîm; Habib-i Neccar'ı ve Firavun'un yakınlarından birini zor şartlara göğüs geren iki büyük adam oldukları için; *“racul”*, yani *“güçlü, cesur, kahraman ve büyük insanlar”* olarak anar.

Hiz. Ayşe Rasulullah'ın en sevdiği üçüncü kişi olarak onun adını vermekteydi. Ona göre Rasulullah'ın en sevdiği üçlü bunlardı. Enes b. Malik'in bildirdiğine göre de, Rasulullah ashabından en çok Hiz. Ebu Bekir'i, kadınlardan da en çok Hiz. Ayşe'yi seviyordu.

“Ben de Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemi, Ebu Bekir'i ve Ömer'i seviyorum, onların amelleri kadar (güzel) amel işlemesem de onlara olan sevgimle onlarla birlikte olmayı umuyorum.”

3) Rasulullah'ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve âhirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Peygamber, böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir. Sahabeler ve sıhirlerde Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitmeksizin yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hiz. Peygamber'in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve âhirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.

Üçüncüsü de; Mekke fethinden sonra Müslüman olan diğer sahabelerdir. Muhacirlerin sonuncusu, Hiz. Abbas'tı. Resul-i Ekrem'e karabeten yakınlığından dolayı Ashab-ı Kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hiz. Ömer ve Hiz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşsalar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, *“Amm-i Resul”* diye tazimde bulunurlardı. Ebu Süfyan ve oğulları Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar ashab-ı kiramın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

4) Rasulullah (a.s.m.) bir bayram gününde Hz. Ayşe ile Mescitte oynanan kılıç kalkan oyununu seyretmişti. O zaman da Habeşli bir kız çocuğu def vuruyor ve oynuyordu. Ayrıca Hz. Ayşe'nin yanında büyüttüğü kızı evlendirdiğinde, Rasulullah ona düğünde eğlence (lehv) olup olmadığını sormuş, ardından kadınlar arasındaki düğünde def eşliğinde şu şarkının söylenmesinin yerinde olacağını belirtmişti:

Hz. Peygamber döneminde Medine ve Hicaz'da erkeklerin giydiği gömlek boyundan başlar, diz altına, yerden bir karış yüksekliğe kadar uzanırdı. Yani o zamanın gömlekleri şu an giydiklerimiz gibi kısa değildi.

“Dağ sallandı, hatta taşları aşağılara düştü. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) ayağı ile ona vurdu ve şöyle buyurdu: ‘Üskün sebîru, fe innemâ ‘aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidân = Sebir, sakın ol! Çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var.”

Said b. Zeyd hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye'nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre, dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o Rasulullah'ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine'de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

Yedincisi: Ayrıca onlar saff-ı evveldirler. Bu itibarla *“es-sebebu ke'l-fâ'il = sebep olan yapan gibidir”* sırrına mazhardırlar. Bu yüzden, bütün İslam ümmetinin hasenatından ve amal-i salihâsından onlara bir pay vardır. Hem, ağacın kökündeki küçük bir meziyet ve özellik; dallarda büyür, *“kökte görülen küçük bir özellik dallardakinden daha büyüktür”* denilebilir. Bir açının başlangıcındaki küçük bir aralık, başlangıçtan uzaklaştıkça artar ve kapladığı alan büyük bir yekûn teşkil eder. Işık yakınında, cismin gölgesi küçüktür, ama gölge sahibinden uzaklaştıkça büyük bir dağdan daha büyük olabilir. Öyleyse, İslamiyet ağacının köklerine, onun nurani çizgilerine ve nübüvvet ışığının merkezine yakın olan sahabeler ilk bakışta küçük görünebilirler; ama yukarıdaki örnekler ışığında konuya bakarsak; az amelleri çok, küçük hizmetleri çok büyüktür.

3) Rasulullah'ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve âhirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Peygamber,

böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir. Sahabeler ve sıhirlerde Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitmeksizin yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hz. Peygamber'in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve âhirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.

Ayrıca *“racul/adam”* kelimesi celadetli, güçlü, kuvvetli adam anlamındadır. Vücudun yükünü taşıdıkları için ayaklar *“ricl”* adını alır. *“Raculün Râcilun = Yürümeye dayanıklı güçlü insan”* demektir. Kendine güvenen, ilmi yüksek ve kuvvetli olan *“irticalen”*, yani ayakta, bir hazırlığa, düşünüp taşınmaya gerek duymadan konuşur. Erginlik çağına gelmeyen erkek çocuklara *“racul/adam”* denilmez. Çünkü onlar henüz bedenlen ve ruhen güçlü değildirler. Manevî özellikler bakımından güçlenmemişlerdir.

Birincisi: Şurası bilinmeli ki, evvela Ehl-i Sünnet'in bu konudaki icmaı kesin hüccettir. Buna göre, nebilerden sonra insanların en faziletliileri sahabelerdir. Bu hükme muhalif olan rivayetler *“cüzî fazilet”* hakkındadır. Çünkü hususi kemal ve cüzî faziletlerde, mercuh râcihe üstün olabilir. Yoksa Fetih Sûresi'nin sonundaki vasıflara sahip sahabelere, *“küllî fazilet”* noktasında yetişilemez. Onlar, Kur'ân, Tevrat ve İncil'in övgü ve senalarına mazhar olmuşlardır. Bunun birçok hikmeti vardır.

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah'ı şöyle buyururken duydum: ‘Güneş, Ömer'den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.’”

“Levkâne ba'dî nebiyyün, le kâne umarûbnu'l-hattâbu = Benden sonra peygamber olsaydı, Ömer b. Hattab olurdu.”

Abdest aldıktan veya gusûl ettikten sonra iki rekât namaz kılmak nafile namazlardan biridir.

4) Hz. Ömer, Peygamber Efendimiz'e: *“Fe ente ehakku en yehebne yâ Rasulallah = Ey Allah'ın Resulü, oysa sen (senden) çekinmelerine en layıksın”* demişti. *“Yehebne”*, *“heybet”* ve *“mehâbet”* mastarından gelen bir fiildir. Heybete, saygın görmek,

saymak, tazim ve büyük bilmek gibi mana vermek de mümkündür. Heybet ve mehabete, hürmetle karşılık korku, azamet ve büyüklük anlamı da verilmiştir. Yani kadınlar Hz. Ömer'e; mehabet duyarak korku ve saygı ile karışık bir hisle tavır sergilemişlerdi. Çünkü o karakter bakımından sert mizaçlı biriydi ve katıydı. Oysa Rasulullah Kur'ân'da geçtiği üzere "*Rauf*" ve "*Rahîm*" bir insandı. Çok refetli ve merhametliydi. Uhud yenilgisinde bile hatalarından dolayı ashabına sertlik göstermemişti. İnsanların mizaç ve karakterleri farklı farklıdır. Burada yaşananla da bunu açıkça göstermektedir.

"Şimdiye kadar halkın başına bir iş geldiyse, onlar o konuda şöyle dediler, Ömer de böyle dedi. Ancak Kur'ân (ayet) o hususta, Ömer'in (r.a.) söylediği şey üzerine indi."

O sırada Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer orada değillerdi. Fakat o, onlar adına konuşuyor, iman keyfiyetlerini, kendisine olan teslimiyet ve bağlılıklarını iyi biliyordu. Onların imanı derece ve kuvvet bakımından Rasulullah'ın imanına yakındı ve onun imanı gibiydi. Bu onların "*fena firrasul*" olduklarına da işaret etmekteydi.

Gerçekten Ammar b. Yasir, hep doğru kararlar vermiş, hep dört halife yanında yer almış, iç karışıklıklar sırasında Hz. Ali' yi desteklemiş ve Siffin Savaşı'nda ileri yaşlarda iken şehit edilmişti.

. Bkz. Nezir, Debbağoglu-Kara, s. 476.

. Mansur Ali, III, 314; Nikâhta def çalma konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301; V, 288.

"Muhammed'in (a.s.m.) ashabına sebbetmeyiniz. Çünkü onlardan birinin bir saatlik ameli; sizden birinizin bir ömürlük amelinden daha hayırlıdır."

. Nikâhı ilan ve onda Lehv/eğlence konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 102.

. Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 121.

. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 101; krş. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 270.

. Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Ayet-i kerimenin işareti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye iledir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.

. Mansur Ali, III, 328; Sarıcık, *Dört Halife II*, 62-65.

. Age., III, 325.

. Fayda, “Ebu Bekir”, *DİA*, X,101.

. İbrahim’in evvâh ve halim oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11/75.

. Canan, XII, 248-249, nr. 4370 (Tirmizi, nr. 3793’ten).

Birincisi Muhacirler: Mekke Fethi’nden önce Medine’ye hicret edenler.

. Mansur Ali, III, 316; Canan, XII, 249, 281, nr 4397; (Tirmizi, nr. 3804’ten).

. *Enam*, 6/51; İbn-i Hişam, I, 341 vd. İbn-i Mâce, I, 52; Mansur Ali, III, 316, 370-371; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 131-142; 119-120; Canan, XII, 249, nr. 4371.

. Mansur Ali, III, 316-317.

. “Eyyunnâsu hayrun, ba’de’n-nebiyyi sallallahu aleyhi vesellem?”

. “*Mâ ene illâ racülün mine’l-müslimîn.*” Bkz. Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; Ayrıca bkz. *age.*, XII, 272.

. Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr 4388; (Tirmizi, nr. 3685’ten).

. Buhari, IV, 191; Mansur Ali III, 324; Canan, XII, 255, nr. 4377.

. Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.

. Buhari, IV, 199, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 311-312.

. İlgili ayetler için bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; İbn-i Sa’d, VII, 177-178.

. Görüşmelerde en az üç kişi olmalı, birbirine nikâh düşen bir kadınla bir erkek tek başlarına kalmamalıdır.

. Yeğin, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 397.

. Bkz. “Velez künte fazzan ğalîza’l-kalbi” ayeti.

. Mansur Ali, III, 314, Fezailu Ömer.

“*Üsbüt hırâu feleyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hıra sakın ol, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk yahut şehit var.*”

“*Gerçekten aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Fakte dū billezeyni min ba’dî = benden sonra şu ikisine uyunuz, Ammar’ın yoluna uyunuz, ayrıca İbn-i Mesut ne konuşursa onu doğrulayınız.*”

‘*Dindir.*’

Bu sözler üzerine İbn-i Abbas arkasına dönerek sözün sahibini görmek istedi. Bir de baktı ki, Ebu Talibin oğlu Hz. Ali.

4) Hz. Ömer, Peygamber Efendimiz’e: “*Fe ente ehakku en yehebne yâ Rasulallah = Ey Allah’ın Resulü, oysa sen (senden)*

*çekinmelerine en layıksın” demişti. “Yehebne”, “heybet” ve “mehâbet” mastarından gelen bir fiildir. Heybete, saygın görmek, saymak, tazim ve büyük bilmek gibi mana vermek de mümkündür. Heybet ve mehabete, hürmetle karşılık korku, azamet ve büyüklük anlamı da verilmiştir. Yani kadınlar Hz. Ömer’e; mehabet duyarak korku ve saygı ile karışık bir hisle tavır sergilemişlerdi. Çünkü o karakter bakımından sert mizaçlı biriydi ve katıydı. Oysa Rasulullah Kur’ân’da geçtiği üzere “*Rauf*” ve “*Rahîm*” bir insandı. Çok refetli ve merhametliydi. Uhud yenilgisinde bile hatalarından dolayı ashabına sertlik göstermemişti. İnsanların mizaç ve karakterleri farklı farklıdır. Burada yaşananla da bunu açıkça göstermektedir.*

. Age., I, 197.

. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, e, s.1154, 171-182; Ashabın fazileti ile ilgili bir ayet ve hadisler için bkz. Buhari, IV, 189 vd. Mansur Ali, III, 303-305; Canan, XII, 225 vd.

. Age., I, 197.

. İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

. Bkz. Bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

. Ashaba sebbin cürm-i azim oluşu. Bkz. Kurtubi, IV, 171; Mansur Ali, III, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85-86.

“Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hangi insan en hayırlıdır?”

. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Kurtubi, IV,171; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 97-212; Muhammed Rıza, s. 403.

. Canan, XII, 247, nr. 4369; (Ebu Davut, nr. 4648, 4649’dan).

. Asklâni, *el-Metâlibu’l-Âliye*, IV,46; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 154, 292-293.

. Allah’ın rızasını ibtiğa ve irade konusu. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.111 vd. Allah’ın rızasını ibtiğa ve irade konusu.

3) Burada, *“Rasulullah ve huzuruna girenler şeytani bir işe karıştılar, şeytan onlardan korkmadı, etkisini orada sürdürüyordu. Ömer gelince ondan korkusuna orayı terk etti”* gibi düşünmek yanlıştır. Yapılan şey günah olsaydı, başta Rasulullah buna müsaade etmezdi, diğerleri de duruma müdahale ederlerdi. Burada kız çocuğunun nezri veya sözü dini anlamda düşünülürse onun, ibadet

niyetiyle mubah bir fiili gerçekleştirmek üzere verilen söz olduğu açıktır. Demek kız çocuğunun çaldığı defce cevaz vardır, çaldığı nağmeler herhalde ülkemizdeki mehter veya ilahiler cinsinden şeyler olmalıdır.

. Buhari, IV, 197, Fezail, 5.

. Buradaki salâttan kasıt dua, hakkında iyi konuşma da olabilir.

. Buhari, IV, 199, Fezail, 6; İbn-i Mâce, I, 37, nr. 98.

. İbn-i Mâce, I, 38, nr. 99.

“Hiçbir şey, ancak Allah’ı ve Rasulullah’ı (a.s.m.) çok seviyorum.”

. İbn-i Mâce, I, 40, nr. 107; Mansur Ali, III, 313; Canan, XII, 274. nr. 4390; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3683; Ebu Davud, Harac, nr. 2962’den).

. Canan, XII, 276-277, nr. 4392-4393.

. Mansur Ali, III, 313 (Şeyhayn’dan); Canan, XII, 276, nr. 4392.

. İbn-i Mâce, I, 39, nr. 104; “Evvelu men yusafihuhu’l-hakku umaru ve evvelü men yüsellimuhû ‘aleyhi, ve evvelü men ye’huzü bi yedihî fe yüdhiluhu’l-cennete.”

. Buhari, IV, 200, Fezail, 6; bkz. Canan, XII, 276, nr. 4392’ nin açıklaması.

. Canan, XII, 277.

. Heyet, *Mu’cem*, s. 840.

. “‘Aleyhi kamîsun icterrahû”

. Buhari, IV, 201, Fezail, 6; Dağıstani, s. 15; Mansur Ali, III, 311; (Buhari ve Müslim’dan).

. O zamanın giyimi için bkz. Hitti, I. 47.

. Buhari, IV, 200, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 314, Fezailü Ömer.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 332.

. Buhari, IV, 192; Mansur Ali, III, 315; Canan, XII, 278, nr. 4393.

. Buhari, IV, 192; Mansur Ali, III, 315; Canan, XII, 278; (Müslim, nr. 2388; Tirmizi, nr. 3681, 3696’dan).

. Mansur Ali, III, 329. Sebiri hakkında bilgi için bkz. Feyruzabadi, s. 457.

. Mansur Ali, III, 329.

. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 189-201.

. Canan, XII, 250, nr. 4372; (Ebu Davud, Sünnet, 9’dan).

. Luis Ma’luf, s. 847.

. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 477.

- . Canan, XII, 246. nr. 4369; krş. Buhari, IV, 196; Mansur Ali, III, 324; Buhari, IV, 196.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 390.
- . Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.
- . Bkz. Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr. 2.
- . Mansur Ali, III, 316; Canan, XII, 280, nr. 4395; (Ebu Davud, nr. 3987; Tirmizi, nr. 3659'dan).
- . Mansur Ali, III, 317.
- . Tirmizi, V,656, İbn-i Mâce, I,44; Heytemi, *Savâik*, s.136, 189; Mansur Ali, III,359; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.117-118.
- . Canan, XII, 250-251, nr. 4373; (Buhari, Tabir, 31, 32; Bediü'l-Halk, 9; Buhari, IV, 198, Fezail, 6; Mansur Ali, III, 312; İbn-i Mâce, I, 40, nr. 107; Nikâh, 107; Müslim, Fezail, 21, nr. 2395'ten).
- . Bkz. Canan, XII, 247, nr. 4369; XII, 248, nr. 4370; XII, 281, nr. 4395; XII, 283, nr. 4399.
- . Canan, XII, 252; (Tirmizi, Menakıb, nr. 3690'dan); Mansur Ali, III, 312.
- . Dikmen, *İslam İlmihali*, s. 334. bu namaza, “şükrü vudû: Abdest şükrü” namazı da denir. Bkz. Dağıstani, s. 171, nr. 331.
- . Rağıb, s. 189-190.
- . *Ahzab*, 33/33.
- . Rağıb, s. 189.
- . “Lâ şey'e, illâ innî uhıbullâhe ve rasûlehû sallallâhu 'aleyhi veselleme”.
- . Buhari, IV, 200, fezail, 6.

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer'i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı. Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O ince kalpli, duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Zaten şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “*Evvâh*” deniyordu. O evvâh oluştâ İbrahim Halilullah'a benziyordu.

Zaten Hz. Ömer, Bedir esirleri konusunda görüşünü açıkladığında, Rasulullah onu karakter ve davranış tarzı olarak Hz. Nuh'a benzetmişti.

2) Olay, kadınlara tesettür/örtünme ve hicap (perde ardına çekilme) emri geldikten sonraki bir zamanda yaşanmıştı. Tesettür ve hicap

emri hicretin beşinci yılında emredildiğine göre, olay bundan sonra meydana gelmiş olmalıdır.

“Hakezâ nüb’asu = İşte böyle diriltileceğiz.”

“Ben Medine duvarlarından (bahçelerinden) bir duvar (bahçe) içindeydım. Derken bir adam geldi ve kapının açılmasını istedi. Bunun üzerine Rasulullah bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele’ Ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim Ebu Bekir. Onu hemen Rasulullah’ın (a.s.m.) söylediği ile müjdeledim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi (a.s.m.) (bana) şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Bunun üzerine ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Ömer. Hemen ona Rasulullah’ın söylediklerini haber verdim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerin Nebi bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.’ Bunun üzerine kapıyı açtım, birde ne göreyim, Osman. Rasulullah’ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah’a hamd etti ve sonra da: ‘Allah yardım dilenendir’ dedi.”

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir’e, sonra Ömer’e, sonra da Osman’a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonrada Nebi’nin ashabını bırakır, atalarında müfadele yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik)”

2) Zemahşeri’ye göre; hanım ve kocanın Ehl-i Beyt’i, yani ailesi ve akrabaları için “eshâr” denilir. Bu takdirde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve Peygamber eşlerinin babaları sıhirler içine girmektedir. Zaten kızlarının kocaları Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler.

Muhaddesler, ilhama mazhar olanlar demektir. Onlar daha önceki ümmetlerde de vardı. Muhaddesler önceki ümmetlerde varsa; Son Peygamber’in son ümmetinde de olmalıdır. Ümmet içinde bir muhaddes varsa, o da öncelikle Hz. Ömer’dir. *“Mutlaka Allah hakkı/gerçeği onun diline ve kalbine koydu”* açıklaması da onun ilhama mazhar, gerçekleri bilen ve konuşan, gönlüne ilham atılan bir Allah dostu ve salih insan olduğunu gösterir.

Burada adı geçen Zübeyir, Zübeyir b. Avvam’dı. Rasulullah’ın öz halası Safiye’nin ve Hz. Hatice’nin erkek kardeşi Avvam’ın oğluydu.

Ayrıca o kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.

“Ben Nebi sallallahu aleyhi ve sellemle birlikteydim. Birden Ebu Bekir ve Ömer doğuverdi (karşısında göründüler). Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Bu ikisi, nebiler ve peygamberler hariç, öncekiler ve sonrakilerden (onlar içinden) cennetlik büyüklerin iki seyyididirler; Ali, o ikisine (bunu) haber verme.’”

Sonuç

Hız. Ömer'in doğduğu kent, Hicaz'ın üç önemli şehrinden birincisi olan Mekke'ydi. Hattaboğlu Ömer, M. 583 veya 484 yılında, çok önceleri Batha vadisinde kurulan, aynı zamanda bir ticari ve dini merkez olan bu yaşlı şehirde doğdu. O baba tarafından Adiy b. Ka'boğulları'ndan, anne tarafından Mahzumular'dandı. Her iki boy da Kureyş'in birer aşiretiydi. Hız. Hattab'ın oğlu putperest/pagan bir cemiyet içinde doğmuş, ailesi ona "Ömer" adını vermişti.

Mekkeliler genelde kervan tüccarıydılar. Hız. Ömer çocukluk ve ilk ergenlik döneminde bir ara babasının koyunlarını veya develerini gütse de, o da hemşerileri gibi genç yaşta ticarete atıldı.

O pehlivan yapılı, uzun boylu, sportif bir bedene sahip, karakter olarak sert, iyi konuşan, araştırmacı bir insandı. Dürüst ve samimi biriydi. Babası, Mekke'de Hattab b. Nüfeyl olarak tanınırdı. Zeyd adında bir erkek kardeşi, bir de Fatıma adında kız kardeşi vardı. O Zeyd'le baba bir kardeşti. Ömer'in annesi Müslümanların çokça adından söz ettiği meşhur Ebu Cehil'in (Amr b. Hişam) kız kardeşi Hanteme'den başkası değildi. Yani Hattaboğlu Ömer, Ebu Cehil'in öz yeğeniydi. Ömer'in, "As, Haris ve Halid" adında üç dayısı daha vardı.

Hattaboğlu Ömer, genç yaşlarda, Mekke yönetiminde, "Onlar Meclisi" içinde kabilesini temsil etmeye başladı ve "Sefaret" yani bir bakıma dışişleri sorumluluğu görevini üstlendi.

O henüz Müslüman olmadan samimi bir müşrik dindardı; çünkü babası onu böyle yetiştirmişti. İslam'ın Mekke'de ortaya çıkmasıyla yaman ve geçit vermez bir İslam muhalifi oldu. Diğer yandan kız kardeşi Fatıma ve eniştesi Zeyd b. Amr ilk zamanlar gizlice Müslüman oldular.

Hattaboğlu Ömer kendisinin de itiraf ettiği gibi, şarabı çok sever ve hemen her gün içki arkadaşlarıyla bir araya gelerek içerdi. Zaten üç bin nüfuslu şehirde içmeyenlerin sayısı yirmi otuzu geçmiyordu. Hattaboğlu Ömer onu etkileyen dört beş olaydan sonra Rasulullah'ı öldürmek üzere harekete geçtiği bir günde, gelişen olaylardan sonra Dâr-ı Erkam'da Müslüman oldu. O Müslüman olduğunda tarih 616 yılını gösteriyordu. O sene peygamberliğin altıncı yılıydı.

Hız. Ömer otuz iki otuz üç yaşlarında Müslüman olduktan sonra, şimdi de samimi, dürüst ve tavizsiz bir Müslüman ve dindar olmuştu.

Onun gibi birinin Müslüman olması Müslümanları çok fazla sevindirdiği gibi, Kureyş'i de çok üzmüş ve kızdırmıştı. Çünkü şirk cephesinde saygın, güçlü ve önemli biri kaybediliyordu. Müslüman olduğu gün Rasulullah ona “*el- Faruk*” ünvanını verdi. İleride, Bedir Savaşı sırasında o, Rasulullah'tan, kızı Hafsa'dan dolayı “*Ebu Hafs*” künyesini de alacaktı.

Medine'ye hicret başlamıştı. Herkes gizlice Medine'ye hicret ederken, o ölümü göze alıp Mekkelilere meydan okuyarak açıkça Mekke'yi terk etti. Cesur, kararlı, risk alabilen, kendine güvenen ve yiğit biriydi. O Medine'de ilk yapılan mescide; Kuba Mescidi'nin temeline taş koyan üçüncü kişi oldu. Medine yıllarında Rasulullah'ın yaptığı bütün seferlere ve savaşlara katıldı. Medine'ye hicretinin ilk günlerinde Hz peygamber yerine kadınlardan biat aldı. Muâhât sırasında Utban b. Malik'le kardeş edildi. Her gün beş kez duyduğumuz ezan bilinen şekliyle, Abdullah b. Zeyd ve onun gördüğü rüya üzerine şekillendi. O savaştan sonra Bedir esirlerinin öldürülmesine taraftardı ve bu konudaki ayet-i kerime onun görüşüne muvafık geldi.

Hicretin ikinci yılında (623-624) Hz. Peygamber'in küçük kızı Hz. Fatıma ile evlenmek istediye de bu evlilik gerçekleşmedi. Hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı sırasında Rasulullah'tan ayrılmayan, canını ortaya koyan fedakâr grubun içinde o da vardı. Ve o gün müşrik ve muzaffer komutan Ebu Süfyan'la önemli bir diyalog ve atışması oldu. Aynı yıl dul kızı Hz. Hafsa'yı Rasulullah'la evlendirdi Hz. Peygamber'e kayınpeder olmuştu.

Zaman akıp gidiyordu. Hicretin dördüncü yılında Beni Nadir adındaki Yahudi kabilesi Rasulullah'a suikast girişiminde bulunduğu Hz. Ömer de bir grup sahabeyle onun yanındaydı.

Hicretin dördüncü yılında (Ağustos-Eylül 625) içki kesin haram edilmeden önce Hz. Ömer onun haram edilmesini istiyor ve bu konuda Allah'a dua ediyordu. Allah içkiyi yasaklamakla onun arzusu yerine gelmiş ve vahiy kendisini desteklemiş oldu.

Hz. Ömer aklına yatmayan bir konuda kolay kolay “*evet*” demezdi. Hudeybiye Antlaşması'nı da bu yüzden içine sindirememiş ve Müslümanların aleyhine görüp kabul etmek istememişti. Ama bu konuda vahiy gelince ona teslim oldu. O Rasulullah'ın Hz. Ebu Bekir'den sonra en çok sevdiği kimseydi ve Hz. Peygamber bunu

Amr b. As'a açıklamıştı. Mekke fethinden sonra Rasulullah (a.s.m.) Kâbe içindeki putları ve freskleri ortadan kaldırma görevini Hz. Ömer'e vermişti. Çünkü o putlara o derece düşman ve putperestliğe asla geçit vermeyen biriydi.

Hız. Ömer de Rasulullah'ı çok seviyordu. Hatta Rasulullah vefat ettiği zaman ölümünü kabullenememiş ve kendini kaybetmişti. Hız. Peygamber döneminden sonra, Hız. Ebu Bekir'in halife seçilmesinde önemli rol oynadı ve onun da en yakın yardımcısı oldu.

Hız. Ebu Bekir iki yıl hilafet görevini yürütmüş ve son günlerini yaşarken bir ahitname ile Hız. Ömer'in kendi yerine halife olmasını istedi ve ahitname ile onu halife seçtiğini belirtiyordu. Böylece Hız. Ömer'in on yıl (634-644) bereketli hilafeti başlamış oldu. Yeni halife hilafet nutkunda, Allah'ın kendisini müminlerin işlerini görmek üzere tevkil ettiğini, haktan ve haklılardan yana olacağını açıkladığı gibi, yönetimde şeffaf olacağını açıkça dile getirdi.

Hız. Ömer halife olur olmaz, Hız. Ebu Bekir'in Mezopotamya fethi projesini kaldığı yerden devam ettirdi. Müslümanlar birkaç yıl içinde bu bereketli toprakları Sasanilerden aldılar ve buraya "İrak" adını verdiler. Diğer yandan 634 yılında İran Kisralığı'na III. Yezdücerd gelmişti. Hız. Ömer'in hilafetinden birkaç ay sonra gerçek olan Kadisiye zaferi (14/635) Müslümanlara İran kapılarını açtı. Hız. Ömer bir yıl sonra Filistin'in en önemli kenti olan Kudüs'ün anahtarlarını teslim almak üzere Kudüs'e gitti.

Hız. Ömer döneminde fetihlerle Müslümanlar zenginleşmişler, atâ/maaş divanı kurulmuştu. Hız. Ömer hayatında lüks ve konfora karşı mesafeliydi. Kendine örnek aldığı Hız. Muhammed (a.s.m.) ve Hız. Ebu Bekir gibi sade ve zahidane bir hayatı vardı. Hilafetinden dört yıl sonra Müslümanlar için yeni bir takvim ve tarih ihdas etti. Bu takvime göre Rasulullah'ın hicret yılı (622) tarih başlangıcı kabul ediliyordu.

O, hicretin on yedinci yılında, yani beş yıllık halife iken, eli beş yaşında Hız. Ali'nin kızı Ümmü Gülsümle son evliliğini yaptı: Ehl-i Beyt'i çok seviyor ve Rasulullah nesliyle bir ilişkisi olsun istiyordu. Artık iyi anlaştıkları Hız. Ali (r.a.) kayınpederi olmuştu. Onun zamanında (17/638) fetihler için iki askeri karargâh gibi kullanılan Basra ve Kufe kentleri de kuruldu. Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Haram genişletildi. Bu arada hicretin yirminci yılında başlayan Mısır

fetih harekâtı Hz. Ömer döneminde başarıyla tamamlandı. Diğer yandan 21/641 yılındaki Nihavend Savaşıyla Sasani imparatorluğuna son verildi.

Hz. Ömer 644 yılında Hristiyan köle “*Ebu Lü’lü*” tarafından gerçekleştirilen bir suikastla şehit edildi. Onun zamanında devletin kurumlaşmasında önemli mesafe alındığı gibi, devletin sınırları da fetihlerle çok genişlemişti. O adalete, hukuk ve insan haklarına önem veren biriydi.